T.C.

ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR

(6-7. CİLTLER / İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Yusuf BABÜR

Danışman

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Erzincan 2013

EK 3: TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri:

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri:

Yrd . Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

Jüri:

Yrdç Doç. Dr. Bülent ŞIĞVA

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24 / 06 / 2013

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

Enstitü Müdürü:

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR
(6.-7. CİLTLER / İNCELEME- TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Yusuf BABÜR

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2013

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ÖZET

Süleymân-nâme-i Kebîr'in, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısı arasında kaleme alındığı sanılmaktadır. Eser, Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525'de bulunan Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin 6. ve 7. ciltleri transkripli olarak günümüz alfabesine aktarılmış ve eserde adı geçen şahıslar incelenmiştir.

Manzum-mensur olarak kaleme alınan Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı ve Türk Dili açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı, Türk Dili.

FERDAWSI-I RUMI

SULEYMAN-NAMAH-I KEBIR (6th-7th VOLUMES)

(STUDY-TRANSCRIPTED TEXT)

Yusuf BABUR

Erzincan University, Institute of Social Sciences,

Department of Turkish Language and Literature

M.A. Thesis, June, 2013

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ABSTRACT

It is thought that Sulayman-namah-i Kebir was written between the second half of the 15th century and the first half of the 16th century. The book was written by Ferdawsi-i Rumi. In this study, the 6th and 7th volumes of Ferdawsi-i Rumi's the Sulayman-namah-i Kebir, found at Topkapi Museum Library with registration number H.1525 , have been transferred to today's alphabet with transcript and the persons in the work have been examined.

Written in verse and prose, Sulayman-namah-i Kebir is important in terms of Old Turkish Literature and Turkish Language.

Key words: Ferdawsi-i Rumi, Sulayman-namah-i Kebir, Old Turkish Literature, Turkish Language.

İÇİNDEKİLER:

ÖNSÖZ

Klasik edebiyatımızda muhtelif şair ve yazarlar tarafından kaleme alınmış birçok Süleymân-nâme bulunmaktadır. Bunların içerisinde hacim ve konu ile arkaik Türkçe kelimeler ve ifade açısından en dikkate değer olanı Firdevsî-i Tavîl veya başka bir ifadeyle Firdevsî-i Rûmî diye anılan ve takriben XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. asrın başında yaşayan müellifin İslam kültürü içerisindeki yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanıp hazırladığı Süleymân-nâme-i Kebîr'dir. Bu eser hakkında günümüze kadar bazı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen bütün olarak henüz yeni harflerle ortaya konulmamıştır; bu nedenle de diğer bilim adamları ve araştırmacılar, üzerinde ayrıntılı bir şekilde duramamaktadırlar. Bu hacimli eser tam olarak ortaya çıkarılmadığı için şimdiye kadar yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Daha pek çok çalışma yapılması gerekmektedir. Medeni millet, kendi kültürel değerlerini işleyen, geçmişte yazılmış klasik eserlerini günümüz okuyucusuna ulaştırarak onları yabancı kültür ve ideolojilerden koruyarak milli kültürle donanımlı nesiller yetiştirip bilim ve sanatta atılımlar sağlayan millettir. Biz de kaynaklarda yer alan bilgilere göre 366 cilt olduğu ileri sürülen ancak 81 cildi tesbit edilebilmiş oldukça hacimli olan bu eserin Topkapı Müzesi Kütüphanesi H 1525 numarada kayıtlı bulunan Süleyman-nâme-i Kebir'in 6. ve 7. ciltlerini çalışma konusu olarak ele aldık.

Çalışma, giriş, iki bölüm, sözlük ve dizinden oluşmaktadır. Girişte, kaynaklarda birçok eseri olduğu belirtildiği halde bunların bazıları henüz gün ışığına çıkmamış olan velut olduğu ileri sürülen Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri hakkında mevcut kaynak ve bilgilere dayanılarak ayrıntılı bilgi verilmeye çalışıldı. Eser hakkında şimdiye kadar yapılan çalışmalar okuyucuya aktarıldı. Çalışmanın temelini birinci ve ikinci bölüm teşkil eder. Birinci bölüm inceleme kısmıdır. Burada eserde yer alan şahıs isimleri alfabetik olarak ele alınıp haklarında diğer kaynaklarda yer alan bilgiler verildikten sonra metinde işleniş şekli üzerinde durulmuş ve ayrıca bu kısımda metin ayrıntılı bir biçimde incelemeye tabi tutulmuştur. Eser incelendiğinde onun en önemli kaynakları arasında daha ziyade Kitab-ı Mukaddes'te Ahd-i Atik diye bilinen Tevrat'ın ve meşhur İranlı destan şairi Firdevsî-i Tûsî'nin ünlü eseri Şehnâme olduğu ve ayrıca Yahudi mitolojisinden de çok yararlandığı

anlaşılmaktadır. Süleymân-nâme-i Kebir'in yazarı, mahlasını da İranlı şair Firdevsi'den etkilenerek aldığını zannediyoruz. Çünkü eserinde Şehnâme'nin büyük bir tesiri görülmektedir. Hacim olarak da ona benzemektedir. Firdevsi'nin yazdığı Şehnâme çok hacimli bir eserdir.

İkinci bölüm çalışmanın en hacimli kısmı olup burada transkripsiyonlu metin yer almıştır. Metin dikkatli bir şekilde yeni harflere aktarılırken yer yer metin tamiri yoluna gidilmiş ve yazım yanlışları düzeltilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümden sonra, yazma metinde geçen bugün kullanılmayan bütün kelimelerin manalarını ihtiva eden sözlük yer alır. Bu kısımdan sonra ise hem incelemede hem de transkripsiyonlu metinde geçen bütün özel isimleri içeren dizin bulunmaktadır.

Eski Türk Edebiyatı yüksek lisans çalışmasında karşılaştığım müşküllerde bana her zaman yardımda bulunan ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Turgut KARABEY'e, çeşitli konulardaki yardım ve desteklerinden dolayı Doç. Dr. Faruk GÜRBÜZ ve bu tez konusunun belirlenmesinde bana fikir veren Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM hocalarıma da müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Yine metin okuma çalışmalarımda bana her noktada yardımcı olan bölümümüz öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞIĞVA'ya, metin kontrolü ve düzeltme hususlarında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ'a, zaman zaman arkaik Türkçe ve yabancı kelimelerle ilgili güçlüklerde karşılaştığımda başvurduğum Yrd. Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY'a ve Yrd. Doç. Dr. Bekir SARIKAYA'ya teşekkür ederim.

Yusuf BABÜR

18.06. 2013 EZİNCAN

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.s. :Aleyhisselâm.

bk. :Bakınız.

b. :Bin (oğlu)

c.c. :Celle celalühü.

c. :Cilt.

Çev. :Çeviren.

H. :Hicrî/Topkapı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü.

Haz. :Hazırlayan.

Hz. :Hazret.

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

M. :Milâdî.

nr. :Numara.

r.a. :Radıyallâhu Anh.

s. :Sayfa.

s.a.s. :Sallallâhu Aleyhi ve Sellem.

v. : Varak.

DİA : Diyânet İslam Ansiklopedisi

TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

TTK :Türk Tarih Kurumu.

TDK. :Türk Dil Kurumu.

Yay. :Yayınları, yayınevi.

yk. :Yaprak (Sahife)

[_] : Yazmada olmayıp sonradan eklenen unsurları gösterir.

[----] : Yazmada bu kısmın boş bırakıldığını gösterir.

( ) : Açıklama yapıldığını gösterir.

c._/v._ :Cilt numarası/varak numarası

_ / _ :Sûre adı /Âyet numarasını gösterir.

(?) : öncesindeki kelimenin okunuşunun emin olunmadığını, kelimenin sözlükte de bulunamadığını gösterir.

‿ : Metinde iki kelimenin bitişik okunarak ulama yapılması gerektiğini gösterir.

ˇ : Yazmada olan ancak okunmayan bir vav (و) harfinin olduğunu gösterir.

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ا : a, e, ā
ء : ʾ
ب : b
پ : p
ت : t
ث : s̱
ج : c
چ : ç
ح : ḥ
خ : ḫ
د : d
ذ : ẕ,
ر : r
ز : z
ژ : j
س : s
ش : ş
ص : ṣ
ض : ż, ḍ
ط : ṭ
ظ : ẓ
ع : ʿ
غ : ġ
ف : f
ق : ḳ
ك : g, k, ñ
ل : l
م : m
ن : n
و : v, o, ö, u, ü, ō, ū
ه : h, e
ى : y, ı, i, ī

GİRİŞ

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

I - Hayâtı:

Daha çok, Hz. Süleymân'ın kıssalarının anlatıldığı Süleymân-nâme-i Kebîr eseriyle bilinen ve 15. yüzyıl müelliflerinden olduğu düşünülen ve Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tâvil, Uzun Firdevsî ya da Türk Firdevsî gibi sanlarla tanınan yazarın adı Şerefeddin Mûsâ'dır, Bursalı Mehmet Tâhir, İstanbul Arkeoloji Kütüphânesi'nde bulunan bir Gülistan nüshasının istinsah kaydına dayanarak adının İlyâs b. Hızır olduğunu ileri sürmektedir[1]. Doğum târîhi kaynaklarda 1453 olarak geçmektedir. Ölüm târîhi hakkında kesin bir bilgi yoktur.

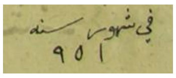
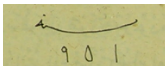
İsmi hakkında birçok çelişki bulunan Firdevsî'nin hacimli eseri Süleymân-nâme'nin tesbît edilebilen nüshaları 6. ciltle başlamaktadır. Biz eserin 6 ve 7. ciltlerini incelemiş bulunmaktayız ve yazar kendi kaleminden kendi adını Orhan olarak zikretmektedir:

"…Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Eflātūn-ı Yunānī naḳlince bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb-ı Süleymān-nāmenüň müʾellifi bu biň sekizyüz otuz altı matlaʿ dāsitānuň **muṣannifi kim Firdevsî-i ḫaḳīr Orḫān faḳīrdür** ol vechile eṣaḥḥ ḥikāyet emlāḥ rivāyet ḳılub…" (c.7 / v. 2a)

Yedinci cildin başında geçen bu kısım, isim belirsizliği tartışmalarını büyük oranda ortadan kaldırmaktadır.

[1] Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, Haz. İbrâhîm Olgun-İsmet Parmaksızoğlu TTK Yay. Ankara 1980, s. XI-XII

Ayrıca Topkapı Müzesi Kütüphânesi'nden mikrofilmlerini aldığımız H 1525 ve H 1527 numaralı yazmaların sonunda istinsah târîhi 951 olarak geçmektedir ki bu da Firdevsî hakkıda söylenen birçok bilginin yanlış olabileceğini ortaya koymaktadır.

 (H 1525) (H 1527)

Mîlâdî 1544 ya da 1545 yıllarına tekâbül ettiği düşünülürse hayâtı hakkında yürütülen tahminler yanlış olabilir. Çünkü kaynakların hemen hepsi onun 1512'den sonra İran'a gittiğini ve birkaç yıl sonra da öldüğünü söylemektedir.

Latîfî, tezkiresinde Firdevsî için: *Bursalı'dır. Târîhçiler arasında Uzun Firdevsî lakabıyla tanınır. Târîhle ilgili eserleri her tarafta meşhûrdur. O, konuda terkip kâbiliyeti olan biriydi. Sultân Bâyezid'in emriyle Süleymân-nâme adlı eserini onun adına nazım ve nesir halinde üç yüz altmış cilt olarak tertib etti. Dört kitaptaki bütün kıssa ve haberleri, dünyâdaki bütün hikâye ve masalları, felsefe, matematik ve astromomi ilgili bilgileri bu kitapta toplamış, bilgi ve marifetten varını yoğunu münâsebet düşürerek orada kullanmıştı. Fakat Sultân Bâyezid eserden seksen cildi seçip geri kalanını yaktırınca İranlı Firdevsî gibi yakışık almayan birkaç beyit söyleyip İran'a gitmişti. Mezarı oradadır.* der. Fakat Firdevsî, Bâyezid'in ölümüyle 81.cildin 401-405'inci meclislerini Yavuz Sultân Selim'in pâdişâhlığı zamânında yazdığını ve Yavuz'a duâ ederek yazmakta olduğunu ve Yavuz zamânında İstanbul'da bulunduğunu belirtir. Bunun yanısıra Hayât-nâme'de, Süleymân-nâme'nin 82. cildini de bitirdiğinden bahseder[2]. Bu bilgiler de çelişmektedir.

Nihad Sâmi Banarlı ise onun hakkında: *Eski kaynakların Firdevsî-i Rûmî veyâ Firdevsî-i Tavîl diye tanıttıkları bu velûd ve destâni eserler şâiri, aslında Süleymân-nâme adlı, büyük hacimli eseriyle tanınmıştır. 1453'de Bursa'da doğmuş, şâir Melihî'den aruz ilmini öğrenmiş; kendisini, geniş ölçüde ansiklopedik bilgiye sâhip*

[2] M. Ata Çatıkkaş, *Firdevsî-i Rûmî; Süleymân-nâme-i Kebîr (72. Cild),* Haz., TDK Yay., Ankara 2009, s. 15

kılan bir tahsîl görerek yetişmiştir. Babası, İstanbul fethinde yararlıklar gösteren Hacı Genek Bey'dir. der.

II - Eserleri[3]

Firdevsî'nin kaç eser yazdığı, bu eserlerin kaç tanesinin var olduğu hala net şekilde bilinmemektedir. Kaynaklardaki bilgiler genellikle çelişmektedir. En bilinen ya da Firdevsî tarafından ismi zikredilen eserler hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

1. Süleymân-nâme-i Kebîr:

Nihad Sâmi Banarlı, eserinde, *Hacim büyüklüğü dolayısıyla Süleymân-nâme-i Kebîr adı verilen bu kitap, dînî-târîhî-destânî bir eserdir. Esas mevzûu Hz. Süleymân Peygâmber'in hayâtı ve menkıbeleri olmakla berâber, ve menkıbelerle işlenerek, Şark ilimlerinin: Şark târih, ahlâk, kültür ve mitolojisinin bir ansiklopedisi mâhiyeti almıştır. Eserde eski Tûran kahramânlarının hikâyesi, bilhassa Efrâsyâb-ı Türk denilen Alp Er Tunga' menkıbeleri dikkati çeker. Uzın Firdevsî bu Tûrân kahramânını âdeta millî bir heyecanla övmüş, büyük eserinde, Türklüğün eski târihî ile iftihâr eden bir ifâde kullanmıştır. Eserin, her gün bir parçası okunsun düşüncesiyle 366 mücelled hâlinde yazıldığı, mevcud nüshalardan anlaşılmaktadır. Bu eserin büyük yer tutan manzum bölümlerinde sanat değeri azdır. Daha büyük kısmı teşkîl eden nesir kısımlarının ise dikkate değer tarafı, bu nesrin çok sâde, halk söyleyişine çok yakın ve meselâ Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Türkçeyi hatırlatan bir lisanla yazılmaşıdır. Ancak Süleymân-nâme'de Dede Korkut lisânındaki büyük sanat ve üstün ifâde güzelliği yoktur.* demektedir.

Burada değinilmesi gereken bir konu vardır Banarlı'nın ifâdesi incelediğimiz metinle çelişmektedir. Çünkü metnimizde Efrâsiyâb, diğer İran sultânlarına gâlip gelse de Rüstem'in erliğini pekiştiren bir konumdadır. Cenkte Rüstem Efrâsiyâb'ı

---

[3] Bu kısım hazırlanırken M. Ata Çatıkkaş'ın *Firdevsî-i Rûmî; Süleymân-nâme-i Kebîr (72. Cild), Haz., TDK Yay., Ankara 2009*, Mehmet Dursun Erdem'in *Kitab-ı Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74.cilt)* 2005 ve İbrâhîm Olgun-İsmet Parmaksızoğlu'nun *Firdevsî-i Rûmî, Kutb-nâme, TTK 1980*, adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.

kolayca yenmiştir. Tam Rüstem Efrâsiyâb'ı öldüreceği anda ise methiyesinden dolayı Rüstem, onu affetmiştir.

İncelediğimiz ciltleri tanıtırken Süleymân-nâme hakkında da yeri geldikçe bilgi verdik. Bu yüzden tekrara düşmemek için burada bahsetmedik.

Tevrât, İncil, Zebûr ve Kur'ân-ı Kerîm'den yararlanmakla kalmayıp peygâmber kıssaları, târîh kitapları (bu konuda en büyük kaynağı Taberî'dir) gibi birçok kaynaktan istifâde eden Firdevsî, Süleymân-nâme'yi ortaya koymuştur. Süleymân-nâme'nin tüm ciltleri bulunup Latin harflerine aktarılmadıkça Firdevsî ve Süleymân-nâme hakkındaki bilgiler yetersiz ve çelişkili kalacaktır. Bu hacimli eser ilim alemine bir an önce kazandırılmalıdır. Ansiklopedik bilgilerle süslenen ancak nesirlerin tekrarı niteliğinde nazım örnekleri içeren bir eser olmasına rağmen Süleymân-nâme Türk Halk Edebiyâtı, Türk Dili ve Klasik Türk Edebiyâtı alanlarına hitap etmektedir.

a. Süleymân-nâme'nin Bilinen Yazma Nüshaları[4]

6-13. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1525
14. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1526
15-20. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1527
21-23. cilt	Üniversite Kütüphânesi	T.M. 9884
24. cilt	Üniversite Kütüphânesi	T.Y. 9884
25. cilt	Üniversite Kütüphânesi	T.Y. 9884
26-29. cilt	Üniversite Kütüphenesi	T.Y. 9884
30-36. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1528
37-42. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1529
43-48. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1530
49-54. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1532
55 60. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1533
61-66. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1534
67-71. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	K. 892
72. cilt	İ.Ü.Edeb. Fak. Kitaplığı	4000
73. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1536

[4] Mehmet Dursun Erdem ve M. Ata Çatıkkaş'ın adı geçen çalışmalarından yararlanılmıştır.

74-76. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1231
77-80. cilt	Topkapı Müzesi Kütüphânesi	H. 1537
81. cilt	Fâtih Millet Kütüphânesi	T. 317
82. cilt	Bulunamamıştır.	

Gotha, nr. 111 (357 yk.), 208 (253 yk.), 242 (48 yk.), (bk. Pertsch, W)
Vaticano-Turco, nr. 28, 183 yk. XVI. yüzyıl
Macaristan İlimler Akademisi, Török F. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14
Bibl. Nationale, II supl. 1293 (bk. Blochet, E.)
Uppsala, nr. 196 (Tonberg s.119)
Berlin, nr. 470, 49 yk. (bk. Pertsch, W. s. 457)

Büyük yekününün Topkapı Müzesi Kütüphânesi'nde yer aldığı Süleymân-nâme'nin birkaç cildi üzerine çalışmalar yapılmıştır; ancak tamamının gün yüzüne çıkması için birçok çalışmanın daha yapılması gerekmektedir.

b. Süleymân-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar[5]

M. Ata Çatıkkaş; *Süleymân-nâme-i Kebîr,72. cilt (gramer, sentaks, metin),* 1979

Asuman Akay; *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) metin ve fiiller üzerine bir deneme,* 1990

Hamdi Güleç; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si 42. Cilt, Dasitan-ı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk üzerinde bir metin incelemesi*, 1994

Halil İbrâhîm Usta; *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (İnceleme-metin-sözlük),* 1995

Gülnaz Genç; *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26 ciltler),* 1995

Mustafa Aksoy; *Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde destan unsurları (2 cilt),* 2000

İlhama Jafarova; *Firdevsî-i Rûmî`nin Süleymân-nâme yazmasının (81. cilt, 54b-82a, 28 yk.) yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2003

Sezer Özyaşamış Şakar; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazması'nın (81. cilt, 28 yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2003

---

[5] Yök'ün ulusal tez merkezinden alınan sonuçlardır.

İbrâhîm Köz; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazmasının (81. cilt 7a-54b yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2004

Mehmet Dursun Erdem*; Kitab-ı Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74.cilt)* 2005

Zeynep Çelik; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, 2010

İlhama Jafarova; *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr (63. cilt) inceleme-metin-dizin*, 2010

Murat Vanlı; *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. ciltler), (inceleme-metin)*, 2012

Bu çalışmaların dışında, bildiğimiz iki üç çalışma devâm etmektedir. Kısa zamânda bu çalışmalar sonuçlanırsa bu hacimli eserin gün yüzüne çıkan parçaları artacak ve eser daha anlaşılır olacaktır.

2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm:

Firdevsî'nin Süleymân-nâme'den evvel Balıkesir'de yazdığı bu mensur eser, Hz. Süleymân (a.s.)'ın hikâyesini ele almada bir ön deneme olarak değerlendirilebilir. Eser bütünüyle düz yazıdır, sadece başında ve sonunda birer kasîde vardır. Eser 21 satırlı, 357 varaktır. Bu eser müstakil bir yazma olmayıp Süleymân-nâme'nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazmasıdır. 74. cildin iki yazması bilinmektedir. Her ikisi de Topkapı Müzesi Kütüphânesi'ndedir. Yazmaların birisi Hazîne 1231 numarada, öbürü ise Hazîne 1536 numarada kayıtlıdır. Hazîne 1536 numarada kayıtlı olan yazma, 1231 numaralı yazmaya göre eksiktir. Ayrıca bu yazmanın bâzı yerleri harekesizdir.

Eser üzerinde Mehmet Dursun Erdem çalışmıştır.

3. Hayât ve Memât veyâ Hayât-nâme:

Konusu i'tibârıyla ahlâk ve tasavvuftan meydana gelen bu eser, 95 varak olup güzel bir nesihle yazılmıştır. Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmut Efendi bölümü 2333 numarada kayıtlıdır. Kitabın başında Hayât ve Memât yazılıdır. Sonunda da eserin ismini "Hayât-nâme" diye belirtir. Eser, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme olmuş mensur bir eserdir. Kitabın başındaki ve sonundaki târîh silinmiştir.

4. Silahşör-nâme

Topkapı Müzesi Kütüphânesi, H. 625 numarada mevcut olan bu eser, 18 varaktır. Son yaprağının yarısı yırtıktır. Silahlar için yazılan bu eser, Schlechta Wssehrd tarafından Almanca'ya tercüme olunmuş ve Türkçe'si Wicherhauser tarafından neşredildiği gibi daha sonra Bonelli tarafından da neşredilmiştir.

5. Satranç-nâme-i Kebîr:

Berlin ve Münih nüshalarından başka bir nüshanın Nuruosmaniye Kütüphânesi, 3353/4073 numarada olduğunu, Fuat Köprülü ve Bursalı Mehmet Tâhir belirtmişlerdir. Bu eser 95 varaktır. Eserde sayfa sayfa çizilmiş satranç oynama şekilleri ve târîhî kişilerin satranç oyunları örnek olarak gösterilmiştir.

Eseri M. Ata Çatıkkaş baskıya hazır hale getirmiştir. Ancak henüz yayınlanmamıştır.

6. Kutb-nâme veyâ Kıssa-i Cezîre-i Midilli:

Her iki ismiyle de anılan bu eserin bir nüshası kaynaklarda zikredildiği gibi Süleymâniye Kütüphânesi, Hâlet Efendi Bölümü, 643 numarada kayıtlıdır. Eser, münacaat, naat ve II. Beyazıt'ı metheden kasidelerden sonra mesnevi tarzında 2500 kadar beyitle Fâtih zamânında alınan Midilli adasına Venedik ve Fransızların birleşerek II. Beyazıt devrinde açtıkları savaşı anlatır.

Eser, İbrâhîm Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından yayımlanmıştır.

7. Pend-nâme-i Eflâtûn:

Bursalı Mehmet Tâhir, bu eseri herhâlde yanlışlıkla Firdevsî'ye mal etmiş olsa gerektir. Nitekim İstanbul Arkeoloji Müzesi 164 numarada Firdevsî'ye isnat edilen bu eser tamamen Farsça'dır. Şeyh Sa'dî'nin (Şirazî) "Gülistan" isimli eserin Firdevsî adlı birisi tarafından istinsâhıdır. 105 varaktır. Bursalı Mehmet Tâhir, Osmanlı Müellifleri'nde bu eserin sonundaki ibâreden Firdevsî'nin ismini İlyâs b. Hızır olarak ele almıştır.

8. Da'vet-name-i Firdevsî:

Garip ilimlerden sayılan cin çağırma şekillerinden bahseden bu kitap, 8 bölümden meydana gelir. H. 893 (m.1498) yılında Balıkesir'de yazmıştır. Eserin içinde yer yer çeşitli hayvan ve insan minyatürleri mevcuttur. Bursalı Mehmet Tâhir, bu eseri gördüğünü kaydeder fakat nerede bulunduğunu belirtmemiştir. M. Ata Çatıkkaş ise tesadüfen Üniversite Kütüphânesi'nde bulduğunu söyler.

Eser üzerinde Boğaziçi Üniversitesi, araştırma görevlisi Fatma Büyükkarcı "Yüksek Lisans Tezi" olarak çalışmış ve eser "Firdevsî-i Tavil and His Da'vet-nâme, (İnceleme, Metin, Dizin, Tıpkıbasım ve Mikrofiş) Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995" ismiyle basılmıştır.

9. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme):

Bir nüshası Fâtih Millet Kütüphânesi, Edb. Bölümü 576 numarada bulunur. Fuat Köprülü ve Bursalı Mehmet Tâhir, yazılış târîhini yanlış tesbît etmişlerdir. Kitabin sonunda 909 h. olarak Arapça yazılmıştır. Konusu i'tibârıyla kılıç ve kalemin karşılaştırmasını yapar. Firdevsî'nin bu eseri, diğer eserleri hakkında bilgi vermesi bakımından da mühim sayılır. Henüz nüshası bulunamamış pekçok eserinin ismini zikreder. Ayrıca yetmiş iki eser yazdığından bahseder. Ayrıca bu eserde adının Orhan olduğunu zikreder ki incelediğimiz ciltlerde geçen Orhan ismini destekler durumdadır.

10. Tercüme-i Câme-şuy-nâme:

Nasîreddîn-i Tûsî'ye isnat edilen ve 9 bölümden ibâret olduğu söylenen bu eseri Firdevsî, bir bâb ilave ederek tercüme etmiştir. Konusu bakımından muhtelif kumaşlar vesaireye ârız olan lekelerin giderilmcsinden bahseden bu eserin sanayi târîhi bakımından önemli olduğunu Bursalı Mehmet Tâhir ve Fuat Köprülü söyler.

Çatıkkaş, eserin istinsahına rastlanmadığını söyler; ancak Manisa İl Halk Kütüphânesi 2730 numarada kayıtlı bulunan eser, 2009 yılında Dr. Sezer Özyaşamış Şakar tarafından yeni harflere aktarılmıştır.

11. Hakîkat-nâme:

Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Paşa bölümü, 1399 numarada kayıtlı olan bu eser, 21 varak ve harekeli nesihle yazılmış olup 18 satırdır. Bir kitap arasında

bulunan bu risale, Firdevsî'nin devrinde tanıdığı şeyhlerden birinin hayât hikayesiyle tasavvuf hakkında bilgiler verir. Bu şeyh meşhûr Simavlı Şeyh İlâhî Nakşibendî'dir.

12. Teşhîsü'l-İnsân:

H. 886/ M. 1481 yılında kaleme alınan eser, Farsçadan Türkçeye çevrilip Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. 143 yapraktan oluşan eserin tek yazması İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyâtı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda bulunmaktadır.

13. Firâset-nâme:

Böyle bir eseri olduğunu "Münâzara-i Seyf ü Kalem" adlı eserinin mukaddimesinde belirtir.

14. Hadikatü'l-Hakayık:

Bu eser de "Münâzara-i Seyf ü Kalem"de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

15. Tecnîsât-ı Süleymân:

Bu eser de "Münâzara-i Seyf ü Kalem"de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

16. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

17. Musallah-nâme:

Bu eser de “Münâzara-i Seyf ü Kalem”de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: (İNCELEME)

I – İNCELENEN ESER HAKKINDA BİLGİ:

İncelediğimiz ciltler, Topkapı Müzesi Kütüphânesi Yazma Eserler bölümünde H. 1525 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. H 1525 demirbaş numaralı yazma kitapta Süleymân-nâme'nin sekiz cildi (6-7-8-9-10-11-12-13) yer almaktadır. Eserin ilk beş cildinin nerede olduğu belli değildir. Bu çalışmada biz altıncı ve yedinci ciltleri inceledik. Eser güzel nesihle ve harekeli olarak yazılmış. Pâdişâha sunulduğu için de oldukça tertipli şekilde kaleme alınmış. Yirmi bir satır olarak kaleme alınan eser, satır sayısı ve yazı stili dolayısıyla transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarıldığı vakit, oldukça hacimli olmuştur. İncelediğimiz iki cilt toplam 93 varaktır.

Firdevsî, altıncı cildin başında, eseri 366 cilt ve bin sekiz yüz meclis şeklinde tertib ettiğinden bahseder; ancak bilinen 81 cildi vardır ki uzun olduğu gerekçesiyle pâdişâhın emriyle kısaltıp 81 cilde düşürdüğü rivâyet edilir.

a. Süleymân-nâme'deki Nesirin Üslup ve Dil Özellikleri:

Firdevsî, eserini nazım-nesir karışık yazmıştır. Eseri meclislere ayıran Firdevsî, her mecliste birbirine karışmayan üç ayrı hikayeyi sırasıyla anlatır. Bir taraftan Sâm-süvâr'ın Şeytân'la devlerle ve ejderhalarla mücâdelesi ve bu esnâda perilerle olan münâsebetleri; diğer taraftan İran beylerinin Tûrân beyleriyle mücâdeleleri ve bir diğer taraftan İsrâiloğulları'nın başından geçen hâdiseler sırasıyla anlatılıyor.

Dikkat çeken nokta ise bazen kahramânları farklı dönemde yaşasalar bile buluşturması ya da özellik yüklemesidir. Meselâ eserde Hz. Dâvûd (a.s.), Adûlâm mağarasına sığındığı vakit bir çift güvercinin geldiği ve mağaranın ağzına yumurta yaptığını ve örümceğin ağ ördüğünü Firdevsî yazmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ait bir vakayı Hz. Dâvûd (a.s.)'un da yaşadığı bir hâdise olarak anlatmıştır. Ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.), Tâlût'un memleketinden kaçtığı zamân Zâl'ın oğlu Rüstem Hz. Dâvûd (a.s.)'a sâhip çıkmıştır. Firdevsî kıssaları ve farklı dönemdeki karakterleri kesiştirmiş ve hikayesini renklendirmiştir.

Kelime dağarcığı oldukça geniş olan Firdevsî, zamân zamân bir kelimenin Türkçe'sini, Arapça'sını ve Farsça'sını peş peşe kullanmıştır. Bu duruma birkaç örnek vereceğiz:

"… ḳılmasını meşveret ḳıldılar danışdılar…" (6. 17a)

"… kim ḳıza şīr-i bahā olsun içün Ṭālūt'ıla ʿahd ve peymān kılmışidi…" (7. 27a)

"… Īşā bin Dāvud Yūḫūnāṣ'ı ṣaġ esen görücek…" (7. 27a)

"… ʿahdından dönmek rucūʿ itmek devlete lāyıḳdu…" (7. 40b)

Nesir kısımların en dikkat çekici husûsiyetlerinden birisi de **seci sanatının** oldukça yaygın olmasıdır. Firdevsî, nesirde ahenge önem vermiştir:

"… bu yüňüň birisin oda dutub dütün düresin ben Ḥaḳḳın emriyle anda ḥāżır ve senüň aḫvālüňe nāẓır olam defʿi gelem elden geldükçe saňa hiẕmet ḳılam bu ḫiẕmetüni cānuma minnet bilem didi…" (c.6 / v.12b)

"… anlaruň devri geçüb sen Īlāf-ı nā-bekār-ı kühün ve Īlā-yı Kāhin kim mülūk-i selef ve selāṭīn-i ḫalef ki dünyā-yı necīsi dīn yolına telef ve żiyāfet-i dīn içün kendülerin belā tīrine hedef ve düşmān ḳılıcına ʿalef ḳılmadılar illā kim dürlü ʿibādetler peydā bidʿatler müheyyā ḳılub ʿisyānı āşikār itdiler…" (c.6 / v.26a)

"… Sām'uñ kenarına ṭapu ḳılub didi kim iy pehlevān bir ḳadeḥ şarāb-ı gül-rengi nūş vaḳtiñi ḫoş ġam-ı gerdūn ferāmūş dilber ü ṭarrāruñı der-āġūş ġuṣṣadan göñül ḫānesin boş eylegil…" (c.6 / v.42b)

b. Süleymân-nâme'nin Nesrindeki Teşbih ve Tasvîrlere Örnekler:

Nesirde oldukça canlı tasvîrlere yer veren ve birçok yerde teşbih unsurlarını kullanan Firdevsî, özellikle savaş sahneleri ve devlerin şekli husûsunda hayal gücünü zorlar.

Nesirde kullandığı **teşbih** unsurlarını örneklerle somutlaştıracak olursak:

"… ol naẓarda göñül ḳuşunı anuñ hevâsı ḳafesine uçurdı ve ḫasta ḫabne ʿışḳ şarābın içürdi…" (c.6 / v.42b)

"… Nevzer ḳalʿa ḳapusın açdı Ḳārūn ardınca ḳaçdı āb-ı rūyı yire ṣaçdı Efrāsiyāb leşkeriyle hemān yirlerinden ṭurdılar ol dün Nevzer'ün ardın sürdiler tā aña degin ki ardından Nevzer'ün irdi ḳaṣṣāb ḳoyuna girür arşlan cāna vere girür bigi verdi girdi ṭoġan keklige ve ḳurd kelleye döner bigi ḥamle ḳıldı gösterem zaḫm-nāk olub ḳaçdı Nevzer leşkerinüñ aʿyānlarından tamam biñ kişi ele getürdi nicesinüñ daḫı başların gevdelerinden tīġıla bī-dirīġ götürdi…" (c.6 / v.49b)

Tasvîr unsurları ise masalları aratmayacak düzeydedir.

"… çün kim Īlāf-ı Melik daḫı Cālūt leşkerinle muḳābile muʿārıż olub ki ceng itdiler bahadurlar muḫanneṡler gözine cihānı teng itdiler ve ol ḳan içici ḳılıçların efʿī ininden çıḳarur bigi ḳınından çıḳarub ki çekdiler daḫı yedi başlu evren gibi iki düşmān çerīsi birbirine girişüb ḳılıçlar ṣalışub başlar alışub yir yüzine ḳanlar dökdiler yir yüzinde leşker uma ṭurdı ṣaḥrāda ḳonmış Türkmānī evlerüñ çıġları bigi kan buḫārı felek yüzinde ḳat ḳat oldı şol şafaḳ kenarında ḳızarmış tīġler bigi er geçiminden atlar kiminden yir yüzi Dımışḳī demüre döndi ve leşker tozundan

felekdeki güneş eski ocaḳ yerindeki kömüre döndi felek yüzünde üç ḳanadlu bir ayaḳlu ve oḳlar peykānından yedi ḳat felegi ḳuşadub içine alan ejderhā çarḫ oḳlu kirpiye döndi ve atlar ayaġı naʿlından ḫāk ḳarşu ṭaġ ṣaḥrā üşenüben muḫlar ucından yeri götüren öküzüň baġrı delinüb balıġun pulları yırtılub eklenmiş türbeye döndi ḳılıçlar ādem başlaruň kesdükce ḳafalar göge dökerdi zenbūr bigi ve ḳanlar tıġ mıġından yir yüzine yaġardı yagmur bigi …" (c.6 / v.24a)

"… Sām dönüb ṣahrānuň çevresinde ṭaġa baḳdı kim ne ḫāldür dīvlerüň ṭaġ bigi başlarun ṣanur ṭaşu bigi dişlerin ḳazan ḳolı bigi ḳulaḳların nite kimüň ṣūreti ejderhā aġzından odlar ṣaçılub felege külḫān bigi yanar kiminiň başı daḫı fil başı bigi ḳadd u ḳāmeti ṣankim göklere çıḳār ḫınā ṣūreti şekli cāmus gözleri yanar ṣanki fanus burnı delükleri öter ṣanki kürs yüzleri ḳara eyle kim ābnūs baʿżınuň daḫı şekli şemāli neheng anda dutar göz yerine āsiyāb seniň yüzine naẓār idenüň gözine ʿālem olur tenüň boyunlarında baġlu altun gümiş ḫalḳalu zeng velī nefesleri eyle ḳara kim felek āyinesi duḫāniden baġlamış jeng ammā kim bu dīvlerüň ehli dīvlerüň arasında ol ṣaḫrānuň yöresinde bir ʿifrīt şekli ḳabīh zişt dīv var kim kāmeti bir ḳara ziftden yapılmış mataraya beňzer başı ḥammām ḳubbesi gibi aġzı ṭaġ daġı maġaraya boġazı degirmen oluġı gibi miṡālī velīkin ḳolları daḫı köklü çınāra burnı delükleri öter neḳāraya beňzer barmaḳları ḫıyāra bažuları digāre(?) gözleri iri ki zehri ḳatıl aḳar bıňara beňzer gövdesi alaca peleng gibi ve başı uzun şekli neheng bigi ḳuyrugı ucı ejderhāya aġzına beňzer heybetlü gözleri ʿarab ocaġına beňzer yanar aġzınuň nefesi göge dütün bigi direk direk olmış çıḳar aġzından çıḳan od şererinden yatıda olan dīvler bir ferseng yir ḳaçar ḳadd ü ḳāmeti daḫı Keşiş ṭaġına dişleri arasından aḳan aġız ṣalyaları Ḳızılca ırmaġa beňzer …" (c.6 / v.4a)

c. Süleymân-nâme'deki Nazım Özellikleri:

İncelediğimiz altıncı ve yedinci ciltlerde, eserin muhtelif kısımlarında konuyla bağlantılı toplam 194 adet manzum parça bulunmaktadır. Ciltlerin başında yer alan tevhîd kasideleri, diğer manzum parçalara göre çok daha sanatlıdır. Ayrıca eserde her beyti kendi arasında cinaslı bir manzum parça bulunmaktadır. Manzum kısımların aruz kalıplarına göre sayıca dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilün = 145 manzum parça
Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilâtün / Fâʿilün = 18 manzum parça
Mefâʿîlün / Mefâʿîlün / Feʿûlün = 28 manzum parça
Mefâʿîlün / Feʿûlün / Mefâʿîlün / Feʿûlün = 1 manzum parça
Mefâʿîlün / Mefâʿîlün / Mefâʿîlün / Mefâʿîlün = 2 manzum parça

Aruz kalıpları açısından çok zengin olmayan eserde Firdevsî, gazel, kaside, mesnevi, nazım, kıt'a, murabba gibi şekilleri kullanmıştır. İncelediğimiz ciltlerde **1 kıt'a-yı Kebîre, 1 murabba, 4 gazel, 34 kaside, 51 nazm, 103 mesnevi** vardır**.**

Altıncı ve yedinci ciltlerin başında Firdevsî'nin kaleme aldığı tevhîd kasideleri diğer manzum kısımlara nazaran çok daha sanatlıdır. Ciltlerin sonunda ise yine diğer manzum parçalara nazaran daha sanatlı münacaat ve methiye türünde kasideler mevcuttur. Ayrıca incelediğimiz ciltlerde bir de besmelenâme yer alır.

Nazımda pek başarılı olmayan Firdevsî, aruz kalıplarını tutturmak için özellikle imâleyi sıkça kullanmıştır. Bunun yanında yeri geldiğinde vezni tutturmak için Arapça kelimelerin Türkçe söylenişlerini kullanmıştır. Bu durumu örnekleyecek olursak:

Ṣabır dönse ṣaferiñdür gidelüm bāri şehrüñden (6.18a)

Bu destāna ḫaber olmaz göñül ṣındı **ḫayır** olmaz
Ölürsemde **ḳabir** olmaz gidelüm bāri şehrüñden (6. 18a)

d. Telmih Sanatına Örnekler:

Dikkat çeken husûslardan biri, Firdevsî'nin nazımda çok usta olmadığıdır. Kanaatimizce nesirdeki sözü gereksiz uzatmalar olsa da nazmı, nesrinin gerisinde kalmıştır. Nesirlerdeki tasvîrlerin renkliliği ve hayal gücünün kuvvetli oluşu da takdire şayandır.

Tüm bunların yanı sıra nesir ve nazmındaki telmihler ve tıp, astronomi, peygâmberler, satranç ve savaşa dâir kullanılan unsurlar, Firdevsî'nin ciddi bir bilgi birikiminin olduğunun göstergesidir.

Yazarın sanat gücünü göstermek açısından birkaç edebi sanatını örnek vereceğiz.

İns ü cinne ḥükm iderdi dādile
ʿĀlemi seyrān iderdi bādile (c.6 / v.42a)

Yukarıdaki beyitte ise rüzgarın Hz. Süleymân'ın emrinde olması zikredilerek hatırlatılmış ayrıca adâletli hükümdârlığına da değinilmiştir.

Ḳaldı bī-cān ṭayanuben bir ʿaṣā
Gitdi milk ü tāc u taḫt u ḫānuma (c.6 / v.42a)

Bu beyitte ise Hz. Süleymân öldükten sonra kimsenin fark etmemesine, öldüğünün ancak asasının bir kurt tarafından kemirilerek kırılması ve bedeninin devrildiğinde öldüğünün anlaşılmasına telmih vardır.

Şeh Sikender ḳanı isterken ḥayāt
Ẓulmeti devrinde gösterdi memāt (c.6 / v.42a)

Yukarıdaki beyitte de Büyük İskender'in ölümsüzlük suyunu ararken ölmesine telmih vardır.

Ḳanı Sulṭān-ı Ḥān bin Murād
Ḳaṣrına ḥayrāniken Şeddād-ı ʿĀd (c.6 / v.42a)

Şeddâd'ın yaptırdığı İrem Bağları ve sarayına telmihte bulunulmuştur.

Şemʿası Cemşīdiken cām-ı āfitāb
Çeşmi sinle içre oldı āh türāb (c.6 / v.42a)

İran mitolojisinde geniş yer tutan Câm-ı Cemşîd, Cemşîd'in şarap içtiği ve kadehe bakınca dünyânın her yerindeki olayları gördüğü bir kadehtir. Cemşîd şarabın mûcidi olarak da bilinir. Yukarıdaki beyitte Cem'e ve kadehine telmih vardır.

Kelāmuň muʿciz-i Mūsā ṭapuň Ṭūr
Lebüňdür nefḫ-i Īsā ibn-i Meryem (c.6 / v.52b)

Yukarıdaki beyitte Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağı'nda Allâhu Teâlâ'yla konuşmasına ve Hz. Îsâ'nın nefesiyle ölüleri diriltmesine telmih vardır.

Süleymānsın ḳamu millet muṭīʿüň
Cihān destüňde hem çün naḳş-ı Ḫatem (c.6 / v.52b)

Yukarıdaki beyitte, Hz. Süleymân'ın, Allâh (c.c.)'ın izni ve Hatem denilen yüzük sâyesinde cinlere, devlere ve daha birçok yaratılmış varlığa hükmetmesine telmih vardır.

Māh-i tābıň ṭıfliken mehdīn olurudı Kaʿbede
Şaḳ idüb engüştile muʿcizi peydā itdi ol (c.7 / v.1b)

Kureyşli müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.s.)'den mu'cize istedikleri bir gecede Hz. Peygâmber Allâh (c.c.)'a yalvarmış ve Allâh (c.c.)'ın izniyle parmağıyla işâret etmiş ve Ay'ı ikiye bölmüş ve sonra tekrar birleştirmiştir. Yukarıdaki beyit bu mu'cizeye telmihtir.

e. Âyet ve Hadîs İktibaslarına Örnekler:

Eserde geçen ve doğrudan âyetin tamamını zikreden âyetleri dipnotlarla açıkladık. Firdevsî zamân zamân âyet ve hadîsleri olduğu gibi almış ve kullanmış bazen de telmihte bulunmuştur. Bunu, birkaç örnekle daha anlaşılır kılacağız:

Çün reʿāyā ḳoyun olur şeh çoban
Ḳoyunı ḳurd ala çobansuz hemān (c.6 / v.51a)

Buhârî'den nakdilen ve çobanlıkla ilgili hadîs ise şöyledir:

"Hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlığınızdan sorumlusunuz. Devlet Başkanı üslendiği görevden sorumludur. Kişi ailesinin koruyucusu ve eli altında olanlardan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının koruyucusu ve eli altında bulunanlardan sorumludur. Dikkat ediniz, hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlığınızdan sorumludur."

Hz. Ömer'in adâletli yönetimine de telmihte bulunulan yukarıdaki beyitte geçen koyun ile kurt hâdisesi için Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet edilir: "Dicle kenarında bir kurt bir koyunu yese, Allâh (c.c.) adâleti gelir onu Ömer'den, benden sorar"

Ẓıll-i Īzid *şāh-ı ġāzī Ildırım Ḫān Bāyezīd*
Her gedāyı fażlı birle ḫoş tüvānā itdi ol (c.7 / v.1b)

"Hükümdâr, Allâh (c.c.) 'ın adl ve emânının yerde gölgesidir." hadîsine telmihte bulunan bu beyitte Firdevsî, Yıldırım Bâyezid'i Allâh (c.c.)'ın gölgesine benzetmektedir.

Ḳādir ol ki ḳudretine irmedi fehm ü ʿuḳūl
Kim ***semiʿnā*** *ne kim ister hem* ***aṭaʿnā*** *itdi ol* (c.7 / v.1b)

Bakarâ sûresinin son iki âyeti olan ve “Amener-resûlü” olarak bilinen âyetler hakkında Peygâmberimizin şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

“…Allâhu Teâlâ sûre-i Bakarâ’yı iki âyetle sona erdirdi ki, bunları Arş’ın altındaki hazînesinden ihsân buyurdu…” Yukarıdaki beyitte bu âyetlere “semi’na” ve “ata’na” sözcükleriyle telmih vardır.

Ḥükm anuñdur ḥākim oldur ādemi
Kim yaratdı ***kün*** *dimekden ʿālemi* (c.6 / v.31a)

Mânâsı “Ol”’ demektir. Kur’ân-ı Kerîm’in birçok yerinde Allâh (c.c.)’ın, bir şeyin olmasını istediği zamân ona “Ol!” demesinin yeterli olduğu; istenilen şeyin hemen olacağı husûsunda âyetler vardır.

(Huvellezî yuhyî ve yumît, fe izâ kadâ emren fe innemâ yekûlu lehu kun fe yekûn.-Mü’min/68) “O, yaşatan ve öldürendir. Bir şeye karar verdiğinde, ona sadece “ol” der, o da oluverir”

Her şeyin yaratılış emrinin “Kün” olduğu kabûl edilir ki yukarıdaki beyit buna değinir. Firdevsî birkaç yerde daha “Kün” lafzını kullanır

Gözetme sırr-ı kevneyni ki ***fān****dur*
Aña baḳ kim ḫudāvend-i cihāndur (c.6 / v.10b)

Rahman süresinin 26. Âyetinde (Küllü men aleyhâ fân) meâlen “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır (fânîdir)” buyurulmaktadır. Yukarıdaki beyitte bu âyete telmih vardır.

İlâhī olmışam ʿiṣyāna ***men ʿaraf***
Elüm dut ki menüm yā Rab umaram (c.6 / v.52b)

Firdevsî, yukarıdaki beyitte (Men arefe nefsehu, fegad arefe rabbehu) "Kendini tanıyan Rabbini tanır." meâlindeki hadîse telmihte bulunur.

Gerçi bu Firdevsīdürür mücrīmin
Līk şāhī ***raḥmeten lil ʿālemīn*** (c.6 / v.22a)

Peygâmberimize hitaben indirilen (Ve mâ erselnâke illa rahmeten lil âlemîn – Enbiya/107) âyetinde mealen "Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" buyurulmaktadır. Yukarıdaki beyitte buna telmih vardır.

Ol ṣaçı ve'l-leyli yüzi ve'd-duḥâ ki Aḥmeddürür
Ümmeti cürmin Ḥaḳdan ḫoş temennâ itdi ol (c.7 / v.1b)

Buhârî'den rivâyet edilen "Her peygâmberin, müstecab (kabûl olan) bir duâsı vardır. Ben duâmı, ümmetime şefaat etmek için ahirete sakladım." şeklindeki hadîse telmihte bulunan yukarıdaki beyit, Rasulullâh'ın büyüklüğünü de ortaya koymaktadır.

Dindi ***levlāk*** *ana Ḥaḳdan geldi Ṭā-hā şānına*
Ṣād u Yā-Sīn oldı na'tı bu ʿaceb esrāra baḳ (c.6 / v.1b)

Kudsî bir hadîste Hz. Peygâmberin Allâh (c.c.)'ın kendisi için (Levlâke levlâk lemma Halaktu'l Eflâk) "Eğer sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım" buyurduğunu aktarır ki bu hadîse değinilmiştir. Ayrıca beyitte "Tâhâ" ve "Yâsîn" sûrelerinin sırlarına telmih vardır.

f. Özel İsimlerin Farklı Yazımı Hakkında:

Firdevsî, özel adları yazarken aynı kelimeyi birkaç farklı şekilde yazmıştır. Herhangi bir kâideye uymayan bu farklı yazımlar, yazarın hızlı yazmasından ya da yararlandığı kaynaklarda isimlerin farklı şekillerde geçmesinden kaynaklanıyor olabilir. Aşağıda aynı adın farklı yazımlarına örnek verilmiştir. Farklı yazımlar arasında en çok geçenler benimsenerek metinde kullanılmıştır.

(Rūziāba - Rūziabu - Rūziabah - Rūzibā – **Rūzābe**), (Berec-**Perec**), (**Ġurġur**-Ġarġar), (**İsrā'īl**- Āsirā'īl), (**Uʿziret**, Uʿzeret, Aʿzeret, Aʿziret), (Yūḫnāṣın, Yūḥānāş, Yuḫunāş, Yūḫūnāṣ, Yūḥūnāṣ, Yūḥnāş, Yūḫūnāṣın- Yuḥūnāṣın, **Yūḫūnāṣ**), (Aṣaf bin Baḫriya - Aṣaf bin Barḳıya), (**Nevzer**, Tūzer), (**Ḳaylasun**, Ḳaysun)

II – SÜLEYMÂN-NÂME'DE GEÇEN HİKAYE VE MECLİSLERİN ÖZETİ

a. Altıncı Cilt:

1. Yirmi Altıncı Meclis

Zâl'ın Rûzâbe'ye âşık olmuştur. Aşkını Rûzâbe'nin câriyelerine iletir. Câriyeler Rûzâbe'ye gelip durumu haber verirler. Bu haberi duyan Rûzâbe mest olur. Hizmetçisi ise sâkin olmasını ve aşkını belli etmemesini tavsiye eder fakat kız dinlemez. Rûzâbe, aşkını anlatmak için nakkaş çağırtır ve kendi sûretini nakkaşa çizdirip hizmetçisine vererek Zâl'ın ava giderken kullandığı yolun üzerinde durmasını ve bu nakşı Zâl'a vermesini tembih eder. Zâl ava giderken hizmetçi nakşı verir. Avdan döndükten sonra Zâl nakşı açıp bakar ve hayran olur. Aşkından yanıp tutuşur.

Devler, Sâm-süvâr uyurken Sâm'ı yattığı sahrayla, atıyla ve silahıyla berâber yokluk alemine götürmektedirler. Sâm uyumaktadır fakat atı durumdan rahatsız olup kişneyince Sâm uykudan uyanır ve feleğin çemberine geldiğini açıkça görür fakat rüyâ mı gerçek mi olduğunu anlayamaz. Sâmın inlediğini ve atının kişnediğini gören dehşetli devler na'ra atarlar. Sâm içinde bulunduğu korkutucu durumu değerlendirir ve her şeyin sâhibi olan Allâh (c.c.)'a yönelir ve münacatta bulunur. Birçok peygâmberin adını zikrederek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için yalvarır. Bu esnâda Gurgur adlı dev gelerek Sâm'dan, Sâm'ın daha önce öldürdüğü kardeşi Kamkam devin ve kendisinin intikâmını alacağını söyler. Sâm'ı birinci kat feleğe çıkarttırdığını ve buradan aşağı atarak helâk edeceğini bildirir. Sâm ise devin

söyledikleri karşısında korkmaz ve kendisini uykuda yakaladığını söyler. Yer yüzünde olması halinde tüm devleri kılıcıyla öldüreceğini beyân eder. Eğer Hüda takdir ederse kendisinin öleceğini, takdir olunur da kurtulursa devlerin nicesini öldüreceğini söyleyince Gurgur dev kahkaha atar. Sâm öleceğini anlayınca "bâri savaşarak öleyim" diyerek kılıcını çeker ve Gurgur'a saldırır. Devler ise bu saldırıdan korkarak omuzlarında taşıdıkları sahra toprağını ve üzerindekileri bırakıp Elburz Dağı'na kaçarlar. Sâm ve atı döne döne felek katından düşmeye başlarlar.

Hz. Ya'kûb öldükten sonra Hz. Yûsuf dahi ölür. Hz. Ya'kûb'un büyük oğlu Yehûdâ Benî-İsrâîl kavmine melik olur ve Tuga diye bilinen birinin kızını alır. Bu kadından üç oğlu olur. Bunlar: Ir, Sibla ve Onat'tır. İlk karısı ölünce Yehûdâ, ölen karısının küçük kardeşiyle evlenir. Ondan da iki oğlu olur. Birinin adı Hâric birinin adı Perec'dir. Yehûdâ öldükten sonra kavmin başına Perec geçerek 54 yıl meliklik eder. Perec de ölür. İki oğlu geride kalır: Hısrun ve Hâmul. Perec öldükten sonra kardeşi Hâric başa geçer. Hâric'in beş oğlu vardır: Cemri, Anan, Heman, Hulkul ve Dera. Hâric vefât edince Perec'in oğlu Hısrun melik olur. Hısrun âbid ve zâhid bir yöneticiyken kardeşi Hâmul zevke sefaya düşkün ve gururlu biridir. Hısrun makbûl bir yöneticidir. Sekine de onun katında olmaktadır. Hısrun'un da üç oğlu olur birinin adı Yerhaml birinin adı da Gelüdi birinin adı ise Ram idi. Hısrun öldükten sonra Ram melik olur. Ram, Hz. Hârûn neslinden bir kadınla evlenir ve Aminâdum adında bir oğlu olur. Aminâdum ise bireysel olarak ibâdete düşkündü. Ram'dan sonra tahta geçer fakat Benî-İsrâîl onu dinlemez. O da oğlu Nahsun'u meliklikle vazifelendirir.

Aminâdum'un melikliği zamânında Hz. İlyâs peygâmberden sonra Hz. Elyasa peygâmber olur ve halkı hak dîne dâvet eder. Fakat halk dinden ve Tevrât'ın esaslarında uzaklaşmıştır. Aminâdum ve Hz. Elyasa dostlardı. Hz. Elyasa Peygâmber on dört kişinin îmânına vesîle olur ve vefât eder. Hz. Elyasa vefât edince yerine geçecek kimse kalmaz. Aminâdum oğlu Selmâ hilâfete geçer. Fakat halkın küfre

daldığını ve ibâdet etmediğini görünce Tâbût'u da alıp Demâvend Dağı'na çekilir. Hz. Elyasa da öldüğü için peygâmbersiz kalırlar. Küfre gark olup puta taparlar. Allâh (c.c.) ise Benî-İsrâîl'in sapkınlığının artması dolayısıyla onlara Amâlika kavmini musallat eder. Amâlika kavmi Câlût başlarında olduğu cihetten gelerek Benî-İsrâîl'i tarumar eder dört yüz kırk dört melikzadeyi de tutsak eder. Hâric'in oğlu Hulkul'un Uzriya adında bir oğlu vardı ki meliklik etmekteydi. Kattal ve cabbar bir melikti fakat Câlût onu kılıçla paramparça eder. Benî-İsrâîl ibâdeti bıraktıkları ve Tâbût ellerinde olmadığı için Amâlika kavmi vâsıtasıyla gazâba uğrar ve Hz. İşmûîl peygâmber gelinceye dek sekiz kez Amâlika kavmi Benî-İsrâîl'e saldırır.

Zâl aşkından dolayı perîşân olmaktadır. Beyler Zâl'ın halini görür ve huzûrunda toplanarak ne yapabileceklerini düşünürler. Bu sırada zeki biri olan Kaytan Peyk, aşık olup inlemekte çözüm yok, işin oluruna bakalım der. Zâl ne yapılabileceğini sorunca Kaytan Peyk: kağıt kalemi al ve bir name yazıp visalini iste, der. Zâl bir name yazar ve etrâfını makasla süsler ve güzel koku sürerek Rûzâbe'ye gönderir. Kaytan Peyk nameyi alır ve kızın sarayına gider. Sarayın kapıcısıyla tanışırlar Kaytan, ve Zâl'ın yazdığı şiiri bir vesîleyle okur ve saray görevlisi şiiri çok beğenip ezberler. ve sohbetin ardından Kaytan mektubu iletmesi için saray görevlisine verir. Görevli mektubu kokuyla berâber Rûzâbe'ye götürür ve şiiri okur. Rûzâbe şiiri çok beğenir, kendisi için yazıldığını anlar ve nameyi isteyip bakmayı diler. Kağıdı eline aldığında ise yazı göremez, sırrına eremez ve görevliye bu işin hikmetini sorar. Görevli de: "kağıda beyaz soğan ya da turunç ile yazı yazılırsa, kuruduğu zamân yazı kaybolur; ancak ki kağıt ısıtılırsa yazı belirir" dedi. Kağıdı ısıtınca Rûzâbe gazeli görür okur ve çok beğenir. Rûzâbe hemen nişâdır ezer suyla ıslatır ve bir gazel yazıp mühürler, ardından da name yazarak Kaytan Peyke şekerle birlikte verilmesini ister. Name Zâl'a gelince nameye bakar yazıyı göremez fakat sevinir ve yazdıkları bilinmesin diye nişâdırla yazdığını anlayıp sevinir ve tütsü yaparak kağıda tutar ve yazı ortaya çıkar. Gazeli okuyup şad olur.

Sâm ve bineği yeryüzüne yaklaşır. Bu esnâda Sîmurg (Ankâ) kuşu da yavrularına yiyecek getirmek için avlanmaktadır. Sîmurg düşen leşleri fark ederek tanır birini bir pençesine diğerini de bir pençesine alarak Kulzüm Deryası'nı geçerek onları bir su kenarına koyar ve kanadıyla üzerlerine su serper, ardından da dağın tepesine çıkarak ne yapacaklarını izlemeye başlar. Sâm uyanır ve atını çayırda otlar vaziyette görür. Güzel bir bahçede olduğunu fark eder.

2. Yirmi Yedinci Meclis

Sâm kendinin bu güzel bahçe içinde olduğunu görünce öldüğünü ve cennete girdiğini düşünür. Fakat silahlarının da yanında olduğunu fark edince ölmediğini anlar ve kendisine bir melek ya da Hz. Hızır'ın a.s. yardım ettiğini ve düşüp ölmekten kurtardığını düşünür. Bu esnâda dağın tepesinde Sîmurg'u görür ve olayın aslını anlayarak büyük bir hürmet gösterir. Sîmurg da dağın tepesinden Sâm'ın yanına gelir. Sâm, Sîmurg'a minnetini bildirir ve ömrü oldukça ona hizmet edeceğini söyler. Sîmurg ise Sâm'a büyük bir hürmet gösterir ve Sâm'ın başından geçenleri anlatmasını diler. Sâm sergüzeştini anlatınca Sîmurg da Gurgur'un zulmünden bahseder ve serzenişte bulunur. Sâm da Sîmurg'dan kendisini Gurgur'un mekanına götürmesini ister. Sîmurg ise onu yenmenin imkansız olduğunu söyler ve Sâm'a, Zâl'ın memleketine gitmesini ve orada rahat şekilde ikamet etmesini tavsiye eder. Sâm ise soyunun yüceliğinden dem vurup: "Allâh (c.c.) istemezse beni dev öldüremez" der. Kamkam kılıcıyla Gurgur'u öldüreceğini söyler. Sîmurg Sâm'ın kahramânlığını anlar ve ona üç tüy verir ve sıkıştığı zamân tüyün birini yakmasını söyler ve hemen orada olacağını bildirir. Sâm ise Sîmurg'a vasiyet ederek eğer kendisi ölürse Zâl'a gitmesini söyler ve kendisinin hükümdâr olmasını söyler ve Sîmurg'la ayrılırlar. Sâm atına biner ve yola çıkar.

Selmâ Tâbût yanında olduğu halde Demâvend Dağı'nda ibâdetle meşguldür ve ölünce yerine oğlu Bogad ibâdete devâm eder ve Tâbût'a sâhip çıkar. Bu arada Hz. İşmûîl zuhura gelir. Bu dönemde Benî-İsrâîl içinde İlaf isimli bir melik hükmetmektedir ve İla adındaki vezîr ve kâhinin sözüne i'tibâr etmektedir. İlaf'tan sonra İbn-i Yâmin neslinden Asan isimli bir melik kavmin başına geçer. Câlût'un takdiriyle başa geçen bu melik oldukça zâlimdir. Puta tapar ve altından putlar yaptırır. Hâric b. Yehûdâ neslinden olan zâhid bir kişi de bu dönemde yaşamaktadır ve iki hanımı vardır. Karısının birinden on oğlu olmuştur. Diğer karısının nesli Câlût'un yüzünden kurumuştur ve ikinci kadından çocuğu olmamıştır. Bir gün Benî-İsrâîl kavmi içinde cemiyet düzenlenir. Kavmin adetleri gereği kişi başına et dağıtılırdı. Kadınlardan biri kendisi ve on oğlu için epeyce et aldı. Diğer kadına ise bir parça et düştü. Aralarıda düşmânlık da olan bu iki kadından çocuk sâhibi olan, diğerinin bu durumuyla alay eder. Çocuğu olmayan kadın ise bu duruma çok üzülür. Hz. Mûsâ peygâmberin dîninin gereğince Allâh (c.c.) (c.c.)'a duâ eder, yalvarır. Kendisine bir erkek evlat vermesini ve bu çocuğa mescitlerinden bir mescit de nasip etmesini diler ki çocuğunun ibâdetle meşgul olmasını istemektedir. Kadının duâsı kabûl olur ve hamile kalır. Kavim ise ilerleyen zamânlarda bunu öğrenir ve kendilerine bir peygâmberin gelmesini ve Tâbût'u tekrar ele geçirerek Amâlika kavmi belasından kurtulmak için beklemeye başlarlar. Beklenen çocuk doğar. Adını İşmûîl koyarlar. Yedi yaşına geldiğinde Kâhin İla Hz. İşmûîl'i oğlu edinir ve Hz. Mûsâ'nın Tevrât'ını okutur. Başına bir şey gelmesin diye de yanından hiç ayrılmaz ve anasında da hürmet eder. Bir gece Hz. İşmûîl'e İla'nın sesiyle Cebrâil seslenir. Hz. İşmûîl sesi duyunca İla'ya: sen mi seslendin, der. İla ise olayı fark eder ve Hz. İşmûîl korkmasın diye evet der. Aynı sesi tekrar duyan Hz. İşmûîl tekrar sorar ve İla: hayır ben değildim oğlum aynı sesei bir daha duyarsan Lebbeyk Lebbeyk diye karşılık ver, der. Aynı sesi tekrar işiten Hz. İşmûîl, Kâhinin dediklerini söyler. Bunun üzerine Cebrâil a.s. kendini gösterir ve Allâh (c.c.)'ın kendisine peygâmberlik verdiğini ve insanlar üzerine Hakîm kıldığını söyler. Bu durumu gidip İla'ya

anlatmasını da tembih eder. İla'nın yaptığı işlerin kabih olduğunu ve Allâh (c.c.)'ın gördüğünü iletmesini ve eğer düzelmezse başına yavuz işler geleceğini bildirmesini söyler. Zira İla, yaptığı işlerin kabih olduğunu bilmemektedir. Bunları dedikten sonra Cebrâil ayrılır. İla, Hz. İşmûîl'in peygâmberliğini ve kendisine gelen uyarıyı duyunca çok korkar ve şaşırır. Zira yaptıklarını Hakkın emridir diye duyurup yapmıştır şimdiye kadar. İki büyük günâhları buydu ki: "İki köpekleri vardı ve talimliydiler. Kurbân zamânı köpekler hangi kurbâna saldırıp tutarlarsa kurbân İla'nın sayılırdı ve hemen ona verilirdi." "İkincisi ise İla'nın katına ne zamân güzel kadınlar gelse, İla'nın iki ahlâksız oğlu vardı ki oğlanlarıyla zina etmek zorundaydı." Fakat buna rağmen İla bidatları terk edemez. Hz. İşmûîl ise bir süre sonra İla'yı tekrar uyarır ve bidatları bırakmasını, aksi halde Allâh (c.c.)'ın gazâbına uğrayacağını söyler. İla ise: "Ey Allâh (c.c.)'ın resulü Tâbût'un nerede olduğunu bize bildir, onu elimize geçirmemize yardım et biz de bunlardan vazgeçelim." der. Bunun üzerine Hz. İşmûîl dönüp Hakka yalvarır ve Tâbût'un yerini sorar.

Zâl, nameyi okuyup Rûzâbe'nin de kendisine aşkını bilir ve Kaytan'ı çağırıp vuslatın çaresini sorar. O da: "Sâm'ın kuvvetini arkamıza alalım böylece kızı kolayca alırız." der. Ardından Kaytan, bin kızıl altın alır ve Hace Seray'a giderek gizlice Zâl'ın kendisini çağırdığını söyler. O da Zâl'ın dâvetine uyarak gider. Zâl, Hace Seray'a hürmet eder. Rûzâbe'nin elçisi olan Hace Seray'a altınlar, inciler verir ve aşkını Rûzâbe'ye iletmesini ister. Elçi hediyelerini alır ve şad olur. Zâl'a, müşkülünü çözmeye çalışacağını beyân eder. Saraya döner ve olan biteni Rûzâbe ve lalasına anlatır. Hep berâber karar verirler ki bir halvet-hâne hazırlasınlar ve gece gizlice Zâl'ı çağırsınlar ve burada iki aşık görüşsün. Elçi tekrar gönderilir ve Zâl dâvet edilir. Zâl gece gizlice gelir ve sabaha kadar halvet-hânede Rûzâbe'yle işret ederler. Sabah yakını olunca Zâl ayrılır ve kendi sarayına gider. Sabah olunca kızın atası Mihrâb Şâh, Zâl'ı ziyârete gelir. Berâber yiyip içerler. Zâl, çeşitli hediyeler vererek Mihrâb Şâh'ı uğurlar. Sonra da oturup Rûzâbe'ye bir gazel yazar. Ya kızı Sâm-süvâr ve Zû Şâh kudretiyle alacağını ya da bu yolda öleceğini bildirir. Mektubu Rûzâbe'ye ulaştırırlar. Rûzâbe de karşılık olarak bir gazel yazar. Kız, olup bitenden kimsenin

haberinin olmasını istemezken, elçi ve lalanın gizlice Rûzâbe katına gelmesi ve elçinin sık sık gidip gelmesi, kızın annesi Şinduht Bânu'nun dikkatini çeker. Lalayı sıkıştırır fakat lala olup bitenleri inkar eder. Şinduht, lalanın örtüsünü yırtar o sırada cebi de yırtılır ve mektupla yüzük yere düşer. Annesi Rûzâbe'yi yanına çağırır ve kendi daha önce, hânedânlarından böyle terbiyesizce bir iş yapan kimsenin çıkmadığını söyler ve kızı azarlar. Kız ise annesine yalvarır ve sırrını kimseye özellikle babası Mihrâb Şâh'a söylememesini talep eder.

Sâm, atıyla berâber bir güzel çayırlıkta durur ve abdest alıp İsm-i Â'zam[6] okuyup etrâfına bir daire çizerek namaz kılar. Uzaktan, yeşil cübbeli, nur yüzlü, boz ata binmiş birinin geldiğini görür. Gelip selâm verir Sâm selâmını alır. Gelen kişi Hz. Hızır olduğunu beyân eder. Büyük İskender'le, zamânında birlikte olduklarını, İskender'in ölümsüzlük suyunu aradığını fakat Allâh (c.c.)'ın İskender'e ölümü nasip ettiğini kendisine de ölümsüzlük suyu nasip olduğunu ve peygâmberlikle şereflendiğini söyler. Şimdi ise her nerede çağırılırsa oraya Allâh (c.c.)'ın izniyle hemen gittiğini ve darda kalanlara yardım ettiğini söyler. Ardından da Gurgur ya da başka bir düşmân rast gelirse kılıcını çekip bir kere vurmasını söyler. İkinci kere vurursa düşmânının ölmeyeceğini ve kıyamete kadar helâk olmayacağını beyân eder. Ardından da İsm-i Â'zam okumadan ve daire çizmeden hiçbir yerde durup ibâdet etmemesini ve uyumamasını tembihler. Hz. Hızır a.s. kendi kamçısını da Sâm' a verir ve düşmânlarına salmasını söyler. Ardından da atının yelesinden üç kıl verir ve sıkıştığı durumda kılların birini yakmasını söyler. Kendinin hemen orada hazır bulunacağını bildirir. Ardından Sâm'a üç ok verir ve ejderha ya da devle savaşırsa bu okları kullanmasını tembih eder, zira Elburz Dağı'nda birçok savaşa gireceğini söyler. Bu arada Hz. Dâvûd (a.s.) oğlu Hz. Süleymân'ın yakında dünyâya geleceğini ve birçok mahlukla savaş edeceğini bildirir ve tahtını rüzgarın taşıyacağından haber

[6] Kur'ân-ı Kerîm'de geçip de 99'u Esmâ-i Hüsnâ olarak bilinen Allâh'ın 100 adından açıkça bildirilmemiş olan en büyüğü ve en etkilisine ise İsm-i Âzâm denilir.

verir. Ardından Hz. Hızır a.s. ayrılır. Sâm şükür namazı kılıp yatar. Sabah olunca namazını kılar silahlarını kuşanıp yola düşer. Kırk gün boyunca gider ve Elburz Dağı'nın eteğine varır. Orada konaklar ve avladığı hayvanlarla karnını doyurur. Bu esnâda Racîm, talebeleri olan Dines ve Kenes, Elburz Dağı'nın tepesinden insanların yaşadığı yere doğru uçmaktadır. Racîm Sâm'ın yaşadığını görünce üzüntüsünden ağlar ve Sâm'ın niyetinin devleri öldürmek olduğunu fark eder. Nesline cefalar kılınacağını anlar. Çünkü Hz. Süleymân a.s. Sâm'dan gelecektir. Vezîrleri Dines ve Kenes Racîm'i teskin etmek isterler fakat Racîm onların Levh-i Mahfûz'u görmediğini dolayısıyla olacakları bilmediğini söyler ve onlar gitmelerini, kendinin de Sâm'a iğva vermeye gideceğini söyler. Racîm, yaşlı bir şeyh kılığına girerek Sâm'ın yanına gider ve erenlerden olduğunu söyleyerek Gurgur devin mekanına varıncaya kadar kendisine kılavuzluk edeceğini bildirir. Sâm sevinir ve hemen yola düşerler. İnsan kılığındaki Racîm çok hızlı gitmektedir. Sâm yetişmekte zorlanır ve niçin bu kadar hızlı gittiğini ve bunun nasıl mümkün olduğunu sorar. Racîm ise kırk yıldır dünyâ taamını yemediği için bu kadar rahat gittiğini söyler.

3. Yirmi Sekizinci Meclis

Hz. İşmûîl peygâmber Hakka yalvarır ve vahiy gelir ki Tâbût, Demâvend Dağı'nda Bogad'ın elindedir. Tâbût'u gidip alması ve İlaf ile İla'yı Hak dîne dâvet etmesi söylenir. Hz. İşmûîl gider ve Tâbût'u Bogad'dan alıp İla Kâhinin huzûruna getirir. İlaf ve İla Tâbût'u almak isterler ve Hz. İşmûîl'in dînine girmeyi reddederler. Hz. İşmûîl onları uyarır ve daha önceki peygâmberlerin izinden gitmedikleri için başlarına bunların geldiğini söyler. bu şekilde devâm ederlerse yine başlarına bela geleceğini bildirir. Fakat umursamazlar ve Hz. İşmûîl peygâmberi incitirler. Hz. İşmûîl a.s. de kendine inananları yanına alarak Demâvend Dağı'na çıkar ve kavminin isyankarlarının helâk olması için duâ ederler. Duâları kabûl olur. Câlût, Benî-İsrâîl'e saldırır.

Câlût, Tâbût'un Benî-İsrâîl elinde olduğunu öğrenince çok büyük bir ordu kurar ve Felestin Irmağı'nın kenarına gelerek orduyu savaşa hazırlar. İla da bir ordu toplayıp Câlût üzerine yürür. Tâbût iki erkek çocuk ve İlaf ise oradan ayrılır. İki ordu büyük bir çarpışmaya girişir ve Câlût kazanır. İla, İlaf ve iki erkek çocuk da öldürülür. Tâbût'u da ele geçirirler. Benî-İsrâîl kavmi başsız kalır ve kavmin ileri gelenleri, Demâvend Dağı'na giderek Hz. İşmûîl peygâmberin aralarına katılmasını ve Tâbût'u tekrar ele geçirmesini dilerler. Hz. İşmûîl a.s. râzı olur. Kavmi alıp Hûrûn kalesinin surları dibine getirir. Birkaç gün sonra vahiy gelir ki Hz. İşmûîl peygâmberden kavmi Hak dîne dâvet etmesi istenir. O da kavmi toplayarak başlarına gelen bu belaların azgınlıklarından ve asi olmalarından kaynaklandığını söyler. Hak dinden ayrılamamalarını isteyip kendilerine Allâh (c.c.)'tan bir melik dileyeceğini söyler. Kavme uzun uzun nasîhat eder

Rûzâbe annesine durumu izah etmeye çalışır. Sâm'ın kendisine aşık olduğunu ve kendisine kavuşmak için Zû Şâh'tan yardım istediğini bildirir. Annesi inanmaz fakat çok üstüne gitmez. Fakat durumu Mihrâb Şâh'a bildirir. Şâh gazâba gelir ve kızını öldürmek maksadıyla kılıcını çeker. Şinduht Bânu ise onu teskin eder ve kızını öldürürsen bu Zâl'ın hoşuna gitmez nitekim Kahramân Kâtil aslındandır. Onların düşmânlığını kazanmayalım. Kendimize dost edinelim ki devletimiz uzun yaşasın der. Mihrâb Şâh karısının doğru söylediğini fark eder. Fakat "aramızda ezeli düşmânlık vardır biz Dahhâk soyundanız onlar ise Cemşîd soyundan geliyorlar" diyen Mihrâb Şâh, bu işin riskli olduğunu belirtir. Zira Zû Şâh, tahtını ele geçirmek için bu işi Mihrâb Şâh'ın planladığını sanabilir, diye düşünürler. Mihrâb Şâh en kesin çözümün kızını öldürmek olduğunu düşünür. Böylece sorunun kökten çözüleceğini sanır. Şinduht Bânu ise buna izin vermez, Rûzâbe gelir babasından özür diler. Mihrâb Şâh da affeder.

Zû Şâh, Sâm ile ava gitmiştir fakat akşam olunca Sâm gelmez ve Şâh meraklanır. Bâzı Tûrân beyleriyle ve İran beyleriyle mekanlarına çekilirler

Zû Şâh, Hz. Lokmân Hakîm'i çağırır ve durumu izah eder. Sâm'la berâber ava çıktıklarını fakat bir yaban eşeğinin peşine takılıp gittiğini daha da dönmediğini bildirir. Hz. Lokmân Hakîm usturlab vâsıtasıyla nücum ilmini kullanarak Sâm'ın hâline vâkıf olur ve Sâm'ın yaşadığı her hâli Şâh'a anlatır.

Şâh, Hz. Lokmân Hakîm'e i'tibâr etti ve sarayında tuttu. Fakat bâzıları Hz. Lokmân'ı öldürmek isterler o da saraydan ayrılıp İstıhze şehrine gider ve elinde usturlab olduğu halde uzun yıllar Hz. Süleymân peygâmberin gelmesini bekler ki onun katına varıp hizmet etsin.

Zû Şâh Zâl'a name yazar ve babası Sâm'ın halini bildirir. Zâl bir taraftan babasının durumuna bir taraftan da Rûzâbe'nin hasretine yanmaktadır.

Racîm kılavuzluk ettiği halde Sâm ve Racîm dağın tepesine çıkarlar. Dağın alçak bir yerinde dehşetli bir ejderha yatmaktadır. Racîm Sâm'ı ejderha vâsıtasıyla helâk etmeyi diler. Sâm'a gelerek: " Kestirme yolda devasa bir ejderha yatıyor, en iyisi biz Gurgur'a varmak için uzun yolu kullanalım, yoksa ejderha seni helâk eder"

der ve Sâm’ı gaza getirir. Sâm atını sürerek dağın tam zirvesine varınca dağın alçağındaki devasa ejderhayı yanan iki tepe ve tüten bir sönmüş ocak gibi görür. Azametinden ejderha olduğunu seçemez. Racîm gelir ve Sâm’a bu gördüğünün ejderha olduğunu söyler ve yollarını değiştirmeyi tavsiye eder fakat Sâm geri çekilmez ve şimdi ejderhayı yeneceğini beyân eder ve atına biner. Atı korkudan gitmez, bu sefer yürüyerek gider. Racîm ise Sâm’ı kandırdığına ve ejderhanın onu parçalayacağına inanır ve şad olur.

Elburz Dağı’nda periler sultânı Hümâyûn Şâh ve kızı Hümâ-yı Dil-firûz da yaşamaktaydı ve oradaki tüm periler emrinde bulunurdu. Zerrîn şehri Hümâyûn Şâh’ın tahtgahıydı. Yılda bir kez Nevruz’da Hümâ-yı Dil-firûz nereyi seyretmek isterse periler tahtı oraya götürürlerdi. O gün periler Hümâ-yı Dil-firûz’u gezdirirken Hümâ-yı Dil-firûz Sâm’ı görür ve aşık olur. Ejderhanın O’nu helâk edeceğini düşünerek üzülür ve tahtı havada olduğu halde onların cengini izlemeye başlarlar. Sâm’ın attığı na’rayla ejderha uyanır ve Sâm’ı yutmak için kalkar. Sâm ayağı önünde duran büyük bir siyah taşa basar fakat ejderhanın dem çekmesiyle berâber taşlar, ağaçlar, Sâm ve etrâfta ne varsa ejderhanın ağzına doğru çöp gibi uçmaya başlar. Racîm bu manzarayı görünce çok sevinir ve hemen dönerek gidip Dines ve Kenes’e Sâm’ın helâk olduğunu haber verir ve hep berâber sevinirler.

4. Yirmi Dokuzuncu Meclis

Hz. İşmûîl a.s. minberde va’zeder ve tüm kavim ona itaat ederek Hakka yönelir. Bir de başlarına geçecek bir melik dilemesini Hz. İşmûîl peygâmberden isterler. Hz. İşmûîl peygâmber ise, eğer gönderilen melike Hz. Zelkefil zamânındaki

gibi itaat edip onunla savaşa gitmezlerse o dönemdeki kavim gibi helâk olacaklarını söyler. Kavmin önde gelenleri gelecek olan melike itaat edeceklerini söyleyince Hz. İşmûîl peygâmber abdest alır ve niyâz eder. Cebrâil a.s. gelir ve bir asa ve boynuz içinde kutsal yağ getirir ve melik olacak kişinin boyu bu asa ile denk olacak ve o kişi bu yağın katına geldiğinde yağ kaynamaya başlayacak ve başına döküldüğünde başından aşağı damlamayacak der ve gider. Meclistekilerin hiçbirinin boyu asayla aynı olmaz ve mahzun olurlar. Bu arada Hz. Ya'kûb oğlu İbn-i Yâmin neslinden Tâlût adlı bir fakir kişi vardı. Tâlût deri işleyerek ve eşeğiyle Nil'den su taşıyarak sakalık yaparak geçimini temin ederken eşeği bir gün kaybolur o da Hz. İşmûîl peygâmbere giderek durumunu anlatır ve eşeğinin bulunması için Hz. İşmûîl peygâmberden duâ etmesini ister. Hz. İşmûîl peygâmber duâ eder eşek sahradan Tâlût'un evine döner fakat bu esnâda boynuz içindeki yağ kaynamaya başlar. Hz. İşmûîl peygâmber şükür secdesine kapanır ve Tâlût'a durumu izah eder ve başına devlet kuşu konduğunu söyler. Tâlût'a, Benî-İsrâîl kavmine melik olacağını bildirir. Tâlût ise kendisinin çok fakir ve soyunun aşağı bir soy olduğunu söyleyerek kendisinden melik olmayacağını anlatır. Hz. İşmûîl peygâmber ise Rabbin bu melikliği kime isterse ona vereceğini söyler. Tâlût ısrarla melik olamayacağından bahseder. Bu kavme şimdiye kadar Yehûdâ neslinden kişilerin melik olduğunu, kendisinin ise İbn-i Yâmin neslinden olduğunu beyân eder. Ancak Hz. İşmûîl peygâmber Allâh (c.c.) kimi isterse onu melik kılar deyip eşeğini evde bulacaksın ve sen melik olacaksın deyip Tâlût'u gönderir.

Bogad vefât edince yerine oğlu Îşâ geçer. Âbid ve zâhid biridir. Îşâ'nın yedi oğlu olur: İlyâ, Evina, Düşmia, Nianil, Dai, Ocem ve Dâvûd. Îşâ oldukça varlıklı ve soylu biridir. İki de kızı vardır: Çeruba ve Gayil'dir. Hz. Dâvûd (a.s.) içlerinde en çelimsiz fakat en güçlü olan çocuktu. Hz. Dâvûd (a.s.)'un soyu eserimizin ifâdesiyle: "Dāvūd'uň ibn-i Ī̇şā bin ʿAvrā bin ʿĀbir bin Selʿūne bin Naḫşūra bin ʿİmrān bin Kemūran bin Fāriż bin Yehūdā bin Yaʿkūb'dur kim taḳrīre gelüb ʿayān olur ammā

kim ʿİmrān dilince Dāvūd Dāvūdı Īşā'ya Īşā'yı ʿAvrāya ʿUvaẕ ʿĀbire Buʿaz Selʿūne Selmā Naḥşūra Naḥsūn ʿİmrāna ʿAminādūm Kemrūna Rām Fāriż Perec Yehūdāya ammā kim yine Yehūdā dirler meşhūrdurur gümāna varanlar ʿİmrān dilince Mürte dirler bir kitāb vardur kim mütālaʿa ḳılsunlar kim Tevrāt Zebūr tevārīḫi cümle içinde mestūrdurur" şeklindedir.

Hz. İşmûîl peygâmber kavmi toplar ve Tâlût'un melik olacağını bildirir. Alâmetler tutmaktadır; ancak tüm kavim -en başta Îşâ- bu duruma i'tirâz ederler ve Tâlût'un İbn-i Yâmin soyundan olduğunu ve bu soyun en aşağı soy olduğunu, bu soydan hiç peygmber çıkmadığını bildirirler. Hz. İşmûîl peygâmber bu işin Allâh (c.c.)'ın takdiriyle olduğunu bildirir. Îşâ alametlerin doğruluğunu sorar ve Hz. İşmûîl peygâmber alametleri tekrar gösterince kavim durumu kabûllenir ve dağılır.

Zâl, aşk acısı ve babasının kaybolmasının derdiyle Zû Şâh'ın yanına geldi. Birkaç gün berâber meclis kurup içki içtiler. Zâl kendisi sarhoş bir haldeyken durumu Zû Şâh'a anlattı. O da: " Git sevdiğini al ve getir, benim devletimde gerdeğe gir, mutlu ol" der. Zâl, otuz bin asker alıp Mihrâb Şâh'a doğru yürür. Mihrâb Şâh haberi alınca kızını öldürmeyi diler ancak karısı izin vermez ve Zâl'ın maksadını öğrenmek üzere Zâl'ın huzûruna gider hediyeler verir. Zâl ise Rûzâbe'yle evlenmek istediğini bildirir. Şinduht, geri gelerek durumu Mihrâb Şâh'a bildirir. Mihrâb Şâh da düğün tertib eder ve Zâl ile Rûzâbe evlenirler.

Bir zamân sonra Rûzâbe hamile kalır ve bir erkek çocuk doğurur. Adını Rüstem koyarlar. Zâl, çocuğa bakarak ileride çok yiğit olacağını bilir ve "artık bizim devrimiz geçti, bundan sonra devran senindir oğlum" diyerek oğlunu sever.

Sâm ejderhanın ağzına doğru gitmektedir. Bu sırada periler sultânının kızı Hümâ-yı Dil-firûz da gökte perilerle berâber onun cengini seyretmektedir. Sâm ejderhanın ağzına yaklaştığı vakit kılıcını çekip Yâ Allâh deyip ejderhaya bir kere vurur. Ejderhanın kafası kopar ve zehri etrâfa akmaya başlar. Sâm zehre aldırmaz ve hançeriyle ejderhanın derisini yüzüp çıkarır fakat zehrin etkisiyle kendinden geçer ve ejderhanın kuyruğuna yaslanıp kalır. Hümâ-yı Dil-firûz perilere emreder ve periler Sâm'ı atıyla berâber Hümâ-yı Dil-firûz'un tahtına getirirler. İlaç hazırlanır ve içirilir bir kısmı da vücûduna sürülür. Ejderha zehrini Sâm kusar. Gözünü açar ve Hümâ-yı Dil-firûz'u görür. Ona aşık olur. Bu arada hep berâber Zerrîn şehri'ne doğru giderler.

Câlût, Benî-İsrâîl zaferinden sonra Tâbût'la berâber döner. Felestin Irmağı yakınlarında Azdu adlı köyde konaklar. Birkaç gün işret meclisleri kurulur ve ardından toplanılır ve Câlût, Tâbût'un getirilip açılmasını ister; ancak kim açmaya teşebbüs ederse feci şekilde ölür. Câlût sihirli olduğunu düşündüğü Tâbût'un sihrini bozmak için onu puthânesindeki büyük altın putun altına koymalarını emreder böylece sihir bozulacaktır. Söylenen yapılır. Sabah olunca Câlût tâcını takar ve puthâneye Tâbût'u açmak üzere gider. Kapı açılınca Tâbût'un üstündeki büyük putun ellerininin koptuğunu ve diğer putların da darmadağın olduğunu görürler. Rûhbanlar feryad eder. Durumun Tâbût'tan kaynaklandığını anlayan Câlût onu mezbeleliğe gömdürür fakat oraya yakın yaşayan halk helâk olmaya başlar ve gelip Câlût'a şikâyet ederler. Câlût da çaresiz bir şekilde Tâbût'u Hazaralmevt şehri'ne gönderir. Benî-İsrâîl'e verilmesini istemez aksi halde aciz kaldıklarını görüp kendilerine saldıracaklarından korkarlar. Tâbût'un gönderildiği şehre de fare dadanır. Fareler, gece uykuya dalan halkın vücûdunu kemirip kalbini ve bağırsağını yemekte ve helâk etmektedir. Câlût'a durum iletilince büyük bir ateş yakmalarını ve Tâbût'u içine atıp yakmalarını emreder. Ateş yakılıp Tâbût içine atılır ancak yanmaz. İzlemeye gelen

kim varsa, Tâbût'un içinden çıkan bir alev topu tarafından yakılır. Tâbût'un olduğu şehirde zâhid bir kadın vardı. Tâbût'u göndermeleri gerektiğini aksi halde felaketlerin eksilmeyeceğini söyledi. Çaresizce denileni yaptılar, bir kağnı ve iki öküz getirip Tâbût'u üstüne koydular ve Benî-İsrâîl kavmine doğru sürdüler. Câlût'un sınırlarından çıkınca da korkup bırakıp kaçtılar. Allâh (c.c.) iki melek göndererek öküzleri Hz. İşmûîl peygâmber'e doğru yöneltti. Tâbût'un geçtiği her yer gülistan olmaya başladı.

Tâbût gelince başlarında Îşâ olduğu halde halk toplanır ve Hz. İşmûîl peygâmber'in huzûruna gelir. Sekine için şükrederler fakat Tâlût'un melikliğini soyundan dolayı kabûl etmezler. Hz. İşmûîl peygâmber'i incitirler. Hz. İşmûîl peygâmber de Allâh (c.c.)'a duâ eder ve vahiy gelir ki Tâlût melik olacaktır. Bu sefer Îşâ hariç herkes Tâlût'a muti olur. Îşâ ise kendi soyundan bir melik gelmediğinden dolayı üzülür ve Hûrûn kalesine giderek ibâdetle meşgul olur. Tâlût adâletle hükmeder.

Zâl, Zû Şâh'ın kalesindedir ve oğlu Rüstem'e silahşörlük öğretmekle meşguldür. Kalede dev bir fil vardır ki bir gün zincirlerini koparır ve önüne çıkan herkesi öldürerek kale kapısına doğru koşmaya başlar. Rüstem, Zâl'ın gürzünü alır ve fili durdurmak için hareket eder. Lalasının engellemelerini dinlemez ve devasa fili gürzle öldürür, hortumunu eliyle çürük ip gibi koparır. Bu habere Zâl ve Rûzâbe çok sevinir. Oğullarının erliğini tasdik ederler ve ziyâfet verirler

Zâl, oğlunun talihi için müneccim çağırtır ve üç yüz otuz yıl kılıcıyla hükmedeceğini duyar ve şad olur. Ardından da atası Sâm'ın haline bakmalarını ister.

Müneccimler Sâm'ın yerle gök arasında şuursuz vaziyette bir taht üzerinde yattığını, ayrılığından yirmi dört yıl sonra tekrar geri dönebileceğini, bu süre zarfında başından çok hâdise geçeceğini, yerin altını üstünü göreceğini ve Elburz Dağı'nda mücâdelerde bulunacağını söylerler. Zâl bu duruma pek anlam veremez. Sîmurg'u çağırıp ona sormak aklına gelir ve hemen Sîmurg'dan aldığı üç tüyün birini çıkarıp yakar, Sîmurg gelir ve sarayın kapısına konar. Zâl'ın sorularını yanıtlar ve gördüğü her şeyi anlatır. Zâl, kendisini Sâm'a iletmesini ister ama Sîmurg, Sâm'a söz verdiğini bunu yapamayacağını; ancak Sâm'ı görüp haber getireceğini söyler. Bu esnâda Sîmurg, Rüstem'i görür ve kim olduğunu öğrenerek şad olur çünkü ileride büyük bir cihângir olacağını anlar. Sîmurg ikram edilen birkaç koyunu yiyip oradan ayrılır.

5. Otuzuncu Meclis

Sâm kendine gelir ve etrâfında birçok perinin toplandığını görür. Tam karşısında ise güzelliğini tarif etmenin mümkün olmadığı bir kız görür. Kız, Sâm'a içki sunar, Sâm içkiyi alıp içer ve şad olur. Kızın kim olduğunu sorar, Hümâ-yı Dil-firûz da kendini tanıtır ve Sâm'ı nasıl bir haldeyken bulduklarını açıklar. Ardından da Hümâ-yı Dil-firûz Sâm'a kim olduğunu sorar çünkü daha önce bir insanoğlunun bu kadar cesur olduğunu ve ejderha cenginde bu denli yiğit olduğunu görmemiştir. Sâm'a: " Burası üç yıllık yoldur, devler ve ejderhalar diyârıdır, sen hangi Şâh'ın soyundansın ki buralara kadar geldin ve ejderha cengine girdin" der. Sâm, Gurgur'la ve Sîmurg'la olan maceralarını anlatır. Hümâ-yı Dil-firûz da Sâm'ı tanıdığına çok sevinir. Birbirlerine aşık olurlar, taht üzerinde Zerrîn şehri'ne doğru giderler.

Hz. İşmûîl peygâmber'e vahiy gelir, Tâlût ve Benî-İsrâîl kavmiyle berâber Câlût üzerine sefer kılmaları emredilir. Hz. İşmûîl peygâmber vahyi kavme ilan eder. Kavim hazırlanır ve Tâbût'la berâber yola çıkılır. Herkes savaşa katılır. Öyle ki Câlût'u öldürmek isteyen yaşlılar ve hastalar bile savaşa katılır; ancak Tâlût bunu kabûl etmez ve savaşacak durumda olanların hâricindekilerini evlerine gönderir. Bu arada Hz. İşmûîl peygâmber Hakka duâ eder ve vahiy gelir. O da vahyi Tâlût'a, Tâlût dahi orduya iletir ki: "Felestin Irmağı ile Ürdün Irmağı"dır tatlı sudur Nehr-i Arma da denir, kim o sudan bir avuçtan fazla içerse günâhkar ve helâk olur, bir avuç dolusu içmekte mahsur yoktur." Ancak kavmin büyük kısmı sabredemeyip sudan fazla içer ve savaştan yüz çevirip evlerine dönmeyi yeğler. Tâlût'un etrâfında sayıca az fakat cengaver bir grup kalır. Hz. İşmûîl peygâmber ve Tâlût, kalan çeriyle berâber konaklarlar. Îşâ ve Hoz ibn Behriya bin Enkiya da Hakkın emri olduğundan Tâlût'a itâat edip emrindelerdi fakat neslinden dolayı onu sevmiyorlardı. Çeri konakladığında Câlût Şâh tarafına casus gönderirler ve sabah olmasını beklerler.

Bu esnâda Câlût işret düzenlemekte ve şarap içmektedir. Tâlût ordusunun Felestin Irmağını geçip Azdun Irmağından su içtiğini ve ilerlediğini öğrenir ve öfkelenerek herkesin savaşa hazırlanmasını emreder zira Benî-İsrâîl'i tamamen yok etmek istemektedir. Câlût ordusu kısa zamânda toplanır ve Felestin Irmağı'na doğru yola çıkarlar. Tâlût'un ordusunu görecekleri bir tepede dururlar ve Tâlût'un bir orduyla konaklamış olduğunu müşâhede ederler. Câlût, Tâlût'un ordusunun azlığını görüp sevinir, keyiflenir ve etrâfındaki beylerle işret meclisi kurar. Hz. İşmûîl peygâmber ise etrâfındakilerle sabaha kadar ibâdet eder.

Menûçehr oğlu Nevzer Şâh, Sâm'ın vasiyetini tutup adâletle hükmetmekmiştir. Sâm kaybolunca Zû Şâh, eski bidatlarına ve zulmüne geri dönerek halkı ezer.

Rüstem de Nevzer'in etrâfında artık bulunmaz. Nevzer'in etrâfındaki beylerin bir kısmı Efrâsiyâb'a giderek şikâyetlenirler. Efrâsiyâb bu durumu fırsat bilir ve düşmânlıklarının geçmişini gözünde canlandırır, ardından hemen ordusunu hazırlar ve Nevzer Şâh'ın üzerine yürür iki ordu savaşa girer. Efrâsiyâb, Nevzer leşkerini dağıtır. Nevzer başına gelecekleri önceden kestirir ve hazînesini Kârûn'a emanet eder. Bu haber duyulur ve Dise oglu Barman-ı Pezer Kârûn ardınca bir grup askerle hazîneyi ele geçirmek için giderler. Kârûn, Dise oğlu Barman'ı yener ve öldürür. Bu arada Efrâsiyâb'a haber gelir ki Nevzer, Kârûn'un peşinden kaçmaktadır ve kale kapısı açıktır. Efrâsiyâb, Nevzer'e yetişir ve ordusunu dağıtır. Kardeşi Dise'ye: "Oğlunu Kârûn ardınca gönderdim, git ve bak ki ne olmuş." Der. Dise, Kârûn'a yetişir ve "Nevzer yenildi boşuna kaçıp savaşma teslim ol" der; fakat Kârûn Dise'yi de oğlu Barman gibi öldüreceğini söyleyince Dise ve Kârûn sıkı bir cenge tutuşurlar ve Kârûn yener. Dise canını kurtarır ve gelip durumu Efrâsiyâb'a anlatır. Efrâsiyâb sinirlenir, tutsakların başına kardeşi Uziret'i koyar ve kendisine Rey Şehri'ni tahtgah edinir. On iki yıl halka zulmederek yönetir.

Efrâsiyâb zâlimce yönetmeye devâm ederken İran beylerinden bir kısmı Zâl ve Rüstem'e gelerek bunca insan ölmesine ve tutsak olmasına rağmen niye utanmadan oturduklarını Zâvil ve Kâbil'de işret ettiklerini sorar. Bunun üzerine Rüstem ordu toplamaya başlar. Bunu duyan Uziret tutsakların yanına giderek: "Abim Efrâsiyâb zâlimdir, sizi ben bırakmaya kalksâm korkarım ki sizi de beni de öldürür. Zâl'a haber yollayın gelsin sizi kurtarsın ben de kaçarım, canımı kurtardım derim." Der. Haber gider ve Zâl Rüstem'i ordusuyla gönderir. Rüstem tutsakları kurtarır ve Uziret kaçarak abisinin yanına gelir. Efrâsiyâb neden savaşmadın, diyerek hiddetlenir ve kardeşini öldürür. İran beyleri intikâm almak için bir liderlerinin olmasını dilerler ki Efrâsiyâb'dan intikâm alsınlar.

Racîm Sâm'ı öldürmenin keyfiyle gökyüzünde dolaşırken Süleymânî bir taht üzerinde Sâm'a benzeyen birini görür fakat mümkün olmayacağını düşünüp ferahlar. O esnâda üzerinden bir peri geçerken hemen peri kılığına girer ve tahtın üstündeki insanoğlunu sorar. Peri, olup biteni anlatır. Racîm Sâm'ı helâk edemediğini anlar ve bu sefer de kızın babası Hümâyûn Şâh'a durumu anlatıp onun Sâm'ı helâk etmesini sağlamak için Zerrîn şehri'ne gider. Kılık değiştirip olanları anlatır. Hümâyûn Şâh derhal yola çıkar.

b. Yedinci Cild

1. *Otuz Birinci Meclis*

İki ordu savaş için sabahı beklemektedirler. Nihâyet sabah olur, Câlût askerini saf saf dizer, Hz. İşmûîl peygâmber de Tâlût ve ileri gelenlerle namaz kılar. Tâbût da başlar üzerinde getirilir. kabîle kabîle dizilirler. Obil, Şemun, Lâvî, Ladi, Zibalün, Sihir, Sibar, Daram, Esber kabîleleri savaş düzeni alır. Arkalarında İbn-i Yâmin kabîlesi vardır. En önde ise Tâlût vardır. On iki İsrâil kabîlesi savaşa girer. Daha önce hiçbir yerde görülmemiş vaziyette ve dehşetli bir savaş olur. Ordular perîşân olur, akşam olunca iki ordu da geri çekilir. Hz. İşmûîl peygâmber ve Tâlût, beylerini toplayıp istişâre ederler, Câlût öldürülmezse savaşı kazanamayacaklarını anlarlar. Fakat Câlût; Rüstem, Efrâsiyâb ve Sâm gibi dehşetli ve güçlüdür. İstişâreden bir sonuç alamazlar ve Hz. İşmûîl peygâmber Hakk'a duâ etmek için oradan ayrılır.

Hz. İşmûîl peygâmber duâ eder ve Câlût'u öldürmek için yardım diler. Cebrâil a.s. gelir kendini tanıtır ve asa ile kutsal yağı hatırlatarak gözden kaybolur. Hz.

İşmûîl peygâmber halkı toplar ve Cebrâil'in dediklerini yapar, imtihânın sonucu yine kimse tesbît edilemez. Hz. İşmûîl peygâmber yine duâya durur ve Cebrâil a.s. tekrar gelerek Câlût'u öldürmesi için aradığı kişinin Îşâ'nın oğulları arasında olduğunu ve o oğlunun, Hz. İşmûîl peygâmberin kendisinden sonra peygâmber olacağını ve kendisine Tevrât'ın indirileceğini söyler ve Hakk'ın katına çekilir. Hz. İşmûîl peygâmber hemen Îşâ'yı çağırır ve oğullarını toplamasını ister. Bu esnâda Hz. Dâvûd (a.s.) evdedir ve çobanlık yapmaktadır.

Hz. Dâvûd (a.s.) savaşa gitmek ister fakat büyük kardeşi İlyâ: "Sen çobansın savaş senin neyine gerek" diyerek engeller ve rencide eder. O da gitmez. Kabîle savaşa gittikten birkaç gün sonra dağda koyun otlatırken bir kaplan kendisine saldırır ve elindeki değnekle kaplanı öldürür ve postunu eve getirir. Dehşetli bir gücü vardır. Annesi ise : "Senin başına ileride devlet konacaktır" der ve Hz. Dâvûd (a.s.) sevinir.

Birkaç gün sonra Hz. Dâvûd (a.s.)'a bir ayı saldırır ve ayıyı da aslanı öldürdüğü gibi öldürür ve postunu eve getirir. Annesi bunları görünce Câlût'u ancak sen öldürebilirsin der. Hz. Dâvûd (a.s.), Câlût'un kim olduğunu sorar, annesi ise kardeşlerinin kiminle savaşmaya gittiğini anlatır.annesinden azık ister ki hem gidip babası ve kardeşlerini görsün hem de onlara azık götürsün. Azığı alıp yola çıkar yolda bir taş parçası kendisine seslenir: "Hz. Hârûn benimle Batı'nın Melikini öldürdü" der. Hz. Dâvûd (a.s.) taşı alır. Biraz sonra bi taş daha Hz. Dâvûd (a.s.)'a seslenir ve kendisini de almasını söyler ve daha önce Zâlimlerden olanları helâk ettiğini söyler. Onu da alır. Birazdan aynı şekilde bir taş daha denk gelir ve onu da alır. Felestin Irmağı kenarına gelince yorulup bir sazlığın içine girerek uyur.

Sâm ve Hümâ-yı Dil-firûz bir bağa konup işret etmektelerdir. Akşam karanlığı çökmüştür. Bu sırada Hümâyûn Şâh, Racîm'i kızın lalası sanıp dediklerine inanıp hızla gelmektedir. Hümâyûn Şâh gelip işretin yapıldığı bahçe ve çadıra saldırır. Sâm da çadırdan çıkarak kamkam kılıcını çeker ve na'ra atar.

Sâm na'ra atınca Hümâyûn Şâh kıyamet koptu da İsrâfil a.s. sura üfledi sanır ve Racîm'e ne oluyor diye sorar. Racîm de bu, senin kızını baştan çıkaran Sâm'ın sesidir. Emir ver saldırıp helâk etsinler der. Ne kadar peri varsa saldırır ancak Sâm hepsini savar. Çok kalabalık olup da kılıç yetiştirememeye başlayınca Hz. Hızır'ın a.s. verdiği kamçıyı çıkarır ve perileri helâk eder. Kurtulanlar Hümâyûn Şâh'a gelip şikâyet ederler. Hümâyûn Şâh da Sâm'ın durması için aman diler ve Sâm durur, ardınan Hümâyûn Şâh kızının çadırına girer. Kız, neden böyle yaptığını sorunca Hümâyûn Şâh lalasının gelip şikâyet ettiğini bildirir. Bunun üzerine kız her şeyi anlatır.

Kız olup biteni anlatır. Hümâyûn Şâh lalayı çağırarak kendisini kandırdığı için kellesini vurdurmak ister; fakat herkes şâhitlik eder ki lala kızın yanından hiç ayrılmamıştır. Böylece işi Racîm'in yaptığı anlaşılır.

İşin gerçek yüzü ortaya çıkınca kızı Sâm'a verirler. Şenlikli bir düğün yapılır ve Sâm gerdeğe girer. Periler katında makbûl biri olur.

2. Otuz İkinci Meclis

Hz. İşmûîl peygâmber, Îşâ’nın tüm oğullarını tecrübe eder ama aradığı çocuğu bulamaz, Îşâ’ya başka oğlunun olup olmadığını sorar. O da Hz. Dâvûd (a.s.)’u çok güçsüz sayıp başka oğlum yok der. Hz. İşmûîl peygâmber çaresizce yine ibâdete çekilir. Cebrâil yine gelir ve Îşâ’nın bir oğlu daha olduğunu ve onu çağırtması gerektiğini söyleyerek kaybolur. Hz. İşmûîl peygâmber hemen olup biteni anlatır. Îşâ da Hz. Dâvûd (a.s.) çok zayıf olduğu için başka olmadığını beyân ettiğini söyler. Hemen Hz. Dâvûd (a.s.)’u getirmesi için adam gönderirler

Hz. Dâvûd (a.s.) orduya doğru gitmekteydi ki o civarda insan eti yiyen azgın bir arslan vardı. Arslan, Hz. Dâvûd (a.s.)’un kokusunu alarak gelir ve saldırır. O da sapanına yolda aldığı taşlardan birini koyar ve arslanı öldürür. Postunu yüzüp orduya doğru tekrar yola çıkar. Yolda, babası Îşâ’ ya denk gelir. Hemen Hz. İşmûîl peygâmber huzûruna gelirler. Asa ve yağ ile tecrübe edilir ki Câlût’u öldürecek yiğit budur.

Hz. İşmûîl peygâmber ve Hz. Dâvûd (a.s.) sabah namazını kılıp duâ ederler. Ardından iki ordu tekrar karşı karşıya gelir.

Meydana toplanılınca Câlût haberci gönderir, Tâlût’u kendisiyle savaşması için meydana çağırır ya da bir yiğit ister ki savaşsın. Tâlût’un kanı çekilir, korkar. Hz. İşmûîl peygâmber, Hz. Dâvûd (a.s.)’un bu işi yapacağını söyler ama bunun karşılığında Hz. Dâvûd (a.s.)’a ne vadettiğini sorar. o ise savaşı kazanmaları durumunda kızını ve Rum memleketinin yarısını Hz. Dâvûd (a.s.)’a vereceğini

vadeder. Hz. Dâvûd (a.s.)'a silah ve at verirler fakat yolun yarısından geri dönen Hz. Dâvûd (a.s.), silah istemez. Silahları bırakıp tekrar döner, kendisine sapanının yeteceğini söyler. Kardeşi İlyâ da izin vermek istemez ama O, kimseyi dinlemez ve gider. Câlût bir gelen olduğunu görünce meydana iner ki bir çoban gelmektedir. Hz. Dâvûd (a.s.)'a buranın savaş meydanı olduğunu söyler ve onunla alay eder. Hz. Dâvûd (a.s.) ise birazdan onu sapanıyla öldüreceğini söyler. "Senin asker ve silahın varsa benim de Rabbim var" der.

Hz. Dâvûd (a.s.), ve Câlût karşı karşıya gelir. Hz. Dâvûd (a.s.) torbasındaki üç taşı çıkarır ve sapanına koyar, taşları Câlût'a atar. Tıpkı Bedir Savaşı'nda Efendimizin attığı toprağı rüzgarın düşmânın gözlerine doldurması gibi taşlar, Allâh (c.c.)'ın izni ve rüzgarın taşımasıyla Câlût'un kafasını paramparça eder. Ardından Câlût'un başını kesip atının terkisine asar ve geri gelir.

Tâlût, sekiz gün Amâlika kavmini yağmalar, sonra da Câlût'un kafasını Kudüs şehri'nin girişine asarlar ve Hz. Dâvûd (a.s.)'la berâber şehre girerler, halk büyük bir ilgiyle ve methiyelerle onları karşılar. Bu sırada Racîm gökyüzünde dem çekmektedir. Olup biteni görünce hırsından perîşân olur. Hz. Süleymân peygâmberin, Hz. Dâvûd (a.s.)'un belinden dünyâya geleceğini bilir ve hemen fitne vermek için yere iner. Kâfilenin önünde durur ve eline aldığı defle Hz. Dâvûd (a.s.)'a methiyeler dizmeye başlar. Bunu gören halkın tamamı Arap kılığındaki Racîm'in etrâfında toplanır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u methetmeye başlarla Tâlût'a kimse bakmaz. Tâlût buna çok üzülür ve halkın kendisine i'tibâr etmeyeceğinden endişe edip Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmeyi kafasına koyar.

Tâlût tahtında ve Hz. Dâvûd (a.s.) ibâdette iken Cebrâil a.s gelir ve Hz. İşmûîl peygâmbere görevini tamamladığını bildirir. Kendisinden sonra Hz. Dâvûd (a.s.)'un peygâmber olacağını söyler ve Hz. Mûsâ'nın âsâsını, Hz. Yûşâ'nın ilmini ona vermesini söyler. Ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.)'a Tevrât'ın indirileceğini bildirir. Cebrâil gider ve Hz. İşmûîl herkesi etrâfına toplayarak nasîhat eder. Özellikle Tâlût'a sözünü tutmasını ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u kötü bilmemesini emreder.

Hz. İşmûîl peygâmber, üç günlük hastalık döneminden sonra ölür ve adetleri usulüne göre defnedilir. Ardından herkesin öleceğine dâir nasîhatler, yazar tarafından sıralanır.

Hz. Dâvûd (a.s.) Hz. İşmûîl peygâmber öldükten sonra Tâlût'un kızını almak için yola çıkmak ister fakat babası Îşâ, Tâlût'un sözünde duracak bir adam olmadığını ve kendisine zarar verebileceğini anlatır fakat Hz. Dâvûd (a.s.), her şeyin Hakk'ın takdiri olduğunu söyleyerek dinlemez ve gider. Tâlût, Hz. İşmûîl'in nasîhatini tutmaya niyet etmiştir fakat Racîm boş durmaz. Tâlût ve beyler avdayken Racîm bir pir şekline girerek ağacın dibine oturur önüne reml tahtası alır etrâfında bir sürü kitaplar olduğu halde ilim deryasına dalmış gibi gözükür. Tâlût bu piri görünce attan iner, pir'e kim olduğunu sorar. O da remmalların şâhı olduğunu ve insanların müşküllerini çözdüğünü söyler. Tâlût da piri imtihân etmek için ülkenin Şâhının nerede olduğunu sorar. Pir kılığındaki Racîm " Şâh sensin ve beni imtihân için bunu sordun" der. Bunu duyan Tâlût, geleceği hakkında sorar. Racîm de, Hz. Dâvûd (a.s.) diye birinin elinden çok çekeceğini ve Şâhlığını kaybedeceğini bildirir kızını asla vermemesi gerektiğini ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmesi gerektiğini söyler. Tâlût hemen döner ve etrâfındaki beylere Hz. Dâvûd (a.s.)'u sorar ve ne yapmalıyım der.

Etrâfındakiler “Hz. Dâvûd (a.s.) senin has kulundur, sözünü tutmalısın” derler. Tâlût bakar ki halk onu çok seviyor, tahtı elinden gidecek kaygısıyla kararını kesinleştirir. Hz. Dâvûd (a.s.)’u öldürmeye azm eder. Bu arada Hz. Dâvûd (a.s.) kızı almak için haber gönderir ama Tâlût iki yüz Amâlika askeri kellesi ve arslan postu ister. “Sözünden mi dönüyorsun” ifâdelerine karşılık, sözünden dönmediğini ancak Hz. Dâvûd (a.s.)’u sınamak istediğini bildirir. Durum Hz. Dâvûd (a.s.)’a bildirilince “ Ben bir çobanım o ise Şâh’tır. Onun kızı bize lâyık değildir” der.

Efrâsiyâb İran ve Tûrân vilâyetlerine zâlimce hükmetmektedir. Dört büyük pehlivan ise Rüstem’e gelerek durumu anlatır ve İran’a bir baş dilerler ki Efrâsiyâb’ın zulmü son bulsun. Ferîdûn’un kardeşi Tahmâsab, gidip Efrâsiyâb’la anlaşır ve Efrâsiyâb Türkistan’a gider. Tahmâsab yedi yıl boyunca İran’a hükmeder.

Zâl, İran ve Tûrân beyleriyle Zâvilistan’da oturur ve işret eder. Bu esnâda Rüstem de mecliste oturmaktadır. Sohbet sırasında Efrâsiyâb’ın yaptıklarından konuşulur. Rüstem konuşmaya kulak kabartır ve Efrâsiyâb’ın kim olduğunu anlayıp orada oturan beylere “ Efrâsiyâb kim ki onun yiğitliğinden ve zulmünden bahsedersiniz, kimin kafasını kesip terkisine asarak getirmiştir? O kahramân değildir” der. Orada olanlar ve Zâl da Efrâsiyâb’ın kahramân olduğunu söylerler. Rüstem sinirlenir ve gidip atını siyaha boyar, silahlarını kuşanır ve Efrâsiyâb’la savaşmak maksadıyla yola çıkar. Bir müddet gider ve güzel bir yer görür. Orada koyunlar otlamaktadır. Çobandan yemek için bir koyun ister. Çoban kahkahayla güler ve bu koyunlar Efrâsiyâb’ındır der. Rüstem koyunu alıp giderken çoban müdahele eder fakat Rüstem çobanın kulaklarını koparıp eline verir ve Efrâsiyâb’ı savaş için burada bekliyorum ben koyunu yiyeceğim der. Çoban gidip olanları anlatır, Efrâsiyâb hışımla yola çıkar

3. Otuz Üçüncü Meclis

Tâlût kızını vermediği için Hz. Dâvûd (a.s.) üzülür. Bu sıralarda Amâlika kavmi, Tâlût'un saltanat sınırları içindeki Hûrûn kalesinin sınırlarına gelir. Sınır köylerinin halkını öldürür. Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)'u çağırtır ve Amâlika kavmine karşı ondan yardım ister. Kızını vereceği vaadini yineler. Hz. Dâvûd (a.s.) da " Ben çobanım. Bana çoban kızı gerek, sen beysin sana bey damat gerek. Ancak bu kâfirleri kılıçtan geçirip dîne ve bana hizmet et diyorsan yapayım" der. Tâlût ise Amâlika kavminden iki yüz baş getirdiği takdirde kızını ve memleketin yarısının hükümdârlığını O'na vereceği vaadini tekrarlar. Hz. Dâvûd (a.s.) yola çıkar, üç gün sonra Hûrûn sınırına varır. Yolda iki üç kişi görüp etrâfı yakıp yıkan ordunun nerede olduğunu sorar. Amâlika kavminin melikinin oğlu Hürmürd ve ordusunun bir derbendde eğlenmekte olduğunu öğrenir ve gece yarısı tepeden, derbendde konaklamış olan orduyu görür. Sabaha kadar ibâdet eder ve başarı için Hakka yalvarır. Bu sırada Tâlût'un oğlu Yuhunas da Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardım etmek için çerisiyle Hz. Dâvûd (a.s.)'un peşinden gider. Amâlika ordusunun beyleri, Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürüp Câlût'un intikâmını almak için hırslıdır ve içki meclislerinde kendi aralarında bu meseleyi konuşurlar. Bu arada Racîm, Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmenin planlarını yaparken görür ki derbendde oturmuş tek başına ibâdet etmektedir. Bundan güzel fırsat olmaz diyerek insan kılığına girer, hemen Amâlika beylerinin ve Hürmürd Şâh'ın huzûruna çıkar. Hacib sûretinde meclisi izleyip Hz. Dâvûd (a.s.)'dan söz açılmasını bekler. Hürmürd Şâh, oradaki beylere dönüp ne kadar yiğit olsalar da Hz. Dâvûd (a.s.)'u onların öldüremeyeceğini, bakalım yüz yüze gelince Hz. Dâvûd (a.s.)'dan kaçacaklarını söyler.

Şeytân-ı Racîm fırsatı görüp hemen söze karışır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un derbendin üzerinden alçakları seyrettiğini ve yalnız olduğunu söyler. göstermek benden öldürmek beylerden der. Hürmürd, dönüp beylere durumu anlatır fakat biraz önce konuşanların hiçbiri kalkıp gitmez. Korkarlar. Kaysun adındaki bir Türk beyi yanına dört bin er alır ve Racîm'i kılavuz ederek Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmek maksadıyla yola çıkar. Hz. Dâvûd (a.s.) bu esnâda ibâdetle meşgul olmaktadır, bakar ki uzaktan boz atlı heybetli biri geliyor. Gelen Hz. Hızır aleyhisselâmdır. Kaylasun'un dört bin erle savaşa geldiğini söyleyip bir hurma vererek kaybolur. Hz. Dâvûd (a.s.) da duâ ederek beklemeye başlar. Sabah olunca Kaylasun orduyla gelir, na'ralar atar, güç gösterisinde bulunur ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u cenge dâvet eder. Hz. Dâvûd (a.s.), bu durumu görünce hemen karşılık verir ve meydana iner, kendi gücünü anlatan ifâdeler kullanır. Ardından dehşetli bir çarpışma olur Hz. Dâvûd (a.s.) Kaylasun'u, bindiği gergedanı ve ordusundaki askerlerden altı yüz tânesini kılıçtan geçirir, Kaylasun'un başını keserek atının terkisine asar. Racîm bu manzarayı görünce Hz. Süleymân peygâmberin Hz. Dâvûd (a.s.)'un belinden geleceğini anlayarak tekrar hesap yapmaya başlar. Hemen Hürmürd'e giderek insan kılığında olanları anlatır, Hürmürd orduyu toplayıp yola çıkar. Tâlût'un oğlu Yuhunas da Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardım için peşinden bin askerle yola çıkmıştır. Derbende geldiklerinde Hürmürd Şâh'ın ordusunu görür ki dehşetli bir ordu kurulmuş geliyordur. Yuhunas Racîm'e dönüp kendisini Hürmürd ordusunun üstüne getirdiği ve oyun ettiği için kılıcıyla hamle yapar, kılıcını Racîm'in kafasına vurur vurmaz Racîm ortadan kaybolur. Yuhunas anlar ki bu kişi insan değildir. Ardından Yuhunas ve Hürmürd orduları savaşa başlar, dehşetli bir savaşın ardından Hürmürd savaşı kazanır. Yuhunas ordusunun çoğu öldürülür. Kalanar esir olur. Hürmürd, Yuhunas ve otuz altı beyini intikâm için öldürecekken içer aceleyle bir asker girer ve "Hz. Dâvûd (a.s.) Kaylasun'un başını kesti orduyu dağıttı, iki yüz askerin kulaklarını, burunlarını ve hayalarını kesti, terkisine asıp gitti, hemen savaş davulu çal ve halkı uyar yoksa gelip herkesi öldürür, meclisi de dağıtır" der. Hz. Dâvûd (a.s.) ise Hürmürd'ün ordusunun bulunduğu yere varmıştır. Asker çadırlarını ve beyin çadırını görmüş, kalabalıktan dolayı dehşete kapılmıştır.

Periler Şâhı Hümâyûn Şāh ve periler Sâm'ın bulunduğu çadıra saldırınca Racîm, Sâm öldü diyerek Tâlût'a iğva vermeye geitmişti. Orada Tâlût' iğva verip tekrar Zerrîn şehri'ne döner. Bakar ki Sâm Hümâ-yı Dilfirūz ile evlenmiş işret etmekte. Kendi kendine düşünür ve: " Bu Sâm'ı Kamkan deve helâk ettiremedim, Kamkam'ı öldürdü, Gurgur devle gökyüzüne çıkarıp aşağı attırdım yine ölmedi, Sîmurg pençesine kaptırdım ölmedi, ejderha cengine yolladım ejderhayı öldürdü. Tek çare kaldı ki bu Sâm'ı Kamkam devin oğlu Erjenk Dev cengine yollayayım" der. Erjenk Dev'in huzûruna Hümâ-yı Dil-firûz'un hizmetçisi kılığında gider ve kızın kendisiyle evlenmek istediğini fakat Sâm'ın gelerek babası Hümâyûn Şâh'ı kandırdığını, şimdi de ordu hazırlayıp Erjenk Dev'in üzerine geldiklerini anlatır ve hemen buna engel olmasını ister. Erjenk Dev daha önce Hümâ-yı Dil-firûz'a talip olmuştur. Bunu bilen Racîm böyle bir iğva verir.

Erjenk Dev ordusunu hazırlayıp Racîm'le birlikte taht üzerinde Zerrîn şehri'ne varır. Şehrin açığında durur ve Racîm'i Hümâ-yı Dil-firûz'a gönderir ve geldiğini haber vermesini söyler. Hizmetçi kılığındaki Racîm, Hümâ-yı Dil-firûz'a gelerek Erjenk Dev ve çerisinin ona saldırmaya geldiğini söyler. Hümâ-yı Dil-firûz Sâm'a haber verir, Sâm Hümâ-yı Dil-firûz'a kalede kalmasını kendisinin devlerle savaşacağını söyler. Sâm kaleden ayrılır, geride kalanlar burçlara çıkıp izlemeye başlar.

Hz. Dâvûd (a.s.) derbendden iner ve pınar başındaki bir adama ordunun kimin ordusu olduğunu sorar. Adam da Câlût Şâh oğlu Hürmürd Şâh'ın ordusu olduğunu ve Yuhunas'ın ordusunu helâk ettiğini, tam Yuhunas'ı öldürecekken meclisin karıştığını sonrasında ise ne olduğunu bilmediğini söyler. Hz. Dâvûd (a.s.) o kadar

sinirlenir ki atına biner ve önüne çıkan herkesi ikiye bölerek Hürmürd Şâh'ın otağına doğru gider, öyle bir na'ra atar ki herkesin ödü kopar, Hürmürd Şâh'ı meydana çağırır.

4. Otuz Dördüncü Meclis

Meydana çağırılan Hürmürd Şâh, kendisini överek ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u aşağılayarak karşısına çıkar. İkisi cenge başlar, Hz. Dâvûd (a.s.) Hürmürd Şâh'ın kafasını parçalar, sonra da kafasını kesip terkisine asar. Amâlika kavminin adeti budur ki Şâhları ölünce ordu savaşmaz kaçardı. Ordu dağılır, Hz. Dâvûd (a.s.) Amâlika beylerinin çoğunu yakalayıp tutsak eder. Hürmürd Şâh'ın otağına gider ve Yuhunas'ı sağ görüp sevinir, ardından Benî-İsrâîl'den şehîd olanları Tevrât hükmünce defneder ve nasıl öldüklerini mezar taşlarına yazdırır. Yuhunas tarafından büyük bir eğlence meclisi düzenlenir, yenilir, içilir. Yuhunas ve beyleri işret ederken Hz. Dâvûd (a.s.) ibâdetle meşgul olur. Sabah asker toplanır ve Kudüs şehri'ne doğru yola çıkılır. Şeytân, Hz. Dâvûd (a.s.)'un helâk olmadığını görünce yine kahrolur, Dines ve Kenes adındaki iki yardımcısına dert yanar. Ne yapacaklarını planlayan Racîm ve yardımcıları, Tâlût Şâh'a iğva vermek maksadıyla yola çıkarlar. Tâlût ise oğlunun kendisinden habersiz olarak Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardıma gittiğini öğrenince çok sinirlenir. Peşinden gitmek ister fakat Hz. İşmûîl peygâmberin hısmı Âsaf b. Bahriya gitmesine izin vermez, Allâh (c.c.)'ın takdiri ne ise o olur üzülme der. Tâlût ise oğlu gittiğinden beri çok üzgündür, ava gider Ceyhun Irmağı kenarında gezer. Tâlût şarap içip gezerken ak sakallı bir yaşlı, katır üstünde gelir, iner ve selâm verir. Tâlût yemek sunar fakat o pir kırk yıldır yemek yemediğini söyler. Kendisinin Kutbu'l-aktab olduğunu söyler. Allâh (c.c.)'tan haber geldiğini, Hz. Dâvûd (a.s.)'un Yuhunas'ı vezîr edinip kendisini öldüreceğini planladığını bildirir, hemen Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmesi gerektiğini söyler ve kaybolur. Tâlût bu hâdiseyi kimseyle

paylaşmaz. Tâlût otururken Yuhunas, Hz. Dâvûd (a.s.) ve ordu gelir, Tâlût'a hürmet ederler ve başlarından geçenleri ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un savaştaki yiğitliklerini anlatırlar. Herkes dile getirir ki artık Tâlût Şâh, kızını Hz. Dâvûd (a.s.)'a vermelidir.

Halk öyle diyince Tâlût bir şey diyemedi. Pir'in dediklerini de anlatamadı, Hz. Dâvûd (a.s.) benim yiğidimdir, dilerse memleketimi de veririm dedi fakat içinden onu öldürmenin planlarını yapmaktaydı. Yuhunas ve Hz. Dâvûd (a.s.) iyi arkadaş olurlar ve hep berâber gezmeye başlarlar. Bir gün laf arasında Hz. Dâvûd (a.s.) ve Yuhunas Hz. Dâvûd (a.s.)'un evliliğini konuşur ve Yuhunas babasıyla meseleyi konuşmaya gider. Babası onu tersler ve Yuhunas gelip durumu Hz. Dâvûd (a.s.)'a anlatır. Hz. Dâvûd (a.s.) tavrı anlar ve gitmek ister; ancak Yuhunas'ın isteği üzerine biraz daha kalır. Tâlût ise Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmek için fırsat kollamaktadır. Birkaç gün sonra Tâlût uyumak için odasına çekildiği esnâda Racîm, gökten yeşil seccade üzerinde ve siyah giysili bir pir şeklinde iner. Kendisini Tâlût'un devleti olarak tanıtır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un Tâlût'u öldürüp Benî-İsrâîl'i helâk ettireceğini gördüğü için siyahlar giydiğini bildirir, bunun olmaması için Hz. Dâvûd (a.s.)'ı hemen öldürmesi gerektiğini söyleyip göğe yükselir. O gece Tâlût Hz. Dâvûd (a.s.)'un bir mağarada ibâdet ettiğini öğrenir ve hemen oraya giderek eline bir mızrak alarak namaz kılmakta olan Hz. Dâvûd (a.s.)'un arkasında bekler. Tam omuzlarının arasını nişânlayıp mızrağı atar; ancak o esnâda Allâh (c.c.) tarafından Hz. Dâvûd (a.s.)'a öksürük verilir, öksürünce eğilir ve mızrak üzerinden geçerek mağaranın duvarına saplanır. Hz. Dâvûd (a.s.) dönüp Tâlût'u görür ve niyetini anlar. Tâlût'a onca hizmet ettiğini ve ondan korkmadığını bildirir ancak niye bunu yaptığını da anlamadığını söyler.Tâlût ise Hz. Dâvûd (a.s.)'un cesâretini denemek için bunu yaptığını söyler ve af diler. Hz. Dâvûd (a.s.) affetse de eski dostluk kalmaz, sadece Yuhunas hatırı için orada kalmaktadır artık. Şeytân-ı Racîm, planının tutmadığını görünce yine ah eder. Yardımcıları Dines ve Kenes bu durumu görünce kendilerinin iğvasının işe yarayacağını söylerler. Racîm kızsa da kabûl eder. İki yardımcı tavus

kuşu kılığında Tâlût'un olduğu ihtişâmlı bahçeye giderler ve kendi aralarında Tâlût'un yanında konuşmaya başlarlar. Tâlût'un ahmaklığından ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un uyanıklığından bahsederler. Tâlût hayretle onları dinler.

Dines ve Kenes uçup Racîm'in yanına giderler, Racîm olanları duyunca şad olur. Tâlût, memleketin beyleri ve ileri gelenleriyle işret meclisi kurar. Âsaf bin Barkıya ve Danyal, kavmin alim kişileriydi, Tâlût'a kızını neden hala Hz. Dâvûd (a.s.)'a vermediğini sorarlar. O da yakında vereceğini söyler; ancak Âsaf âlim biridir ve oalyı anlayıp Hz. Dâvûd (a.s.)'a "Tâlût kızını sana vermeyecek ve sana zarar verecek görünüyor, var git babanın yanında yaşa" der. Aradan birkaç gün geçer, Tâlût has beyleriyle içer ve sarhoş olur. Oğlunu çağırır ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürmesini söyler. Bunu duyan Yuhunas şaşırır ve sinirlenir; ancak Tâlût, haber vermesin diye oğlunun kendi yanından ayrılmasını men eder. Hz. Dâvûd (a.s.) o sıralar yaşlı bir kadını kendine ana edinmiş onun evinde kalmaktadır. Yuhunas gizlice haber yollar ve " Bostan bozuldu, gülünü sakın evde yatma" diye haber gönderir. Kadın durumu anlar ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un yatağına şarap dolu bir tulum koyar. Gece Tâlût ve askerleri gelerek Hz. Dâvûd (a.s.)'u sorar ve yatağı görünce kılıcı saplar, şarap kokusunu alınca da " Allâh (c.c.) merhamet etsin Hz. Dâvûd (a.s.)'u sarhoşken öldürdüm sarhoş gitti" diyerek sevinçle sarayına döner. Hz. Dâvûd (a.s.) olup biteni gizlice izler ve sabah babasının diyârına dönmek için karar alır. Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)'un ölmediğinin haberini alınca gazâba gelir, sinirlenir ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürene kızını vereceğini vaadeder.

5. Otuz Beşinci Meclis

Tâlût kızını vaadedince birçok yiğit, silahlanıp gidip Hz. Dâvûd (a.s.)'un analığının evini sardılar ve pencereden içeriyi izlemeye başladılar.

Hz. Dâvûd (a.s.)'un yattığını gören beyler gidip Tâlût'a haber verir. Tâlût da yatağıyla berâber Onu bana getirin der, döndüklerinde Hz. Dâvûd (a.s.)'u yerinde bulamazlar ve kadını alırlar. Kadını öldüren Tâlût, bunu herkese duyurur. Kurtulduğuna şükreden Hz. Dâvûd (a.s.) bir pınar başına gelir ve gizlice Yuhunas ile buluşur. Yuhunas, Tâlût'un ava gideceğini ve orada hedefe ok atacaklarını, bu meseleyi dile getirdiğinde babası yumuşaklık gösterir ve Hz. Dâvûd (a.s.)'u affederse erlerinden birini gönderip "okum hedefi geçti git bak" diyeceğini bildirir. Babası hiddetlenirse de "okum hedefe varmadı git bak" diyeceğini, Hz. Dâvûd (a.s.)'un bu manzarayı gizlice izlemesini ve ona göre gidip gitmemeye karar vermesini ister. Yuhunas dediği gibi yapar fakat Tâlût hiddetlenir, Yuhunas da okum hedefe varmadı der; böylece Hz. Dâvûd (a.s.) meseleyi anlar. Yuhunas'la son kez buluşup vedalaşır. Yuhunas, Hz. Dâvûd (a.s.)'un melik kendisinin de vezîr olmasını diler ve Kudüs'e gidip biraz dinlen bakalım ne olacak Allâh (c.c.) büyüktür der. Hz. Dâvûd (a.s.) Kudüs'e gelir kendini tanıtmaz. Âhî Melih adındaki bir seyyidle tanışır ve Âhî Melih, kendisini tanıyarak hürmet eder. Kudüs'te Tâlût'un bir casusu vardır ki adına Devalihadumi derler Hz. Dâvûd (a.s.)'u tanıyıp Tâlût'a name yazar ve ne yapması gerektiğini sorar. Casusun yaptığı işten haberdar olan Hz. Dâvûd (a.s.), Âhî Melih'ten müsade ister, biraz azık alıp yola çıkar. Yolda felekten şikâyet eden beyitler okur.

Rüstem, Efrâsiyâb'ın koyununu aldıktan sonra oturmuş kebap yapmakta, yiyip içmektedir. Çoban kılavuzluk ederek Efrâsiyâb'ı Rüstem'in yanına getirir. Efrâsiyâb durumu görünce emir verir ki gidin Rüstem'e söyleyin gelip ayağıma kapansın.

Rüstem oralı olmaz, Efrâsiyâb kimdir kul mu köle mi, der ve kebabını yemeden kalkmayacağını söyler. Orada bulunan hacibler Rüstem'e hamle yaparlar ancak Rüstem hepsini bir darbeyle öldürür. Efrâsiyâb mancarayı görür ve kılıcını çekerek Rüstem'e hamle kılar. Efrâsiyâb, Rüstem'e üç hamle kılar ve Rüstem üçünü de kolayca savar. Efrâsiyâb: " Sen kimsin adın nedir, nasıl bir yiğitsin? Benim hamlelerimi kolayca savdın" der. Bu sefer Rüstem hamle kılar ve Efrâsiyâb'ı alt ederek üzerine biner ve hançerini çekip öldürmeye hazırlanır. Bu sırada Efrâsiyâb, kendisine ancak Sâm ve Zâl'ı rakip gördüğünü ancak kendisi gibi pehlivana hiç rastlamadığını, adını bildirip kendisini ondan sonra öldürmesini söyler. Efrâsiyâb böyle diyince Rüstem kendini tanıtır ve atasını dedesini övdüğü için kendisini affettiğini söyler, ayrıca silahlarını kendisine vermesini ve bir daha İran'a saldırmamasını bildirip Efrâsiyâb'ı bırakır. Efrâsiyâb'ın atını ve silahını alır ve zamânın sultânı Tahmâsab'a verir. Zâl bu olanları duyup şad olur. Oğul olacaksa Rüstem gibi olsun, der.

Hz. Dâvûd (a.s.) tanınmamak için eski elbiseler giyer ve başına bir külah takar. Kudüs'ten çıkar ve Tahmâsab Şâh'ın hüküm sürdüğü diyâra varır. Kendine meczub kisvesi verir ve Tahmâsab'ın sarayına ve huzûruna varır. Meczubdur diye kimse engel olmaz, Hz. Dâvûd (a.s.) huzûra çıkar ve Tahmâsab ile Rüstem'i görür, gönlünden şecaatlerine aferin kılar.

Racîm mecliste Hz. Dâvûd (a.s.)'u görür ve çok şaşırır, hemen bir tâcir sûretine girerek Tahmâsab'ın huzûruna çıkar ve kendisine duâ ettikten sonra Câlût'u öldüren Hz. Dâvûd (a.s.)'u bulsalar ne yapacaklarını sorar. Oradaki beyler ve Tahmâsab hiddetlenip hemen öldüreceklerini söyler. Tâcir kılığındaki Racîm, hemen kılık değiştirmiş olan Hz. Dâvûd (a.s.)'u gösterir ve Câlût'u öldüren budur Hz. Dâvûd (a.s.)

kılık değiştirmiştir der. Kimse inanmaz çünkü Hz. Dâvûd (a.s.) kendini deliliğe verir. Hz. Dâvûd (a.s.)'un belinde olan Câlût kılıcını çıkarır ve iddiasını yineler. Kimse bir delinin bunu yapabileceğine ihtimal vermez. Şeytân-ı Racîm ısrar edince Tahmâsab emir verir ki Hz. Dâvûd (a.s.)'un kellesini vursunlar; ancak Rüstem engel olur ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un nâmına bir meczubu öldürmek olmaz deyip Hz. Dâvûd (a.s.)'u salar. Herkes Rüstem'in sözünü dinler, Hz. Dâvûd (a.s.) çıkıp gider; fakat Racîm boş durmaz. Mecliste bulunan Câlûtîlere gelip bu din düşmânını öldürün, Câlût'un intikâmını alın diye iğva verir. Oradaki Câlûtîler Hz. Dâvûd (a.s.) ardınca çıkıp onu taşa tutarlar, incitirler. Rüstem de bu esnâda meclisten ayrılır ve manzarayı görerek Hz. Dâvûd (a.s.)'u kurtarır. Racîm Câlûtîlere iğvaya devâm edince Rüstem sinirlenir ve gürzünü Racîme fırlatır. Korkan Racîm hemen kaybolur, Rüstem de anlar ki bu Racîmdir. Hemen Hz. Dâvûd (a.s.)'u alıp kendi odasına götürür ve kendisinden zarar gelmeyeceğini söyleyip sergüzeştini sorar. Dinledikten sonra Hz. Dâvûd (a.s.)'a bir at, üç kul ve beyaz bir nişân vererek Amâlika sultânı Sührab'a vermesini ister. Hz. Dâvûd (a.s.) ve erler Hûrûn hisarına doğru yola çıkar. Racîm manzarayı görünce hemen Câlûtîleri bulur ve kendilerini Hz. Dâvûd (a.s.)'a götüreceğini söyler, berâber yola çıkarlar. Hz. Dâvûd (a.s.) bir toz bulutunun peşleri sıra geldiğini görür ve Adûlâm adındaki mağaraya girerler. Hz. Dâvûd (a.s.) ve üç er mağaraya girdikten sonra, Allâh (c.c.)'ın emri ve izniyle güvercin gelip mağaranın kapısı önüne yuva kurar; örümcek gelip girişe ağ örer. Racîm, Câlûtîleri mağaraya getirir ancak mağaranın önündeki ağı ve güvercin yuvasını gören Câlûtîler Racîm'in kendilerini kandırdığını düşünüp hiddetlenirler ve Racîm'i öldürmek isterler. Racîm aniden ortadan kaybolunca bu işin Şeytân-ı Racîm'in işi olduğunu anlarlar.

Hz. Dâvûd (a.s.)'un babası Îşâ, sözünden döndüğü için Tâlût Şâh huzûruna gidip tartışır ancak Tâlût, Hz. Dâvûd (a.s.)'dan çekindiği için Îşâ'yı öldüremez; huzûrundan kovar. Hz. Dâvûd (a.s.) gittiği günden beri Onun hasretini çekmektedir. Îşâ, oğlu İlyâ'yı Hz. Dâvûd (a.s.)'u bulup geri çağırması için göndermek ister. Hz.

Dâvûd (a.s.)’un kardeşleri birlikte gidip Tâlût’un yanından kardeşlerini getieceklerini söylerler. Hep birlikte yola çıkarlar. Bir müddet sonra dinlenmek için bir pınar başında dururlar. Bu esnâda seslerin kesildiğini duyan Hz. Dâvûd (a.s.), yanındaki erlerden birini dışarıyı kontrol etmesi için gönderir, anlaşılmasın diye de eline bir su kabı verir. Er dışarı çıkar ve çeşmeye doğru giderken Hz. Dâvûd (a.s.)’un atası ve kardeşleri bu eri görüp kim olduğunu ve ne aradığını sorarlar. Er, hâdiseyi anlatınca Îşâ ve oğulları durumu anlarlar ve hemen mağaraya gelerek Hz. Dâvûd (a.s.)’la buluşurlar ve hasret giderirler. Böylece yedinci cilt biter.

III – METNİN ŞAHIS KADROSU:

a. Melekler ve Şeytân:

1. Cebrâil (a.s.) :

İlâhî emirleri meleklere ve peygâmberlere ulaştıran, Farsça'da Ferişte-yi vahy adıyla da bilinen Cebrâil, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında Gabriel şeklinde geçer. Gabriel'in Keldânî veyâ Süryânî kökenli olduğu kabûl edilir. Yunanca ve Latince'ye de aynı biçimde geçmiştir. Cebrâil Yahudilik ve Hristiyanlıkta büyük meleklerdendir ve Kitab-ı Mukaddes'te ismi geçen üç melekten biridir. Eski Ahit'te verilen bilgilere göre Cebrâil altı melekle birlikte Tanrı'nın huzûrunda sol tarafta durur, azizlerin duâsını ona iletir, cennete vekâlet eder. Kötüleri yok eder, Şeytânları ateş fırınına atar ve doğa güçlerini yönetir. Cebrâil'in isimleri, nitelikleri, görevleri, insan şeklinde görünüşü ve üstünlüğü gibi konularda geniş bir İslâmî külliyat oluşmuştur. Kur'ân'da "karşısında durulmayacak üstün güce ve bilgilere sâhip olduğu" için Cebrâil, "insanların mânevî açıdan temizlenmesini sağlayan vahyi getirdiği veyâ hiç günâh işlemeyen tertemiz bir melek olduğu için "Rûhu'l-kudüs" Allâh (c.c.)'ın kendisiyle gönderdiği ilâhî buyrukları hiçbir değişiklik yapmaksızın Peygâmbere ulaştırdığı için "Rûhu'l-emîn" gibi unvanlarla da anılır. İlgili âyetlerde belirtildiğine göre Cebrâil, Allâh (c.c.)'ın katında çok i'tibârlıdır ve meleklerin mutlak itaat ettiği şerefli bir elçidir:

Eserde İşmûîl peygâmber'e Allâh (c.c.)'tan vahiy getirmesi cihetiyle zikredilir. Hz. İşmûîl peygâmberin Hz. Dâvûd (a.s.)'u tesbît etmesinde yol gösterici olarak vahiyler getirir birçok kez ismi geçer:

"…Ḥakīm ḳavlince çün kim melek-i Cebrāil ʿa.s. İşmūʾīl'e bu sözleri kim söyledi tenbīh itdi daḫı ferşden ʿarşa ʿurūc eyleyüb uçdı gitdi ammā kim Cebrāil bu sözleri İşmūʾīl peyġāmbere Allāhu Teʿālā'nuñ emriyle söylemekden ḥikmet bu idi

kim Cebrāil ʿaleyhi's-selām vaṣiyet ḳıldıġı işleri ol Kāhin ʿĪlā'ya ʿamele getürüb işleridi istiġfār ḳılmazidi…" (c.6 / v.15a-v.15b)

2. Hârût ve Mârût (a.s.):

Yaptıkları yüzünden Bâbil[7]'de sürekli azaba çarptırılmış iki melektir. Bir başka görüşe göre de Bâbil'de büyü ve büyücülüğün simgeleri olan Hârût ve Mârût, büyücülerin her zamân başvurduğu iki melektir. Bu yüzden Bâbil büyücülüğün merkezi, Hârût ve Mârût da iki büyücü olarak bilinir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği için adları Arap ve Fars edebiyâtında son derece yaygınlaşmış ve atasözleriyle deyimlere konu olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de onlar hakkında söz eden âyet, Hz. Süleymân'a atılan iftirâlar ile Hârût ve Mârût un sihir öğretişi hakkında iki ana konuya ait bilgi verir. Burada onlara dâir olan tek bilgi, Bâbil'de bulundukları ve günâh olduğu uyarısında bulunarak insanlara büyü öğrettikleri şeklindedir.

Kur'ân'da hâdise şöyle geçmektedir:

" Süleymân'ın hükümranlığı hakkında onlar Şeytânların uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleymân büyü yapıp kâfir olmadı, lakin Şeytânlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Bâbil'de Hârût ile Mârût isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: "Biz ancak imtihân için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız" demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allâh (c.c.)'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi

---

[7] Fırat kıyılarında bulunan ve eski Mezopotamya'nın en büyük kenti olan Bâbil şehrinin rivâyetlere göre Keyûmers, Hûşeng ya da Nemrûd tarafından kurulduğu belirtilir. MÖ 2050'de Amurrular ve onlardan sonra da Sümerler ve Akkadlar bu topraklarda egemen olmuşlardır. Yahudiler ve Hıristiyanlar tarafından bayramlar ve özel günlerde ziyâret edilen Bâbil'in, bâzıları Hârût-Mârût kuyusu, bâzıları da Irak topraklarının tamamı olduğu kanısındadır. Bâbil'in Asma Bahçeleri Buhtunnasr (e. Mö 605-562) tarafından yaptırılmıştır.

bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!” (Bakarâ / 102)

Eserde ise teşbih unsuru olarak kullanıldığı görülür:

ʿAdl iderseň yarlıġarsın Zühreyi
Ḫışm iderseň Hārūt almaz Behrayı (c.7 / v.8b)

3. İsrâfil (a.s.) :

Dört büyük melekten biri olup Serâfil adıyla da bilinen İsrâfil, İbrânice’de “Allâh (c.c.)’ın kulu” anlamına gelir. Ferişte-yi Sûr, Sâhib-i Sûr adlarıyla da bilinir. İsrâfil, bütün meleklerden önce Hz. Âdem’e secde etmiştir. İsrâfil kıyametin kopuşunu haber vermek üzere bir boru ya da büyük bir boynuz şeklinde olduğu kabûl edilen sûra üfleyecek ve ilk üfürüşün ardından Allâh (c.c.)’ın diledikleri dışında bütün canlılar öleceklerdir. Dünyâ kırk yıl boş kalacak, sonra Allâh (c.c.) göklerdeki tüm yaratıkları, İsrâfil ile Azrâil dışındaki bütün melekleri öldürecek ve Azrâil’e de İsrâfil’in canını almasını emredecek. Kur’ân-ı Kerîm’de bu olay şöyle anlatılır:

“Sûr’a üflenince, Allâh (c.c.)’ın diledikleri müstesnâ olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar!” (Zümer / 68)

Eserde ise teşbih unsuru olarak zikredilir:

“…ammā kim Hümāyūn Şāh-ı Perīḫān yine ʿaḳlın dirüb dönüb lala ṣanduġı Racīme didi kim yā lala Ṣūr-i İsrāfīl urdu mı yāḫūẕ gökler yaruldı mı ḥal nedür bu āvāze nedür didi…” (c.7 / v.7a)

4. Racîm (Şeytân) :

Şeytân kelimesi “şatn” kökünden ele alındığı zamân, uzak olmak, muhalefet etmek, toprağa girmek ve ipe bağlamak gibi anlamlara gelmektedir. “Şayt” kelimesinden türetilmiş bir cins isim kabûl edildiğinde ise yanmak ve helâk olmak demektir. İbrânice kökenli olduğu kabûl edildiğinde habîs, İslâm öncesi Arap telakkisinde ise, insanüstü varlık anlamına gelmektedir. İblis’in kuvvetine, faaliyetine verilen bir ad olarak bazen İblis yerine de kullanılır. Kur’ân’da Şeytân tekil olarak 77, çoğulu “şeyâtîn” olarak 18 olmak üzere toplam 88 yerde geçmektedir Kur’ân’daki diğer adı olan İblis ise 11 yerde zikredilmektedir. Allâh (c.c.) insan neslinin ilki Hz. Âdem’i yaratınca meleklere, ona secde etmelerini emretti. İblis (Şeytân) hariç hepsi secde ettiler. Böylece ilk isyan, kibir, ayrılık ve düşmânlık başladı (Araf. 7/11-22) Artık Şeytân insan nesline karşı olan bu tavrını, düşmânlık (Fâtır. 35/5). saptırmak (Kasas 28/15) vesvese vermek (Nâs. 114/1-4), aldatmak (Lokmân. 31/33) nankörlük etmek (İsra 17/27)’ isyan etmek (Meryem. 19/44) şüpheye düşürmek (Sebe, 34/20) kötü işleri güzel göstermek (Ankebût, 29/38)- içki, kumar ve fuhuş gibi eylemleri sevdirmekle sürekli hale getirmiştir (Mâide, 5/91-92) Onun gücü daha çok kendisine dost olanlarla Allâh (c.c.)’a şirk koşanlara yetmektedir (Nahl. 16/100). Kulluk vecibelerini yerine getirenlerle Allâh (c.c.)’a sığınanlara zarar veremez (Nahl, 16/99) Yarın kıyamet gününde gerçek ortaya çıktığında Şeytân aczini ve iflasını itiraf ederek gerçekleri ortaya koyacak (İbrâhîm. 14/22). Ancak bu gecikmiş itiraf ve beyân olduğundan kimseye faydası olmayacaktır.[8]

Eserin başından sonuna kadar pekçok yerde ve pekçok kılıkta Racîm, yoldan çıkarıcı ve kalplere fitne verici olarak zikredilir. Eserin kahramânlarını değişik kılıklarda yoldan çıkarmaya çalışır:

“…Ḥakīm ḳavlince Racīm bunuñ bigi sözler söyleyüb Dāvūd’ı medḥ eyleyüb Dāvūd’uñ rikābı gidicek ne ḳadar aydıcı begler medḥ idici ʿArab ʿavratları varısa

---

[8] Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 619-620

gelüb Racīm'üň ḳatına cemʿ oldılar Dāvūd'ı medḥ idüb defler çalub ġulūv ḳıldılar hīç birisi uşaġı ve irisi Ṭālūt'ı medḥ itmedilerse anuň öňünce ebyāt oḳuyub itmedilerse Ṭālūt'uň göňli be-ġāyet perīşān olub göňlünde didi kim …" (c.7 / v.12b)

"…be-ġāyet ġaẓab ḳılub ḳılıç çaḳarub Racīm'i gözleyüb ḳafasından çalınca Racīm ṭurduġı yirden ġāʾib oldı ṣanasın kim yir yarıldı yire geçüb veyā budur kim nihānı dem urub uçdı Hürmürd Şāh ḳulaġuz ġāʾib oldıġın görücek be-ġāyet taʿaccüb eyledi kim bu ḳulaġuz ādemī degildür dīvdür yāḫūd şeyṭān neslidür…" (c.7 / v.22b)

b. Peygâmberler

1. Hz. Âdem ve Havvâ (a.s):

" *Hatırla ki Rabbin meleklere: 'Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım' dedi. Onlar: 'Biz hamdinle Seni tesbîh ve Seni takdîs edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halîfe kılıyorsun?' dediler. Allâh (c.c.) da onlara: 'Sizin bilemeyeceğinizi Ben bilirim' dedi. Allâh (c.c.), Âdem'e bütün isimleri öğretmişti. Sonra onları (onların delâlet ettikleri âlemleri ve eşyâyı) meleklere gösterip sâdıklar iseniz (her şeyin içyüzünü biliyorsanız) bunları isimleriyle bana haber verin' demişti. (Melekler de:) 'Seni tenzîh ederiz; Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok. Çünkü her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sâhibi olan şüphesiz ki Sensin Sen' demişlerdi.*" (Bakarâ, 30-32) Allâh (c.c.)'ın halîfesi olarak yaratılan insanoğlundan, ilk yaratılan ve ilk peygâmber Hz. Âdem'dir.

"*Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı."* (Araf / 11) Secdenin anlamı şudur ki, Âdem'e kerâmet saygısıdır. Yoksa

taat ve ibâdet değildir. Çünkü ibâdet, Allâh (c.c.)'tan başkasına yapılamaz. Bu secde de Allâh (c.c.)'a ibâdet ve Hz. Âdem'i yücelemekti.[9]

Secde etmeyen İblis âsî olmuş ve Âdemoğlu'nu yoldan çıkarmak için mücâdeleye başlamıştır. " *İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi."* (Araf /14)

Eşi Havvâ vâlidemiz ise onun sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Hz. Âdem (Cennet) yemişlerini yedikten sonra o tahtın üstüne oturdu Hz. Âdem'in uykusu geldi. Uyudu. Allâhu Teâlâ onun sol eğe kemiğinden Havvâ'yı yarattı. Bundan ötürüdür ki "Kadın sol kaburgadandır!" denilmiştir. Havvâ da Hz. Âdem yaradılışındaydı ve Hz. Âdem boyundaydı. Lâkin Havvâ dişi yaratılmıştı. Hz. Âdem ise erkekti. Cenâb-ı Hakk, (Cennet) elbiselerini Havvâ'ya da giydirdi. Hz. Âdem'e rüyâsında Havvâ'yı gösterdi[10] *"Biz: Ey Âdem ! Sen ve eşin (Havvâ) berâberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zamân her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zâlimlerden olursunuz, dedik.*" (Bakarâ / 35)

İblis, cennette Hz. Âdem ve Havvâ'ya musallat olmuş, onları kandırarak haram kılınan şeyi yaptırmıştır. *" Nihâyet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu sûretle) Âdem Rabbine âsî olup yolunu şaşırdı."* (Taha / 121). Cezâ olarak cennetten çıkarılıp yeryüzüne gönderilen Hz. Âdem ve Havvâ ayrı düşerler. Cebrâil gelerek affedilmeleri için duâ[11] öğretir ve affedilirler. İnsan nesli Hz. Âdem'in soyundandır. Rivâyetlere göre Hz. Âdem bin sene yaşamıştır. Allâh (c.c.)'ın izniyle ekip biçme onunla başlamıştır. İlk cinâyet de Hz. Âdem'in çocukları olan Hâbil ve Kâbil arasındadır.

---

[9] Ebû Câfer Muhammed b. Cerîrü't-Taberî; Târîh-i Taberî; Haz., M Faruk GÜRTUNCA, Sağlam Yayınları, İstanbul, c. I, s.90
[10] Târîh-i Taberî, c. I, s.87
[11] Sübhâneke lâ ilâhe illâ ente ve ente hayrü'I-gâfîrîn. Ve ente hayrü'r-râhimîn. İnneke ente't-Tevvabü'r-Rahîm.

27. Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurbân takdim etmişlerdi de birisinden kabûl edilmiş, diğerinden ise kabûl edilmemişti. (Kurbânı kabûl edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allâh (c.c.) ancak takvâ sâhiplerinden kabûl eder" dedi (ve ekledi:) 28. "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allâh (c.c.)'tan korkarım." 29. "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günâhımı hem de kendi günâhını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezâsı işte budur."30. Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü: bu yüzden de kaybedenlerden oldu. 31. Derken Allâh (c.c.), kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Kâtil kardeş) "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu. (Maide /27-31)

Kâbe, Allâh (c.c.)'ın emriyle onun tarafından inşa edilmiş, uzun yıllar yaşayan Hz. Âdem peygâmberin birçok çocuğu olmuş rivâyetlere göre oğlu Hz. Şit, ondan sonra yeryüzünün halîfesi ve peygâmber olmuştur.

Eserde Firdevsî, duâlarında Hz. Âdem'i kurtulmak için vesîle kılar:

Levḥ-i aʿẓam hürmetiçün yā Kerīm
Ṣuḥf-ı Ādem ʿizzetiçün yā Raḥīm (c.6 / v. 31b)

ʿİlm-i Ādem hüsn-i Ḥavvā ḥaḳḳıçün
Heft cennet Ḥūr-ı Meʾvā ḥaḳḳıçün (c.7 / v. 39b)

2. Hz. Cercîs (Circîs) (a.s.):

Hz. Îsâ aleyhisselâmdan sonra gönderildiği rivâyet edilen peygâmber bâzı kaynaklara göreyse velîdir. Şam diyârında ve Filistin'de yaşadı. Hz. Îsâ aleyhisselâmın dîninin hükümlerini insanlara bildirdi. Circîs aleyhisselâm, ticâretle uğraşır, her sene zekâtını verir, bütün kazancını fakir mü'minlere sadaka olarak

dağıtırdı. Musul civarında yaşayan Dâdı Veyh veyâ Dâdıyan adında bir kralı putlara tapmaktan vazgeçirmek için Allâhu Teâlâ'ya inanmaya dâvet etti. Circîs aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmeyen kral, ona çok işkenceler ettirdi. Ağaçtan direk diktirip Circîs aleyhisselâmı bağlattı, soyup vücûdunu demir taraklarla tarayıp lime lime parçalattı. Sirke ve tuz getirip, iplik gibi baştan başa dilinmiş vücûduna döktürdü. Büyük bir demiri ateşte kızdırıp Circîs aleyhisselâmın başı üzerine koydu. Kızarmış demir beynini kaynattı ve beyni yüzüne aktı. Allâhu Teâlâ ona acı hissettirmedi ve eski hâline çevirip korudu. Kral, büyük bir kazanın altına ateş yaktırıp, içinde bakır erittirdi. Circîs aleyhisselâmı kazanın içine attırdı. Allâhu Teâlâ Circîs aleyhisselâmı bu işkenceden de korudu. Kral, Circîs aleyhisselâmın el ve ayaklarından çivileterek zindana attırdı. Allâhu Teâlâ'nın yardımıyla zindandan da kurtulan Circîs aleyhisselâmı, ağacı ikiye yarıp arasına sıkıştırttı. En sonunda zâlim kral ve avânesi Circîs aleyhisselâmı şehîd ettiler[12]

Eserde şefaat dilemek için Firdevsî Cercîs'i a.s. zikreder

Ādem ü Nūh-ı Necī İdrīs çün
Hūd Ṣāliḥ ʿizzeti Cercis içün (c.7 / v.4b)

3. Hz. Dâvûd (a.s.) :

Hz. Dâvûd (a.s.) b. Îşâ aleyhisselâm; Yehûdâ b.Ya'kûb, b. İshâk, b. İbrâhîm soyundandır. Hz. Dâvûd (a.s.): kısa boylu, hastalıklı, ak tenli, mavi gözlü, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, düz ve az saçlı idi. Hz. Dâvûd (a.s.), kısa boylu ve vücûdca, çelimsiz olduğu için, babası Îşâ, onu, hor görür, insanlar arasına çıkarmaktan utanır, ona, davarlarını güttürürdü.

Yüce Allâh (c.c.); Hz. Dâvûd (a.s.)'a saltanat verdiği gibi, peygâmberlik de vermiş, kendisinde hükümdârlıkla peygâmberliği birleştirmiş , kendisine semâvî

[12] Yasin Şeref ASİL, *Dini Terimler Sözlüğü*, Alter yay., Ankara 2011, s. 63-64

kitablardan Zebûr'u indirmiştir. *“Biz Nûh'a ve ondan sonraki peygâmberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrâhîm'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya’kûb'a, esbâta (torunlara), Îsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a vahyettik. Dâvûd 'a da Zebûr'u verdik.”* (nîsâ /163)

Hz. Dâvûd (a.s.); İsrâiloğulları’na kral olduğu zamân, kılık değiştirip kendisini belirsiz ederek halk arasına karışmayı ve kendisinin icrâat ve gidişâtı hakkında soruşturma yapmayı âdet edinmişti.

Yüce Allâh (c.c.) da, ona, demiri, hamur gibi yumuşatacak bir kudret ihsân etti. Demir; ateşe sokulmaksızın, çekiçle vurulmaksızın, Hz. Dâvûd (a.s.)’un elinde mum, hamur ve çamur gibi olur, Hz. Dâvûd (a.s.), onu, istediği şekle koyardı. “*Andolsun, Dâvûd 'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla berâber tesbîh edin" dedik. Ona demiri yumuşattık. (sebe /10) Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. (Ey Dâvûd hânedânı!) İyi işler yapın. Kuşkusuz ben, yaptıklarınızı görmekteyim, diye (vahyettik).* (sebe /11)

Eserde Hz. Dâvûd (a.s.)’un çobanlık yapması, bedeni gücünün çok fazla olması, Câlût ile savaşı, Şeytânın fitnesi sonucu Tâlût Şâh ile aralarının açılması gibi hâdiseler detaylı şekilde zikredilir; ancak Firdevsî hayal gücünü ve peygâmber kıssalarını da kullanarak hâdiseleri daha da renkli hale getirir:

“…yine ʿādetince ḳoyun sürüsin sürüb ṭaġa varub yürürken bir ayu çıḳageldi Dāvūd’ı gördi yirden bir ṭaş alub ayı üzerine yürüdi Dāvūd sürevarub ol ayıyı belinden dutdı yire urdı eyle kim ayu ol dem içre cān virdi anuň daḫı iki ayagından kim yapışdı çeküb yırtdı helāk itdi derisin çıḳardı daḫı aḫşamın ḳoyun kim eve getürdi…” (c.7 /v.6a)

“…itdi bir ṭaġarcuġa on çift etmek dört baş peynir ḳoydı ḳoyunı çobana ıṣmarladı daḫı Dāvūd ʿazm-i Ṭālūt Şāh ḳılub gitdi yolda giderken nāgehān bir ḳuzı başı ḳadar nice bir çaḳmaḳ ṭaşından bir āvāze geldi kim yā Dāvūd beni al kim benümle Hārūn Melik-i Maġribi helāk itdi Dāvūd ol ṭaşuň āvāzın işidüb taʿaccüb idüb ṭaşı yirden getürdi torbasına ṣaldı yine gitdi biraz yir gidincek bir ṭaş daḫı anuň

bigi Dāvūd'uň ayaġına ṭoḳundı āvāze geldi kim yā Dāvūd beni belince al kim ben Mūsā ṭaşım kim benümle ʿAnter-i Ḳıbtī Firʿavn çerīsinden helāk itdi…" (c.7 /v.6a)

Hz. Süleymân peygâmberin de babası olan Hz. Dâvûd (a.s.), Şeytân tarafından sürekli öldürülmeye çalışılır. Şeytân, Hz. Süleymân zamânında sıkıntılar yaşayacağını bilmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hicret esnâsında yaşadığı hâdiseyi Firdevsî, Hz. Dâvûd (a.s.) kıssasında da kullanmıştır:

"…bir maġara varidi adına Adūlām Maġarası dirleridi kāfirler geldügin kim gördiler ḳaçagelüb ol maġara içine girdiler gizlendiler Allāhu Teʿālā'nuň emriyle gögercin gelüb maġaranuň aġzında yuva yapdı yavru çıḳardı ḳapusına örümler meceler aġ gerdi ol yaňadan kāfirler gelüb maġara ḳapusına irdiler…" (c.7 /v.40b)

4. Hz. Elyasa (a.s.) :

İsrâiloğulları'na gönderilen peygâmberlerdendir. İlyâs aleyhisselâmdan sonra peygâmber olarak gönderilmiş ve Hz. Mûsâ aleyhisselâmın dînini yaymakla vazîfelendirilmiştir. İsmi Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiştir[13]. Tevrât'ta da adı birkaç yerde geçmektedir. Allâhu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen buyurur ki:

" İsmâil'i, Elyesa'yı, Zülkifl'i de an. Hepsi de iyilerdendir." (Sad /48)

Eserde bir bölüm Hz. Elyasa'ya ayrılmıştır. İsrâiloğulları Hz. Elyasa'yı dinlememiş, Amâlika kavminin gazâbına uğramıştır:

"…ol ʿaṣırda idi kim İlyās Nebī ʿa.s. dan ṣoňra Elyasaʿ kim peyġāmber olub ḫalḳı Ḥaḳ dīne daʿvet itdi. Ammā kim ol zamān ḳavm-i Benī-İsrāʾīl dīn-i Mūsī'den ve aḥkām-ı Tevrāt'dan el çeküb fāriġ olmuşlaridi (c.6 /v.7b-v.8a)

---

[13] ASİL, *Dini Terimler sözlüğü,* s. 103

“…bu ḳavm azġunlıḳ ḳılub Tābūt ellerinde olmayub küfr yolın kim ṭutdılar idi ʿAmālıḳa ḳavmi daḫı gelüb bunları ġāret ḫasārat ḳılurlaridi eyle olsa bu Cālūt Şāh ol fertūt-ı güm-rah Elyasaʿ’dan ṣoñra tā İşmūʾīl peyġāmber gelinceye dek sekiz kez gelüb bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ġāret ve begleri ḳırub memleketlerin urub ḫasārat eyledi bu ḳavmüñ üzerlerine ḫarāc yazdı…” (c.6 / v.8b)

5. Hz. Eyyûb (a.s.) :

Sabır timsâli olan Peygâmber, İsrâiloğulları’ndan olup Hz. İshâk Peygâmberin torunudur. Çok zengin olduğu, Şam taraflarında birçok emlâka sâhip bulunduğu, Rahme adında bir hanım ve birçok evlâdı olduğu, kısacası dünyâ saadetine mâlik olduğu için Allâh (c.c.) onu imtihân etmek istedi. Malı ve mülkü elinden gitti. O şükretti. Evlâtları birer birer Öldü. O sabretti. Hastalandı, vücûdunda yaralar açıldı, hatta yaralarına kurt düştü, yine sabretti. Ancak Rahme ona hizmet ediyor ve ibâdetini yapıyordu. Sonra Allâh (c.c.)’ın emriyle ayağını yere vurdu ve fışkıran sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden, hastalıklarından, yaralarından kurtuldu[14]. Sabır imtihânını kazanmıştı. Allâh (c.c.) da ona yeniden mal, mülk ve evlât verdi[15]. Sağlığı yerine geldi. Havran veyâ Basâniye halkına peygâmber olarak gönderilen Hz. Eyyûb, Hz. İbrâhîm peygâmberin şerîatıyla amel ediyordu[16].

Eserde kurtuluşa ermek için Firdevsî Hz. Eyyûb peygâmberi ve daha birçok peygâmberi şefaatçi kılmaktadır:

Ḥüsn-i Yūsuf ḥüzn-i Yaʿḳūb [haḳḳ]içün
Derdine dermān bulan Eyyübiçün

[14] Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su (dedik). (Sad / 42)
[15] Bizden bir rahmet ve olgun akıl sâhipleri için de bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla berâber bir mislini bağışladık. (Sad / 43)
[16] PALA, s. 143-144

6. Hz. Hârûn (a.s.) :

Hz. Mûsâ peygâmberin kardeşi ve İsrâiloğulları'na Hz. Mûsâ peygâmberin isteğiyle[17] onun yardımcısı olarak gönderilen peygâmberdir[18]. İbrânice Tevrât'ta Aharon şeklinde kaydedilen sözcüğün Filistin Süryânicesinden Arapçaya geçtiği tahmin edilir Tevrât'ta fazla yer almayan Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'nın yanında ikinci planda kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'deyse değişik sûrelerde adı geçmekle birlikte hayâtıyla ilgili fazla bilgi bulunmaz ve genellikle Hz. Mûsâ'yla birlikte anılır. Hz. Mûsâ on levhayı getirmek için Tûr'a gittiğinde, onu yerine vekil bırakmış ve müritlerini ona teslim etmiştir. Ama İsrâiloğulları onun emirlerim dinlememiş ve Sâmirî buzağı tapıcılığını yaymış, Hz. Mûsâ, Tûr Dağı'ndan döndüğünde yaşananlardan dolayı ona çıkışıp kınamıştır[19].

Eserde Hz. Hârûn peygâmberle alakalı bir kıssa zikredilmez ancak İsrâiloğulları'nın soyuyla alakalı birkaç yerde geçer:

"…Benī-İsrāʾīl ḳavminüñ seyyidleri ve Āl-i Hārūn'dan vücūda gelen ʿābidleri ve Yehūdā aṣlından mevlūd olan zāhidleri Selmā'nūñ ḥaberini vuṣūlin bildiler kim ve es̱er-i ḥuṣūlin kim işitdiler Kūh-ı Demāvend'e çıḳub istiḳbāle iḳbāl itdiler…" (c.6 / v.8a)

7. Hz. Hızır (a.s.) :

Âb-ı hayâtı içip ölmezliğe kavuşan kişi olarak bilinir. Peygâmber veyâ velî olduğu husûsunda rivâyetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ Peygâmber ile olan macerası, Kehf sûresinin 59-81.

[17] Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum. (Kasas / 34)

[18] Andolsun biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, kardeşi Hârûn'u da ona yardımcı yaptık. (Furkan / 35)

[19] Nimet YILDIRIM, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı yay., İstanbul 2008, s.354-355

âyetleri arasında anlatılır. Onun Hz. Nûh, Hz. Mûsâ veyâ İskender zamânlarında yaşadığı husûsunda rivâyetler varsa da ölmezliğe kavuşmasının İskender zamânında gerçekleştiği görüşü yaygındır. Efsâneye göre, Hz. Hızır, arkadaşı İlyâs ile birlikte İskender-i Zülkarneyn'in mâhiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek Zulumât[20] ülkesinde âb-ı hayâtı aramaya çıkmışlar. Uzun maceralardan sonra Hz. Hızır ile İlyâs bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıklan yerken Hz. Hızır'ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlar da suyun âb-ı hayât olduğunu anlayarak kana kana içmişler. Sonra İskender'e haber vermişlerse de tekrar bu suyu bulamamışlar. İskender âb-ı hayâttan mahrum olmuş. Böylece ölümsüzleşen Hz. Hızır ile İlyâs Allâh (c.c.)'ın emri ile dünyâda sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış[21].

Eserimizde Hz. Hızır (a.s.) Sâm-süvâr'a yardım etmek için gelir ve ona devleri nasıl helâk edeceği husûsunda bilgi verir.

"…yā Sām-süvār ben senüñ ceddüñ Kerīmān'da İskender-i Kübra devrinde ve ol melikü'l-merā ʿaṣrında buluşub bilişüb dururuz seferde ḥazarda nažarda bile otururduk ʿāḳıbet İskender-i Kübrā ẓulūmāta vardı āb-ı ḥayāt ṭaleb itdi aña ʿayne'l-memāt baña ʿayne'l-ḥayāt naṣīb oldı ben Ḫıżır'am Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā baña āb-ı ḥayāt kim içürdi ölüm ġuṣṣasın leşkerini ḥayātum meydānında geçürdi baña peyġāmberlıḳ naṣīb itdi kim ḳalmışlara meded irgürem…" (c.6 / v.19b)

Ayrıca kendi kamçısını ve atının yelesinden üç adet tüyü Sâm-süvâr'a vererek sıkışınca kamçısını kullanmasını ve tüyü yakmasını söyler ve hemen orada olacağını belirtir.

"…ʿākıbet üzerine ol ḳadar perī çerīsi üşdi kim nihāyet yoġidi ḳavm-i maḥşerden artuġidi ʿāḳıbet Sām ḳılıcın ḳınına ḳoyub daḫı Ḫıżır nebīnüñ ʿaleyhi's-selām ḳamçısın ele aldı daḫı ṣaġ ṣol ṣaldı Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emriyle ol ḳudret

[20] Âb-ı hayâtın içinde bulunduğu 3 aylık yolu olan karanlıklar ülkesinin adıdır. Erzurumlu İbrâhîm Hakkı'ya göre Zulumât diyârı; 6 ay gece; 6 ay gün düz olan Kuzey Kutbu'dur.
[21] PALA, s.204

ḳamçısunuñ ucundan bir od çıḳdı daḫı ol perī leşkerin ḳarāra dutub yaḳdı perī çerīsi helāk olub…” (c.7 / v.7a)

8. Hz. İbrâhîm (a.s.) :

İbrâhîm” ismi, Tevrât'ın bâzı bölümlerinde Avraham (Abraham) olarak geçmektedir. "Allâh (c.c.) 'ın dostu" anlamına gelen “Halîlullâh” ünvânına sâhip Hz. İbrâhîm (a.s.) “ulü'l-azm” denilen büyük peygâmberlerden biridir. Ulü'l-azm pâyesine erişen diğer peygâmberler ise Hz. Nûh (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Îsâ (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.s.)’dir. Hz. İbrâhîm'in Halîlullâh lakâbını alması, Allâh (c.c.)'a olan sevgi ve bağlılığındandır. Bir rivâyete göre Hz. İbrâhîm, insanlara karşı çok cömert olduğu ve onlardan hiçbir şey istemediği için "Halîlullâh" diye nitelendirilmiştir. Hz. İbrâhîm, Kur’an’da ismi geçen kendinden sonraki bütün peygâmberlerin babasıdır. Küçük oğlu Hz. İshâk’la başlayan silsile, torunu Hz. Ya’kûb’la devâm etmiş; Hz. Ya’kûb’un neslinden ise, başta Hz. Yûsuf olmak üzere, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Yûşâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân, Hz. Zekeriyyâ, Hz. Yahyâ ve Hz. Îsâ’ya dek uzanan nebevî bir zincir devâm etmiştir. Büyük oğlu İsmâil ile başlayan nuranî silsilenin ortasında ise nebîlerin sonuncusu ve en ekremi olan Muhammed Mustafâ (s.a.s.) vardır[22].

Hz. İbrâhîm daha küçük yaşlarda puta tapan Bâbil halkına hayret eder ve putların işe yaramaz, mânâsız şeyler olduğunu düşünürmüş. Birgün bütün insan kurbân kesmek için şehri terkedince puthâneye girip bir balta ile bütün putları kırmış ve baltayı da bu büyük putun boynuna asmıştı. Halk geri dönünce onu sorguya çekmişler, o da bu işi en büyük putun yaptığını, çünkü baltanın onun boynunda asılı olduğunu, ona sormalarını söylemişti. Halk, putun hareket etmeyeceği ve konuşmayacağını söyleyince “Konuşamayan ve size hiçbir fayda ve zararı

[22] KALKAN, *Kur’an Kavramları,* s.772

dokunmayan putlara ne diye tapıyorsunuz?" demiştir[23]. Bunun üzerine Nemrûd onu cezâlandırmak ve öldürmek için büyük bir ateş yaktırdı. Bir mancınık ile onu ateşe attılar. Cebrâil Allâh (c.c.)'ın emri ile onu havada tuttu ve isteğini sordu. O zamân Hz. İbrâhîm, "Ben Allâh (c.c.)'ın kuluyum, dileğim O'nadır, sana değildir, Allâh (c.c.) ne dilerse yapsın cevâbını verdi. Bu olaydan sonra Hz. İbrâhîm'e Halîlullâh denildi. Ateşe atılan Hz. İbrâhîm bir gül bahçesine düştü. Halk inanışına göre Hz. İbrâhîm, Urfa'da ateşe atılmıştır. Buradaki "Halîlü'1-Rahmân" o ateşin yeşilliğe dönüştüğü yerdir. Hz. İbrâhîm'e Allâh (c.c.) tarafından ilâhî nizam olarak 20 sahife indirilmiştir[24].

Nemrûd'un yanından ayrılıp Mısır'a ardından da Kudüs'e giden Hz. İbrâhîm'in yaşı bir hayli ilerlemiş olduğu ve hiç çocuğu bulunmadığı için Allâh (c.c.) 'tan sâlih bir evlât ister; kendisine akıllı, uslu bir çocuk müjdelenir[25]. Hz. İbrâhîm'in bu ilk çocuğu Hz. İsmâil'dir. Verdiği sözden dolayı oğlunu kurbân etmek istemiş ve Allâh (c.c.) gökten bir koç indirerek oğlu yerine koçu kurbân etmesini istemiştir. Oğlu İsmâil'le birlikte Allâh (c.c.)'ın emriyle Kâbe'yi binâ etmiştir[26].

Hz. İbrâhîm peygâmber, sofrasında misâfir olmadığı zamân yemek yemezmiş. Misâfir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşırmış. Bu nedenle onun adı bereket ile anılır (Halil İbrâhîm bereketi veyâ sofrası).İlk defâ, sakal, Hz. İbrâhîm peygâmberde ağarmıştır. Daha önce sakal ağarmazmış. Peygâmberimiz onun hakkında "Atalarımdan bana en çok benzeyen O'dur." Buyurmuştur. Hz. İbrâhîm'in lakabı Hanîf idi. Yüz yirmi yaşında kendisini sünnet ettirmiştir. Yüz yetmiş beş yaşında vefât etmiştir[27].

---

[23] . İbrâhîm: Öyleyse, dedi, Allâh'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allâh'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız? (Enbiya / 66-67)

[24] PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü,* s.225

[25] . (Oradan kurtulan İbrâhîm:) "Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek". O : "Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlat ver", dedi. İşte o zamân biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. (Saffaf / 99-101)

[26] Bir zamânlar İbrâhîm, İsmail ile berâber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabûl buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. (Bakarâ / 127)

[27] PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü,* s.226

Eserde Hz. İşmûîl peygâmberin doğumunu örneklendirmek ve şefaat dilemek maksadıyla Hz. İbrâhîm zikredilir.

"…ṭoḳuz ay on gün geçincek ḥamil kim ẓāhir oldı Benī-İsrāʾīl işidüb taʿaccüb ḳıldı aytdılar ḳanḳı ḳız yā ḫātun kim hāmile oldı andan ʿāḳıbet ṭoġrı oġlan vücūda gelüb daḫı peyġāmber olub aňa Ḥaḳdan celle ve ʿalā nübüvvet geldi nitekim İbrāhīm ḫātunı ʿacūzeyiken ḥāmile olub İsḥāḳ peyġāmberi ṭoġırdı daḫı Zekerriyā ʿavratı Yaḥyāyı ṭoġuruncak ele getürdi…"

9. Hz. İdris (a.s.) :

Hz. İdris peygâmber, Şît peygâmberden sonra gelmiştir. Kendisine 30 sahîfe ilâhî emir gönderilmiştir. Cebrâil ilk defâ ona vahy getirmiştir. Hz. İdris peygâmberin yeryüzünde ilk defâ tıp ve nücûm bilgisini yayan kişi olduğuna inanılır. Eski Mısırlılar bu bilgilerle çok uğraşmışlardır[28].

Gelen âyetleri kendi eliyle yazıp Hz. Âdem (a.s.)'dan sonra eli ilk kalem tutan ve yazı yazan Hz. İdris (a.s.) olmuştur. Ve dünyâda ilk elbise diken de yine Hz. İdris (a.s.)'dir. Gerek yazıcılık, gerek terzilik sanatı ondan kaldı. Onun zamânından önce halk, post giyerlerdi. Koyun yününü keçe gibi yaparlar, sırtlarına giyinirlerdi. Hz. İdris (a.s.) terziliği icat edince halk da hayvan postunu ve keçeyi sırtlarından attılar. Kaftan, gömlek ve don giymeğe başladılar. Hz. İdris (a.s.)'ın eli çok tezdi. Herkese kaftanı ve gömleği o dikerdi. Bu kadar iş arasında da Hak Teâlâ'ya ibâdet ederdi[29]. Kur'ân'da iki âyette kendisinden bahsedilir: "*Kitapta İdris'i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, bir peygâmberdi. Onu üstün bir makâma yücelttik.*" (Meryem/ 56-57)

Hz. İdris peygâmberin göğe yükseltildiğine telmihte bulunularak teşbih unsuru olarak ve mağfiret dilemek için ismi zikredilir:

---

[28] PALA, s.227
[29] Taberî, c.1, s. 117

"…ben Sām-süvār ölmüşem ki rūḥum pervāz urub felegi çıḳub gelmişem didi līkin yine dönüb cebesin cevşenin görüb taʿaccüb iderdi kim ölsem cānumla bile gitmez diyü yāḫud yaraġum bile benümle felege yetmezdi var ise İdrīs bigi bir melek beni götürdi felege bu basduġum yirle yitürdi veyāḫūd düşmāndur diyüb gözlerin yumdı bu ḫayāli bāṭıldur diyü cānına meded umdı…" (c.6 / v.4a)

10. Hz. Îsâ (a.s.) :

İsrâiloğulları'nın son peygâmberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. Hz. Îsâ Peygâmber bir mu'cize olarak Meryem'den babasız olarak doğdu. Hz. Îsâ, Cebrâil'in üflediği rûhtur[30]. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mu'cizeler göstermiştir. 30 yaşında kendisine peygâmberlik verilmiştir. 3 yıl müddetle halkı Allâh (c.c.) yoluna çağırdıysa da ancak. On iki kişi kendisine inanmıştır. Bu on iki kişiye "havârî" denir. Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca havârîlerden biri onlara yardım etti. Hz. Îsâ Peygâmber bir eve gizlenmişti. Bulup bir tepeye çıkardılar çarmıha germek istediler. İsrâiloğulları'nın gözüne onu şikâyet eden kişi Hz. Îsâ sûretinde göründü. Hz. Îsâ melekler tarafından dördüncü kat göğe kaldırıldı. Rivâyete göre Hz. Îsâ'nın üzerinde dünyâ eşyâsı olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla sakalını taradığını görünce tası ve tarağı bırakmış. Göğe çıkarıldığı zamân üstünde dünyâ nimeti olarak yalnızca bu iğne bulunmuş ve bu yüzden sorguya çekilmiştir. Onun için de dördüncü kattan ileri geçememiştir. "Mesih" lakâbıyla bilinir ve kendisine Rûhu'l-Kudüs denir.

---

[30] " Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi. " (Meryem / 20-21)

İncelediğimiz ciltlerde Firdevsî, şefaat dilemek için Hz. Îsâ'yı zikreder:

Ṣuhf-i Tevrātile Mūsā ḥaḳḳıçün
Naḫl-i Meryem nefh-i ʿĪsā haḳḳıçün (c.6 / v.16a)

11. Hz. İshâk (a.s.) :

Hz. İbrâhîm peygâmberin ikinci oğlu olan peygâmberdir. Hz. İshâk, doğmadan önce babası Hz. İbrâhîm müjdelenmiştir[31]. Annesi Sârâ'dır. Onu, ihtiyarladığında bir mu'cize olarak doğurmuştur, Hz. İbrâhîm peygâmberin vefâtından sonra yerine Hz. İshâk geçmiştir. Hz. İshâk peygâmberin Ays ve Ya'kûp adlı iki çocuğu vardı. Ya'kûp daha sonra babasının yerine geçip peygâmber oldu. Hz. İshâk Peygâmber Kenan (Filistin) civarında ömür sürdü. Soyundan birçok peygâmberler gelmiştir. 160 yıl ömür sürdü. Vefâtından sonra babasının yanına defnedildi[32].

Eserde Hz. İşmûîl nebînin doğumu hâdisesi anlatılırken Hz. İshâk peygâmberin adı geçer:

"…Ḥaḳdan celle ve ʿalā nübüvvet geldi nitekim İbrāhīm ḫātunı ʿacūzeyiken ḥāmile olub İsḥāḳ peyġāmberi ṭoġırdı daḫı Zekerriyā ʿavratı Yaḥyā'yı ṭoġuruncak ele getürdi ʿAleyhimü's-selām pes ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ol ḫātunı bir zāhidüñ evinde emānet ḳoḍılar kim nā-gāh ḳız ṭoġıra daḫı erkege degşüre…" (c.6 / v.14a)

12. Hz. İşmûîl (Şemuyel-Sâmuel) (a.s.) :

[31] " O esnâda hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshâk 'ı, İshâk 'ın ardından da Ya'kûb'u müjdeledik." (Hud / 71)
[32] PALA, s.235-236

Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmberden önce İsrâiloğulları'na gelen peygâmberdir. Amâlika kavminin zulmü hudûdu aşınca İsrâiloğulları Allâh (c.c.)'a yalvardı. Duâları kabûl edildi. Bir bilgin kişi vardı ki onun adı İyl[33] idi. İsrâiloğulları ona:

" 'Ey İyl Peygâmberlik sıptını (oğullarını) ara. Hiç gebe olan kadın var mıdır, yok mudur gör!" dediler. O da araştırdı. O vakitlerde nebi soyu Lâvî soyundaydı. Ve saltanat Yahûda soyundaydı. Bu bey İyl kalktı, Lâvî sıptını aradı. Lâvî soyundan bir kadının gebe olduğunu gördü. Onu gözettiler. Çocuk doğurmasını beklediler. O da günü gelince bir erkek çocuk doğurdu. Adını İşmoil koydular, İyl onu aldı. Besledi, büyüttü. Ona Tevrât'ı öğretti. O da büyüyüp kırk yaşına erdi. Allâhu Teâlâ İşmoil'e peygâmberlik verdi. O zamânda Yuhanna oğlu Nevfel, İsrâiloğulları'nın içinde Bey'di. Bir gün İşmoil ile İyl bir evde uyuyorlardı. Cebrâil (a.s.) geldi, İşmoil'i çağırdı[34]. Vakta ki sabah oldu. İşmoil olayı İyl'e bildirdi. O ise Allâhu Teâlâ tarafından peygâmberliğin kendisine verileceğini umardı. Bu haberi alınca İşmoil'in peygâmber olacağını anladı. İşmoil'in peygâmber oluşundan[35] üç gün geçince İkrun öldü. İsrâiloğulları beysiz kaldılar. İşmoil'e geldiler. İşmoil (a.s.) İsrâiloğulları'na duâ etti. Allâhu Teâlâ da ona o beyin kim olacağını vahy eyledi[36]. Allâh (c.c.) âyetinde İşmoil'e (a.s.) vahyin de Tâlût'u bey seçtiğini bildirdi[37].

Hz. İşmûîl'in peygâmber oluşu, Tâlût'u tesbît edişi, İsrâiloğulları'nın Hz. İşmûîl peygâmbere i'tirâzları ve soyundan dolayı Tâlût'u kabullenmemeleri, Tâbût'u

---

[33] Tevrât'ta Eli şeklinde, incelediğimiz yazmada ise "İlya" olarak zikredilir.

[34] 1 RAB yine, "Sâmuel !" diye seslendi. Sâmuel kalkıp Eli'ye gitti ve, "İşte, buradayım, beni çağırdın" dedi. Eli, "Çağırmadım, oğlum" diye karşılık verdi, "Dön yat." (SÂMUEL- Sa.3: 6)

[35] Sâmuel 'in RAB'bin bir peygâmberi olarak onaylandığınıDan'dan Beer-Şeva'ya kadar bütün İsrâil anladı. (SÂMUEL Sa.3: 20)

[36] Taberî, s.490

[37] Peygâmberleri onlara: Bilin ki Allâh, Tâlût'u size hükümdâr olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdârlığa daha lâyık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdâr olur? dediler. "Allâh sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allâh mülkünü dilediğine verir. Allâh her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi. *(Bakarâ /247)*
Sonra Sâmuel yağ kabını alıp yağı Saul'un başına döktü. Onu öpüp şöyle dedi: "RAB seni kendi halkına önder olarak meshetti. *(SÂMUEL : 1.Sa.10: 1)*

geri almak için Tâlût ve Câlût'un savaşları eserin incelediğimiz ciltlerinde uzun uzun anlatılır:

"…Ṭālūt henūz gitmedin İşmūʾīl'ün kenārından ḳalḳub ṭaşra evine ʿazm itmedin ol dühn-i ḳudsī ḳapuġı içinde cūşa gelüb ḳaynadı İşmūʾīl nebī ṣadāsın gūş idicek taʿaccüb ḳılub yüregi oynadı ṭarfetü'l-ʿayn içinde yerinden defiʿ ṭurdı ol yaġ eline aldı daẖı Ṭālūt'uñ başına sürdi aşaġa ṭamlayub aḳmadı sürilen yirden ġayrı yere sızub çıḳmadı andan ṣoñra ol ʿaṣāyı Ṭālūt'uñ ḳāmetine ölçdi ol daẖı rāst geldi buġur İşmūʾīl nebī ʿa.s. be-ġāyet şād olub Ḥaḳḳa secde-yi şükr ḳıldı daẖı dönüb Ṭālūt'a didi kim iy faḳīr bu gün ol demdür kim başuña devlet kuşı ṭoġubdurur…" (c.6 / v.32b-33a)

Eserde Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmberin seçilmesi ve peygâmberliğinin ilan edilmesi de yer almaktadır:

"…andan İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām ve ol resūl-i rehber daẖı Ḳudüs mescidine vardı ʿibādete yüz sürdi bunuñ üzerine iki ay geçdükden ṣoñra bir gün Ṭāvus-ı Ḳudsī gelüb selām virüb didi kim yā nebiyyallāh Ḥaḳ Teʿālā saña selām virdi daẖı andan ṣoñra şölye buyurdı kim vaḳt oldı kim bizden yaña sefer dārü'l-fenādan dārü'l-beḳāya güẕer ḳıla imdi anuñ yirine Dāvūd peyġāmber ẖalīfe ve server olucaḳdur Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm ḳılacaḳdur gerekdür kim kendünüñ yirine Dāvūd veliahd sekīne ve Mūsā ʿaṣāsın ve Yūşaʿ ʿilmin aña virmek cehd eyleyesün didi daẖı peyk-i celīl ve melik-i Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām ʿarşa ʿurūc itdi gitdi…" (c.7 / v.13a)

13. Hz. Lokmân (a.s.) :

Hz. Lokmân hakkında Hristiyan ve Mûseviler arasında yaygın inanışlar vardır. İslâmi rivâyetlere göre Hz. İbrâhîm Peygâmber soyundan, Hz. Eyyûb Peygâmberin

kız kardeşinin ya da halasının oğlu olan Hz. Lokmân ünlü bir bilge olarak tanınır. Bâzılarına göreyse Habeşli bir köledir. Eski Araplar arasında da ünlü olan Lokmân'ın bir peygâmber veyâ nebî olduğu hakkında tefsirler ve âyetler[38] vardır. Ancak çoğunluk, onun "Sâlih bir Kul" olduğunu kabûl eder. Anlatılanlara göre o hikmet ve hekimliğin pîri ve sembolü olarak bilinir.

Hakkında birçok kıssa bulunan Hz. Lokmân'la alakalı, Taberî'den bir kıssayı özetleyecek olursak şöyledir:

Kılık değiştirmiş vaziyette bir şehirde dolaşırken oğluyla berâber Hz. Lokmân tutuklanır ve Bey tarafından bir kuyuya atılır. Kuyuya indirilmeden önce de bir ceylan derisine bir şeyler yazarak koynuna koyar. Hz. Lokmân ve oğlu kuyuda unutulur, oğlu bir yıl sonra ölür. Hz. Lokmân da diktiği bâdemin meyvelerini yiyerek yaşar. Birkaç yıl sonra da uykuya dalar. Aradan yüz yıl geçer. Bey'in de vefâtıyla şehre yeni bir Bey tâyin edilir. Yeni Bey'in boğazındaki yara tedâvi edilemez ve halk da "Lokmân olsaydı tedâvi ederdi." Der. Bunun üzerine Hz. Lokmân'ı hatırlarlar ve çıkarmak istediklerinde ceylan derisindeki yazıyı görürler ki şöyle yazmaktadır:

" Ey Bey sen bilmiş ol. Ben bu kuyuda yüz yıl kalacağım. Senin boğazın da bir zahmet meydana gelecektir. Benden başka kimse onu iyileştiremez. Eğer beni buradan çıkarmak dilersen, bu kuyunun üstüne bir çadır kurun. Ve kuyuyu pamukla doldurun. Kırk gün boyunca her gün bir nice koyun başı pişirin. Zenbille kuyunun aşağısına indirin. Tâ ki ben onun kokusu ile kendime geleyim, o delikten dışarı çıkayım, pamuğun üstüne varayım, sonra ağır ağır pamuğu kaldırın ta ki ben üstüne çıkayım. Ondan sonra bir hamamı kızdırın. Beni üç gün orada bir atkıya sarın. Hafifçe örtün. O hamama iletin. Filan filan yağ ile falan yağı üstüme sürün. Tamam kendime geleyim. O zamân senin urunu ilaçlayayım!"

Eserimizin meclislerinin çoğu Hz. Lokmân'ın ismiyle başlar ve Firdevsî Süleymân-nāme'nin asıl yazarının Hz. Lokmân olduğunu zikreder.

---

[38]Kur'an'da geçen Lokmân sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. 27, 28 ve 29. âyetlerinin Medîne'de nâzil olduğu da rivâyet edilmiştir. 34 (otuz dört) âyettir. Hz. Lokmân 'ın kıssasını anlattığı için bu adı almıştır.

"…Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿAd ol ḥakīm ol ḥakīm-i kāmil üstād ḳavlince bu kitāb-ı Süleymān-nāmeyi Süryānī dilince taṣnīf ḳılıpdur. Baʿdehu Eflāṭun-ı Yunanī kim ekmel-i kümelā efḍal-i ḥükemā aʿlem-i ʿulemā bu Süleymān-nāmeyi Yunan dilince lisān-ı Süryāniden terceme idüb teʾlif ḳılıpdur…" (c.6 / v.2a)

14. Hz. Lût (a.s.) :

Hz. Lût peygâmber, Hz. İbrâhîm peygâmber zamânında yaşamış olup onun şerîatıyla amel edermiş. Hz. İbrâhîm peygâmberin kardeşinin oğludur. Hz. Lût peygâmberin gönderildiği kavim genç erkeklerle münâsebette bulunurmuş. Hz. Lût, onları irşâd etmek isteyip bu huydan vazgeçmelerini söylediyse de dinlememişler. Bunlar Sodom ve Gomore halkı olup her türlü kötülüğü yaparlarmış. Allâh (c.c.) onları cezâlandırmak için önce, içlerinde Cebrâil'in de bulunduğu üç meleği gâyet güzel delikanlılar kılığında Hz. Lût peygâmbere konuk gönderdi. Halk meleklere dokunmak istediler[39]. Melekler ise Hz. Lût'a kendisine inananlarla birlikte şehirden gitmelerini söylediler[40]. Hz. Lût aralarından çekilince şehirlerini gökyüzüne kadar kaldırıp baş aşağı attılar[41]. Hz. Lût'un karısı da onlardandı. Onun yanında giderken gökten düşen taşlardan birisi başına isâbet etti ve öldü. Sonra şehirlerinin yerinde acı ve tuzlu bir su çıkmıştır ki Filistin'deki Lût gölü bu göldür[42].

Eserde Firdevsî kendi kurtuluşunu Allâh (c.c.)'tan niyâz ederken Hz. Lût peygâmberi de aracı kılar:

---

[39] "Lût 'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût): "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allâh'tan korkun ve mÎsâfirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu!" dedi." (Hûd / 78)

[40] "(Melekler) dediler ki: Ey Lût ! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da Îsâbet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamânı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?" (Hûd / 81)

[41] "Biz de üstlerine taş (yağdıran bir fırtına) gönderdik. Ancak Lût ailesini seher vakti kurtardık" (Kamer / 34)

[42] PALA, s.291

ʿĀdem ü Nūḥ-ı Necī'nüň ʿizzeti
Ol Ḫalīl'üň ḥaḳḳı Lūṭ'uň ḥürmeti (c.6 / v.4b)

15. Hz. Mûsâ (a.s.) :

Hz. Mûsâ, Allâhu Teâlâ'nın, dört büyük kitaptan biri olan Tevrât'ı verdiği ve yeryüzünde dînini tebliğ edip hâkim kılmak için gönderdiği ulu'l-azm peygâmberlerden biridir. Hz. İbrâhîm'in soyundan olup, İsrâiloğulları'nın akidelerini ıslâh etmek ve onları Allâhu Teâlâ'nın dilediği nizâma kavuşturmakla görevlendirilmişti[43]. Tûr-ı Sînâ'da Allâh (c.c.) ile konuşmasından dolayı Hz. Mûsâ peygâmbere Kelimullâh da denir[44].

Hz. Mûsa'nın babası, İmrân'dır. Onun babası Yahser, onun da babası Kahes'dir. Sonra Lâvî ve babası Hz. Ya'kûb. Bu silsile ile nesebi Hz. Ya'kûb (a.s.)'a ulaşır ki, onun babası Hz. İshâk, onun da babası Hz. İbrâhîm (a.s.)'dir.

Hz. Mûsâ peygâmber doğduğu sıralarda bir kâhin, Firavun'a haber vermiş ve İsrâiloğulları'ndan bir çocuk doğacak ve senin devletinin yıkılmasına sebep olacak" demişti, Firavun, bundan ürküp İsrâiloğulları'ndan doğan erkek çocukları öldürtmeye başladı. Bu sırada İmrân adındaki şahsın soyunda Hz. Mûsâ dünyâya geldi. Annesi, oğlunun öldürülmesini önlemek gâyesiyle onu bir sandık içine koyup Nil nehrine bıraktı. Sandık Nil'de akıp giderken Firavun'un karısı Asiye onu tuttu. Hz. Mûsâ'yı görünce onu sevdi ve öldürmesine mâni olmak için sakladı. Ona süt anaları tutarak sarayda büyüttü. Hz. Mûsâ büyüdükten sonra bir gün Mısır'da gezerken kaza neticesi bir Kıptî'yi öldürdü, Firavun'un gazâbından korkup Mısır'dan kaçtı ve Medyen'e gitti.

---

[43] Ahmet Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları ve güncel yansımaları,* Dâvûd Emre Yay., İstanbul 201, c.8, s. 76
[44] PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü,* s.266

Hz. Mûsâ'nın yanında gördüğümüz Hz. Hârûn (a.s.), onun kardeşidir.. Allâhu Teâlâ, Hz. Mûsa'yı Firavun'a îmâna dâvet için gönderdiğinde, Hz. Hârûn'u da ona yardımcı olarak seçmiş ve görevlendirmişti. Hz. Mûsa Allâhu Teâlâ'ya şöyle duâ ederek, kardeşi Hz. Hârûn'u kendisine yardımcı istemişti: *"Bir de bana ehlimden bir vezîr (yardımcı) ver. Kardeşim Hârûn'u (ver)"* (Tâhâ / 29-30) Allâh (c.c.) bu kardeş peygâmberlere şu emri verdi: *"Firavun'a gidin! Doğrusu o tuğyan etmiş/azmıştır."* (Tâhâ / 43)

Mısır'a varınca Firavun'u hak dîne dâvet etti. Firavun'un dâvete icabet etmemesi üzerine zamân tâyin ederek bütün İsrâiloğulları ile haberleşti ve geceleyin onları Mısır'dan çıkardı, Süveyş denizi kenarına götürdü. Firavun bunu duyunca askerleriyle peşine düştü. Hz. Mûsâ âsâsıyla denize vurdu ve deniz yarıldı, on iki yol açıldı. On iki kabîlenin her biri bir yoldan gitti. Firavun da askerleriyle onları izledi. İsrâiloğulları geçip kurtulduktan sonra deniz tekrar kapandı ve Firavun ile askerleri boğuldu[45].

Hz. Mûsâ ve onun küfür ve şirkle mücâdelesi Kur'ân-ı Kerîm'de, özellikle A'râf, Tâhâ ve Kasas sûrelerinde olmak üzere birçok sûrede uzun uzun anlatılmaktadır. Hz. Mûsâ ismi Kur'ân'da 136 yerde geçmektedir. Hz. Mûsâ, Kur'ân'da en çok zikri geçen peygâmberdir[46]. Tevrât'ta ise 698 yerde ismi geçmektedir.

İncelediğimiz ciltlerde Hz. Mûsâ aleyhisselâmın kıssaları geçmez ancak metnin birçok yerinde onun hükümleriyle hareket edildiği, hükümlerinin bırakıldığı için İsrâiloğulları'nın gazâba uğradığı bahsi vardır:

"…Buġur İşmū᾿īl nebī anla didi kim tā Mūsā'dan Ādem-i ṣafī'den Nūḥ'dan İdrīs'den ʿaleyhi's-selām İbrāhīm Yaʿḳūb ile Mūsā Yūşāʿ ve Ḫırḳıl-kebīrden Elsās'dan Elyasāʿ'dan bu deme gelince bu Tābūt mürsel peyġāmberler ellerinde

[45] PALA, *Dîvân Şiiri Sözlüğü,* s.334
[46] Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları ,* c.8, s. 76

olurdı ve ol cihetden Ḫuẕānuň ʿināyetiyle ve Tābūt'un berekātiyle kāfirlere sünnī ġāyet gelürdi…" (c.6 / 23a)

Allâh (c.c.)'ın sonsuz gücünü ve istediğini yapacağını anlatmak için de teşbih unsuru olarak zikredilir.

"…ol Reh-nümānuň pādişāhlıḳ yaraşur ki cihān-pādişāh yaʿni kime dilerse virür ve kimden dilerse yine alur gāh Firʿavn-ı laʿīni server-i serīr-i melik-i Mıṣr idüb Mūsī-i Kelīm'i külbe-i aḥzān-ı ġurbetde mübtelā idüb ve gāh gene ol melʿūnı ḳahr deňizinde ġarḳ idüb Mūsā ʿaleyhi's-selāmı memleketine pādişāh ider gāh Yūsuf-i Ṣıddīḳı ḥased çāhına ve belā zindānına giriftār ider ve gāh gine çıḳarub Mıṣr tahtında sulṭān ve ʿazīz ü nām-dār ider…"

16. Hz. Muhammed Mustafâ (a.s.) :

İslâm peygâmberidir. Hz. Muhammed (s.a.s.), milâdî 571 senesinde, Rûmî aylardan nisan ayı içerisinde, kamerî Rebiülevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi sabaha doğru dünyâya gelmiş; o gece gün doğmadan âlem nûr ile dolmuştur.

Peygâmberimiz henüz dünyâyı teşrîf etmeden babası Abdullâh vefât etmiş, Hz. peygâmber altı yaşına gelince annesi de vefât etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.)'e dedesi Abdulmuttalib bakmıştır. Dedesinin ölümünden sonra amcası Ebû Tâlib O'nu yanına almış, O'nun yetişmesine büyük bir özen göstermiştir. Amcası Ebû Tâlib'in yanında ticâret ile iştigâl ettiği sıralarda Hz. Hatice ile evlenmiştir.

Resûlü Ekrem efendimize kırk yaşlarında nübüvvet, kırk üç yaşlarında da risâlet gelmiştir. Yüzlerce mu'cize göstermiş, birçok savaşa en önde katılmış ve Cahiliyye fertlerinden, dünyânın en medenî Sahâbelerini yetiştirmiştir. Tebliğe başladıktan sonra Kureyşler tarafından baskı ve eziyete mâruz kalmış, Mekke şehri'nden Medîne'ye 622 yılında hicret etmek zorunda kalmıştır. Bu yolculukta ona

Hz. Ebu Bekir eşlik etmiştir. Hicretinden sonra Medîne'de güçlenen ve çoğalan müslümanlar, müşriklerle yedi savaşa girişmişlerdir. Bunlardan sonra Mekke fethedilmiş İslâmiyet büyük bir hızla bütün Arabistan'da yayılmaya başlamıştır.

O, hayâtında bir defâ olsun yalan söylemediği ve vaadinden dönmediği için düşmânları tarafından dahi "Emîn" sıfatı ile anılmıştır.

O, hayâtında bir defâ olsun kalp kıran bir söz veyâ davranışın sâhibi olmamıştır.

O'nun ahlâkı ilâhî ahlâk olan Kur'ân ahlâkı idi. Cenâb-ı Hak O'na: "Sen yüce bir ahlâk üzerindesin." Buyurmuştu. (Kalem / 4).

Allâh (c.c.)'ın kendisine verdiği peygâmberlik vazîfesini hakkıyla îfâ eyledikten sonra, hicretin on birinci yılı, Rebiülevvel ayının 12'sinde (m. 632) Pazartesi günü güneşin zevâilinden sonra ve gurubdan önce irtihâl etmişlerdir.

İncelediğimiz ciltlerde geçen manzum mensur meclislerin ve şiirlerin sonunda Firdevsî Peygâmber Efendimizin ismini anmış ve salavat verilmesini istemiştir. Bir mu'cizesine telmihte bulunduğu kısmını ise örnek olarak zikredeceğiz:

"…bigi Cālūt'uň çerīsi ṣaġışınca tā andan her pāresi bir kişiye irişüb helāk yirini ḫāk eyledi nitekim ol server-i kāʾināt ve mefḫarü'l-mevcudāt müctebā ve muḳtedā Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir avuç ṭopraḳ alub Bedr Ġazāsında kāfirlerden yaňa atdı Ḥaḳ Teʿālā yeli ol topraġa ḥavāle eyledi ol kāfirlerüň dükelinüň gözlerine ṭopraḳ ṭoldı anuňla münhezīm olub helāk oldı bunda daḫı Ḥaḳ Teʿālā Dāvūd'uň Ṭaşını ancılayın ḳıldı çün kim ol leşker-i ʿAmāliḳa helāk olub ḳanlarından yiryüzi ṭoldı Dāvūd daḫı defiʿ varub Cālūt'uň başını kesdi…" (c.7 / c.11b-v.12a)

17. Hz. Nûh (a.s.) :

Hz. Nûh (a.s.), Allâhu Teâlâ'ya ibâdeti terk edip, tapınmak için kendilerine putlar edinen ve böylece yeryüzünde ilk defâ fesâda uğrayan bir kavmi tevhîd akîdesine döndürmek için gönderilen peygâmberdir. "Ulul-Azm" peygâmberlerin ilki olan Hz. Nûh (a.s.)'un, kavmini tevhîde döndürmek için verdiği mücâdele, Kur'an-ı Kerîm'de uzunca zikredilmektedir[47]. Hz. Nûh peygâmber zamânında yaşanan tufan rivâyetlere göre milattan dört bin yıl önce Mezopotamya'da gerçekleşmiştir. Hz. Nûh, insanları Allâh (c.c.)'a inanmaya çağırmış, ancak onlar çağrısını kabûl etmemişler ve bunun üzerine de Allâh (c.c.) ona bir gemi yapmasını emretmiştir. Bâzı rivâyetlere göreyse Hz. Nûh kavminden nefret ederek Allâh (c.c.)'tan yeryüzünde inanmayanları sağ bırakmamasını istemiş[48], sonra da Allâh (c.c.)'ın emriyle, gemisini dâvetini kabûl eden az sayıda insanla birlikte yapmaya başlamıştır[49]. Kırk yıl süren çalışmalardan sonra gemi tamamlanmıştır.

Hz. Nûh'a gemiye her cins yaratıktan birer çift alması emredilmiş, kendisine inanan insanlarla birlikte yanına Hz. Âdem ile Havvâ'nın kemiklerim de alarak gemiye kadın ve erkek toplam seksen kişi binmişlerdir[50]. Hz. Nûh'un çocuklarının annesi olan eşi, Kenan adındaki oğluyla birlikte ona îmân etmemiş, sular yükselip gemi hareket edince de oğluna gemiye binmesini söylemiş, ama o "Ben dağlara çıkar, oralara sığınırım!' diyerek gemiye binmemiştir. Sâm, Hâm, Yâfes adlı oğulları gemiye binmiştir.

Tûfan günü göklerden sular boşaldığında yerden de yaşlı bir kadının evindeki tandırdan sular kaynamış ve her taraf sularla kaplanmıştır. Rivâyete göre tûfandan yalnızca Harem ve Orşelim korunmuştur. Tûfan sırasında Kâbe göklere çıkarılmış, Hacerül-Esved ise Cebrâil tarafından gök ile yer arasında korunmuştur. Bu tûfan Hz.

---

[47] KALKAN, c. 8, s.389

[48] "Nûh : "Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" (Nûh / 26)

[49] "Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz!" (Hud / 38)

[50] "Nihâyet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh 'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden iki eş ile -(boğulacağına dâir) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve îmân edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla berâber pek azı îmân etmişti." (Hud / 40)

Nûh'un gemisindekiler dışında sadece üç bin kişi kurtulmuştur. Hz. Nûh Kûfe'den gemiye binmiş, daha sonra gidip Mekke'de haremi tavaf etmiş, altı ay boyunca gemiyle dolaştıktan sonra yeryüzünü kaplayan sular dinmiş ve gemi Cudi dağına inmiştir. Hz. Nûh ve inanırlarının gemiden indikleri gün "aşura günündür, gemideki herkes oruç tutup Allâh (c.c.)'a şükretmiştir. Hz. Nûh, tufandan sonra altmış yıl daha yaşamış ve insanların bulunmadığı boş dünyâyı oğulları arasında paylaştırmıştır[51]. Ondan sonra insanlar Hz. Nûh'un üç oğlundan türedi. Onun için Hz. Nûh'a "İkinci Âdem' denilmiştir[52]

Tevrât ve İncil'de de Hz. Nûh'tan bahsedilir. Tevrât'ta tûfan ayrıntılı şekilde anlatılır. İncelediğimiz ciltlerde manzum kısımlarda şefaat dilenirken Hz. Nûh peygâmberden bahsedilmiş

ʿĀdem ü Nūḥ-ı Necī'nüň ʿizzeti
Ol Ḫalīl'üň ḥaḳḳı Lūṭ'uň ḥürmeti (c.6 / v.4b)

Ayrıca Hâfız'ın " gam mehor " redifli şiirine Firdevsî tarafından bir de nazire yazılmıştır:

Düşmenümden ġam yimezem şehriyār
Kim penāhum oldı Ḥāfız u Kird-gār

Ṣuda ġam yoḳ Nūḥ oluncak keşt-i bān
İrilür maḳṣuda devlet olsa yār (c.7 / v.31a)

18. Hz. Sâlih (a.s.) :

Hz. Sâlih (a.s.), Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygâmberlerden biridir. Semûd Kavmi'ne gönderilmiştir. Allâhu Teâlâ onu, önceki peygâmberlerin getirmiş olduğu

[51] YILDIRIM, s. 554-557
[52] PALA, s. 361

tevhîd dîninden sapıp kendilerine ilâhlar edinen Semûd Kavmi'ni uyarmak için bu kavme peygâmber olarak göndermiştir. Ancak Semûd Kavmi, öteki azgın kavimlerde olduğu gibi onu dinlememişler ve eziyet ederek, yanlarından kovmuşlardır.

Hz. Sâlih peygâmber, kavmine pek çok mu'cizeler gösterdi. Bunlar içinde en büyüğü, bir kaya içinden gebe bir deve çıkarmasıdır[53]. Deve hemen doğurmuştur. Hz. Sâlih peygâmber halkına bu deveye iyi bakmalarını söylediği halde halk deveyi öldürmüştür[54]. Semûd Kavmi'nin ileri gelenleri onunla alay ederek küçümsemeye çalışmış ve kendilerini tehdît ettiği azâbın gelmesini istemişlerdir[55]. Onların isyanları haddi aşınca Allâh (c.c.), gökten şiddetli bir ses göndererek hepsini helâk etti. Yalnızca Hz. Sâlih ve ona inananlar kurtuldu. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ, onları şiddetli bir şekilde cezâlandırarak yok etmiştir.

Hz. Sâlih (a.s.)'ın ve Semûd Kavmi'nin kıssası sonraki nesillere ibret olsun diye Kur'ân-ı Kerîm'de yer almıştır[56].

Eserde mağfiret dilemek için Firdevsî Hz. Sâlih peygâmberin ismini zikreder:

Ādem ü Nūh-ı Necī İdrīs çün
Hūd Ṣāliḥ ʿizzeti Cercis içün (c.7 / v.4b)

19. Hz. Süleymân (a.s.) :

[53] "Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih 'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mu'cize olarak Allâh'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allâh'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar." (Araf / 73)
[54] "Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdît idi."(Hud / 65)
[55] "Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: Ey Sâlih ! Eğer sen gerçekten peygâmberlerdensen bizi tehdît ettiğin azabı bize getir, dediler." (Araf / 77)
[56] KALKAN, s. 1086

“Süleymân” isminin aslı, İbrânîce olan Salomon’dur. Bu kelime, akl-ı selîm ve nâzik mânâlarına gelen “Selîm” ile eş anlamlıdır. Hz. Süleymân, kendisi gibi kral peygâmber olan Hz. Dâvûd (a.s.)’un en küçük oğludur.

Hz. Süleymân’a Allâh (c.c.)’tan verilen bâzı lütuflar şunlardır:

1) Kuş Dilini Bilmesi: Ona bu mu’cize sâyesinde, kuşların hislerindeki münâsebetleri sezecek kadar derin ve uzaklardaki cüz’î şeylere nüfûz edecek kadar yüksek bir his ve idrâkle birlikte, aynı zamânda kuşların tabiatı olan “uçma”nın ilmi öğretilmişti[57].

2) Hz. Süleymân’ın Üç Duâsı: Hz. Peygâmber’in bildirdiğine göre, Hz. Süleymân (a.s.) Beytü’l-Makdis’i yapıp bitirdiği zamân Allâh (c.c.)’tan: Allâh (c.c.)’ın hükmüne uygun hüküm; İnsanlar arasındaki dâvâ konusu problemlerde ve içtihada dayanan husûslarda Allâh (c.c.)’ın kendisini doğruya ulaştırması, Kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat; mescidine ibâdet niyetiyle girecek herkesin, anasından doğduğu gündeki gibi günâhlarından arınmasını dilemiş[58] ve bu dilekleri kabûl edilmiştir.

3) Rüzgârın Emrine Verilmesi[59]:

4) Hz. Süleymân’ın emrine verilen “Aynü’l-Kıtr[60]”: Müfessirler Aynü’l-kıtr’ın erimiş bakır madeni olduğunu savunurlar. Bu sâyede Hz. Süleymân kendisine ve ordusuna gerekli olan teçhizatı kolayca yapmıştır[61].

Rivâyetlere göre üzerinde İsm-i Â’zam yazılı bir mühürlü yüzüğü varmış. Bu yüzüğün taşı kibrît-i ahmer[62]den olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük

---

[57] “Süleymân Dâvûd'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.”(Neml / 16)

[58] “Süleymân : Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz sen, dâimâ bağışta bulunansın, dedi.” (Sad / 35)

[59] “Süleymân 'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz herşeyi biliriz.” (Enbiya / 81)

[60] “Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleymân 'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.” (Sebe / 12)

[61] KALKAN, c. 9, s. 363-397

[62] kırmızı kükürt; simya ilminde toprağı altın yapmaya yarayan müessir madde

sâyesinde ona boyun eğmişlerdir. Hz. Süleymân peygâmber yüzüğü yalnızca abdesthâneye giderken çıkarır ve Âsaf adlı vezîrine veyâ hanımına emanet edermiş. Yine bir gün bu yüzüğü hanımına emanet etmiş. Hz. Süleymân peygâmber dışardayken bir cin onun kılığına girip hanımından yüzüğü almış. Biraz sonra gelip mührü isteyen Hz. Süleymân'ı sahtekârlıkla suçlamışlar ve saraydan çıkarmışlar.

Yüzüğü alan dev ise onun yerine geçip icraata başlamış. Bu arada Hz. Süleymân gidip bir sâhil kasabasında çalışmaya başlamış. Dev ise yüzük Hz. Süleymân'ın eline bir kere daha geçmesin diye denize atmış. Günlerden birinde Hz. Süleymân bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımış. Balıkçı da hizmetine karşılık ona para yerine irice bir balık vermiş. Hz. Süleymân akşam, balığı yemek için karnını yarınca kendi yüzüğünü görmüş ve yüzüğüyle hükmetmeye devâm etmiştir[63].

Beytü'l-Makdis[64]'in yapımı sırasında Hz. Süleymân inşaat alanında iki ay bulunmuş ve sürekli ibâdetle meşgûl olmuştur. Ölümünden cinlerin haberi olmamasını Allâh (c.c.)'tan isteyerek duâ etmiş ve bir gün âsâsına dayanmış ayakta dururken ölmüş, ölümünden hiç kimsenin haberi olmamış, o ayakta öyle dururken mescidin yapımı da tamamlanmış, kimse yanına izinsiz yaklaşamamış, âsâsını ağaçkurtları kemirince dengesini kaybedip yere düştüğünde onun ayakta öldüğü anlaşılmıştır[65].

Karıncalarla konuşabilen[66], emrindeki cinlere dalgıçlıktan inşaata kadar çok farklı alanlarda iş yaptırabilen[67], güzel atların sâhibi olan ve Sebe melikesi Belkıs'ı halkıyla berâber hak dîne dâvet edip muvaffak olabilen bir peygâmberdi.

---

[63] PALA, s. 412

[64] Mescid-i Aksa'nın diğer adıdır. Kudüs'te Hz. Süleymân tarafından yaptırılan caminin yerine yapılan ve Müslümanların ilk kıblesi olan camiye denilir.

[65] "Süleymân 'ın ölümüne hükmettiğimiz zamân, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı." (Sebe / 14)

[66] "Nihâyet Karınca vâdisine geldikleri zamân, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleymân ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi." (Neml / 18)

[67] "Onlar Süleymân 'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Dâvûd ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!" (Sebe / 13)

Ona hizmette bulunan Hüdhüd adlı kuş kaybolduğunda Hz. Süleymân (a.s.) sinirlenir. Kuş geri geldiğinde ise Sebe ülkesine gidip kendisi gibi bir kuşla konuştuğunu, ülkenin Belkıs adlı melike tarafından yönetildiğini ve güneşe taptıklarını anlatır. Hz. Süleymân (a.s.) Belkıs'ı Hüdhüd vâsıtasıyla dâvet eder. Belkıs, ileri gelenlerle Hz. Süleymân'ı (a.s.) birçok hediyeyle birlikte ziyâret eder ve Belkıs'ın tahtı Hz. Süleymân (a.s.) tarafından o esnâda huzûra getirilir. Hak dîne dâvet edilen Belkıs ve heyeti topluca hak dîne dâhil olur. Sebe melikesi Belkıs ve Hz. Süleymân peygâmber evlenirler[68].

Esere de ismini veren Hz. Süleymân, incelediğimiz ciltlerde henüz dünyâya gelmemiştir. Şeytân-ı Racîm'in ise en büyük gâyesi; dünyâya geldiği takdîrde cin ve Şeytân nesline eziyetler edecek olan Hz. Süleymân'ın dünyâya gelmesini engellemek, bu maksatla da babası Hz. Dâvûd (a.s.)'u ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Hz. Dâvûd (a.s.)'u öldürerek meseleyi kökten çözmek isteyen Racîm sürekli çaba içindedir:

"…Süleymān zamān olcakdur ol Süleymān devrinde benüm neslüme ne cefālar ḳılacaḳdur şimdi bunuň ḳaṣdı Ġurġur Dīv'i helāk Ḳamḳam ḳılıcınla vücūdını çāk yirini ḫāk itmek diler ve nice dürlü mahlūḳuň ḳanını içmek tīġile iki biçmek ve ne ḳadar dīvler var ise depelemek ḳılların yiryüzüne sepelemek ister diyüb Racīm āh āhından Kūh-ı Elburz Kāhin yaḳub siyāh eyledi…." (c.6 / v.20b)

Bunun yanında Sâm-süvar'ın da ölmesini istemektedir çünkü ondan da ezâ göreceğini bilmektedir:

"…yā iblīs-i ezel şöyle degül idügin ammā kim şimdi nolduňuz evvel sözüň bu idi kim cihāna Süleymān gelürsiňüz neslüňüzi helāk ḳılur dirdüň Süleymān'dan ḫavf itmegi ḳodıň buġur Sām-ı cihān-pehlevān Süleymān olacaḳdur sizüň nesliňizün Süleymān devrinde cefālar ḳılacaḳdur diyüb Sām'dan daḫı iḫtirāz idersin…" (c.6 / v.21a)

[68] "Ona: Köşke gir! dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleymân : Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir, dedi. Melike de di ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymânla berâber âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim oldum" (Neml / 44)

20. Hz. Şit (a.s.) :

Hz. Âdem aleyhisselâmdan sonra gönderilen peygâmber. Hz. Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası vefât edince peygâmber oldu. Kendisine elli suhuf kitâb verildi. Şit ismi İbrânice olup Arapça'da Allâh (c.c.)'ın hîbesi (hediyesi) mânâsındadır. Hz. Şit yerine Şîs de denilmiştir. Hz. Âdem aleyhisselâmın oğullarından Kâbil'in Hâbil'i şehîd etmesinden beş veyâ otuz sene sonra dünyâya gelen Hz. Şit aleyhisselâmın alnına son peygâmber Hz. Muhammed (s.a.s.)'in nûru intikâl etti ve onun alnında parladı. Hz. Âdem aleyhisselâm, Şît aleyhisselâmı diğer evlâdlarından çok severdi. Bütün evlâdı üzerine onu reîs yaptığı gibi, vefât edeceği sırada bütün yeryüzünün halîfeliğine onu tâyin etti. Ayrıca ilâhî sırları bildirip, bütün ilimleri öğretti.

Hz. Şit aleyhisselâm babası Hz. Âdem aleyhisselâm ile veyâ kardeşleriyle Kâbe'yi balçık çamuru kullanarak taştan yaptı. Hz. Âdem aleyhisselâmın vefâtından sonra, Hz. Şit aleyhisselâma peygâmber olduğu bildirilip, vahiy geldi. Hz. Âdem aleyhisselâm vefât edeceği zamân oğlu Hz. Şit aleyhisselâma; 'Yavrum! Bu alnında parlayan nûr, son peygâmber olan Hz. Muhammed (s.a.s.) aleyhisselâmın nûrudur. Bu nûru mü'min, temiz ve iffetli hanımlara teslim et ve oğluna da böyle vasiyyette bulun" buyurdu.[69]

Firdevsî Hz. Şit aleyhisselâmı şefaat dilemek için zikretmektedir:

ʿArşu pāk levh ü ʿāẓām haḳḳıçün
Şīt ü Ḥavvā Ḥabis Yūnus ḥaḳḳıçün (c.6 / v.16a)

Şīt u Ādem ṣuḥuf-ı Mūsā ḥaḳḳı içün
Cennetiyle Ḥur-ı Meʾvā ḥaḳḳıçün (c.7 / v.9a)

---

[69] ASİL, *Dini Terimler Sözlüğü*, s.353

21. Hz. Yahyâ (a.s.) :

Hz. Yahyâ (a.s.), Kur'ân'da adı geçen peygâmberlerden biridir. Hz. Yahyâ (a.s.), Hz. Zekeriyyâ (a.s.)'nın oğlu idi. Kendisine Yahyâ adı da, Allâh (c.c.) tarafından verilmişti[70]. O, Hz. Îsâ (a.s.)'dan altı ay önce dünyâya gelmişti. Yani Hz. Îsâ (a.s.)'dan altı ay büyüktü. Dolayısıyla, Hz. Mûsâ (a.s.)'nın şerâitiyle amel eden peygâmberlerin sonuncusuydu. Daha küçük yaşta iken, kendisine hikmet verilmişti. Yaşıtı olan çocuklar kendisine: "Ey Yahyâ! Bizimle gel, oynayalım" dedikleri zamân: "Ben, oyun için yaratılmadım[71]" derdi[72]. Peygâmberin geleceğini kavmine o haber vermiştir. Filistin hükümdârı Herot kendisini çok sevdiği hâlde, Hz. Mûsâ peygâmberin şeriatına göre kendisine nikâh düştüğü hâlde İncil'e göre evlenmeleri yasaklanan kardeşinin kızı ile evlenmek istedi. Hz. Yahyâ buna karşı çıktığı için kız ve annesi Salome'nin ısrarı üzerine Herot, Hz. Yahyâ'nın boynunu vurdurarak şehîd etmiştir. Bu olay Hz. Îsâ peygâmberin göğe çekilmesinden sonra olmuştur. 30 yaşında şehîd olan Hz. Yahyâ peygâmberin kâtilleri büyük bir azâb ile cezâlandırılmıştır ve hepsi helâk edilerek soyları kesilmiştir[73].

Eserde Hz. Yahyâ Hz. İşmûîl'in doğumu hâdisesi anlatılırken zikredilen peygâmberlerden biridir.

"…İbrāhīm ḫātunı ʿacūzeyiken ḥāmile olub İsḥāḳ peyġāmberi ṭoġırdı daḫı Zekerriyā ʿavratı Yaḥyā'yı ṭoġuruncak ele getürdi ʿAleyhimü's-selām pes ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ol ḫātunı bir zāhidüñ evinde emānet ḳoḍılar kim nā-gāh ḳız ṭoġıra daḫı erkege degşüre daḫı Benī-İsrāʾīl'üñ vaḳārına ve raġbetine ve ḥürmetine ve ḥırṣına ḫalel getüre…" (c.6 / v.14a)

---

[70] "(Allâh şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyyâ! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahyâ 'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık. " (Meryem / 7)
[71] "Ey Yahyâ ! Kitab'a (Tevrât'a) vargücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik." (Meryem / 12)
[72] KALKAN, s. 971-972
[73] PALA, s. 478

22. Hz. Ya'kûb (a.s.) :

Hz. İbrâhîm peygâmberin torunu ve Hz. İshâk peygâmberin oğludur. Hz. Eyyûb peygâmber onun yeğeni olur. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve bunlardan 12 oğlu dünyâya gelmiştir. Oğulları içinde Hz. Yûsuf ile Bünyamîn aynı anneden doğmuşlardır. Babası Hz. İshâk'ın vefâtından sonra Kenan ilinde kalıp yerine geçti. Allâh (c.c.) ona peygâmberlik verdi. Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Külbe-i Ahzen ya da Beytü'l-ahzen (hüzünler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Hz. Yûsuf, Bünyamîn ile ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır. Ömrünün sonunda Hz. Yûsuf'un yanında rahat bir hayât sürmüştür. Yakûp peygâmberin lakabı "İsrâil"dir. Onun soyundan gelenler "Benî-İsrâîl (İsrâiloğulları)" diye anılmıştır. Hz. Ya'kûb ile Peygâmberimiz arasında gelen bütün peygâmberler onun zürriyetindendir[74].

Eserde İsrâiloğulları'nın soyundan bahsedildiği birçok yerde Hz. Ya'kûb peygâmber zikredilir;

"…Yaʿkūb vefāt ve Yūsuf nebī daḫı ʿaleyhi's-selām dārüʾl-fenādan dārüʾl-beḳāya kim rıḥlet itdi ise Yūsuf'dan ṣoñra Yaʿḳūb'uñ eyü ulu oğlu Yehūdā melik olub Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm itdi. Zīrā kim Yehūdā be-ġāyet ḳuvvetlü idi ve şecāʿatlü tevānā ve hem ʿāḳil ü dānāyidi…" (c.6 / v.6b)

Ayrıca manzum kısımlarda de hüzünlü oluşuna telmihlerde bulunulur.

Ḥüsn-i Yūsuf ḥüzn-i Yaʿḳūb [haḳḳ]içün
Derdine dermān bulan Eyyübiçün (c.6 / v.16a)

23. Hz. Yûnus (a.s.) :

[74] PALA, s. 478

İsrâiloğulları peygâmberlerindendir. Musul dolaylarında bulunan Ninova şehri halkına gönderildi. Onlar ise puta tapmakta ısrar ve devâm ettiler. Onlara Allâh (c.c.)'ın azâbını haber verdiyse de aldırış etmediler. O zamân Hz. Yûnus öfkelenerek Dicle kenarına indi ve dolmuş bir gemiye kimseden habersiz bindi. Yûnus peygâmber gemiye Allâh (c.c.)'ın izni olmadan bindiği için bir müddet sonra gemi yürümedi. Gemiciler "İçimizde bir suçlu var, kura çekelim, kime çıkarsa onu denize atalım' dediler. Kura üç defâ Hz. Yûnus'a çıktı. Onu denize attılar. Büyük bir balık gelip onu yuttu[75]. Hz. Yûnus, Allâh (c.c.)'ın izni olmadan bulunduğu yeri terk ettiği için pişmân oldu, af diledi. Balığın karnında kırk gün tevbe etti[76]. Sonunda Allâh (c.c.)'ın affetmesi sonucu balık onu sâhile çıkarıp bıraktı. Hz. Yûnus balığın karnından çıkınca bedeninde tek tüyü kalmamış ve çok zayıflamıştı. Allâh (c.c.) onu bir kabak bitkisi gölgesinde memesi sütlü ceylanlar ile besledi. Bu arada Ninova halkı da pişman olup onu aramaya çıktılar. Hz. Yûnus Ninova'ya geri dönünce halkı ona inandı Hz. Yûnus peygâmber hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûre de vardır[77].

Firdevsî birçok peygâmberi, kendi şefaati için anarken Hz. Yûnus peygâmberi de zikreder:

ʿ Arşu pāk levh ü ʿ āẓām haḳḳıçün
Şīt ü Ḥavvā Ḥabis Yūnus ḥaḳḳıçün (c.6 / v.16a)

24. Hz. Yûsuf (a.s.) :

Hz. Yûsuf, İsrâiloğulları peygâmberlerinden Yâkup peygâmberin on iki oğlunun en küçüğüdür. Hayâtı ve kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Hz. Yûsuf kıssası Kur'ân-ı Kerîm'in en güzel kıssası olup, "Ahsenü'1-Kasas" olarak vasıflandırılır. Hâdise kısaca şöyledir:

[75] "Yûnus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu" (Saffat / 142)
[76] Balığın karnındayken ettiği duâ: "Lâ ilahe illâ ente sübhâneke innî küntü minez-zâlimîn" dir.
[77] PALA, s.483

Hz. Yûsuf küçükken bir rüyâ görür ve rüyâsını babasına anlatır[78]. Babası Hz. Ya'kûb peygâmber oğlunun peygâmber olacağını söyler ve rüyâsını kardeşlerine anlatmamasını söyler yoksa kıskanıp kötülük edeceklerini düşünür. Peygâmberlik verileceği için Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'u daha çok sevmeye başlar. Hz. Yûsuf'un büyük kardeşleri, onu kıskandılar ve hîle ile onu kıra götürüp bir kuyuya attılar[79]. Babalarına ise "Onu bir kurt yedi" dediler. Sonra geri dönüp Hz. Yûsuf'u bir kervana ucuz fiyata köle diye sattılar. Hz. Yûsuf o zamân on sekiz yaşında idi. Kardeşlerinden korkup sustu ve Allâh (c.c.)'a dayanarak kervanla Mısır'a gitti. Burada Mısır'ın mâliye bakanı Aziz tarafından satın alındı[80]. Hz. Yûsuf'un eşi emsâli olmayan güzelliği, Aziz'in karısı Zelihâ'yi âdeta büyüledi. Zelihâ'nın tekliflerini reddetti. Yine bir gün Zelihâ onun odasına girdi. Hz. Yûsuf ondan kaçarken gömleği yırtıldı[81]. Hz. Yûsuf dışarı çıkınca Aziz'i kapı önünde buldu. Zelihâ ise Hz. Yûsuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek onu zindana attırdı. Zindanda iki kölenin gördüğü rüyâlar, Hz. Yûsuf'un yorumladığı gibi çıktı. Nihâyet Mısır hükümdârının gördüğü bir rüyâyı da doğru tâbir etmesi üzerine, zindandan çıkarılarak mâliye bakanlığına getirildi. Daha sonra hükümdârın gördüğü rüyâdaki kıtlık ve pahalılık seneleri geldi, yedi yıl sürdü. Bu kıtlık seneleri içinde Hz. Yûsuf zâhireyi adâletli bir şekilde mevcut nüfûsa göre tevzî ederdi. Bu kıtlık yıllarında Hz. Yûsuf'un kardeşleri de Kenan ilinden kalkıp zahîre almak için Mısır a gelirler[82]. Hz. Yûsuf bir oyunla, öteki kardeşleri Bünyamîn'i de zahîre almak için getirmelerini sağladı ve hükümdârın tasını onun yüküne saklayarak hırsızlık suçuyla onu alıkoydu[83]. Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'un yerine koyup muhabbetle bağrına bastığı Bünyamîn'in de alıkonduğunu

[78] "Bir zamânlar Yûsuf , babasına (Ya'kûb'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyâmda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm." (Yûsuf / 4)

[79] "(Aralarında dediler ki:) Yûsuf u öldürün veyâ onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!" (Yûsuf / 9)

[80] "Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veyâ onu evlât edíniriz." İşte böylece (Mısır da adâletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyâdaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf u o yere yerleştirdik. Allâh, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler." (Yûsuf / 21)

[81] "(Kocası, Yûsuf 'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür." (Yûsuf / 28)

[82] "Yûsuf un kardeşleri gelip onun huzûruna girdiler, (Yûsuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı."(Yûsuf / 58)

[83] "Yûsuf 'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi." (Yûsuf / 59)

duyunca üzüntü ile ağlamaktan gözlerine ak düştü[84]. Hz. Yûsuf kayıp olalı yirmi bir yıl olmuştu. O vakitten beri ondan bir haber alınmadığı için kardeşleri onun sağlığından ümitlerini kesmişlerdi. Hz. Ya'kûb (a.s.) ise Hz. Yûsuf'un küçüklükte görüp de kendisine söylemiş olduğu rüyâya nazaran onun, huzûrunda kardeşleri secdeye varmadan vefât etmeyeceğini biliyor, dönüşünü büyük bir sabırla bekliyordu. Buna binâen oğullarını, Hz. Yûsuf ve Bünyamîn'i arayıp bulmaları için Mısır'a gönderdi. Kıssanın bundan sonrası; Hz. Yûsuf'un kardeşlerine kendisini tanıtması, babasına onlar vâsıtasıyla gönderdiği gömleği gözlerine sürmesiyle gözlerinin açılması ve bütün aile efrâdını yanına alarak Mısır'da yerleşmeleriyle sona erer. Bu arada Hz. Yûsuf da Zelihâ'ya acımış ve onu nikâh ile almıştır. Allâh (c.c.) Zelîhâ'ya eski güzelliğini vermiş ve Hz. Yûsuf'tan Efrâyim ve Menşâ adında iki oğlu ile Rahme adında bir kızı olmuştur[85].

Hz. Yûsuf eserin birkaç yerinde zikredilir, güzelliğine telmihte bulunulur. Firdevsî, Süleymân-nâme'nin ikinci cildinde Ya'kûb ve oğullarını anlattığını söyler:

"…ikinci cild-i kitabda beyān ḳılur bes Yaʿḳūb'uň on iki oġlı ḳıṣṣasın kim taḳrīr ḳılub ʿāyān kim eyledük pes Yaʿkūb vefāt ve Yūsuf nebī daḫı ʿaleyhi's-selām dārü'l-fenādan dārü'l-beḳāya kim rıḥlet itdi ise Yūsuf'dan ṣoňra Yaʿḳūb'uň eyü ulu oġlu Yehūdā melik olub Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm itdi…" (c.6 / v.6b)

Farḳ u şehdür ḫāke başmasan ayaḳ
Aňla Yūsuf çehresidür her varaḳ (c.6 / v.8a)

25. Hz. Yûşâ Bin Nûn (a.s.) :

Hz. Mûsâ'nın yeğeni (kız kardeşinin oğlu), yakın arkadaşı ve halefidir. Hz. Hârûn ve Hz. Yûşâ, Hz. Mûsâ Peygâmberin kâtiplerindendir. Hz. Mûsâ Peygâmberle birlikte Tîh Çölü'ne gitmiş, onun Kavmini kırk yıl süren şaşkınlığından sonra

[84] "Onlardan yüz çevirdi, "Ah Yûsuf 'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi." (Yûsuf / 84)
[85] PALA, s. 483-484

kurtarmıştır. Hz. Mûsâ'nın "iki denizin birleştiği yere" yaptığı yolculukta yanında bulunan Kişinin Hz. Yûşâ olduğu rivâyet edilir. Kur'an'da Hz. Yûşâ'nın adı geçmez. Yalnız iki yerde Hz. Mûsâ'nın arkadaşından söz edilir. Rivâyete göre Hz. Mûsâ, yanında Hz. Yûşâ ile birlikte bu yolculuğa Allâh (c.c.) tarafından kendisinden daha bilgili olduğu haber verilen Hz. Hızır ile buluşmak için çıkmıştı. Yanlarında bir de ölü balık vardı. Bu balık Allâh (c.c.)'ın kudretiyle nerede canlanır ve denize sıçrayıp giderse, bu Hz. Hızır'ın orada olduğuna İşâret olacaktı[86]. Hz. Mûsâ'dan sonra Allâh (c.c.) İsrâiloğulları'nı Tîh Çölü'nden kurtarması ve Belka despotlarıyla mücâdele etmesi için Hz. Yûşâ'yı peygâmber olarak gönderdi. Hz. Yûşâ o şehri kuşatarak ele geçirdi ve Bel'am-ı Bâûrâ[87]'yla birlikte bulunan zâlim kralı da yakalatarak öldürttü[88].

Eserde Hz. İşmûîl peygâmber, ölmeden evvel halka nasîhat eder ve bu bölümde Hz. Yûşâ bin Nûn zikredilir:

"…Allāhu Teʿālā'nuň emri bunuň üzerinedür kim yirüme Dāvūd bin Īşā ḫalīfe ola sefere ḥükm-i ḥükūmet ḳıla ve sekīneyi ve Mūsā ʿaṣāsın ve Yūşaʿ bin Nun ʿalemi aňa teslīm ḳılam benden ṣoňra Dāvūd'a nübüvvet irsāl olacaḳdur ve Ṭālūt'dan ṣoňra daḫı Benī-İsrāʾīl'üň on iki sıbṭına hükūmāt ḳılacaḳdur pes size daḫı lāzım gelen budur kim Dāvūd'a iṭāʿat ḳılasız didi…" (c.7 / v.13a)

26. Hz. Zekeriyyâ (a.s.) :

Hz. Zekeriyyâ (a.s.), Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygâmberlerden biridir[89]. İsrâiloğulları peygâmberlerindendir. Hz. Süleymân peygâmberin neslindendir. Beyt-i

---

[86] "Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti." (Kehf / 61)

[87] Tevrât'ta Beor'un oğlu Balam olarak geçer. Tevrât ve İslâmi kaynaklara göre, önceleri iyi bir inananken daha sonra Mûsâ Peygâmberve kavmi aleyhine hilekârlık yaptığı için cezâlandırılmıştır ve dili göğsünden çıkmıştır. Allâh'a çok yakın olup İsm-i Âzâmı bildiği, her istediğinin verildiği ve her duâsının Allâh tarafından kabûl edildiği söylenir.

[88] YILDIRIM, *Fars Mitolojisi*, s. 732

[89] KALKAN, s. 967

Mukaddes’te Tevrât’ı yazan ve kurbân kesen odur. Meryem’in dayısıdır. Meryem onun himâyesinde büyümüştür[90]. Çok ihtiyar yaşında iken oğlu Hz. Yahyâ dünyâya geldi[91]. Şehîd edilişi hakkında iki rivâyet vardır. Birincisi Yahudilerin Hz. Îsâ’nın babasız doğması üzerine onunla Meryem hakkında çıkardıkları dedikodudur. İkincisi ise Hz. Yahyâ’nın öldürülme fermânı çıkınca ona yardım etmesidir. Rivâyete göre düşmânlarından kaçıp Beyt-i Mukaddes’te bir kavak ağacının içine gizlenmiş ancak eteği dışta kalmış, Şeytân da bunu Yahudilere gösterince onlar da kavak ağacıyla birlikte onu testereyle kesmişler[92].

Eserde Hz. İşmûîl peygâmberin doğum hâdisesi anlatılırken Hz. Yahyâ’nın doğumuna telmihte bulunmak maksadıyla Hz. Zekeriyyâ peygâmber zikredilir:

“…Benī-İsrāʾīl işidüb taʿaccüb ḳıldı aytdılar ḳanḳı ḳız yā ḫātun kim hāmile oldı andan ʿāḳıbet ṭoġrı oġlan vücūda gelüb daḫı peyġāmber olub aña Ḥaḳdan celle ve ʿalā nübüvvet geldi nitekim İbrāhīm ḫātunı ʿacūzeyiken ḥāmile olub İsḥāḳ peyġāmberi ṭoġırdı daḫı Zekerriyā ʿavratı Yaḥyā’yı ṭoġuruncak ele getürdi ʿAleyhimü’s-selām pes ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ol ḫātunı bir zāhidüñ evinde emānet ḳoḍılar kim nā-gāh ḳız ṭoġıra daḫı erkege degşüre…” (c.6 / v.14a)

27. Hz. Zelkefil (Hızkıl-Hazkıl) (a.s.) :

Müfessirler; ona Hazkıl ya da Zülkifl derler. Ayrıca İbni’l-Acuz da denir. İsrâiloğulları içinde hiçbir ölü dirilmedi. Yalnız Mûsa (a.s.) ve Hz. Îsâ (a.s.) Hazretlerinin duâsı ile ve Hz. Zelkefil’in duâsıyla dirilmişlerdir. Bakarâ sûresinin 243. âyetinde Zelkefil için şöyle buyurulmaktadır: *“Binlerce oldukları halde, ölüm*

[90] “Rabbi Meryem'e hüsnü kabûl gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyyâ yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyyâ , onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" der; o da: Bu, Allâh tarafındandır. Allâh, dilediğine sayısız rızık verir, derdi” (Âl-i İmrân / 37)

[91] “(Allâh şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyyâ ! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahyâ'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.” (Meryem / 7)

[92] PALA, s. 490

korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allâh (c.c.) onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allâh (c.c.) insanlara karşı lütufkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez."

Bu kıssa için şu rivâyet vardır ki, Zelkefil İsrâiloğulları'nı kâfirlerle savaşa çağırınca, onlar cenge karşı olmamışlardı. Ölümden korkmuşlardı. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ onların üzerine taun (vebâ, yumurcak) hastalığını göndermişti, her gün sayısız insanlar ölürdü. Sonunda bir bölük insan hastalıktan kaçtılar. Şehirden dışarı çıktılar. Bir yöne saptılar. Allâhu Teâlâ onların hepsini öldürdü. Şehirde kalan halk şehirden çıkıp onların hepsinin kırılmış olduğunu gördüler. Yerlerde yatıyorlardı. Gömmeğe bile güçleri yetmedi. O kaçanların sayısı 10.000 kişi kadardı. Yüce Allâh (c.c.) hepsinin canını aldı. Halk bu hâli görünce onları toprağa koyamadılar. Çevresine bir duvar çekildi. Onları o duvarın içine aldılar. Yaban hayvanlarının onları yemesini engellediler. Bu olayın üzerinden nice kışlar, yazlar geçti. Onların bütün endâmı ve kemikleri çürüdü. Bir gün Zelkefil (a.s.) şehirden dışarı çıktı. Onların üzerinde bakışlarını gezdirdi. Acıdı. Hak Teâlâ'ya duâda bulundu. Şöylece onların hepsi dirildi[93].

Eserde Hızkıl şeklinde zikredilen peygâmber hakkında bilgi verilmezken onun şeriatından bahsedilir.

"…Benī-Ādem'ün ziyade ʿömri ʿināni Āl-i Hārūn iline musaḫḫar oldı kim ol vaḳt bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'ün her birisi aḥkām-ı şerīʿat edā ḳılub Ḥaḳḳa ṭāʿat ḳıldı Yūşaʿ bin Nūn ve kābir ü zūfünūn Ḥızḳıl nebī bigi rehnümūn peyġāmberler sözleriyle ʿamel iderlerdi ve Tābūt daḫı ellerinde idi…" (c.6 / v. 25a)

c. Dört Halîfe (Hulefâ-yı Raşidîn):

[93] Taberî, s.485

1. Hz. Ali (r.a):

Ali b. Ebî Tâlib, dört büyük halîfenin sonuncusu (598-661). Hz. Muhammed'in amcazadesi ve damadıdır. Soyu anne ve baba tarafından peygâmber soyuyla birleşir. İslâm dînini kabûl eden ilk dört kişiden biridir. Ebü'l Hasan (Hasan'ın babası), Ebû Turâb (Toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş, gözde) olarak bilinir. Lakâbı Esedullâh (Allâh'ın aslanı), el Gâlib (üstün gelen) ve Haydar(aslan)'dır. Hayâttayken cennetle müjdelenen 10 kişiden biridir. Hz. Peygâmberin irtihâlinden sonra birçok önemli görevlerde bulunmuş ve Hz. Osman'ın şehîd edilmesi üzerine de hilâfet makâmına getirilmiştir (24 Haziran 656). Fakat kendisini halîfe tanımak istemeyen, Hz. Osman'ın kanının yerde kaldığı iddiasıyla ve halîfe seçimindeki uyuşmazlıkar yüzünden Hz. Ali'ye karşı çıkan Şam vâlisi Muâviye ve taraftarlarınca şehîd edilmiştir. Hz. Peygâmberin kızı Fatma'dan Hasan, Hüseyin vc Zeynep adlı üç çocuğu olmuştur. Peygâmber soyu onda devâm eder. Şâh-ı Merdân, Merd-i Hudâ, Şîr-i Yezdan ve Haydar-ı Kerrar gibi lakablarıyla anılır[94].

Atının adı Düldül, kılıcının adı Zülfikar'dır. Firdevsî, dört halîfeyi anarken Hz. Ali'yi zikreder ve kılıcına da telmihte bulunur:

Ḥaydar-ı Kerrār şehdür ẕü'l-fiḳāruñ ṣāḥibi
Dīn ʿimāret olmaġıçün ḳatl-i aʿdā itdi ol (c.7 / v.1b)

2. Hz. Ebû Bekir (r.a):

Dört büyük halîfenin birincisidir. Adı Abdullâh'tır. Ebû Kuhâfe'nin oğlu olup Ashâb-ı kiram ve aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen 10 kişi)nin en üstünüdür. Künyesi Ebû Bekir, lakabı Sıddîk ve Atîktir. 571 yılında Mekke'de doğdu, peygâmberimizin İslâm'dan önce ve sonraki dönemde en yakın dostu oldu. Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Ebû Bekir, Müslümanlığı kabûl eden dördüncü

[94] İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,* Kapı yay., İstanbul 2011, s. 18-19

kişidir. Mi’rac hâdisesini duyduğu zamân hemen inandığı için Sıddîk lakabını almıştır. Hicret esnâsında peygâmberimizin yanında idi. Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinden övgüyle bahsedilmiştir[95]. Peygâmberimizin zevcesi Aişe, onun kızıdır. Bütün savaşlarda Peygâmberimizin yanından hiç ayrılmamıştır, peygâmberimiz hastalanınca imamlığı; ahirete irtihâli üzerine de halîfeliği üstlendi. Müslümanlan birleştirmeye büyük gayret sarf etti. İki seneden fazla kaldığı halîfelik makâmında birçok fetihlere ve İslâm’ın başarılarına vesîle oldu. Vefâtında (634) Peygâmberimizin yanına defnedildi[96]. Vefât etmeden evvel Hz. Ömer’i halîfe ilan ettiği ve Hz. Osman’ın şu ahitnâmeyi yazdırdığı rivâyet edilir:

“Ömer’i sizin üzerinize halîfe dikiyorum. Eğer adâlet ederse zannım ve ümîdim adâletle hükmedeceği yönündedir. Eğer cevr ve zulümde bulunursa ben gaybı bilmem. Benim kastım hayr idi. Zulm edenler yakînen bilmelidirler ki ne yere varırlar?”[97]

Eserde Firdevsî tevhîd kasidelerinden birinde Halîfeleri tanıtır ve şefaat için Ebû Bekir’i zikreder:

Çār-aṣḥāb ismini şerḥ idelüm bir bir saňa
Bekr-i Ṣıddık u ʿÖmer ʿOs̱mānile Kerrāra baḳ (c.6 / v.1b)

3. Hz. Osman (r.a):

İslâm’ın üçüncü halîfesi olup hayâtında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke’li Beni-Ümeyye ailesinden Affan’ın oğludur. Soyu dördüncü göbekten Abd-i Menâf’tan peygâmberimize ulaşır. Milâdî 574 yılında doğdu. Beşinci Müslümandır.

[95] “Eğer siz ona (Resûlullâh'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allâh yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allâh bizimle berâberdir, diyordu. Bunun üzerine Allâh ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allâh'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allâh üstündür, hikmet sâhibidir.” (Tevbe / 40)
[96] PALA, s. 131
[97] Târîh-i Taberî, c. 3, s.408

Ticâretle uğraşan zengin biri idi. Peygâmberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için "Zin-Nûreyn (iki nur sâhibi)" unvanıyla anılır. Hz. Ömer'in şehîd edilmesinden sonra halîfe olmuştur. 656 yılında 82 yaşındayken Kur'ân okurken şehîd edildi. Türbesi Medîne'dedir. İslâm târîhinde Kur'ân-ı Kerîm'i önemli merkezlere göndermesiyle önemli bir hamle yapmıştır. Utangaç, hayâ ve hilm sâhibi bir kişidir. Rukiyye'den Abdullâh adlı bir oğlu olmuşsa da hicretin dördüncü yılında 6 yaşında vefât etmiştir. Malını mülkünü İslâm uğruna harcadığı için birçok hadîsle övüldü. Onun halîfeliği döneminde Horasan, Hindistan, Maverâünnehir, Kafkasya ve Afrika'nın bir bölümü fethedildi. Kaba sakallı, buğday benizli bir zat imiş.

Firdevsî diğer halîfelerle birlikte Hz. Osman'ı da zikretmeyi unutmaz ve tevhîd kasidelerinde yer verir ve Kur'ân'a ettiği hizmetleri hatırlatır:

Çār-aṣḥāb ismini şerḥ idelüm bir bir saňa
Bekr-i Ṣıddık u ʿÖmer ʿOs̱mānile Kerrāra baḳ (c.6 / v.1b)

[Bū Bekir Sıddīḳ] dindār ol ʿÖmerdür şāh-ı dīn
Kātib-ı vahy oldı ʿOs̱mān āyet inşā itdi ol (c.7 / v.1b)

4. Hz. Ömer (r.a):

İslâmın ikinci halîfesi olup hayâtında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke'li Hattab'ın oğludur. Milâdî 591 yılında dünyaya gelmiştir. Önceleri koyu bir İslâm düşmânı iken 26 yaşında İslâm'ı seçmesiyle birlikte artık İslâm açıktan açığa söylenir olmuştur. Kızı Hafsa peygâmberimizinin eşi idi. Halîfe Hz. Ebû Bekir, vefâtından önce onu halîfe göstermiştir. Zamânında birçok yerler fethedip kısa zamânda büyük işler başardı. Kudüs'e gitti. Kadîsiye zaferini kazandı. Orduları Azak denizine dek ilerlediler. Tunus'a kadar fetihler yapıldı. Halîfeliği zamânında divân ve kadılık müessesesi kuruldu. Doğruluk ve adâletiyle herkesi hayran bıraktı ve İslâm'a hizmet etti. Zamânında dört binden çok cami ve mescid yapıldı. On seneyi aşkın bir

zamân yürüttüğü halîfeliği döneminde asla adâletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine " Fâruk (Haklıyı haksızdan ayıran)" lakabı verildi. Hicretin 23. yılı (m. 644) Basra vâlisi Mugîre b. Şu'be'nin Hristiyan kölesi Ebû Lü'lü'a Firûz tarafından bıçakla karnından yaralandı ve 24 saat sonra vefât etti. Türbesi Hz. Ebû Bekir'in yanındadır. Fakir bir hayât yaşadı. Halîfeliği bir huzûr devri oldu. Hakkında pek çok hadîs-i şerif vardır. Bunlardan biri şudur: "Benden sonra peygâmber gelseydi, Ömer peygâmber olurdu." Orta boylu, göbekli, saçı seyrek, gür sakallı bir zât imiş[98].

Yine tevhîd kasidelerinde zikredilen Hz. Ömer'a Allâh Rahmet etsin:

Çār-aṣḥāb ismini şerḥ idelüm bir bir saňa
Bekr-i Ṣıddık u ʿÖmer ʿOs̱mānile Kerrāra baḳ (c.6 / v.1b)

[Bū Bekir Sıddīḳ] dindār ol ʿÖmerdür şāh-ı dīn
Kātib-ı vahy oldı ʿOs̱mān āyet inşā itdi ol (c.7 / v.1b)

d. Sahâbeler ve Oniki imam:

1. Hz. Hamza (r.a):

Peygâmberimizin amcası ve süt kardeşidir. Ebû Cehil'in Safa tepesinde Peygâmberimize küfrettiğini duyunca henüz Müslüman olmadığı halde Ebû Cehil'in başını yarmıştır. Hamza, hatırı sayılır, kuvvetli ve kıymetli bir kişi idi. Hamza'nın Müslüman olmasıyla birlikte Müsmanlar çok kuvvetlendiler. Bu, âdetâ mânevî kuvvet idi. Medîne'ye hicret edenler arasında o da vardı. Bedir Gazâsı'nda fevkalâde kahramânlıklar gösterdi. Uhud Gazâsı'nda otuz bir kâfiri cehenneme gönderdikten sonra "Vahşî" adlı bir bedevî tarafından şehîd edildi. Vefâtında 57 yaşında idi.

98 PALA, s. 366

Cenâze namazını bizzat Peygâmberimiz kıldı ve onun ölümüne çok üzüldü. Kahramânlıkları ile tanınır[99].

Savaş meydanında atılan gür bir na'rayı Firdevsî Hz. Hamza'nın na'rasında benzetmiştir.

"…Ḳaçan kim Ḳaylasun Türk Dāvūd'a görünüb meydāna girüb buňcılayın laf kim urdı daḫı gel yā Dāvūd ceng idelüm diyüb Ḥamza-vār bir naʿra urdı andan Dāvūd daḫı ʿaleyhi's-selām Ḳaylasun Türk'üň laf urduğın göricek atın sürüb meydāna geldi…" (c.7 / v.21a)

Ayrıca manzum kısımların bir beyitinde, Hz.Hamza'nın arslan avcısı ve terbiyecisi olmasına telmih vardır.

Ol seḥer kim āfitāb-ı enverī
Ḥamza bigi bindi şīr-i Aşḳarī (c.7 / v.33b)

2. Hz. Hasan (r.a):

Hz. Ali'nin büyük oğlu, peygâmberimizin torunudur. Lakabı Mücteba'dır. İslâm halîfelerinin beşincisidir; Oniki İmam'ın da ikincisidir. Hicretin üçüncü yılında Medîne'de doğdu. Muâviye kendinden sonra yerine Hz. Hasan'ı halîfe yapacağını halka duyurunca, oğlu Yezîd Şam'dan Medîne'ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan'ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti. Vefâtında 46 yaşındaydı. Yüzü peygâmberimize çok benzermiş[100].

Firdevsî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Peygâmber Efendimizin gözünün nûruna benzetir:

---

[99] PALA, s. 190
[100] PALA, s. 195

Şeh Ḥüseynile Ḥasandur çeşm-i nūr-ı Muṣṭafā
Bu iki dürreyn-i bihter bu iki dil-dāra baḳ (c.6 / v.1b)

Başka bir beyitte ise zehirlenmesi hâdisesine telmih vardır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin birlikte anılır.

Meh Ḥasandur ol şehīd-i zehre ider ḫāki şifā
Şeh Ḥüseyn-i Kerbelā aʿmā bīnā itdi ol (c.7 / v.1b)

3. Hz. Hüseyin (r.a):

Hz. Ali'nin oğlu ve peygâmberimizin torunudur. Oniki İmam'ın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i Beyt'in beşincisidir. 628 Yılında doğdu ve 683 Muharreminin onuncu günü Kerbelâ'da şehîd edildi. Babası şehîd olunca Medîne'ye geldi. Muâviye'nin vefâtında Yezîd'e bîat etmedi. Kûfeliler kendisini çağırıp halîfe yapmak istediler. Yanındaki 72 kişiyle Irak'a doğru yola çıktı. Yezîd bunu haber alınca Şam'dan Irak vâlisi Ubeydullah b. Ziyâd'a, onu Kûfe'ye sokmamasını emretti. O da Sa'd b. Vakkas'ın oğlu Ömer ile bir ordu gönderdi. Ömer, dönmesini söylediyse de Hz. Hüseyin yola devâm etmek isteyince Kerbelâ'da 73. Kişi ile birlikte elîm bir şekilde susuz bırakıldı ve sonunda zâlimce şehîd edildi[101]. Kısas-ı Enbiyâ'da anlatılan şehâdetini şöyle özetleyebiliriz:

O gün Ehl-i Beyt'den ibtidâ şehîd olan Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber idi ki, arslan gibi a'dâ ile cenk ederek mertebe-i şehâdeti bulmuştur. Hz. Hüseyin, bir müddet meydanda tevakkuf buyurdu. Düşmânlardan her kim yanına gelse katli büyük günâh olduğundan vurmağa cesâret edemeyip döner gider idi. O sırada Hz. Hüseyin'in sabi oğlu Ali Asgar yanında otururken bir ok gelip dokunmakla biçâre sabiyi şehîd eyledi, pederi pek ziyâde müteessir olup şakiler aleyhine duâ ederek

[101] PALA, s.218

ağladı. Susuzluk galebe etmekle Hz. Hüseyin su içmek üzere Fırat'a meyil ve tekarrüb eyledikde düşmân tarafından bir ok gelip mübarek ağzına dokundu. Eliyle ağzından kanları silerek yine o şakilerin aleyhine duâ eyledi. Nihâyet Şimr-i laîn, nâsa hitâben "Allâh belânızı versin, ne bakıyorsunuz, niçin bu adamı katl etmiyorsunuz" diye nidâ etti. Onun üzerine her taraftan şakiler üşüntü ettiler. Hazret-i Hüseyin düşüp kalkar iken Sinan ibni Enes Nehâi mızrakla vurup yere düşürdü ve Havli ibn-i Yezîdil-asbahî'ye «Başını kes» dedi. Havli, bu cinâyete mübaşeret edecek oldukta eline râşe titremek geldi. Hemen Sinan inip ser-i mübârekini bedeninden cüdâ ederek Havli'ye verdi[102].

Firdevsî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Peygâmber Efendimizin gözünün nuruna benzetir:

Şeh Ḥüseynile Ḥasandur çeşm-i nūr-ı Muṣṭafā
Bu iki dürreyn-i bihter bu iki dil-dāra baḳ (c.6 / v.1b)

Başka bir beyitte ise zehirlenmesi hâdisesine telmih vardır. Hz. Hasan ve Hüseyin birlikte anılır.

Meh Ḥasandur ol şehīd-i zehre ider ḫāki şifā
Şeh Ḥüseyn-i Kerbelā aʿmā bīnā itdi ol (c.7 / v.1b)

4. İmam Askerî (Hasanü'l-Askerî) (r.a):

Babası Aliyyü'n-Nakiyy'dir. Hicretin iki yüz otuz sekizinci, milâdî 852 yılında Samira'da doğmuştur. Halîfe Mu'temed tarafından hicretin iki yüz altmışıncı, milâdî 673 yılında zehirlenerek şehîd edilmiştir[103].

Diğer imamlarla berâber zikredilir:

---

[102] Ahmet Cevdet PAŞA, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ,* Bedir Yayınevi, c. I, s. 649-654
[103] Abdülbâki GÖLPINARLI, *Türkiye'de Mezhepler veTarîkatler*,İnkılâp yayınları, İstanbul 1997, s.56-58

Hādī-i ins ü melekdür Şāh-Rıżā vü ʿAskerī
Mihrī-i ṣāhib-ḳırān ʿaẓām imām muḫtāra baḳ (c.6 / v.1b)

5. İmam Câfer-Sâdık (r.a):

Babası Muhammed Bakır'dır. Hicretin sekseninci veyâ seksen üçüncü, milâdî 703 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin yüz kırk sekizinci, miladı 765 yılında Harun Reşid tarafından zehirlenerek şehîd olmuştur[104].

Eserin ciltlerinin başında tevhîd kasidesi yazan Firdevsî, dört halîfe ve Oniki imamı zikreder:

Şāh-ı Zeyneʾl-ʿābidīn ol ser-firāz-ı seyyidīn
Mesned-i şerʿ oldı Cāʿfer-Ṣādıḳ-ı rehvāra baḳ (c.6 / v.1b)

6. İmam Muhammed Bakırî (r.a):

Babası Zeyne'l-abidin'dir. Hicretin elli yedinci milâdî 676 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin yüz on dördüncü, milâdî 733 yılında Hişam tarafından zehirlenerek şehîd olmuştur[105].

Diğer imamlar ve halîfelerle berâber zikredilir:

Pīşvā-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bāḳırī
Mūsī-i Kāẓım imāmdur ol melek-hemvāra baḳ (c.6 / v.1b)

---

[104] GÖLPINARLI, *Mezhepler veTarîkatler*, s.56-58
[105] GÖLPINARLI, s. 56-58

7. İmam Mûsâ Kâzım (r.a):

Babası Caferis-Sadık'tır. Hicretin yüz yirmi sekizinci, milâdî 745 yılında Ebva'da doğmuştur. Hicretin yüz seksen üçüncü veyâ yüz seksen dokuzuncu, milâdî 799 yılında Harun Reşid tarafından zehirletilerek şehîd olmuştur[106].

Pīşvā-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bāḳırī
Mūsī-i Kāẓım imāmdur ol melek-hemvāra baḳ (c.6 / v.1b)

8. İmam Nâki (Aliyyü'n-Nakıyy) (r.a):

Babası Aliyyü'r-Rıza'dır. Hicretin yüz doksan beşinci, milâdî 811 yılında Medîne'de doğmuştur. Halîfe Mu'tasım tarafından hicretin iki yüz yirminci, milâdî 835 yılında zehirletilerek şehîd olmuştur.

Eserdeki tevhîd kasidelerinde diğer imamlarla birlikte zikredilir:

Maʿden-i luṭf ü seḫādur menbāʿ u kān-i kerem
Ger Tāḳī vü bā Nāḳīdür ol iki dindāra baḳ (c.6 / v.1b)

9. İmam Şâh Rızâ (r.a):

Babası Mûsâ Kâzım'dır. Hicretin yüz kırk sekizinci, milâdî 765 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin iki yüz üçüncü, milâdî 818 yılında Halîfe Me'mun tarafından zehirletilerek şehîd edilmiştir[107].

---

[106] GÖLPINARLI, s. 56-58
[107] GÖLPINARLI, s. 56-58

Eserde dört halîfe ve diğer imamlarla berâber zikredilir:

Hādī-i ins ü melekdür Şāh-Rıżā vü ʿAskerī
Mihrī-i ṣāhib-ḳırān ʿaẓām imām muḫtāra baḳ (c.6 / v.1b)

10. İmam Tâkî (Muhammedu't-Takıyy) (r.a):

Babası Aliyyü'r-Rıza'dır. Hicretin yüz doksan beşinci, milâdî 811 yılında Medîne'de doğmuştur. Halîfe Mu'tasım tarafından hicretin iki yüz yirminci, milâdî 835 yılında zehirletilerek şehîd olmuştur[108].

Diğer imam ve halîfeler gibi Tâkî de tevhîd kasidesinde zikredilir:

Maʿden-i luṭf ü seḫādur menbāʿ u kān-i kerem
Ger Tāḳī vü bā Nāḳīdür ol iki dindāra baḳ (c.6 / v.1b)

11. İmam Zeyne'l-Âbidîn (r.a):

Babası Hz. Hüseyin'dir. Hicretin otuz sekizinci, milâdî 659 yılında Medîne'de doğmuştur. Hicretin doksan beşinci, milâdî 713 yılında Emevilerden Hişam'ın emriyle zehirlenerek şehîd olmuştur[109].

Eserde yer alan tevhîd kasidesinde İmam Zeyne'l-abidin zikredilir:

Şāh-ı Zeyneʾl-ʿābidīn ol ser-firāz-ı seyyidīn
Mesned-i şerʿ oldı Cāʿfer-Ṣādıḳ-ı rehvāra baḳ (c.6 / v.1b)

[108] GÖLPINARLI, s. 56-58
[109] GÖLPINARLI, *Mezhepler veTarîkatler,* S. 56-58

e. Târîhî ve Dînî Kahramânlar ve Kavramlar

1. Âd Kavmi:

Eski bir Arap kavmidir. Kavmi, Hz. Nûh Peygâmberden sonra Umman ve Hadramut arasındaki çöllerde yaşamıştır. Âd milletine yoldan çıktıkları için uyarıcı olarak Hz. Hûd peygâmber gönderilmiş[110]; ama Âd kavmi Hz. Hûd'un getirdiği dîne inanmadığından sonunda şiddetli bir rüzgârla cezâlandırılmıştır. Âd kavmine ismini veren Âd, Hz. Nûh peygâmberin torunlarından Ays'ın oğludur. Semûd kavmiyle amcaoğulları olduğu da söylenen Âd kavminin uzun boylu, güçlü insanlar oldukları, işitme ve görme duyularının da güçlü olduğu, yere bastıklarında ağırlıkları yüzünden dizlerine dek toprağa gömüldükleri de aktarılır. Hz. Hûd onları elli yıl Allâh (c.c.)'a inanmaya çağırmış, onlar ise bu çağrılar karşısında "Biz sana asla inanmayacak ve tapındığımız tanrılardan asla vazgeçmeyeceğiz" diyerek onu delilikle suçlamışlardır. Kavmin çoğu Hz. Hûd'a inanmayınca Allâh (c.c.) onları cezâlandırmak için kıtlık ve kuraklık verdi. Bunun üzerine yaptıkları toplantı sonunda Mekke'ye elçiler gönderilmesini ve bunların orada duâ ederek Allâh (c.c.)'tan yağmur istemesini kararlaştırdılar. Üç kişiyi adayacakları çeşitli kurbânlarla birlikte Mekke'ye gönderdiler. Ama heyettekiler asıl gönderilme amaçlarını, kavimlerinin durumunu unutarak şarap içip câriyelerle eğlenmeye başladılar ve bir ay kadar Mekke'de kaldılar. Daha sonra bir rüzgâr gelerek Âd kavmini yerle bir etti. Yalnızca Lokmân ve Mersed adında Allâh (c.c.)'a inanan iki kişi kurtulabildi. Hz. Hûd ve inananları bu felaketten kurtularak[111] ikinci Âd kavminin çekirdeğini oluşturmuşlardır[112].

---

[110] "Ad kavmine de kardeşleri Hûd 'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?" (Araf / 65)
[111] "Emrimiz gelince, Hûd 'u ve onunla berâber îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik." (Hûd / 58)
[112] Yıldırım, s.44-46

Eserde Hz. Lokmân Hakîm'in Âd kavminden olduğunu dile getiren Firdevsî, Câlût ve Şeddâd'ın da Âd kavminden olduğunu çeşitli yerlerde zikreder:

"…Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿĀd ḳavlince ve Eflāṭun-i ṭabīb-i ḥāẕıḳ üstād naḳlince bu üç yüz altmış altı mücelled kitābun muṣannifi…" (c.6 / v.11a)

Ḳanı Sulṭān-ı Ḥān bin Murād
Ḳaṣrına ḥayrāniken Şeddād-ı ʿĀd

Şemʿ ası Cemşīdiken cām-i āfitāb
Çeşmi sinle içre oldı āh türāb (c.6 / v.42a)

2. Âsaf:

Hz. Süleymân Peygâmberin kâtibi ya da vezîri olduğu söylenen Berahyâ oğlu Âsaf'ın annesi Ya'kûb peygâmber soyundandır. Tevrât'ta İsrâiloğulları sarayının önde gelenlerinden ve musikîşinas olduğu söylenir. Eski Ahit'e göre Âsaf Levioğulları, Gerşom ailesinden Berahyâ'nın oğludur. Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmber zamânında kendisine, Ahit Sandığı'nın Obdedom'un evinden asıl yerine taşınması sırasında yüksek ses çıkaran tunç zillerle sandığa kılavuzluk etme işi verilmiş, daha sonra yine Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmber tarafından Ahit Sandığı önündeki merasimde bu zilleri çalmakla görevlendirilmiştir. İbadetin düzenlenmesini ardından da çeşitli müzik âletleriyle ilahi söyleyip peygâmberlikle görevlendirilen üç aileden birinin lideri olmuştur. Hz. Süleymân Peygâmberin tapınağı inşa etmesinden sonra, Ahit Sandığı'nın tapınaktaki yerine nakli sırasında da aynı görevi üstlenmiştir. İslâmî kaynaklarda Âsaf, Hz. Süleymân Peygâmberin teyzesinin oğlu, çok güvendiği birisi, hatta kâtibi veyâ vezîri olarak gösterilir, onun İsm-i Â'zam'ı bildiği, duâlarının kabûl edildiği ve kerâmet sâhibi olduğu aktarılır.

3. Ashâb-ı Kehf:

Mağara arkadaşları, Yedi Uyuyanlar veyâ "Yedi Âlimler" diye de bilinirler[113]. Kur'ân-ı Kerîm'de Ashâb-ı Kehf'in başından geçenler, Kehf sûresinde tafsilâtıyla anlatılmaktadır. Hikâye kısaca şöyledir: Tarsus civarında Dakyanus adlı bir askerî vâli, halkın puta tapmasını ve onlara kurbân kesmesini ister. Yedi genç bu emre uymazlar ve bir namazgâha çekilip orada Allâh (c.c.)'a yalvarmaya ve ibâdete başlarlar. Vâli bunları çağırtıp durumlarını değiştirmezlerse öldürüleceklerini söyleyince bu yedi genç şehirden ayrılırlar. Yolda giderken "Kıtmîr" adlı bir köpek peşlerine takılır ve ne kadar kovsalar da onlardan ayrılmaz. Neciüs dağında bir mağaraya sığınırlar[114]. Bir müddet sonra uykuları gelir ve uyurlar[115]. Kendilerini takip edenler onlara cezâ olmak üzere mağaranın ağzını örerler veyâ bir kaya ile kapatırlar. İçerde kalan yedi kişi ile köpekleri yaklaşık 309 yıl uyurlar. Sonra Allâh (c.c.) o bölgeye, Hz. Îsâ'ya inanan melik gönderir. Bu sırada bir ikindi vakti uyanırlar. Hepsi sanki bir gün kadar uyuduklarını sanırlar. Acıktıklarını fark edip içlerinden birini gümüş bir para ile yiyecek almak üzere şehre gönderirler[116]. Giden kişi, yolda giderken her şeyin değiştiğini görerek şaşırır. Ama yine de şehre gelir ve fırından ekmek alır. Fırıncı gümüş antik parayı görünce bunun define bulduğunu sanarak vâliye haber verir. O da başlarından geçenleri onlara anlatır. Vâli onun arkadaşlannı görmek ister. Ancak mağaraya gelince önce içeriye Yemliha ismindeki

---

[113] (İnsanların kimi:) "Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir" diyecekler; yine: "Beş kişidir; altıncıları köpekleridir" diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) "Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması Hâricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme. (Kehf / 22)

[114] "O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! demişlerdi." (Kehf / 10)

[115] Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık.) (Kehf / 11)

[116] "Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız?" dedi. (Kimi) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler; (kimi de) şöyle dediler: "Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin." (Kehf / 19)

ekmek almaya giden şahıs girer. O sırada hepsini bir uyku kaplar ve artık uyanmazlar. Arkasından girmek isteyenler korkup içeri giremezler. Nihâyet mağara yanında bir mabet yaptırıp orayı mescid edinirler. O günden sonra dîn farkı gözetmeksizin burası kutsal bir yer kabûl edilir.

İncelediğimiz kısımlarda Ashâb-ı Kehf teşbih unsuru olarak geçer, uyumalarına telmih yapılır:

"…ceng idincek Merrīḫ ḫançerin elden bıraġuben amān isteyüb Zührenüň zehresi çāk ola naʿra urSâm gök velvele yire zelzele düşüb uyḳudan ṭurı gele maġarāsında Aṣḥāb-ı Kehf vehm-nāk ola deňiz leşkeri gözlerümde ḳaṭrece yoḳdur…" (c.7 / v.21a)

4. Câlût:

Hz. Dâvûd (a.s.) zamânında, Tâlût'un (Saul) krallığı döneminde yaşamış Amâlika kralının adıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de Câlût olarak adlandırılan bu kişinin ismi Ahd-i Atik'te Golyat şeklinde geçmektedir. "Amâlika" kavmi Akdeniz'in sâhilinde, Mısır ile Filistin arasında yaşayan bir milletti. Câlût, iri cüssesi sebebiyle âdetâ dev gibi tasvîr edilmekte, onun Refaîm denilen ve devâsâ cüsseleriyle meşhûr olan ırkın bir bakiyesi olduğuna inanılmaktaydı.

Amâlika kavminin kralı Câlût, Hz. Mûsâ'nın vefâtından sonraki bir dönemde İsrâiloğulları'na saldırmış, onları yenerek birçok esir ve kıymetli eşyâlarını almış, ülkesine götürmüştü. Esirler içinde İsrâil krallarının birçok prensi de bulunuyordu. Câlût sadece bunlarla kalmamıştı geride kalan İsrâiloğulları'na da ağır vergiler koymuştu. Hatta Tevrât'larını bile almıştı. Bu sırada İsrâiloğulları'nın bir peygâmberi de yoktu. Bunlar Allâh (c.c.)'a yalvararak bir peygâmber göndermesini istemişler, Allâhu Teâlâ da onlara bir peygâmber göndermişti

Nihâyet, önceleri bir intikâm duygusuyla, kendilerine peygâmber olarak gönderilen İşmûîl veyâ Şâmuil'e başvurarak, kendilerine dirâyetli bir hükümdâr ve komutan tayin etmesini istemişlerdi. Bu hükümdâr sâyesinde çıkarıldıkları yurtlarına dönmek isteklerini dile getirmişlerdi, peygâmberleri de bu istek üzerine, Tâlût ismindeki bilgili, basiretli, cesâret sâhibi bir zâtı hükümdârı tâyin etti. Fakat İsrâiloğulları tâyin edilen bu kumandana i'tirâz ettiler. Her şeyi maddî ölçülere göre değerlendirmeye alışmış olduklarından içlerinden daha zenginleri varken, böyle birisinin tâyinine râzı olmadılar. Fakat peygâmber, Tâlût'un hem bilgili hem de fiziksel yapı i'tibârıyla bu işe uygun olduğunu söyleyip bu işin ehli olduğunu belirtmiştir.

Bunlardan sonra, Tâlût, İsrâiloğulları'nın başına geçip, Câlût'a saldırmak üzere Filistin veyâ Ürdün nehrini geçerken, ordusunun sabrını veyâ samîmîyetini ölçmek istemişti. Hava çok sıcaktı ve ordusuna nehirden geçerken su içmemelerini söylemişti. Fakat ordusundan bu emre uyanların sayısı oldukça az miktârda kalmıştı.[117]

Fakat Tâlût bu kutsal mücâdelesinden caymamış ve Câlût ile savaşa girmiştir. Halbuki savaştan önce ordusundan bâzıları, Câlût'un ordusunu görünce: "Bugün Câlût'un ordusuyla karşılaşacak gücümüz yok" demişler ve kumandanlarını bırakarak savaşa girmemişlerdi. Buna rağmen, az sayıda samîmî mü'min ile berâber savaşa giren Tâlût, Câlût'a karşı savaşa çıkmıştır. Savaşın sonunda Hz. Dâvûd (a.s.) Câlût'u bir sapan taşıyla öldürür. Tâlût'un ordusunu imtihân etmesi, ordunun bir kısmının korkup kaçması ve Hz. Dâvûd (a.s.)'un Câlût'u öldürmesi Kur'ân-ı Kerîm'de (Bakarâ 249-252) zikredilmektedir.

Eserimizde Câlût'un İsrâiloğulları'na zulmetmesi, Tâbût'u ellerinden alması, cengâverliği uzun uzun zikredilir. Câlût'un Tâlût ile yaptığı savaş masalsı şekilde tasvîrlerle süslenerek anlatılmaktadır. Dehşetli savaşı bitiren hâdise ise Hz. Dâvûd (a.s.)'un Câlût'u bir sapan taşıyla öldürmesidir. İsrâiloğulları'nın Câlût tarafından

[117] Ahmet Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an kavramları ve güncel yansımaları,* Dâvûd Emre Yay., İstanbul 201, c.2, s. 648

zulme ve yağmaya uğramasının sebebi ise Hz. İşmûîl peygâmber tarafından eserde anlatılır. Sebep; kavmin önceki peygâmberleri dinlememesi ve sapkınlık yapmalarıdır:

"…Cālūt Şāh ol fertūt-ı güm-rah Elyasaʿ'dan ṣoñra tā İşmūʾīl peyġāmber gelinceye dek sekiz kez gelüb bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ġāret ve begleri ḳırub memleketlerin urub ḫasārat eyledi bu ḳavmüñ üzerlerine ḫarāc yazdı. Ne ḳadar mescidler var ise bozdı. Put-ḫāneler düzdi. Hīçbir kimesne Cālūt'a muḳābil gelemezdi…" (c.6 / v.8b)

"…ol zamān kim Cālūt-i cebbār ve ol fertūt-i ḳahhār Benī-İsrāʾīl çerīsin kim ṣıyub Tābūt'ı kim almışdı be-ġāyet ferahlıġından tācını başından göge atub eyle yine dutub şāẕılıḳ ḳılmış idi…" (c.6 / v.37b)

"…Ṭālūt Şāh Benī-İsrāʾīl ḳavmiyle dīn ġayretine çoḳ ceng düşmān ḳanlarından rū-yi zemīni lāle-reng itdiler ammā kim Cālūtīler be-ġāyet çoḳluḳ olduġı ecilden ve Cālūt daḫı bahādur olduġı sebebden el getürdiler Ṭālūt'a ġālib olub çerīsin ṣıdılar döndürüb ṣancaġına götürdiler delīm mīr ü sipāhı ḳırdılar Benī-İsrāʾīl'üñ ʿömr defterin dürdiler…" (c.7 / v.4a)

5. Ebû Leheb (Bû Leheb) :

Adı Abdü'l-Uzzâ b. Abdül'l-Muttalib'dir. Ebû Leheb ise lakabıdır, peygâmberimizin amcası olup İslâm dînine olan düşmânlığı ile ünlüdür. Bedir Gazâsı'ndan kısa bir süre sonra çiçek hastalığından ölmüştür. Edebiyâtta adına Bû Leheb şeklinde de rastlanır ve dâimâ menfî imajlarda yer edinir[118].

Bir rivâyete göre Şuarâ sûresinin 124. âyeti gereğince Efendimiz yakın akrabâsını çağırarak, onları İslâm'a dâvet etmişti. Amcası Ebû Leheb galiz sözler sarfederek, "Bizi bunun için mi çağırdın?" demişti. Bunun üzerine Tebbet sûresi: " *1.*

[118] İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,* Kapı yay. İstanbul 2011, s. 132

Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. 2. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. 3. O, alevli bir ateşte yanacak. 4. Odun taşıyıcı olarak karısı da (ateşe girecek). 5.Ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde." Nâzil olmuştur.

Eserde Ebû Leheb kötülük ve zulüm timsâli olarak birkaç yerde karşımıza çıkmaktadır:

Çün kim Aḥmed nūrı gösterdi cemāl
Bū Leheb ẓulmātı buldı pes zevāl (c.7 / v.20b)

6. Eflâtûn-ı Yunânî (Platon):

Aristo'nun hocası olan meşhûr Yunanlı filozoftur. Sokrat'tan öğrenim gören Eflâtûn, Mısır'da okumuş ve Yunanistan'a dönerek Atina'da Akademia'yı kurmuştur. M.Ö. 430'da doğan Eflâtûn 348'de ölmüştür. Çok zamân Diyojen (öl. M.Ö.324) ile karıştırılmış, bu yüzden bir küp içinde oturan Diyojen'in bu küpü Eflâtûn'a atfedilmiştir. Edebiyâtta akıl, hikmet ve isâbetli görüş timsâli olarak sözkonusu edilir.[119] Platon ya da bizdeki adıyla Eflâtûn, Firdevsî'nin eserinin kaynaklarından biridir ki her meclisin başında hürmetle zikreder ve eserinin te'lif sebebinde şöyle bildirir:

"…Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿAd ol ḥakīm ol ḥakīm-i kāmil üstād ḳavlince bu kitāb-ı Süleymān-nāme'yi Süryānī dilince taṣnīf ḳılıpdur. Baʿdehu Eflāṭun-ı Yunanī kim ekmel-i kümelā efḍal-i ḥükemā aʿlem-i ʿulemā bu Süleymān-nāme'yi Yunan dilince lisān-ı Süryāniden terceme idüb teʾlif ḳılıpdur min baʿd Seyyid Nesir Baġdādī idi. Ol cihān hüner-mendlerinüñ üstāẕı zübān-ı Yunanīden Fārsī diline dönderüb mens̱ūr terkīb idübdür…"

7. Hatem (Mühr-i Süleymân) :

[119] PALA, s. 135

Hz. Süleymân peygâmberin yüzüğüne verilen addır. Bu yüzüğün üstünde İsm-i Â'zam yazılı imiş. Süleymân bununla bütün yaratıklara hükmedcrmiş. Bu mühür üzerinde iç içe girmiş iki eşkenar üçgen bulunurmuş. YaHûdiler bu işâretteki her bir açıya bir peygâmber (İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd) isnâd ederler. Hz. Süleymân peygâmber, bir gün bu yüzüğü bir deve çaldırmıştır. Yıllar sonra eline geçirebildiği bu yüzük ile tekrar idâreyi ele geçirmiştir. Yüzüğün üzerindeki üçgenler tılsımlı kabûl edildiğinden sevgilinin dudağı bu mühre benzetilir[120].

Firdevsî, devrin pâdişâhını övmek için bu ibâreyi zikreder:

Süleymān'sın ḳamu millet muṭīʿ üň
Cihān destüňde hem çün naḳş-ı Ḫatem (c.6 / v.52b)

8. Îşâ (Îşây) :

Hz. Dâvûd (a.s.) Peygâmber'in babasıdır. Tâlût'un melikliğini, neslinin soylu olmayışından dolayı kabûl etmez; ancak Allâh (c.c.)'tan gelen vahiy dolayısıyla isyan etmez ve tebliğde bulunan Hz. İşmûîl peygâmberin sözünü dinler. Tevrât'ta otuzdan fazla yerde ismi geçer. Hz. İşmûîl peygâmberin, vahiy üzerine Îşâ'nın oğulları arasından nasıl kral ve peygâmber seçtiğini Tevrât[121] şu şekilde nakleder:

1.Sa.16: 6 Îşây ile oğulları gelince Sâmuel Eliav'ı gördü ve, "Gerçekten RAB'bin önünde duran bu adam O'nun meshettiği kişidir" diye düşündü. *1.Sa.16: 8* Îşây , oğlu Avinadav'ı çağırıp Sâmuel'in önünden geçirdi.Ama Sâmuel, "RAB bunu da seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 9* Bunun üzerine Îşây Şamma'yı da geçirdi. Sâmuel yine,

---

[120] PALA, s.239

[121] Kitab-ı Mukaddes Şirketi, *Kutsal Kitap (eski ve yeni antlaşma-Tevrât,Zebûr, İncil)* , Korean Bible Society 2010

"RAB bunu da seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 10* Böylece Îşây yedi oğlunu da Sâmuel'in önünden geçirdi. Ama Sâmuel, "RAB bunlardan hiçbirini seçmedi" dedi. *1.Sa.16: 11* Sonra Îşây 'a, "Oğullarının hepsi bunlar mı?" diye sordu. Îşây , "Bir de en küçüğü var" dedi, "Sürüyü güdüyor." Sâmuel, "Birini gönder de onu getirsin" dedi, "O buraya gelmeden yemeğe oturmayacağız." *1.Sa.16: 12* Îşây birini gönderip oğlunu getirtti. Çocuk kızıl saçlı, yakışıklı, gözleri pırıl pırıl bir delikanlıydı. RAB Sâmuel'e, "Kalk, onu meshet. Seçtiğim kişi odur" dedi.

Eserde pekçok kez adı geçer. Temiz soylu ve iyi ahlâklı biri olduğu vurgulanır:

"…bu Īşā be-ġāyet ʿāḳil ü dānā ve kāmil tüvānā ḳopdı ol daẖı Allāhu Teʿālā'ya ṭapdı küfr ü ḍelālet cānibine ḳapu yapdı Ḥaḳ Teʿālā bu Īşā'ya yedi oğul virmişidi kim her birisi nev-ẖaṭ ve lāle-ẖad ve nev-cüvānidi ammā kim bu kiçi oğlı be-ġāyet bahādur pehlevānidi…"

9. **Kârûn**:

Kur'ân-ı Kerîm yorumcularının çoğuna göre Kârûn, İsrâiloğulları halkından olup Hz. Mûsâ Peygâmberin amcasının ya da teyzesinin oğludur. Firavun tarafından İsrâiloğulları arasında önemli bir makâmda görevlendirilen Kârûn, güzelliği yüzünden "nûrlu" nitelemesiyle bilinirdi. Târîhçilerin bir kısmı onun İsrâiloğulları bilginlerinden olup Tevrât'ı en iyi okuyanlardan biri olduğuna inanır. Azgınlar gürûhu arasına girmesine neden olarak da aşırı mal varlığı ve çok zengin oluşu gösterilir. Hz. Mûsâ'dan kimya konusunda bilgiler alan Kârûn, Sâmirî'nin yaptığı buzağıyı eriterek ilaçlar ve çok sayıda altın elde etti. Fazlasıyla zenginleşti[122]. Hz. Mûsâ, Kârûn'dan zekât vermesini istemiş, ama o çok varlıklı olması zekât miktârını da fazlasıyla arttırdığı için zekât vermek istememiştir. Bununla da kalmayıp

[122] Kârûn , Mûsâ'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazîneler vermiştik ki, anahtarlarını güçlükuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allâh şımarıkları sevmez. (Kasas / 76)

İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerini toplayarak fâhişe bir kadını görevlendirip Hz. Mûsâ'ya iftirâ etmeyi amaçlamış; ama kadın insanların bu iftirâyı bekledikleri anda kalabalığın önünde Kârûn'un iftirâ planını açıklayıp onu yalancılıkla suçlamıştır. Yaptığı tüm bu yanlışlar yüzünden Allâh (c.c.)'ın dilemesi ve Hz. Mûsâ'nın da isteğiyle yer yarılıp Kârûn'un bütün hazîneleri yerin dibine geçer[123].

Kârûn eserde çeşitli şekillerde zikredilir. Dünyânın faniliği bahsinde ismi geçer; ayrıca Firdevsî, meclislerde geçen hikayeleri birleştirmiş; Nevzer, malını Kârûn'a emanet etmiş ve Efrâsiyâb'la savaşında Kârûn ölmüştür:

"…Nevzer leşkeri hezīmete yüz dutdı Efrāsiyāb şehbāz bigi Īrān leşkerin ṭuyūr miṡāli ṭağıtdı çün kim Nevzer kendünüñ ṣuġferi(?) ki gördi öñünden raḫş-ı nigāhı ve hazāne-i ḫargāhı Ḳārūn'a ışmarlamışidi kim ḥiṣāra ilede ve eger kim ʿaḳabince düşmān çerīsi verürse ceng ide bu ḥālden ḫaberdār olup Dīse oğlı Bārmān-ı Pezer leşkeriyle Ḳārūn ardınca viribidi kim Ḳārūn'ı ele getüre gevdesinden başını götüre ve ḥezāneyi alub gele…" (c.6 / v. 49a)

10. Nemrûd:

Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Bâbil Kulesi[124]'ni yaptıran kral olup Hz. İbrâhîm'i ateşe attırmasıyla ve tanrılık iddiasında bulunmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M Ö. 2640 yıllarına rastlar. Nemrûd'un bütün Bâbil hükümdârlarına verilen bir ünvân olduğu da sanılmaktadır. Nemrûd, Hz. İbrâhîm peygâmberi ateşe attırdıktan sonra da imân etmemiştir. Özel olarak beslettiği dört akbabayla tahtını

---

[123] Kârûn 'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki, Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi. (Ankebut / 39)

[124] Bir gün İbrâhîm'in kendisini inanmaya çağırdığı gücün kim olduğunu öğrenmek göklere yükselmek istedi. Yüksek kuleler yaptırdı ve bunlara çıkarak göklere baktı, ama hiçbir şey göremedi. Ertesi gün kuleler temellerinden yıkılarak yerle bir oldu. Bu kulelerin Bâbil'de yapıldığı ve Bâbil Burcu diye bilinen kulelerin bunların kalıntıları olduğu ve bu yüzden de Bâbil'ın bir diğer adının da Nemrûd Diyârı olduğu da aktarılır. (*YILDIRIM, s.544)*

göğe çıkarıp Hz. İbrâhîm'in Rabbi'ni gökte aradığı ve göğe doğru ok attığı, meleklerin de okun ucunu kanlı şekilde geri getirdiği, böylece Allâh (c.c.)'ı öldürdüğünü düşündüğü de rivâyet edilir[125]. Rivâyete göre ok hâdisesinden sonra burnundan giren bir sinek beynini kemirmiş, bundan rahatsız olduğu için etrâfı pamukla çevrili bir tokmak ile başını yavaş yavaş tokmaklatırmış. Birgün tokmakçı, pamuğun içine bir gürz koyup başına vurmuş ve öldürmüş[126].

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Nemrûd'a, Hz. Dâvûd (a.s.) tarafından telmihte bulunulmuştur. Allâh (c.c.)'ın büyüklüğünü göstermek adına Câlût'a karşı Nemrûd örneğini vermiştir:

"…Ḥakīm ḳavlince Cālūt-ı pehlevān-ı mekkār ve ol merdūd-i nā-bekār böyle diyüb laf urucaḳ Dāvūd didi kim yā Cālūt ve iy laf urucı fertūt sen putuña ṣıġınursın ben Allāhu Teʿālā'ya ṣıgınuram ki Nemrûd bigi ʿāṣī-yi biryiem ḳaya birle helāk maġzını çāk yirini ḫāk eyledi ve eger kim sen ḳuvvetüñe ṭayanursañ ben ol Ḫālıḳ'a tekbīr ḳıluram ki yedi ḳat yiri götüren öküzi bir sinege zebūn eyledi ve ṭoḳuz ḳat felegi ḳuşadub içinde olan ejdehāyı bir żaʿīf melege maḥzūn meftūn eyledi yā Cālūt senüñ yaraġuñ varısa benüm Allāh'um var…" (c.7 / v.11a-v.11b)

11. Şeddâd:

Şeddâd ile Şedîd, Âd'ın oğullarıdır. Kaynaklara göre bunlar Dahhâk ile amca çocuklarıydı. Dindar ve âdil biri olan Şedîd, Âd kavminin ileri gelen ve saygın şahsiyetlerindendi; üç yüz yıl hükümdârlık yaptıktan sonra öldü. Hiçbir dîne inanmayan Şeddâd ise bir despottu ve tanrılık iddiasında bulunuyordu, Şedîd ölünce yerine o geçti. Hz. Hûd peygâmber bir gün Şeddâd'ın huzûruna çıkarak onu dînine

[125] YILDIRIM, s. 543-544
[126] PALA, s.356

çağırdı. Şeddâd “Senin dînine inandığımda Allâh (c.c.) bana ne verecek?” diye sorduğunda, Hz. Hûd “Seni sonsuza dek kalacağın cennetine koyacak” cevâbını verdi. Bunun üzerine Şeddâd da “Ben o cennetin aynısını kurarım diyerek muhteşem bağların ve bahçelerin yer aldığı İrem Bağları’nı kurdurdu. Şeddâd’ın iki yüz vezîri ve bin komutanı olduğu, yalancı cennetinin çevresinde her biri için bir saray yaptırdığı söylenir. İçerisinde cennette bulunduğu düşünülen her şeyi yerleştirildiği cennetindeki binâların yapımında bir sıra altın bir sıra gümüş tuğlalar kullandırdığı; kurduğu bahçelerde toprak yerine safran, misk ve amber bulunduğu; ağaçların mücevherlerden olduğu bahçelerdeki nehirler ve kanallardan da su yerine bal, süt, inci ve mercanlar akıttırdığı, tüm bunları kendisinin de Allâh (c.c.)’ı cennet yaratabileceğini kanıtlamak için yaptırdığı söylenir. Hz. Dâvûd (a.s.) peygâmberin öldürdüğü Câlût’un da Şeddâd soyundan olduğu aktarılır.

Eserde Şeddâd, teşbih unsuru ve Câlût’un kendini övmesi esnâsında zikredilir:

“…ben ol ṣāḥib-ḳırānam ve Şeddād Bin ʿĀd neslinden Cālūt Sulṭānam ki dostile ṣayda yitsem ṣuda timsāḫ yirde arṣlān ṭaġda ḳaplan ṭaşda evren ḳayd olub ve eger kim ġayret ḥamiyyet ḳılub şecāʿatile ṣalābetile cenge dönsem gökde Merrīḫ ḳılıcumdan amān isteyüb felegi içine alan ejdehā ḳorḳusından ḳaddini lāb ḳıluben…” (c.6 /v.46b)

12. Uzun Hasan:

Uzun Hasan 1423 yılında Diyarbakır'da doğdu. Akkoyunlu hükümdârı Ali Bey'in oğlu Cihângir, babasının ölümü üzerine tahta geçmişti. Uzun Hasan, kardeşi Cihângir'in emri ile yaptığı askeri mücâdelelerden sonra, giderek güçlendi ve kardeşi Cihângir'i başkentten uzaklaştırarak Akkoyunlu hükümdârı oldu. Uzun Hasan bu gelişmelerden sonra ülkesini Gürcistan, Suriye ve Azerbaycan yönünde genişletmek

için harekete geçti. Karakoyunlu Hükümdârı Cihân Şâh'ı yenilgiye uğrattı. Giderek güçlenen Akkoyunlulara karşı Fâtih, doğuda kendisi için tehlikeli duruma gelen Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmaya karar verdi. Osmanlı ve Akkoyunlu kuvvetleri 11 Ağustos 1473'de Otlukbeli'nde karşılaştılar. Osmanlı topçusu tarafından kuvvetleri bozguna uğratılan Uzun Hasan İran'a çekildi. Akkoyunlular Devleti'nin merkezini Tebriz'e naklettiler. Uzun Hasan, Gürcistan seferinden dönerken hastalandı ve kısa bir süre sonra 1478 yılında Tebriz'de öldü[127].

Eserde dünyânın fâniliğini vurgulamak maksadıyla Uzun Hasan zikredilir:

Varmı evvel bir ʿimāret çarḫ itmedi ḫarāb
Şehr ü ḳalʿa var mı itmez yā ḫū virān yā dehi

Ḳani Sulṭān Şāh Muḥammed çarḫ idübdür ḫāk anı
Ḳani ya Uzun Ḥasan nitdi cihānı şāhen şeh (c.6 / v.7a)

13. Tâbût (Tâbût-ı Ahd):

Hz. Mûsâ peygâmberin ağaçtan yaptırdığı, içi ve dışı altın kaplama, her köşesine altın taçlar konulmuş, üzeri saf altından bir kapakla kapatılan sandıktır. İsrâiloğulları aralarında bir anlaşmazlık çıktığında başvurdukları ve sandıkta bulunup konuşan rûh onların sorunlarını çözdükleri için Tâbût-ı sekîne. Arabulan Tâbût (sandık) da denir. Ahit Sandığı'yla ilgili farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre sandıkta menn ve selvâ (kudret helvası ve bıldırcın) kabı, Hz. Hârûn peygâmberin bir mu'cize göstermesi istendiğinde yeşerip yapraklanan âsâsı, içeriğinde kutsal on emrin yer aldığı iki ahit levhası ve Tevrât bulunur; bu yüzden Ahit Sandığı, sandûk-ı şehâdet veyâ Tâbût-ı şehâdet olarak da bilinir. Sandığın üzerine iki büyük meleğin resmi işlenmiştir. Büyük olasılıkla Kur'ân-ı Kerîm'deki "Onu melekler taşır" ifâdesi de bu iki meleği ve sandığı ifâde eder. Bu âyette Tâlût'la ilgili olaylar anlatılırken

---

[127] http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=506

Ahit Sandığı'na da değinilmektedir[128]. Başka bir rivâyetteyse sandığın Allâh (c.c.) tarafından Hz. Âdem Peygâmbere gönderildiği, miras yoluyla Hz. Ya'kûb Peygâmbere kadar geldiği ve sonra da İsrâiloğulları'nın eline geçtiği aktarılır. İnanışa göre İsrâiloğulları'nın elindeyken sandığın içerisinde bir rûh bulunuyordu ve anlaşmazlığa düştüklerinde o rûh onlara hakemlik yaparak aralarını buluyordu[129].

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Tâbût konusu büyük yer tutar. İsrâiloğulları saptıkları için Amâlika kavmince zulme uğrarlar, Tâbût ellerinden gider; ancak İsrâiloğulları'ndan ayrı kalan Tâbût, açmaya çalışanları helâk eder. Melik ve peygâmber sâhibi olan İsrâiloğulları'na Tâbût tekrar döner:

"…ʿAmāliḳa ḳavmi bunlara mansūr ve muẓaffer olmazidi fetḥ itmege çāre bulmazidi ve daḫı ol vaḳt kim bu ḳavm azġunlıḳ ḳılub Tābūt ellerinde olmayub küfr yolın kim ṭutdılar idi ʿAmāliḳa ḳavmi daḫı gelüb bunları ġāret ḫasārat ḳılurlaridi…" (c.6 / v.8b)

"…Melik-i ʿĪlāf daḫı ʿĪlā ve Kāhiñ iki oğlanları daḫı eyleyüb ḳüllerini yiryüzine sepeleyüb ḫasārat itdiler Tābūt'ı daḫı ellerinden aldılar Benī-İsrāʾīl kavmini hezīmet buldılar eks̱eri ḳılıçdan geçdiler bāḳīsi yüz ṣuyın yire ṣaçdılar andan Cālūt kim ol güm-rāh şāẕ ḫandān Tābūt'ı alub ʿĪlāf ordusın yaġma ḳılub…" (c.6 / v.24a-v.24b)

14. Yezîd:

[128] "Peygâmberleri onlara: Onun hükümdârlığının alâmeti, Tâbût'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tâbût'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Mûsâ ve Hârûn hânedânlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi." (Bakarâ /248)

[129] YILDIRIM, s. 671-672

Muâviye'nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halîfesidir. Kerbelâ olayı onun zamânındadır[130]. Medîne vâlisi Mervan, Muâviye'nin yerine halef tayin ettiği oğlu Yezîd'e kendi adına biat almasını isteyen mektubunu Mescid-i Nebevî'de okuyunca halk feverân etti. Abdullâh b. Ömer, Yezîd'in fâsıklığını, Abdullâh b. Zübeyr, Allâh (c.c.)'a karşı gelene itaatin caiz olmadığını öne sürerek açıkça i'tirâzda bulundular ve biata yanaşmadılar. Hz. Hüseyin de onlarla aynı fikirdeydi. Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyip Mekke'ye gittiğini haber alan Kûfelilerden Şebes ve Süleymân b. Surad gibi bâzı ileri gelenler onu hilâfete getirmek için kendisine dâvet mektupları yazdılar. Kabûl etmedi. Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat veremezdi. Düşünce yapısı biat vermemeyi gerektiriyordu. Bununla berâber hilâfet konusunda bir ihtiras göstermesi de uygun olmazdı. Hz. Hüseyin şehâdetinden önceki dokuz Muharrem'i on Muharrem'e bağlayan son geceyi Kur'ân okuyarak, namaz kılarak, istiğfar ederek, zikir ve duâ ederek geçirdi[131]. Yezîd'in ordusu on Muharrem 61/10 Ekim 680 târîhinde Hz. Hüseyin'i işkencelerle öldürmüş ve târîhe adını bir kara leke olarak yazdırmıştır.

Eserin incelediğimiz ciltlerinde Firdevsî, kötü karakterleri özellikle Câlût'u birçok yerde Yezîd'e benzetmektedir:

"…Cālūt-ı pelīd ol it-i Yezīd daḫı otuz dört arşı ḳaddü ḳāmetile bir siyāh pādişāhın nāḫın Raḫş'a süvār olub eline dört yüz baṭman demürden gürzin eline alub çünki Benī-İsrāʾīl ḳanlarından yiryüzin lāle-reng iderdi…" (c.7 / v.3b)

f.Yıldız ve Gezegen İsimleri

1. Gav (Arz Öküzü) :

---

[130] PALA, s. 482

[131] Mehmet ARSLAN-Mehtap ERDOĞAN, *Kerbelâ Mersiyeleri*,Grafiker yay., Ankara 2009, s. 3-31

Gav; öküz, sığır manasındadır. Bir inanışa göre dünyâ bir öküzün boynuzları arasında durmaktadır. (Buna Gâv-ı zemîn denir.) Öküz balığın sırtında, balık ise suyun içindedir. Yine uydurma bir kanaate göre yeryüzündeki sarsıntı ve zelzele bu öküzün başını sallaması sonucunda meydana gelirmiş[132].

Eserde Tâlût ve Câlût arasındaki savaş tasvîrleri esnâsında Gav ve Hût ifâdeleri geçer ki mübalağa içindir:

Gav ü Ḥūt'uň bağrını yarub ḳılıç
Ṭas-ı çarḫı gümlederdi bozdoġan (c.7 / v.4a)

2. Merrîh (Merîh) :

Heft Ahter[133]'den biridir. Eski dünyânın dinsel inanışlarının yoğun etkisinde olan eski astronomide İranlı gökbilimcilerin Behrâm dediği gezegen Arapça'da Merih (Mars) olarak bilinir. Yıldız tanrılı eski dînler yıldızların insan hayâtı üzerindeki önemli rollerinden dolayı bu yedi gezegenin kutsanmasına çok önem verirlerdi. Fars edebiyâtında Behrâm temelli kavram ve mazmunların dayanak noktası da yine bu mitolojik atmosferdir.

Eserde teşbih ve kahramânlık unsuru olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır:

"…ādem ḳanından dil-āverler pīr-i pelenge döndi bir ʿacāʾib ceng aşub oldı kim rū-yi zemīn ḳandan laʿl-reng urunub Merrīḫ-i felek ġażabdan yire indi ṭag ṭaş mūr baş ādem ḳanına boyandı…" (c.7 /v.4a)

---

132 İskender PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,* Kapı yay., İstanbul 2011, s.32

133 Yedi yıldız, yedi gezegen, heft ejdhâ: yedi ejderha, heft encum: yedi yıldız vb isimlerle de bilinen heft ahter, Mâh (Ay), Tîr (Utarit/Merkür), Nâhîd (Zühre/ Venüs), Behrâm (Merih/Mars), Bercîs (Müşterî/Jüpiter), Keyvân (Zuhal/Satürn) ve Şems (Güneş) gezegenlerini kapsar. Bunların her biri kendisine özgü bir gök tabakasında bulunur Bu gezegenlere ilk kez Sümerler dikkat etmiş ve bunlara tapınmışlardır.

Tīġ çeksem isteye Merrīh emān
Gürz ururSâm gümleye çarḫ-ı ṭolān (c.7 /v.21a)

3. Müşterî:

Bercîs, Jüpiter adlarıyla da bilinen Müşterî, altı kat gökte bulunan bir gezegendir. Asıl yeri yay ve balık burcundadır. İran takviminin her ayının Urmuzd-rûz olarak bilinen ilk günü ve aynı zamânda Perşembe günü bu gezegenle ilişkilendirilir. Güneş sisteminin en büyük gezegenlerinden biri olan Müşterî dünyâmızdan 1316 kat daha büyüktür ve ağırlığı da dünyâmızın 318 katı kadardır. Sa'd-i Ekber; büyük kutluluk nitelemesiyle bilinen bu gezegenin istikrarlı ve yavaş seyrinden dolayı sabır, sebat, yücelik ve değerli varlıklar, doğru sözlü, zâhid, cömert, nâmuslu ve alçakgönüllü insanların yıldızı olduğuna inanılır. Pazartesi gecesiyle Perşembe gündüzlerine egemendir. Mavi renk Müşterî yıldızına aittir. Ay ile Merih onun dost yıldızları, Zühre (Venüs) ile Utarit (Merkür) ise düşmânlarıdır. Feleğin kadısı ve hâtibi olarak bilinir.

Eserde yiğitlik ve teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

Yüzi güneş ṭāliᶜ idür Müşterī
Vaṣlına Sām oldı lā-bud müşterī (c.6 / v.42b)

4. Semek (Mâhî-Hût) :

Arapçada nûn ve hût sözcükleriyle de karşılanan balık, İslâmî rivâyetlerde etkin olarak yer alır. Eskiden bâzı insanlar balığa taparlardı. Filistin tanrılarından

Dacun’un kafası insan kafasına, vücûdunun geri kalanıysa balığa benzerdi. Kalem sûresinin ilk âyetinde üzerine yemin edilen nûn harfinin “balık” anlamına geldiği ve bununla dünyâyı sırtında taşıyan balığın kastedildiği kanısı yaygındır. Tasavvufta olgunluk makâmına erişmiş ârif, mârifet denizinde bulunduğu için mâhî diye anılır. Balık burcunun adı Araplarda hût ya da semek olarak bilinir.

Eserde teşbih unsuru ve övünme unsuru olarak kullanılır. Ayrıca Sâm, devler tarafından Semek’ten yukarı çıkarılır.

“…bī-dīn ne lāf urursın ve kendüzüñ görürsün kim benden üşenüb ḳorḳuñdan ḳan ḳaşanub yanuma daḫı gelmemişsin. Bir mil ıraḳdan yatduġum yiri ḳazub pençeler urub çizüb yarub kaʿrına varub dīvlere götürmüşsin zor zaḥmet çeküb uçub Semekden tā Simāki geçüb birinci ḳat göge yitürmişsin…” (c.6 / v.5b)

“…bu heybet ü ṣalābet kim sende var meger kim Merrīḫ-i felekde veyā yedi ḳat yeri Öküzi götüren Semekde ol kim hīç maḫlūkātda senüñ mis̱ālüñ pehlevān olmaz…” (c.6 / v.43a)

5. Ülker (Pervîn):

Ülker yıldızı, Pervîn, Süreyya gibi isimlerle de bilinir. Aslında Sevr veyâ Hamel burcunda kümelenen bir takım yıldızıdır. Kamer menzilinde olup sevgilinin benlerine benzetilir. Sevgilinin yüzü ay olunca benleri de Pervîn olur. Yine âşığın gözyaşları da Pervîn’e benzer[134].

Eserde telbih unsuru olarak zikredilir:

Yir çerīden aġarub mantar bigi
Nīzelerden gök yüzi Ülker bigi (c.6 / v.47b)

---

[134] PALA, s. 370

6. Zühre (Nâhîd) :

(Venüs) Çoban Yıldızı gibi isimlerle de bilinen Nâhîd, Eski İran'da sulardan sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir. Eski İran kültüründe âdîne (Cuma) günü Nâhîd'e özgüdür. Rivâyete göre Hz. Âdem peygâmberin yaratılmasından sonra melekler onun Allâh (c.c.)'a yakınlığını ve günâhının nedenini Allâh (c.c.)'tan sormaya başlarlar. Onlara "Hz. Âdem'in günâhının nedeninin şehvetinin esiri olması, kendilerinin günâhsız oluşlarının nedeninin de şehvet yetilerinin bulunmayışı olduğu, bu yüzden insanların yaptıklarının karşılığında daha fazla sevap aldıkları" söylenir. Bunun üzerine melekler aralarından Azâ, Azâyâ ve Azâzîl adında üç meleği seçerek insan görünümünde yeryüzüne gitmelerini söylerler. Allâh (c.c.), onların ortak koşma, insan öldürme, zina ve içki içme gibi dört şeyden uzak kalmalarını emreder. Azâzîl mâzeret beyân ederek bu işten çekilir. Hârût ve Mârût lakaplarını alan diğer iki melek yeryüzüne giderler. Bunlar özellikle insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözme görevini yürütürlerdi. Bir gün aralarında anlaşmazlık olan bir karı koca çözüm yolu bulma amacıyla onlara geldiğinde her ikisi de Zühre adlı kadına âşık olurlar ve belli bir zamânda buluşmak için sözleşirler. Kadınla buluştukları anda Allâh (c.c.) göklerin kapılarını açtırarak meleklere yeryüzüne gönderilen temsilcilerinin nasıl günâhlara daldıklarını, içki ve zina gibi kötülükleri nasıl işlediklerini gösterir. Zühre bu iki melekten öğrendiği İsm-i Â'zam duâsını okuyarak göklere yükselir; Allâh (c.c.) onu güzellik ve aşk simgesi Zühre (Venüs) yıldızına dönüştürür.

Eserde Teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

"…cenge dönsem gökde Merrīḫ ḳılıcumdan amān isteyüb felegi içine alan ejdehā ḳorḳusından ḳaddini lāb ḳıluben ḳadīd ḳalur bezm idersem Zühre muṭrib ḳadeḥ Züḥal sāḳī şarābum gevşedürü…" (c.6 / v.46b)

g. Osmanlı Hânedânı

1. Sultân Bâyezid (Yıldırım) :

Yıldırım Bâyezid 1360 yılında Edirne'de doğdu. Babası Murad Hüdavendigar, annesi Gülçiçek Hatun'dur. Gülçiçek Hatun Rum'dur. Yıldırım Bâyezid yuvarlak yüzlü, beyaz tenli, koç burunlu, elâ gözlü, kumral saçlı, sık sakallı ve geniş omuzluydu. Girdiği savaşlarda gösterdiği cesâretten dolayı ona 'Yıldırım' lakabı takılmıştı. Çocukluğunu Bursa sarayı'nda kardeşleriyle birlikte geçirdi. İyi bir eğitim gördü. Devrin en büyük âlimlerinden dersler aldı. Gençliğinde Kütahya sancağında vâlilik yaptı. Sultân Murad Hüdavendigar'ın vasiyeti gereği 1389 yılında pâdişâhlığa getirildi. Tahta çıktığında 29 yaşındaydı. Sırbistan'ın başında, Kosova Savaşı'nda ölen Kral Lazar'ın oğlu Stefan Lazaroeviç vardı. Barış antlaşması için geldiği Edirne'de kız kardeşi Maria'yı Bâyezid'e verdi. Bu evlenme sâyesinde Osmanlı-Sırp dostluğu kuruldu. Yıldırım Bâyezid Timur'la yaptığı Ankara Savaşı'nda yenildi ve esir düştü. 13 yıl süren saltanatı sonunda esâretinin başlamasından 7 ay 12 gün sonra vefât etti[135].

Yıldırım Bâyezid'in bilgi ve fazîletine telmihte bulunan Firdevsî, Yıldırım'ı birkaç yerde zikreder:

Ẓıll-i Īzid şāh-ı ġāzī Ildırım Ḫān Bāyezid
Her gedāyı fażlı birle ḫoş tüvānā itdi ol (c.7 / v.1b)

2. Sultân Bâyezid II (Bâyezid-i Velî) :

[135] http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/04index.html

Sultân İkinci Bâyezid 3 Aralık 1448'de Dimetoka'da doğdu. Babası cihân pâdişâhı Fâtih Sultân Mehmed Han, annesi Mükrime Hatun adında bir Türk kızıdır. Uzun boylu, geniş göğüslü ve kuvvetli bir vücûda sâhipti. Yüzü yuvarlak ve gözleri elâydı. Cesur ve atılgandı. Aynı zamânda çok halim selim ve dînine bağlı bir pâdişâhtı. Babası Fâtih Sultân Mehmed ilme ilgi duyduğu için, oğlu Şehzâde Bâyezid'e iyi bir eğitim verdi. O devrin en meşhûr âlimlerinden ders okutturdu ve bütün İslâm ilimlerini en iyi şekilde öğrenmesini sağladı. Sultân İkinci Bâyezid yedi yaşında iken, Hadım Ali Paşa nezâretinde Amasya vâliliğine tayin edildi. Amasya, Selçuklular devrinden beri önemli bir ilim ve kültür merkeziydi. Pâdişâh olacak şehzâdelerin yetişmesi için, bu vilâyette bütün şartlar vardı. Sultân İkinci Bâyezid, dînine çok bağlı olduğu için kendisine Bâyezid-i Velî denildi. Sultân İkinci Bâyezid, şâirleri saraya toplar, onlarla sohbet ederdi. Çok merhametli bir pâdişâh olan Sultân İkinci Bâyezid, sık sık fakirlere sadaka dağıtırdı. Arapça ve Farsça'yı gâyet iyi biliyordu. Çağatay lehçesi ve Uygur alfabesini de öğrendi. İslâm ilimlerinin yanı sıra, matematik ve felsefe tahsîli de yaptı. 24 Nisan 1512'de pâdişâhlıktan ayrılmak zorunda kalan Sultân İkinci Bâyezid, bir ay kadar daha yaşadı ve 26 Mayıs 1512'de vefât etti[136].

Eserin incelediğimiz ciltlerinde, ciltlerin sonundaki duâlarda Bâyezid Han zikredilir. Bi şiirde takvâsına telmihte bulunulur. Bunun yanında Firdevsî, Cem ve Bâyezid hâdisesi için bir de altı beyitlik müstakil şiir yazmıştır:

Zühd ü taḳvā olmışidi Ḥaḳdan aňa çün mezīd
Pes taḳarrub buldı Ḥaḳḳa hem çü Veys ü Bāyezid (c.6 / v.7b)

3. Sultân Cem (Şehzâde Cem):

[136] http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html

3 Mayıs 1481'de Fâtih Sultân Mehmed'in ölümü üzerine Amasya'da bulunan Şehzâde Bâyezid ve Konya'da bulunan Cem Sultân'a sadrâzam Karamanî Mehmed Paşa tarafından ulaklar gönderildi. Ancak Cem Sultân'a gönderilen haberci, yolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalandı. Cem Sultân, babasının vefâtını dört gün sonra öğrenebildi. Bu olayların yaşanması üzerine yeniçeriler ayaklanıp Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürdüler. Şehzâde Bâyezid'in, İstanbul'da bulunan oğlu Korkut'u saltanat nâibi ilan ederek onu tahta çıkardılar. Şehzâde Bâyezid, 1481'de İstanbul'a varır varmaz devlet idâresini eline aldı. Cem Sultân ise askeriyle birlikte İnegöl önlerine geldi. Sultân İkinci Bâyezid, orduyu Cem Sultân'ın üzerine gönderdi. Yapılan savaşı kazanan Cem Sultân Bursa'da pâdişâhlığını ilan etti. Kendi adına hutbe okutarak para bastırdı. Yenişehir Ovası'nda yapılan savaşı kaybetti ve burada kalamayacağını anlayan Cem Sultân, yanına ailesini de alarak Kâhire'ye doğru yola çıktı. Kâhire'de iken Hac mevsiminde Hicaz'a gitti. Tekrar geri geldi ve Konya'yı kuşattı. Bu sırada Rodos şövalyelerinden Pierre d'Aubusson onu Rodos'a dâvet etti. 1482'de Rodos'a giden Cem Sultân, yapılan antlaşma gereğince istediği zamân adadan ayrılacağını düşünüyordu. Ancak sahtekar şövalyeler buna hiçbir zamân izin vermediler. Cem Sultân daha sonra, Fransa'ya gönderildi. Rumeli'den tekrar Osmanlı topraklarına gelmek isteyen Cem Sultân, 13 yıl esir hayâtı yaşadı. Cem Sultân'ın bakım masrafları için Papa, Sultân İkinci Bâyezid'den yılda 40.000 altından fazla para kopartmayı başarmış, Cem Sultân'ı serbest bırakma tehdîtleriyle de Osmanlı fetihlerini durdurmuştu. Bu olay ileride Şehzâde katli için de önemli bir mesnet teşkîl etmiştir. Cem Sultân, bunca olaydan sonra 25 Şubat 1495'de vefât etti[137].

Eserde geçen ve Sultân Cem hâdisesine telmihte bulunan şiirin iki beytini zikredeceğiz:

Ol seḥer kim āfitāb-ı Bāyezid
Sürdi leşker itdi Cem māhen ḳadīd

Çün ġaẓanfer Bāyezid Şāh itdi ceng

[137] http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html

Ḳaçdı şarḳa māhi Cem Hān oldı deng (c.6 / v.38a)

4. Sultân Mehmed II (Fâtih Sultân Mehmed):

Fâtih Sultân Mehmed 29 Mart 1432'de Edirne'de doğdu. Babası Sultân II. Murad, annesi Hümâ Hatun'dur. Fâtih Sultân Mehmed, uzun boylu, dolgun yanaklı, kıvrık burunlu, adaleli ve kuvvetli bir pâdişâhtı. Devrinin en büyük âlimlerinden birisiydi ve yedi yabancı dil bilirdi. Âlim, şâir ve sanatkarları sık sık toplar ve onlarla sohbet etmekten çok hoşlanırdı. Hocalığını da yapmış olan Akşemseddin, onun en çok değer verdiği âlimlerden biridir. Yapacağı işlerle ilgili olarak en yakınlarına bile hiçbir şey söylemezdi. Okumayı çok severdi. Farsça ve Arapça'ya çevrilmiş olan felsefî eserler okurdu. Bilime büyük önem veren Fâtih Sultân Mehmed yabancı ülkelerdeki büyük bilginleri İstanbul'a getirtirdi. Nitekim astronomi bilgini Ali Kuşçu kendi döneminde İstanbul'a geldi. Ünlü Ressâm Bellini'yi de İstanbul'a dâvet ederek kendi resmini yaptırdı. 1481 yılına kadar hükümdârlık yaptı ve bizzat 25 sefere katıldı. Devlet yönetiminde oldukça sertti. Savaşlarda çok cesur olur, bozgunu önlemek için ileri atılarak askerleri savaşa teşvîk ederdi. 20 yaşında Osmanlı pâdişâhı olan Sultân İkinci Mehmed, İstanbul'u fethedip 1100 yıllık Doğu Roma İmparatorluğunu ortadan kaldırarak Fâtih ünvânını aldı. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hadîs-i şerîfinde müjdelediği İstanbul'un fethini gerçekleştiren büyük komutan olmayı da başaran Fâtih Sultân Mehmed, yüksek yeteneği ve dehâsıyla dost ve düşmânlarına gücünü kabûl ettirmiş bir Türk hükümdârıydı. Orta Çağ'ı kapatıp, Yeniçağ'ı açan Cihân İmparatoru Fâtih Sultân Mehmed, Nikris hastalığından dolayı 3 Mayıs 1481 günü Maltepe'de vefât etti ve Fâtih Camii'nin yanındaki Fâtih Türbesi'ne defnedildi[138].

İncelediğimiz ciltlerde Muhammed ismiyle zikredilen II Mehmed, dünyânın faniliğini vurgulamak için bir iki yerde zikredilir:

---

[138] http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/07index.html

Ḳanı Sulṭān Şāh Muḥammed çarḫ idübdür ḫāk anı
Ḳani ya Uzun Ḥasan nitdi cihānı şāhen şeh (c.6 / v.7a)

5. Sultân Murad II :

Sultân İkinci Murad 1402 yılında doğdu. Babası Mehmed Çelebi, annesi Dulkadiroğulları beyliğinden Emine Hatun'dur. Uzun boylu, beyaz tenli, doğan burunlu ve güzel yüzlü bir pâdişâhtı. Çok güzel konuşurdu. Kendisinin en büyük mutluluğu, Fâtih Sultân Mehmed gibi eşine az rastlanacak bir insanın babası olmaktı. Sultân İkinci Murad sâkin ve huzûrlu bir hayât yaşamayı arzu eden, fakat gerektiği takdirde çok hareketli, cesur ve hiçbir şeyden yılmayan bir kişiliğe sâhipti. Otuz yıllık saltanatı süresince, ülkesini çok büyük bir şan ve şerefle idâre ederek, emri altında bulunan herkesin sevgisini kazandı. Dîndâr, âdil ve lütufkâr bir pâdişâhtı. Çocukluğu Amasya'da geçen Sultân İkinci Murad, tahta çıktığında 19 yaşındaydı[139].

İncelediğimiz ciltlerde Fâtih Sultân Mehmet'in babası olması dolayısıyla onunla birlikte anılır:

Ḳanı Sulṭān-ı Ḥān bin Murād
Ḳaṣrına ḥayrāniken Şeddād-ı ʿĀd (c.6 / v.42a)

Ḳanı ol Şāh Muḥammed yā Murādı
Ki sürdiler cihān içre murādı (c.7 / v.2a)

---

[139] http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/06index.html

h. Şâirler:

1. Ahmedî:

14. Yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşamış olan Ahmedî, beylikler döneminin önde gelen şâir ve yazarıdır[140]. Asıl adı İbrâhîm, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır. Kaynaklar onun Germiyanlı veyâ Sivaslı olduğu yolunda iki ayrı bilgi aktarırlar. Ancak son yıllarda onun Amasyalı olabileceğine dâir ciddi ipuçları tesbît edilmiştir. Bir ara medrese eğitimi için Mısır'a giderek Şeyh Ekmeleddin'in öğrencisi olduğu, dönüşünde Aydınoğlu İsa Bey'e bağlanarak oğlu için ders kitabı olmak üzere Mîzânü'l-edeb ve Mi'yârül'edeb adında Arap sarf ve nahvine dâir Farsça iki kaside hazırladığı bilinmektedir, onun Osmanlı sarayına ne zamân bağlandığı tesbît edilememektedir. Bursa'da, Emir Süleymân'ın ölümüne kadar (1410) onun yanında kaldı ve İskendernâme'nin "Mevlid" kısmını h. 810 / m. 1407'de onun himâyesinde Bursa'da yazdı. Daha sonra I. Mehmed'e intisâb eden ve Şehzâde II. Murad'ın hocalığını yapan Ahmedî Amasya'da dîvân kâtipliği görevi sırasında vefât etti.[141]

Eserde ise dünyânın faniliğini vurgulamak için zikredilir:

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿdī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

2. Çâkerî

[140] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyâtı Târîhi,* Akçağ yay., Ankara 2011, s.89
[141] Ahmet Atilla Şentürk, "*Osmanlı Şiir Antolojisi*" Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s.5

II. Bâyezid dönemi şâirlerinden olan Çâkerî'nin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu tahmin edilmektedir. Sehî Tezkiresi ve Osmanlı Müellifleri'nde Çâkerî Sinân Beg olarak kayıtlıyken Kâfile-i Şu'arâ'da Çâker, Künhü'l-Ahbâr ve Tuhfe-i Nâ'ilî'de Çâkerî olarak yer alır. Dîvân'ında ve Yûsuf u Züleyhâ'sında kendisinden Çâkerî Yûsuf olarak bahsetmektedir.

Çâkerî, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini II. Bâyezid'in oğlu Şehzâde Alemşâh (ö. 1502)'ın isteği ile yazmış ve eserini ona ithâf etmiştir. Bu da Çâkerî'nin II. Bâyezid'le birlikte Şehzâde Alemşâh'tan da himâye gördüğünü ya da talep ettiğini düşündürmektedir.

İstanbul Kütüphâneleri Türkçe Hamseler Kataloğu'nun önsözünde Çâkerî'nin Türkçe hamse yazan ilk kişi olduğuna dâir bir bilgi vardır. Ancak adı geçen kaynak ve ona dayanan eserler dışında hiçbir yerde onun hamse yazdığına dâir bilgi bulunmadığı için bu bilgiye temkinli yaklaşmak gerekir. Çâkerî'nin varlığından emîn olunan eserleri ise şunlardır: Dîvân, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn ve Zahîr-i Faryâbî'ye nazire olarak yazdığı söylenen Farsça şiirleri. Bu eserler içinde Leylâ vü Mecnûn ile Farsça şiirler kaynaklarda belirtilmesine rağmen şu an için tesbît edilebilmiş değildir. Gerek Dîvân'ı gerekse Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi dikkate alındığında Çâkerî'nin şiirlerinde anlaşılır bir dil kullanan orta dereceli bir şâir olduğu söylenebilir[142].

İncelediğimiz ciltlerde Çâkerî, dünyânın faniliğine telmih için zikredilir:

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿdī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

3. Kemâl Hocendî:

[142] http://www.turkedebiyâtiisimlersozlugu.com/docs/cakeri.pdf

14.-15. yüzyıllarda yaşamıştır. Herkesin başvurduğu kişi, zamânın büyük adamlarının en ileri geleni ve makbûlü olan bir adamdır. Şiir söylediği için isminden şâirler arasında bahsediliyor, yoksa velîlerden ve mürşitlerdendir. Şeyhin doğup yetiştiği yer Hocend'dir. Kendisi o diyârın büyüklerindendir. Suverü'l-Ekâlîm adlı eserde Hocend'e dünyânın gelini demişlerdir. Çok güzel, ferahlık verici ve gönül açıcı bir vilâyettir. Şeyh hacca gitmek üzere Hocend'den çıkmış, Beytullâh'ı ziyâretten sonra Azerbaycan'a gelmiş ve havası suyu hoşuna gittiği için burada yerleşmiştir. Toktamış Han, Tebriz'i fethettikten sonra, Hân'ın zevcesinin emriyle şeyhi Deşt-i Kıpçak'taki Saray şehri'ne götürdüler. Şeyh dört yıl kadar orada kaldı. Şeyh dört yıl sonra Saray'dan çıkıp Tebriz'e gitti. Celayirli Sultânı Hüseyin b. Üveys, şeyh için çok güzel bir yurt temin etti ve onun için vakıflar kurdu. Şeyh hayâtının sonlarında, Hâce Hâfız için büyük bir hürmet beslerdi ve yüzünü görmediği halde Hâce Hâfız'ın da ona karşı Samîmî bir sevgisi ve itikâdı vardı. Tüm beylerin ve sultânların ona hürmet ettiği nakledilir. Hicrî 792 yılında Tebriz'de vefât etmiştir[143].

İncelediğimiz ciltlerde Kemâl Hocendî, dünyânın fâniliğine telmih için zikredilir, dünyânın bu söz sultânlarına bile kalmadığına değinir:

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿ dī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

4. Nizâmî (Karamanlı):

Karaman'da yetişmiş, iyi öğrenim görmüş, özellikle Farsçayı iyi öğrenmiştir. Nizâmî, Ahmed Paşa'nın kimi gazelleri ile kasidelerine örneğin; La'l, Güneş"

[143] DevletŞâh, Şâir Tezkireleri, Çev: Necati Lugal, Pinhan Yay., İstanbul 2011, s. 413-418

kasidelerine başarılı nazireler yazmıştır. Ahmed Paşa'nın gözden düşmesi üzerine Sadrâzam Mahmud Paşa tarafından Fâtih'e tavsiye edilen Nizâmî, İstanbul'a çağrılmış ise de İstanbul'a giderken yolda hastalanıp ölmüştür. Elde bir dîvânı bulunan, Hâfız-ı Şîrâzî'ye de nazireleri olan Nizâmî'nin şiirlerindeki duygu ve hayal gücü zenginliği, rahat söyleyişi yetenekli bir şâir olduğunu göstermektedir[144].

İnceleledіğimiz ciltlerde cevher saçan, inci gibi sözler söyleyen şâirlerin de toprak olduğunu söyler ve şâirler arasında Nizâmî'yi de zikreder:

Ḳanı Şeyḫī ḳanı Saʿdī Niẓāmī
Ki naẓmıyla bulur ʿālem niẓāmı (c.7 / v.2a)

5. Sa'dî-i Şirâzî:

1193 (H.589)'te Şiraz'da doğdu. 1292 (H. 691) de orada vefât etti. Lakabı Muslihüddin'dir. Fazlı, kemâli ve güzel ahlâkı konusunda dünyânın kemâl sâhipleri ittifak etmişlerdir. Yüz iki yıl ömür sürmüş, bunun otuz yılı ilim tahsîlinde, otuz yılı seyahatte geçmiştir. Dünyânın meskûn olan kısmının dörtte birini gezmiştir. Ömrünün otuz yılını da taat ve ibâdetle geçirmiş; tarîkat erlerinin yolunu tutarak on iki yıl da sakalık yapmıştır. Böyle bir yolda sarf olan ömür ne kadar güzeldir. Şeyhin zuhûru Atabek Sa'd bin Zengî zamânındadır. Şeyhin babasının Atabek'in mülâzımlarından olduğu ve onun için Sa'dî mahlasını kullandığını söylerler. Şeyhin dîvânı için Nemekdân-ı Şir tâbirini kullanırlar. Şeyh Sa'dî önceleri Bağdat'taki Nizâmiye Medresesinde, şeyhlerin şeyhi Ebülferec bin el-Cevzî'nin derslerine devâm etmiş, sonra Abdülkâdir-i Geylânî'ye mürit olmuş ve onun refâkatinde hacca gitmiştir. Sonradan da on dört kere hacca gittiğini söylerler ve bu seferleri de yaya olarak yapmıştır[145].

---

[144] MENGİ, *Eski Türk Edebiyâtı Târîhi,* s.132
[145] DevletŞâh, *Şâir Tezkireleri,* Çev: Necati Lugal, Pinhan Yay., İstanbul 2011, s. 268-269

Eserde, dünyânın geçiciliğini vurgulamak için Sa’dî zikredilir:

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿdī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

6. Selmân-ı Sâvecî:

XIV. yüzyılın tanınmış şâirlerindendir. 1309 yılı dolaylarında Sâve şehri’nde tanınmış bir ailede dünyâya geldi. Şâirlerin en büyüklerindendir. Sâve’de meşhûr olmuştu. Sultânlar onun ailesine çok hürmet ederlerdi. Lakâbı Cemâleddin’dir. Babası Hâce Alâeddin Muhammed Sâvecî kalem sâhiplerindendi ve Hâce Selmân’ın da siyâkat ilmine [maliye işlerine] yatkınlığı vardı. Olgunluğu ve fazîleti meşhûrdur; özellikle şiirde ve şâirlikte zamânın ileri gelen şâiriydi. Şeyh Rüknüddin Alâüddevle-i Simnanî, “Selmân’ın eş’ârı dünyânın hiçbir yerinde yoktur” derdi. Selmân, Sultân Üveys ve anası Dilşâd Hatun’un emriyle Zahir-i Fâryâbî’nin kasidelerine güzel nazireler yazıp câ’izeler almıştır. Yaşlılığında Hâce Selmân’ın gözleri zayıfladı ve sonunda pâdişâhın sarayından ayrılmak istedi. Ömrünün son zamânlarını kanaatle geçirdi. Sultân Üveys, Rey ve Sâve vilâyetlerinde ona tımarlar verdi. 1367’da bu kara topraklardan cennetin ebedî bahçelerine göçtü[146].

İncelediğimiz ciltlerde Firdevsî, güzel şiirleriyle meşhûr olan şâirleri sayar ve hepsinin toprak olduğuna değinir. Böylece dünyânın fâniliğini vurgular:

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿdī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān (c.6 / v.11a)

[146] DevletŞâh, *Şâir Tezkireleri*, s. 332-339

7. Şeyhî:

İsmi kaynaklarda bazen Yûsuf, bazen de Sinan olarak geçer,tabip oluşu sebebiyle Hekim Sinan diye de anılır. Kütahyalıdır. İlk eğitimine o devrin Anadolu'daki önemli kültür merkezlerinden biri olan Kütahya'da başladı ve bu arada şâir Ahmedî'den ders gördü. İran'a giderek eğitimini ilerleten Şeyhî, dönüşte Ankara'da Hacı Bayram Velî'ye intisâb etti ve Şeyhî mahlasını aldı. Memleketi Germiyan'da (Kütahya) bir attar dükkânı açarak tabipliğe başladı. Aynı zamânda Germiyan beyi Ya'kûb hakkında kasideler yazarak onun musâhibi ve doktoru oldu. Çelebi Sultân Mehmed'in Karaman seferi sırasında (h. 818 / m. 1415) Ankara'da rahatsızlanması üzerine çağrılmış, tedâvide başarı göstermesi üzerine kendisine Tokuzlu Köyü tımar olarak, verilmiş ve sultânın husûsî tabipliğine tayin edilmiştir. Osmanlı'nın ilk hekimbaşısıdır. Değişik kaynaklardan edinilen bilgiye göre Şeyhî, Tokuzlu köyüne giderken tımarın eski sâhiplerince yolu kesilerek tartaklanır ve o da bu durumu Har-nâme adlı manzum bir hikâye ile sultâna bildirir. Şeyhî'nin en meşhûr eseri Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi olupl421-1429 yıllan arasında Sultân İl. Murad adına nazmedilmiştir. Milâdî 1431 yılında Kütahya'da öldüğü sanılmaktadır.

Dünyânın faniliğinden bahsedilirken bu şâir zikredilir:

Ḳanı Şeyḫī ḳanı Saʿdī Niẓāmī
Ki naẓmıyla bulur ʿālem niẓāmı

Ḳamusını yidi āḫir ḳara yir
Biri yir ki seni daḫı çün ol yir (c.7 / v.2a)

i.Şehnâme ve İran Mitolojisi Menşe'li Kahramân ve Yer Adları[147]

[147] Şehnâme ve İran mitolojisiyle ilgili kısımlar Prof. Dr. Nimet YILDIRIM'ın *Fars Mitolojisi Sözlüğü* adlı eserinden derlenmiştir.

1. Cemşîd (Cimşîd):

Cem: ikiz, aynı anda doğan, şîd: parlak, ışık, aydınlık, nur; Cemşîd ise parlaklık demektir. Pîşdâdî[148] hânedânının dördüncü hükümdârı olan Cemşîd, 700 yıl (Şehnâme'ye göre 600 yıl) boyunca insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler dünyâsının tamamı üzerinde egemenlik kurmuş; hükümdârlığı zamânında dünyâ huzur ve refahla dolmuştur. Hem hükümdâr hem de tanrısal güç de taşımaktadır. Bâzılarına göre Tehmûrs'un oğlu, bâzılarınca da kardeşi olan Cemşîd, kimi târîhçilere göreyse Tehmûrs'un kardeşinin oğludur. Sâbii dîni bağlılarından Dahhâk tarafından yenilgiye uğratılarak tahtı ele geçirilip öldürülmüştür. Persler onu adil, kendisine kutsal mesajlar ve mektuplar gönderilen, tek tanrı inancına sâhip, olgun ve ahlâklı insanları seven bir hükümdâr olarak kabûl ederler. Tıp bilimine ilk ilgi gösteren, ilk hamamı yaptıran, oku ve yayı ilk kullanan, şarabı ilk yapan, insanlara bilmedikleri birçok şeyi öğreten üstün birisi olarak kabûl edilir. Halkı; ordu mensupları, bilginler ile kâtipler, çiftçiler ve diğer meslek sâhipleri (zanaatkarlar) olmak üzere dört ayrı sınıfa ayıran da odur. Şehnâme'de ilk insan Keyûmers, ilk hükümdâr da Cemşîd olarak geçer. İnanışa göre, Ahura Mazda[149] yüzük ve altın âsâdan oluşan iki önemli simgeyi vererek onu iktidar sâhibi yapmıştır. Bu nitelikleriyle de Hz. Süleymân Peygâmberin özelliklerini hatırlatır.

Metinde Cemşîd'den bahsedilmiyor, onun kıssaları anlatılmıyor ancak benzetme unsuru olarak ve soylardan bahsederken ismi zikrediliyor. Rûzâbe'nin yüzünün güzelliğini anlatmak için de Cemşîd'den bahsediliyor:

"…Mihrāb Şāh ḳızı Rūzābe'nüň ol melek-sīret Cemşīd-ṭalʿat ve ruheyn-i mihr ü māhuň naḳşıdur…" (c.6/ v.3a)

---

[148] İran mîllî târîhine göre, İslâm öncesi çağlara ait eski İran'da egemen olmuş ilk hânedân.

[149] Zerdüşt'ün Avesta'daki her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten en büyük tanrısı. Mazdeist inanışta ve İrano-Aryanlarda Ahura Mazda tek iyilik tanrısıdır.

Ayrıca Rüstem Efrâsiyâb'la savaşa gideceği zamân, Cemşîd kalkanını alır:

"…Cemşīd ḳalḳanın ḳolına ṣaldı Raḫş'ına süvār oldı daḫı ʿazm-i Efrāsiyāb ḳılub gitdi…" (c.7/ v.16b)

2. Dahhâk :

Avesta[150]'da adı Dahak, Azi (Eji Dahâk), Ag-i Dahaka şekillerinde geçen ve Pîşdâdî hânedânının beşinci hükümdârı olan Dahhâk, Dahhâk-ı Mârdûş: sırtında yılan taşıyan ve Araplar tarafından Bîveresb: on bin at sâhibi adlarıyla tanınmasının yanı sıra, Şehnâme'de ve halk arasında on kötülüğü, kötü gelenek ve âfeti ilk olarak gerçekleştirip insanlar arasında yaygınlaştırdığı için deh âk (on ayıp) olarak da anılır. Firdevsî'ye göre onun döneminde bilgelerin âyinleri gizli, Şeytânların işleri de açıktan yapılırdı. Dahhâk klasik İran rivâyetlerine göre çok güçlü bir devdir. Ehrimen[151] insanları yoldan çıkarması için O'nu üç ağızlı, üç başlı, altı gözlü yaratmıştır. Avesta'dan anlaşıldığı kadarıyla Dahhâk, İran topraklarını ele geçirmek için İranlıların tapındıkları tanrıya övgülerde bulunmuş, yedi ülkedeki insanları boşaltması için Nâhîd[152]'e kurbânlar adamış, ama bütün bunlara rağmen arzusuna ulaşamamıştır. Ferr[153] (güç), Cemşîd'den ayrıldıktan sonra Dahhâk, Ehrimen'in

---

[150] Avesta İran dilleri ve edebiyâtının en eski ve en önemli eseridir. Arapların İran'ı ele geçirmelerinden önceki dönemlerde İran'ın resmi devlet dini olan Zerdüştlüğün kutsal metinler kitabı olarak (MÖ Vll- yüzyıl) elimize ulaşmıştır

[151] Avesta'da ve Mezdiyesnâ dinsel edebiyâtında Ehrimen bütün devler, cadılar ve perilerin önderi olarak Ahura Mazda'nın en büyük düşmânıdır. Tüm kötülükler, pislikler, olumsuzluklar, anlaşmazlıklar, kavgalar, karanlıklar, bilgisizlikler ve Zûlmün kaynağı odur.

[152] Anahita, Zühre (Venüs), Çoban Yıldızı gibi isimlerle de bilinen Nâhîd, Eski İran'da sulardan sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir. Yunan târîhçileri Anahita'yı iffet ve günâhsızlık tanrıçası Artemis, Bizans târîhçileriyse Diana diye adlandırırlar.

[153] Eski İran'da ferr, Ahura Mazda'nın tanrılar, hükümdârlar ve komutanlarda görülen desteğidir. Tanrısal bir vergi kabûl edilen ferr, gerektiğinde verildiği kişiden geri alınır. Avesta'da ve Pehlevî edebiyâtında ferr sözcüğü bereket, ikbal ve baht" gibi kavramlarla bağlantılıdır.

yardımlarıyla ferr'i aramış ve kaba kuvvetle İran topraklarını ele geçirmiştir Cemşîd'in Şehrnâz ve Ernevâz adlı kızlarıyla evlenen Dahhâk bin yıl boyunca despot yönetimini sürdürür. Bu durum Âbtîn[154] oğlu Ferîdûn'un kurbânlar adayarak Nâhîd[155] in de yardımıyla Dahhâk'ı yenilgiye uğratıp öldürmesine kadar sürer. Pehlevîce metinlere göre Denbâvend (Demâvend) Dağı'nda esir alınmıştır Firdevsî'nin Şehnâme'de anlattığı rivâyete göre, Cemşîd döneminde Arabistan çöllerinde Mirdâs adında çok iyi bir insan yaşamaktaydı. Mirdâs'ın oldukça çirkin, kötü ahlâklı, ancak kahramân ve on bin at sâhibi olduğu için de Bîveresb lakâbıyla bilinen bir oğlu vardı. Bu oğul Ehrimen'in aldatmasıyla babası Mirdâs'ı öldürür; bunun üzerine İblis ona güzel bir genç şeklinde görünüp onun aşçısı olur, hileyle iki omzunun arasını öper ve öptüğü yerden iki yılan çıkıp onu sürekli olarak incitir. Bunun üzerine İblis bir grup doktorla birlikte gelerek bu yılanların zararından kurtulma yolunun her gün iki gencin beyniyle doyurulması olduğunu söyler. Bâzı İslâmî rivâyetler Bîveresb'ın Hz. Nûh Peygâmber zamânında yaşadığını aktarır. Buna göre suçluları kamçılamak ve idam etmek onun ortaya çıkardığı cezâ yöntemleridir. İranlıların "Bin yıl yaşa' sözü, onun bin yıl yaşamasından kaynaklanmaktadır. İran rivâyetlerinde Dahhâk kötülüğün simgesi, kötü güçlerin varlığa bürünmüş şeklidir. Pehlevî kaynaklanndaysa hırs, kirlilik, büyü, yalan ve laubalilikten oluşan beş büyük kötülüğün ona ait olduğu belirtilir. Cemşîd hırsızlık, kendini beğenmişlik, sarhoşluk gibi kötülükleri ortadan kaldırmış, ancak Dahhâk yeniden yaygınlaştırmıştır.

Firdevsî kişilerin soyundan bahsederken Dahhâk'ı kullanmakta, özellikle kötülük yapan kahramânları Dahhâk'a benzetmektedir:

"…ve ammā kim melikleri Cālūt'dan kim Ḥaẓara'l-mevt ḳarār ḳılmışidi maġrīb-zemīn daḫı Rūm vilāyeti daḫı Cālūt'uñ emrine maḥḳūmidi. Be-ġāyet ulu

[154] Arapça metinlerde Esfiyân şekillerinde geçen Âtbîn Şehnâme'de ve diğer bâzı Farsça metinlerde daha çok Pîşdâdî hânedânının pâdişâhlarından Ferîdûn'un babası ve Ferânek'in kocasının adı olarak bilinip Âbtîn olarak da yazılır, iran ülkesinde uyanık ve akıllı bir hükümdâr olarak nitelenir.
[155] Eski İran'da sulardan sorumlu büyük tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sâhiptir ve ona olağanüstü bir saygı gösterilir.

şāhidi ki ʿālem içre meliklere ḥākimidi ammā kim be-ġāyet ẓālimidi ve nā-pāk devri içre ẓulmile Ḍaḥḥāk idi…" (c.6/v.8b)

Ayrıca Rüstem'in kullandığı kılıç için kullanılıyor:

"…ʿarşı ḳuşadub içine alan ejdehā berk-ḳırān bigi beliňledi andan Rüstem-i Zāl Raḫş'ın sürüb kīş ḳaḳub ol Ḍaḥḥāk-mārī ḳılıcın efʿi efʿi ininden çıḳarur gibi çeküb çıḳarub Efrāsiyāb'a ḥamle ḳıldı…" (c.7. v.36b)

3. Efrâsiyâb :

Uzun süre İran pâdişâhlarryla savaşmış bir Tûrân pâdişâhıdır ve adı "korkak kişi" anlamına gelir, Ferîdûn'un üç oğlundan bin olan Tur'un soyundan gelen Efrâsiyâb'ın babasının adı Peşeng'dir. Dinkerd[156]'in yedinci kitabında büyücü sıfatıyla birlikte anılır. Avesta'da Efrâsiyâb'la ilgili kısımlarda verilen bilgiler Şehnâme'dekilerle uyum içindedir. Efrâsiyâb, Dahhâk ve İskender gibi Ehrimen aracılığıyla ölümsüz olarak yaratılmış, ancak Ahura Mazda ölümsüzlük özelliklerini her üçünden de geri almıştır. Ünlü Türkistan hükümdârı Efrâsiyâb'ın babası, Menûçehr'in ölümünü haber alınca oğlunun kumandasındaki bir orduyu İran'a gönderir. Efrâsiyâb ile Nevzer üç kez savaşırlar; sonunda Nevzer yenilir ve Efrâsiyâb tarafından öldürülür. Nevzer'den sonra Efrâsiyâb, kendi kardeşi Egrîres[157]'i de öldürür. Keykâvûs tahta çıkınca Rüstem kumandasında İran-Tûrân savaşları başlar

[156] Günümüze dek gelebilmiş en önemli ve en ayrıntılı Pehlevîce eser olan Dînkerd, İran gelenek ve âdetlerini, târîhsel, mitolojik, dinsel, ulusal, bilimsel rivâyetlerini ve değerlerini Sasaniler döneminde olduğu gibi koruyarak daha sonraki çağlara aktarması yüzünden çok önemli kaynak eserlerden biridir.
[157] Avesta'da Peşeng'in oğlu ve Efrâsiyâb'ın kardeşidir. Kardeşi Efrâsiyâb'ın tersine onun hep iyilik düşünen, affeden, şefkatli bir genç olduğu aktarılır. Eğrîres İranlılarla ilişki kurduğu gerekçesiyle kardeşi Efrâsiyâb tarafından öldürülmüştür.

ve Efrâsiyâb ağır bir yenilgiye uğrar. Keykâvûs'un Hâmâverân[158] hükümdârının zindanlarında bulunduğu dönemde Efrâsiyâb İran'a saldırır. İran ülkesini yakıp yıkar. Rüstem Keykâvûs'u zindandan kurtardıktan sonra İran-Tûrân savaşları yeniden başlar ve Efrâsiyâb yenilerek kaçar. Şehnâme'de Efrâsiyâb'ın bir dağın zirvesinde bulunan "Heng"inden söz edilir. Avesta ve Pehlevîce kitaplarda, Heng'in yeraltında bulunan demirden yapılmış yüz insan boyu yüksekliğinde bir saray olduğu, içinde gerekli her tür aracın ve malzemenin bulunduğu belirtilir. Efrâsiyâb bu sarayda ölümsüz bir hayâta kavuşmak arzusuyla ferr: (güç) arama hevesindedir. Nâhîd için kurbânlar keserek Ferâhkert Denizi[159]nde yüzme gücünü kazanır. İran rivâyetlerinde Efrâsiyâb bazen de kuraklık ve susuzluk devi olarak tanıtılır. Özelliğiyle İran ülkesinden yağmuru esirger, onlara vermez Efrâsiyâb Şehnâme'de kötü huylu, Ehrimen yanlısı, İran düşmânı yanıyla öne çıksa da o hiçbir zamân Dahhâk gibi kötü adlı ve lânetlenmiş değildir. Pâdişâhlık dönemi, bütün olumsuzluklara rağmen İran için çok yararlı olmuştur. Yapay ırmaklar oluşturmuş, bin çeşme alacak ve gemilerin gidip gelebildikleri kadar genişlikte, Hâmûn[160] gölüne akan yedi ırmak akıtmıştır.

Firdevsî, eserin bu ciltlerinde Rüstem ve Efrâsiyâb'ın ilk cengini anlatmaktadır. Önceleri İran'a hükmeden Efrâsiyâb, Rüstem'e yenilir. Rüstem çok daha yiğit şekilde tasvîr edilmiştir, Efrâsiyâb ise ondan aman diler haldedir:

"…Ḥakīm ḳavlince Efrāsiyāb eyle diyicek erlig içre Sām-Destān ve Rüstem'i yād ḳılıcaḳ Rüstem didi kim yā Efrāsiyāb benüm Rüstem-i Zāl-Dāsitān kim elümden Efrāsiyāb daḫı ḫalāṣ olmaz bu zamān murādum buyidi kim seni öldüreydüm başuňı alduraydım velīkin çün benüm erligümi medḥ idüb söyledüň atam dedem serverligin yād eyledüň seni āzād ḳıldum didi Efrāsiyāb'uň üzerinden ṭurdı Efrāsiyāb gelüb

---

158 Şehnâme'de Hâmâver şeklinde geçen Hâmâverân, Şehnâme'ye göre Hîmyerîlerin ülkesi olan bölgedir. Aynı zamânda Dahhâk'ın büyük bir kale yaptırdığı, Kâvûs'un zindana atıldığı yer ve Yemen ülkesidir.

159 Kesin olarak nerede bulunduğu bilinmemekle birlikte, bâzı İranlı araştırmacı ve doğubilimciler Ferâhkert'in Hazar Denizi, Hint Okyanusu ya da Aral Gölü olduğu görüşündeyken bâzı araştırmacılar da İran'ın güneyinde bir okyanus olduğuna inanır.

160 Sîstân'ın kuzeydoğusunda bulunup bir bölümü de Afganistan topraklarında yer alan ve etrâfı kamışlıklarla çevrili bir göl.

Rüstem naẓarında baş ḳodı daḫı didi kim benden ne dilerseň saňa virem ḫiẕmetüňe yüz sürem Rüstem didi kim evvel dilek budur kim atuň yaraġuň cümle bile viresin melūl olmayasın ikinci dilek daḫı budur kim zinhār benüm zamānumda leşker çeküb gelmeyesin fuẓūllıḳ ḳılmayasın didi Rüstem'üň sözini Efrāsiyāb ḳabūl ḳıldı…" (c.7/ v.37b-v.38a)

4. Ferhâd ile Şîrîn:

Ferhâd, Şîrîn'in âşığı ve Hüsrev-i Pervîz'in rakîbidir. Klasik târîh ve edebiyât kaynaklarında onunla ilgili bilgilere rastlanmaz. Bâzı kaynaklarda adı Ferhâd Hekim olarak geçer. Hüsrev-i Pervîz dönemine ait yapılardaki süslemelerin onun tarafından yapıldığı söylenir. VI./XII. yüzyıldan i'tibâren onun Şîrîn'le olan aşkı dizelere aktarılmaya başlanmış, bu işi ilk olarak Nizâmî-yi Gencevî yapmıştır, Ferhâd'ın ünü zamânla Hüsrev-i Pervîz'i gerilerde bırakmış ve alabildiğine yayılmıştır. Nâmus ve aşk simgesi olarak Fars edebiyâtında ebedileşen Ferhâd, Hüsrev'in sevgilisi ve bir Ermeni kızı olan Şîrîn'e âşık olur ve Hüsrev onu sevgilisinden uzaklaştırmak için Bisutûn dağını delmekle görevlendirir. Bu yüzden kûhken: dağ delen diye de bilinen Ferhâd samîmiyetle görevine başlar. Onlarca kişinin kaldıramayacağı taş ve kayaları tek başına kaldırır. Söylentilere göre yine Hüsrev'in yaptığı plana göre yaşlı bir kadın ona Şîrîn'in öldüğüne dâir yalan haberi ulaştırır ve Ferhâd da bunun üzerine üzüntüsünden ölür.

Eserde Zâl ve Rûzâbe'nin birbirlerine olan aşklarını dile getirmek için teşbih unsuru olarak Ferhâd ve Şîrîn'i zikrettiği görülür bazen de Hüsrev ve Şîrîn'i zikreder:

Menem Şīrīn özüň Ferhād pīşe Dicle kūyun Baġdād
Kerem ḳıl itmegil feryād begüm gitme bu şehrümden (c.6 / v.18b)

5. Ferîdûn (Aferîdûn, Firidun):

Pîşdâdî hânedânının altıncı hükümdârı olan Ferîdûn beş yüz yıl saltanat sürmüştür. Cemşîd'den sonra İran tahtına geçen Ferîdûn, İran'ın en büyük mitolojik kahramânıdır. Şehnâme'de Cemşîd'in soyundan Âtbîn'in oğlu olarak geçer. Avesta, Şehnâme ve İran dinsel metinleriyle, İslâm sonrası Farsça ve Arapça kaynaklarda geçen en eski mitolojik çehrelerdendir. Pehlevîcede Fretön, Frîtön, Farsçada Âfrîdûn, Efrîdûn, Ferîdûn adlarıyla bilinir. Babası Âtbîn, Dahhâk tarafından öldürülmüş ve oğlunun da öldürüleceğini düşünen annesi Ferânek yeni doğmuş Ferîdûn'u götürüp bir yayla sâhibine teslim etmiş. On altı yaşında dağdan inen Ferîdûn annesinin yanına gidip ondan soyunu ve kendisiyle ilgili bilmediklerini öğrenir. Büyüyüp güçlendiğinde babasının intikâmını almak için harekete geçer; tam o sırada Kâve-yi Âhenger[161] de Dahhâk'a karşı ayaklanır ve Ferîdûn'u hükümdâr olarak seçip tahta çıkmasına destek olur. Ferîdûn, Dahhâk'a saldırır, Dicle'den gemisiz geçip Dahhâk'ın eşleri olan Şehrnâz ve Emevâz adlı Cemşîd'in iki kız kardeşini (yani iki kızını) elinden kurtararak ikisiyle de evlenir. Ferîdûn beş yüz yıl süren hükümdârlığının sonunda saltanat tahtıyla tâcını torunu Menûçehr'e verir, Menûçehr amcalarıyla çatışınca, İran-Tûrân savaşları başlar. Fars edebiyâtında güç, zafer ve başarı simgesi olarak bilinen Ferîdûn, torunu hükümdâr olduktan sonra ölür. İslâmî kaynaklarda adilliğiyle övülen hükümdârlardandır. Ferîdûn un başkenti Bâbil'di. Fırat kıyılarında bulunan bu şehir adını bölgedeki bir köyden almaktadır ve bu köyde Dânyâl Peygâmber Kuyusu olarak bilinen bir kuyu bulunur. Hristiyanlar ve Yahudiler yılın bayram olarak kutladıkları bâzı günlerinde bu köye gidip dînsel âyinler düzenlerler. Hârût ile Mârût da bu köyde bulunmuşlardır. Şehnâme'ye göre Ferîdûn aynı zamânda bir büyücüdür. Büyü alanında da bilgi sâhibi olan Ferîdûn bu

[161] Dahhâk'ın zâlimliklerine karşı isyan eden ve sonuçta Ferîdûn'u tahta çıkarmasıyla bilinen demircidir. Drefş-i Gâveyânî adlı kendi demirci önlüğünü bayrak yapmasıyla bilinir. Haksızlıklara karşı mücadele eden güçsüz kişilerin sembolüdür.

yüzden Ferîdûn-i Efsünger: Büyücü Ferîdûn nitelemeleriyle de bilinir, halk hikâyelerinde de Ferîdûn, zekilik özelliğiyle de öne çıkmıştır. İyilikseverlik ve öğüt verme de önemli niteliklerindendir. Ayrıca Ferîdûn'un hazîneleri de ünlüdür.

Metinde Rüstem'in cenge giderken kullandığı gürzün Ferîdûn'a ait olduğu zikrediliyor; ayrıca soydan ve İran'ın Tûrân'a ettiklerinden bahsedilirken, Efrâsiyâb'ın sefer için babasından izin isteme sahnelerinde Ferîdûn ismi geçiyor.

"…Peşnüñ ol ẓālim-i güm-rāh Efrāsiyāb sözini kim işitdi bir ulu cemʿiyyet itdi leşkerinüñ ser-firāz ve meydānların ḳıyına ḳıġırda aytdı hīç bilür misiz kim Aferīdūn ve Menūçehr bizüm dedelerümüze neler idübdürür olmayacaḳ işlere iḳdām idüb buldı ne gidüpdür Tūrān'uñ ṣudūrı aʿyānlarından ve merd-i meydānlarından ne ḳadar kişi helāk yirlerini ḫāk itmişdürür ḫuṣūṣā kim günāh bizüm dedemüz Aferīdūnuñidi ol mecnūnuñ idi ki kihterīni mihter üzerine ṭutdı Īrci ölü ḳardeşlerini üzre tercīh itdi bu gün vakt oldur ki ol ḳadīm-i kīni ve isnefi ikinci bu gün furṣat ġanīmet bilevüz ve ben ḫazīnemi ve oğlanlarumı bu yola fidā ḳılmışam sizüñ daḫı gönlüñüz ve ʿaḳluñuz ve bilüñüz bir olsun tā kim manṣūr ve muẓaffer olavuz…" (c.6/ v.48a-v.48b)

6. Gîv:

Gûderz'in oğlu ve Rüstem'in damadı olan ünlu İranlı kahramân. Gîv'in en önemli görevi Keyhüsrev'i Tûrân topraklarından kurtararak getirmesidir. Bu dönemde Keyhüsrev'in tanrısal ferri onun en güçlü kılavuzudur. Biraz savaşarak biraz da kaçarak Tûrân bölgesinden zafer kazanıp döner. Pîrân[162]'ı esir alır ve çok sayıda askerini de öldürür. Gîv Sasani dînsel edebiyâtında câvîdânân: ölümsüzler

[162] Sîyâveş'in ölümünden sonra meydana gelen İran Tûrân savaşlarında Efrâsiyâb'ın çok zeki ve akıllı komutanı olan Pîrân, Vîse'nin oğullarından biridir. Devâzdeh Ruh Savaşı'nda Gûderz ile savaşırken öldürülmüştür.

olarak bilinen ünlüler içinde Keyhüsrev ile birlikte kar ve sis arasında kaybolup giden ve bir daha geri dönmeyen beş ünlü kahramândan biri olarak yer alır.

Eserde Giv, Câlût'un kendini savaş sahnesinde övmek ve Hz. Dâvûd (a.s.)'la alay etmek için kullandığı teşbih unsurlarındandır:

Eger ins ü ve ger cin ü yāḫu dīv
Ẓafer bulmaz baňa Güderzile Gīv (c.7/v.11a)

Ayrıca Efrâsiyâb'ın zulmüne karşılık Rüstem'den yardım istemeye giden pehlivanlar arasında o da vardır. İsmi metinde hep Güderz'le birlikte anılır:

"…kim Efrāsiyāb Īrān'ı Tūrān'ı musaḫḫar ḳılub pādişāh kim oldı ẓulmile cihān mülkin ki ḫarāb ḳıldı pes Ḳārūn ve Güderz ve Güstehem ve Gīv bu dört pehlevān sürüb Rüstem-Dāsitāna geldiler Īrān'uň ḫarābetinden ḫaber virdiler ve bir melik bulub pādişāh naṣb itmek içün meşveret ḳıldılar…" (c.7/v.16a)

7. Güstehem (Gostehem):

Şehnâme'de Nevzeriyân hânedânının kurucusu Nevzer'in oğludur. Avesta'da iki yerde Ehrimen taraftarlarının öldürülmesi nedeniyle adı geçer. Keyhüsrev destanında da Gejdehem'in oğlu olarak bilinir. Bîjen[163]'in kurtulması için yoğun çaba sarf eden Gostehem'in adı bâzı Pehlevîce metinlerde, Keyhüsrev'le birlikte ortadan kaybolan ve câvidânân: ölümsüzler olarak bilinen erenler arasında sayılır.

[163] Bîzen ve Bîcen olarak da bilinen Bîjen, Gîv'in oğlu, Gûderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğlu ve Keyhüsrev döneminin ünlü kahramânlarındandır. Bîjen ve Mentje efsânesi Fars edebiyâtında çok beğenilen hikâyelerdendir. Bîjen'in başından geçenleri konu alan 1400-1900 beyitten oluşan Bîjennâme adlı eser Atâ bin Yakûb tarafından yazılmıştır.

İran târîhinde, Sasani pâdişâhlarından Hüsrev-i Perviz'in dayısı ile 15. Sasani pâdişâhi Behrâm-ı Gur'un vezîri ve danışmanı olan iki farklı kişi de bu isimle bilinir.

Metinde savaş sahnesinde Efrâsiyâb Nevzer'i yenerken Güstehem'in de kaçışından bahsedilir. Gîv'den bahsederken de Güstehem adı geçmektedir.

"…Efrāsiyāb leşkeriyle hemān yirlerinden ṭurdılar ol dün Nevzer'ün ardın sürdiler tā aña degin ki ardundan Nevzer'ün irdi ḳaṣṣāb ḳoyuna girür arṣlan cānevere girür bigi verdi girdi ṭoġan keklige ve ḳurd kelleye döner bigi ḥamle ḳıldı Güstehem zaḫm-nāk olub ḳaçdı Nevzer leşkerinüñ aʿyānlarından tamām biñ kişi ele getürdi nicesinüñ daḫı başların gevdelerinden tīġıla bī-dirīġ götürdi…" (c.6 / v.49b)

8. Gûderz:

Büyük Gûderziyân hânedânının lideri, Keyhüsrev sarayının önde gelen ünlü kahramânlarından biri ve Rüstem'in kayınpederidir. Gûderz'in çok sayıda çocuğu vardır ve bunların yetmiş tâneden fazlası, Keyhüsrev'in Tûrân'a ilk seferinde öldürülmüştür. Gûderz de Tûrânlı Pîrân'ı öldürmüştür. Gûderz'in babası Geşvâd-ı Zerrînkülâh eski İran'da önemli bir konuma sâhip olan Geşvâdegân hânedânının kurucusu ve Feridûn döneminin ünlü komutanlarındandır. Gûderz'in oğlu Gîv de Kâvûs ile Keyhüsrev döneminin önde gelen kahramânlamdandır ve Rüstem'in damadıdır. İran mitolojik târîhinde başka bir Gûderz daha vardır. O da Kâve-yi Âhenger oğlu Karen'in oğludur ve İsfahan'ın yönetminde bulunmuştur

Eserde hep Giv ile birlikte zikredildiği için ayrıca örneklendirme gereği duymadık.

9. Hüsrev:

IV. Hürmüz'den (e. 579-590) sonra tahta çıkıp Hüsrev-ı Pervîz diye de bilinen 11. Hüsrev (e. 590-628), Sasani hükümdârlarının kadına ve eğlenceye en düşkün olanıydı; ancak kadınlar arasında en çok beğendiği Ermeni ya da Yunan kızı olan Şîrîn onun gözünde bir başkaydı. Saltanatının ilk yıllarında evlendiği Şîrîn, makâmı i'tibârıyla diğer eşi olan Kayser'ın kızı Meryem'den daha alt derecede bulunsa da Hüsrev'i daha çok etkiliyordu. Hüsrev ayrıca kendi atı Şebdîz'in ikizi olan Şîrîn'in atı Gülgûn'u da çok seviyordu. Târîhçilerin aktardıklarına göre Bâdâverd olarak bilinen hazînesi de önemli hazîneler arasındadır. Hüsrev ve Şîrîn hikâyesinin aslı ünlü Sasani hükümdârı Hüsrev-i Pervîz'in hayâtından alınmıştır Burada Hüsrev'in siyasal hayâtına fazla değinilmezken asıl ağırlık Şîrîn'e olan aşkına verilir. Hüsrev'in târîhsel şahsiyetinin çok iyi bilinmesine karşın Şîrîn'e ait bilgiler birbirini tutmaz.

Eserde dünyânın geçiciliğini vurgulamak için ve teşbih unsuru olarak zikredilir:

Süleymān-nāme'den disem ḥikāyet
Ḳılam Ḥüsrev saña Şīrīn rivāyet (c.6 / v.22a)

10. İskender (Büyük İskender):

(Aleksandros). III. İskender, İskender-i Kebîr: Büyük İskender, İskender-i Makedonî: Makedonyalı İskender, İskender-i Zülkarneyn: İki Boynuzlu İskender, İskender-i Gocestek: lânetli İskender diye de anılır. Makedonya kralı II. Philippos (Filip) ile Epiros Prensesi Olympias'ın oğlu. Yunan târîhçiler onun soyunu baba

tarafından yarı tanrı kabûl edilen Herkül[164]'e anne tarafından millî kahramân Akhilleus[165]'a dayandırırlar. Bâzı İranlılar İskender'i İranlı kabûl etmekte ve onun Dârâ[166]'nın soyundan geldiğini, Dârâ'nın ardından tahta çıkan Ahâmenişler dönemi İran hükümdârı olduğunu düşünmektedir. MÖ 356'da Makedonya'da Pella kasabasında doğan İskender, özel öğretmenler tarafından yetiştirilmiş, 13-16 yaşları arasında Aristoteles'ten (MÖ 384-322) dil, edebiyât siyâset ve felsefe dersleri almıştır. Babasının bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine, daha yirmi yaşındayken MÖ 336'da kral ilan edildi. İskender'in öğretmeni Aristoteles ile olan ilişkisi hayâtının sonuna dek devâm etmiş, yine Fars kaynaklarına göre hükümdâr olduktan sonra onu vezîr yapıp büyük bir servet bağışlamıştır. Tahta çıkışından i'tibâren Pers İmparatorluğuyla hesaplaşma planlan yapan İskender, gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra kral yardımcısı olarak yönetimi Antıpatros'a bırakıp MÖ 534 yılının ilkbaharında üstün donanıma sâhip ordusuyla Asya seferine çıktı. Mimar, mühendis, târîhçi ve bilimcilerden oluşan bir danışmanlar grubunu da berâberinde götürdü. Dârâ'yla (Daryûş) karşılaştı, bozguna uğrayan Dârâ Bâbil'e kaçtı. Bu seferin ardından Doğu Akdeniz sâhillerindeki Fenike ve başka bâzı şehirler zapt edildi. Güneye inerek stratejik önemi olan Bâbil'i alan İskender, İran'ın merkezine doğru ilerledi ve Persepolis'i alarak Keserkes'in sarayını ateşe verdi. Kur'ân'da adı geçen Zülkarneyn[167]'e benzeyen İskender'in hayâtı İslâm edebiyâtında efsânevi bir

---

[164] Yunan mitolojisinde, Zeus ile Miken Kralı'nın kızı Alkmene'nin oğlu olan fiziksel güç tanrısıdır. (A. Timur BİLGİÇ, Dünyâ Mitolojileri Sözlüğü, s.140)

[165] Yunan mitolojisinde ölümlü bir baba olan Peleus ile suyun tannçası olan Thetis'in oğlu olan yarı tanrıdır. Târîhin en büyük savaşçısı sayılir. Troya Savaşı'nın Grek kahramânlarının başında gelmektedir. Annesi Thetis oğlunu ölümsüzlük ırmağı Styx'de yıkarken elini suya değdirmemesi öğütlendiği için, onu sol topuğundan tutup suya batırmıştır. Yalnızca oradan vurulursa öleceğine inanılır. Efsâneye göre, öleceğini bildiği halde Helen'i geri almak için yapılan ve en büyük savaş kabûl edilen Troya Savaşı'na adının sonsuza kadar anılması için katılmış ve Troyalı prensi Paris tarafından tesadüfen, sol topuğundan zehirli okla vurularak öldürülmüştür. (A. Timur BİLGİÇ, Dünyâ Mitolojileri Sözlüğü, s.32)

[166] Erdeşîr-i Dırâzdest'in oğlu ve on dört yıl boyunca İran'a hükmeden Ahâmeniş kralı. Art arda yapılan üç savaşın sonunda İskender'e yenilen Dârâ kaçarak Kirman'a sığınır. İskender gönderdiği bir mektupta barış teklif etmiş, ancak tam o günlerde Dârâ, hizmetkârları Cânusyâr ve Mâhyâr ın suikastına uğramıştır. Suikastın ardından, ölümünden önce kendisini ziyârete gelen İskender'e nasîhatlerde bulunmuştur.

[167] Kur'anda Kehf Sûresinde Zülkarneyn'in yeryüzünde Allâh tarafından güçlü kılındığı, kendisine verilen imkânlarla doğuya ve batıya kadar ilerlediği, Ye'cûc ve Me'cûc kavimlerine karşı demir ve bakırdan bir set yaptığı söylenir; kı buradaki ifâdeler farklı yorumlara konu olmuştur. Ayrıca Kur'ân'daki kullanılışı dikkate alınırsa, vaktiyle yerkürenin doğusu ve batısına egemen olmuş

tarzla ele alınıp üzerine sayısız kitap yazılmıştır. Kâbe ve Kudüs'ü ziyâret eder. Bir süre sonra hastalanır ve bilginler şifa olarak hayât suyunu tavsive ederler. Hz. Hızır ile birlikte karanlıklar ülkesinde hayât suyunu arar, İskender'i Hindistan fethinden sonra tanıştığı birisinin doğunun ilginç bilgilerini anlattığı, onun da hayat suyunu bulmak için Hz. Hızır'la birlikle karanlıklar ülkesine seyahat ettiği, Hz. Hızır'ın bu suyu bulup içerek sonsuz hayâta kavuştuğu, ama İskender'in bu sudan içemediği söylenir.

Metinde Rüstem'in fille cenginde ve dünyânın geçici olduğunun vurgulandığı bir şiirlerde İskender ve seddi zikredilmiştir.

"…pīl-i mest daḫı ol maġara-veş aġzını açdı daḫı ejderhāleyin aňradı eyle kim ṣadāsından felek ṭası avāze virüb çıňradı ve daḫı dört ayaḳların Sedd-i Sikender bigi urub yiri yırtdı daḫı sūra varub Rüstem-Destān'a ḫortum uzadub ḥamle itdi diledi kim Rüstem'i dutaydı helāk ḳıluben vücūdın ḫord ideydi ammā kim Rüstem-Destān ol pehlevān-ı cihān pīliň ḫortumuň muḥkem ṭutdı…" (c.6 /v.40a)

Yā Sikender ḳanı kim nūş idem dirken ḥayāt
Görüben ẓulmet-i memātın mesken itdi zīr-i zemīn (c.7 / v.8b)

11. Kaf Dağı:

Dünyânın etrâfını çevreleyen ve bütün dağların köklerinin yerin derinliklerinde ona bağlı olduğuna inanılan, büyük kısmı suyun altında, okyanusların derinliklerinde bulunan, her sabah güneş doğduğunda güneş ışınlarının üzerine düşmesiyle yansımalarının yeşil göründüğü, Ankâ'nın da üzerinde yuva kurduğu kabûl edilen efsânevî dağdır. Eskilerin inanışına göre Kaf Dağı yeryüzünün en uç noktalarını

cihângir: dünyâ hükümdârı anlamı öne çıkar. Zülkarneyn'in kim olduğu, ne zamân yaşadığı hakkında da farklı görüşler ileri sürülür.

kaplayan, gökyüzünün kenar noktalarının üzerinde yükseldiği, yerkürenin etrâfını çevreleyen ve yerlerin çivisi olarak kabûl edilen dağdır. Bu dağın yeşil zümrütten yaratıldığı, gökyüzüne rengini yansıttığı, gökyüzünün renginin gerçekte beyaz olduğu ve bu renklerin yansımalarıyla masmavi göründüğü söylenir, bu yüzden Kaf Dağı'nın başka bir adı da Kûh-i Ahder: Yeşil dağ'dır. Kaf Dağı'nın eteklerinde biri doğusundan bu dağa bitişen Câbelkâ, diğeri de batısından bu dağa sınır olan Câbelkâ şehirleri bulunur. Sûfiler de Kaf Dağı'nı gönül ülkesi, can ve gerçeklik dünyâsı, Sîmurg'un makâmı olarak kabûl ederler. Sâlikin tek ve en büyük hedefi oraya erişmektir; ama bu yolculuk alabildiğine zorlu, engebeli yollardan geçer ve tüm bu sıkıntıları aşmak için sabır, dayanma gücü ve gayret gerekir.

Sîmurg zikredildiği vakit genellikle Kaf Dağı zikredilmektedir:

"…Sī-murġı görüb şād olub ʿizzet itdi merḥabā pādişāh-ı ṭuyurī diyüb istiḳbāle söz dutdı andan Sī-murġ daḫı Sām'uñ aḥvālin rivāyet efʿālinden Zāl-Destān'a ḥikāyet ve ser-cümle ser-güẕeştin gördügi kūhda şeş Ġurġur āhenk ḳılub kendüñin kendüyile nice vidāʿ itdügin bir bir söyledi evveli men āḫiri şerḥ eyledi Zāl Sām'uñ ḥayatda idüġin kim bildi şāẕılıḳ ḳıldı ender didi kim yā Şāh-ı Kūh-ı Ḳāf hīç çāre ola mı ki beni Sām'a iledesin varub ḳandelüġin bilem…" (c.6 / v.41a-v.41b)

Eserde yiğitler kendilerini övecekleri zamân Kaf Dağı'ndan yararlanmaktadır:

Ḳāf-ı Sī-murġ öñümüzde serçedür
Ḳāf'ı gürzüm ṭaġıdur şan şırçadur (c.7 / v.25b)

12. Kahramân:

İran mitolojisinde adı geçer. Pişdâdiyân sülâlesinden Tehmûrs'un oğlu imiş. Devler tarafından çocukken kaçırılıp onlar arasında büyümüştür. Ergenlik çağına gelince suda aksini görüp devlere benzemediğini anlamış ve bir gergedana binerek insanların bulunduğu yere gelmiş. Orada birçok kişiyi öldürmüş; Rüstem'e yenilmiş. "Kâtil" lakâbıyla anılırmış.

Eserde Sâm'ın Kahramân soyundan geldiği birkaç yerde zikredilir ve teşbih unsuru olarak da kullanılır:

"…cümle perīler ḳızları Sām'ı teraḥḥum ḳılub nigāh itdi andan Sām daḫı Nerīmān bin Kerīmān bin Ṭehmūrs̱ neslinden Ḳahramān-ı Ḳātil aṣlından olduğın söyledi ḥālin aḥvālin bildürdi…" (c.6 / v.43b)

Artuğıncaḳ anadan Dāvūd'a beňzer ṭoğa key
Fażl içinde Ḫatem oldur erlük içre Ḳahramān (c.7 / v.12b)

13. Key (Kevî):

Gatalar ve Yeşt[168]lerde çok rastlanan bir sözcük olan Kevî Pehlevîcede kevi Farsçada keye dönüşmüş ve özellikle İran târîhinde, Kubâd'ın tahta çıkmasıyla başlayan dönemde birtakım hükümdârlar için kullanılmıştır. Pehlevîce ve Farsçada key olarak kullanılan, çoğulu keyân olan bu sözcük, Avesta dilindeki kawy'den türetilmiştir. Kevîler Doğu İran'da egemenlik sürmüş önde gelen ailelerden olan emirler ve komutanlardır. Kaynaklardan kevî (key) sözcüğünün Şâh: hükümdâr anlamına geldiği, Keykubâd ve ondan sonraki hükümdârların ünvânı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğu İran'da bâzı hükümdâr ve emirler için de aynı ünvân kullanılmıştır.

---

[168] Avesta'da "övgü, yakarış, tapınma" anlamında kullanılır.Avesta'nın tanrılar övgüsünü içeren kısmı da "yeştler" olarak adlandırılır.

Eserde Rüstem'in eğitmeninin ünvânı olarak kullanılmış ayrıca teşbih unsuru olarak yararlanılmıştır:

"…pīl ile cengden ṣafāñ var ise ṣabāḥ olsun senüñile atlara süvār olub biraz leşker alub varub pīl ile ceng gözine cihānı teng ḳılub āheng-i deng idelim didi Rüstem Keyv'üñ sözini eslemedi pīliñ ardınca gitdi elindeki gürzile Keyv'ü red itdi daḫı gelüb pīlüñ ardından yetdi naẓar itdi gördü kim bir pīl-i maḥmūdīdür…" (c.6 /v.40a)

14. Kubâd (Keykubâd):

Keykuvaz ve Keykuvâd şekilleriyle de bilinen Keykubâd, Keyaniler hânedânının ilk hükümdârıdır. Keykubâd'ın tahtta kaldığı süre yüz yıldır. Avesta'da Keykubâd adı defâlarca geçer. Zerdüşt [169] dinsel rivâyetlerinde Keykubâd'ın babasının adı belli değildir; bâzıları onun Zâb'ın oğlu, bâzıları da Nevzer hânedânından olduğu kanısındadır. İslâm târîhçileri, birkaç kuşak sonra onun soyunu Menûçehr'e dayandırırlar. Bundehişn'e göre daha yeni dünyâya gelen Keykubâd bîr bez parçasına sarılarak sandık içerisinde suya atılmış ve Tâhmâsp'ın oğlu Zâb çocuğu boğulmak üzereyken sudan alıp kurtarmıştır. Bu yüzden Avesta'da adı Kavi kavata: hükümdârın sevip değer verdiği, bulunan çocuk şeklinde geçer. Keykubâd'ın bu özelliğiyle Hz. Mûsâ peygâmbere benzemesi dikkat çeker. Firdevsî'ye göre, İran tahtı Gerşâsp'ın egemenliği sona erip de boş kalınca Zâl, mûbedlerden aldığı işâretle

[169] Zerdüştîlik, Sasaniler döneminin resmi dinidir. Bu hânedânın hükümdârları ta başlangıçtan i'tibâren Zerdüşt inanışının desteğiyle varlıklarını sürdürmüştür. Bu dinin peygâmberi Zerdüşt'ün hayâtı hakkındaki çok az bilgiyi, bu dînin kutsal kitabı Avesta'ya borçluyuz. Avesta'nın bugün elde bulunan metni, eskiden var olanın çok az bir kısmını teşkîl etmektedir. Zerdüşt inanırlarının kutsadıkları ve son derece saygı duydukları ateş, muhtemelen Ahamenişler döneminde geniş ve ferah alanlarda, genellikle de yükseltiler ve tepeler üzerinde yakılırken, Sasaniler dönemiyle birlikte gölgelik yerlerde yakılmaya başlandı.

Ferîdûn soyundan olup Elburz Dağı'nda yaşayan Keykubâd'ı bu makâma lâyık görmüş ve Rüstem'i, Keykubâd'ı bulması için göndermiştir. Bulunup getirilen Keykubâd İran hükümdârlığına seçilir. Ordusunda bulunan kahramânlar ve komutanların istekleri üzerine Efrâsiyâb ile savaşmaya karar verir ve bu savaşta Efrâsiyâb yenilir. Savaş sonunda İran-Tûrân sınırının Ceyhun Irmağı olarak belirlenmesine karar verilir. Daha sonra da Keykubâd Istahr şehri'ni yönetim merkezi ve başkent olarak belirler. Fars edebiyâtında her yönüyle iyi ve güler yüzlü bir hükümdâr olarak geçen Keykubâd zamânında halk mutluluk ve refah içerisinde yaşamıştır. Râvendî'ye göre şarap Keykubâd zamânında ortaya çıkarılmıştır

15. Kûh-ı Demâvend (Demâvend Dağı):

Demâvend, Dembâvend, Denbâvendve Debâvend şekilleriyle de bilinen volkanik Demâvend Dağı, Elburz Sıradağları'nın en yüksek noktasıdır. 5671 metre yüksekliğindeki zirveleri sürekli olarak karla kaplıdır. Taberistân ve Rey arasındadır. Demâvend adı Tevrât'da da geçer. Asur mitolojisindeki adı Bekîn'dir. Klasik İran rivâyetlerinde Ferîdûn, Dahhâk'ı orada zindana atmıştır. İnanışa göre dağın zirvesi geniş düzlüklerle kaplıdır ve oradan etrâfa aydınlık saçılır. Düzlüklerin ortasında bir kuyu olduğu ve o kuyudan ışık saçıldığı, geceleri bu ışığın uzak yerlerden de görüldüğü aktarılır. Klasik hikâyelerde Demâvend dünyânın son noktası olarak kabûl edilir. Elburz konusunda aktarılan rivâyetlerin tamamına yakını Demâvend ile de ilişkilendirilir. Demâvend de Bâbil gibi klasik dönemlerde büyücülük merkezi olarak bilinirdi İran mitolojik anlatıları ve eski efsânelerinin gerçekleştiği alanlardan biri olan Demâvend'de İran rivâyetlerine göre ilk insan ve ilk hükümdâr Keyûmers de yaşamıştır. Cemşîd Demâvend'den Bâbil'e gitmiş; Ferîdûn annesi tarafından bu dağda bir ormanda saklanıp orada bir yayla sâhibine teslim edilmiş ve Bermâyûn adlı bir ineğin sütünü içerek büyümüştür. Menûçehr Demâvend'de doğmuştur. Bâzı

rivâyetlere göre de Âreş[170] okunu Demâvend Dağı'ndan atmıştır. Dahhâk'ın zincirlere vurulup Demâvend'de hapsedilmesi Pehlevîce kaynaklarda yaygın olarak geçer: Ermâyîl ve Kermâyıl[171] her gün birisini ölümden kurtarıyor, kurtardıklan kişinin beyni yerine Dahhâk'ın karşısına koyun beyni koyuyordu; Dahhâk'ın elinden kurtardıkları bu insanları da yine onun korkusundan Demâvend Dağı'na ve çöllere çoban olarak gönderiyorlardı. Bu arada Ferîdûn, Dahhâk'ı Hindistan'dan döndüğünde öldürmek istemiş, ancak Surûş[172]'un telkinleriyle öldürmekten vazgeçip Demâvend'de bir mağaraya bağlamıştı. Ferîdûn'un Dahhâk'ı yenilgiye uğratmasının ardından Ermâyîl ve Kermâyîl ona ölümden kurtardıkları kişilerin varlığını haber verdiler; bu kişiler de Demâvend'den inerek şehre geldiler. Bu hizmetin karşılığında Ferîdûn, Ermâyil'i yakın adamları arasına aldı ve Demâvend toprağını ona verdi. Değişik halk kesimlerinin inanışlarına göre Süleymân Peygâmber, sahru'l-mârid: serkeş taş olarak bilinen devlerden birini orada zindana atmıştır. Demâvend, bâzı Müslüman yazarlarca Sâm kökenli rivâyetlerde anlatılan gelişmelerin yaşandığı yer olarak da kabûl edilir. Hârût ve Mârût bu dağda zincirlere vurulmuştur.

Eserde İsrâiloğulları'nın zulmünden kaçan zâhidler bu dağa çekilirler ve Tâbût'u burada muhafaza ederler.

"…Yehūdā neslinden Selmāya geldi kim Ḥaḳ Teᶜālā ḥażretine Kūh-ı Demāvend ḳullesinde ṭāᶜat itmekde nite ol vaḳt kim Selmā Key Benī-İsrāʾīl içinden çıḳtı ki gitti kendünüñ aḳrıbāsından birḳaç ṣālihlerle ẓālimlerden ḳaçub Tābūt daḫı bilesince alub Kūh-ı Demāvend ḳullesinde olub ḳarār itdi birkaç gün bunun geçincek Selmā daḫı vefāt itdi…" (c.6 / v.13a)

---

[170] İranlı ünlü kahramânlardandır. Menûçehr'in ordusunda yer alıp eşi benzeri bulunmayan ünlü bir okçu olan Âreş'in, İran-Tûrân sınırını belirlemek üzere Sârî, Demâvend veyâ Âmul kalesinden attığı ok, sabahtan öğle vaktine kadar yol aldıktan sonra Ceyhun kıyısında ya da Merv'de yere düşmüş, okun düştüğü yer İran sınırı olarak belirlenmiştir. Böylece Âreş ok atmakta bir simge olmuştur.

[171] Ermânk ve Germânk diye de bilinen bu iki kişi pâdişâh soyundan gelmekte ve yaşadıkları dönemin önemli, seçkin zahitleriydiler. İblis'ten sonra aşçı ola rak Dahhâk'ın hizmetinde göreve başlamış ve bu yolla her gün Dahhâk'ın beyinlerini yılanlarına yem ettiği insanları kurtarmışlardır.

[172] Zerdüşt inanışının en sevimli çehrelerinden biri olan Stırûş, bütün dinsel ayinlerde hazır bulunan bir tanrıdır. Farsça kitaplarda Cebrâil ile aynı melek olduğu da söylenir.

16. Kûh-ı Elburz (Elburz Dağı):

Günümüzde adı Elburz Sıradağları diye bilinen mitolojik bir dağdır, dağın yeri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Birtakım ipuçlarından hareket ederek bu dağın Kafkaslarda ve Azerbaycan'da olduğu söylenir. Bâzılarınca Elburz Dağı dünyânın etrâfını çevreleyen mitolojik Kaf Dağı'yla aynıdır. Bu dağın coğrafi bir bölge olmasından önce mitolojik ve mânevî özellikleri olan bir bölge olması önemlidir. Fars şiirinde özellikle "güneşin doğduğu yer, büyüklük ve yücelik" simgesi, ırmakların mahzeni olarak işlenir. Mazdeist inanışa göre kutsal Elburz Dağı, yerkürenin merkezinde yerler ile gökleri birleştiren noktada bulunur. Tüm yüceliklerin ve üstünlüklerin kaynağı olan Elburz Dağı Mihr[173] adlı tanrının makâmı, aydınlık, mutluluk ve huzûr yuvası, güç ve kutsallık simgesidir. Rivâyet-i Pehlevî'nin ifâdeleriyle, iyilerin rûhları oraya gidip yerleşmektedir. Bu dağda tanrısal güçler egemendir, Şeytânlar yol bulamazlar. Oradakiler soğuktan ve sıcaktan rahatsızlık duymaz, hastalık, ölüm ve Şeytânların kötülüklerinden uzak yaşarlar. Bundehişr'e göre ölülerin rûhları bu dağa çıkar ve orada tanrı Reşn[174] kıyamet günü terazisini Elburz'un zirvesine kurarak insanların iyilikleriyle kötülüklerini tartar. Mitolojide Ehrimen, Ahura Mazda'nın yaratılışına muhalefeti yüzünden yerküreyi seçmiş, ardından da diğer dağlar Elburz'un köklerinden ortaya çıkarak yeryüzüne yerleşmişlerdir. Güneş, Ay ve yıldızlar hep Elburz'un üzerinde döner dururlar. Elburz'un zirvesinde karanlık, gece, sıcak ve soğuk rüzgârlar bulunmaz. Pîşdâdî hükümdârlarından Hüşeng, Nâhîd için Elburz zirvesinde sığır ve koyun kurbân

---

[173] Aryan kavminin büyük tanrılarından biri olarak kabûl edilmektedir. Eski Mezdiyesnâ inanırları da Mihr'i ışık tanrısı olarak kabûl eder öyle inanırlardı. Mihr Ahura Mazda ile diğer yaratıklar arasında bir aracı olarak kabûl edilirdi. Mihr'e çok önem veren İran'ın önde gelenleri isimlerinde onun adını kullanırlardı.

[174] Reşn, eski İran'ın adâlet tanrısı olarak kabûl edilir, adâlet dağıtan tanrı ya da melek olduğuna inanılır. Bu melek Mihr ve Surûş'le çok yakın ve özel bir ilişki içerisindedir. Son Mezdiyesnâ metinlerine göre Reşn, kıyamet günü kurulacak mahkemenin Mihr ve Surûş'tan sonra üçüncü hâkimi olarak görev yapacaktır.

etmiş; Zerdüşt uzun bir hayât yaşadıktan sonra Elburz'da ölmüştür. Çînvâd[175] köprüsünün bir ucu da Elburz Dağı'ndadır. Attâr'ın Mantıku't-tayr'ında güneşi simgeleyen Sîmurg'un yuvası Elburz Dağı'nın zirvesindedir. Firdevsî, Zâl'ın dünyâya gelişini anlatırken bu dağdan söz eder.

Eserde Sîmurg'un, devlerin ve ejderhaların yaşadığı yer olarak geçmektedir, Sâm da buraya devlerle savaşmak üzere gitmektedir:

"…Sī-murġ taʿaccüb ḳıldı be-ġāyet ṭaňladı andan ayıtdı kim yā Sām cihān sarayında Ġurġur Dīv bigi mekkār dīv yoḳdur anuň żarārı Kūh-ı Elburz diyārında olan maḫlūkāt be-ġāyet çoḳ durur biḥamdillāh kim anuň ḳażāsından ve dīv belāsından Ḫuda-yı ʿālem Rahmān-ı Benī-ādem kim nigāhdār-ı rū-yı zemīn ve Ḫālıḳ-ı kevn ü mekāndur ḫalāṣ dergehinde ḫāṣ itmiş didi…" (c.6 / v.12b)

17. Menûçehr:

Pîşdâdî hânedânının Ferîdûn'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdârı olan Menûçehr, Ferîdûn'un torunudur. Babası İrec'in intikâmını Selm[176] ve Tur'dan almıştır. Bir rivâyete göre annesi hamileyken çocuğunun dünyâya gelince öldürüleceğinden korktuğu için Menuşan Dağı'na sığınmış ve onu orada dünyâya getirmiştir, bu nedenle çocuğa Mânûşçehr adı verilmiş, zamânla değişime uğrayarak Menûçehr şeklini almıştır. Bâzı rivâyetlere göre de annesi ona isim vermemiş, büyüdüğünde kendisine güzelliğinden dolayı bu isim verilmiştir. Menûçehr ve dönemindeki gelişmelere ilişkin Bundehişn ile Bahnâme'de yer alan bilgiler

[175] Sırat köprüsü de denir. İslâmiyette ve çeşitli inanışlarda cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür ve rivâyetlere göre kıldan ince, kılıçtan keskindir. Cennete girmeyi hak kazananlar, dünyâda yaptıkları iyilikler ve kötülüklerin karşılaştırılması sonucu iyilikleri oranında rahatlıkla oradan geçip cennete giderler.

[176] Ferîdûn'un ortanca oğlu. Selm, kardeşi Tur ile birlikte Cemşîd'in kız kardeşi Şehrnâz'dan dünyâya gelmiştir. Ferîdûn egemen olduğu toprakları çocukları arasında paylaştırırken, batı bölgelerini Selm'e bırakıp ona kayser adını vermişti. Selm ve Tur küçük kardeşleri İrec'i kıskanarak namertçe öldürmüşler, ama Menûçehr onun intikâmını onlardan almıştır.

birbirinden farklıdır. Firdevsî'ye göre, İrec'in öldürülmesinden sonra Mâhâferîd adlı câriyesi bir kız çocuğu dünyâya getirir. Büyüdüğünde Ferîdûn onu kardeşinin oğlu Peşenge verir. İşte bu evlilikten Menûçehr dünyâya gelir. Babasının intikâmını almak üzere Gerşâsp, Sâm, Nerîmân ve Kâren gibi ünlü kahramânlarla da yardımlaşarak Tur ve Selm'i öldürür; sonra dedesi Ferîdûn'un huzûruna çıkar, o da kendisini hükümdâr olarak atar. Yüz yirmi yıl hükümdârlık yapan Menûçehr kendisinden sonra İran tahtını oğlu Nevzer'e bırakır. Menûçehr döneminin önemli özelliklerinden biri de İran ülkesini kahramânlıklarıyla Tûrânlıların zararlarından koruyan Kâren, Gerşâsp, Sâm, Nerîmân, Zâl ve son olarak da Rüstem gibi İran millî târîhinin en önemli kahramânlarının bu çağda yaşamalarıdır. Bâzı kaynaklar onun Hz. Mûsâ Peygâmber zamânında yaşadığını, savaş âletlerini ilk olarak onun ortaya çıkardığını, çiçek yetiştiriciliği, kanal açma ve benzeri şeylerin onun tarafından icat edildiğini aktarırlar. Menûçehr'in hükümdârlığının 60. yılında Hz. Mûsâ Peygâmber, İsrâiloğulları'yla birlikte Mısır'dan çıkar. Firavun Velîd bin Mus'âb Nil nehrinde boğulur. Saltanatının 70. yılındaysa Efrâsiyâb ile savaşır yenilir ve hükümdârlığı elinden alınır. Taberistân dağlarında zindanlara atılır.

Eserde Menûçehr'in kıssaları anlatılmaz ancak soylardan bahsederken ismi zikredilir:

"…Mihrāb Şāh aytdı kim yā ḫātun ḫūb dirsin ammā kim ḫavf iderem kim Menūçehr Şāh oğlı Ẕū Şāh ki bize çoḳ taʿaddī ḳılmışdurur bu ḥāli daḫı şöyle ẓan ide kim bu iş bizüm rıżāmuzla olmışdurur…" (c.6 /v. 26b)

"…kim bizüm ḳıṣṣamuz ez ān-cānib ʿAcem sulṭān Menūçehr Şāh oğlı Nevzer Şāh'a geldi nite ol zamān kim Nevzer Şāh Sām'uň naṣīḥatin kim ṭutdı begleri yigleri cümlesinüň göňlin ḫoş itdi ʿālem revnaḳ-ı kemāl buldı cihān refāḥiyyetile ṭoydı ammā kim Sām yine ġālib olıcak Ẕū Şāh ġüm-rāh olub ezelki bidʿatı arturdı ʿadl ü niẓāmı aradan götürdi…" (c.6 / v.48a)

18. Mihrâb Şâh:

Pehlevîce Mihrap ya da Mitrâp ve Mihrâb: güneş gibi parlayan anlamına gelir; cesâreti ve bilgeliğiyle ün kazanmış Kâbil emiri veyâ Şâh'ı, Sînduht'un kocası ve Rûdâbe'nin babasıdır. Mihrâb, Zâbulistân emiri Nerîmân'ın oğlu Sâm'a haraç ödeyen emirlerden biridir. Soyu Dahhâk'a ulaşır. Zâl'ın Kâbil'e geldiğini duyunca ona değerli hediyeler göndermiş ve Zâl'ın Mihrâb'ın kızı Rûzâbe'ye gönlünü kaptırması da bu seferde gerçekleşmiştir. Zâl'ın kızına âşık olduğunu öğrendiğinde ilk önce şiddetle tepki gösteren Mihrâb daha sonra yatışmış ve kızını kendi rızasıyla ak saçlı Sistânlı kahramân Zâl'a vermiştir. Bu evlilikten İran târîhinin en büyük kahramânı, varlığıyla İran kahramânlık destanlarına en büyük ihtişâmı kazandıran Rüstem dünyâya gelmiştir.

Eserde, kızı Rûzâbe'yi ilk başta Zâl'a vermek istemez hatta öldürmeyi düşünür; ancak eşi Şinduht'un ısrarlarıyla kızını vermeye râzı olur:

"…Mihrāb-ı nā-pāk ḳızını helāk itmek diledi ḳatline tīġ ve diş biledi ammā kim Şīnduḫt Bānū ḳomadı kim Rūzābe ol ruḫayn-ı mihr ü māha mażarrat irişdüre ve ol sāye-i raḥmine zaḥmet yitişdüre andan varub ḳızı getürdi gelüb atası ḳademinde baş ḳoyub āh idüb peşīmān dil-perīşān gögsin oturdı tā kim Mihrāb-ı kāmil ol melik-i ḳābil şefḳat idüb Rūzābenüñ mihr eliyle arḳasın yibdi…" (c.6 / v.27a)

19. Nerîmân (Nîrem):

"Kahramân, erkek yaradılışlı" anlamlarına gelen bu sözcük Avesta'da aslında dünyâ pehlivânı Gerşâsp'ın çok sayıdaki sıfatlarından biri olarak geçer. Ama zamânla özel isme dönüşüp Gerşâsp'ın oğlunun adı olmuştur. Nerîmân, Rüstem'in

atası ve Şam'ın babasıdır. Bu kahramân Dijsepîd'de öldürülmüş ve Rüstem onun intikâmını almıştır. Gerşâspnâme'de Gerşâsp'ın oğlu Nerîmân'dan, onun savaşları ve kahramânlıklarından söz edilirken; Şehnâme'de bazen Nîrem şekliyle, Sâm ailesinin ünlü kahramânı olarak da geçer.

Fars edebiyâtında ve eserimizde, Nerîmân'dan hem Sâm'ın babası ve Rüstem'in atası hem de ünlü bir kahramân oluşuyla söz edilir:

"…Racīm şöyle diyicek Sām didi kim yā şeyḫ ben Sām bin Nerīmān ve Benī-Dāʿ-i Kerīmān Āl-i Ḳahramān ol pehlevān-ı ṣāḥib-ḳırān merd-i meydān degülem ki bir yılandan ḳorḳub ḳaçam yüz ṣuyın yire ṣaçam sen baňa ol yir baġarṣuġın göster göreyim Allāhu Teʿālā'ya ṣıġınuben anuňla cenge el urayım tā kim anı Ḳamḳam birle ikiye biçem zaḫmını açam ya budur kim ol yılanuň şerrini yiryüziden ıram ḳanını ḳara ṭopraġa ḳaram…" (c.6 / v.29a)

20. Nevzer:

Avesta'da Naotarya ya da Naotairyâna, Arapça ve Farsça kaynaklarda Nevzerân veyâ Nevzeriyân hânedânının kurucusu olan Nevzer, Pîşdâdî hânedânı pâdişâhlarından Menûçehr'in oğlu, Zeresp'in kardeşi, Tûs ve Gostehem'in babasıdır. Efrâsiyâb ve Eğrîres, Tûrân pehlivanlarıyla birlikte Nevzer'e karşı savaşmış, sonunda onu esir alıp bir süre sonra da öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Zâl, Efrâsiyâb ile savaşmış ve Zû'yu tahta çıkarmıştır. Şehnâme'ye göre Menûçehr'den sonra yerine oğlu Nevzer geçer, ancak babasının geleneklerini ve yönetimdeki uygulamalarını bir tarafa bırakarak halka zulmetmeye başlar, bunun üzerine ordu ona bağlılığından vazgeçip dağılır, önde gelen insanlar ve mûbedler Nevzer'e karşı ayaklanırlar. Nevzer korkuya kapılarak Mâzenderân'da bulunan ünlü kahramân Sâm'ı yardıma çağırır. Sâm İran'a geldiğinde büyükler Nevzer'in yerine tahta çıkmasını isterler,

ama Sâm bunu kabûl etmez. Bir süre sonra da Şam'ın ikna çabalarıyla Nevzer yeniden babasının yoluna dönüp kendisini düzeltir.

Eserde, Nevzer'in zulmünden kurtulmak isteyen İran beyleri gelip Efrâsiyâb'dan yardım ister. Efrâsiyâb ordusunu sürüp gelir ve Nevzer'i mağlup eder:

"…pehlevānlar ṣāhib-ḳırānlar merd-i meydānlar kim Nevzer'üň leşkerinüň varıyidi ve devletinüň divārıyidi dergehinden yüz ḥükminden göz çevirdi eks̱eri Efsāsiyāb'a vardılar Nevzer'den şikāyet ẓulmini ḥikāyet itdiler pes Efrāsiyāb Nevzer'üň devletine ẓulminden ḫalel umūr-ı memleket muḫtel ḳılduğın kim bildi ṭurub atası Peşnüň Şāh naẓarına geldi Īrān memleketine leşker çekmege Nevzer'ün ḳanın dökmege icāzet ṭaleb itdi…" (c.6 / v.48a)

21. Nûşîr-Revân (Nûşirevân):

Sasanilerin ilk büyük hükümdârıdır. Daha çok dâdger: adil gibi lakaplarla bilinen Nûşîrevân'ın tahtta bulunduğu dönemler, Sasani İmparatorluğu'nun en parlak çağlarıdır. Hz. Muhammed (s.a.s.) onun döneminde dünyâya gelmiştir. Babası Kubâd'dan sonra tahta çıkan Nûşîrevân 532'de Bizanslılarla antlaşma imzâlamış, yönetime gelir gelmez orduda reformlar yapmış, köylülere yönelik iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Bizanslılarla 540'ta başlattığı savaşlar, birkaç kez yapılan antlaşmalara rağmen 578'e kadar yer yer tekrarlanmış, yine bir savaş sonrası barış görüşmeleri devâm ederken Nûşîrevân ölmüştür. Onun yönetimde bulunduğu dönemde imparatorluk topraklarının tamamında büyük bir kalkınma hamlesi başlatılmış, kervansaraylar, köprüler, yollar yapılıp şehirler kurulmuş, tüneller ve yapay nehirler oluşturulmuştur. Atina Akademisi'nin kapatılması üzerine kimi felsefeciler, Nûşîrevân'ın sarayına gelip sığınmıştır. Adâletiyle bilinen Nûşîrevân'ın döneminde insanlar mutlu ve huzûr dolu, güven içinde yaşamışlardır. Bu özelliği

ölümünden sonra şâir ve yazarlar tarafından yoğun olarak işlenmiş, adâlet ve ahlâk simgesi, adil bir bilge kişi olarak târîhteki yerini almış, bâzı Arap şâirleri de bu üstün özelliklerinden söz edip onu öven şiirler yazmışlardır. Firdevsî Şehnâme'de Nüşîrevân'ın hükümdârlığı, yaptıkları ve üstün özelliklerine yaklaşık beş bin beyit ayırmıştır. Adâletiyle ünlü Nûşîrevân'ın, sarayının balkonundan Zencir-i Adl adıyla bilinen bir zincir astırdığı, haksızlığa uğrayanların gelip bu zinciri sallayarak adâletin gerçekleştirilmesini isteyebilecekleri aktarılır. Ancak onun döneminde adâletin iyi işlemesinden dolayı yıllar geçmesine rağmen bu zincirin hiç kullanılmadığı da söylenir. Nûşîrevân'ın sarayı Eyvân-ı Kisrâ, Eyvan-ı Medâin ve Bargah-ı Kisrâ adlarıyla bilinir. Medâin'deki Tâk-i Kisrâ, Medâin veyâ Tîsfûn'dakı Bârgâh-ı Nûşîrevân İran hükümdârlarının ululukları ve güçlerinin simgeleridir. Bunların Peygâmberimizin doğduğu gece yıkılmıştır.

Eserde dünyânın fâniliğini teşbih için bu isim zikredilir:

"…kim bu mevt şarābın içmemiş ola ve ḳanḳı Nūşīr-revān ve Hürmüz ü Ḫüsrev ü Ḳārūn'dur ki tāc u taḫtından el çeküb ḳahırla yire girmemiş ola…" (c.7 /v.14a)

22. Peşnun (Peşeng):

Ünlü Tûrân hükümdan Efrasiyâb'ın babası olan İran hükümdârıdır. Şehnâme de adı ve hikâyesi Efrasiyâb dolayısıyla anılır.

"…pes Efrāsiyāb Nevzer'üň devletine ẓulminden ḫalel umūr-ı memleket muḫtel ḳılduğın kim bildi ṭurub atası Peşnuň Şāh naẓarına geldi Īrān memleketine leşker çekmege Nevzer'ün ḳanın dökmege icāzet ṭaleb itdi Peşnuň ol ẓālim-i güm-rāh Efrāsiyāb sözini kim işitdi…" (c.6 /v.48a)

23. Rûzâbe (Rudâbe):

Kâbil sultânı Mihrâb'ın kızı; Zâl'ın eşi ve Rüstem'in annesidir. Annesinin adı Sinduht'tur. Şehnâme'nin iffet ve nâmusuyla öne çıkan kadın kahramânlarından biri olan Rûzâbe, özellikle İran târîhinin en büyük kahramânı Rüstem'in annesi oluşu vesîlesiyle çok ünlüdür. Fars edebiyâtında ve özellikle de şiirde adı fazla geçmez. Rûzâbe destanı birçok yönüyle W. Shakespeare'in Romeo ve Juliet'ine benzer. Özellikle Zâl ile olan aşkı Şehnâme'nin en güzel lirik hikâyelerinden birine konu olmuştur. Rûzâbe uzun mücâdeleler ve bir dizi ilginç olaydan sonra Zâl ile evlenebilmiş ve Rüstem bu evlilikten dünyâya gelmiştir. Rûzâbe oğlu Rüstem'in ölümünden sonra çöllere düşmüş ve aklını kaybetmiştir. Şehnâme'de Rüstem'in efsânelerinde dört ünlü kadından söz edilir: Rûzâbe, Sinduht, Tehmîne [177] ve Gordâferîd[178]. İki tânesi Zâl ile Rûdâbe hikâyesinde, diğer ikisi Rüstem ile Sohrâb hikâyesinde geçer. Bu kadınlar belli düzeyde özgür hareket edebildikleri, siyasal konularda, savunma faaliyetlerinde söz sâhibi oldukları, evlenecekleri zamân eş seçme hakkına sâhip olma gibi haklarını kullanabildikleri bir toplumda doğup büyümüşlerdir.

Eserde Zâl'ın sevdiği ve eşi; Rüstem'in de annesi olarak sıkça zikredilir. İkili, aşklarını gazellerle ve nakışlarla birbirlerine ilan ederler:

"…Zāl-Destān ʿāşıḳ-ı mestān naẓarından cāriyeler gitdiler nihānī yoldan kimesne duymadın ḫalḳ peylerin görüb pāylarına sürüb ardlarına uymadın gelüb

---

[177] Cesur, güçlü ve kahramân kadın anlamına gelir. Tehmîne, Semengân hükümdârının kızı, Rüstem'in eşi ve Sohrâb'ın annesidir.

[178] İran mitolojisinde ünlü İranlı kahramânlardan Gejdehem'in kızı olup Gordâferîde olarak da bilinir. Dijsepîd kalesinin kuşatılmasında yaşanan savaşta son derece başarılı mücâdelesiyle bilinip, cesâreti, korkusuzluğu ve atılganlığıyla ünlüdür.

Rūzābe dil-ārām ḫiẕmetine yitdiler Zāluñ derd ü revālinden ve aḥvālinden efʿālinden maʿa'l- ḳıṣṣa cemāl-i ber-kemālinden ve aḳvālinden bir daḳīḳa nesne fevt itmeyüb beyān-ı faṣīḥ lisānla Destān dāsitānın taḳrīr ḳılub ʿayān itdiler tā kim Rūzābe daḫı ʿaşıkuñ kendüye āşufte dil-ḫasta olduġın gūş idicek ʿışḳ ṭamarları berḳ urub cūş yirinden ṭurub…" (c.6 / v.2a)

24. Rüstem:

Akıllılığı ile cesâretini birleştirerek İran'ın en ünlü millî kahramânı haline gelen Rüstem, Pehlevî edebiyâtında Rostahm ve Rostethem olarak da bilinir. Fars edebiyâtında onun lakabı olarak bilinen "uzun boylu, iri yapılı, güçlü" anlamlarındaki Tehemten sözcüğüyle eş anlamlı olan Rüstem adı Avesta'da yer almasa da Rüstem altı yüz yıl yaşamış; Keykubad, Keykâvûs ve Keyhüsrev dönemlerinin dünyâ kahramânı olmuştur. Her üç hükümdârın egemenliğinin en büyük dayanağı onun varlığıdır. Rüstem ve adının etrâfında çeşitli dönemlerde kaleme alınmış efsânelerin kaynağını belirlemek çok zordur. Dünyâ pehlivanı, ünlü İran efsânelerinin en büyük kahramânı Rüstem yine İran millî kahramânı ak saçlı Zâl'ın Kâbil şâhının kızı Rûzâbe ile evliliğinden dünyâya gelmiştir. Annesi Rûzâbe, dedesi Sâm, eşinin adı Tehmîne ve kızının adı da Bânûgoşesb'dir. Doğumu da yaşantısı gibi olağanüstü ve şaşırtıcıdır. Her şeye çare bulan Sîmurg'un yardımıyla dünyâya gelmiş ve yaşıtlarından daha hızlı büyüyüp gelişerek kısa süre sonra yiğitlere yaraşır bir vücûda ve güce kavuşmuştur. Başarılarla dolu hayâtının tamamı özgürlükler içerisinde Zâbulistân'da geçmiştir. Özellikle savaşlarda sıkıntıya düştükleri anlarda İran krallarının yardımlarına koşmuştur. Her defâsında İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmış, Heft-Hân[179]'ı geçtikten sonra Dîv-i Sepid (Beyaz Dev) ile savaşmış, sonra Bîjen'i Efrâsiyâb'ın kuyusundan kurtarmıştır. Ehrimen

[179] İran ve Tûrân ülkeleri arasında bulunan, Rüstem ve İsfendiyar'ın çok büyük tehlikelere mâruz kaldıkları yedi makam ya da yedi merhaledir. Rüstem Keykavus'u kurtarmak için Mâzenderân'a gittiğinde başına yedi büyük tehlike gelmiştir.

yaradılışlı Efrâsiyâb'dan Siyâveş'in intikâmını almış, Eşkebus[180]'u öldürmüş, bilmeyerek oğlu Sohrâb'ın bağrını parçalamış, nihâyet ömrünün sonlarına doğru mağrur şehzâde İsfendiyâr, Goştâsp'ın hileleriyle onun elinde can vermiştir. Bu olanlardan sonra artık Rüstemm boğazından tatlı bir lokma geçmez. Sonunda üvey kardeşinin hileleriyle bir kuyuya düşürülerek atı Rahşla birlikte öldürülmüştür. Rüstem'in kahramânlık özelliklerine dikkat edildiğinde, birçok, yönüyle eski ünlü Hint-İran tanrılarından İndra[181]'ya benzediği görülmektedir. Rüstem'in baştan sona bütün hayâtı, iranlılar için gurur verici savaşları, gösterdiği kahramânlıklar ün kazanmak ya da küçüklük komplekslerini yenmek uğruna yapılmış mücâdelelerle doludur. Özellikle Rüstem'in iyi adlılık ve özgürlük simgesi olarak yer aldığı Rüstem ve İsfendiyâr hikâyesinde bu özellikler daha da belirgindir. Hayâtının neredeyse bütün evreleri kötülükler ve kötülük temsilcisi güçlerle savaşmakla geçmiştir Rüstem ve Yunan mitolojisindeki Prometheus[182], her ikisi de adâletsizliğe karşı direnmiş ve mücâdele etmişlerdir. Rüstem, adâletsiz uygulamalarıyla tanınan Goştâsp ile Prometheus ise Zeus[183]'un bitmek bilmeyen bencil uygulamalarıyla savaşmıştır. İslâm sonrası dönem İran kültüründe de Rüstem, İslâm öncesi ve mitolojik İran târîhine dâir rivâyet ve efsânelerinde en ünlü ve en etkili kahramânı olarak yerini

[180] Şehnâme'nin önde gelen kahramânlanndan olan Eşkebûs, İran-Tûrân savaşlarından birinde, savaşmak için karşısına bir kahramân istemiş, bunun üzerine Gûderz'in oğlu Ruhhâm onun üzerine ok yağdırmaya başlamış, ama zırhı çelikten olduğu için bu oklardan etkilenmemiştir. Aralarında geçen çetin boğuşmalardan sonra Ruhhâm kaçıp kurtulmuştur. Eşkebûs daha sonra karşılaştığı Rüstem'in attığı bir okla ölmüştür, Rüstem ile karşılaşması ve savaşı Fars edebiyâtında geniş yankı bulmuştur.

[181] Hint ve İran halklarının tapındıkları tanrılardan biridir. Yağmur tanrısı olarak da bilinen ve Hindistan halkının taptığı bu tanrı, Aryan ırkının koruyucusu kabûl edilir. Hintliler onu devlerin (tanrıların) pâdişâhı ve savaş tanrısı, İran halkının savaşlardaki yardımcısı olarak bilirlerdi.

[182] Yunan mitolojisindeki, Titan tanrılarından biridir. Tanrıların babası Zeus'tan ateşi çalarak insanlara armağan etmiştir. Bu durum Zeus'un tepkileriyle gazâbına neden olur ve Prometheus cezâlandırılmıştır. Prometheus zincire vurulur ve bir kartal her sabah gelip Prometheus'un karaciğerini parçalayarak yer. Prometheus un karaciğeri bir gecede iyileşir ve yeniden oluşur. Bu işkence her sabah, her akşam süregelir.(A. Timur BİLGİÇ, a.g.e. ; s. 239)

[183] Yunan mitolojisinde, Olympos Dağı'nın egemeni, gökyüzünün, şimşek ve yıldırımların, gökgürültüsünün tanrısıdır. Genellikle elinde yıldırımlarla betimlenir. Zeus, Rheia'nın oğludur. Zeus bir mağarada büyür ve güçlenir. Gaia'nın elinde tutsak olan annesi ile kardeşleri Hera, Hades ve Poseidon'u kurtarır ve Titanlara savaş açar. Zeus, kardeşlerinin de yardımıyla Titanların rûhlarını tutsak alır. Büyük Titan Atlas, savaş bölgesine gider ve mücâdeleye katılır. Zeus, Titan Atlas'ın rûhunu yakalar ve onu sonsuza dek dünyâyı taşımaya mahkum eder. Zeus'un elinden kurtulan Titanlar, yeraltında güvenli bir yere çekilirler. Anne Titan Gaia,Zeus'dan öç almak için oğlu Prometheus'u Olympos Dağı'ndaki yaşam ateşini çalmakla görevlendirir. Prometheus bu görevi başarır yani ateşi çalar. Gaia, Zeus'a karşı kullanmak amacıyla, bu ateşle insanları yaratır. Ancak insanlar Zeus'u tanrı olarak tanırlar ve ona taparlar

almış; böylece baştan sona tüm Fars kültürü ve edebiyâtında önemli yer elde etmiştir. Eşkaniler döneminde yaşamış ünlü komutan ve emirlerden biri olan Rüstem, yaptığı büyük kahramânlıklar sâyesinde çoğu İran rivâyetinde önemli yer edinip zamânla mitolojik bir kahramâna dönüşmüştür. İran millî kahramânlık hikâyelerinin bütün kahramânlarının özelliklerini kendisinde toplar. Yedi yüz batman ağırlığındaki gürzü, çok güçlü kemendi, yıldırım hızındaki atı Rahş ve hiçbir darbeden etkilenmeyen zırhı Rüstem'e Fars kültürü ve edebiyâtında millî bir kahramân ünvânı kazandırmıştır. Her zamân halkla iç içe yaşayan Rüstem'in efsânesi, onun yaşadığı dönemin sonrasında kaleme alınmış her târîhsel ve efsânevî eserde yer almış.

Eserde Zâl'ın yiğit oğlu ve İran'ın koruyucusu, karşısında kimsenin duramadığı bir yiğit olarak çıkça zikredilir:

"…aňunla inbisāṭıla geçürdiler Rūzābe'den bir oğlan vücūda geldi es̱er-i necāt anuň ḥayātında ẓāhir ü āfitāb-ı bihāyeti anuň nāṣiyesinde bāhir idi Rüstem adu dirler dürlü murādıle terbiyyete meşġūl oldılar çün cemāl-i āb-ı ṭıfliyyetden ḥicāḳından çıḳdı ġonce verdünce merd ü cüvān yaʿni degülgil ve oğlān pehlevān-ı cihān Nerīmān-ı zamān oldı Zāl-Destān çünki Rüstemüň ḳadd ü bālāsına naẓar itdi…" (c.6 /v.36b)

"…yedi başlu evrene beňzer Rüstem pīli göricek Sām bigi bir naʿra urdı pīl naʿra sadāsın gūş ḳılub daḫı Rüstem'e ḳarşu ṭurdı hemāndem Rüstem-i cihāngir ve pehlevān-i Nerre-şīr ol dört yüz ḳırḳ dört baṭmān gürzi başı üzere çevürdi daḫı güç varınca pīliň ḳafasına bir ḍarb urdı eyle kim ol pīliň ḍarbından pīl-i mest daḫı ol maġara-veş aġzını açdı daḫı…" (c.6 / v.40a)

25. Sâm:

Sâm-ı Nerîmân: Nerîmân (Nîrem) oğlu Sâm diye de bilinen Şehnâme'nin ünlü kahramânı. Zâl'ın babası ve Gerşâsp'ın torunudur. Daha çok yek zahm: bir yara (yaralı) nitelemesiyle tanınan ve Sîstânlı bir kahramân olan Gerşâsp'ın soyundan gelen Nerîmân'ın, Gerşâsp tarafından ortadan kaldırılan ejderhalara benzer yönleri de vardır. Firdevsî onu daha çok Nerîmân'ın kardeşi, bazen de oğlu olarak tanıtır. Avesta'da ismi Sâma şekliyle bir hânedân adı olarak geçer. Pehlevî rivâyetlerinde daha çok Sâm sözcüğü Sîstânlı iki pehlivanın adı olarak geçer: Birisi Gerşâspnâme de Şem olarak kaydedilen Esret'in babası, diğeri de Gerşâsp'ın torunu, yani Zâl'ın babasıdır. Bundehişne göre Sâm, Mazda dîni kurallarına göre kusurlarından dolayı Ahura Mazda'nın gözünden düşmüş ve bir Türk'ün eliyle baltayla yaralanıp kıyamet gününe kadar hissiz bir biçimde yaşamakla cezâlandırılmıştır. Sâm Orta Farsça döneminde (Pehlevî edebiyâtı, Eşkaniler ve Sasaniler dönemi İran edebiyâtında) kaleme alınmış metinler ve daha eski devirlerde yazılmış Avesta gibi önemli kaynaklarda da geçer, ama hakkındaki bilgiler Şehnâme'de değişikliklere uğramıştır. Ferîdûn ve Menûçehr dönemlerinde yaşamış İran kahramânlarından olan Sâm'a Ferîdûn tarafından dünyâ pehlivânı ünvânı verilmiştir. Sâm, oğlu Zâl'ı doğumundan sonra dağa bırakmış, Sîmurg onu bulup büyütmüş ve daha sonra da Sâm gördüğü bir rüyâ üzerine onu arayıp bulmuştur.

Eserin ana karakterlerinden biri olan Sâm, devlerle savaşmakta, periler sultânı kızıyla evlenmekte, Sîmurg'la konuşmaktadır. Birçok macerası zikredilmiştir. Yiğitliği dillere destandır:

"…ṣāhib-i kitāb Firdevsī bu kitābundan naḳl-i eṣaḥ kelām-ı emlāḥı beyān ḳılub aydur kim Sām-süvār oğlu Zāl-Destān bunda feraḥlıḳda şükri ḳılmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz Sām'a geldi kim perīler taḫt üzerinde Sām'ı ejder teʾsīrinden ḳadīdi bī-hoş olmakda nite ol zamān kim perīler sulṭānı ḳızı Hümā-yı Dil-firūz Sām vücūdına tiryāḳ-ı ekber kim sürdi tiryāk semmi defʿ idüb Sām aḳsırub gözin açub dizi üzerine ṭurub oturdı…" (c.6 /v.42b)

"…perīler sulṭān ḳızı Hümā-yı Dil-firūz ṭāliʿ rūz-ı pīrūz içre kim taḫt-ı ānbūs üzre Sāmile kim ʿişret ḳılurdı Sām daḫı ḳıza nīk cān [u] göñül birle ʿāşıḳ olub ʿışḳına yanub ḳılurdı perīler daḫı ol taḫtı yirle gök arasında götürüb giderlerdi ʿazm-i Zerrīn şehri'n iderleridi meger kim iblīs-i pür-telbīs ol dem ki Sāmı ejder aġzına gitdi Sām helāk ola diyüb taṣavvur itdi yine Kūh-i Elburz diyārından ādem-zād memleketine giderken…"(c.6 /v.51a)

26. Sîmurg:

Sîmurg, Farsça sözlüklerde "büyük bir avcı kuş, Zâl'ın yanında öğrenip olgunluğa eriştiği kişi" olarak geçer. Fars edebiyâtında Sîmurg'la ilgili birçok efsâne vardır. Fars mitolojisindeki özelliklerinden anlaşıldığı kadarıyla eski devirlerden beri İran toplumunca kutsanan bir yaratık olan Sîmurg, mitolojik ve efsânevi özelliklerinin yanı sıra metafizik özellikler de taşımış, bu nitelikleri sâyesinde de millî kahramânların kaderlerinde ve mitolojik olaylarda etkin rol oynamıştır. Bütün kutsal ve mitolojik kuşlar arasında Sîmurg en parlak çehreli yaratık olarak bilinir. Tevrât'ta göklerde yaşayan kanatlı bir yaratıktan söz edilir. Yuvasını tüm bitkilerin tohumlarını bünyesinde bulunduran ve çeşitli hastalıklara ilaç olan dıreht-i heme tohme adlı bir ağacın üzerine kurmuştur. Sîmurg Şehnâme'de yalnızca ilahi güçlere sâhip bir yaratık değildir: Çok iri yapılı ve son derece güçlüdür, evrenin tüm gizemlerini bilir ve her hastalığa çare bulup her sorunu çözebilecek kadar bilgedir, geleceği görebilir. **Sîmurg ile Ankâ ilişkisi:** Arapça karşılığı ankâ: "uzun boyunlu olan Sîmurg hiç kimse tarafından görülmemiş bir kuştur. Ankâ Arapların mitolojik kuşudur ve yuvası Kafdağı'ndadır. İranlıların Sîmurg adını verdikleri tanrısal güç taşıyan ve Ahura Mazda'nın kuşu olarak da bilinen efsânevi kuşların yuvalarıysa Elburz Dağı'ndadır. İslâm sonrası dönemdeyse bu iki kuş birleştirilerek aynı kuş olarak bilinmiştir. Efsâneye göre Ankâ her kuştan bir özellik almıştır. Otuz kuşun özelliğini taşıdığı için Sîmurg: otuz kuş ve otuz çeşit rengi bulunduğu için Sireng:

otuz renk diye de anılır. Renginin yeşil olduğuna inanıldığı için ona Zümrüdüankâ da denilir; ama bu son ad Sîmurg u Ankâ'dan geldiği de söylenir. Ankâ neredeyse tüm özelliklen ve etrâfında gelişen çeşitli efsâne, inanış ve telakkiler sâyesinde Arap, Fars ve Türk edebiyâtında mecaz ve mazmunlar halinde geniş bir kullanıma sâhiptir. Ankâ'nın en yaygın özelliği, kimseye muhtaç olmadan tek başına yaşadığı için "kanaat" kavramını temsil etmesidir; bu yüzden de kanaat sâhiplerine ankâ-meşrep, ankâ-tabiat da denir. Kaf Dağı gibi efsânevi bir yerde yaşadığı için bu sözcükle birlikte çeşitli şekillerde kullanılır.

Eserde Sîmurg Sâm'a birçok kez yardım eden, onu ölümden kurtaran, kuşların şâhı olarak pekçok kez zikredilir. Ayrıca teşbih unsuru olarak da kullanılır:

"…pes bu iki vücūd felekden semeke gelüb indiler velī gāh baş ve gāh ayaḳ ṭolab-vārī döndiler pes Sī-murġ ḳuşı Ḥaḳḳuñ ḳudretin ve Ṣāniʿün ṣunʿın taʿaccüb ḳılub ṭañladı pes defʿ-i Sī-murġ bir taynaġıla Sāmı ḳapub ve bir taynaġıla Raḫş'ı pencesine alub dutdı daḫı Ḳulzüm Deryāsı'nuñ üzerinden geçüb bir mürġ-i zār çeşme-sār kenārına gelüb yetdi…" (c.6 / v.10b)

"…Sī-murġ eyle diyicek Sām aydur yā sulṭān-ı ṭuyurān ve iy ʿAnḳā-yı murġān senden dilerem ki beni Ġurġur Dīv'üñ mekānına iledesün tā kim andan intiḳāmum alub anı helāk şerrinden yiryüzini pāk ve yerini ḫāk idem Sām eyle diyicek Sī-murġ didi kim yā Sām ben seni ol Ġurġur Dīv'üñ mekānına ve ol maġrūr dīvüñ serv ḳatına iltemezin…" (c.6 / v.12b)

27. Şinduht (Sinduht) Bânu:

Sin duht sözcüklerinden oluşan Sînduht, Sîmurg'un kızı anlamına gelir. Şehnâme'nin ünlü kadın kahramânlarından biri olan Sînduht, Kâbil hükümdârı

Mihrâb'ın eşi, Rûzâbe'nin annesi ve Rüstem'in de anneannesidir. Zâl ile Rûzâbe'nin birbirlerine olan gizli aşklarını bilen Sînduht, bu duruma aşırı derecede kızan Mihrâb'ı sâkinleştirmeyi başarmıştır.

Eserde, kocası Mihrâb Şâh'ın daha mantıklı düşünmesini sağlayan bir eş olarak karşımıza çıkar:

"…aḫirü'l-emr ṣūret-i ḳażiyyeyi Mihrāb'a şerḥ itdi Mihrāb Şāh ki ġażab-nāk ḳılıç çekdi ve ḳızı helāk itmege ḳaṣd yirini ḫāk ḳılmaġa cehd idicek Şīnduḫt Bānū-yı Dil-firūz ṣāḥib-kināyet ve ehl-i firāset ʿāḳile kāmile ḫātūn rehnümūn idi Mihrāb'uň ḳılıcın elinden alub naṣiḥat ḳılub…"

28. Sührâb (Sohrâb) Şâh:

Bâzı metinlerde adı Sorhâb olarak da geçen İranlı ünlü kahramân Sohrâb, Semengân'da Rüstem ile Semengân hükümdârının kızı Tehmîne'nin aşkının meyvesi olarak dünyâya gelmiş, kısa zamânda hızla büyümüş, normal çocukların bir yıllık gelişimini bir ayda tamamlamıştır. On iki ya da on dört yaşlarındayken babasının atı Rahş'ın soyundan bir atı olmuştur. İran'a ordu çıkartan Sohrâb'a bu savaş hazırlığında Efrâsiyâb yardım eder. Aslında Efrâsiyâb onun Rüstem'in oğlu olduğunu bilmektedir; ama baba oğulun birbirlerini tanımamalarından faydalanmayı ve Rüstem'in Sohrâb'ın eliyle öldürülmesini, sonra da oğlunu öldürüp böylece ikisinden de kurtulmayı hedeflemektedir. Savaş sonunda Rüstem bilmeden oğlunu yaralamış, yaraladığı kişinin oğlu olduğunu anladığından nûşdârû'yu (en etkili ilaç, panzehir) getirmesi için Gûderz'i Kâvûs'a göndermiş, ilaç verilmeyince kızarak kendisi gitmiş, ancak bu defâ da o yoldayken Sohrâb ölmüş, Rüstem oğlunun ölüsünü alarak Sîstân'a götürmüştür.

Eserde ise Rüstem, Hz. Dâvûd (a.s.)'a yardım eder ve onu Amâlika sultânı Sührab'ın yanına gönderir. Bu şekilde zikredilir:

"…Rüstem Dāvūd'uň göňlin ele aldı Cālūt'uň ḳılıcın ve kendüzünüň zırıḥın ʿaṭā ḳılub bir at üç ḳul bağışladı lüṭf u iḥsān işledi andan eline bir aḳ nişān virüb didi kim ve bu nişānı alġıl ʿaḳluň başuňa dirgil ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb'a virgil ve senüň ḫalḳuňı ehl-i ʿayāluňı milk ü māluňı alub anuň ḳatına varġıl…" (c.7 / v.40a)

29. Tahmâsab:

Rüstem'in Efrâsiyâb'la mücâdelesi sırasında İran hükümdârı olan Tahmâsab, âdil bir yöneticidir. Rüstem, Efrâsiyâb'ı yendikten sonra onun silahını ve atını Tahmâsab'a hediye eder. Ayrıca hikaye'de Tâlût'tan kaçan Hz. Dâvûd (a.s.) Tahmâsab'ın himâyesindeki topraklara sığınır.

"…Rüstem daḫı Efrāsiyāb'uň raḫşına süvār olub daḫı kendü atın yetdi getürdi Ṭahmāsab Şāh'a virdi ʿazm etdi tā kim zamānile ʿAcem sulṭānı Ṭahmāsab Şāha yetdi Efrāsiyāb'ıla ceng itdügin ʿarż itdi ve Efrāsiyāb'uň atın yaraġun Ṭahmāsab Şāha virdi Ṭahmāsab Şāh daḫı Rüstem-i cihān pehlevān ḳılub Sām-süvār kürsisine geçüb oturdı ʿālemüň ṣāḥib-ḳırānı Rüstem-Dāsitān oldı…" (c.7 / v.38a)

"…Rüstem-Dāsitān Ṭahmāsab Şāhile yiyüb içmekde bizüm ḳıṣṣamuz yine Dāvūd'a geldi nite çün kim Dāvūd Ḳudüs şehri'nden gidüb Cālūt'uň ḳılıcın ḳuşanub Ṭālūt'dan üşenüb getdi bir gün Ṭahmāsab Şāh taḫt-gāhına yetdi ammā kim Dāvūd beni bilmesünler diyüb iḥtiyāṭından bir nemed geyüb başına külāh urunub yalın ayaḳ elinde bir ṭabaḳ gören ṣanur kim bir çıblaḳ ṭurlaḳ pes bir mecnūn yirinde ṭurdı…" (c.7 / v.38a)

30. Tehmûrs

Pehlevîce Tahmûrâb olarak geçer. Hûşeng'in ölümünden sonra babasının yerine tahta çıkmıştır. Tehmûrs, devlerle savaşıp onları yenilgiye uğratarak hapse tıkmasından dolayı Tehmûrs-ı Dîvbend: dev bağlayan Tehmûrs olarak da bilinir. Kuhendûz ve diğer birkaç şehrin onun tarafından kurulduğu rivâyet edilır. İsfahan'da da Mihrîn ve Heft Melike adlı iki önemli târîhî binânın onun tarafından yaptırıldığı rivâyet edilir. Otuz yıl hükümdârlık tahtında bulunup egemenlik süren Tehmûrs, Ehrimen'i bir at şeklinde emrine alarak onunla dünyânın çevresini dolaşmış ve Elburz Dağı'nın zirvesine çıkmış; ama Ehrimen serkeşlik yaparak onu eyerden atıp içine çekmiş ve Cemşîd'e haber ulaştırıldığında gidip onu Ehrimen'in karnından çıkarmıştır. Dönem rivâyetlere, özellikle de Şehnâme'ye göre, Tehmûrs hükümdârlığı döneminde insanlara koyunların yününü eğirme, giysileri biçip dikme gibi meslekleri öğretmiştir. At, katır ve eşek gibi hayvanları evcilleştirmiş, iyi vezîrlerinden Şeydesp[184] de (Şehresp) onu hep iyiliğe yönlendirmiştir. Oruç tutma geleneğinin, yaşanan bir kıtlıktan hareketle ilk olarak onun tarafından başlatıldığı aktarılır. Putperestlik de onun zamânında ortaya çıkmıştır. Saygın bir yakını ölen kişi onun heykelini veyâ resmini yaparak teselli olur; sonraki kuşaklar da bu heykellerin yapılış amaçlannı bilmedikleri için tanrı sanarak taparlardı. Egemenliği altındaki topraklarda yaşayanların istedikleri dîne bağlanabileceklerini ve dînlerini seçme özgürlüklerinin olduğunu söyleyen Tehmûrs putperestliği ortadan kaldırıp insanlara Tanrıya inanmalarını emretmiştir. Gerdîzî'ye göre müzik, ipek ve bal onun tarafından keşfedilmiştir. Kendisine İblis'i, tüm cinleri ve Şeytânları mağlup edecek bir güç (ferr) verildigi için bu yaratıklara insanların yaşadığı bölgelerden çıkarak ıssız ve uzak bölgelere yerleşmelerini emrederek hepsini denizlere ve çöllere gönderdiği; Farsçayı ilk kullanan ve yazıyı ilk yazanın da yine o olduğu aktarılır.

[184] Şehnâme'ye göre Goştâsp'ın oğlu olan Şeydesp, Goştâsp ile Ercâsp'ın aralarındaki savaşta diğer iki kardeşi Erdeşîr ve Şîrû'yla birlikte öldürülmüştür. Câmâsb Hekim de savaş öncesinde Şeydesp'in büyük Kahramânlıklar göstereceği ve sonunda da öldü rüleceği kehânetinde bulunmuştur.

Eserde Tehmurs, fahirlenme ve teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

"…zevālinden Hümāyı agah cümle perīler ḳızları Sām'ı teraḥḥum ḳılub nigāh itdi andan Sām daḫı Nerīmān bin Kerīmān bin Ṭehmūrs̱ neslinden Ḳahramān-ı Ḳātil aṣlından olduğın söyledi…" (c.6 /v.43b)

31. Zâl:

İranlı kahramân Sâm'ın ak saçlı doğması yüzünden Zâl, yani yaşlı ismi verilen oğludur. Şehnâme'de Zâl-ı Zer ve Destân adlarıyla da geçer. Şehnâme'ye göre, Sâm oğlunun ak saçlı olduğunu görünce, onun bu hâli yüzünden kendisini alaya alacaklarını düşünerek çocuğun çok uzaklardaki Elburz Dağı'na bırakılmasını emreder. Sîmurg bu çocuğu o dağda bir kayalığın üzerinde aç, susuz ve ağlar bir halde bulur. Yavrularına yem yapmak için yuvasına götürür; ama yücelerden ilâhî bir ses bu çocuğu korumasını, besleyip büyütmesini, çünkü onun büyük bir adam olacağını söyler. Sîmurg'un besleyip büyüttüğü Zâl delikanlılık çağına geldiğinde adı sanı her tarafa yayılır. Bir gece babası rüyâsında bütün heybetiyle oğlunu görür: Etrâfındaki komutanlarıyla babasına sitem etmektedir. Bunun üzerine Sâm yola koyulup Elburz Dağı'na gider ve orada Sîmurg'u bulup oğlunu teslim alır. Sîmurg ayrılmadan önce ona tüylerinden bir tâne verir ve darda kaldığı an ateşte yaktığında haberdar olup yardımına koşacağını söyler. Babasının verdiği yetkilerle Sistân Hükümdârlığı'nı elde eden Zâl gönlünü Kâbil sultânının kızı Rûzâbe'ye kaptırır ve babasının şiddetli muhalefetine rağmen onunla evlenir; bu evlilikten İran millî kahramânı Rüstem dünyâya gelecektir.

Eserin ana karakterlerinden biri de Sâm-süvâr olarak zikredilen Sâm'dır. Başından birçok macera geçer. Devlerle, ejderhalarla savaşır, Şeytânla mücâdele eder. Eserdeki meclislerin büyük kısmı Sâm'ın maceralarını anlatır.

32. Zû (Zâb) Şâh:

Zâb olarak da bilinen Zû, Pîşdâdî hânedânı hükümdârlarından biridir. Zû'nun adı Avesta'da Uzava: yardımcı, babasının adı da Tumâspâ: şişman atlar sâhibidir. İran millî târîhînde hem Zû hem de babası Tâhmâsp'ın ünü oldukça yaygındır Şehnâme'ye göre, Nevzer'in Efrâsiyâb tarafından öldürülmesinden sonra İran büyükleri, Nevzer'in iki oğlu Tûs ve Gostehem'in hayâtta olmalarına rağmen ferr-i îzedîyi, tahtı ve tâcı taşlamadıkları için yine Ferîdûn soyundan gelen Menûçehr ailesinden Tâhmâsp oğlu Zû'yu İran tahtına çıkarmışlardır. Tahta çıktığında yaşı ilerlemiş olsa da adâlet ve insaflı yönetimiyle tanınan Zû, ülkesini kalkındırma yolunda önemli çalışmalar yapmıştır. İran-Tûrân savaşlan nedeniyle İran yönetimi büyük sıkıntılar ve kıtlıklarla karşı karşıya kalmıştı. O dönemde yağmurlar bile kesilip kıtlık artık dayanılmaz bir aşamaya ulaştığında bütün bunların yanlış yönetimlerin ve kötülüklerin sonucu olarak gerçekleştiği düşünülmüş; ardından da Zû'yu, Efrâsiyâb ile anlaşıp ülkeyi refah ve huzûra kavuşturmak için iş başına çağırmışlardı. Târîhçilerin çoğu onu Gerşâsp'la aynı kişi olarak kabûl ederler. Şehnâme'ye göre Nevzer'in Efrâsiyâb tarafından öldürülmesinden sonra onun yerine geçecek kişi konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıktı ve Zâl'ın teklifiyle tanrısal güç taşıdığına inanılan insanlardan olduğu kabûl edilen Ferîdûn'un soyundan gelen Zû kral olarak seçildi. Hükümdâr olduğunda Zâbulistân'a gitti. Birçok kanal yaptırarak sulama işlerini geliştirdi ve topraklarını tarıma uygun hale getirdi. Efrâsiyâb'ın yıktıklarını onarmasının yanı sıra meyve sebze yetiştiriciliğini önemli ölçüde yaygınlaştırdı. Adâletiyle tanınan bir melik olan Zû, babası Menûçehr'in dînine inanırdı. Rivâyete göre Dicle'den Zâb adını verdiği bir kanal açtırarak yapay bir ırmak oluşturmuştu; o köylerde çeşitli bitkilerin tohumlarını ilk kez ektirip üretti.

Metinde İran sultânı olarak zikredilir ve Zâl ile Rüstem'in Zû Şâh ile dostluğu mevcuttur; ayrıca Sâm'la ava gitmeleri zikredilir. Zâl, Rûzâbe'yi istemeye gideceği vakit de Zû Şâh'ın gücünü arkasına almak istemektedir.

"…maʿlūmuň ʿışḳuňa Zāl maḥḳūmuň olaldan tene nizārı cānuma zārı getürdi ḳaṣdum budur kim Īrān sulṭānı Ẕū Şāh'uň ḳatına varam atam Sāmı daẖı anda bulurSâm ḥālümi ʿarż ḳılub senüň derdüňden neler çekdügimi bildürüb aňa daẖı ẖaber virem Tā kim Ḥaḳḳun ʿināyetiyle ve Sām-süvār'uň ḳuvvetiyle ve Ẕū Şāh'uň devletiyle seni ele getürem yāẖūd bu yolda başum yitürem…" (c.6 /v.18a)

j. Hayali Kahramânlar

1. Gurgur Dev:

Gurgur, devlerin lideridir. Dehşet verici bir görüntüye sâhip olduğu tasvîrlerle anlatılır. Gurgur, Sâm'ın atası olan Nerîmân tarafından öldürülen kardeşi Kamkam devin intikâmını almak için Sâm-süvâr'ın uyuduğu sahrayı üstündekilerle berâber feleğin katına çıkararak Sâm-süvâr'ı helâk etmek ister. Sâm'ın uyanması ve na'ra atması üzerine de devler sahrayı gökyüzünden aşağı atarlar, ardından da Elburz Dağı'na kaçarlar. Sâm da onların peşine düşer.

"…Murādum budur kim ben Ġurġur Dīv ü ḳarındaşum Ḳamḳam Dīv'üň ḳanın ben Sām bin Nerīmān'dan alam bu fenā-yı hevādan yer yüzüne ṣalub ḳahr ḳılam yā Sām bildüň mi nedür ser-encām-ı encām ben ol Ġurġur'am ki birinci ḳat felek gözlerimde bir ḥubābçe yoḳdur ve yedi felek çarẖı ḳatumda bir ṭolabça yokdur…" (c.6 / v.5a)

"…ben ol Nerīmān oglı Sāmam ki baňā każā vü ḳader ne deňlü gelürse āsumān-ı ẖaṭar baňa gelmez yol bulmaz ecel gelmeyince ölmezem ammā ki Ġurġur Dīv'den intiḳāmum almayınca ölmezem illā ki sen çün kim beni Ġurġur Dīv'e

iletmezsin yolunı bāri göstergil ben aňa giderem Ḥaḳ Teʿālā'ya tevekkül iderem Ḫuda rāst getürürse ölmedin Ġurġur maḳāmına yitürürse bu Ḳamḳam ḳılıcıyla gerdenin iki biçem şu yerine anuň ḳanın ḳana ḳana içem didi…" (c.6 / v.12b)

2. Hümâyûn Şâh:

Hümâyûn Şâh, periler sultânıdır ve Sâm'ın sevdiği ve evlendiği peri kızı olan Hümâ-yı Dil-firûz'un babasıdır. Şeytân'ın iğva vermesiyle ve yanıltmasıyla kızını ve Sâm'ı öldürmek için ordu tertib etmiş ancak Sâm gâlip gelmiştir. Olayın aslı anlaşılınca da kızını Sâm'a vererek büyük bir düğün tertib etmiştir.

Eserde Sâm'la ilgili meclislerde ismi sıkça geçer:

"…Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūza yitdi nite meger kim bu Kūh-i Elburz'da bir perīler meliki varidi adına Hümāyūn Şāh-ı Cin dirleridi ʿaẓīm şehriyāridi Kūh-i Elburz'da olan perīler emrine fermān idi taḫtı yirinde olurdı ḫiẕmetin ḳılurlaridi Ḳalʿa-yı Zerrīn şehri anuň taḫt-gāhıyidi…" (c.6 / v.30a)

"…Şāh'a gelüb ḫaber virem bāḳīsin Şāh bilür diyüb Racīm çeşm-i gūş olub ṭurdı Hümāyūn Şāh bu vechile söz kim işitdi derḥāl ḳatında ḥāẓır olan perīlerine serhenglerine ḥükm itdi tā kim birkaç yüz biň perīler cemʿ idüb 'arż itdiler bir ʿāc-ı ābnūs taḫt üzerinde perīler serhengle bile Hümāyūn Şāh oturdılar birḳaç perīler ol taḫtı çeginlarına alub götürdiler…" (c.6 / v.51b)

3. Hümâ-yı Dil-firûz:

Periler sultânı Hümâyûn Şâh'ın kızı ve Sâm'ın sevgilisi ve karısıdır. Sâm'ın ejderha cengindeki yiğitliğini görüp ona aşık olmuş ve Sâm'ın ejderhanın zehirin tesirinden kurtulmasını sağlamıştır. Sâm'la eğlence meclisleri düzenleyen, bir müddet sonra da Sâm'la evlenen Hümâ-yı Dil-firûz'un güzelliği dillere destandır.

"…nice ola kim bu evrenden ḫalāṣ benüm ḳatumda ḫaṣ ola diyüb emr eyledi taḫtını perīler yirle gök ortasında dutdılar daḫı Hümāyūn Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūz ile perī begzādeleri ḳızları taḫtuň merkezinden aşaġa baḳışub Sām'uň ejderhāyile ceng itdügin temāşā itdiler…" (c.6 / v.30b)

"…çeng ḳılların çeküb ṭanburlaruň ḳulaġın burdılar gūş-māl virdiler mihr ü dil-cū sāḳiler zerrīn ḳadeḥler ele alub gül-gūn şarābları Sāmile Hümā-yı Dil-firūz'a ṣundılar…" (c.7 / v.6b)

4. Kamkam Dev:

Gurgur devin kardeşidir. Sâm'ın atası Nerîmân tarafından öldürülmüş ve kılıcı Sâm'a kalmıştır. Sâm, girdiği savaşlarda Kamkam'ın kılıcını kullanır. Racîm, Sâm'ı öldürtmek için Gurgur devi, kardeşinin intikâmını alması için kandırır. Kılıcı sıkça zikredilir.

"…Seni daḫı atıňla yaraġun yaraġuň yatuňıla şāhinüň tāzuň zaġaruň itüňile yüz yetmiş sekiz arş ḳadd ü ḳāmetiňle felegüň birinci ḳat çenberine yitürdüm. Murādum budur kim ben Ġurġur Dīv ü ḳarındaşum Ḳamḳam Dīv'üň ḳanın ben Sām bin Nerīmān'dan alam bu fenā-yı hevādan yer yüzüne ṣalub ḳahr ḳılam…" (c.6 / v.5a)

“…Sām-ı cihān-pehlevān daḫı kim furṣat gördi Ḳamḳam ḳılıcıyla yā Allāh diyüb ejderhāya urdı ḳafāsından eyle ḍarb urdı kim yaʿni kim çaldı şöyle kim gerdanından ḥıyār mānendür iki böldi…” (c.6 / v.37a)

İKİNCİ BÖLÜM: (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

I - 6. CİLT: Topkap Müzesi Kütüphânesi H 1525

[1a] CİLDÜ'S-SĀDİS

[1b]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḥamd aňa kim itdi ḫılḳat ʿarş u ferşü Dārā[185] baḳ
Dest-i ḳudret nice ḳıldı Fāʿil ü Muḫtār'a baḳ

Lafẓ-ı Kün'den itdi peydā kāʾinātı bī-kuṣūr
Tīn ü mā'dan ḳıldı gūyā ādemi āşkāra baḳ

Ger sürūş u ger nuḳūş ger ḫurūş u cūş u ḫoş
Külli andan ḳamu anuň ḥikmet issi kāra baḳ

ʿArş [u] ferş u fevḳ u taḫt u ne ki varsa kün fe-kān
Bir varaḳdur defterinden defter-i ṭomara baḳ

Ol Kerīm ü Lem-yezeldür[186] Lā-yenām[187] u Lā-yemūt[188]
Ḫayy u Ḳayyūm ol Ḫuḍā'dur iy muḳırr iḳrāra baḳ

Aḥmed ü Maḥmūd [u] Ḳāsım ol Muḥammed Muṣṭafā
Dü cihānuň serveridür ol laṭīf envāra baḳ

Dindi levlāk[189] ana Ḥaḳ'dan geldi Ṭā-hā şānına
Sād u Yā-Sīn oldı naʾtı bu ʿaceb esrāra baḳ

Seng-i rīze şāhidiken susma dū mūr [u] mār

---

[185] Yazmada "dāra" şeklinde geçmektedir
[186] Yok olmaz
[187] Uyumaz
[188] Ölmez (Yazmada lā-yeḳūt şeklinde geçmektedir)
[189] "Levlake levlak lemma Halaktu'l Eflak - Eğer sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım" manasındaki Hadîs-i Şeriften iktibastır

Münkir olub didi cāzū Bū Leheb mekkāra baḳ

Vir ṣalāvāt ol şefīʿ al-müẕnibīnüñ rūḥına
Şefḳat iden rūz-i maḥşer oldur āḫir āra baḳ

Çār-aṣḥāb ismini şerḥ idelüm bir bir saña
Bekr-i Ṣıddīk u ʿÖmer ʿOs̱mān ile Kerrār'a baḳ

Şeh Ḥüseynile Ḥasan'dur çeşm-i nūr-ı Muṣṭafā
Bu iki dürreyn-i bihter bu iki dil-dāra baḳ

Şāh-ı Zeyneʾl-ʿābidīn ol ser-firāz-ı seyyidīn
Mesned-i şerʿ oldı Cāʿfer-Ṣādıḳ-ı rehvāra baḳ

Pīşvā-yi ehl-i dindür ol Muḥammed Bāḳırī
Mūsī-i Kāẓım imāmdur ol melek-hemvāra baḳ

Maʿden-i luṭf ü seḫādur menbāʿ u kān-i kerem
Ger Tākī vü bā Nāḳī'dür ol iki dindāra baḳ

Hādī-i ins ü melekdür Şāh-Rıżā vü ʿAskerī
Mihrī-i ṣāhib-ḳırān ʿaẓām imām muḫtāra baḳ

Ṣad dürūd u ṣad taḥiyyat ṣad ṣalāvāt ṣad hezār
Menden olsun ʿĀl-i Aḥmed rūḥına her bāra baḳ

Men muḥibb-i ḫānedānem muḫlisem Firdevsī'dür
Ol cihetden laʿnet itdüm ḫar Yezīd mekkāra baḳ

Rezm idincek Zāl Dastān taḥsīn ider cengine
Bezm iderse ola sāḳī müşterī dindāra baḳ

Heft-kişver rubʿ-i meskūn aña tābiʿ baḥr u yir
Ḳamu millet aña bende müslim ü küffāra baḳ

Rezm idincek Zāl Dastān taḥsīn ider cengine
Bezm iderse ola sāḳī Müşterī dindāra baḳ

Devr içre baʿzı pür-ḫūn yoḳdur ammā ki ḳadeḥ
ʿAdl içre nevḥā ḳılmaz līk-nāy-ı zāra baḳ

Ol sitāre merkeb ü ḫurşīd ü çetr-i meh ʿalem
Ol seḥāb-baḫşīş-i gerdūn-i şükūf ḳāf ḳara baḳ

Ḫıtk-i şāha naʿl-i zerrīn virse nʾola miḥr ü māh

Ḳaṣrınuñ cāmını öper ḫūrşīd-i envāra baḳ

Bulalı ʿadli ile revnāḳ cihān Ḳ[ā]fdan Ḳ[ā]fa
Ṭāliʿinde ḫassa hergiz baḳmadı seyyāra baḳ

ʿAdlüñ arḳasında āhū girdi yirüñ çeşmine
Berreye ʿizzet ḳılur gör ki lā-güftāra baḳ

Zer ki ḫāküñ laḥd içinde pūşideydi her zamān
[2a] Pes kefen yırtıp urundı sikke-i ruḫsāra baḳ

Bir duʿā-yı dāʿidür Firdevs ider Şāh'a duʿā
Ḳıldı teʾlīf ol kitābı neşrile eşʿāra baḳ

Bu Süleymān-nāme'sin ki[m] söyledüm ol Şāhiçün
Gör ne zībā söz demişem dürrile gehvāre baḳ

Var ümīẕüm bu Süleymān-nāme‿ile tā ḫaşr[e dek]
Yād olavuz ʿālem içre fikr ile efkāra baḳ

İy kitābum istimāʿ iden ḳıluñ ḫayr-ı duʿā
Ki‿iḥtiyācum var duʿāya nāliş ile zāra baḳ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Vir ṣalāv[ā]t Muṣṭafā'ya diñle bu güftāra baḳ

a. Süleymān-nāme Yigirmi Altıncı Meclisinüñ Ẕikrindedür

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Hīç göñül derdine dermān hemçü bismillāh yoḳ
Rāh-ı ʿadde rāḥ-ı pāyān hemçü bismillāh yoḳ

Her kişinüñ vardur esbābı ṭarīḳince tamām
Sāz-i rāh-ı ehl-i ʿirfān hemçü bismillāh yoḳ

İy müfettih fetḥ-i bāba bunca miftāḥ olmaya
Açmaġiçün genc-i iḥsān hemçü bismillāh yoḳ

Dil sarāyı içre kimse taḫta temkīn olmadı
Mülk-i cāna hīç ü sulṭān hemçü bismillāh yoḳ

Genc-i bismillāh olsa daḫı özüñe ne ola
Zīre tāc u taḫt u ḫāḳān hemçü bismillāh yoḳ

Her kime tāc-ı kerāmet virdi Ġaffār u Kerīm
Göñül içre nām-ı Sübḥān hemçü bismillāh yoḳ

Bu Süleymān-nāme’den fetḥ-i kelām olmasına
Söyleseñ Firdevsī destān hemçü bismillāh yoḳ

1. **Dāsıtān-ı Zāl-Destān-ı Kethuẕā Şoden-i Māʿşuḳ Rā Resīden:**

Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿAd ol ḥakīm ol ḥakīm-i kāmil üstād ḳavlince bu kitāb-ı Süleymān-nāme’yi Süryānī dilince taṣnīf ḳılıpdur. Baʿdehu Eflāṭun-ı Yunānī kim ekmel-i kümelā efḍal-i ḥükemā aʿlem-i ʿulemā bu Süleymān-nāme’yi Yunan dilince lisān-ı Süryānī’den terceme idüb teʾlif ḳılıpdur. Min baʿd Seyyid Nesir Baġdādī idi. Ol cihān hüner-mendlerinüñ üstāẕı zübān-ı Yunānī’den Fārsī diline dönderüb menşūr terkīb idübdür. Baʿde-zān Firdevsī-i bende-i nā-tüvān-ı efgende bir niçe yüz pāre kitāblardan istiḫrāc idüb ve ẕikr olan ḥükemā vü ʿulemā vü füẓelānuñ teʾlīf itdükleri Süleymān-nāme’lere muṭṭaliʿ olub müṭālaʿa ḳılub ser-cümlesin Firdevsī-i bende-i nā-tüvān-ı efgende Türkī mensūr manẓūm üç yüz altmış altı mücelled kitāb ve biñ sekiz yüz meclis bāb ʿale’t-tertīb idübdür. **Nite şöyle kim** bu altıncı cild kitābda ve yigirmi altıncı meclis bābda bizüm ḳıṣṣamuz Zāl-Destān’a geldi. Ol zamān Zāl-Destān ʿāşıḳ-ı mestān naẓarından cāriyeler gitdiler. Nihānī yoldan kimesne duymadın ḫalḳ peylerin görüb pāylarına sürüb ardlarına uymadın gelüb Rūzābe dil-ārām ḫiẕmetine yitdiler. Zāl’uñ derd ü revālinden ve aḥvālinden efʿālinden **maʿa’l- ḳıṣṣa** cemāl-i ber-kemālinden ve aḳvālinden bir daḳīḳa nesne fevt itmeyüb beyān-ı faṣīḥ lisānla Destān dāsitānın taḳrīr ḳılub ʿayān itdiler, tā kim Rūzābe daḫı ʿaşıkuñ kendüye āşufte dil-ḫasta olduġın gūş idicek ʿışḳ ṭamarları **[2b]** berḳ urub cūş yirinden ṭurub dāyesin der-i āġūş māl-ı ḫılʿat envāʿ-ı niʿmet virüb göñlini **ḫoş eyledi** andan didi kim iy dāye ve iy ʿömrüme sermāye nice ola kim yarın Zāl’uñ ol ferḫunde cemālüñ müşāhedesin ḳılavuz tā ki göñlümüz tesellisin bulavuz diyüb āh u āhından felek ʿaynasın siyāh ḳıldı. Bir zamān yandı yaḳıldı. Çarḫ-ı ġaddaruñ zaḥmetlerinden dil-şikestedür. Nigāruñ taḥḳīḳlerinden ol ḫīnde fi’l-cümle Zāl’uñ ʿışḳına dil ḫasta oldı. Dāye didi kim iy gül-endām dil-ārām ʿāşıḳ olmamaḳ gerek çün kim olduñ ṣabrile āh u efġan

eyleme kim āhı ʿāşıḳuñ sırrını ider sırrı fāş olıcaḳ erden baş gider baş gidincek ʿāşıḳ māʾşuḳ vaṣlından bī-murād ḳalur ḫayf olur. Ḫāṣṣa kim anıñ Mihrāb Şāh ḫışm-nākdur ki devrinde cellād-ı nā-pākdur ḳan içmekde ḫod-hemān sāḥir-i Ḍaḥḥāḳdur. Eger kim bu sırdan ṭuyarsa hem seni hem sevdügiñi helāk iki gözüñ daḫı yirini ḫāk ider, bu dem saña geregi budur kim bu derde ṣabr ve taḥammül ḳılasın. Tā ki bir gün dost vaṣlına dest-res bulasın. Zāl'uñ mübārek cemālin müşāhede ḳılub naẓarına varasın. Bu derdlü göñlünüñ devāsın viresin diyüb dāye Rūzābe dürlü dürlü naṣiḥatler virdi ammā ki Rūzābe almadı, ʿāşıḳ pendi ḳabul ḳılmaz sözüni maḳbūl ḳılmadı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bāy ḫāce şāh u mevlāya ḫo[190] ḳul
ʿĀşıḳ olan itmeye pendi ḳabūl

İḫtiyārı elde olmaz ʿāşıkuñ
Ol cihetden gāh müʾeddeb gāh fużūl

Neşir: Ḥakīm ḳavlince dāye gördi kim ḳız pend ü naṣiḥat işitmez ʿaḳlını ʿışḳ leşkeri tārāc ḳılub ṭağıtmış. ʿAḳlile naḳli ḳabūl itmez, pes Rūzābe'nüñ ṭabiʿatından ṭoġub aytdı kim iy niġārīn nāzenīn efġānı āşikāre itme kim atañ işide daḫı saña yāḫuẓ Zāl'a Nerīmān işide ikiñizüñ daḫı ʿömri ḫazānın ile gide. Saña lāzım gelen budur kim ḥazretüñ ṣabride ke's-sabrı miftāḥu'l-ferec[191] ʿışḳ derdine ṣabır ḳılan ʿāşıḳ belā bud dost vaṣlına irse gerek. Derdlü göñline murādın virse gerek. İy nigārın sen birḳaç gün ṣabr ḳıl ben ḳaravaşuñ cehd ḳılub durışayım, durayım, düşeyim, bu işe çāre bulayım, derdüñe dermān ḳılayım, şöyle kim viṣāline Zāl'uñ vuṣūl bulasın, sen māʿşuḳa ʿāşıḳ naẓarında maḳbūl olasın. Cehd itmek gerek kim Zāl'ı daḫı saña ʿāşıḳ ola kim senüñ hevāñ ile āh u efġān ile ḳala seniñçün senden biter yana yaḳıla diyicek Rūzābe'nüñ ol rūḫın mihr ü mehüñ bu sözile biraz ʿışḳ-ı odın teskīn ḳıldı. Taʿcīl gidüb göñli ārām buldı. **Pes dāye** daḫı diledi kim bu derde dermān ve Zāl daḫı biñ

---

[190] "ḫo": ḫod kelimesinin kısaltılmışıdır.
[191] "Sabır felahın anahtarıdır" mansındaki Hadîs-i Şeriftir.

cānıla Rūzābe ʿāşıḳ nigāran dil-i aşūfte vü ḫayrān ḳıla andan ol gün ṣūret tebdīl ü cāme taġyīr ḳılub şehr içine gitdi. Bir kāmil naḳḳāş düḳḳanına gelüb yetdi kim **[3a]** ol naḳḳāş naḳş içinde lā-naẓīr kāmilidi. ʿAḳlile pīrdi ve ʿömrile cüvān ve her hünerde fāżılidi.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Eger kim ḳaṣdıla taṣvīr iderdi
Yeli ṣu üzre ol taḥrīr iderdi

Ne ṣūret kim yazarsa cān u dilden
Ṣanayduň cānı var tasṭīr iderdi

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Rūzābe dāyesi bu vaṣfı ḳılduġumlayın naḳḳāşı bulub biň ḳızıl altun virüb alub geldi ve Rūzābe'nüň cemālin naḳşa ʿarẓ ḳıldı. Daḫı naḳḳāşa dāye dir kim yā naḳḳāş-ı kāmil ve iy hüner-mend-i fāżıl bu ṣūret-i naḳşı taṣvīr ü taḥrīr eylegil. Naḳşı götürüb andan götürüb sefer itmege tedbīr eylegil. Zinhār bu rāzı bekle yoḳsa başdan çıḳarsın didi, naṣīḥat itdi. Naḳḳāş daḫı yirinden ṭurub odasına gelüb ki yetdi ol dem Rūzābe'nüň ṣūretin ḳaleme raḳama getürüb yazdı ve tamām ki ḳıldı ṣūreti getürüb dāyenüň eline virüb kendi altun alub ʿazm-i sefer ḳılub revān oldı. Andan ol ṣūreti dāye kendinüň bir ḫāṣ ḫādim ḳulı varidi kim dāye birle dost ġāyetde yāridi. **Andan** ṣūreti ol ḫāṣṣı ḳulınuň eline virdi ki var bu ṣūreti Zāl'uň şikārı yolınuň kenārına revāne olġıl, daḫı yoluňuz furṣat buluncaḳ bu taṣvīr[i] Zāl'uň eline ṣunġıl. Andan ayıt kim iy şāh-ı cihān bu taṣvīr Mihrāb Şāh ḳızı Rūzābe'nüň ol melek-sīret Cemşīd[192]-ṭalʿat ve ruheyn-i mihr ü māhuň naḳşıdur diyüb ʿarż bu ḫiẕmeti üzere ki farż idesin didi. Ḫādim ġulām daḫı Zāl'uň yolına varub ḫalḳdan nihān Rūzābe'nüň naḳşı alub didi kim bu naḳşı ṣāḫibine vireyin diyüb Zāl'uň yolını alub ṭurdı. **Ez īn-cānib** Zāl daḫı cāriyeler gidincek āşufte-ḥāl oldı. Ol gice tā ṣubḥ olınca yāruň uyḳu gözlerine ḥarām ḳıldı. İntiẓārile oturdı. Ne yatdı ne

---

[192] Yazmada "cimşīd" şeklinde geçmektedir

uyudı ne ẖoẕ ārām ḳıldı. Ol gice çün kim geçdi, ṣabāḥ müʾeẕẕinler dilinde ṣadā kim hayyi ʿāle'l-felāḥ[193] oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seḥer kim āfitāb-ı Rüstem'i
Çekdi ḳından çıḳaruben Ḳamḳam'ı

Girdi meydān içre hem çü āfitāb
Gördi bī-cān oldı meh Efrāsiyāb

Çünki Rüstem ẖāveri ki urdı ḍarb
İtdi meh Efrāsiyāb'ı ʿazm-i ġarb

Çünki ṣubḥ-ı ṣādıḳ oldı ol zamān
Yirlerinden ṭurdı pīr ile cüvān

Virdi güneş çünki ʿālem içre nūr
Buldı ol nūr ile göňüller sürūr

Neṡir: Çün seher-gāh oldı Zāl-Dāsitān şikāra ʿazm ḳıldı. Ġulām-ı ẖādim daẖı Zāl'uň yoluna varub ẖalḳdan nihān Rūzābe'nüň naḳşın virüb didi kim bu naḳş ṣāhibi Rūzābe dil-ārāmdur saňa āşufte vü bī-ṣayr-ārāmdur diyüb yoldan gitdi. Zāl daẖı şikāra v[a]rub gāh Şahbāẕıla gökde **[3b]** ḳuşları ṣayd-gāh tāzile yirdeki vuḥūşları ḳayd idüb dutub gelüb otaġına kim yitdi ẖalvet-i ẖāṣṣına varub kaġıdı açdı naẓār-ı pāk ḳılub naḳḳāşuň taṣvīrini taḥrīrini kim seçdi bir ṣūret-i naḳş gördi kim her naḳşında biň māʾnī ve hayrandur. Şöyle yazılmış kim farḳ arada hemān bir cāndur. Hemān Zāl-Destān ol raʿnā ṣūret-i naḳş kim gördi cān ile naḳş itse ʿāşıḳ oldı göňül virdi. Bir zamān mecnūnleyin müteḥayyir olub ser-gerdān ṭurdı. Rūzābe ʿışḳından Zāl, Zāl-ı cihān-dīde bigi ḳadīd olub ḳaldı ve iltihāb ve ıżṭırāb aňa yol buldı. Bir naḳş oynadı kim aňa bu devrān-ı ġaddār gözlerinden cigeri ḳanın aḳıtdı. Miṣl-i bıňar belā baḥrında yaşı cūşı mevce fiġānuň ṣadāsı evce irdi. Cihānı eyle ḳıldı gözleri pür-āb ki ditrerdi üstine ṭoksān māh-i tāb.

---

[193] Buyrun kurtuluşa

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Anuň gibi iderdi āh u zārı
Ki yaşından [da] baḥr oldı kenārı

Ṣanem zülfi bigi ḥāli müşevveş
Ġamından gözde āb u dilde āteş

Rūzābe içün ki ḳılurdı ol āhı[194]
İderdi merḥamet mürġile māhı

Aḳıdub gözlerinden Nīl ü Ceyḫūn
Ḳılurdı āhı efġānı beher gün

Sürüb yüzüni her dem ḫāk-i rāha
Fiġānın irgürürdi mihr ü māha

2. Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār Pehlevān:

Ḥakīm ḳavlince Zāl āşufte-ḥāl olub Rūzābe'nüň ol cemāl-i ber-kemāl ve rūḫayn-i mihr-i mehüň ʿışḳından āh u zār itmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Sām'a geldü kim dīvler Sām'u alub hevā-yı fenāya götürüb gitmekde **nite bundan** ol ikinci cild kitābda ve otuzuncu bābda iblis-i bī-din ü şeyṭān-ı laʿīn iġvāsıyla kim ol Ġurġur Dīv-i pelīd ol sāhir ü kāfir [ü] Yezīd dīvlere ḥükm idüb Sām bin Nerīmān ve ol ẕülāle-i Kerīmān'ı ve Benī-reh-ı Kürşeb-i cihān pehlevānı ve Āl-i Ṭahmurat Ḳahramān'ı kim götürürler. Yatduġı ṣaḥrāyı ṭaġ u ṭaş bāġ u ḍaġla ve kendünüň yaraġu ve yatıla ve Raḫş'ıla[195] yaʿni atıla götürüb birinci ḳat gögüň çenberine yaḳın kim yitirdiler. Andan Sām-ı cihāngīr pehlevānı ṣāḥib-serīr Ġurġur Dīv'üň dīvlerinden ġāfil ol çayır-ı ṣahrānuň çayırı çemeni lāle vü sünbül ü semeni üzerinde yatur ḫābda ammā kim Raḫş'ı dīvleri görüb kişneyüb naʿra urub ıżṭırābla Sām'ı ol ṭaġa ṣaḥrā ṭaşıyla içindeki ḳurusıyla yaşıyla kimi omuz vurub kimi baş ile üç yüz nerre dīvler kim ḳuvvetile ʿaraṣatile götüricek hevā-yı fenāya yitüricek Sām'uň ḳulaġına irişdi āvāze kim ve ḥadden geçdi. Sām daḫı uyḳudan bī-ẕār olub ki gözlerin

[194] Mısranın vezni bozuk
[195] Yazmada yer yer "Raḥṣāb" şeklinde yazılmış

açdı, daḫı gökden yaña nažār ḳılub çarḫ-ı felegi āşikāre gördi, **[4a]** taʿaccüb ḳılub engüşt-ber-dehān urdı. Kendüye ayıtdı kim iy ʿaceb bu ne ḥāldür kim başuma geldi çarḫ ṭolabıña ʿayān oldı, soñra kim gözümüñ ġafleti gitmiş yāḫūd vaʿde yetmiş ben Sām-süvār ölmüşem ki rūḥum pervāz urub felegi çıḳub gelmişem didi. Līkin yine dönüb cebesin cevşenin görüb taʿaccüb iderdi kim ölsem cānumla bile gitmez diyü yāḫud yaraġum bile benümle felege yetmezdi. Var ise İdrīs bigi bir melek beni götürdi, felege bu basduġum yirle yitürdi, veyāḫūd düşmāndur diyüb gözlerin yumdı. Bu ḫayāl-i bāṭıldur diyü cānına meded umdı ammā kim Raḫş kişneyüb uyutmaẕidi. Sām'ı ḳatʿā rāḥat itmezdi. Üzerine baḳub Raḫş'ı gördi kim ıżṭırābla kişneyüb Süheyl urub şitābda. **maʿa'l-ḳıṣṣa:** Sām bī-zār olduġı kim dīvleri gördi, raʿd-vāri her birisi naʿra urdı. Sām buñlaruñ ṣadāsın felegüñ girdesin ṣanub ṭururken yatduġı ṣaḥrā zelzeleye geldi. Eyle kim içindeki aġaçlar yapraġı velveleye geldi. Sām dönüb ṣahrānuñ çevresinde ṭaġa baḳdı kim ne ḫāldür dīvlerüñ ṭaġ bigi başlarun ṣanur ṭaşu bigi dişlerin ḳazan ḳolı bigi ḳulaḳların **nite kimüñ** ṣūreti ejderhā aġzından odlar ṣaçılub felege külḫān bigi yanar. Kiminiñ başı daḫı fil başı bigi ḳadd u ḳāmeti ṣankim göklere çınār ḫınā ṣūreti şekli cāmus gözleri yanar ṣanki fanus. Burnı delükleri öter ṣanki kūs. Yüzleri ḳara eyle kim ābnūs. Baʿżınuñ daḫı şekli şemāli neheng anda dutar göz yerine āsiyāb seniñ yüzine naẓār idenüñ gözine ʿālem olur. Tenüñ boyunlarında baġlu altun gümiş ḫalḳalu zeng velī nefesleri eyle ḳara kim felek āyinesi duḫāniden baġlamış jeng ammā kim bu dīvlerüñ ehli dīvlerüñ arasında ol ṣaḫrānuñ yöresinde bir ʿifrīt şekli ḳabīh zişt dīv var kim kāmeti bir ḳara ziftden yapılmış mataraya beñzer. Başı ḥammām ḳubbesi gibi aġzı ṭaġ daġı maġaraya boġazı degirmen oluġı gibi miṡālī velīkin ḳolları daḫı köklü çınāra burnı delükleri öter neḳāraya beñzer. Barmaḳları ḫıyāra bažuları digāre(?) gözleri iri ki zehri ḳatıl aḳar bıñara beñzer. Gövdesi alaca peleng gibi ve başı uzun şekli neheng bigi ḳuyruġı ucı ejderhāya aġzına beñzer. Heybetlü gözleri ʿarab ocaġına beñzer yanar. Aġzınuñ nefesi göge dütün bigi direk direk olmış çıḳar. Aġzından çıḳan od şererinden yatıda olan dīvler bir ferseng yir ḳaçar. Ḳadd ü ḳāmeti daḫı Keşiş Ṭaġı[196]na dişleri arasından aḳan aġız ṣalyaları Ḳızılca Irmaġa beñzer.

[196] Bursa sınırları içinde bulunan Uludağ'ın eski adıdır.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Her birinüñ ḳāmeti bir ṭaġidi
Yüzleri ḳanları ḫod ocaġidi

Kimisinüñ ṣūreti ḳaplan-veş
Kimisinüñ ṣūreti evran-veş

Līki Ġurġur ṣūreti ḳorḳuncidi
Cümlesinden gürbüz ü hem dincidi

[4b]

Aġzını külḫan bigi çünkim açar
Ṣan cehennem çevresine od ṣaçar

Ejdehā-veş ṭaşraya virse nefes
Gün felekde ḳarara mis̱l-i ʿades

Dem çekerse ʿālemi seyrān ider
Bir dem içre Ḳāf'ı od vīrān ider

Diñle imdi niçe olur ḥāl-i Sām
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şād-kām

Nes̱ir: Ḥaḳīm ḳavlince çün kim Sām-süvār-ı cihān-pehlevānı nerre-şir Ġurġur Dīv'üñ ve Ehremenlerün şekl-i ḳabīḥlerin kim gördi. Be-ġāyet taʿaccübe ḳalub ḳadīr olub ṭurdı. Ḫavf u ḫaşyet yol buldı daḫı ümīẕile ṭoldı. Muʿayyen bildi kim neler ḳıldı kim kendüẕin dīvler götürüb felege çıḳarub yeltürüb andan ṣoñra hevā yüzinden yiryüzine atdılar. Mübārek vücūdın helāk itdiler. **Gerekdür** andan Sām cihānuñ mekr ü ālin zamānuñ ḳīl u ḳālin efʿālin fikr ü zikr itdi kim felekde budur ḳānūn-ı sipihri ki vardur elbette mihrinde ḳahrı ve nūşında zehri kime kim hem-dem ḳılursa tāc u taḫtı virür. Lā-bud aña āḫir taḫta ve ṭopraḳdan taḫt-ı cāh ṣoñra çāh-ı ʿıyş sürene derd ile āh virür. Ḳanı kendüye virdügi çarḫuñ salṭanatı dīvlere zebūn ḳılıvirdiler. Derd ü miḥnet göñül rāġıb degilken tāc u taḫta hevā-yı fenāda uġratdı. Muṣībete rifʿati yire geçerken ins ü melekden zebūn itdi. Dīvlere dīvleri ancaḳ ḳalur süñükden **Maʿa'l-**

ḳıṣṣa: Sām felegüñ kendüye itdügi ġadri ki gördi daḫı secdeye yüz urdı. Münācāt-ı Ḫālıḳ'a ʿibādet eyleyüb bu vechile söyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çünki dīvi gördi Sām-ı pehlevān
Nevḫa ḳılub gözlerinden dökdi ḳan

Ḫāke yüzin sürüb ol dem aġladı
Göñül gözi ḥayy u pāke baġladı[197]

Pes münācāt itdi Ḥaḳḳa bī-ʿaded
Didi sensin Ferd ü Dānā vü Ṣamed

ʿArş-ı ʿulvī ʿizzetiçün yā İlāh
Ferş-i suflī ḥürmetiçün padişāh

Şāh Süleymān ʿizz-i Ḥaḳ'ḳı geliser
Gerden-i iblīse bendi ṣaliser

Ol Muḥammed ḥürmetiçün müsteʿān
Kim geliser ʿāleme āḫir zamān

Aña menzil olacaḳ furḳān içün
ʿArş u kürsī levḥ ile revḥāniçün

ʿĀdem ü Nūḥ-ı Necī'nüñ ʿizzeti
Ol Ḫalīl'üñ ḥaḳḳı Lūṭ'uñ ḥürmeti

Ḥüzn-i Yaʿḳūb ile Yūsuf ḥürmeti
Üzerimden ayır iş bu āfeti

Dīv elinden sen ḫalāṣ it yā Ġanī
Ṭā ki dīv öldürmeye bu dem beni

Böyle diyüb anda nāliş [itdi] Sām
Vīr ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şād-kām

[197] Mısranın vezni bozuk

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince Sām ṭāliʿnden āh u efġān felegün ġadrinden cigeri biryān gözleri yaşın ḳan revān itdi ki bilmez kim ne naḳş oynaya felek-i ġaddāruñ ki ḫalāṣ ola mı bu belādan nice ola ser-encām kār degüre, **bu yañadan [5a]** Ġurġur Dīv-i pelīd ol ġurūr [u] ʿanīdi Sām'uñ uyḳudan bī-dār kendününüñ ḥālin bilüb zār-veş ḫasār olduġın kim gördi. Andan günbed başını ḳaldurub Sām'a ḳarşu naʿra urdı daḫı ḳaplan bigi başını ḳaldırub göründi. Kendüyi irmedi çarḫ miṣāl sevindi dutub Sām'a didi kim iy Sām-ı Nerīmān gördüñ mi kim baña dost nice furṣat virdi kim Ġurġur Dīv'üñ eline seni virdi. Ey Sām ben ol serheng dīvem ve ṣāhib-ceng ehl-i dīvem ki bencileyin pehlevān zülāle-i Giryān ve nebīre-i Ḳahramān yetdüġüñ ṣahrā vü ṭaġ birle ve daḫı içinde aḳan ırmaġ ve topraġ ve ağaç ve yapraġ birle dīvlere getürtdüm. Seni daḫı atıñla yaraġun yaraġuñ yatuñıla şāhinüñ tāzuñ zaġaruñ itüñile yüz yetmiş sekiz arş ḳadd ü ḳāmetiñle felegüñ birinci ḳat çenberine yitürdüm. Murādum budur kim ben Ġurġur Dīv ü ḳarındaşum Ḳamḳam dīvüñ ḳanın ben Sām bin Nerīmān'dan alam bu fenā-yı hevādan yer yüzüne ṣalub ḳahr ḳılam. Yā Sām bildüñ mi nedür ser-encām-ı encām ben ol Ġurġur'am ki birinci ḳat felek gözlerimde bir ḥubābçe yoḳdur ve yedi felek çarḫı ḳatumda bir ṭolabça yokdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ġurġur'am ki gökdeki Behrāmı ben
Tīġile çāk eylerem hem Sām'ı ben

Pes çekersem çarḫı ṭāḳı ḳalduram
Ökçe ḳaḳsam Ḳāf'ı ṣuya ṭalduram

Baña deryā biñ leşker nemce yoḳ
Baña bī-ḥad nerre-dīvler gece yoḳ

Ger deñizden çoḳluġısa leşkerüñ
Yā demürden ṭaġ olursa her erüñ

Ṣu yerine içem anuñ ḳanların
Cānın alam ḫāke ṣalam tenlerin

Heybetümden şīr-i çarḫuñ busuda

Ḳuvvetümden bayılur balıḳ ṣuda

Gürz ṣalarsam Kūh-ı Ḳāf'ı tozudam
Mekr idersem dīvi yoldan azıdam

Ṭaġa çıḳsam ṣayd iderem men peleng
Ṣuya ṣalsam ḳayd iderem men neheng

Ḳāf'da Sī-murġ uçuşumdan per döker
Ṭuruşumdan ṭaġa arslan der döker

H̱ışm idersem dehşet olur ins ü cān
Naʿra ursam öte güm güm āsmān

Siḥr idersem ayı yire indürem
Zikr idersem berri baḥre döndürem

Ḳaṣd idersem ejderile ẖarb idem
ʿAḳd idersem şarḳı ġarba ḍarb idem

Zinde pīl olur gözümde bir mekes
H̱ırmen-i çarẖ avcum içre bir ʿades

Gel senüňle ceng idelüm mis̱l-i şīr
Ḳanumuzdan laʿle dönsün yidi yir

Ṭā ẖalāyıḳ bileler ki bu zamān
Pehlevān sen mi yā ẖū men bī-gümān

Gürzüm ursam Kūh-ı Ḳāf'uň ṭaġıda
Ger demürse başuň ursam ṭaġıda

Gürzüm iy Sām uşda ṣaldum ḥāzır ol
Pehlüvānısaň ṣavaşda ḳādir ol

Böyle diyüb Ġurġur urdı naʿrasın
Çarẖ-ı şīrüň itdi çāk çehresin

Ger dilerseň söyleye Firdevsī söz
[5b] Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya biň yüz

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Ġurġur Dīv şöyle diyicek Sām daẖı didi kim iy Ġurġur-ı laʿīn ġurur ḳılub laf urma kim iy ḥazīn-i bī-dīn ben Sām'ı erlikle helāk ceng idüb

beni zaẖm-nāk itmedüň ḥīle ile ġāfil ben yaturken üstüme gelmişsin. Yatduġum ṣaḥrāyı ḳazub benümle getürüb hevānıň bir ḳatına yetmişsin. İy pelīd Ġurġur ve eger kim ben Sām-süvār ve nerre-şīr tāmdārına yiryüzünde olaydum senüň dīvler bile üstüme gelecegün bileydim Ḳamḳam ḳılıcıla elüme alub ḳınından efʿi ininden çıkarur bigi çıḳarurdum. Yüz biň senüň bigi nerre-dīvler başların kesüb ḳanlaruň ḳara yire ḳaraydumdı kebīr ü bī-dīn ne lāf urursın ve kendüzüň görürsün kim benden üşenüb ḳorḳuňdan ḳan ḳaşanub yanuma daẖı gelmemişsin. Bir mil ıraḳdan yatduġum yiri ḳazub pençeler urub çizüb yarub kaʿrına varub dīvlere götürmüşsin zor zaḥmet çeküb uçub Semek'den tā Simāk'i geçüb birinci ḳat göge yitürmişsin. İy yerinde pelīd-i naḥs aẖbeṡ[198] yaʿnī beni ölümden ḳorḳar mı ṣanursın kim baňa ḳarşu naʿra urub gögsüň gerüb ḳıvanursın. İy şākird-i iblīs-i pür-telbīs er kişi ölümden ḳaçmaz olur āb-ı rūyın muẖannes-veş yire ṣaçmaz olur kim ecelsüz adam olmaz ḳażā gelse ḳaçmaġıla ẖalāṣ olmaz çün ḳażā baňa nāzil olmuş ki üstüme ġāfil gelmişsin. Ben yaturken er getürüb ṣayd ḳılmışsın. Ben daẖı ḳażāya rıżā virdüm ki senüň eliňde helākim taḳdīrde varimiş kim helāk oluram ve eger ki ʿavn-i Ḫudā ẖalāṣ idicek olursa anca senüň bigi dīvleri ʿömrüm olduḳça ḳıraram.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Menem Sām-ı cihānī şāhı bilürsin
Çü Ġurġur baňa sen ḥamle ḳılursun

Bu tīġ ile seni men ẖāk ider men
Ḳara yirde yirü ki ẖāk ider men

Baňa leşker çü bir araca degüldür
Ki ḳatumda ṭoġan serçe degüldür

Eger sen şīrseň ḳaplan özümdür
Eger sen mārısaň evren özümdür

Eger sen ḳurd iseň bende pelengem
Eger sen ḥūtiseň bende nehengem

[198] Yazmada "aḥbes" şeklindedir

Eger ḳulbı ola Ḳāf'uñ ṭutaydum
Götürüb Baḥr-i ʿUmmān'a ataydum

Felek ṭasın oḳum taḳsīr iderdüm
Semek baġrın söküm ġalbīr iderdüm

Ḳuş üstümden uçar olsa döker per
Mār altumdan geçer olsa döker ter

Niçe dīvüñ ḳanın içdüm içem ben
Niçe düşmānın ḳanın yire ṣaçam ben

Baña ġāfil gelübdürsin bilürsün
Durub şimdi öğünüb lāf urursın

Eger yirüñ yüzünde ki olaydum
Bu tiġimle senüñ cānuñ alaydum

Benem Sām ki ṣıġınmışam Ḫudāya
Rıżā virdüm belāya vü ḳażāya

Beni ṣanma ki ḳorḳaram elemdem
[6a] Ki ḳurtulmaz Benī-ādem ölümden

Ölümden ḳorḳana hīç er demezler
Başın virmeyene server dimezler

Ümīdüm var ḫalāṣ olam każādan
Ki umaram meded ide Ḫudā'dan

Bunı diyüb ider Ḥaḳḳa tevekkül
Ṣalāvāt vir velī ḳılma taʿallül

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince Sām böyle diyicek Ġurġur Dīv ḳahḳaha ile güldi. Eyle kim gülüşinden āvāzile felek nūrı āvāze virüb ḫurūşa geldi. Daḫı didi kim iy Sām ve iy sersem çün kim yiryüzinden göge çıkaruñ daḫı ḥayatıñdan ümīẕ ḳaṭʿ itmedüñ ölecegün fikr ḳılub āḫiret cānibine göz dutmadıñ niçe yiryüzinde ḳanlar dökersin başlar kesüb siñirler sökersin. Sen daḫı bir ölüm ḥālin görici ol ḫamūş ẕāviyesine ve daḫı yā Sām tīġıle şimden ṣoñra melek olanla ceng idesin yāḫud etüñ yiyen yılanlar

ve çiyanlar ile ceng-i āheng idesin. Şimdi buyuram senüñ dīvlere ḳayduñ ḳayuralar bu ṭaġ ve ṭaşıla senüñ altuñı üstüñe döndüreler, sen Sām'ı gelmez yola göndereler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bu felekden yiryüzine ben özüñ
Atuben itdim helāk açġıl gözüñ

Vaḳtidür ki şimdiki dem olsın
Ḫayr u şerden itdügi gibi bulsın

Niçe öldürmek saña nesne daḫı ol
Eyü yatlu itdügiñi sen de bul

Niçe bir sen ṣalasın düşmāna tīġ
Vaḳtidur ki diyeler saña diriġ

Ṣanma Sām'um düşmānıñı ḫor olur
Fırṣatında her ʿadū Ġurġur olur

Bunca yıldur gözedürdüm fırṣatuñ
Cān virüben isteridüm nuṣretüñ

Çoḳ şükür kim girdüñ iy Sām elüme
Var rıżā ver imdi bu dem ölüme

Şimdi başuñ pençemile ben dutam
Tā felekden baḥre vü berre atam

Böyle diyüb Sām'a Ġurġur ol zamān
Oldı ḫāmuş vir ṣalāvāt her zamān

Neṡir: Ġurġur Dīv şöyle diyicek Sām bildi kim āḫir ḫoẕ helāk olur. Dīvler elinde kendüyi çāk yiriñi ḫāk ḳılacaḳdur. Günilendi didi kim çünkim taḥḳīḳ düşmān helāk ider bāri ben düşmān[um]dan intiḳāmum alayım, ölürsem bāri düşmān ṣoñunda öleyim diyüb ṭīġ-i Ḳamḳam'ı ḳınından çıḳardı. Ġurġur Dīv'üñ üzerine segirdib dīvüñ ḳatına varınca ṣaḥrānuñ kenā[rına] varınca Ġurġur Dīv üzerine Sām'uñ ceng-i āhengin kim gördiler. Ellerinden ol ṣaḥrāyı ṭaġ u ṭaşıla ṭopraġıla Sām atı ve yaraġıla

ellerinden ṣalıvirüb ḳaçdılar. Ḳorḳularından dem çeküb uçub Kūh-ı Elburz'a geçdiler. Ammā kim Sām'ı Ḥaḳ Teʿālā ṣaḳladı. Bir elinde ḳılıc ve bir elinde ḳalḳan gāh baş gāh ayaḳ yuḳaru gelüb ṭolab-vār yiryüzine inerdi ve Raḫş'ı daḫı bir cānibe Sām-süvār muḳabelesince çarḫ-vār inüb dönerdi. **[6b]** Ol ḥāfız nigeh-dār[199] ṣaḳladı. Ṭaġ ve ṭaştan ḳurı ve yaşdan ne ḫoẕ Sām ne Raḫş indi. Ẓarar vücūdlarına ṭoḳunub helāk olmadı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gökyüzünden çün yire inerdi Sām
Ṣān değirmen çegzinüp dönerdi Sām

Līk yāri ḳıldı aňa Kird-gār
Kim doḳunmadı özüne ḫāk-sār

Ṭaş topraḳ çöb yaprāḳdan ḳatar
Gelmedi Sām'uň özüne nām-ver

Nā-ḫu Raḫş'a gelmedi ḳatʿā ziyān
Nā-ḫod Sām'a irdi nokṣān ziyān

Bir kişiye yāri ḳılsa müsteʿān
Aňa hergiz gelmeye katʿā ziyān

Bir ḳażādan isteriseň sen necāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pāk-ẕāt

3. Ḳıṣṣa-ı Cedd-i Dāvūd ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince Sām-süvār felek yüzinden ṭolab vāri yir yüzüne inüb gelmekde, **Bizüm ḳıṣṣamuz ol yaňadan** Yehūḍā ḳıṣṣasına geldi kim cedd-i Dāvūd bilmekde nite bundan ol **ikinci cild-i kitabda beyān** ḳılur. Bes Yaʿḳūb'uň on iki oğlı ḳıṣṣasın kim taḳrīr ḳılub ʿāyān kim eyledük pes Yaʿḳūb vefāt ve Yūsuf nebī daḫı ʿaleyhi's-selām dārüʾl-fenādan dārüʾl-beḳāya kim rıḥlet itdi ise Yūsuf'dan ṣoňra Yaʿḳūb'uň eyü ulu oğlu Yehūdā melik olub Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm itdi. Zīrā

[199] Yazmada "nigeh-vār" şeklindedir

kim Yehūdā be-ġāyet ḳuvvetlü idi ve şecāʿatlü tevānā ve hem ʿāḳil ü dānāyidi. ʿİmrān dilince Tuġa dirler bir kişinüñ ḳızın aldı nikāḥ ḳıldı tā kim ol ḳızdan Yehūdā'nuñ üç oġlı vücūda geldi. Birinüñ adı ʿIr[200]'dur ve birinüñ adı Siblā[201] ve birinüñ adı daḫı Onāt[202]'dur. ʿİmrān dilince adları bulardur kim ḳavl-i Loḳmān'dur. Ḳaçan kim bu üç oġlan buluġiyete kim yetti anaları Cūʿa[203] ḳızı daḫı vefāt itdi. Andañ ṣoñra Yehūdā yine Cuʿā'nuñ kici ḳızın aldı. Andañ daḫı iki oġlı oldı. Birinüñ Perec[204]'dür birinüñ daḫı adı Ḥāric'dür. Bu iki oġılan be-ġāyet ʿāḳil vü dānā ḳoparlar Tevrīt'i oḳuyub ezberleyüb ʿulūm u şeriʿate ḥıfẓ itdiler. Ol o iki ḫātundan olan oġlānları şikār-bāz oldular. Nefisleri hevāsını yildiler çün kim bunun üzerine rūzigār kim geçdi. Yehūdā daḫı vefāt idüben mevt şarābın çār u nā-çār içdi. Ol Yehūdā daḫı ḫalāṣ olmadı. Ġaddar felek ʿözrinden ḫalāṣ yol bulmadı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çarḫ-ı ġaddār ʿözr-i ḥāḳdan bī-kemān
Kimse andan bulmamışdur hīç amān

Nāy bigi güldürürse bir nefes
Bülbülī-veş aġladur yıllar hemān

Tīre beñzer ḳadd u ḳāmet ḳaddini
Mevt eliyle büküb ider ol kemān

Bāġ u dehrüñ içre vār mı lāle kim
Ṭaġ urmaz cānına bād-ı ḫazān

Bu besāt-ı çarḫa kim baṣdı ḳadem
Mevt ḥüznin itmedi māt u hemān

Bunda bāḳī ḳalmayiser kimse hīç
[7a] Külli fāni olısar pīr ü cüvān

---

[200] Tevrat'ta bu isim "Er" olarak geçer.
[201] Tevrat'ta bu isim "Şela" olarak geçer.
[202] Tevrat'ta bu isim "Onan" olarak geçer.
[203] Tevrat'ta bu isim "Şua" olarak geçer.
[204] Tevrat'ta bu isim "Peres" olarak geçer.

Cümle ḫalḳuñ cānını alur ecel
Küll-i maḫlūḳ öliserdür hem inañ

İy nice biñ ten yudubdur şāhā yir
Viy nice biñ cān alubdur āsmān

Her türābuñ zerresinde bir melik
Her deñizüñ ḳaṭresidür kāmurān

Nice biñ geldi Yehūdā ʿāleme
Nice biñ Yaʿḳūb gördü bu ciḥān

Her geldi gitdi yine ʿāḳıbet
Kimi veyl itdi mesken kimi cinān

Dilegi Firdevsī'nüñ cennetdürür
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

Neṡir : Ḥakīm ḳavlince Yehūdā'dan ṣonra Perec kim Ḥāric'üñ ulu oğlı idi hem ehlullāhdan muḥaḳḳak veliydi. Benī-İsrāʾīl ḳavmi anı ululayub taʿẓim itdiler. Kendülerine ḥākim ḳılub Perec'üñ sözünü dutdılar. Bu Perec daḫı elli dört yıl tamāmet Benī-İsrāʾīl'e ḥükm itdi. Çün kim anuñ daḫı vaʿdesi yetdi vefāt itdi iki oğlı ḳaldı. Birinin adı Ḫısrun[205] ve birinüñ adı daḫı Ḥāmūl idi. İkisi daḫı be-ġāyet ʿākil u kāmil Benī-İsrāʾīl ḳavmi göñülleri içinde maḳbūl idi. Ṭāʿat-i Ḥaḳḳa meşġulidi. Dünyā işlerinden maġzūl idi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṭāʿata ʿömrini hem ṣarf eyledi
Rūzigārın Ḥaḳḳa melfūf eyledi

Varlığından el çeküben ʿālemün
Zühd ile kendüyi maʿrūf eyledi

---

[205] Tevrat'ta bu isim "Hesron" olarak geçer.

Neşir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Perec vefāt itdi yerini ḳarındaşı Ḥāric ṭutdı. Bu Ḥāric daḫı be-ġāyet adl-i dil-dār eyledi. Benī-İsrāʾīl'iñ on iki ṣıbṭına ḥükm eyledi. ʿadlile vilāyeti ābād eyledi. Anuñ daḫı beş oğlanı oldı. Birinüñ adı **Cemri** ve birinüñ **Anān** ve birinüñ adı **Hemān** birinüñ daḫı **Ḥulḳul** ve birinüñ **Derāʿ** 'dur kim Loḳmān **naḳl ḳıldı** çün kim bu Ḥāric bir ʿavrat aldı andan ʿUẕriyā[206] nām bir oğlancuġı oldı. Andan ṣoñra Ḥāric daḫı bir nice yıl ʿömür sürdi āḫirü'l-emr ol daḫı mal u mülk ḫadem ü ḥaşemi yerinde ḳoyub bir ḳefen ele alub ḳara yire girdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çarḫ-ı ġaddar özri çoḳdur döndürür mihr ü mehi
Anca Ḥāric ḥāke ṣaldı nice biñ şāhı şehi

Var mı evvel bir ʿimāret çarḫ itmedi ḫarāb
Şehr ü ḳalʿa var mı itmez yā ḫū virān yā dehi

Ḳanı Sulṭān Şāh Muḥammed çarḫ idübdür ḫāk anı
Ḳani ya Uzun Ḥasan nitdi cihānı şāhen şehi

Bir nigāruñ yaňağıdur bitdi lāle-ṭaġ ārā
Bir emīrüñ ḳāmetidür bāġ-ārā serv-i sehi

Ḳaṭre ḳaṭre çeşmi nemdür baḥr-ı ʿummān ḳıl naẓar
Zerre zerre bād-ı serddür gözlegil ḫāk-i rehi

Ḫoş muʿallā ḳaṣridi bu çarḫ-ı aʿlā bir kezin
Līk nidem olmasaydı bunda cāndan ten tehī

Çünki çarḫuñ ḥāli bu Firdevsī pes nitmek gerek
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya olma ḥālī geh gehī

Neşir: Ḥāric vefāt idicek yerine Perec oglı Ḥısrun melik olub Benī-İsrāʾīl'e ḥükm ḳıldı. Ḥāmūl bin Perec ġurūr-ı nefsānī ve şürūr-ı şeyṭānī ucundan luʿb-ı hevāya zevḳ ü ṣefāya meşgūl oldu. Velākin **Ḥısrun bin [7b] Perec** ʿömrini ṭāʿate maṣrūf ve rūzigārını ʿibādete melfūf itdügi ecilden Benī-İsrāʾīl'üñ on iki sıbṭı arasından

[206] Tevrat'ta bu isim "Uzziel" olarak geçer

maḳbūllerden olmış idi. Ol sebebden Benī-İsrāʾīl ḳavmi **Ḥısrun bin Perec'i** kendülere ḥākim ḳılmışdı ve sekīne daḫı anuñ ḳatında olurdı. Ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'e ḥükm ḳılurdı **Ḥısrun'uñ** daḫı üç oğlanları oldu kim meşhūrdur birisi **Yerḥaml**[207] birisi **Gelūdī'dürki** ḳıṣṣaları tevārīḫ kitablarında mesṭūrdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bil ki tārīḫ içre bu mesṭūr olur
Bir naḳil ki söyledüm meşhūr olur

Bu Yehūdā naḳlidür ki oldı şerḥ
Ḳavl-i Loḳmān daḫı bu meẕkūr olur

[Nes̱ir:] Ḫısrun daḫı kim vefāt itdi. Yerine **Rām bin Ḫısrun** ḫalīfe oldı Benī-İsrāʾīl'e ḥükm itdi. **Bu Rām bin Ḫısrun** ḫalīfe olub dīn ü diyānetile meşhūr-ı āfāk olub mevtinden fevtinden ol Ḥaḳ ḫiẕmetin yerine yitürdi. ʿĀḳıbet ḫilāfetden kendüyi ʿazl ḳılub dünyā miḥnetleri kir [ü] pāsından götürdi ve çün kim Hārūn neslinden bir ʿavrat aldı. Rām'uñ ol ḫātundan **ʿAmīnādūm**[208] adlu bir oğlı olub ammā be-ġāyet ʿābid ü zāhid ḳopdı. Allāh'a ṭapdı Ḥaḳdan artuġundan ümīẕin keşmişidi kendüyiçün bir ṣavmaʿa düzmişdi. Kendüzin namāz u ḥużūʿ ve gicesi niyāz u ḫuşū ile geçerdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Kendüzin ṣāimliğinden ol ẓarīf
Ac u muḥtāç olmuşidi ki ẓaʿīf

Giceler ṭāʿat iderdi ṣubḥa dek
Secdeye yüz süreridi ol necīf(?)

---

[207] Tevrat'ta bu isim "Yerahmeel" olarak geçer.
[208] Tevrat'ta bu isim "Amminadav" olarak geçer.

Neşir: Çün kim Rām daḫı vefāt itdi. **ʿAmīnādūm** ḫilāfet ṣadrına geçüb Benī-İsrāʾīl'e vaʿẓ itdi. Ḫilāfeti ḳabūl ḳılmadı **Naḥsun**[209] **nām** bir oġlı var idi be-ġāyet ʿākil ü kāmil nāmdaridi ḫilāfeti aňa tevfīż ḳıldı Benī-İsrāʾīl ḳavmi daḫı anuň ḫilāfetin ḳabūl ḳıldı ammā kim **Naḥsun** daḫı gördü kim ḳavm-i Benī-İsrāʾīl azdılar ṭarīḳ-i müstaḳīmden daḫı ṣapdılar varub kāfir oldılar putlara tapdılar. Ḥaḳ cānibine ḳapu yabdılar, āb-ı rūyların yire ṣaçub dīn ʿizzetin yire depdiler. Naḥsūn daḫı atası **ʿAmīnādūm** bigi ḫilāfetden kendüyi ʿazl idüb dün ü gün Ḥaḳ ḫiẕmetine meşġul ḳıldı. Tā kim Benī-İsrāʾīl ḳavminüň seyyidleri içre ekmel-i zühhād ve efḍāl-ı ʿubbād oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Zühd ü taḳvā olmışidi Ḥaḳdan aňa çün mezīd
Pes taḳarrub buldı Ḥaḳḳa hem çü Veys ü Bāyezid

Çün geçürdi ṭāʿatile ʿömrini oldı velī
Eylemiş ḫalḳ ʿitiḳād ü oldular aňa mürīd

4. Ḳıṣṣa-ı Elyasaʿ Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince ol zamān Benī-İsrāʾīl ḳavmine Yehūdā neslinden **ʿAmīnādūm** ki ḫalīfe olub ḥükm ü hükümāt kim itdiler. Ol ʿaṣırda idi kim **İlyās Nebī ʿa.s.** dan ṣoňra Elyasaʿ kim peyġāmber olub ḥalḳı **[8a]** Ḥaḳ dīne daʿvet itdi. **Ammā kim** ol zamān ḳavm-i Benī-İsrāʾīl dīn-i Mūsīden ve aḥkām-ı Tevrāt'dan el çeküb fāriġ olmuşlaridi. Ṭarīk-i müstaḳīmden ḍalālet menzilinde ḳarar ḳılmışlaridi. **Pes Elyasaʿ** peyġāmber **ʿAmīnādūm bin Naḥsūn** bin **Ḥısrun** bin **Perec** bin **Yehūda bin Yaʿḳūb ʿa.s.** birle dostlıḳ idüb ʿitikād itdiler. Ḳavm-i Benī-İsrāʾīl daʿvet ḳılub īmāna gelmege naṣiḥat itdilerse eger ḥükm ʿAmīnādūm peyġāmber degülidi. Velākin duʿāsı maḳbūl ḳul idi. ʿĀḳıbetüʾl-ömr Elyasaʿ daḫı on dört kişi ʿīmāna kim getürdi yine vefāt itdi. Bu dār-ı fenādan darüʾl-bekāya rıḥlet itdi.

[209] Tevrat'ta bu isim "Nahşon" olarak geçer.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Kāmil ol ki ʿömre itmez iʿtikād
Cāhil ol ki çarḫa ider iʿtimād

İy cihāna dil viren egri naẓār
Aň anı kim ṭoliser ṭoprak başar

Farḳ u şehdür ḫāke başmasan ayaḳ
Aňla Yūsuf çehresidür her varaḳ

Her türābuň zerresīdür bir emīr
Her baḥāruň ḳaṣrasıdur bir faḳīr

Her gubāruň aṣlıdur ḫāk-i velī
Her buhāruň şeb-nemidür şāh ʿAlī

Zerre zerre pā vü serdür bu türāb
Ḳaṭre ḳaṭre çeşm ü nemdür baḥr-ı āb

Lāle ṭaġuň üzre dilber yüzidür
Nergis bāġ içre ḫūbuň gözidür

Her nebātuň ḫākidür Firdevsī hem
Ḥāl diliyle ister vü Firdevsī hem

Cennet-i Firdevsi isterseň iy aḫī
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya sen daḫı

Nesir: Ḥaḳīm ḳavlince ol vaḳt kim Elyasaʿ vefāt itdi. Yerine kimse ḳalmaduġı cihetden ʿAmīnādūm oġlı Selmā ḫilāfet ṣadrına geçüb Benī-İsrāʾīle ḥükm ḳılub ḥükümāt itdi. Ammā kim Benī-İsrāʾīl ḳavmi aňa iṭāʿat itdiler kāfir olub būta ṭapub Ḥaḳḳa ʿibādet itmediler. Selmā daḫı bu ḳavmüň ḍalāletin görüb Kūh-ı Demāvend'e ḳaçub Tābūt daḫı kendünüň nesli birle bile alub ol ṭaġıň ḳullesine çıḳub leyl ü nehār ʿala raġm-ı rūzigār ʿibādet-i Ḥaḳḳa yüz namāza ve niyāza ḳāim ü ṣāim olub durdu. Tā kim Benī-İsrāʾīl ḳavminüň seyyidleri ve Āl-i Hārūn'dan vücūda gelen ʿābidleri ve Yehūdā aṣlından mevlūd olan zāhidleri Selmā'nūň ḥaberini vuṣūlin bildiler kim

ve es̱er-i ḥuṣūlin kim işitdiler Kūh-ı Demāvend’e çıḳub istiḳbāle iḳbāl itdiler. Bildiler kim pişvā-yı ehl-i ḥaḳīḳat ve muḳtedā-yı ḳavm-i ṭarīḳat Selmā’durur kim cihānūñ varlıġından ve ḫalayıḳuñ yārlıġından el çeküb miḥrābda otururdı. Seccāde üzerine diz çöḳüb ʿibādet ider kim maḳṣūdı Ḫuẕā’dur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Cāhil olub baḳmadı ol milki māl u devlete
ʿāḳīl olub gice gündüz yüz sürerdi ṭāʿate

Ḥaḳdan artuḳ nesneden üzmişidi Selmā idi
Baḳmazidi tāc u taḫt u salṭanatla milkete

Nes̱ir: Ḥaḳīm ḳavlince çün kim Elyasaʿ vefāt **[8b]** İtdi ve Selmā daḫı Tābūt alub Kūh-ı Demāvend’e çıḳdı. Benī-İsrāʾīl ḳavmi Tābūt’suz ḳaldı ve peyġāmbersüz daḫı olub Ḥaḳ ʿibādetinden el çeküb küfr ü ḍalāletinde ḳaldılarsa put-perest kim oldularsa fi’l-cümle her birisi günāh idüb ki ġalaṭ ḳıldı. Ḥaḳ Teʿālā bunlaruñ üzerlerüne **ʿAmālika** ḳavmin muṣallaṭ ḳıldı kim gelüb Cālūt-ı güm-rah Benī-İsrāʾīl ḳavmin urub ġāret ve ḳavmin ḳırub ḫasārat ḳıldı. Dört yüz ḳırḳ dört melik-zādeleri esīr ḳılub aldı. Milklerin daḫı kim Ḥāric oġlınuñ neslinden **Ḫulḳul** bin Ḥāric oġlından **ʿUzriyā-nām** meliki varidi. Velīkin be-ġāyet ḳattāl u cabbār nefs idi ḫun-ḫār eridi. Cālūt ol meliki ṭīġile çāk vücūdun helāk yirini ḫāk eyledi. **Maʿa’l-ḳıṣṣa** ḳaçan kim Tābūt Benī-İsrāʾīl ḳavmi içre kim olurdı ve peyġāmberlerleri olub Ḥaḳḳa yönelüb ʿibādet ḳılurdı. **ʿAmāliḳa** ḳavmi bunlara mansūr ve muẓaffer olmazidi. Fetḥ itmege çāre bulmazidi ve daḫı ol vaḳt kim bu ḳavm azġunlıḳ ḳılub Tābūt ellerinde olmayub küfr yolın kim ṭutdılar idi. ʿAmāliḳa ḳavmi daḫı gelüb bunları ġāret ḫasārat ḳılurlaridi. Eyle olsa bu Cālūt Şāh ol fertūt-ı güm-rah Elyasaʿ’dan ṣoñra tā İşmūʾīl peyġāmber gelinceye dek sekiz kez gelüb bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl ġāret ve begleri ḳırub memleketlerin urub ḫasārat eyledi. Bu ḳavmüñ üzerlerine ḫarāc yazdı. Ne ḳadar mescidler var ise bozdı. Put-ḫāneler düzdi. Hīçbir kimesne Cālūt’a muḳābil gelemezdi. Pehlevān-ı cihān olduġı ecilden anuñla bir melik bu ʿAmāliḳa ḳavmi daḫı

be-ġāyet cengçi tīġ-zen ḳālʿa-güşay ẖaṣm-efgen kişiler idi kim ḳayalarda sākin olurlaridi. Baʿżısı daẖı Rūm vilāyetinde baʿẓısı ʿAsḳalān[210]'da ṭururlardı baʿżısı daẖı Filisṭin ile Mıṣr ortasında ṭururlaridi ve ammā kim melikleri Cālūt'dan kim Ḥażara'l-mevt ḳarār ḳılmışidi maġrīb-zemīn daẖı Rūm vilāyeti daẖı Cālūt'uň emrine maḥḳūmidi. Be-ġāyet ulu şāhidi ki ʿālem içre meliklere ḥākimidi ammā kim be-ġāyet ẓālimidi ve nā-pāk devri içre ẓulmile Ḍaḥḥāk idi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Şöyle ẓālim oldı Cālūt ol zamān
Bulmad maẓlūm olan andan amān

Zālim-i bed-nefsidi ḳātil daẖı
Bī-gümān bed ẖūyidi cāhil daẖı

Ẓulm ile itdi ʿimāretler ẖarāb
Cevrile itdi cisimler heb türāb

Göge ẓulmi buldu aġdururdı ol
Zulm yağmurunı hem yaġdurdı ol

Diňle imdi ẓālimüň aḥvālini
Vir ṣalāvāt söyleyim ben ḥālini

5. Ḳıṣṣa-ı Dāsitān-ı Zāl Ketẖuẕā Şoden :

Ḥakīm ḳavlince Cālūt-ı güm-rāh **[9a]** ʿAmāliḳa leşkerin çeküb Benī-İsrāʾīl ḳavmi ġāret itmekde **Ez īn cānib** Yehūdā aṣlı Dāvūd ceddi Selmā daẖı Tābūt Benī-İsrāʾīl içinde olub Kūh-ı Demāvend de Yaʿḳūb ʿibādet itmekde **Ez in cānib** Sām-

---

[210] Akdeniz kıyısında, Filistinlilerin beş krallık beldesinden biridir.. Ken'an ülkesine bağlı olan Askalan, ilk ve Ortaçağda büyük bir bolluğa kavuştu. Araplar buraya Arûs el-Şam (Suriye'nin Gelini) derlerdi. Haçlılar zamanında. «Yafa ve Askalan» kontluğu Kudüs krallığının dört büyük asalet mülkünden ilki oldu. Selâhaddin Eyyubî burayı yıktırdı. 1270'te Memlûk sultanı Baybars tarafından tahrip edilen şehirde bugün İsrail devletine bağlı Tel-Aşkelon şehri bulunmaktadır.

süvār daẖı hevādan Raẖş’ıla yiryüzüne ṭoġru ṭolab-vāri inüb gelmekde **Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz** Zāl’a geldi kim Rūzābe’ye derdinden efġān ḳılub inlemekde nite ol vaḳt kim Zāl-Destān’a ol ʿāşıḳ-ı mestāna Rūzābe’nüñ ol ruẖayn mihr ü mehüñ taṣvīri kim getürdi Zāl’ı gören yüz biñ dil ve cānile ʿāşıḳ olub kendüzin yitürdi Zāl’uñ refīḳleri ve yār-ı ṣādıḳları Zāl’uñ aḥvāline muṭṭaliʿ oldılar andan cemʿ olub ḳatına geldiler andan ṣoñra bir Zāl’uñ ẖāṭırın derd ü zevālin aḥvālin sordılar El ḳavşurub ḳarşusına ayaġın ṭurdılar saña bu naḳşı kim getürdi diyü suʾal itdiler. Zāl naḳşı göstericek macerāyı beyān vaṣf-ı ḥāli ṭaḳrīr ḳılub ʿāyān eyledi. Zāl eyle diyicek bir peyk varidi adına Ḳayṭān Peyk dirleridi. Be-ġāyet çabuk ʿayyāridi buġur Zāl-Destān ayıtdı. Aña bu ṣūrete ʿāşıḳ olmaḳdan ne fāʾide cehd ḳılub bunuñ ıssın bulmaḳ gerekdür. Anuñile derde dermān ḳılmaḳ gerekdür. Zāl-Destān ayıtdı iy peyk-i ẖāṣ iy erīs-i nās bu işe çāre senden olur senden özge bu derde kim tīmār ḳılur didi. **Maʿaʾl-ḳıṣṣa**: āşufte-ḥāl şöyle diyicek Ḳayṭān Peyk aydur. İy Zāl-Destān ve iy şāh-ı cihān senden nāme yazmaḳ söz düzmek çün söz söylemek nāmeyi ol māʿşuḳa vaṣl idüb vaṣlın ṭaleb eylemek diyü Zāl daẖı defʿi eline kaġıd u ḳalem aldı. Tāriẖ ṣuyın ezdi bir ġazel inşā ḳıldı yazdı. Miḳrāżıla kaġıduñ çevresin kesüb ʿādet üzere düzdi daẖı nāme içine ʿabīr ḳoyub dürdi üzerine mühür urdı götürüb Ḳayṭān Peyk eline virdi. Peyk daẖı nāmeyi alub ayaḳ götürüb gitdi. Tā kim gelüb Rūzābe’nüñ sarayı ḳapusına yitdi ayine-dār şeklinde ve eline āyine alub ẖādime ṣunub yilişdi kelimāt idüb ẖādimile bilişdi Serāy-ı H̱ˇāce daẖı elinden āyineyi alub şekl-i ḳabīḥine naẓār itdi daẖı Ḳayṭān ile biraz vaḳt söyleşüb āẖir ayıtdı kim nirdensiz Ḳayṭān Peyk cevāb virdi kim Şirāz ferzendiyem peykler içre begem andan ẖādimüñ başın tıraş iderken Zāl’un Rūzābe’n naḳşın göricek oḳuduġı ġazeli ezber ḳılmışidi oḳudı bülbül-veş dile gelüb şaḳıdı ẖādim didi kim iy peyk-i Ḳayṭān bu ġazel ne maḥbūb ġazel olur kim dimişdür baña söylegil hem bu ġazeli baña taʿlīm eylegil Ḳayṭān daẖı ġazeli kim taʿlīm itdi. **[9b]** buġur ẖādime ġazel ẖoş gelüb suʿāl itdi kim bu maẖlaşı kim Zāl-Dāsitān dimiş Sām-süvār oġlı Dastān mıdur yāẖuẕ āẖer şāʿir midür didi kim Ḳayṭān neʿam Zāl’undur ben anuñ peykiyem senüñ ẖiẕmetiñe geldüm ve andan ġayrı maḳṣūdum budur kim biraz ʿabīr aldum Rūzābe’nüñ naẓarına iledesin bize inʿem ve iḥsān eyledesir didi daẖı nāmenüñ içine kim ʿabīr ḳoymuşidi nāme ile ʿabīri ẖādim eline

virdi Ḫˇāca Serāy daḫı nāmeyi ʿabīrile alub Rūzābe iletdi yüz yire sürdi andan ṣoňra ol öǧrendügi ġazeli oḳudı duʿā ḳılub başın yire ḳodı ve Ḳayṭān Peyk getürdügi nāmeyile ʿabīri ʿarż itdi daḫı Rūzābe nedür diyü ḫādime ḳulaḳ dutdı Rūzābe ġazeli kim gūş itdi ġazel kendüye aydılduġın bilüb şād olub ġamın ferāmūş eyledi andan nāmeyi eline aldı gördi kim bir altun cedvellü kaġıd-ı semerḳandī üzerine çekilmiş üzerinde ḫuṭūṭı yoḳ ammā kim ʿabīri var üzerinde dökülmiş taʿaccübe ḳaldı ḥayrān oldı daḫı dönüb dāyesine didi kim bu nāmenüň sırrına irmedim bu vechile rumūz daḫı görmedim yazusı görünmez ammā kim nāme cedveli tāze vażʿ nāme ve illa kim ḫuṭūtı yoḳ ḫaṭṭı yirine içinde ʿūd ʿamber var çok didi dāye daḫı nāmeyi gördi diledi taḥsīn iy Zāl-Destān didi āferīn ḳıldı daḫı içinden ʿabīrin yabana atdı kaġıdı oda dutdı aḳ kaġıddan ṣaru yazular peydā olunub göründi Rūzābe görüb sevindi ḳıvandı gördü kim nāmenüň içinde ḫuṭūtile pür olmış taʿaccüb ḳılub dāyesine didi kim iy dāye ve iy ʿömrüme sermāye bu nāmenüň ḫoẕ kaġıdın oḳudı hīç içinde ḫuṭūtı yoġidi bu ne ḥāldür kim şimdi oda ḳarşu muḳābil dutdı gine ẕaʿfirānile yazılmış bigi yazular peydā oldı didi dāye eydür iy nigārın turunc nārinc yāḫuẕ beyāż ṣoġanile yazu yazsalar ḳuruyıcak maḥv olur oda kim muḳābil dutub kaġıdı ḳızdursalar yazusı ʿāyān olub bellüdür didi Rūzābe dāye sözine cūş ḳılub şād oldı andan nāmenün ḥaṭṭını müṭālaʿa ḳıldı gördi kim yazılmış bu ġazel düzülmiş.

Ġazel:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İy melek naḳşun görelden men niḳābile bile
Çarḫa girdi āfitāb ol māh-i tābile bile

Gül yanāġun ḥasretinden çeşmimü gören didi
Ṣanki laʿlī iki şīşedür gül-ābile bile

Laʿlüňüň yādına dā'im men şarāb itmege nūş
Dün leāli rehne ḳodum çoḳ kitābile bile

İy ʿaceb bunda ya ol Ḥaḳḳ[a] müyesser ḳılamı
Dergehüňe yüz süreydüm güli-ābile bile

Sürdigi kūyun türābına yüzin Destān-ı Zāl
Yirde altun artar olsaňuz türābile bile

Neşir: Ḥakīm ḳavlince Rūzābe bu ġazeli kim nāmeden oḳudı vü bildi Zāl'un āşufte- **[10a]** ḥālin ki kendüye ʿāşık olduğını bildi aňlayub şāẕlıḳ ḳıldı buġur dutub dāyesīle danışdılar iş ṣoňın neye varur danışdılar didiler kim bu rāzı cān-ı ʿazīzleyin göňülde ṣaḳlamaḳ gerekdür tā kim ʿışk başa vara ʿışk-ı eri başdan çıḳmayub maḳsūda ire diyub andan Rūzābe daḫı nişādırı döküb daḫı ṣuyıla ezdi mültemaʿ ḳıldı bir nāme yazdı üzerine mühr urdı içine ḳand-i nebāt koyub ḫādimüň eline virdi didi kim bu kağıdı şekkerile mükerrerile ol ʿabīri getüren peyküň eline ṣunġıl diyüp bir ḳızıl altun daḫı virdi kim aňa vire tā kim Ḥaḳ Teʿālā'nun fażluyla meyl-i ʿışk işini onara andan ḫādim nāme ü altunı aldı götürüb Ḳayṭān'a virüb göňlin tesellā ḳıldı Ḳayṭān daḫı nāmeyi alub ʿazm-i Zāl ḳılub gitdi seḥer yili gibi gelüb Zāl'a yitdi nāmeyi nebāt-şekkerile ṣundı Zāl görüb şād olub sevindi çünkim nāmeyi açub gördi kim mücedvel kağıd-ı sipīd ammā ḫattı nā-bedīd bildi kim ser-i ʿaceble ʿamel ḳılub terkīb düzmiş kim kimesne sözine vāḳıf olmasun içün nişāṭır ezüb yazmış pes Zāl Rūzābe'nüň kemāline taḥsīn ḳılduḳdan ṣoňra nāmenün kağıdı üzerine lebānile dütsü ḳıldı tā kim kağıduň ḫaṭṭı ʿāyān oldı nāmenüň ḫaṭṭın müṭālaʿa itdi ve mażmunın bildi inşā ḳılub yazılmış bu ġazel tertīb olub düzilmiş.

Ġazel

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṭaʿn idelden seg raḳībüň çoḳ ʿıtābile bile
Ḳan revān olur gözümden dāʾim ābile bile

İtdi hicrüň dil kebāb içdi ḳanum gözün daḫı
Bāde yāʿni ḫūb olur olsa kebābile bile

Ḥasretinden zār ḳılub sīne-kūb olduğumuz
Bu ki ney çalınsa ḫōş olur rebābile bile

Gözlerüň ol ḫūnīdur kim dil ü cāna kaṣd ider
Leblerün bir ḥoḳḳadur kim laʿl-i nābile bile

Düşeli kūyuñdan Iraḳ Şām'a Rūzābe müdām
Çekdi hicrüñ veylesin ol çoḳ ʿaẕābile bile

6. Dāsıtān-ı Sām-süvār:

Ḥakīm ḳavlince Zāl āşufte-ḥāl olub Rūzābe'nüñ derdinden yanmaḳda bizüm ḳıṣṣamız Sām-süvār'a geldi kim felek yüzinden ṭolab-vārī inmekde **nite** ol zamān kim Sām-süvār'ı Ġurġur Dīv dīvlerile felek yüzinden atdı Sām daḫı Raḫş'ıla yiryüzine yaḳın gelüb yetdi meger kim Sī-murġ Kūh-ı Elburz ḳulelinden ḳalḳub yavrularına nafaḳa getürmek içün şikāra giderdi fenāda ḳanad açub uçub Ḳulzüm deryāsı'nuñ üzerine geçüb ʿālem-i kāʾinātı seyrān iderdi gāh deryādan balıḳ ve gāh gök yüzinden ḳuşları ṣayd iderdi ve gāh ṭaġ üzerinden yilleri ve ṣaḥrā dağı vuḥūşānları ḳayd iderdi ittifāḳ taḳdīr-i Yezdānı Ṣunʿ-ı Sübḥānı birle Sām-süvār daḫı felek yüzinden rāst-ı Sī-murġ üzerine yaḳın geldi bu cānibden Sī-murġ daḫı felek yüzine **[10b] naẓar** ḳıldı gördi kim iki gevde ṭolab-vārī havadan aşaġa dönüb ḳalur şāh-ı mürġān daḫı göricek be-ġāyet taʿaccüb ḳılub yaḳın gelicek gördi kim bu gelen leşlerüñ birisi Sām'dur kim Zāl-ı alçaḳ görmişidi birisi daḫı Raḫş'ı kim Sām-süvār'uñ Raḫş'ıdur ol dem anuñ sırrına irmişidi pes bu iki vücūd felekden Semek'e gelüb indiler velī gāh baş ve gāh ayaḳ ṭolab-vārī döndiler pes Sī-murġ ḳuşı Ḥaḳḳuñ ḳudretin ve Ṣāniʿün ṣunʿın taʿaccüb ḳılub ṭañladı pes defʿ-i Sī-murġ bir taynaġıla Sām'ı ḳapub ve bir taynaġıla Raḫş'ı pencesine alub dutdı daḫı Ḳulzüm deryāsı'nuñ üzerinden geçüb bir mürġ-i zār çeşme-sār kenārına gelüb yetdi daḫı Sām'ı bıñaruñ kenarına ḳoyub üzerine ṣu sepdi ve Raḫş'uñ daḫı üzerine ṣu döküb yüzüni ve gözüni Ṣuya çaḳdı zīrā kim Sām'uñ daḫı ve Raḫş'un daḫı ʿaḳılları gitmişidi başları dönmekden ṭolab-vārī hevādan yiryüzine inmekden çegzinüb her birisi fehm-i vühūş iderdi ve üñlerin ṭaġıtmış idi andan Sī-murġ kim bunlarıñ üzerlerine ṣu sacdı daḫı ḳanad açub uçub bir ṣaḥrānuñ kūh-ı ḳullesine geçdi ıraḳdan boynın uzatdı bakub Sām'un üzerine gözin açıncaḳ neyüler gözetdi **bu cānibden ol** sovuḳ ṣu te'ṡīr itdügi cihetden Sām'uñ ʿaḳlı başına gelüb gözlerin açdı ve Raḫş'ı daḫı öñde durub yerinden ḳalḳub ol bıñarun ṣuyından içdi **ammā kim** Sām-ı cihāngir ol pehlevān-ı nerre-şīr gözin açub çevre yaña baḳub Raḫş'ı gördi kim ṣu içüb çayır çemen otlayub yürürdi

kendüẕi daḫı bir bıňar kenārında bir ḫoş gülistān içinde ve bülbül ü ḳumrı ötüb didi ki demüň ḫoşgörüyle virme ʿömri.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Yirüň yüzin ṭonatmışdı çemenler
Müzeyyendi benefşeyle semenler

Żamīri rū-şen olmış żīmerānuň
Ḳızarmış yaňaġı hem erġuvānuň

İder bülbül güle ḳarşu niyāzı
Tebessüm ḳıla ider ġonce nāzı

Nesīmī cānlara rāḥat virürdi
Hevāsı ḫastaya ṣıḥḥat virürdi

7. Ender Ṣıfat-ı Temẟīlāt-ı Nefs-i Emmāre Der Hikāyet-i Māżī:

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Meẟelde Sām olur cānuň ḥaḳīkāt
Behişt ol bāġ-ı aʿlādur çü cennet

Olursa ʿaḳluňa ʿilmüň muvāfıḳ
Olasın cennete girmege lāyıḳ

Saʿādet cānkār-ı kāmurānı
Cinān menzil olursa cāvidānı

Melek anuň içün oldu muḳarred
ʿİbādetdür işi vü ẕikri yā Rab

Gel imdi varısa ʿaḳlile idrāk
Gözet kimler yimişdür ḫāk ü eflāk

Süleymān-nāme'yi ger diňledüň sen
Cihān aḫvālini heb aňladuň sen

Gözetme sırr-ı kevneyni ki fāndür
Aňa baḳ kim ḫudāvend-i cihāndur

Iraġ itme dilüň şükr-i Ḫudādan
[11a] Dilüň ṣaḳla müdām sehv ü ḫaṭādan

Bu Firdevsī kitābı itdi taḥrīr
Cihān ḥālin saňa o ḳıldı taḳrīr

Naṣīḥat kim virür itme ferāmūş
Güher sözüň yeridürür benā-gūş

8. **Ender Ḫatm-i Dāsitān:**

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Şükür bī-ḥad Ḫuẕāvende vü vāfir
Yigirmi altıncı meclis oldı āḫir

Eger Ḥaḳdan olunursa ʿināyet
Diyevüz bāḳīsinden ḫoş rivāyet

Uman raḥmet niyāz idüb Ḫuẕādan
Aňa Firdevsī'yi ḫayr-ı duʿādan

İy Kerīm ü Kār-sāz u yā Ġafūr
Viy Raḥīm ü bī-niyāz ü yā Şekūr

ʿİzzetüň Ḥaḳḳı benüm iy pādişāh
ʿAfv ḳılġıl ne kim itdimse günāh

Aḥmed ü Maḥmūd içün eyle ʿafv
Yarlıġaġıl gerçi itdüm men sehv

Tamām oldı çü meclis buldı tamāmet
Muḥammed çün virün biň biň ṣalāvāt

b. **Süleymān-nāmenün Yigirmi Yedinci Meclisinüň Ẕikrindedür**

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İy suḫandān di kelāmuň it beyān
Ki‿oldı ʿāşıķ sözlerüňe ins ü cān

Dil revān söyleriken digil sözüñ
Dem gele kim ḫ̮āmūş ola bu zamān

Baġlamadın diliñi dest-i ecel
Almadın dilden sözün devr-i cihān

Bu Süleymān-nāme'sinden vir ḫ̮aber
Ki‿ide tahsīn gūş idicek[dür] dü şān

Dem bu demdür gör ġanīmet furṣatuñ
İrte şāyed ʿ aksi döne āsumān

Kim görürsin bir dem içre bu felek
Urınur biñ rengi eyle imtiḥān

Ki bahār idüb bütürür bāġda gül
Ḫ̮āki enhārila ḳılur būsitān

Gāh olur kim gülleri idüb gülāb
Nergesün tācı olur bād-ı ḫ̮azān

Gāh olur kim ṭūṭī ḳısmın ḳand ider
Şekker üzre debredür şīrīn lisān

Dem düşer dilin dutar derdi ʿ āna
Ḫ̮āmūş olur depredimez ol zübān

Hey ne diller ṭaġladı āteş-ecel
Hey ne tenler eyledi ṭopraḳ cihān

Ḳanı Selmān Çākerī Saʿ dī Kemāl
Yā Niẓāmī Aḥmedī gevher-feşān

Ẕerre ẕerre bād-ı ser eczā-yı ḫ̮āk
Ḳatre ḳatre çeşmi leb āb-ı revān

Mevt ucından dīde pür-ḫ̮ūn oldu āh
Dil delindi incelüb çün pür-niyān

Vāh ẓālim kimsedür çarḫ̮-ı ecel
Bir nefes kimse neye virmez amān

Niçe ecelden ḥikāyet diyelüm
Ḥaşre dek disem tamām olmaz hemān

Fursatı fevt itmeyüb söyleyelüm
Şeh Süleymān ḳıṣṣasından kāmurān

Dinlemekden varısa sende ṣafā
Vir salāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

1. Dāsitān-ı Sām-süvār Ḳıṣṣa-ı Hümāyūn Dil-firūz-ı Nigārīn:

Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿĀd ḳavlince ve Eflāṭūn-ı ṭabīb-i ḥāẕıḳ üstād naḳlince bu üç yüz altmış altı mücelled kitābun muṣannifi biň **[11b]** Sekiz yüz otuz altı maṭlaġ dāsitānūň müʿellif-i Firdevsī-i bende-i nā-tüvān-ı efgende ol vechile beyān ḳılub aydur kim **nite çün kim** Sām-süvār bu yatduġi ṣaḥrayı ṭaġı deňizinüň kenārından cennet misāli revān olan nigārı ve sebze-zārı lāle-zārı çayır u çemeni ü sünbülü ü semeni ve nesrinī rū-yı ẓemīn üzre ṣaçılmış ḫıṭā-yı Rūmī sünbüliňi ve yapraḳlar ḳudreti miḳrāżı birle kesilüb biçilmiş naḳş üzerlerine ḳudret-i Rabbānile renkleri zīnet olub açılmış, Sām taʿaccüb ḳılub kendü kendüye aydur Ben hemān ölmüşem cenneṭe girmişem Ḥaḳḳa ḥamd idelüm ki dārü'l-fenādan dār-ı beḳāya irmişem bir şükr daḫı kim ol zebāni ṣuretlü dīvlerüň elinden ḫalāṣ oldum daḫı cennete dāḫil oldum Ḥak dergehinde ḫalāṣ olmuşam diyüb yirinden ṭurub āb-dest alub iki rekʿat namāz ḳılub secde-i şükür itdi. Andan namāzdan niyāẕdan fāriġ olıcaḳ ḳarşusında kim naẓar itdi Raḫş'ı görüb andan yine elindeki Ḳamḳam ḳılıcın ʿüryān ve belindeki ḫançerin ve arḳasındağı çevşen yaraġın mükemmel tamām ʿāyān göricek ʿaḳlın başına dirüb kendüye inṣāf virüb aytdı kim Ben cennete āletile girmek yaraġıla yatıla cennete irmek bāʿid dürür. Ammā varısa bu felek yüzinden beni inerken Ḥaḳ Teʿālā nigehdar olubdur Ḫıżır-ı ḥāżır yāhuẓ melek gelüb elüm alubdur kim beni götürüb atumile esbābumile bunda yitürüb dirken taʿaccüb ḳılurken dururken nāgehān gözedüb Sī-murġ kuşına gözleri ṭūş olub ṭaġ ḳulelinden gördi gördigi dem bilüb şād olub naʿra urdı ʿizzet ḳılub defʿi Sām ayaġ üzre ṭurub o cānibden Sī-murġ daḫı Sām'uň ʿizzetin görüb ayaġ üzre ḳalḳub kendüye itdügi ḫiẓmetin göricek şād olub ḳondı daḫı ḳanad açub uçub ḳull-i Kūh'den ol Sām ṭurduġı bıňar kenarına geçüb ḳondı. Andan daḫı Sām ḳarşu varub Sī-murġ'ıla görüşdi be-ġāyet taʿzim eyledi ve

ʿizzet itdi daẖı söze girişdi didi kim iy Sulṭān-ı mürġān ve iy server-i ṭuyurān kerem ḳılub bize dest-gīrlik itmişsin kim bizi götürmüşsin ẖızır-veş bizi ol belādan ḳazādan ẖalāṣ idüb bunda getürmüşsin inşā'allāh ol ẖiẕmete eger kim ecelden amān ve ʿömürden zamān kim görürse ʿivaẓın ʿömrüm olduḳça elden gelen daẖı ẖiẕmet-i şerīfüñ üzerimize farż idevüz didi Sām-süvār eyle diyicek Sī-murġ aydur yā Sām-ı cihān pehlevān ve iy ẕülāle-i Nerīmān bin Kerīmān ve Nebīre-yi Kürşeb ve Āl-i Ḳahramān seni saḳlayan ol ḥāfız-ı kirdgār ü reh-nümā-yı perverdigārdur [12a] ammā küll-i şey'in sebeb-i mūcibince biz daẖı bulunduḳ seni bilüb ẖiẕmetüne yüz sürüb sebeb olduḳ ammā kim ben anı bilürem kim yavrucaḳlarum içün ve nefsüm kifāfın ele getürmege şikāra çıḳdum ḳanād bükdüm ve uçdum Kūh-ı Elburz ḳulelinden aşub Ḳulzüm deryāsı'nuñ kenarına geçdüm yerdeki vuhūşlardan ḳayd ve gökdeki ḳuşlardan daẖı ṣayd idemedüm kim cihetden diledüm kim deryādan balıḳ şikāra getürüb deñizden baş ḳaldurub balıḳlardan ḳaçub minkārum ile getürem efkār ḳılub baʿżını bulara iltüb Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti ḳısmet itdigi niʿmet bilüb şükrini ḳılub dilümce tesbīḥ idüb ẖiżmetini şerā'iṭini yerine yitürem buġur deryā yüzünde uçub seyr iderken yil gibi dutub hamāyılvārī devr iderken ḳulaġuma gökyüzünden ġışıldu āvāzesi geldi naẓar ḳıldım iki leş nesne gelüb görüb ḳorḳub yañuna gelmeyüb ḥazer ḳıldum yaḳīn gelmek gördüm ki birisi ḥażretüñdür birisi daẖı Raẖṣābı atuñdur bilüb ṣaġ taynaġumıla seni götürdüm ve ṣol taynaġumıla atıñı ḳapub bu araya getürdüm mā bāḳīsin bilmezem kim ẖālüñ nedür fikr ḳılub yitemezem kim aḥvālüñ zevālüñ nedür kim seni gök yüzünden neylerdüñ kim felekden yiryüzine seni iner gördüm atuñla yaraġuñla yatuñla ṭolab-vārī döner gördüm yā erenler sulṭānı ve iy Zülale-i Nerīmān luṭf idüb ser-güzeştüñ nedür söylegil diñleyelüm senüñ daẖı başıñdan ne geçtiyse bilüb añlayalum didi. Sī-murġ eyle diyicek Sām daẖı başladı ser-güzeştin ḥiḳāyet Ġurġur Dīv'den şikāyet eyledi nicesi bunuñ şikāra gitdügin şikār-gāhda ol ṣaḥrāda yatduġın Ġurġur Dīv ol ṣaḥrāyı atla yaraġı yatıla dīvlere dīvler ḳaçub götürüb hevā-yı fenāya çıḳarub felegüñ birinci ḳat çenberine yaḳın yitürdügin ve kendünüñ ḳulaġına felegüñ gerdişi ṣadāsın işitdügin ve melekūtuñ tesābīḥ nidāsı girüşdigin bilüb uyanub taʿaccübe varub ʿacebe ḳalduġın Ġurġur Dīv baña ġaẓāb neḳab ḳılduġın maʿa'l-ḳıṣṣa dīvler Sām'ı götürüb felek yüzinden yiryüzüne

atduḳların ḥiḳāyet ve Sām-süvār’ıň felekden Semek’den yaňa inerken H̱ālıḳ’a münācāt itdügin başından ʿaḳlı gitdügin rivâyet eyledi.

Naẓım

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Söyledī Sī-murġ’a ḥālin Şāh Sām
Ayutalu gördügini heb tamām

Dīv elinden çekdiğini itdi şerh
Didi hem ḥıfẓ itdügün Rabbe’l-enām

Neşir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Sī-murġ Sām’uň didügin aḥvālin ser-güzeştin kim diňledi Sī-murġ **[12b]** Taʿaccüb ḳıldı be-ġāyet ṭaňladı andan ayıtdı kim yā Sām cihān sarayında Ġurġur Dīv bigi mekkār dīv yoḳdur anuň żarārı Kūh-ı Elburz diyārında olan maẖlūkāt be-ġāyet çoḳ durur biḥamdillāh kim anuň ḳażāsından ve dīv belāsından H̱uda-yı ʿālem Rahmān-ı Benī-ādem kim nigāhdār-ı rū-yı zemīn ve H̱ālıḳ-ı kevn ü mekāndur ẖalāṣ dergehinde ẖāṣ itmiş didi Sī-murġ eyle diyicek Sām aydur yā sulṭān-ı ṭuyurān ve iy ʿAnḳā-yı murġān senden dilerem ki beni Ġurġur Dīv’üň mekānına iledesün tā kim andan intiḳāmum alub anı helāk şerrinden yiryüzini pāk ve yerini ẖāk idem Sām eyle diyicek Sī-murġ didi kim yā Sām ben seni ol Ġurġur Dīv’üň mekānına ve ol maġrūr dīvüň serv ḳatına iltemezin ḥāşā ve kellā ben bu işi ve bu cünbüşi ḳaṭʿā itmezem kim çarẖ-ı felegi ḳuşadup içinde olan ejdehā daẖı aňa ẓafer bulmaz ve birinci felek daẖı anıň cengine āhengine mukābil olmaz mebādā ḳorḳaram ki seni helāk vücüdıňı görürse ẖak ide ammā kim buyurursaň yine seni atuňile yaraġuňile yatuňile Zāvil Kābil milkine ileteyim varġil Zāl’ı görüb rūz sürüb muḳīm olub ṣorgıl didi Sī-murġ eyle diyicek Sām daẖı aytdı kim yā şāh-ı ṭuyurān ben ol Nerīmān oġlı Sām’am ki baňā kaẓā vü ḳader ne deňlü gelürse āsumān-ı ẖaṭar baňa gelmez yol bulmaz ecel gelmeyince ölmezem ammā ki Ġurġur Dīv’den intiḳāmum almayınca ölmezem illā ki sen çün kim beni Ġurġur Dīv’e iletmezsin yolunı bāri göstergil ben aňa giderem Ḥaḳ Teʿālā’ya tevekkül iderem H̱uda rāst getürürse ölmedin Ġurġur maḳāmına yitürürse bu Ḳamḳam ḳılıcıyla gerdenin iki

biçem ṣu yerine anuñ ḳanın ḳana ḳana içem didi Sī-murġ çün kim Sām'uñ şecāatün ṣalābetin gördi yüñlerinde çıḳarub uç yüñ virdi didi kim yā Sām ḳaçan kim saña bir vaḳıʿā ola kim göresin bu yüñüñ birisin oda dutub dütün düresin ben Ḥaḳḳın emriyle anda ḥāżır ve senüñ aḫvālüñe nāẓır olam defʿi gelem elden geldükçe saña hiẕmet ḳılam bu ḫiẕmetüni cānuma minnet bilem didi **maʿa'l-ḳıṣṣa** Sām daḫı Sī-murġuñ yüñlerin kim aldı oḳları ile kiş aġzına ṣaldı andan yerinden ṭurub Sī-murġ ile görüşüb vidāʿ ḳıldı Sī-murġ daḫı Sām'uñ elin eline aldı didi kim yā Sām ne ḳadar kim gidesin Ġurġur'a kim ʿazm idersin cenūb cānibine gidersin ammā kim Ġurġur'dan zinhār be-ġāyet iḥtiyāṭ idesin didi naṣiḥat ḳıldı Sām daḫı Sī-murġ'a didi kim yā Sī-murġ bir gün **[13a]** kim Zāl'uñ ḳatına varasın ben Sām'dan aña ḫaber viresin ki ben helāk olursam helākum aña bildüresin āgāh olamam benüm yerüme ol padişāh ola diyüb Sī-murġ'a ol vaṣiyet ḳıldı Sām andan ṣoñra Sī-murġ daḫı uçub gitti Sām daḫı Raḫş'uñ ḳatına geldi yitdi Raḫş'uñ ḳulaġın çekdi üzerine bismillāh diyüb ayaḳ üzengüye ṣaldı daḫı süvār olub Sām bindi Ḥaḳḳa şükr ḳılub cenūb cānibine revān oldu ḳaṣdı bu kim Ġurġur Dīv'i bula erlik oyunın oynayub intiḳāmın andan ala.

Naẓım

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Düşmen öldürmege ḳılub niyyetin
İḫtiyār eyledi ʿuzlet raḥmetin

Ḥamiyyet ıssı server bī-gümān
Ölmeyince ḳomaz āḫī zaḥmetin

Ġayreti olmayan er ʿavratdurur
Degme er yā orta mı var avratın

Degme kimse nām olā mı yā ḫū key
Degme kimse düşmāna sürmez atın

Diñle Sām'uñ dil ü cāndan ḳıṣṣasın
Vir ṣalāvāt isteyüb Ḥaḳ ḫazretin

2. Ḳıṣṣa-ı Vilādet İşmū'il ʿa.s. :

Ḥakīm ḳavlince Sām-süvār ol dem Raḫş'ına ol dem süvār olub ʿazm-i Ġurġur Dīv ḳılub gitmekde bizüm ḳıṣṣamuz **bu cānibde** Yehūdā neslinden Selmā'ya geldi kim Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine Kūh-ı Demāvend ḳullesinde ṭāʿat itmekde nite ol vaḳt kim Selmā Key Benī-İsrāʾīl içinden çıḳtı ki gitti kendünüñ aḳrıbāsından birḳaç ṣālihlerle ẓālimlerden ḳaçub Tābūt daḫı bilesince alub Kūh-ı Demāvend ḳullesinde olub ḳarār itdi birkaç gün bunun geçincek Selmā daḫı vefāt itdi yerine Boġad nām bir oġlı ḳalub ol maḳām-ı ʿuzletde ve mekān-ı ḫalvetde Ḫālıḳ'a ṭāʿat ḳıldı yoġidi daḫı anası Selmā bigi be-ġāyet ʿibādete rūzigārını melfūf ve ṭāʿat-i ʿömrini maṣrūf eyledi dünyâ varlığından el çekdi ve dirliğinden el yudı miḥrābda oturub ʿibādetde yüz urub seccāde üzerine diz çöküb gündüz ṣiyāḥ ve giceler ṣubḥa dek namāẓa ḳā'im oldı anuñ devrinde İşmūil a.s. daḫı ẓuhūra geldi ve daḫı ol zamānda ol ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'üñ içlerinden bir melik var idi kim be-ġāyet şehriyāridi ve hem Allāhu Teʿālā'yı bir bilürdi ve dāʾim ʿibādet aña ḳıluridi adına melik ʿĪlāf dirlerdi ʿĪlā-nām bir vezīri var idi daḫı ġabīlān söz söyleridi ve ne tedbīr ider ise ol kāhinüñ ʿĪlā'nuñ sözün dutlaridi cehāletden sözün ṣevāb görürleridi çün kim anuñ daḫı emri ḳāʾim olmaḳlıġı müddet kim geçüb kim az ḳaldı **[13b]** Ḥaḳ Teʿālā ol ḳavme bir peyġāmber gönderecek ve daḫı bu melikden ṣoñra nite meger kim Benī-İsrāʾīl içinde yine ol ʿaṣırda İbn Yāmin neslinden Āṣān nām bir melik var idi be-ġāyet ẓālim cebbār idi Cālūt'uñ emriyle melik olmuşidi ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'e ḥükm ḳılmışidi puta ṭapub Ḥaḳ cānibine ḳapu yapub altundan bir put düzmişidi bundan ġayrısından ol gören cāhil ümīẕ üzmüşidi ve ol meliküñ devrinde andan Ḫāric bin Yehūdā neslinden ve anadan ʿUzar Yāmin Perec aṣlından bir kişi varidi be-ġāyet sünnī ü ẓāhid ü dīndārdı ammā kim iki ḫātunı vār idi ki her birisi cümle gül-ʿizārdı didi birisinden on oġlı var idi kim ol ḫātun şād olmışdı ammā kim birisi be-ġāyet olduġı ecilden oġuldan ḳızdan ḳalmışidi ve daḫı ol peyġāmberler ḳopduġı sebebden cümlesī helāk ol Cālūt-ı ẓālim ellerinden yerleri ḫāk olmışidi hemān ol sıbṭdan bu ḫātun ḳalmışidi bir gün meger kim Benī-İsrāʾīl'üñ bayramları olub bu ḳavm cemʿiyyet ḳıldılar merd ü zen pīr ü cüvān gedā vü sulṭān ol bayram yerine cemʿ olub geldiler

dürlü dürlü ḳāʾideleri varidi meselā ḳurbānlar kim ḳılurlaridi ādem başına birer pāre et naṣīb virürlerdi. Pes ol gün ol bir ḫatuna on oğlan ile kendüye etden birer pāre naṣīb düşdü bu İşmūʾīl anasına bir pāre et virüldügi cihetden melūl oldu ḥadden aşdı. **Maʿa'l-ḳıṣṣa:** bu iki ḫātunuň ortasında kin vāḳʿı oldı ol oğlancıḳlar anası bu İşmūʾīl anasına didi kim şükr kim ol Rezzāḳ-ı ʿāleme benüm oğlanlaruma naṣībüm çoġaldı sen ki benim ʿadūvumsın senüň naṣībüň hürmetüň azaltdı didi ol bir ḫātun biraz ḳarīraḳ idi bu sözden rencide-dil āh-ı āhından felek āyinesin siyāh eyledi ve daḫı arı ṣudan abdest alub daḫı Mūsā peyġāmber şerīʿati mūcibince Ḫālıḳ'a ṭāʿat ve münācāt ḳıldı didi kim İlāhi sen ol Ḫālıḳ'sın ki bir avuç tīre ḫākden bir muşt-ı gubār-ı nā-pākdan iki ʿālemi bir araya cemʿ itdüň adını ādem okuduň biri ʿālem-i ẓāhiri keşf ve birisi daḫı ʿālem-i bāṭın-ı laṭīfdür. Birisi ḫāne-i ʿiṣmet ve birisī daḫı kārnāme-i ḫikmetdür İlāhi ol benüm yoldaşum ki oġullar rūzı ḳılduň şāẕ u ḫandān eyledüň ve beni oğulsız ḳızsız ḳoyub vālih ü giryān eyledüň sen ʿAllāmu'l-ġuyūbsın kim bilürsin kim sen aňa inʿām ḳılduġıň niʿmetleri benüm üzerime baş çeküb tekebbürlük ider bildiň ḫuṣuṣā kim anuň ol niʿmetlere **[14a]** İstiḥḳāḳı yoġiken sen iḥsān idüb aňa inʿām ḳılduň bu benüm żaʾiflıġuma sen teraḥḥum ḳılub baňa daḫı bir oğlan rūzı ḳılġıl kim saňa ʿibādet ḳıla mescidleriňden aňa bir mescīd mekān ḳılıvir kim iḫlāṣıla saňa ṭāʿat ḳıla niʿmetiňe kāfir olmaya şākir ola bir saňa inkār itmeye muḳırr ü ẕākir ola İlāhi benüm bu duʿāmı ḳabūl maḳbūl iderseň baňa bir ʿalāmet göstergil kim şād olam duʿām maḳbūl ola olduġın bilüb ġamdan azād olam didi **Maʿa'l-ḳıṣṣa:** ol ḫātun çün kim ṣıdḳile duʿā eyledi Ḥaḳ Teʿālā ḥażret-i celle ve ʿalā duʿāsın ḳabūl ḳılub ḥācetin revā eyledi çün kim ṣabaḥ vaḳti olıcaḳ aňa ʿözür ḫāli vāḳiʿ oldı evvel gördügi yoġudı kim oğul ḳızdan felekden zamānı çoġidi pes duʿāsı ḳabūl olduġına ol ʿālāmet olıcaḳ şād oldı adı Lārahtemldi ve erinden ḥamüle ḳaldı. Ammā kim ḥaml-i ḫayālin çün kim ʿözrinden artdı ve ol rumūẓ-ı maḳālin gözledi kimseye ḫaber virmedi ṭoḳuz ay on gün geçincek ḥamil kim ẓāhir oldı Benī-İsrāʾīl işidüb taʿaccüb ḳıldı aytdılar ḳanḳı ḳız yā ḫātun kim hāmile oldı andan ʿāḳıbet ṭoġrı oğlan vücūda gelüb daḫı peyġāmber olub aňa Ḥaḳdan celle ve ʿalā nübüvvet geldi nitekim İbrāhīm ḫātunı ʿacūzeyiken ḥāmile olub İsḥāḳ peygāmberi ṭoġırdı daḫı Zekerriyā ʿavratı Yaḥyā'yı ṭoġuruncak ele getürdi ʿAleyhimü's-selām pes ḳavm-i

Benī-İsrāʾīl ol ḫātunı bir zāhidüň evinde emānet ḳoḍılar kim nā-gāh ḳız ṭoġıra daḫı erkege degşüre daḫı Benī-İsrāʾīl'üň vaḳārına ve raġbetine ve ḥürmetine ve ḥırṣına ḫalel getüre ammā kim bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl dāʾim dilerlerdi kim Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā bunlara bir resül viribdi tā kim anuň muʿcizāt-ı berekātile Tābūt ellerine girerdi zīrā kim nitekim bundan evvel ẕikr eyledük kim mādem kim Benī-İsrāʾīl'üň Tābūt ellerinde ve bir peyġāmber daḫı içlerinde ve illerinde ẕikr-i Ḥaḳ daḫı dillerinde olayidi ʿAmāliḳa ḳavmi bunlara ẓafer bulmazdı pes bir peyġāmber dilediler kim ḳavm-i küffāra yine ġaza-yı ʿAmāliḳa ḳavmine cezā ḳılalardı pes ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'üň zāhidleri aʿyān memleketüň ʿābidleri ol ḥāmile olan ḫātunı gözlediler kim bir erkek oġlan ṭogura tā kim ol oġlan peyġāmberliḳ merātibin bulub nübüvvete ere.

Naẓım

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Munṭaẓırdı cümle maḫlūḳ anda bī-ḥad[211]
Tā geleydi pīre-zenden bir veled

Ḥaḳ nübüvvet vireydi ol oġlana
Ol cihetden buladı derde meded

Neṡir: Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Eflāṭūn-ı Yunānī ḳavlince ḳaçan kim ol ḫātunuň ḥamli kim tamām oldı bir oġlan **[14b]** Vücūda getürdi adını İşmūʾīl ḳodılar ḳaçan kim İşmūʾīl peyġāmber yedi yaşına kim girdi anası elinden Kāhin-i ʿĪlā İşmūʾīl'i oġlı idünib muʿallime virdi kim az zamān içinde Tevrāt-ı Mūsā'yı oḳuyub ḥıfẓ itdi. Ḥaḳ idügün ḥaşr ü neşrüň söyleyüb tevḥīdini burhānile beyān ʿāyān itdi ve çün kim ʿilmi taḥṣīl ḳılub meʿānī sırrına kim girişdi ʿömr-i güni daḫı on üç yaşına irişdi bāliġ olduḳdan ṣoňra ve her ḳatti ḥāṣıl ve cümle ʿulūmı taḥṣīl ve Ḥaḳ ʿibādetinde tekāsül göstermeyüb taʿcīl ḳılıncaḳ peyġāmberliḳ gelecek vaḳt oldı tā kim Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüň emr-i şerīfile Cibril ve ol melek-i peyk-i celīl gelüb İşmūʾīl'e tenbīh ḳıldı nite bu Kāhin-i ʿĪlā İşmūʾīli ḫalvetde ḳomazidi kimseden żarar ve helākine ḳaṣd ideler ve yavuz naẓar ire diyüb dāʾim yanında olurdı İşmūʾīl daḫı

---

[211] Mısranın vezni bozuk

Ḥaḳḳa ṭāʿat ve ʿĪlā'ya ḥürmet vālidesine ʿizzet ve ḫalāyıḳa gāh gāh naṣiḥat eylerdi pes melek-i Cibril ʿaleyhi's-selām İşmūʾīl'e ʿĪlā-yı Kāhin avāzıyla bir gice yaturken çağırdı İşmūʾīl ol ḳorḳuyla uyanagelüb ḥayḳırdı andan İşmūʾīl ʿĪlā'ya yā ata sen mi çağırub nidā ben yaturken uyḳudan bī-ẕār itmege niçün bī-hūd ġavġā itdüñ didi ʿĪlā yoḳ dimege ḳorḳuben ḫavf itdi. Ben çağırdum didi yā oğıl diyüb ḫaṭırını teselli ḳılcaḳ İşmūʾīl ʿa.s. yine uyḳuya varub döşeginde yattı çünki İşmūʾīl uyḳuya vardı Cebrāil ʿaleyhi's-selām uyḳusı içinde İşmūʾīl yine beliñleyüb yine ṭuru geldi yā ata baña sen mi çağırdıñ diyüb ʿĪlā'ya ḫıṭāb ḳıldı ʿĪlā didi kim yā oğıl ḥalüñ nedür baña beyān gördüğiñ düş midür yāḫūd ṭuş mıdur ḥaḳīḳat-ı ḥalüñi ṭaḳrīr ḳılub ʿāyān eylegil söylegil didi İşmūʾīl ʿa.s didi kim be-dürüstī seni baña bir āvāz gelür kim senüñ āvāzıña beñzer tamāmet bu evüñ içinde senden benden ġayrı kimesne daḫı yoḳdur eyle olsa ne ḫal key bu ʿalāmet didi ʿĪlā aytdı kim ben saña çağırmağa kaṣd idüb ve seni uyḳudan bī-zār itmege cehd itmedüm ve āvāze daḫı işitmedüm eger işidürseñ **lebbeyk lebbeyk** ne buyurursın kim hükmüñe maḥḳūm olam ne kim ḥükm iderseñ emrüñe mūcibince ḫiẕmet ḳılam diygil ṣāyed ol çağıran Cebrāil ola peyġāmberliḳ merātibin bulasın sen daḫı mürsel peyġāmber olub ḫalḳı Ḥaḳ dīnine daʿvet ḳılasın didi ʿĪlā eyle diyicek İşmūʾīl daḫı abdest alub namāz ḳılub uyḫuya vardı yatdı düş içinde yine çağırdı İşmūʾīl daḫı lebbeyk ne buyurursun ḥükmüne maḥḳūmum diyüb nidā itdi **Maʿaʾl-ḳıṣṣa:** İşmūʾīl ʿa.s eyle diyicek Cebrāil ʿa.s. kendüzin āşikāra ḳıldı İşmūʾīl'üñ kenarına geldi andan ṣoñra aytdı kim yā İşmūʾīl ben Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḫabercisiyem yürü var ol ḳavmüne ebūña risāletin irüşdürgil Ḥaḳ Teʿālā **[15a]** seni ata sülbünden ana raḥmine kim düşürdi seni peyġāmber ḳılmaḳ içün yaratdı sen daḫı ḥākimüñ ḫükmüni ḫalka yetişdürgil çün kim Rabbüñ seni atañuñ yalñızlıgın esirgedi teraḥḥum ḳıldı şol gün ki atanuñ üstüne gelüb ol ḫātunlar oğlanlar ile faḫr ḳılub ferāḥ oldı ve anañ daḫı ol acıyla Ḥaḳ Teʿāla'dan duʿā ḳılub kendüye mūnis olmaġ içün bir oğıl dileyüb münācāt Ḥaḳ Teʿālā duʿāsın maḳbul yasını erzān ḳıldı. Saña nübüvvet virüb uş nebevīyle beşāret eyledi egerçi kim erlige vücūda gelmiş kimsene çoḳdurur ammā kim bugün senden yigrek nuṣret bulmış kimsene yoḳdurur imdi yüri var ol ʿĪlā'ya ḫaber vir ki sen ol Allāh'uñ ḳulları üzere ḥākimsin anlara dīnleri aḥkāmların ʿömrüñ olduḳça göstervirmege ʿālimsin. Ammā kim ol gökden inen kitābuñ

ḥudūdlarun du[t]asın tā kim s̱evāb-ı dü cihānı ḥāṣıl ḳılub makām-ı cennete bulasın ḳaçan kim ṭāʿat itdükde süñüklerüñ incele ḳuvvetüñ gide ẓaʿīf olasın vaḳt-i ecel yaḳīn gele Allāhu Teʿālā'ya muḥtāclu ḳul ve şīrīn olasun vaḳt-i ecele yaḳīn gele dāʾim iḥtiyācuñ añadur ṣaḳın kim vaḳt-i ḥudūdları żāyiʿ itmeyesin niçün bu sözleri Allāhu Teʿālā'dan ḳorḳub ṭutmayasın yā nedendür bu kim ḫuṣemā arasında ʿamel ḳılmayub ḥükm-i Ḥaḳḳa ḥükümler ḳatasın ḫayırlu metāʿ şer nesne ṣatasın Ḥaḳ bāṭıl senüñ avcuñdan delīl ola ve münkir işler ẓāhir olub maʿrūf işler örtüle gerçek sözler azala Ḥaḳ emri yirine varmayub bāṭıl sözler ṭutula böyle olıcaḳ ḳaçan ola kim ʿadl niẓām ḫalīfe diküb duran bilürsin niçün aḥkām-ı Tevrīt ile ʿamel ḳılmayub ʿaksi ḳılursın ḥazer ḳıl ki senüñ ʿamelüñ eyü degül saña ḫışm iner yavuz olur yaʿni yā ʿĪlā eger sen itdügüñ ḳabīḥ işleri bilmezseñ ʿallāmu'l-ġuyūb ḫoẕ bilür.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Di ki yā ʿĪlā özüñdür mucrimīn-i pür-ʿuyūb
Ger günāhuñ bilmeziseñ bilür ʿAllāmu'l-ġuyūb

Bu ḳabīḥ işleri zinhār işleme tevbeye gel
Tā günāhuñ yarlıġaya yine Ġaffare'ẕ-ẕünūb

Nes̱ir: Andan yine Cebrāil didi kim yā İşmūʾīl ṭur imdi bu risāletiñi ol ʿĪlā'ya irişdürüb söylegil ne kim emr olındıyısa aña beyān eylegil daḫı ʿibādetde ḳā'im ve leyl ü nehār tāʿate mülāẕım ol didi.

Naẓım

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün nübüvvet virdi saña Kirdgār
Pes ʿibādet eylegil lely ü nehār

Ḫalḳı Ḥaḳḳa daʿvet idüb yā resūl
Emr-i Ḥaḳdan ṭaşra olma kāmkār

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince çün kim melek-i Cebrāil ʿa.s. İşmūʾīl'e bu sözleri kim söyledi tenbīh itdi daḫı ferşden ʿarşa **[15b]** ʿurūc eyleyüb uçdı gitdi ammā kim Cebrāil bu sözleri İşmūʾīl peyġāmbere Allāhu Teʿālā'nuñ emriyle söylemekden ḥikmet bu idi kim Cebrāil ʿaleyhi's-selām vaṣiyet ḳıldığı işleri ol Kāhin ʿĪlā'ya ʿamele getürüb işleridi istiġfār ḳılmazidi maḳṣūd aña serzenişidi kim ol fiʿili yaramazlığı aña bildüre tā kim ʿĪlā daḫı ol yaramazlığı itmeye kim efʿāli ḳabīḥdür şāyed kim ḳabaḥat olduğın bilmezdi. **Maʿaʾl-ḳıṣṣa:** ḳaçan kim İşmūʾīl peyġāmber ve ol ʿāḳil u fāżıl rehber-i maḳbūl-i Ḥaḳ resūle muṭlaḳ ve imām rehber ol risāleti ʿĪlā'ya kim ẕikr idüb tenbīh ki ḳıldı ʿĪlā be-ġāyet ḳorḳuya varub ʿaḳlı şaşub ġamı ḥaddeden aşub benzinüñ rengi müteġayyir oldı zīrā kim bu Kāhin ʿĪlā ġāfil-i nā-binā dirülüginde ʿömrinüñ āḫirinde pīrliginde Ḥaḳ emrinden ṭaşra ḳalīl olmayub ḥaşre neşre ʿiblüsüñ telbīsine muvāfıḳ ʿādetler ḳomışidi nite bu ʿĪlā'nuñ iki mülhīd ve merdūd nā-bekār ve ḥasūd-ı lā-yesūd ve miṡl-i Nemrūd ṭarrār u cebbār u ḳahhār oğlanları varidi kim ikisi daḫı nā-bekār idi kim ikisi daḫı ḳurbāna bidʿatlaridi kim Ḫālk-ı Allāhu Teʿālā buyruğı ṣırladı zīrā kim ʿĪlā ile ol ḳavme ol bidʿatları Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emridür diyüb ḫaber virüb ḳıvanurlaridi ol bidʿat buyidi kim ḳurbān vaḳti kim gelse iki itleri varidi. Kim taʿlīm iderlerdi ḳanḳı ḳurbanı kim varub dutsa ol ḳurban Kāhin ʿĪlā'nuñdur diyüb bu ḫalḳ daḫı Ḫaḳḳuñ emri ṣanub ol ḳurbānı ʿĪlā-yı Kāhine ve ol ʿāḳil u āʿmā-yı Kāhine teslīm iderleridi ikinci bidʿat bu kim her ne cemile ḫātun kim ḳatına varsalar ol Kāhinüñ oğlanları zīnā ḳılurlaridi ol ẓulm Benī-İsrāʾīl ḳavmi Ḥaḳ Teʿālā'nuñ buyruğın ṣanub menʿ olurlaridi pes ʿĪlā-yı Kāhin ol vakt kim İşmūʾīl'den bu Ḥaḳ kelāmın işitdi ammā kim kendünüñ bidʿatların terk itmedi Allāhu Teʿālā ḥükmüni ṭutmadı tā kim bunuñ üzerine bir zamān kim geçdi bir gün yine Allāhu Teʿālā celle celālü İşmūʾīl peyġāmbere ol dil-i muṭahhara vaḥy ḳıldı İşmūʾīl daḫı ʿĪlā'nuñ ḳatına geldi didi kim yā ʿĪlā Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emri budur kim bu bidʿatları terk idüb ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿibādetin edā ḳılub ḫiẕmet-i Ḫaḳḳın yerine getürmege ḳuşağı berk ḳılasın ve yāḫud Ḥaḳ Teʿālā saña ḫışm ider bu kehāneti senden alur ve seni daḫı oğlanlaruñı bile helāk ḳılur didi İşmūʾīl ʿa.s. ʿaleyhi's-selām şöyle diyicek ʿĪlā cevāb virdi kim yā Nebiyuʾl-lāh senüñ sözüñi **[16a]** ḳabūl ol vaḳt ḳılavuz ve saña muṭīʿ ve tābīʿ ol dem olavuz ki Tābūt ḳande idügin bilevüz

ellerinden alavuz ol Tābūt ile kāfirlere muẓaffer olavuz maḳṣūdumuz bulavuz didi ʿĪlā-yı Kāhin ol āʿmā-yı Kāhin Kāhin şöyle diyicek İşmūʾīl peyġāmber ol nebi-yi pāk [ü] muṭahhar yerinden ṭurub ʿibādete yüz urub münācāt eyledi el götürüb bu vechile duʿā eyleyüb söyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol nebī yüzin yire sürüb hemān
Nāliş idüb böyle didi ol zamān

Yā İlāhī pāk idüben özümi
Dergāhuňa dutmışam [hem] yüzümi

Sen bilürsin anı bende pādişāh
Lā-şerīk ü lemyezelsin yā İlāh

ʿArşu pāk levh ü ʿāẓām haḳḳıçün
Şīt ü Ḥavvā Ḥabis Yūnus ḥaḳḳıçün

Ḫūr u meʾvā āb u sündüs ḥürmeti
[-----------------------------------][212]

Ḥażreti Nūḥ-ı nebī ṭūfānıçün
Ol Ẕebiḥa emr olan ḳurbānıçün

Ṣuhf-i Tevrāt ile Mūsā ḥaḳḳıçün
Naḫl-i Meryem nefh-i ʿĪsā haḳḳıçün

Ḥüsn-i Yūsuf ḥüzn-i Yaʿḳūb [haḳḳ]içün
Derdine dermān bulan Eyyūb içün

Aḥmed ü Maḥmūd Ḳāsım ʿizzeti
Kim idiser ümmetine şefḳati

Çār-yārı ḥaḳḳıçün [ol] geliser
Dergāhunda cümlesi ḫāṣ olıser

Kandedür ol bildüresin sen baňa[213]

[212] Mısra eksik.
[213] Yazmada mısra "Ol ḳandedür bildür baňa" şeklindedir

Kim ṣığındım ben saña öñden ṣoña

Ṣıdḳile [hem] itmişemdür çün duʿā
Yā İlāhī ḥācetüm eyle revā

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol resūl
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya ʿākil ol

3. Ḳıṣṣa-ı Zāl-Destān:

Ḥakīm ḳavlince İşmūʾīl peyġāmber ve ol resūl-ı muṭahhar bu vechile münācāt itmekde **ez ān-cānib** Sām-süvār daḫı Ġurġur Dīv'i helāk itmek ḳaṣdına Raḫş atına süvār olub Kūh-ı Elburz'uñ ḳullesine gitmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Zāl-Destān'a ol ʿāşık-ı mestāna geldi kim nite çün kim Zāl Rūzābe'nüñ nāmesin kim oḳudı gördi andan nāmeyi öpüp başına ḳoyub yüzine sürdi daḫı bildi kim Rūzābe daḫı kendünüñ āşuftesi ve ʿışḳınuñ ḫaṣtasıdur buġur ẕünūb Ḳayṭān Peyk'e didi kim yā Ḳayṭān ʿaceb bahs-i dermān ola vuṣāle vuṣūl u yār ḳatında maḳbūl olavuz bu dem bu fānī dünyâda ʿişret ḳılavuz ve ʿömürden zamān güdürken yārla ḫalvet olavuz Ḳayṭān aytdı kim çāresi budur kim Rūzābe'ye varavuz ve Sām'uñ mübārek yüzüni görevüz Sām ḳuvvetinle ve Ẕu-Şāh devletinde Mihrāb Şāh'dan ḳızın alavuz pes viṣāline vuṣlat ḫalvet-i ḫāṣṣına furṣat bilürsin didi Zāl ayıtdı yā Ḳayṭān egerçi kim ḥükm ider ʿāşıḳa ya ṣabır ya sefer veyā sim ü zer gerekdür dimişler ḫob dirsin didi. Sām'a bu ḳıṣṣayı añlatmaḳ cāʾiz dürür ammā kim ṣabra sefere mecālim yok felek bu ḫuṣūṣda ʿāciz **[16b]** dürür velīkin senden dilegim budur kim Ḫ̬āce Serāy'a biñ ḳızıl altun iledüvirsin nihānı ḳulaġına Zāl-Dastān seni ister diyüb getürüb baña irgürsin didi ve daḫı biñ ḳızıl altun Hümâyān ḳoyub baġlayub aġzına mühür urdı Ḳayṭān Peyk daḫı altunı alub sorub Ḫ̬āce Serāy'ī geldi emāneti virdi Zāl'uñ peyāmın deġürdi didi kim Zāl'un selāmından ṣoñra saña peyāmı budur ki luṭf idüp gelsünler ḳademile bizi müşerref ḳılsunlar didi diyicek Ḫ̬āce Serāy'ī içerü Rūzābe varub dāyeye daḫı Zāl'uñ ḫaberin virüb evde ḥalvet idüb andan üçü berāber gelüb meşveret itdiler buġur dāye aytdı kim var di nihān var kimsene ṭuymayub peyke ʿadūlar uymasun didi ḫādim çıḳub ṣūret-i tebdīl ve cāme taġyīr

kılub Ḳayṭān ile gitdi tā kim gelüb Zāl'uñ ḳaṭına yitdi. Zāl daḫı ḫādimi görüb ʿizzet ḳıldı yanına aldı dāmenine el urub didi kim iy Ḫᵛāce Serāy biz şikeste dillerde dest-gīrlik senden senden sīm ü zer ne olur yoluna cān baş fidā ḳılmaḳ benden Rūzābe'nüñ ṣūret-i naḳşı gördüm göñül virdüm ʿāşık oldum ʿaḳlumı ṭağıdub kendümi yavu ḳıldum luṭf u iḥsān ḳılub ben ʿāşıḳ u bī-çāre ḥālin Rūzābe dāyesine ʿarż ḳılasın diyü ḫalini beyān eyledi diyüb ḥādime biñ ḳızıl altın ve bir ḫilʿat-ı ḫaṣ bāhr-i niʿmet-i vāfir virüb iḥsān eyledi.

[Naẓım:]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Sim ü zer ḫoşdur ki anı viresin
Zerle ḫūbuñ vaṣlına sen iresin

Zer nedür cān vireler maʿşūkıya
Zersüzin ḫod ḫuya kim el yuḳaya

ʿĀḳılinüñ bī-zer māluñ begüm
Mālıla ḫoş göre gör ḫālüñ begüm

Māl ki ṣoñra ḳalur el-ḥaḳ mār olur
Māl ḳoyanun yeri āhir nār olur

Ṭāʿnı zinhār itme mālın yiresin
Aña münʿim girecegüñ yiresin

Yi yidür mālıñ ki ṣoña ḳalmasun
Anı miraṡ issi ḳatʿā bulmasun

Sözidür Firdevsī'nüñ pend-i ṣaḥīḥ
Yāḫūẕ zerdür gūşuña ṭaḳ iy melīḥ

Diñle imdi Zāl'uñ andan ḥālini
Vir ṣalāvāt tā diyem aḥvālini

[Neṡir:] Ḥakīm ḳavlince Rūzābe ḫādimi altun gümüş göricek Zāl-Destān ol pehlevān-ı cihān naẓarında baş ḳoyub didi kim varayım senüñ ḥālüñ Rūzābe'nüñ ol yüzü ḫāver alnı ay dāyesine ʿömür sermāyesine ʿarẓ ḳılayım bu ḫizmeti üzerime farẓ

ḳılayum zīrā kim ḳazanuň ḳabẓı basṭındadur diyüb yiyüb içüb sim ü zeri alub ḫ̮ādim-i ḫ̮āṣ gitdi ḳaṣra gelüb Zāl'uň ʿāşıḳ-ı āşufte ḥālin aḥvalin maḳālin dāye ilām ḫ̮izmeti şerā'itin tamām itdi. Rūzābe dāye birle işidüb şāẕ olurlar ġamdan azād ḫ̮ādimi taḥsīn ḳıldılar dāye ḫ̮od yilerdi kim ḳız Zāl-Dāsitān'ı göreydi **[17a]** evvelde aňa cānile göňülde göňül vireydi kim iki başdan ḫ̮oş olur kār-ı ʿışḳ iki cānibden gerek bāzar-ı ʿışḳ.

Naẓım

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Dimişler bizden evvel bunı mutlaḳ
Muḥabbet iki başdan gerek aṭaḳ

İgeh(?) başdan ḫ̮oş olur kār-ı ʿāşık
Dü cānibden gerek bāzār-ı her-ḫ̮alk

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince andan dāye ve ḫ̮ādim bu sözile Zāl'uň viṣāline vuṣūl bulmasını ḫ̮alvet-ḫ̮āneye getürüb ʿişret ḳılmasını meşveret ḳıldılar danışdılar iş ṣonuňı ṣanışdılar āḫ̮ir dāye anı maṣlaḥat gördi kim Zāl ḫ̮ālvet-i ḫ̮aṣṣa geldü Rūzābe'yile ʿişret ḳıla **Maʿa'l-ḳıṣṣa**: ḫ̮ādimi gönderdiler kim Zāl āgāh ola gün ṭolanub gice olıcaḳ ʿazm-i Rūzābe idüb hemān gele çün kim ḫ̮ādim daḫ̮ı gelüb vaʿde-i şāmı vāṣıldan ādemi yaḳīn eyledi bu cānibden daḫ̮ı Rūzābe daḫ̮ı der-ḥāl ṭurub ḫ̮alvet-ḫ̮āne tezyīn eyledi tā kim güneş cürmini maġrib ṭarafında nihān oldı ve cihan keçeli ḫ̮ırḳasın egnine aldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gün çıḳardı çün başından zer külāh
Pes giyürdi ʿāleme tāc-ı siyāh

Baḥr-ı ḍalālet eyle düşdi yire ki
Ne mihri görindi gökde ne ḫ̮ū māh

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince çün kim gün gidüb şām irişdi Zāl-Dāstān ḫādim-i ḫāṣ delāletiyle Rūzābe sarayınuň rāhına ḳadem başub girişdi kimsene ṭuymadın yā bil uymadın çeşm-i āġyār görmedin peylerin sürmedin Zāl-Destān Rūzābe ile buluşdı Lāmelif miṡāl birbirine ṣarmaşdı birbirini kenara çeküb birbirinüň cemāl-i kemāli gülinden yelitdiler ʿizzet ü ʿişret itdiler ve ol gice viṣāl-i dostunuň Rūzī-nāmesiyidi āḫirine iletdiler gice geçdi ṣabaḥ yitdi.

[Naẓım:]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seher ki āfitāb-ı şem-i rūz
Ḳulle-i Ḳāf üzere kim gösterdi yüz

Çün cemālinden götürdi gün niḳāb
Virdi cümle ālemle nūr ile tāb

Rū-yı hūbān misl-i gün virdi nūr
Çeşm-i ḥāsid gibi aḫter oldı gör

Ṣaçımuň şaʿrı bigi aġardı dün
Beňzimüň rengi bigi ṣarardı gün

Ḳara baḫtım miṣli gitdi şeb-i siyāh
Bu kemān ḳaddüm gibi büküldi māh

Aḳ saḳalum bigi çün aġardı ṭaň
Virdi cāmīʿde müʼeẕẕin kutlu baň

Ṭurdı ʿābid tāʿāt içün aldı ṣu
Getdi mescid yolına aldı vużū

Gökde rūḥān itdi Ḥaḳḳa çok niyāz
Yirde insān ḳıldı Ḥaḳḳa hem namāz

Muṣṭafā'yı ger seversen pāk-zāt
Vir ṣalāvāt ḳıl namāz vir zekāt

[Neṡir:] Çün kim ol gice geçüb ʿaleʼṣ-ṣabāh kim oldu birbirine kim vidaʿ ḳıldı biraz daḫı riḳḳat ḳılub aġlaşdılar cān ve ciger taġlaşdılar andan Rūzābe durdu

ḥasretile ḳaṣrında ḳaldı ve Zāl-Destān bār-gāhına ḫayme ve ḫar-gāhına revān oldı tā kim ḫaymesine **[17b]** geldi ol gün anda ārām ḳıldı yandı yaḳıldı āh vāh ḳıldı ol yaňadan ḳızun atası **Mihrāb şāh** Çin seḥerden ṭurub żiyāfet ḳaydın ḳayurub andan atına süvār olub Zāl'uň ḳatına geldi Zāl daḫı Mihrāb Şāh'a ʿizzet ʿizzet içün bir iki ḳadem ḳarşu çıḳub istiḳbāl ḳıldı andan Mihrāb Şāh Zāl-Dāsitān'ı ve ol ẕülāle-i Sām-ı cihān pehlevānı görüb ʿizzet-i ḫāṣ bāġçesine vardılar bir cennet mis̱āl kürsüň üzerinde oturdılar kim çevresi bāġ u bostān içi ṭolu gül-istān kenārından aḳar ḥayāt miṣāli āb-ı ḥayvān çemen-i ḳabayı geymiş serv ü semenden yāsemenden semen almış hevā zülf-i çemenden ṣabā-yı burḳaʿ götürmiş idi gülden muʿaṭṭar olmış zülf-i sünbül būy-ı gülden dāmen-i bāġ-ı ṣaḥrāyı lāle vü nesrīn ṭonatmış lāle-i ḥamrāyı daḫı çin seherden jāle pür itmiş çemenler ṭolmış gül ü sünbül ü nesterinden ġoncelar baş çıḳarmış pīreheninden Rūzābe gülüň bülbülü olub Zāl-Destān miṣāli destān nevāz-i ferāḥdan fāş iderdi zārī zārī

[Naẓım:]

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Gül açılmışdı lāle bāġ içinde
Akar kevs̱er bigi çok ırmaġ içinde

Ṣaçılmış sünbül ü sūsen semende
Açılmış dürlü çiçekler çemende

Şaḳāyıḳ lāle vü çigdem ṣanevber
Çemen içre müzeyyen olmış eks̱er

Ter olmış lāleden ġonce duvaġı
Güli ḫatmī ṭutar laʿlin ayaġı

Şeh-i Kābil maḳāmidi o būstān
İşid imdi yine vardur bu destān

[Nes̱ir] Maʿa'l-ḳıṣṣa: Bu cennet-miṣāl bāġ-ı uçmāġ içinde Kābil şāhı Miḥrāb Ḫān ol ṣāḥib-i tāc u taḫt u ḫākān Zāl-Destān'ı ve ol melik-i cihān pehlevānı kenarına alub ʿizzet ü ḥürmet ü ẓiyāfet itdi ḫˇān geldi yenüldi şükr dinildi bāʿdehū ez ṭāʿam

şeker şerbetleri gelüb içildi daḫı Zāl-Destān'uň Ẕū Şāha gidicek ḫayr açıldı andan Kābil şāhı emr eyledi ḫazīne-i ḫāṣdan gevher ü cevher sim ü zer ve envāʿi ḳumaş ḳıymetī ṭāş u ḳaş andan ṣoňra ḳul u ḳara-vaş virdi daḫı Zāl'uň göňlüni yapup Zāl'ıla vedaʿ ḳılub ḫiẕmete yüz sürdi Mihrāb Şāh ḳaṣrına gitdi Zāl gelüb otağına yitdi ol gün buyurdı raḫt-ı büngāhın dizdiler ʿAle'ṣ-ṣabāḥ geçdi diyüb ṣabaḥa münteẓīr olub ṭurdılar ammā kim Zāl Rūzābe derdinden bir sūz-nāk āh itdi şöyle kim āhı odı ʿalevinden Kūh-ı Āheni kāh itdi andan ṭurub altun ḥallin ezdi ve ḳalem-i Hindi ele alub bu vechile Rūzābe ol yüzi āfitāba ol bu rūh-ı māh-i tāba bir nāme inşāʿ ve bir ġazel daḫı söyleyüb yazdı kim ey serv-i ḫubān ve mihter-i maḥbūbān ve fitne-i āḫir zamān **[18a]** çünki senüň ʿışkın sevdāsı yüzinden ābı ve gözlerümden ḫˇābı götürdi lā-cerem[214] maʿlūmuň ʿışḳuňa Zāl maḥḳūmuň olaldan tene nizārı cānuma zārı getürdi ḳaṣdum budur kim Īrān sulṭānı Ẕū Şāh'uň ḳatına varam atam Sām'ı daḫı anda bulursam ḥālümi ʿarż ḳılub senüň derdüňden neler çekdügimi bildürüb aňa daḫı ḫaber virem Tā kim Ḥaḳḳun ʿināyetiyle ve Sām-süvār'uň ḳuvvetiyle ve Ẕū Şāhuň devletiyle seni ele getürem yāḫūd bu yolda başum yitürem ümīẕ-vārem ki anlara bu vaṣf-ı firāḳı ve şerh-i iştiyāḳı ʿilām idicek ḥuṣūl-i maṭlūbile mürācaʿat ve uṣūl-i merġūbile belāġat yüz göstere diyüb daḫı bu ġazeli bünyād ḳılub düzdi nāmenün altı yanına yazdı.

Ġazel:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Çü redd itdüň eyā dil-ber gidelüm bāri şehrüňden
Özüň sulṭān ḳıla sürer gidelüm bāri şehrüňden

Ben ummazdum ki ṭapuňdan süreydiň bāri ḳapuňdan
Cānum çıḳdı ʿitābuňdan gidelüm bāri şehrüňden

Düşüb derde raḳībüňden devā irmez ṭabībüňden
Çün el çekdüň ġayri buňdan gidelüm bāri şehrüňden

Bu bābuňdan güẕārındur ʿitābuňdan ḥazeriňdür
Ṣabır dönse ṣaferiňdür gidelüm bāri şehrüňden

---

[214] Yazmada "lācirem" şeklindedir

Bu Destāna ḫaber olmaz göňül ṣındı ḫayır olmaz
Ölürsem de ḳabir olmaz gidelüm bāri şehrüňden

Neṡir: Çün kim Zāl daḫı bu nāmeyi kim yazdı daḫı durdı üzerine mühr urdı daḫı barmağından kendünüň ismi ḳazılmış zerden düzülmiş laʿl ḳaşlu ḳıymetī ṭaşlu yüzük bile virüb Rūzābe gönderdi peyk gitdi kendüzi ne ḫaber gele diyüb ṣabr itdi çün kim Ḳayṭān Peyk nāmeyi yüzügi alub gitdi varub Ḫˇāce Serāy'a yitdi Zāl-Destān ağzından selām virüb nāmeyi ḫādime ṣundı ḫādim daḫı alub Rūzābe'ye varub iledüb dāyesiyle ḳızı görüb sevindi ġazeli oḳuyub nāmenüň mefhūmın bilüb ḳıvandı andan Rūzābe serv-ḳadd ü gül-ʿizār ü semen-būy ü lāle-zār bir laʿl yüzük çıḳarub daḫı müşk-ʿabīri ezüb ḳalem ele alub bu nāmede ʿinşā bu ġazeli imlā ḳılub yazdı didi kim iy ʿāşıḳ-ı Zāl-Destān bu laʿlī yüzügi gönderdüm tā kim ol ḫātemi görüb ciger odınuň iltihābın ve yürek ḳanınuň ıżṭırābın bu yüzük ḥikāyet eyleye kim ḥālüm be-ġāyet mükedderdür cihānı sensüz baňa bu yüzük ḥalḳasından ṭar ve gözüm yaşı anuň renginden daḫı aḥmerdür diyüb nāmenüň āḫirinde bu ġazeli yazdı söz yerine çün dürr ü cevher düzdi.

Ġazel:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Göňül milkin ḫarāb idüb begüm gitme bu şehrümden
Gözüm yaşın şarāb idüb begüm gitme bu şehrümden

Benüm ḳadrüm bilimedüň vefā resmin ḳılımaduň
Göňül virdüm alımaduň begüm gitme bu şehrümden

[18b] Menem Şīrīn özüň Ferhād pīşe Dicle kūyuň Baġdād
Kerem ḳıl itmegil feryād begüm gitme bu şehrümden

Bu ten vīrān olur cānsuz işüm efġān olur sensüz
Cān olur mı yā cānansuz begüm gitme bu şehrümden

Bu Rūzābe seni cāndan dilerken ḫoş mıdur andan
Kim ayrıla bugün senden begüm gitme bu şehrümden

[Neşir:] Çün kim nāmeyi Rūzābe tamām yazdı ve dürdi yüzügini daḫı bile getürüb dāyesinüñ eline virdi ve Zāl'uñ nāmesi daḫı ve yüzük daḫı dāyesi elindeydi kim kendü de penāh iderdi kim hīç bir aḥad ṭuymaya tā kim bu sırdan bilüb Mihrāb Şāh'uñ ve yāḫūd anası Şīnduḫt Bānū'nuñ ḳulaġına yatlu söz ḳoymayaydı ammā kim ḳażā-yı Yezdānı ve belā-yı āsumānı şöyle vāḳīᶜ oldı kim dāye yüzügile nāme ile çıḳub ḫādime giderken Şīnduḫt Bānu ol fiᶜāle cāžū daḫı saraya irerken ṭūş gelüb dāyenüñ tizcek gelüb gitdügini ve ḳızıla nihānī söyleşüb her gün itdügi ḫoş gelmeyüb dāye ḳatına kıġırdı daḫı didi kim sebeb nedür kim ol ḳızıla ḫalvet olursın. Cāriyelerin ḳıġırub red idüb sen ḳızıla tenhā ḳalursın dāye ne ḳadar inkāra yüz dutdı and perdesiyle sitrin örtdi ammā kim fāyide ḳılmadı Şīnduḫt Bānu eslemeyüb dāyenüñ perdesin yırtdı İncitdi yıḳdı ve ġażāb ḳılub zahmet itdi ᶜāḳıbet ceybine el urub yapışdı ceybi yırtılub içinden yüzükle nāmeler düşdi kim nāme vü ġāzel Zāl'uñ söyledügi ve yüzügi daḫı ᶜarż eyledügi bir nāme daḫı Rūzābe'nüñ yazduġı ᶜarż-ı ḥāli ve yüzügi daḫı aṣlıla Şīnduḫt Bānū ol mekkāra ve seḥḥāra ve dil-cū ol nāmeleri kim oḳudı ve mażmunın bilüb ve yüzükleri daḫı kim gördi ve bildi taᶜaccüb ḳıldı daḫı Rūzābe'nüñ ḳatına geldi çıġırub çaġırub didi kim İy bed-kār ü bī-ḥayā ve iy bed-şerm bī-ḥayā bir ḳaṭre yüz ṣu ile bir zerrece ḥayā kim irāzuñuz(?) çokdurur Ḥaḳ bilür göñlüñde gözüñde hīç yoḳdurur bu ne ism-i saḳīm ve ism-i nā-müstaḳīm idi kim peydā ḳılduñ ki şimdi şimdiye dek bizüm ḫanedānumuzda ṣalāḥdan ve ᶜiffetden ve felāḫdan ve ᶜiṣmetden ġayrı nesne vücūda gelmemişdür bu ne fażīḥat şāyiᶜ ḥareket idi kim mābeyn-i aḳrabāda ḥāṣıl itdüñ ki kimesne ḳılmamışdur didi Rūzābe eşk-i dürer-bār devād idüb didi kim iy ana kāşkī sen beni doġurmayayduñ dünyāya gelmeyeydüm yāḫūẕ bundan öñdin öleydüm tā kim bu sevdā benüm başuma gelmeydi başuma **[19a]** gelüb böyle rüsvāy olmayaydum ammā çün kim bu iş vākiᶜ oldı benüm perdemi yırtmaġıl ve bu sırrı yabana ifşā itmegil kim bilürsin atam Mihrāb Şāh güm-rāhdur ve ġayyūb mütehhevvir ve fużūl ve müteḥayyir kişidür bī-günāh bizi ḳatl itmek işidür me-bāda ki baña belā ḳılub sen firāḳuma mübtelā ḳılub görelüm rūzigār neyleyiser ve Zāl-Destān ibn-i Sām-süvār daḫı ne ḳılur dir benüm sebebimle Īrān sulṭānına virse[215] gerek ve atası Sām'a daḫı ᶜışḳından ḫaber virse

[215] Yazmada "verse" şeklindedir

gerekdür şāyed ki işimüz rāst gele Ḥaḳ Teʿālā beni Destāna naṣīb ḳıla didi kerem eylegil rāzumuzı ṣaḳlaġıl düşmān ṭuymasun babam Kābil-i Şāhuñ ḳulaġına yavuz söz ḳomayasun bu rāzumuza nāşī bilmesün kimesneye söylemegil düşmān āgāh olmasun.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿĀḳil oldur sırrını fāş itmeye
Raḥm idüben baġrını baş itmeye

Söz ki aġızdan söylenüb ṭaşra çıḳar
Yād biliş işidür ilden çıḳar

Sırrı dilüñ söylese dişüñ ṭuyar
Yād işidür daḫı bilişüñ ṭuyar

Cehd idelüm sırrımuz il ṭuymasun
Düşmenümüz ardumuza uymasun

Söz gerek ki çıḳmaya dilden yaḳīn
Çünki dilden çıḳdı pes ilden saḳın

Söz budur ki ya ana ben dimişem
Şekker-i Firdevsī mis̱li yimişem

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol ṣanem
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya dem be dem

4. Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār:

Ḥakīm ḳavlince Rūzābe Şīnduḫt Bānū'ya sırrımı fāş itmegil diyüb yalvarmaḳda ve Zāl-Destān daḫı ol ṣabaḥ geçüb gitdi ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez īn-cānib** Sām-süvār'a geldi kim nite ol dem ki Sām-süvār ol pehlevān-ı kām-kār Sīmurġıla vidāʿ ʿazm-i Ġurġur Dīv ḳılub ki gitdi ol gün aḫşam olıncaya dek bir ṭaġ eteginde ṣaḥrāya yetdi kim çayır çemen kenārı āb-ı revān çevresı erġuvān żi-mīrān Sām atdan indi o yanın alub ol otlaġa salıvirdi Raḫş'ı otlamaġa başladı Sām daḫı ol

çemenler ortasında birḳaç yimiş aġaçların görüb yimişlerinden yedi Şükrini didi andan gelüb ol ṣudan içdi abdest alub daḫı Ḫālıḳ'a ʿibādet ḳıldı andan yirinden ṭurub bir mil miḳdārı ıraḳdan daʾīre çizüb ism-i aʿẓām oḳuyub Raḫş'ını daḫı ol dāʾire içine ḳoyub oturdı diline Allāh ḥażretin getürdi nā-gāh nigāh ḳılub gördi kim bir yüzi nurlu ḳademler ʿalemlü yeşil ʿaba geyüb ve yeşil ʿimāme ṣarınur boz **[19b]** Ata süvār olmış gelür kim ol atuň kim başı felekde dört ayaġı ferş dimekde yaḳın gelincek Sām'a selam virdi Sām-süvār daḫı yerinden ṭurub ḳarşu varub ʿaleyke aldı daḫı ol kişi didi kim yā Sām-süvār ben senüň ceddüň Kerīmān'da İskender-i Kübrā devrinde ve ol melikü'l-merā ʿaṣrında buluşub bilişüb dururuz seferde ḥazarda nažarda bile otururduk ʿāḳıbet İskender-i Kübrā Ẓulūmāt'a vardı āb-ı ḥayāt ṭaleb itdi aňa ʿayne'l-memāt baňa ʿayne'l-ḥayāt naṣīb oldı ben Ḫıżır'am Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā baňa āb-ı ḥayāt kim içürdi ölüm ġuṣṣasın leşkerini ḥayātum meydānında geçürdi baňa peyġāmberlıḳ naṣīb itdi kim ḳalmışlara meded irgürem Ḥaḳ Teʿālā'nuň emriyle Meʿġāribden Meşārik'de ān-ı vaḳitde her velāyetde çaġırılan memleketde ḥāzır ol kişinüň ḥāline nāẓır oluram dermendelere dostluḳ ḳıluram imdi yā Sām bu dem Ḥaḳ Teʿālā'nuň emriyle saňa geldüm minnet ol Ḫālıḳ'a kim senüňile āşinā oldum naṣīḥātüm saňa budur kim eger ġayrı dīve yāhuẕ Ġurġur Dīv'e kim varasın ḳılıcı bir kere çeküb zaḫm urasın tā kim helāk-ı vücūdın zaḫm-nāḳ yirini ḫāk idesün ve eger kim iki kez çalarsıň dīv ölmez tā ḳıyāmete dek helāk olmaz ikinci naṣīhatim budur zīnhār dāʾire çizmeyince ism-i aʿzam oḳumayınca ʿibādet bir yirde yatmayasın ve daḫı bu Kūh-ı Elburz diyārındadur bu maḫlūḳāt çoḳluḳdur kimesnesine ʿitimād itmeyesin daḫı elindeki ḳamçısın virdi didi kim yā Sām ḳaçan kim saňa bir vākıʿa vaḳīʿ ola dīv ü cinden veyā ġayrı düşmāndan kim üstüňe gele benüm bu ḳamçumı ṣalub anları helāk yirlerini ḫāk idesin daḫı andan ṣoňra atınuň yilisi ḳılından üç dāne ḳıl ḳoparup virdi kim didi yā Sām ḳaçan kim ben saňa gerek olam bu atuň ḳılından birisi dütsü ḳılasın Allāhu Teʿālā'nuň fażlı birle beni anda ḥāżır bulasın andan ṣoňra ḳurbān kebşinden yeşil yeleklü ṣāʿiḳa peykānlu üç oḳ virdi didi kim ol vaḳt kim ejderhāya yāḫuẕ bir ʿāṣī cānavara ṭūş olasın bu oḳlar ile atub urub helāk ḳılasın bu üç oḳlar Allāhu Teʿālā'nuň ḳudretiyle ḳurbānlukda bulına didi daḫı aytdı kim yā Sām zīnhār ġam çekme kim Ġurġur Dīv'i helāk idersin andan ġayrı dīvlerüň daḫı vücūdun

çāk nice dürlü ʿāṣī cānavalaruň yirini ḫāk idesin bu Kūh-ı Elburz'da çok ġazālar ḳılacaḳsın ve nice dürlü küffāruň cānlarına cezālar ḳılacaḳsın ve Süleymān **[20a]** İbn-i Dāvūd'uň pehlevānı olanuň naẓarında ʿadūya Ḳamḳam ḳılıcın ṣalsın gerekdür ol Süleymān daḫı az ḳaldı kim cihāna gele yüz yigirmi dört dürlü maḫluḳāt ve berr-i baḥar içindeki biň bir dürlü mevcūdāt ki musaḫḫar ola taḫtını yil felekde götüre gāh meġāribe gāh meşāriḳa gāh cenūba gāh şimāle ilede gāh Ḳāf'a yitüb.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Taḫtına merkeb ola bād-ı şimāl
Dostını yüce ḳıla Kird-gār

Cümle maḫlūḳ emrine hem ḳul ola
Ne ki ḥācet dilese maḳbūl iy yār

İns ü cin vaḥş u tuy[u]r ü mūr u mār
Aňa maḥkūm oliserdur ne ki var

Taḫtına merkeb ola bād-ı felek
Emrine meʾmūr ola ḫalḳ-ı diyār

Kūh-ı Ḳāf'ı ide seyrān taḫtile
Taḫtına yüzin süre her şehriyār

Dīv ʿifrītile ġūlu cin ü perī
Yetmiş iki millet ile kām-kār

Ol Süleymān ḥażretine ḳul olub
Ḫiẕmetine yüz süre leyl ü nehār

On iki biň evliyā vü enbiyā
Taḫtı üzre böyle ola baḫtiyār

Ḳuşlar anuň üstine gölge ola
Ḫoş anuň emrini duta şāh-ı mār

Nice kez yüz biň ġazālar ḳılasın
Ol Süleymān ile sen iy Sām-süvār

Ġam yime kim göresin anuň yüzin
Süresin anuňıla ʿömr-i hezār

Böyle diyüb oldı hāmūş ol Ḫıżır
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya bī-şumār

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince Ḫıżır ʿaleyhi's-selām böyle diyüb vedāʿ ḳılub gitdi Sām daḫı ol teberükkāyı alub şād olub Ḥaḳḳa secde-i şükr ḳılub ol gice anda yatdı çün kim ʿala ṣabaḥ yitişdi seher ḳuşcağızları dile gelüb ötüşdi göz gözi gördi cihān gün şuʿlesinle rūşen oldı Sām daḫı yirinden ṭurub ābdest alub iki rekʿat ṣubḥ namazın ḳıldı andan namazdan fāriġ olucaḳ otuz altı pāre ceng āletin giyindi ḳılıcı ḥamāyil ṭaḳındı biline ḫançerin ṣoḳundı Raḫş'a eyer ʿinān urub üzengüye ayaḳ basub Bismillāh diyüb atına süvār olub Allāhu Teʿālā'ya münācāt itdi ve daḫı Ġurġur Dīv'ün maḳāmına ʿazm ḳılub cenūb cānibini dutub gitti **Maʿa'l-ḳıṣṣa:** Sām-süvār leyl ü nehār ʿāla raġm-ı rūzigār ḳırḳ gün tamām Kūh-ı Elburz dāmeninde gice yatub gündüz giderdi gāh gāh arām idüb şikār ḳılub şikār etlerinden kebāb iderdi daḫı yine Raḫş'ına süvār olub giderdi ʿāḳıbet bir ḳara ṭaşlu yiri ḳara kömür bigi ulu ṭaġa gelüb yetdi bir bıňar bulub ṣuyundan hem kendi içüb Raḫş'ına daḫı içürüb ol çeşme kenarında ḳondı biraz rāhat olub Ḥaḳḳa delim şükürler kılub ṭāʿat itdi birḳaç ḳuşlar **[20b]** şikār idüb od daḫı yaḳub kebāb itdi yidi şükrini didi. **Maʿa'l-ḳıṣṣa:** Sām bunda ārām itmekde yimekde içmekde ʿala raġm-ı rūzigār ḫoş nā-ḫoş geçmekde bizüm ḳıṣṣamuz iblis-i bī-dīne ve ol telbisligine geldi nite meger kim Racīm-i merdūd ü ʿanīd ḥasūd kendünün ḫāṣ müderris Kenes'le ve pelīdi Dines'le ve ẕürriyyāt-ı şeyāṭinile ve nesl-i erbaʿīnile Kūh-ı Elburz ḳulelinden dem çeküb uçup ādem-zād memleketine giderledi Sām-ı cihānuň ol nīk-nām-ı pehlevānuň Ġurġur Dīv'i ol maġrūr ehl-i dīv felek yüzünden atduğın yād helāk oldı diyüb şād olub felek yüzünden rū-yı zemīn yire irerken nā-gāh Racīm Sām'ı gördi kim bir ṣaḥrānuň kenārında bir bıňaruň sebze-zārında gāh gökdeki ḳuşlar ṣaydından ve gāh yirdeki vühūşlar ḳaydından od yaḳub kebāb bişürüb yir Ḫālıḳ'a şükrini dir Raḫş'ı daḫı ḳarşusında çemen-semen otlar içre yürüyüb otlar Racīm-i lāʿin Sām'ı saġ vücûdın seḳāmından ıraḳ yidügin kebāb yaġ görüb āh idüb āhından felek-zātın siyāh āhı

ʿalevinden Kūh-ı Elburz āhını gāh idüb daḫı dönüb vezīri Kenes’e debīri Dines’e didi kim hīç gördüňüz mi bu sırra irdüňüz mi ol Sām-ı ḳahhār ve Nerīmān oğlı cabbār ölmemiş felekden yiryüzüne inmiş düşüb nesne olmamış ʿacaba bunı kim ḫalāṣ itdi ola diyüb taʿaccüb ḳılub yirindi ağladı gözleri yaşı Nīl [ü] Ceyḫūn bigi aḳub çagladı ẕürriyātınuň cigerlerin āh odı birle ṭağladı ve daḫı aytdı kim āh bu Sām’uň elinden kim pehlevān-ı cihān ve Yende-yi(?) Süleymān zamān olcakdur ol Süleymān devrinde benüm neslüme ne cefālar ḳılacaḳdur şimdi bunuň ḳaṣdı Ġurġur Dīv’i helāk Ḳamḳam ḳılıcınla vücūdını çāk yirini ḫāk itmek diler ve nice dürlü mahlūḳuň ḳanını içmek tīġile iki biçmek ve ne ḳadar dīvler var ise depelemek ḳılların yiryüzüne sepelemek ister diyüb Racīm āh āhından Kūh-ı Elburz Kāhin yaḳub siyāh eyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṣaġu ṣaġub anda şeytān-ı laʿīn
Zārı zārı ağlaridi erbaʿīn

Sām elinden itdigince ol fiġān
Gökyüzüne ṭolaridi pür-duḫān

Ḳaṣd iderdi Sām ḳıla ol helāk
Tā ki cūdı yirini anuň ide ḫāk

Līk Allāh ṣaḳlaridi Sām’ı pes
Ki‿iblīs aňa bulmadı yük her nefes

Diňle imdi ol laʿīni nidiser
Līk virgil sen ṣalāvāt yā piser

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince iblīs bu vechile āh idicek Kenes’le Dines aytdılar ki iy server-i şeyāṭīn ve iy bihter-i melāʿīn bu diyār Kūh-ı Elburz kenarıdur bunda dürlü dürlü ʿāsī maḫlūḳāt **[21a]** çoḳdurur ve ejdehālaruň birinci ṭartıcı canavarlaruň ḫōẓ nihāyet yoḳdurur ḳaçan ola kim bu Sām bu Kūh-ı Elburz’dan ṣaġ selāmet buňlarun belāsından emīn ve bī-melālet ḫalāṣ ḥayat ve necāt bulub Süleymān dergāhında ḫāṣ

ola ammā kim yā iblīs-i ezel şöyle degül idügin ammā kim şimdi nolduňuz evvel sözüň bu idi kim cihāna Süleymān gelürsiňüz nesliňüzi helāk ḳılur dirdüň Süleymān'dan ḫavf itmegi ḳodıň buġur Sām-ı cihān-pehlevān Süleymān olacaḳdur sizüň nesliňizün Süleymān devrinde cefālar ḳılacaḳdur diyüb Sām'dan daḫı iḫtirāz idersin dīv iblīs-i pür-telbīsine taʿn itdiler masḫarlıġa ṭutdılar Racīm bunlaruň ṭenzīn görüb verhem ḳılub didi kim iy melʿūnlar maḥzūnlar size benüm sözüm yalan gelür anın çün her bir göz baňa ok olub ṭāḳ dutub ṭaʿn ḳılur zīrā kim siz Levḥ-i Maḥfūẓ'a naẓar ḳılmadıňuz ol Süleymān cihāna sürūr ins ü cin vüḫuş u tuyūr u mār u mūr aňa muṣaḫḫar olacaġın şeyāṭīn ẕürriyātına cefālar ḳılacaġın bildüňüz hele Süleymān henūz dünyāya gelmedi şimdi Sām'uň ardınca olayım ola kim ya ejderhā aġzına yāhūẕ dīv cengine uġradub helāk ḳılayım varuň siz gidüň ben bunda duramam Sām'a ʿiġvā virürem didi anlar ādem-zād milkine zāhidlere ʿiġva ve dostlar ortasında ġavġā ḳılmaġa gitdiler iblīs bunda ḳalub ādem şekline girüb sorub Sām'uň nīk- nāmuň ḳatına yitdi Muḥammed'e ṣalāvāt virdi kim diyem nitdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṣad hezārān ṣad d[ū] rūzi ṣad selām
Menden olsun Aḥmede her ṣubḥ u şām

Ger dilerseň raḥmet ide Kird-gār
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya her müdām

Neṡir: Çün kim iblīs ādem şeklinde sürüb Sām'uň ḳatına geldi. O cānibden Sām daḫı naẓar ḳıldı gördi kim bir ādem-şeyḫ şekli başında ʿimāme egninde ḫırḳa ʿömr-i güz daḫı irişmiş ḳırḳa veli fitne-engiz ġarḳ olmış ribā vü rızḳa selām işāret itdi Sām daḫı ādem görüb ʿizzet ḳılub yirinden uru ṭurub kenarına aldı oturdı öňüne kebāb getürdi didi kim iy şeyh ṣafā geldüň merḥabā maʿzūr dut kim bu diyār maʿlūmuňuzdur kim Kūhistān'dur şikār iderüz artuḳ zevāde nesne yoḳdur kerem ḳıluň ṭaʿāmdan sunuňuž evvel selām evsaṭ ṭaʿām āḫir feth-i kelām baʿde az ṭaʿām feth-i kelām olıcaḳ görelüm ki senüň mi ser-güzeştin çoḳdurur yoḳsa benüm mi artuḳ

durur didi Sām eyle diyicek iblīs her dūd pür-teblīs ʿanūd ḥasūd fitne yüzinden aytdı kim yā Sām-ı Benī **[21b]** Nerīmān ve iy ẕülāle-i Kerīmān biz ġāʾib erenlerindenüz kim ḳırḳ yıldur dünyā ṭaʿāmın yimedüm dünyā kelimesin daḫı dilüme alub dimedüm bu dem Allāhu Teʿālā'nuň iẕniyle geldüm ki saňa hiẕmet ḳılam Ġurġur Dīv'üň maḳāmına dek saňa ḳulaġuz olam tā ki Ḥaḳḳuň ʿināyetiyle ġaʾib erenlerüň hidāyetiyle ve sen Sām'uň ḳuvvetiyle Ġurġur'uň şerrinden yiryüzini pāk yirini ḫāk ḳılam ki Ġurġur'uň yirdeki vüḥūşlara gökdeki ḳuşlara ol ḳadar şerri var kim ʿadedi yoḳdurur şerḥ idersem nihâyet bulmaz ḥaddi yoḳdurur diyüb Racīm ḫāmūş Sām'a nidür diyü çeşm-i gūş oldı Sām daḫı bu kelāmı Racīm'den diňleyüb şād olub yirinden ṭurub ṣofrayı dirüb yaraġın ṭaḳıb atına süvār oldı Racīm-i şeyḫ-şekil daḫı atı öňünce yürüyüb ḳulaġuzluḳ ḳıldı ammā kim Racīm ki Raḫş'ı öňünce dem çeküb yel bigi eserdi bir dem içre bir günlük yol keserdi pes Sām daḫı Racīm'üň atı öňünce peydā ġāyet ziyāde yüregin görirdi ʿaḳabince Raḫş'ıňa mahmūz urdı Raḫş'ı bād-ı bā-aḳamdan ziyāde segirdürdi yürürdi Sām Racīm'üň ol vechile taʿcīl gitdügiň gördi taʿaccüb ḳılub dönüb ṣordı didi kim yā şeyḫ ne ʿacebdür kim böyle ziyāde piyāde yürürsin vaḳtehā kim dem çeküb nefes alursın bir meydānı bir adım ḳılursın Benüm vü Raḫş'ım ki yürüyüncek yeli ardına ḳoyub geçer kervān eyle ṣanur kim ʿAnkā-yı felekdür üstümde uçar ammā kim ne ḳadar kim atımı mahmıza aldum sürüb saňa iremedüm büyük gözedüb pāyuňa giremedüm Sām sözüni Racīm gūş idicek didi kim yā pehlevān ve iy ṣāḥib-ḳırān ḳırḳ yıldur ki dünyā ṭāʿamın yimedüm Ḥaḳḳuň ẕikrini bir nefes dilümden ḳomadum vücūdum ġıll u ġışdan eyle pāk eyledüm ki ḳaṣd idincek bir günde meşārıḳdan meġāribe varub gider men ve bir dem içre cenūbdan şimāli seyr ider men senüň atunuň ayaġınca yürüdügüm senüň yoldaşuň olam diyü taʿcīl gitmezem yürüsem felegüň yedi ḳat meydānın bir menzil daḫı dutmazam diyüb şeyṭān-ı laʿīn ve Racīm-i bī-dīn Sām'a ʿiġvā virürdi fitne ḳılub ejderhāya helāk itdürmek içün ḳulaġuzluḳ ḳılurdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Hey ne fettān kimsedür iblīs gör

İtdügi ḥīle ile telbīs gör

Āh elinden ol laʿīnün āh u vāh
Getürür dāʾim yüze cürm ü günāh

Bizi iblīs aldamasa dün ü gün
Nefse hergiz olmazıduḳ biz zebūn

Vāh ki nīdem düşmānum ġālibdürür
[22a] Bizi azdurmaġa ol ṭālibdürür

Yā İlāhi tevbe itmeyem ḫaṭā
Mücrimīnem eyle ʿafv ile ʿaṭā

Ol Muḥammed nūrı Ḥaḳḳı yā İlāh
Eyle ʿafvuna ki itdüm ben günāh

Gerçi bu Firdevsī'dürür mücrīmin
Līk şāhī raḥmeten lil ʿālemīn

Raḥmeti Ḥaḳdan dilersen bī-şumār
Vir ṣalāvāt Muṣṭāfā'ya yādigār

5. Ender Ḫātımet-i Meclīs Dāsitān-ı Tems̱ilāt

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Bunuñ tems̱īli var destānı diñle
Ḳoġıl efsāne-yi efsūrı añla

Özündür Sām-Destānı bilürsiñ
Racīm nefsüñdürür farḳı ḳılursıñ

Ṣaḳın aldamasun bu nefs-i mekkār
Ḫaẕer ḳıl itmesün derde giriftār

İdüb cehdi aña ḳıl himmeti pes
Seni yoldan çıḳarmaya ṣaḳın nefs

ʿAbes̱ yire sen itme ʿömri żāyiʿ
ʿİbādet ḳıl ʿināyet ide Ṣāniʿ

Ḥaḳun şükrin eda itgil dilile
ʿİbādetde müdām Eyyūb'ilile

Beher nesne ki bulmışdur vücūdı
Ḳılur Ḥaḳḳa vücūd ile sücūdı

Eger şübhe ḳılursa ʿaḳl u cānuň
Ve in min şeyʾin oḳı gitsün gümānuň

Beher ẕerre eger zir ü ʿulādır
Fāni-yi mā-Ḫalaḳtu bāṭılādır

Ṭahāretsüz ayaḳ basma ġubāra
Kim oldı ḳālıb-ı şehriyāra

Bu gūş iderseň Ḥaḳ ḳulaḳdan
Ḳamu varluḳ Ḥaḳı söyler ṭalaḳdan

Ḥaḳāyık ḳeşf idenler bildi ḥālāt
Ki var nefsinde her nefsüň kemālāt

Kemālüň varısa ḥālüň[i] aňla
Bu Firdevsī sözin cānile diňle

Sözidür maʿrifet vardur kemāli
Ḥaḳiḳat neydigün bildi o ḥāli

Anuň göňlin tehī ṣanma muḳallid
Muḥaḳḳaḳ bil ki oldur ehl-i tevḥīd

Ḫuḍā anda kerīm ü kār-sāzsın
Rāḥīmā Ġafūr u bī-niyāzsın

Ḳuluň Firdevsī’ye ḳılġıl ʿināyet
Günāhın ʿafv idüb eyle hidāyet

Muḥammed nūr-ı ḥaḳḳıçün ḥüḍā-vend
Zebūn it nefsüm urmasun baňa bend

Diyen Firdevsī’nüň cānına raḥmet
Yirin itsün Ḫuḍā Firdevs-i cennet

6. Der ḫatm-i meclīs

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Yigirmi yidi meclis daḫı ġāyet
Şükür Ḥaḳḳa ki bulmışdur nihāyet

Ecelden bulurısam ben de mühlet
Felekden cānumuz bulıserse vusʿat

Süleymān-nāme'den disem ḥikāyet
Ḳılam Ḥüsrev saňa Şīrīn rivāyet

Dilerseň ki ire Ḥaḳdan ʿināyet
Muḥammed çün ṣalāvāt vir ṣalāvāt

c. Süleymān-nāmenüň yigirmi sekizinci meclisinüň ẕikrindedür:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İy Ḫuḍā ḳıl bize tevfīḳ ü refīḳ
Vir meʿānī Ḥaḳḳına taḥḳīḳ ü ṭarīḳ

Fetḥ idivir açıla tevhīd-i bāb
[22b] Cismümüzden götüre taḳlīd-i ḫāb

Bu yaḳīnuň nūrın it ḫāne çırāḳ ḳıl[216]
Ẓulmet-i şekkiyi dilden ḳıl ıraḳ

Baḥr-i ẕātun birle ḳılub āşinā
İt sivā o ġayrı ṣafından cüdā

Derd-mendem ʿāciz ü ḫor u taḥīḳ(?)
Süst ġāyet çāresüzem men żaʿīf

Merkebüm lenk oldı yolum kūh-sār
Göňlümüzdür teng ü bilüm oldı tār

Yidi deryā çeşmüme bir nemce yoḳ
Sözümün var mihri‿özüm bir kemce yoḳ

Ne seḫūndan mūrçe sanki ẕerreyem
Şāh Süleymān şems ü men ḫoẕ ẕerreyem

Bisledüm gerçi ṣadef-veş men güher
Līk nāfe mis̱l-i ḫˇān oldı ciger

[216] Mısranın vezni bozuk

Ḫavf iderem çarḫ ide çeşmüm türāb
Vaʿde ire olmaya āḫir kitāb

Yā İlāhī ol Muḥammed ḥürmeti
Ol nebīnüñ nūr-ı Ḥaḳḳı ʿizzeti

İt ʿ ināyet bu Süleymān-nāme'sin
Āḫir idem itmedin menzili sīn

Ḥācetin Firdevsī'nüñ iy pādişāh
Eyle maḳbūl itmegil ʿömrin tebāh

Ol ḥabībüñ çün yiri eflāk olur
Ṣaḥf içinde medḥi‿anuñ levlāk olur

Bu kitābuñ āḫirin eyle mezīd
Muḫtaṣar düşüb ola ġāyet muʿīd

Söz mükerrer olsa nola kim nebāt
Aġza tekrār olsa virür ol ḥayāt

Tā ḳıyāmet cān u dilden ṣad-selām
Ol Muḥammed rūḥuna olsun müdām

1. Dāsitān-ı İşmūʾīl Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿAd ol ṭabīb-i ḥāẕıḳ üstāẑ ḳavlince rāviyān-ı aḫbār ve Eflāṭūn-ı Yunānī ol Süleymān-nāme'nüñ tercümānı kim bulardur bu kitābun müʾellifleri ibtidāyi taṣnīf ḳılan muṣannifleri naḳlince nāḳīlān-ı muḫtār Firdevsī aġzından ḳıṣṣalaruñ mefzinde(?) Süleymān ḳıṣṣasın şād pes ġuṣṣasın ol vechile aydur kim çün kim Sām-süvār'a Racīm-i laʿīn ḳulaġuz olub ejderhā cengine kim gitdi bizüm ḳıṣṣamuz daḫı ol cānibden daḫı Zāl-Destān Rūzābe derdinden efġān itmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān- cānib** Elyasaʿ peyġāmbere geldi nite ol zamān kim İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ Teʿālā'ya Tābūt bildirmek içün kim duʿā eyledi duʿāsı ḳabūl ḥācetin revā eyledi nidā-yı elvehiyyet geldi kim yā İşmūʾīl sekīne Kūh-ı Demāvend Yehūdā bin Yaʿḳūb neslinden Boġad bin Selmā-yı Zāhid elindedür varub ol Tābūt'ı anlardan alasın daḫı gelüb ʿĪlā-yı Kāhini ve ʿĪlāf-ı Milik-i Kühni Ḥaḳ dīne

daʿvet ḳılasın didi İşmūʾīl peyġāmber ol dil-i pāk muṭahhar bu ḥitābı ʿizzet kim işitdi şāẕluk ḳıluben secde-i şükr itdi andan birḳaç kendünüñ aṣḥāblarıyla aḥbāb-ı Nerīmān'ıla birer şeb-reng ḳatırlara süvār olub gitdi tā kim gelüb **[23a]** Demāvend Kūhinün ḳulelinde Būġad zāhid ṭurduġı ṣavmaʿaya yitdiler Būġada daḫı ḥaber oldı geldi ḳarşu çıḳub İşmūʾīl peyġāmbere ʿizzet ḳıldı alub savmaʿa girüb żiyāfet itdiler velīkin tā anlar kendünüñ dīnine girmeyince Tābūt'ı buña virmeyince taʿāmın yimedi **maʿa'l-ḳıṣṣa:** çün kim bir ḳaç gün İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām ol kūhda kim oldı Yehūdā neslinden anda ḥāżır olanlar īmāna geldi pes anlar ki Boġad'la īmān getürdiler Tābūt'ı başları üzerine getürdiler İşmūʾīl nebī daḫı Tābūt öñünce giderdi Allāhu Teʿālā'ya ḥamd iderdi bu vechile sekīne kim ʿĪlā-yı Köhni ḳatına getürdiler Īlā-yı Kühün ʿĪlāf Meliki görüb Benī-İsrāʾīl ḳavmile taʿaccüb ḳılub barmaḳların aġızlarına urub oturdılar andan mecmūʿissi gelüb sekīneye yüzin sürdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Sürdiler Tābūt'a cümle yüzüni
Ṭutdılar İşmūʾīl'üñ her sözüni

Bildiler kim Ḥaḳ nebīdür ol resūl
Ki‿itdilerdi imtiḥān çoḳ özüni

Neṡir: Çün kim Tābūt geldi ʿĪlā-yı Kāhin ve melik-i ʿĪlāf-ı Kühni ḥased iletdiler Tābūt ol nebīnüñ elinden almaġa ḳaṣd itdiler. Buġur İşmūʾīl nebī anla didi kim tā Mūsā'dan Ādem-i ṣafī'den Nūḥ'dan İdrīs'den ʿaleyhi's-selām İbrāhīm Yaʿḳūb ile Mūsā Yūşāʿ ve Ḫırḳıl-kebīrden Elsās'dan Elyasaʿdan bu deme gelince bu Tābūt mürsel peyġāmberler ellerinde olurdı ve ol cihetden Ḫuẕānuñ ʿināyetiyle ve Tābūt'un berekātiyle kāfirlere sünnī ġāyet gelürdi çün kim Tābūt'ı alasız yine Tābūt elüñüzden çıḳa maḥrūm ḳalub hezīmet bulasız didi egerçi kim İşmūʾīl nebī çoḳ söz söyleyüb bunlara naṣiḥat itdi kendünüñ dīnine daḫı daʿvet itdi ammā kim olmadılar ḳabūl itmediler Ḥaḳ sözin ḳabūl itmediler ve işitmediler Tābūt'ı elinden aldılar ol resūli ġam-gīn ḳıldılar Buġur İşmūʾīl nebī ʿUẕla be-ġāyet incitdiler kocundılar

andan gidüb yine ne ḳadar aṣḥāb varısa alub gelüb Kūh-i Demāvend ḳulelinde Ḥaḳḳa ʿibādet ol ḳadīm mevżiʿada Ḫālıḳ'a münācāt itdiler tā kim bu ḳavmüň üzerine düşmān gele Tābūt'ı ellerinden alub anları helāk yirlerini çāk ḳıla Ḥaḳ Teʿālā daḫı bunlaruň ḥācetlerini ḳabūl itdi tā kim Cālūt Şāhı ve ol fertūt-ı güm-rāhı Benī-İsrāʾīl ḳavmiyle ʿĪlā-yı Kāhinüň ve Melik-i ʿĪlāf-ı Kāhinüň üzerine musallaṭ ḳıldı kim bu ḳavmi gelüb incitdi nite dimege ʿāşıḳāne ṣalavat.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ger hikāyet nūş idersek iy yere
Vir ṣalāvāt ʿışḳile peyġāmbere

Her ki dilden ol ṣalāvāt vire pes
Şek getürme Allāh işin öňüre **[23b]**

2. Ḳıṣṣa-ı Ceng-i Cālūt u ʿĪlā u ʿĪlāf:

Ḥakīm ḳavlince ol zamān kim Cālūt Şāh ve ol fertūt-ı güm-rāh işitdi kim Tābūt'ı Benī-İsrāʾīl ḳavmi ele getürmişler ve leşker cemʿ idüb kendüye muḳābil olmaġa ittifāḳ ḳılub el getürmişler pes Cālūt Şāh dört kez yüz biň ʿAmāliḳa leşkerini cemʿ itdi daḫı ḫayl u ḥaşem tabl u ʿalem birle Benī-İsrāʾīl ḳavminüň üzerine gitdi Felesṭīn Irmaġı'nun kenarına gelüb ḳondı ḫayme ve ḫargāhdan yiryüzi aġardı ısḳıdāca dutdı atlar süheylinden ve erenler naʿrasından felekler gümledi ṭınāb[217]lar mīḫınuň ucı ferşi delüb s̱evrüň ustuḫānıň uşatdı cebe cevşen ḳalçaḳ pulcaḳ şuʿlesinden yiryüzi aṭlasa döndi ve o [a]tlar ayaġı tozından felek yüzindeki **g**üneş ḳızarub bozarub kef olmış nuḫāsa döndi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

---

[217] Yazmada bu kelime hep " ṭanāb" şeklindedir.

Ḫayme ḫargāh dutulub ḳondı çerī
Bār u büngah bürüdi cümle yiri

Ḳavm-i maḥşer biň leşker çoġudı
Cümle nevḥad pīri daḫı yoġidi

At ayaġından cihānı dutdı toz
Gün ġubārdan gökyüzinde oldı boz

At süheyl urduḳça ādem daḫı ün
Ṭas-ı gerdūn ötdi çıňrayub o gün

Diňle Cālūt imdi anda noliser
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yā piser

Nes̱ir: Çün kim Cālūt-ı mekkār ve ol ḳahhār-ı cebbār Felestīn Irmaġı kenarına gelüb kim ḳondı bu yaňadan Melik-i ʿĪlāf daḫı ʿĪlā'yı kim anuň vezīri İsrāʾīl ḳavminüň müdebbiriydi iki yüz biň er cemʿ itdiler ammā kim ol cenge ve āhenge ʿĪlā-yı Kāhin ve ol cāhil ve aʿmā-yı merkūhun bile gitdi iki oġlan ḳoşdı Tābūt'ı alub melik-i ʿĪlāf'ile bile gitdiler **maʿa'l-ḳıṣṣa:** çün kim ʿĪlāf Benī-İsrāʾīl leşkerini çeküb Cālūt cānibine kim ʿazm ḳılub yürüdi yer ayaḳdan ṭurub felege ḳalḳub cihānı ẓulumāt ḳaṭran deryāsı bigi bürüdi atlar kişnemesinden ve erenler naʿrasından cebeler çıġşamasından felek ṭası āvāze virüben güm güm ötdi kūs-i harbī sadāsı ḫoẕ çarḫdaġı Behrām ḳulaġın kej itdi.

Naẓım:

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

At süheylinden felekler gümledi
İns özinden dīv ü cin beliňledi

Çün yaşanub iki leşker ṭutdı ṣāf
Biri Elburz idi ṣanki biri Ḳāf

Çün döküldi kūs-ı ḥarbi darbile
Zelzele şarḳı ṭutdı ġarbile

Çeker sancaḳı ʿalem-keş tāc-ı ẕer

Serv-ḳadd vü lāle-ḫadd Yūsuf-naẓar

Bāġ-ı cennet oldı leşker yirde ṣan
Süñü servi gül seperdi ten-semen

Çünki deryā gibi leşker itdi cūş
Heft kişver içre ṭoldı pes ḫurūş

Yiryüzinden ḳopdı ṣanki yir yirin
[24a] Yā felek ayrıldı gökde yir yirin

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince çün kim ʿĪlāf-ı Melik daḫı Cālūt leşkerinle muḳābile muʿārıż olub ki ceng itdiler bahādurlar muḫanneṡler gözine cihānı teng itdiler ve ol ḳan içici ḳılıçların efʿī ininden çıḳarur bigi ḳınından çıḳarub ki çekdiler daḫı yedi başlu evren gibi iki düşmān çerīsi birbirine girişüb ḳılıçlar ṣalışub başlar alışub yiryüzine ḳanlar dökdiler yiryüzinde leşker uma ṭurdı ṣaḥrāda ḳonmış Türkmānī evlerüñ çığları bigi kan buḫārı felek yüzinde ḳat ḳat oldı şol şafaḳ kenarında ḳızarmış tīġler bigi er geçiminden atlar kiminden yiryüzi Dımışḳī demüre döndi ve leşker tozundan felekdeki güneş eski ocaḳ yerindeki kömüre döndi felek yüzünde üç ḳanadlu bir ayaḳlu ve oḳlar peykānından yedi ḳat felegi ḳuşadub içine alan ejderhā çarḫ oḳlu kirpiye döndi ve atlar ayağı naʿlından ḫāk ḳarşu ṭaġ ṣaḥrā üşenüben muḫlar ucından yeri götüren öküzüñ bağrı delinüb balıġun pulları yırtılub eklenmiş türbeye döndi ḳılıçlar ādem başlaruñ kesdükce ḳafalar göge degerdi zenbūr bigi ve ḳanlar tīġ mıġından yiryüzine yaġardı yagmur bigi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki Cālūt itdi ʿĪlā birle ceng
Ḳıldı ʿĪlā gözlerine dünyāyı teng

Çarḫ-ı ġaddār ṭasını çıñratdı ün
Ḫāki yirden ṣu bigi oynatdı ḫūn

Baş aġardı göklere zenbūr-veş
Ḳan yaġardı yirlere yaġmur-veş

Irladı ecel ırın ṣurnā borı
Yumladı ozān bahādur erleri

Ḳoça beňzer baş açub er uruşub
Dökdiler düşmān kanını duruşub

Yiri leş ṭutdı gögi ḳanlu buḫār
Ḳan deňizler oldı āteş kūh-sār

Çarḫ ṭasını oḳ idüb kifgir-veş
Dilde nīze ḫāk çün ġalbur-veş

Pehlevānlar güreşürdi çāḳ çāḳ
Naʿralardan gümleridi çarḫ-ı ṭāḳ

Diňle imde ceng-i Cālūt ey yār
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yādigār

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince çün kim ol gün ol gice yine ʿale[s]-ṣabāh olunca iki düşmān çerīsi kim ceng ḳanlardan oldı zemīn lāle-reng kim itdiler ʿākibet ʿAmāliḳa ḳavmi Cālūt-ı güm-rāh leşkeri ġālib oluben Benī-İsrāʾīl ḳavmini ḳırub ġāret ve Melik-i ʿĪlāf daḫı ʿĪlā ve Kāhiň iki oğlanları daḫı eyleyüb ḳüllerini yiryüzine sepeleyüb ḫasārat itdiler Tābūt'ı daḫı ellerinden aldılar Benī-İsrāʾīl kavmini hezīmet buldılar eks̱eri ḳılıçdan geçdiler bāḳīsi yüz ṣuyın yire ṣaçdılar andan Cālūt **[24b]** kim ol güm-rāh şāẕ ḫandān Tābūt'ı alub ʿĪlāf ordusın yağma ḳılub yedi biň begzādeleri esīr ḳılub dutub vilāyetine gitdi bu cānibden ʿĪlā-yı Kāhin oğlanlarınuň helāk ve Melik-i ʿĪlāf'uň yirinin ḫāk olduğun kim güş eyledi zehresi çāk oluben uṣṣı gitdi vaʿdesi yitdi ödi ṣıtdı ḳaçansa cān cehenneme virüb dünyādan āḫirete īmānsuz gitdi neʿūẕubillāhi'l-ʿaẓīm

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gitdi kāfir bu cihāndan ol laʿīn
Yiri dūzaḫ oldı mūnis-i erbaʿīn

Taẖt u tāc u milki ḳoyub ḳahrıla
İtdi menzil çāresüz zīr ü zemīn

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince bu cānibden Benī-İsrāʾīl ḳavmi meliksüz kim başsuz ayaḳ bigi oldılar ʿāciz ü fermānde ve der[d]-mende olucaḳ bir nice seyyidleri ʿābidleri ẕāhidleri cemʿ idüb ittifāḳ itdiler varub İşmūʾīli götürmege gitdiler çün kim Kūh-ı Demāvend'e varub İşmūʾīl resūlüñ naẓarına kim irdiler başların açub ẖāk ṣaçub bay u muş(?) ḳılub yüzlerin sürdiler kim yā nebiyya'l-lāh kerem ḳılub bizüm gelüb içimüze girgil bize rehber ve peyġāmber olġıl bizüm azġunlarumuz çoġaldı dīn ü diyānet bizden götürüldi melikümüz daẖı öldi ve Tābūt'sa elümüzden alındı ve yigitlerümüzi ḳılıçdan geçdiler ḳocalar ve ḳamusı ẖocalarumuz mevt düşmān elinden mevt şarābın içdiler mādam ki Tābūt bizüm elümüzde olmaya ʿAmālikā kavmi bize ġālib ve muẓaffer olurlar ammā kim Tābūt içümüzde olsa düşmān çerīsi ḳılıçumuzdan epter ḳılur el-ḥāletü hāẕihi Nūḥ içümüzde sekīne vardur ve ne ẖoẕ kim peyġāmber var kim ol resūlüñ muʿcizātıyla ve sekīnenüñ berekātiyla düşmāna muẓaffer olavuz intiḳāmumuz ʿAmāliḳa ḳavminden alavuz imdi geçeden geçmek ve buradan göçmek gerekdür varub ḳavmümüz içine girib anları ḥaḳ dīne daʿvet ve azġunlarına naṣīḥat ḳılasın tā kim ümīẕ-vār kim Ḥaḳḳuñ ʿināyetiyle ve sen nebi rehberüñ hidāyetiyle ve muʿcizātıyla Tābūt daẖı elümüze gire ve düşmāna muẓaffer olub elümüze gire didiler **maʿaʾl-ḳıṣṣa:** ol zāhidler ʿābidler ol ḳadar nāliş ḳıldılar kim İşmūʾīl'üñ ʿaleyhi's-selām göñli oldı kim gele Benī-İsrāʾīl'ün ḳavmi içine girüb bunları ḥaḳ dīne daʿvet ḳıla andan ol zāhidlerden kim Hārūn bin ʿİmrān neslindendürür ve daḥı ʿābidlerden kim ʿŪẕ bin Selmā kim Yehūdā aṣlındandur cümlesin alub geldi ʿİmrān dilince Ḥūrūn derler bir ḥiṣār vardı anda ḳarār ḳıldı birḳaç gün ṭuruncaḳ nidā-yı elvehiyyet geldi kim yā İşmūʾīl bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'üñ **[25a]** erkān-ı salṭanatların ve aʿyān-ı memleketlerin cemʿ eylegil Ḥaḳ dīn nedür gösterüb söylegil İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām kim bu ẖiṭāb-ı ʿizzet[i] işitdi Benī-İsrāʾīl ḳavminüñ ekābir ü eşyāsın ve pīr u bernāsın melik ve gedāsın yoḳsuñ tuvānāsın cemʿ itdi daẖı kürse çıḳub ol Allāhu Teʿālā'ya ḥamd idüb Mūsā'nuñ ʿaleyhi's-selām naʿtın itdükden ṣoñra aytdı kim iy Benī-İsrāʾīl'üñ ʿavāmı ve ẖavāṣı

vażʿ ve şirīn naḳl-i ḥaḳīḳat bilüñ ve āgāh oluñ ki Cālūt-ı cebbār ve tūt-ı ḳahhār bu Benī-İsrā'īl vilāyetine hücūm itdügi nakdi birle bir ḳavm gelüb incitdügi tā Felesṭīn kenarından Ḥūrūn'dañ nehb ü gārat ve bunca ʿimāret ḫasāret ḳılduġı ḳırḳ dört biñ daḫı Müslümān emīr ve ehl-i īmān esīr itdügi ve nice ʿazīz ve ehl-i temyīz ʿulemāyı ḫor u ḥaḳīr idüb bend-i zencīr eyledügi ve bunca mescīdleri yaḳduġı ve menberleri yaḳduġı ve ol iḳlīme bir tahavvür bıraḳduġı kim ol teşvīrüñ taḥrīrinden ḳalem-tār ve ol ẓālimüñ taḳrīrinden dil nī-zār olur pes bu cümle olan ẓulüm ʿāḳiller deñize maʿlūmdur ki sizüñ küfr ü şirküñüzden olubdurur ve ʿişyānuñuz ucından başuñuza gelübdürür **ḳavluhu teʿāleʿin şekertum lā zeyidennekum ve le'in kefertum inne ʿazābī li-şedīdün**[218] yaʿni eger şükr idesiz sizi arturam ziyāde ḳılam ve eger kāfir olasız ḥaḳīḳat benüm ʿaẕābum ḫoẕ ḳatıdur size çoḳ geledürür elem benden ögdün ki 'ālemiñ nehy ve emri zamānı ve Benī-Ādem'ün ziyade ʿömri ʿināni Āl-i Hārūn iline musaḫḫar oldı kim ol vaḳt bu ḳavm-i Benī-İsrā'īl'ün her birisi aḥkām-ı şerīʿat edā ḳılub Ḥaḳḳa ṭāʿat ḳıldı Yūşaʿ bin Nūn ve kābir ü zūfünūn Ḥızḳıl nebī bigi rehnümūn peyġāmberler sözleriyle ʿamel iderlerdi ve Tābūt daḫı ellerinde idi ẕikr-i Ḥaḳ daḫı ellerinde idi pes ol vaḳt Benī-İsrā'īl'ün Müslümünları aẓāmeti ve heybeti ve ehl-i īmānuñ şevketi ṣavletin küffār-ı melāʿīnüñ ve ehl-i ẕāzini dīnüñ gözüne göñlüne mütemekkin olmışidi ve ʿilm-i küffār inkisār bulmuşidi ammā kim **[25b]** anlaruñ devri geçüb sen ʿĪlāf-ı nā-bekār-ı kühün ve ʿĪlā-yı Kāhin kim mülūk-i selef ve selāṭīn-i ḫalef ki dünyā-yı necisi dīn yolına telef ve żiyāfet-i dīn içün kendülerin belā tīrine hedef ve düşmān ḳılıcına ʿalef ḳılmadılar illā kim dürlü dürlü ʿibādetler peydā bidʿatler müheyyā ḳılub ʿisyānı āşikār itdiler ḳullar Ḥaḳḳuñ emrini unutdılar maẓlūmları incitdiler lā-cerem ḳanları Cālūtīler tīġlarından dökülmişdür ve cānları Felestīn Irmaġı kenarında sökülmişdür belkim dünyādan īmānsuz gitdiler veylün ṭāmūsında nār içinde ḳarār itdi imdi yā ḳavm-i Benī-İsrā'īl eger kim benüm naṣīḥatüm gūş Racīm bendini ferāmūş ḳılasız putları ḳoyub Allāhu Teʿālā'ya ṭapasız küfr ü ḍelālet cānibine ḳapu yapasız ol üstünden putlaruñuzi yire depesiz benümle beyʿat ḳılasız Ḥaḳ Teʿālā'dan celle celālehu sizlere bir melik dileyem kim baş

---

[218] "Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: "Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." (İbrâhîm / 7)

uyḳusuz pāyidār vilāyet meliksüz üst-vār olmaz çün kim içüňüzde ḥükm ider melik ola ümīzdür kim Tābūt daḫı elüňüze gele ve Ḥaḳḳuň ʿavnı birle ve geçmiş peyġāmberlerüň ʿaleyhimü'ṣ-selām hidāyetiyle İslām dīninüň ḳuvvetiyle sekīnenüň berekātiyle leşker cemʿ idüb Felestīn Irmaġı'ndan geçesiz ʿAmāliḳa ḳavmi vilāyetine ʿalem açasız ümīẕvārem ki bi-ʿizzet-i Kird-kār ve ʿaẓamet-i Āferīdegār ne ḳadar Cālūt varısa ḳırasız ve ten-i ḫabīs̱lerin ve beden-i ḫasīslerin yiryüzinden ayırasız ve ḳanların ḳara yire ḳarasız ve ammā kim benüm sözüm işitmeyesiz Ḥaḳḳa lāyıḳ ʿamel ḳılub iş itmeyesüz hemīşe cemāʿatüňüz ḫor u ḫaḳīr ve esīr ü zencīr olur ve Cālūtīler gelüb emvālüňüzi ġāret ve ehl-i ʿayāluňuzı ḫasārat ḳılur imdi iy ḳavm nice bir dīv dīve firīfte ve telbīs-i iblīs şīfte olursız azġunluguňuzuň ʿāḳıbetinüň [ve]ḫāmetine ve ġāʾilenüzüň nedāmetine naẓar ḳıluň küfr ü ḍalālet şenāʿatden ḥaẕer ḳıluň didi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çünki bī-ḥad eyledüňüz siz günāh
[26a] Tevbe ḳıluň raḥmet ide ol İlāh

Puta ṭapmaň eyleňüz Ḥaḳḳa sücūd
Ki‿oldurur Ḫālıḳ-ı ʿaẓīm ü pādişāh

Dīne girüb bil ġazāya baġlaňuz
Tīġ çeküb cenge girsün hep sipāh

Ḥaḳ Teʿālā'dan dileyem ben daḫı
Rūzi ḳıla size ʿādil sünni şāh

Tā ki düşmān bulmayā size ẓafer
Şāẕıluḳla geçisersiz sāl ü māh

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol nebī
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya gāh gāh

3. Ḳıṣṣa-ı Zāl-Destān ve Ẕū-Şāh:

Ḥakīm ḳavlince İşmū'īl peyġāmber ʿaleyhi's-selām ve ol nebī-yi muṭahhar ve resūl-i rehber-i Benī-İsrā'īl ḳavmine naṣīḥat ve Allāhu Teʿālā'ya daʿvet ḳılmaḳda ve **ez ān-cānib** Sām-süvār daḫı Racīm'i ḳulaġuz idinüb on Ḳara Ṭaġ'ıñ ḳulesine çıḳub Ġurġur Dīv'üñ helākine niyyet ḳılmaḳda ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz bu cānibden Zāl-Destān'uñ maʿşūḳası Rūzābeyle geldi nite çün kim Rūzābe anası Şīnduḫt Bānū'ya yalvarub niyāz eyledi Zāl'uñ Sām'a teveccüh itdügin kendünüñ viṣāline vuṣūl bulmaġ içün Ẕū şāha ʿarża gitdügin söylediyse Şīnduḫt Bānū daḫı ġam-nāk gözleri nem-nāk Rūzābe sarayından çıḳub kendünüñ ḫalvetine girdi aḳl ġavvāṣını fikir deryāsına ṣalub engüşt-ber-dehen urdı **Ez ān-cānib** daḫı Mihrāb Şāh ol ẓālim ve güm-rāh şikārdan dönüb gelüb ḫātunın perīşān-ḫāṭır gördi sebeb-i tefekkür ve mūcib-i teverruʿ ḫāṭır nedür diyü ṣordı egerçi kim Şīnduḫt Bānū Fırād u evtāt u iki ṣanu ne ḳadar kim taʿallül ve taʿaẕẕur kim gösterdi muḳayyed olmadı diñilse imdi kim nitdi aḫirü'l-emr ṣūret-i ḳażiyyeyi Mihrāb'a şerḥ itdi Mihrāb Şāh ki ġażab-nāk ḳılıç çekdi ve ḳızı helāk itmege ḳaṣd yirini ḫāk ḳılmaġa cehd idicek Şīnduḫt Bānū-yı Dil-firūz ṣāḥib-kināyet ve ehl-i firāset ʿāḳile kāmile ḫātūn rehnümūn idi Mihrāb'uñ ḳılıcın elinden alub naṣiḥat ḳılub didi kim ey şāh ṣabr ḳıl taʿcil ṭutma bu işiñ tedbīrinde endīşe ḳıl ġażaba itme mebādāñı ṣoñ ucı **[26b]** peşimān dil-perīşān olsın yanub yaḳılasın eger kim bu ḳażā taḳdīr olmışa tedbīrile refʿü defʿolmaz ki Zāl-Destān Sām-ı Nerīmān bin Kerīmān neslindendür ve Ḳahramān-ı Ḳātil aṣlındandur anuñ göñline duḫterüñi helāk itdügiñ ḫoş gelmeye leşker-i cezzār ve pehlevān-ı nām-dārıla üzerüñe gele tīġıla beni diriġ vücūduñ helāk ḳıla imdi eger kim ṣabr iderseñ rūzigārına yüz gösterür görelüm ana güne biz daḫı bir olur işe endīşe birle el uralum vaḳt ola ki Zāl-Destān ucından ve bu Rūzābe ḳız sebebinden Sām-Pehlevān ve Ẕū Şāh-ı Īrān bizüm müṣāheretümüze raġbet ḳıla ve bizüm muvāṣalatımuza re'fet göstere tā ki devletümüzi ve saʿādetümüzi sāʿi bayaġı ola Mihrāb Şāh aytdı kim yā ḫātun ḫūb dirsin ammā kim ḫavf iderem kim Menūçehr Şāh oġlı Ẕū Şāh ki bize çoḳ taʿaddī ḳılmışdurur bu ḥāli daḫı şöyle ẓan ide kim bu iş bizüm rıżāmuzla olmışdurur tā kim Sām-Pehlevān ve Zāl-Destān bize muʿāvin olmaġiçün tācı taḫtı almaġiçün ḳılmış bile daḫı bizi ele getürüb yitirüb helāk ḳıla zīrā kim bizüm ceddümüz Ḍaḥḥāk Şāhdur anlar ḫod Cemşīd neslindendür şehānşāhdur arada ʿadāvet-i bāḳī vardur pes

Ẕū Şāh eyle taṣavvur ḳıla kim Sām'la bizüm cümlemizün ittifāḳı zīrā kim arada nifāḳ vardur diyü ẓan cihān ḫalḳın baňa düşmān ide ammā kim bu ḳızı kim şimden aradan ayıram ḳanını yire ḳaram ol gümān Menūçehr oğlınuň ḫatırından çıḳub gider yine bizüm ḫandānumuza rağbet ider didi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Devlete lāyıḳ budur aňla sözüm
Ḳana ġarḳ idem ola bu dem ḳızum

Ḳıymeti ḳızuň olur ol dem içün
Perde yırtub erkege göster yüz[üň]

Tīġ getür tiz yirümden ṭurayım
Ḳara yire ḳız ḳanını ḳarayım

Buncileyin ḳızı yig ki öldürem[219]

Böyle diyüb itdi ḳaṣdı ḳızına
Kīr getürmeye [ki] yaʿni yüzüne

Diňle imdi noliserdür ḥāl-i sen
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yā ḥasen

[27a] Neṣir: maʿa'l-ḳıṣṣa: Egerçi kim Mihrāb-ı nā-pāk ḳızını helāk itmek diledi ḳatline tīġ ve diş biledi ammā kim Şīnduḫt Bānū ḳomadı kim Rūzābe ol ruḫayn-ı mihr ü māha maẓarrat irişdüre ve ol sāye-i raḥmine zaḥmet yitişdüre andan varub ḳızı getürdi gelüb atası ḳademinde baş ḳoyub āh idüb peşīmān dil-perīşān gögsin oturdı tā kim Mihrāb-ı kāmil ol melik-i ḳābil şefḳat idüb Rūzābe'nüň mihr eliyle arḳasın yibdi ve muḥabbet ağzıyla gözlerinden öpdi tā kim Rūzābe daḫı bir pāre göňli giriftārluḳdan ve cānı bī-ḳarārluğından selīm ve rāḥat oldı ve emīn ve ferāġat oldı Zāl ġuṣṣası ḳaldı.

Naẓım:

[219] Nu mısrayla kafiyeli olması gereken mısra unutulmuş

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ġamdan āzād oldı Rūẕiāb hemān
Öpdi atası elin ol dem mihribān

Ḳorḳudan göñli emīn olub anuñ
Ṭurdı gitdi odasına şāẕumān

4. Der Beyān-ı Nevzer Şāh:

Ḥakīm ḳavlince Rūzābe bunda Zāl derdinden āşufte vü ḥayrān Destān daḫı Rūzābe ʿışḳından dil-şikeste vü ser-gerdān ṭururken ol seḥergāh dostıyla atına süvār olub gitdi derd ü furḳatile ʿazm-i Rūzābe Şāha gitdi yiye içe ḳona göçe ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz Ẕū Şāh'a geldi kim ol zamān kim Sām-süvār'ile şikāra kim gitdiler ḳati şām oluncaḳ Sām'ı bulmayub ḥālin aḥvālin efʿālin bilmeyüb odasına gelüb yitdiler çün kim ol gice ʿale's-sabāḥ kim oldı Rūzi Şāh atına süvār olub Īrān begleriyile ve baʿżı Tūrān begleriyile teftīş ve tefeḥḥuṣ ḳılub Sām'ı arayub is̱rine olunduġından ḫaber bilmediler deng ü teng olub ferāġat itdiler yine gelüb mekānlarına yitdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Cümlesi ʿāciz ḳaluben gitdiler
Zār u giryān evlerine yitdiler

Ḳavmi ḫaṣmı Zālıle mecmūʿısı
Sām içün nevḥā vü zār itdiler

5. Ḳıṣṣa-ı Loḳmān Ḥakīm:

Ḥakīm ḳavlince çün kim Sām-süvār'ı arayub bulmayıcaḳ Rūzi Şāh be-ġāyet müteellim oldı anuñ bigi pehlevānuñ **[27b]** belürsüz olduġın taʿaccüb itdiler andan Ẕū Şāh buyurdı Loḳmān Ḥakīm ki ol tāriḫten anda ṭururdı Ẕū Şāh ol ḥakīmi ḫoş

görürdi emr eyledi Loḳmān Ḥakīm geldi Ẕū Şāh yirinden ḳalḳub Loḳmān'a ʿizzet eyledi bir ṣandal ḳodılar ʿāc-ı ābnūsdan Loḳmān geçüb oturdı Ẕū Şāhuň sīmāsından melālet nişānın görüb suʿal ḳıldı Ẕū Şāh ḫaber virdi kim Sām-süvār ol pehlevān-ı rūẕigār şikārda benümleyidi bir ḳolan ḳovub ʿaḳabince Raḫş-ı Raḫşārı sürüb gitdi ol ḫinden aḫşām daḫı yitdi artuḳ Sām'dan nişān belürmedi cemīʿ-i memlekete peykler irsāl eyledüm deryā fevt itdiler cūst ḳıldılar ammā kim Sām'dan ḫaber bilmediler es̱erin bulmadılar ol cihetden be-ġāyet ol cihetden perīşān oldum ḫażretüňi ḳıġırtdum ki Sām-süvār'uň ṭāliʿin dutasın uṣṭurlābla bile aḥvāline muṭṭaliʿ olasın didi Loḳmān Ḥakīm daḫı ol dem Ẕū Şāhuň ol ʿādil pādişāhuň emrine imtis̱āl gösterüb ḥükmine maḥkūm olub eline uṣṭurlāb alub ʿilm-i nücūm ḳuvvetiyle Sām-süvār'uň aḥvāline vuḳūf bilüb daḫı dönüb Şāh-i Nevzer'e beyān ḳılub aytdı kim.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Didi ṭāliʿ böyle gösterdi ki yüz
Sām idiser çok sefer Rūzi be rūz

Çoḳ vaḳāyıʿ göre kim görmez başar
Çoḳ ġarāʾib güne kim bilmez beşer

Gāh dīvler götüre göge degin
Ḳaṣd ideler dutub anı aňa kīn

Gāh yirde yürüye ḳıla ġazā
Ki çeke maḫlūḳ elinden çok cezā

Gāh ola kim seyr ide çarḫ-ı felek
Gāh ola kim baḥr-ārā yuda Semek

Ki bine Sī-murġ'un ol Sām üstine
İrişe maḳṣūda yite dostına

Dem düşe ki yir ucın seyrān ḳıla
Vaḳt ola ki ʿālemi devrān ḳıla

Dem gele kim ejderhāla pehlevān
Göge çekerler melekler ol zamān

Vara Ye᾿cūc ile kıla ceng ol
Ṣala Ḳamḳam ḳılıcın ṣaġ u ṣol

Ṣoñra varub ḳurtara ol Ḫıżır anı
Ḥāfıẓ olub ṣaḳlaya Allāh anı

Ol yire kim Sām iriser bu zamān
Varmamış ola aña ins ü cān

Yidi yılduz on iki burcı tamām
Seyr idiser çarḫla ol seyri Sām

[28a] ʿĀḳıbet Şāh-ı Süleymān'a gele
Pehlevānı olub anı ḳılıc ṣala

Dīv ü ʿifrit aña ḳarşu ṭurmaya
Ejderhālar aña hīç dem urmaya

Söz ne ḥācet söyleyevüz bī-ʿaded
Ġaybı kimse bilmez illā ol Aḥad

Ṭāliʿ-i hīlāc(?) budur söyle sen
Aña göre iʿtimādı ḳılasın

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol Ḥakīm
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yā nedīm

6. Dāsitān-ı Loḳmān Ḥakīm:

Ḥakīm ḳavlince çün kim Loḳmān Ḥakīm ʿaleyhi's-selām Sām-süvār'ın ol pehlevānuñ ḥaḳḳında böyle diyicek Ẕū Şāh daḫı taʿaccüb eyledi andan ṣoñra Loḳmān'a ḫaṣ ḫılʿat geyürdi içürdi bunuñ üzerine kim rūzigār geçdiyse nice zamān Loḳmān Ḥakīm daḫı Ẕū Şāh ḳatında ṭurdı bir gün bī-günāh Loḳmān'ı öldürmek istediler andan gitdi İstıḫze şehri'nde yine evvelki maḳām içre muḳīm oldı Dāvūd'uñ ʿömrinden ḳırḳ yıl geçüb nübevvet iẓhār idinceye degin dā᾿im uṣṭurlāb eline olurdı Süleymān cihān milkine ḳaçan gele diyüb gözedürdi kim Süleymān ḳatına varaydı maḳṣūda ireydi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gözedürdi dāʾimā Loḳmān ḥakīm
Kim ne vaḳt gele Süleymān-ı ʿaẓīm

Şeh Süleymān gele ʿālem içine
Ḥükmi ḳıla milk-i Rūm hem Çine

Ḫiẕmetinde ola anuň Loḳmān pes
Ḫiẕmetini yüz süre vü her nefes

İntiẓārla oturdı ol ḥakīm
Geçdi bunuň üzre devrān- delim

Diňle imdi nolıser aḥvāl-i sen
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yā ḥasen

7. Ḳıṣṣa-ı Zāl-Destān:

Ḥakīm ḳavlince Loḳmān Ḥakīm ʿaleyhi's-selām İstıḥze şehri'nde ṭurmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz ol yaňadan Sām-süvār'a geldi nite çün kim Ẕū Şāh Sām'ı bulmayacaḳ oğlı Zāl'a nāme yazub iʿlām ḳılub Sām-süvār'uň nā-bedīd olduġın peykle nāmeyi Zāl'a irsāl itdi Zāl nāme alub mührīn götürüb müṭālaʿa kim ḳıldı atasınuň ġaybetinden Sām'uň furḳatından āh-āh idüb yandı yaḳıldı bir yaňadan ʿışḳ u sevdāsı nār-ı ḥasreti bir cānibden daḫı Sām-süvār' furḳati pes felekden şikāyet çarḫ-ı ġaddārdan be-ġāyet acıdı ve riḳḳatile āh u efġān **[28b]** āhından hevā-yı āsumān firāş-duḫān eyledi cihān miḥnetlerinden rūḥ ḥasta zamān zaḥmetlerinden dil-şikeste oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bir ṭarafdan dil-berinüň ḫasreti
Bir yaňadan Sām-Şāhuň furḳatı

Bu iki derdüň içinde pādişāh

Zārı zārı aġlaridi key ḳatī

Gözlerinden aḳıduben ḳanlu yaş
Āh iderdi yoġidi vü rāḥatı

Çarḫ elinden cevr-i bī-ḥād çeküben
Rūzigār aňa virürdi nekbeti

Kimdür ol kim çarḫ elinden acımaz
Kimdür oňu bunda çekmez şiddeti

ʿĀlemüň mihri deger mi ḳahrına
Bilgine degmez şāh ol milketi

Ḥāl-i ʿālem budı imdi nidelüm
Vir ṣalāvāt Aḥmed'e bul cenneti

8. Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār ü Küşten-i Ejderhā:

Ḥakīm ḳavlince Zāl-Destān ol ʿāşıḳ-ı mestān vālih ü ġam-gīn olmaḳda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz Sām'a geldi kim Racīm ḳulaġuzluḳ ḳılmaḳda nite çün kim Sām ol günde Racīm-i bī-dīni ve Şeyṭān-ı laʿīni ḳulaġuz ḳılub ʿazm-i Ġurġur Dīv idüb kim gitdi öyle zevāli olunca bir ḳara ṭaşlu ṭaġuň ḳullesine yitdi Racīm-i bī-dīn ve Şeyṭān-ı Racīm-i laʿīn daḫı Sām'dan evvel daḫı ol ṭaġuň ḳullesine kim çıḳdı daḫı ṭaġ alçaġına naẓar ḳılub diḳḳatile baḳdı meger kim ol ṭaşlu ṭaġda Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā bir ejderhā yaratmış idi ammā kim be-ġāyet ʿaẓametlü heybetlü durutmuş idi meger kim İblīs-i pür-telbīsiň maḳṣūdı buyidi kim ol s̱uʿbān'a Sām-ı nīk-nāmı helāk vücūdun çāk yerini ḫāk Ġurġur'ı ḫalāṣ ẕürriyātın feraḥ-nāk itdüreydi pes Racīm-i merdūd-i pelīd ve ḥasūd ejderhāyı kim gördi daḫı ḥīle yüzinden fitne özinden melālet ṣūretin urunub ʿimāmesi ucın daḫı yüzine bürünüb yanın ḳıçın sürünüb Sām'uň kenarına gelüb aytdı kim yā pehlevān-i cihān ve Benī-reh-i Nerīmān egerçi kim bu ṭaġ yolından Ġurġur Dīv'üň mekānına iki günde varılurdı ḳaydını neyise Ḳamḳam tīġıyla görülürdi **[29a]** ammā kim nidelüm ṭaġuň öte yanında alçaġında kūhuň dāmeni bucaġında bir ejderhā gördüm ki ḳāmeti bir ṭaġa benzer aġzı ṣuyı zehr aḳar ırmaġa gözleri odlu ocaġa gevdesinüň yir yirin pulları demür sac ayaġa gözlerinüň

kirpükleri demür ṭaraġa benzer nefesinden bu yiryüzi kömür bigi ḳararmış bıňarları zehrinden zaʿferān mis̱āli ṣararmış imdi bu yoldan gidemezüz bu ejderhāyı öldürmege ḫoẕ iḳdām idemezüz pes çār u nā-çār ʿala raġm-ı rūzigār bu uzaḳ yoldan gidelüm zaḥmetini iḫtiyār idelüm bir ayda varuruz Ġurġur'uň ḳaydın andan ḳayururuz Racīm şöyle diyicek Sām didi kim yā şeyḫ ben Sām bin Nerīmān ve Benī-Dāʿ-i Kerīmān Āl-i Ḳahramān ol pehlevān-ı ṣāḥib-ḳırān merd-i meydān degülem ki bir yılandan ḳorḳub ḳaçam yüz ṣuyın yire ṣaçam sen baňa ol yir baġarṣuġın göster göreyim Allāhu Teʿālā'ya ṣıġınuben anuňla cenge el urayım tā kim anı Ḳamḳam birle ikiye biçem zaḫmını açam ya budur kim ol yılanuň şerrini yiryüziden ıram ḳanını ḳara ṭopraġa ḳaram yāḫud oldur kim bu yolda baş virem didi Sām eyle diyicek yine fitne yüzinden iblīs-i pür-telbīs aytdı kim yā Sām sersem olma merhem-i ādemi virüb emsem alma mihri ḳahra şehri zehre emi seme ṣādı ġama ṣatmaḳ elde şeyi yabana atmaḳ āsān cezmi dişe bıraḳmaḳʿāḳıl işi kāmil cünbüşi degüldür ādem-zād evrene ẓafer bulmaḳ çetüň arṣlan ile ceng ḳılmaḳ ḳaçan olur diyüb Sām'a Racīm iġvā virdi kim tā kim azduruvere ejderhā helāk ḳıldı Ġurġur Dīv bu Sām elinden ḫalāṣ olaydı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gör ne telbīs itdi iblīs ol zamān
Gör ne mekkār nā-bekārdur bī-gümān

İtdi ḳaṣdı ḳıla Sām'ı ol helāk
[29b] Bilmedi kim yāri ḳılur müsteʿān

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Racīm-i bī-dīn şöyle diyicek Sām vāy kim ḳaḳıdı raʿd-ı felek bigi şaḳıdı berḳ bigi çaġırdı Raḫş'a mehmūz urub ol ṭaġıň ḳullesine çıḳdı daḫı ṭaġ yükseginden alçaġına baḳdı gördi kim bu yüce kūhuň ṣaḥrāsında bir deryā görünür kim gömgök ṭurur yiryirin mevcleri sevḳ urur yine bu deryānuň vasaṭında bir yüce ṭaġ üzerinde iki külḫān bigi çıraḳ ṭurur yine ol yanar şemʿilerüň alçaġında cehennem ḳapusı bigi bir yanmış ḳararmış ocaḳ ṭurur velī bu ocaḳdan çıḳan

düṭünden felek ẕātı ḳararmış ve içinden bir ṣaru zehir-nāk ırmaḳ aḳar kim uġraduġı bir zaʿferān mis̱ālinde ṣararmış Sām görüb taʿaccüb idüb ṭururken Racīm çıḳageldi Sām daḫı aňā suʾāl itdi kim bu yatan gök deňizinden bu görünen ṭaġ ne ṭaġdur ya bu aḳan ırmaḳ ne ırmaḳdur didi ol laʿīn didi kim yā Sām sersem olmaġıl emi ṣatub sem almaġıl bu yatan ejderhānuň gevdesidür kim görünür ve ol ṭaġ başı odlu ocaḳ gözleri ve cehennem ḳapusı bigi görünen ḫoẕ aġzıdur kim dütüninden gökyüzi ẓulümāta boyanub zinhār yā Sām bu ılandan ḥaẕer ḳıl cānuňa ḳıymayub uzaḳ yoldan sefer ḳılub didi Sām yine didi kim yā şeyḫ nice baňa ılandan ḳaçmaḳ gösterürsin becid ben Sām bin Nerīmān ve Benī Dāʿ-i Kerīmān bir yılandan ḳaçar mı ve āb-ı rūyın yiryüzüne ṣaçar mı olur ya ben bu ılanı öldürsem derisin yüzüb kemend çıḳarub ḳafasından mühresin aldursam gerekdür veyā ḫod bir gün ṭoġdum bir gün ölürem irkek ḳuzı ḳurbān içündür ḳurbān oluram.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Bugün ṭoġdum bu gün ölsem gerekdür
Ya ejderhā mühresin alsam gerekdür

Benem Sām-ı cihāngīr ü bahādır
Yılana ḳılıcum ṣalsam gerekdür

Nes̱ir: Sām eyle diyicek Racīm-i laʿīn ve iblīs-i bī-dīn şād u ġamdan **[30a]** Āzād olub kendüye didi kim Sām'ı ḳaḳıtdum sersem oldı ejderhāya varur ejderhā ḫoẕ bunuň cānını alur didi bilmedi kim ḳulını ṣaḳlayan ol İlāhdur nigāhdār-ı ʿālem ol pādihāşdur andan Raḫş'ını sürdi kim gide urub ejder ile ceng ide Raḫş'ı ejder ḳorḳusundan ilerü varmadı ne ḳadar mahmūz uruldıysa kendüzin yirinden irmedi Sām daḫı Raḫş'ından inüb birḳaç Raḫş'ını urdı daḫı Raḫş'ı ḳoyub eline alub ejdere ḳarşı yürüdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ḳılıcın ele aldı Şāh Sām
Misl-i Merrīḫ elde dutar gökde ṣām

Ḥamle ḳılub yüridi s̱uʿbān'a ol
Ṣan Ḫıżır'dur ḳaṣd ider evrene ol

Eyle naʿra urdı Sām pehlevān
Kim yirinden uru ṭurdı ol yılān

Gūş idicek Sām'uñ ılān naʿrasın
Ṣaçdı zehrin ṣaldı başın zehresin

Diñle imdi noliserdür ḥāl-i Sām
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şād u kām

9. Ḳıṣṣa-ı Duhter-i Hümāyūn Şāh-ı Perīhān:

Ḥakīm ḳavlince Sām ejder kim gitdi bizüm ḳıṣṣamuz daḫı bu yañadan Ḳayṭa Ḫan yirini Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūz'a yitdi nite meger kim bu Kūh-ı Elburz'da bir perīler meliki varidi adına Hümāyūn Şāh-ı Cin dirleridi ʿaẓīm şehriyāridi Kūh-ı Elburz'da olan perīler emrine fermān idi taḫtı yirinde olurdı ḫiẕmetin ḳılurlaridi Ḳalʿa-yı Zerrīn şehri anuñ taḥt-gāhıyidi ve bir ḳızı varidi kim yiryüzinüñ mihr ü māhıyidi melāḥatuñ menbaʿı ve ḥalāvetinüñ maʿdeniyidi ideyüdüñ ki ḳudret-i nüsḫa-i ḥüsni anda defter ve gül yaña görüb evrāḳın ebter itmiş idi ve anuñ gözi derdinden nergisüñ yüzinde ṣafra ve yañaġı firāḳından lālenüñ başında sevdā varidi yılda bir ḳız ol ḳızı eyyām-ı nevrūz pīrūzda perīler taḫt üzerinde getürürlerdi ḳande kim seyrān itmek dilese anda yitürürlerdi meger kim ol dem içre Sām'uñ nīk-nāmuñ ol hümāmuñ üzerine gelüb yitdiler bir ādem oġlanın ʿāṣī ejderhāyile ceng itdügin görüb taʿaccüb itdiler andan Hümā-yı **[30b]** Dil-firūz Sām-ı nev-cüvānı ve ẕülāle-i Nerīmān'ı ve Benī-Daʿ-i Kerīmān'ı görüb ʿāşıḳ olub didi kim ḥayfā şol ādem-zādı bu ʿāṣī ejderhā helāk idecekdür nāzenīn vücūdun çāk yirini zehrile ḫāk idecekdür nice ola kim bu evrenden ḫalāṣ benüm ḳatumda ḫaṣ ola diyüb emr eyledi taḫtını perīler yirle gök ortasında dutdılar daḫı Hümāyūn Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūz'ile perī

begzādeleri ḳızları taḫtuñ merkezinden aşaġa baḳışub Sām'uñ ejderhāyile ceng itdügin temāşā itdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Yirile gök arasında her biri
Götürürler taḫtı omuzla her biri

Taḫtuñ üzre oturuben ol Hümā
Ceng-i Sām'a eyleridi naẓarı

Līk Sām'ı ejderhā yuda diyü
Ḫavf iderdi ol cihānuñ dil-beri

Sām'a ʿāşıḳ oluben ol gül-ʿizār
Ḳaṣd iderdi öldüreydi ejderi

Līk ejder heybetinden ḳorḳub ol
Taḫtı üzre dökdi derle çoḳ perī

Ḥaḳḳa nāliş eyleyüben ol ṣanem
Sām'a nuṣret dileridi yalvarı

İşit ey şāh Sām'un imdi ḥālini
Vir ṣalāvāt söyleyem tā ḫaberi

Neşir: Ḥakīm ḳavlince perīler sulṭānı ḳızı yirle gök üstünde temāşā-i Sām daḫı yayan yürüyüb eline ḳılıç alub ceng-i ejderhā ḳılmaḳda nite çün kim Sām ejderhāya kim yaḳın vardı daḫı ṣaġ elin ṣol kürde-gāhında ḳoyub bir naʿrā urdı ol yañadan ejderhā beliñleyüb yir yarıldı gök yıḳıldı ṣanub ḳorḳusından başını ḳażā ve ḳader bigi felege ḳaldurub mināreleyin belinden yuḳarusı uru ṭurdı çevresine baḳub Sām'ı gördi daḫı cehennem ḳapusı bigi aġzını açub Sām üzerine ḳıġılcımlar ṣaçub daḫı dem urdı meger kim bi-ḳudret-i Rabbānī ve hikmet-i Yezdānī ejderhā dem urucak Sām'uñ öñünde bir ḳara o ḳadar seng-i ḫāre varidi Sām ḳademin ol ḳara ṭaşa baṣub daḫı muḥkem ṭurdı ejderhā Sām'ı aġzına götürmek içün yitürmek içün bir dem daḫı urdı eyle kim ol ṭaġun ṭaşı ṭopraġı aġac yapraġı bu daġın **[31a]** Ejderhā aġzına ṭoġrı dem

ḳuvvetinle alub kehrübār ṣamān mıḳnāṭıs āhını yerinden ḳoparub ayırub gitdi buġur Sām'uñ başduġı ḳaya daḫı yerinden ḳopdı çör çöb ḳaṣurġa yeli bigi öñünce gider bigi dem ḳuvvetiyle ejderhānuñ ol maġara ḳapusı bigi aġzına gelüb yitdi ejderhā deminden felek yüzi ḳarardı görünmez oldı cihān içi ẓulümāt deryāsı bigi bu ṣarılıġıla ḳorḳulıġıla ṭoldı iblīs-i bī-dīn pür-telbīs-i laʿīn Sām'ın ol pāk endāmuñ ejder aġzına kim gitdügin gördi şād oldı başından tācın felege atub döñdürürdi helāk oldı diyü gelüb Dines ile Kenes'e ḫaber virdi anlar daḫı Sām'ı helāk oldı ṣandılar Racīm'in sözine inandılar şeyṭān nesli şād olub evindiler ammā kim bilmediler kim kendülerüñ tedbīri rāst gelmeyecekdür.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bilmediler iblīs aṣlı müsteʿān
İstedügin iydiserdür bī-gümān

Ne kim itse olacaḳdur oliser
Ḳudretile ẓulmet enver ṭoliser

Günde yüz kez itse tedbīri kişi
Olmaz illā oliser taḳdīr işi

Ḥükm anuñdur ḥākim oldur ādemi
Kim yaratdı kün dimekden ʿālemi

Līkin anı bilmedi kim ol laʿīn
Her ne ister idiserdür ol muʿīn

Sām'ı öldi ṣandı Şeyṭān-ı Racīm
Bilmedi kim ṣaḳlayan Allāh-ı Raḥīm

Ḥaḳḳuñ emri yirine gelse gerek
İstedügin ol Ḫudā iste gerek

Emr-i Ḥaḳḳa ḳāʾil olub her zamān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya cāvidān

10. Ender Ḫātime-yi Dāsitān, Maḳālāt-ı Firdevsī

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Diňle imdi bunda vardur bir mes̱el
Gūş iderseň eyleyeyin saňa ḫal

Cism içinde cān gör Sām-süvār
Nefs-i emmāredürür s̱uʿbān mār

Ṭāʿat u iḫlāṣ oḳun āyet bu dem
Eylegil emmāre cūdini ʿadem

Nefs-i emmāre olunmasa helāk
Hīç ḫalāṣ olmayiserdür cān-ı pāk

Gerçi[220] olmaz nefs-i emmāre fünūn
Līk itmek lāzımı ola zebūn

Nefsi maġlūb eyleyen ġālib ola
Ḥaḳḳuň ol ṭāʿatına ṭālib ola

Nefse uyma ʿāḳiliseň iy hümām
Tā makāmuň ola ol dārü'ş-selām

11. Ender Ḫātime-yi Dāsitān:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḥaḳḳa minnet ṣad hezārān subh u şām
Ki‿oldı yigirmi ṭokuz meclis tamām

Ḥaḳ Teʿālā irgürürse vaʿdeye
Hīç ḫilāfı itmeyevüz ahdeye

Söyleyevüz Şeh Süleymān-nāme'sin
Kerem idevüz sözile hengāmesin

Şerḥ idevüz ḫoş ġarāʾib ḳıṣṣadan
Gūş idenler ḳurtıla vü ġuṣṣadan

Līk bu dem āḫir oldı dāsitān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya dositān

---

[220] Yazmada "gerçi emmāre olmaz…" şeklindedir

Söyleñüz Firdevsī rūḥına duʿā
Ḥācetüñ maḳbūl ide dāʾim Ḫudā

[31b]

Ḥażret-i Ḥannān-ı Ḥaḳ sulṭān İlāh
Pādişāh-ı lā-yezel[dür] pādişāh

Levḥ-i aʿẓam hürmetiçün yā Kerīm
Ṣuḥf-ı Ādem ʿizzetiçün yā Raḥīm

Eyledi Firdevsī bī-ḥad çok sehv
Senden umar eyleyesin sen ʿafv

Ḥażret-i Aḥmed ḥaḳıçün yā İlāh
ʿAfvuñ eyle tā kim itdüm [ben] günāh

Fātiḥayla kim iderse bizi yād
Ḥaḳ aña raḥmet ḳıla ġāyet ziyād

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ ümmeti
Vir ṣalāvāt ḳıla ol Ḥaḳ raḥmeti

d. Süleymān-nāmenüñ Yirgimi Ṭoḳuzuncu Meclisinüñ Ẕikrindedür:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Cāna şīrīn leblerüñe teşne-dildür cümle kes
Nitekim arzu çeker fāʾīḳ şeker ḳande mekes

Kāʿbe-i kūyuñda cānā gezdügüm nālān budur
Kim laṭīfdür ḳāfile olsa revān bang-ı ceres

Şeb-i rū zülfüñ görüben ʿābid u zāhid müdām
Ḫırḳa-yı peşmine gitdi şeb revāne çün ʿases

Cāna ruḫsāruñ görelden terk iderem men vaṭan
Bülbül-i şūrīde diller görse uşadur pes ḳafes

Şāh-ı ḫubānsın velīkin ġarra olma ḥüsniñe
Nice şāh māt itdi devrān sürüben ferzīn feres

Ẕerre ẕerre çehre-yi şīrīndürür eczā-yı ḫāk
Nemce nemce çeşm-i ʿuşşāḳ olub aḳar Nīl Aras

Lāledür ḫaddi ṣanem sünbüldürür zülfi şikār

Servdür ḳaddi ḳıyāmet ḫāldür fülfül ʿades

Anca bülbül naġm-sāz ü ṭūṭī-yi şīrīn-süḫan
Sūz-nāk avāz iderken çarḫ-ı kej-rev pend ü pes

Ṣavmadı Dāvūd'ı cevşen bu ecel şimşirini
Basmadı Mūsā ʿaṣāsı merġ-i mārı bir nefes

Nā-ḫu Loḳmān ṭıbbıla mevte ḳılubdurur bir ʿilāc
Nā-ḫu Ḳārūn irdürübdür mālile feryād-res

Ḥāl-i ʿālem budurur Firdevsī imdi nidelüm
Çāresi bu ṣabr idesin itme nāle sözi kes

Di Süleymān-nāme'sinden söylegil zībā-süḫan
Vir ṣalāvāt dile gel ki söze ʿāşıḳ cümle kes

1. Dāsitān-ı İşmūʾīl Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Loḳmān Ḥakīm ibn-i ʿĀd ol hakīm-i üstād bu kitāb-ı aʿẓāmuñ muṣannifleridür nite Firdevs dilinden kim ṣāḥib-i kitābdur nuṭḳı anuñ ser-cümle şīrīn cevābdur ol aṣaḥ ḥikāyet ḳılub aydur kim Sām-süvār ejderhā aġzı kenarında **ez īn-cānib** Zāl daḫı Rūzābe derdinden ve atası Sām fürḳatından zār u nizār ve Īrān diyārında ammā bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** İşmūʾīl peyġāmbere ol resūl-i rehbere dil-i muṭahhara geldi nite kim çün ki ol nebī ol gün minbere çıḳub vaʿaz kim itdi bu vechile naṣiḥat ve bu ḳavm Benī-İsrāʾīl ḳavmi daḫı sözini dutdular emrine iṭāʿat itdiler aʿyān-ı salṭanat ve erkān-ı memleket ʿuḳalā ve fużelā ve ḥükemā ve dānā birbirine gedā ve tuvānā mecmūʿı gelüb aña ümmet oldılar kāfirleri īʿmāna müslümānları ehl-i īmānları ve mücrimleri daḫı tevbe ḳılub peşīmāne gelüb anuñıla beyʿat ḳıldılar andan ṣoñra Allāhu Teʿālā'dan bir melik dilemege ittifāḳ tedbīrlerin daḫı nifāk ḳılub ol resūl-i pür-uṣule Ḥaḳ dergehinde maḳbūle didiler kim yā nebī-yi Allāh sipāsın bī-ḥad Ḫālıḳ'a ve senā-yı bī ʿad Rāzıḳ'a kim **[32a]** sen resūl-i rehberi ve ḥażretüñ bigi peyġāmberi bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'e müyesser ḳıldı kim dīn ü diyānet gösterüb Müslümān Tevrāt ḥükmünce ehl-i ʿīmān eyledük ammā kim tevaḳḳuʿ olunan oldur ki bize ol sulṭān-ı bī-bedelden ve ḫāḳān-ı lem-yezelden bir pādişāhı dileyivirgil kim

bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl’e ve bu ʿavām-ı zelīle kim baş ola ve daḫı bizüm cenge āhenge yāre rūmuzi cemʿ iden varub Cālūt ile savaş ḳıla tā kim ol Ḳādirüñ ʿavn-ı ʿināyetiyle ve o Hādīnüñ hidāyetiyle ḥażretüñüñ muʿcizātiyle bize iḥsān ḳıldığı meliküñ ḳuvvetiyle Benī-İsrāʾīl ḳavminüñ dil-āverleri ġayretiyile aʿyān-ı ekābirinüñ ḥamiyyetiyile duʿāsı maḳbūl erlerinüñ berekātiyle ʿAmāliḳa ḳavmine manṣūr muẓaffer olavuz ve sekīne daḫı elümuze gire görevüz yüz sürevüz didiler İşmūʾīl peyġāmber aytdı kim yā ḳavm eger kim Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā sizlere bir melik vire şāyed ol melik emrine muṭīʿ olmayasız anuñla cenge varmaġa niyyet ḳılmayasız nite kim Ẕelkefil nebī ʿaṣrında ġazāya varmaduñuz Ḥaḳ Teʿālā’nuñ hükmine rıżā virmedüñüz anlardan ḳaçduñuz āb-ı rūyi yere ṣaçduñuz ʿāḳıbet ol ʿāṣī olanuñuz ṭaġdan ekber birle helāke virüb ölüm şerbetin içdiler ḥayātdan memāta varub göçdiler ol resūl böyle deyicek o ḳavm daḫı aytdılar kim ḳavlühū Teʿālā **ve mā lenā allā nuḳātile fī sebīlillāh ve ḳad uhricnā min diyārinā**[221] yaʿni Benī-İsrāʾīl ḳavmi didiler kim ne oldı bize kim Allāhu Teʿālā’nuñ emrini dutub küffāra ḳılıc ṣalub ġazā düş[m]enlerümüzden intiḳām alub cānlarına cezā ḳılmayavuz ʿale’l-ḫusūs kim bir melik-i ẓālim ki ehl-i ʿayālümüzi elümüzden aldı biz ḳavmümüze ḥaḳāret ġārat ḫasāret ḳıldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol melikden ẓulm-i bī-ḥad görmişüz
Miḥnetinden iş-bu ḥāle irmişüz

Milk ü māl ü niʿmetümüz alalı
Faḳr ucından ḳara çula girmişüz

Furṣat ele girse ceng eyleyüz
Ḳılıc elde cenge ḥāżır ṭurmışuz

Biz ʿadūdan nice yüz döndürevüz
Kim aña gücile māllar virmişüz

[221] “…Yurdumuzdan çıkarılmış, uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allâh yolunda niye savaşmayalım…” (Bakarâ sûresinin 246. Âyetinin bir parçası)

Ḥükmiñe fermān olavuz yā resūl
Ne ki dirsen ḫiẕmete yüz sürmişüz

Neşir: Ol ḳavmüñ ʿābidleri zāhidleri şöyle diyicek İşmūʾīl peyġāmber ol nebī-yi rehber pāk ṣudan abdest alub Ḥaḳḳa ṭāʿat ü münācāt ḳılub bu ḳavme bir melik diledi kim dil-āver ola tā kim durub Cālūt'ile ceng ḳıla Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā ol nebīnüñ duʿāsını ḳabūl sözini maḳbūl ḳıldı tā kim peyk-i celīl melek-i Cebrāīl gelüb Ḥaḳ Teʿālā cānibinden selām ḳılub bir ʿaṣā getürdi ve bir daḫı dühn-i ḳudsī verdi Ḥaḳ Teʿālā'dan selām yitürdi didi kim bu ʿaṣā kimüñ ḳāmetine ki rāst gele ol kişi ne deñlü derviş dil-riş daḫı olursa faḳr elinden şikāyet ḳılursa **[32b]** Benī-İsrāʾīl ḳavmine melik ola bir ʿalāmet daḫı bu kim ol kişi çün ki ḳatuña gele boynuz içindeki dühn-i ḳudsī cūş ḳıla ikinci nişān bu kim yaġdan alub anuñ ḳafasına süresin bir ṭamlayub aşaġa inüb aḳmaya göresin diyüb ʿaṣāyı dühn-i ḳudsī teslīm ḳılub ṭāvus-i ḳudsī gitdi pes İşmūʾīl nebī daḫı Benī-İsrāʾīl'ün aʿyānlarını ḳatına cemʿ itdi ol ʿaṣāyı dühn-i ḳudsī gösterüb ʿarż-ı Ḥaḳḳuñ ḫiẕmetini üzerine farż eyledi ḳabūl ḳıldılar velīkin hīç birisinüñ ḳāmetine bu ʿaṣā rāst gelmediyse cümlesi melūl maḥzūn oldılar kim Ḥaḳ Teʿālā anlara meliklik müyesser ḳılmadı meger kim Yaʿḳūb Peyġāmber oġlı İbn Yāmin neslinden bir ṭabbāġ kişi varidi kim adı Ṭālūt idi ammā kim be-ġāyet faḳīrü'l-ḥāl ve bī-ṭāḳat bī-ḳuvvetidi hem cevān degüldi illā ki toydı gāh saḫtiyān işleridi gāh Nīl'den ṣu ṭaşıyub saḳḳalıḳ iderdi ve gāh bir eşegi varidi kim ʿalefine ḳādir olmaduġı ecilden ol merkebi ṣaḥrāda güderidi bir gün ol aḥad merkebin ṣaḥrāda gördigin yavu ḳıldı teftīş tefeḥḥuṣṣ ḳılub bulmayub sürüb İşmūʾīl Peyġāmbere geldi aytdı kim yā nebiy-yi Allāh be-ġāyet derd-mendem fakīr ü ḥaḳīr ü müstemendem ol Ḫallāḳ-ı ʿālem ve Rezzāḳ-i Benī-Ādem nafaḳa ele getürmege sebeb olmaġıçün baña bir merkeb virmişidi ol merkebile ṣu ṭaşıyub saḳḳālıḳ itdügim cihetden elüme daḫı nafaḳa girmişidi gāh ṭabbāġlıḳ işlerdüm gāh merkeble ṣu ṭaşurdum nafaḳa kim kesb itmemem çarḫ-ı ġaddār ġadrinden ʿāciz ḳalub derdmende olub eñsem ḳaşırdum baña duʿā ḳıl kim merkebüm bulam tā ölünce devām-ı devletüñe eyyām-ı rifʿatüñe duʿā ḳılam diyüb Ṭālūt aġladı faḳr elinden iñleyüb bir āhı biñ ciger ṭaġladı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Faḳr elinden itdi Ṭālūt eyle āh
Kim teraḥḥum itdi aňa mihr ü māh

Yoḳlıġından acdı leb vü aġladı
Gözi yaşı Nīl'e beňzer çaġladı

İş-bu yoḳlıḳ daḫı ġāyet güc olur
Kim faḳīr olan kişi günde ölür

Ḥaḳdan iste kimse hīç ac olmasun
Düşmenüň de ḫalḳa muḥtāc olmasun

Yoḳlıḳ odı cānumuza etdi kār
Yā İlāhī işimüzi sen oňar

Eli ṭar olan kişi gülmez begüm
Zīrā işi öňede gelmez begüm

Yoḳlıḳ odından dilerseň sen necāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pāk ẕāt

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt bu vechile nevḥa ve efġān eyledi İşmūʾīl nebī ʿaleyhi's-selām daḫı el götürüb Ḥaḳḳa duʿā ḳılub Ṭālūt'uň merkebini bulunmasun Ḥaḳdan temennā-yı çendān eyledi Ḥaḳ Teʿālā ol resūlüň duʿāsın müstecāb ḳıldı kim Ṭālūt'uň merkebi ṣaḥrādan evine geldi ammā kim Ṭālūt henūz gitmedin İşmūʾīl'ün kenārından ḳalḳub ṭaşra evine ʿazm itmedin ol dühn-i ḳudsī **[33a]** ḳapuġı içinde cūşa gelüb ḳaynadı İşmūʾīl nebī ṣadāsın gūş idicek taʿaccüb ḳılub yüregi oynadı ṭarfetü'l-ʿayn içinde yerinden defiʿ ṭurdı ol yaġ eline aldı daḫı Ṭālūt'uň başına sürdi aşaġa ṭamlayub aḳmadı sürilen yirden ġayrı yere sızub çıḳmadı andan ṣoňra ol ʿaṣāyı Ṭālūt'uň ḳāmetine ölçdi ol daḫı rāst geldi buġur İşmūʾīl nebī ʿa.s. be-ġāyet şād olub Ḥaḳḳa secde-yi şükr ḳıldı daḫı dönüb Ṭālūt'a didi kim iy faḳīr bu gün ol demdür kim başuňa devlet kuşı ṭoġubdurur saʿādetüň ṭopı yirden göge aġubdurur ḥaḳīḳat seni Allāhu Teʿālā'nuň emriyle ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'üň üzerine seni melik olacaġuňa ki

ʿalāmetler ẓāhir oldı bilürem Ṭālūt didi kim yā resūlallāh ben melik olucak ḥükm ḳılıcaḳ kişi degülem bir ṭabbāġ-ı şeker ve ṣu ṭaşıyub ṣatıcı kem-ter ḳulum Nīl Irmaġından merkebile ṣu ṭaşıyan saḳa ve faḳīr ve ṭabbāġ u şākird olan saḫtiyān ıslayıcı ḥakīr Benī-İsrāʾīl ḳavmine ol vaḳt sulṭān olur ki ʿAcem vilāyetinde Pürdihḳān-ı Kelbān Ferīdūn Menūçehr taḫtına geçüre İbrān-ı melik-i sulṭān olur yā İşmūʾīl peyġāmber ʿa.s. ve iy resūl-i muṭahhar ben kemine Ṭālūt ve gedā ve nā-tüvānā ve bī-ṭāḳat ve bī-ḳuvvet ʿāciz ve ṭabbāġ u şākird ve cihān-dīde fertūt yarasa güneş nūrınu görmeyince ve iblīs-i pür-telbīs günāhı ʿafv olub cennete girmeyince Benī-İsrāʾīl ḳavmine yāḫūd bir ġayrı millet ʿavāmına şāh ḥükm ider şehinşāh olmazam nitekim bu ẕikr olanlar muḥāldür taṣavvurı bāṭıl ḥayāldür olmaz bigi beni daḫı meliklige bu ḳavm ḳabūl ḳılmaz nāmesin Allāh bilür resūl bilür bundan ġayrı ẕikr ḳılmaz.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Merkebile ṣuyı ṣatub ṭaşıyan
Faḳr ucından eñsesini ḳaşıyan

Yoḳlıġından ḫalḳa çeken iḥtiyāc
Şāhluḳ idüb ura mı başına tāc

Bir ḳızıl menḳūra güci yitmeyen
ʿÖmri içre bula rubī ḳatmayan

Nite beglik buliserdür yāḫu genc
Līk ḥāṣıl idiserdür derd-renc

Böyle diyüb anda Ṭālūt ol zamān
Oldı ḫāmūş ol dem içre pes hemān

Līk ḫāmūş olma şāhā söylegil
Vir ṣalāvāt Aḥmed'i medḥ eylegil

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince saḳḳā-yı Ṭālūt gedā-yı bī-ḳuvvet ṭabbāġ-ı fertūt böyle diyicek yine İşmūʾīl nebī ʿaleyhi's-selām aytdı kim yā Ṭālūt sözümi ṭut kim Ḥaḳ

sübḥāne ve teʿālā ancileyin şāh-ı ḳādir nāẓır ḥāẓır pādişāhdurur kim her müşkil iş anuň ḳatında āsāndur gedā vü sulṭān-i ẕehḳān ḫāḳān ḥażretinde yeksāndurur her ṣad hezārān senüň bigi okumamışlara hidāyeti ve ʿināyetinüň güneşinden bir ẕerre degül vü yüz biň azmışlara delālet Rücʿat deňizinden ḳatre degil iki cihānuň **[33b]** makālidi öňünde dünyā ve āḫiretüň kilidi elinde isterseň dünyā āḫiret virüb dilerseň dūzāḫ veyā cennet virür devlet dilerse bir sencileyin gedāyı ʿāleme şāh ider nekbet isterse bir pādişāhı ḫāk-i rāh ider āh ider her devleti ve iḳbāli virmek elindedür her niʿmetin zevāli gine dilegindedür ol Reh-nümānuň pādişāhlıḳ yaraşur ki cihān-pādişāh yaʿni kime dilerse virür ve kimden dilerse yine alur gāh Firʿavn-ı laʿīni server-i serīr-i melik-i Mıṣr idüb Mūsī-i Kelīm'i külbe-i aḥzān-ı ġurbetde mübtelā idüb ve gāh gene ol melʿūnı ḳahr deňizinde ġarḳ idüb Mūsā ʿaleyhi's-selāmı memleketine pādişāh ider gāh Yūsuf-i Ṣıddīḳı ḥased çāhına ve belā zindānına giriftār ider ve gāh gine çıḳarub Mıṣr tahtında sulṭān ve ʿazīz ü nām-dār ider yā Ṭālūt ol mālikü'l-mülk-i ezel ü ebeddür ki **Ḳulillāhümme mālike'l-mülk**[222] her kime dilerse taḫt ve memleket virür **Tu'tī'l-mülke men teşā'u**[223] ve isterse her kimden olursa anı vaḳt içre tāc u devlet alub aňa derdile miḥnet virür **Ve tuẕilu men teşā'u**[224] diledügin derecāt-ı ʿizzete yetişdürür **Ve Tuʿizzu men teşā'u**[225] istemedügin ḫor ebter ḳılub meẓelette irgürür meşaḳḳate yetişdirür pes ʿaceb midür ki seni ol ḳādir-i Benī-İsrā'īl ḳavmine şāh-ı cihān milkine şehinşāh eyleye.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḳādir ol ki bendeyi sulṭān ider
Cümle ḫalḳı ḥükmine fermān ider

Fażl iderse bir gedāyı bay ider
Ṭāliʿin yıldızı içinde ay ider

Ḫışm idicek şāhı dervīş ider ol

---

222 "De ki Allâh'ım mülkün sâhibi sensin" (Ali İmrân / 26)
223 "Sen mülkü dilediğine verirsin" (Ali İmrân / 26)
224 " Ve dilediğin kimseyi zelil edersin" (Ali İmrân / 26)
225 " Ve dilediğin kimseyi aziz kılarsın" (Ali İmrân / 26)

Nūş u nīş u yazını ḳış ider ol

Mihr iderse müflise ol genc virür
Ḳahr iderse şāha ʿazl u renc virür

Vāy aña ki ḫaḳ ḳulınn oňarmaya
Ḥaḳ ḳulın oňarmasa oňarmıya

Ger saʿādet bulunaydı zorile
Şāh olaydı zūr-bizān(?) cumhurile

Devleti her kişiye Allāh virür
Biz ḳuluz maḳṣūdumuz ol şāh virür

Başa devlet ḳonsa ḳonar aňsızın
Gelse devlet bay olur er geňsüzin

Çünki devlet virdi saňa ol Ḫudā
Pes ʿaceb mi şāh olursa sen gedā

Bu mes̱eldür söyleşürler bī-ḳuṣūr
Ḥaḳ ʿazīz itdüň olmaz şāha ḫor

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol resūl
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pür-uṣūl

Nes̱ir: İşmūʾīl şöyle deyicek Ṭālūt yine didi kim yā server-i ʿālem ve Mirhiban-ı evlād-ı ādem bilmez misin kim benüm sıbṭum Benī-İsrāʾīl'ün aşaġa sıbṭıdurur kim İbn Yāmin bin Yaʿḳūb neslindendürür pes bu ḳavme melik olan şimdiye dek Yehūdā İbn-i Yaʿḳūb aṣlındandurur ʿale'l-ḫuṣūṣ kim Benī-İsrāʾīl'ün evleri arasında benüm evümden alçaḳ ḫarāb olmuş vīrāne yoḳdurur men ne meliklige lāyıḳam ki beglige dürüst lāyık ḥükm ü saʿādete muvāfıḳ kimseler **[34a]** Bu ḳavm arasında çoḳdurur dedi yine ol resūl aytdı kim yā Ṭālūt Benī-İsrāʾīl ḳavminüň elinde ne var kim Ḫallāḳ-ı ʿālem sulṭān itdügin ḫalk-ı cihān duruşub çobān idemez ol Ḫüdāvend çobān itdügin cemīʿ-i maḫlūḳāt çalışursa cehd idüb sulṭān idemez Ḥaḳ Teʿālā'nuň emri budur kim bu ḳavme melik olasın ḥükm-i ḥükūmet ḳılasın didi yine Ṭālūt didi kim neden maʿlūm ne ʿalāmet ola kim ben melik olacağım bu ḳavme ḥükm ḳılacağım bilem didi kim yā Ṭālūt ʿalāmet bu ola kim çün kim evüňe varasın merkebüň evde ḥāżır

olub vaḳtüñe nāẓır olub durasın deyicek Ṭālūt sürüb evine geldi merkebin evde görüben beglik eline girecegin bilüb şād oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bildi Allāh aña yāri ḳılıser
Düşmenüñ bağrını tīġi diliser

Añladı kim eline beglik girür
Ol Ḫüdāvend işin anuñ oñarur

Zīre himmet idicek ḳādirdür İlāh
İder ednā ḳulunı dünyāya şāh

Luṭf iderse nuṭfeye ol cān virür
Şāh oluben ḫalḳa ol fermān virür

Ḳahr iderse ḫāk ider İskenderi
Mihr iderse senge virür gevheri

Ḥükm iderse ḥākim oldur bī-gümān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

2. Ḳıṣṣa-ı Cedd-i Dāvūd ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt odasına gelüb merkebin bulub ġamdan azād melik olacağın daḫı bilüb şād olmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz **ez īn-cānib** Dāvūd'uñ ceddi Buʿuẕa geldi nite ol vaḳt kim Boġad bin Süleymān ismüyile kim ümmet oldı Kūh-ı Demāvend'e sekīne virüb teslīm ḳılub anuñla beyʿat ḳıldı bir nice müddet rūzigār geçdikden ṣoñra vefāt ḳıldı yerine oglu Boġad ḫalīfe oldı ol daḫı İşmūʾīl resūlile beyʿāt Ḥaḳḳa ṭāʿat itdi az zamān içre anuñ daḫı çehresini türāb ütdi yerini oğlı Īşā dutdı velīkin bu Īşā be-ġāyet ʿāḳil ü dānā ve kāmil tüvānā ḳopdı ol daḫı Allāhu Teʿālā'ya ṭapdı küfr ü ḍelālet cānibine ḳapu yapdı Ḥaḳ Teʿālā bu Īşā'ya yedi oġul virmişidi kim her birisi nev-ḫaṭ ve lāle-ḫad ve nev-cüvānidi ammā kim bu kiçi oğlı be-ġāyet bahādur pehlevānidi ʿİmrān oğlanlaruñ adlarını İlyā Evīnā Düşmiʿa Niʾanil

Daʾi Ocem Dāvūd’durur ammā kim cümlesünden kiçisi Dāvūd idi kim ḳoyun güderidi velī Ḫaḳḳa cān u dilden ṭāʿat iderdi ve daḫı Dāvūd’uň egerçi kim ṣūretā teni żaʿīf ve naḥīf idi kim velīkin maʿnāda pehlevānidi ḳuvvet ve şecāʿat içre ṣankim yedi başlu evrenidi ve daḫı bu Dāvūd atası Īşā’nuň mekānı Ḥūrūn ḳalʿası idi kim Yehūdā neslinüň vilāyetidür anda olurdı Yehūdā sıbṭından cemīʿ-i Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm ḳılurdı ol zamān kim Īşā ḥayātda ve Dāvūd daḫı on dört yaşına kim girmişidi pes ol tārīḫ içre Ḥaḳ Teʿālā İşmūʾīl’e nübüvvet **[34b]** virmişidi ol devürde Benī-İsrāʾīl ḳavmi içre Dāvūd atası Īşā kadar ʿākil rehnümāyı ve meliklige lāyıḳ ketḫuḍā-i bay kişi yoġidi māl u memleket ṭavarı rūzī daḫı be-ġāyet çoġidi bu yedi oġlından ġayrı iki ḳızı daḫı var idi birinüň adı Çerubā ve birinüň adı Ġāyil kim her birisinün erleri başḳa şehriyāridi ve daḫı Dāvūd’un nesebi Arab dilince daḫı budur kim beyān olur Dāvūd’uň ibn-i Īşā bin ʿAvrā bin ʿĀbir bin Selʿūne bin Naḫşūra bin ʿİmrān bin Kemūran bin Fāriż bin Yehūdā bin Yaʿḳūb’dur kim taḳrīre gelüb ʿayān olur ammā kim ʿİmrān dilince Dāvūd Dāvūd’ı Īşā’ya Īşā’yı ʿAvrā’ya ʿUvaẕ ʿĀbir’e Buʿaz Selʿūne Selmā Naḥşūra Naḥsūn ʿİmrān’a ʿAminādūm Kemrūn’a Rām Fāriż Perec Yehūdā’ya ammā kim yine Yehūdā dirler meşhūrdurur gümāna varanlar ʿİmrān dilince Mürte dirler bir kitāb vardur kim mütālaʿa ḳılsunlar kim Tevrāt Zebūr tevārīḫi cümle içinde mestūrdurur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Naḳl-i Loḳmān ḥakīm budur ṣaḥīḥ
Ki‿itmişem şerḥi saňa ġāyet melīḥ

Söz gerek ki ṣaḥīḥ ola tamām
Söz degül ol ki olmaya naḳl-i ṣarīḥ

3. Ḳıṣṣa-ı İşmūʾīl ʿAleyhi’s-selām:

Ḥakīm ḳavlince çün kim İşmūʾīl peyġāmber Ṭālūt’ı melik ḳılmaḳ dilediyse Benī-Īsrāʾīl ḳavminüň aňa bir bir eşyāsın pīr ü bernāsın Dāvūd’uň atası Īşā daḫı

ḳıġırdı ḳatına götürdi cemʿ oldular her birisi mertebelü mertebesine göre mesnedinde ḳarār ḳıldılar andan ol resūl-ı pāk-dīl ve pür-uṣūl ʿākil ʿaṣānuň uzunlıġı Ṭālūt'uň ḳaddine rāst geldigin söyledi ve dühn-ı ḳudsuň Ṭālūt ḳafasında aḳmaduġın cūşa geldügin şerḥ eyledi buġur Dāvūd atası kim Benī-İsrāʾīl ḳavminüň ekābiri ve dil-āveriyidi ve bihter ü serveri ve Yehūdā neslinüň şehriyāridi ve Ḥūrūn vilāyetinüň nām-dārıyidi aytdı kim yā nebīyya'l-lāh Yaʿḳūb'uň ʿa.s. on iki oġlı kim dünyāya geldi Yaʿḳūb vefāt itdigünden ṣoňra on iki sıbṭı oldı ammā kim cümlesinden ʿalāsı Yehūdā sıbṭıdur kim ʿİmrān oġlı Mūsā ve Hārūn ʿaleyhimü's-selām Yehūdā neslindendür Ṭālūt ẖod cemīʿ-i sıbṭuň ednāsı İbn Yāmin aṣlındandurur kim İbn Yāmin ḳabīlinden ne peyġāmber ne ẖod melik server gelübdürür zīrā kim anlar devrinde günāh-ı kebāʾir ḳılıbdurur yol üzerinde oturub ʿavratlara irişdükleri küfr ü dalālet yolına girişdükleri cihetden Ḥaḳ Teʿālā celle ve ʿalā ġażāb ḳılub nübüvvete memleket anlaruň neslinden ḳaṭʿ itmişdürür andan ötüri Ṭālūt'uň olduġın bize ḥākim olub hükm ḳılduġın revā görmezüz devlete lāyık ve saʿādete lāyıḳ u muvāfık Benī-İsrāʾīl ḳavmine ser-zeniş yarar iş cünbiş degildür egerçi Ṭālūt daẖı beglik dilermiş Benī-İsrāʾīl ḳavmine hükm itmege diş bilermiş velīkin bir ḥisābile feraḥdur kim ol **[35a]** ider yoḳsa beg anı kim ḳabūl ider.

[Naẓım:]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol ḥisābiyle ferāḥdan bī-gümān
Nesne ḥāṣıl olmaz u ḥayfi hemān

Bu meṡeldür unudub itme seyf
Kim feraḥdan ḳopar olursa ḥayf

Sen ḥisāb it ben şumārını bilürem
Ġayba gülbank ü elde varın buluram

Dest-i tengüň iştahi ḥalva çeker
Aňlamaz ki bir ḳurı sevdā ceker

Beng-i Mıṣr'a şāh olur fermān virür
Çün eylese açlıġıla cān virür

Gerçi gürbe ḳuruḳ umar yāhu baş
Līk ḳısmet oliser başına ṭaş

Hīç eşekci milke sulṭān ola mı
Yā ẖu ṭabbāḳ ile fermān ḳıla mı

Saẖtiyāncı taẖta lāyıḳ olmaya
Ṣu ṣatıcı tācı taẖtı bulmaya

Böyle diyüb anda İşā ol zamān
Oldı ẖāmūş vir ṣalāvāt cāvidān

Neşir: Ḥakīm ḳavlince Dāvūd atası Īşā Benī-İsrāʾīl ulularıla şöyle diyicek ol resūl-i muṭahhar ve nebiyy-i bihter didi kim Ṭālūt'uñ melik olması Allāhu Teʿālā'nuñ izniyledür kim ḳādir pādişāhdur baẖşāyende baẖşāyiş ger şehinşāhdur gāh olur ki ʿarsā-yı ʿālemī bir ṭāʾifeden ẖālī ider **ḳāle Allāhu teʿālā ve kem**[226] **ḳaşemnā min ḳaryetin kānet ẓālimeten**[227] ve gāhī bu gine ol ʿarsayı bir cemāʿatile mālī ider **ḳavluhū teʿālā ve enşānā baʿdehā ḳavmen āẖerīn**[228] vaḳt olur ki devlet ü iḳbāli ve tereddüdi mālı bir bölükden alur kim **ḳavlehu teʿālā kamer terekū min cennātin ve ʿuyūnin ve zurūʿin ve maḳāmin kerīmin ve niʿmetin kānū fīhā fākihīne**[229] yine hezār dürlü naʿīm envāʿ-ı ẖadem ve ḥaşem birlüge daẖı ʿaṭā ḳılur **ḳāle Allāhu teʿālā keẕālike ve evreşnāhā ḳavmen āẖerīne**[230] ve gāh gine olur ki bir ṭāʾife serverān-ı ʿālem ü mālikān-ı refāb-i Benī-Ādem idüb her kişi anlaruñ ʿazametinde ḥayrān ve taḥt-ı ḥükūmetinde ve sergerdān ḳabża-ı ḳudretlerinden maḳhūr ve inḳiyāt-ı emirlerinde mecbūr ẖiẕmet-i ʿālīlerinde ḳāʾim rikāb-ı hümāyūnlarında mülāzım itmiş iken nāgāh tünd-bād-ı ṣarṣar-ı celāli esüb ol sürüleri ẖāk ile yeksān raẖtların tārāc ü tālān ulularıkların ẕillete ṭavīl ʿizzetlerin mezellete tebdīl devletlerin lete mehābetleri mehābete niʿmetlerin naḳmehe miẖnetlerin mihtehe(?) servetlerin denāete nedretlerin

[226] Yazmada "kemere" şeklindedir.
[227] " *Ve kem kasamnâ min karyetin kânet zâlimeten ve enşe'nâ ba'dehâ kavmen âharîn* "- "Biz zulmetmekte olan nice memleketleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka başka toplumlar meydana getirdik" (Enbiyâ / 11)
[228] Açıklaması 31. Dipnotta verilmişti.
[229] " Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar. Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler.." (Duhan / 25-27)
[230] "İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık" (Duhan / 28)

nedāmete mālların melālete saʿādetlerin şeḳāvete mübeddel idüb mahkūmların ḥākim memlūklerin mālik meʾmūrların emr-i żāʿīflerin ḳavī ve ḳādir ḫādimlerin maḫdūm-ı mükerrem bendelerin emīr-i müfehhem eyleyüb ḳarşularına oturanlaruň ḳarşusuna oturub ellerin öpenlerüň ellerin öpdürür ki her maḫlūḳ ḥayretde ḳalub ve her mevcūd ġayret alub bileler kim mālikü'l-mülk ol Ḫudādur ki memleketine zevāl yoḳ pādişāh-ı **[35b]** muṭlaḳ oldur ki şehlıġına intiḳāl yoḳ ḥākim oldur ki cemīʿ-i ʿālem mutīʿ-i fermān-ı sulṭān oldur ki iki cihān bende-i iḥsān-ı buyruḳ aňa yakışur kim her ne dilerse var ḳılur beglik aňa yaraşur ki biň Ṭālūt bigi ṭabbāġ bir dem içre şehriyār ḳılur pes yā ḳavm ol Allāh'uň izni budur kim Ṭālūt'a siz muṭīʿ-i musaḫḫar cümle göz hükmine fermān ola İşmūʾīl eyle deyicek ol ḳavmüň ulusı yüzi ṣulusu eyü ḫulūsı Dāvūd atası Īşā ol kāmil ü dānā didi kim yā nebīyya'l-lāh bize ʿalāmet ne ol kim Ṭālūt melik olduġın bilevüz andan Ṭālūt meliklige ḳabūl ḳılavuz ol nebī aytdı kim **kemā ḳāle Allāhu teʿālā inne āyete mülkihi en yetīyekum et-Tābūtu fīhi sekīnetün min rabbikum**[231] İşmūʾīl nebi aytdı yā Ṭālūt melik olduġına ʿalāmet hüccet ḥaḳīḳat nişān ol ola kim Tābūt sözüň elüňüze ceng itmedi düşmāna āhenk ḳılmadın sekīneyi göz göre didi ol ḳavm bu sözi Īşā ile kim işitdi Tābūt gelincek Ṭālūt beglige ḳabūl itmege rāżı olub cümlesi bu ḳavl üzerine ṭurub evlerine gitdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İş bu ḳavle rāżı olub her birisi ol zamān
Turdı gitdi evlerine ḳul ḥoca pīr ü cüvān

Diňle imdi noliserdür ḥāl-i Ṭālūt'uň yaḳīn
Vaṣf ideyim virüriseň ḫoş ṣalāvāt şādumān

---

[231] **"Ve kâle lehum nebiyyuhum inne âyete mulkihî en ye'tiyekumut tâbûtu fîhi sekînetun min rabbikum** ve bakiyyetun mimmâ terake âlu mûsâ ve âlu hârûne tahmiluhul melâikeh(melâiketu), inne fî zâlike le âyeten lekum in kuntum mu'minîn" (Peygâmberleri onlara şöyle dedi: "Onun hükümdârlığının alameti, size o sandığın gelmesidir. Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzûr ile Mûsâ ailesinin, Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır. Onu melekler taşımaktadır. Eğer inanmış kimselerseniz, bunda şüphesiz sizin için kesin bir delil vardır) (Bakarâ / 248)

4. Ḳıṣṣa-ı Zāl-Destān ü Mevlūd-i Rüstem:

Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt melik olmaklıġa intiẓārda Benī-İsrāʾīl ḳavmi daḫı sekīne gelmege ʿahd ü ḳarāra Sām-süvār daḫı ejdehā cenginde zār u nizārda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Zāl-Destān'a geldi nite Zāl-Destān ol zamān kim bir yaňadan atası derdinden ve bir yaňa ʿışḳ derdünden ten hilāle dönüb cān zevāle gelüb dün ü gün aġlayub bir āhı bīň ciger ṭaġlayub ḳatarāt-ı ḥasret gözlerinden seylāb revān işi nevhā ü efġān olub döne gün gün döne fütūn-ı Īrān sultān Ẕū Şāh ḳatına geldi Ẕū Şāh daḫı Zāl'a be-ġāyet ʿizzet ḳıldı ve Sām'uň ġāʾib olduġın beyān vaṣf-i ḥālī ʿayān ḳılub taḳrīr itdükden ṣoňra birḳaç gün meclis ḳurub ʿıyş u nūş ġuṣṣa-i gerdūn ferāmūş iderken Zāl-Destān vasf-ı ḥālini derd ü zevālini şāh ḥużūrunda taḳrīr eyledi bir daḳīḳa fevt itmeyüb söyledi Ẕū Şāh rencīde-dil olub didi kim ey Sām-süvār oġlı pehlevān ü ẕülāle-i bezr-i leşker-i Ṭarrār ve pehlevānān-ı nām-dār birle ceng-i cihānı gözlerine teng eylegil ve gözini alub bunda gelüb maḳṣūda irgil benüm devletümde gerdege girgil didi buġur Zāl-Destān Şāh-i Īrān bunuň bigi himmet idecek otuz biň leşker alub ʿazm-i Mihrāb Şāh ḳılub gitdi kā kim gelüb Kābil ḥaddine yitdi bu cānibden daḫı Zāl'uň geldügin kim Mihrāb Şāh işitdi hırāsān ü tersān olub Şīnduḫt'a aytdı **[36a]** maṣlaḥat şöyle yüz gösterür kim bu ḳızı öldürem ve helākin Ẕū Şāha bildürem kim benüm ḥālüm şāh işidicek kim bile tā bu ġavġā münḳaṭiʿ ola Şīnduḫt aytdı ben şöyle ṣavāb gördüm ki Zāl'a virem ve māl ü ḥāl ne ola görem pes ġarīb tuḥfeler tertīb ve ʿaceb hediyyeler terkīb idüb revāne oldı çün Zāvil'e vuṣūl buldı Zāl ulu beglerini ve muḳarreblerini istiḳbāle gönderdi vaḳti ki terġīb ve tercīb gösterdi ve Şīnduḫt hediyelerini şāh manẓarına iletdi cümlesinden birisi bir laʿl yüzük idi ki gice gündüz ve ḳaḳḳayı yüz gösterdi Zāl ol yüzügi kendü ḳabūl itdi ve ḳalan hedāyeyi ne kim varısa tamam sarayına gönderdi ol hemān andan Zāl didi kim maḳṣūd ger ʿilām idüň ben daḫı bilem ve müşkilātuňuz ʿarża ḳıluň agāh olam Şīnduḫt didi kim maḳṣūd-ı hażretüňüz bu ḳaravaşdan yek bilür deyince kim senüň ʿilmüňe maʿlūm ve benüm sırrum senüň ḳalbüň ḫazīnesinde meknūn ü mektūm Zāl cevāb virdi kim ġamdan göňli arı ḳıl ve guṣṣadan cānıňı beri eyle ʿarūs ḳaydın ḳayurmaġa bu leşker bilesin vilāyetüňden ırmaġa cehd-i Rūzābe'yi baňa ʿaḳd bu işüň itmāmına ḳaṣd

eylegil didi biz daẖı taʿaccüb der-pāyuňca varalum maḳṣūd neyise ḳıralum didi Zāl eyle deyicek Şīnduẖt Bānū yir öpüb şād dildeki ġamdan azād oldı Zāl buyurdı māl-ı vāfir hilʿat-ı bāfir virüb çün sīm ü zer laʿl ü gevher inʿām eyledi **maʿaʾl-ḳıṣṣa** Şīnduẖt Bānū daẖı Zāl'uň iẕniyle çıḳub gitdi gelüb Mihrāb'a ḥāli hikāyet itdi Mihrāb cümle esbāḥı müheyyā ḳıldı Sām oğlu Zāl'a istiḳbālile iclāl buldı ve mübālaġa tekellüf tekeffül itdi ve kendünüň ḳaṣd-ı refʿine ve ṭāḳ-ı münīrine ḳondurdı ve dügün yaraġın ve cümle balın ve yaġın müheyyā eyledi ḫiẕmete yüz dutdı tā kim Īrān begleri ol Ẕāvil'i Kābil'i begler dirilüb bir yire gelüb ʿarūs ḳaydın gördiler kim tamam oldı andan resm-i tezvīc ü īmīn-i kābin yirine geldi andan Mihrāb-ı birānı āraste pīraste ḳıldı Rūzābe daẖı envāʿü'l-ıyş ve arāyiş birle āfitāb-vār ḳapudan ṭuluʿ itdi Zāl'ıla Aba kim bir yere geldi Zāl ol nigāruň cemālin ber-kemālin müşāhede kim ḳıldı ġonce ve zülālin gördi bī-ʿaḳıl ü ḥayrān vālihü ser-gerdān oldı.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Çü Zāl maʿşuḳasın yanında gördi
Cihānuň zevḳini cānunda gördi

Ḥıżır ṣan kim irmişidi ḫayāta
Mekes dut ki yetişmişdi nebāta

Çü dest urdı nigāruň dāmenine
Doḳundı nār-ı sīmīni tenine

Gidüb Zāl'uň hemān ṣabr u mecāli
Ṭolaşdı ʿarʿara ol servi ṭalı

Baṣub bağrına cismini ṣordı
Öpüb aġzın lebin dilin ṣorardı

Daẖı nitdi dimezem key edebdür
Ki meşhūr oldı ġāyet key ʿacebdür

[36b]

Maʿaʾl-ḳıṣṣa alışdı bu verişdi
Dürüşdi tā ki maḳṣūda erişdi

Ger irişmek diler olsaň murāda

Ṣalāvāt vir Muḥammed çün ziyāde

5. **Ḳıṣṣa-ı Mevlūd-i Rüstem-Dāsitān:**

Ḳaçan kim Zāl-Destān Rūzābe ile birḳaç gün zamān vuṣlatda ve emān-ı ṣoḥbetde oldılarsa ʿömr-i müddet-i medīd ve nişāṭıla ṭarab ü nişāṭıla ü mān-ı keşāyetile aňunla inbisāṭıla geçürdiler Rūzābe'den bir oğlan vücūda geldi es̱er-i necāt anuň ḥayātında ẓāhir ü āfitāb-ı nihāyeti anuň nāṣiyesinde bāhir idi Rüstem adu dirler dürlü murādıle terbiyyete meşġūl oldılar çün cemāl-i āb-ı ṭıfliyyetden ḥicāḳından çıḳdı ġonce verdünce merd ü cüvān yaʿni degülgil ve oğlān pehlevān-ı cihān Nerīmān-ı zamān oldı Zāl-Destān çünki Rüstem'üň ḳadd ü bālāsına naẓar itdi ve üstünden cihāngirligi teferrüs itdi aytdı iy oğul çün gülistānda gel gelmege yüz dutar bes būsitānda nerges ṣolmaġa yüz dutalar andan bizüm devletümüz nevbeti geçdi şimden gerü ve sizüň hengāmaňuz hengāmıdurur.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Ṣalābetle şecāʿatde ir ü gec
Cüvān ü pīrle bir olmaya hīç

Bizüm devrānumuz geçdi ḳocalduḳ
Yeşitdi pīrlige işden çoḳalduḳ

Pes iy Rüstem bu gün nevbet senüňdür
Soragör ki demüň furṣat senüňdür

Budur Ḥaḳdan dilegim var olasın
Ne kim göňlüň diler Ḥaḳdan bulasın

Bunuň bigi duʿā ḳılub o Destān
Olur hāmūş ol feraḥda o sulṭān

Dilersen ki diyem nicedürür söz
Ṣalāvāt vir Muḥammed çün biň yüz

6. Der Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār:

Ḥakīm ḳavlince Zāl-Destān Rüstem-i cihāngīre terbiyyet itmekde ve İşmū'īl peyġāmber daḫı Tābūt'ı ele getürmek içün Ḥaḳḳa ṭāʿat ü münācāt itmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Sām-süvār'a geldi nite çün kim ol zamān Sām-süvār-ı pehlevān ve zülāle-i Nerīmān bin Kerīmān ejderhānuň kim ḳaya ile aġzına gitdi ol perīler sulṭānı ḳızı Hümā-yı Dil-firūz göricek Sām içün ḥayfā itdi āhı alevinden Kūh-ı Elburz gāhingāh ve felek yüzin eyledi riḳḳat ḳılub aġladı bir āhı ucından zaḫm-nāk yidi ḫāk oldı didi dāyesı ʿömrinüň sermāyesi aytdı kim yā nigārin niçün nefḥa ḳılursın bu dem ejderhānuň demi nefesi duḫānından felek yüzi ḳarardı göz görmez oldı ḥāline aḥvāline ʿaḳıl irmez oldı ümīẕvār kim ḫalāṣ ola didi dāye ḳıza naṣiḥat ḳıldı bunlar hevā yüzinde gözlemekde bizüm ḳıṣṣamuz Sām'a geldi nite çün kim Sām ol ḳaya ile ejderhānun aġzına kim irdi yılanun aġzını çeňesi kārbān-ı saray ḳapusı bigi **[37a]** iki yaňa gördi Sām-ı cihān-pehlevān daḫı kim furṣat gördi Ḳamḳam ḳılıcıyla yā Allāh diyüb ejderhāya urdı ḳafasından eyle ḍarb urdı kim yaʿni kim çaldı şöyle kim gerdanından ḫıyār mānendür iki böldi ejderhā daḫı acısından ḳuyruġıla ol aġzında ṭuran ṭaşı eyle çarbdı kim ḳayayı pāre pāre ḳılub yedi ḳat yeri yardı yir tozub toz ẓulümāt baḥri bigi felege irdi ammā kim Sām-ı cihāngir ol ḳayanuň üzerinden kendüyi ḳırḳ ḳadem girüsine atdı Ḥaḳ sübḥānehu ve Teʿālānuň ʿavniyile kendüyi ejderhā şerrinden ḫalāṣ itdi çün kim ejderüň ḳanı seylāb olub baḥr-veş aḳdı cān-ı ḫabīs̱i daḫı gevdesinden çıḳdı daḫı Sām-süvār-ı pehlevān zülāle-yi Kerīmān ḳılıc ḳınına ḳatuben daḫı belinden ḫançerin çıḳarub ejderüň ḳafası üzerine çıḳdı şāh mühresin ḫançeriyle urub çıḳardı ammā kim zehr-i mār revān olub çevresinden sızub aḳardı andan ṣoňra ejderüň ḳafasından tā ḳaburġasına varıncaya dek yüzdi ṣūret-i derisinden ṭoksān ṭoḳuz ḳulāc bir künbedi çıḳardı perdāḫt ḳılub düzdi ammā kim siḥr Sām'a es̱er ḳılduġı cihetden vücūd cümleten şişdi ejderüň ḳuyruġı ucunı yaṣdanub düşdi bu yaňadan perīler sulṭānı ḳızı Sām'uň ol ḥāletini görüb bu perīlere ḥükm ḳılub cümlesi gelüb Sām üzerine üşdi andan Sām'ı Raḫş'ıyla yaraġıyla ejder kemendiyle ḳafasından çıḳarduġı mühresiyle alub getürdiler tā kim fenā-yı hevāda Hümā-yı Dil-firūz naẓarında yitürdiler ve Raḫş'ı daḫı taḫtuň kenarı

üzerinde ʿinānından bağladılar illa ki Sām'ı çün helāk ola diyü nevhā ḳılub ağladılar buġur hemān Dil-fīrūz emr eyledi ḫazīne-yi ḫaṣṣından tiryāḳ-ı ekber çıḳarub Sām'a içürdiler ve bir miḳdārın gevdesine sürdiler Sām ki ʿaḳlın ṭağıtmışidi helāke yüz dutmuşidi tiryāḳ-ı ekber teʾs̱īr ḳılub Sām-süvār'ı tā kim zehr Sām'uň aġzından sil bigi ṭaşra çıḳub aḳdı ve gevdesi daḫı derleyüb deriyle zehir teninden ṭaşra çıḳdı Sām'uň başını Hümā-yı Dil-fīrūz dizine almışidi cemāl-i ber-kemāline ḥayrān vālih ḳalmışidi perīler daḫı ol omuzlarına urub götürürleridi her ne yire kim dilerse yitürürleridi velīkin cemīʿ-i perīler Sām'uň ḳuvvetin şecāʿatin ejderile ceng idicek ʿalāmetin görenler helāk ola diyü ḥayf iderleridi bu vechile Zerrīn şehri'ne ṭoġru giderleridi.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Götürüb taḫtı göklerde giderler
O Zerrīn şehri'ne ʿazmī iderler

Yatur taḫtuň üzerinde Şeh-i Sām
Olub bī-ḫoş yaturdı [ol] seher[232] şām

Ḳız almış başın kendü dizine
Virürdi cānını bakub yüzine

Dilerdi Sām kim gözni açaydı
Ḳadeḥ ṣunub elinden mey içeydi

[37b]

İderdi ḫiẕmeti Sām'a ziyāde
Kim ireydi o Sām ile murāda

Dilerseň ki murāduňa iresin
Muḥammed çün ṣalāvāt sen viresin

7. Ḳıṣṣa-ı Sekīne vü Ḳażiyye-i Cālūt:

---

[232] Yazmada "siḥr" şeklindedir

Ḳıṣṣa ḥakīm ḳavlince perīler taḫtı üzre Sām sem teʾs̱īrinden bī-hoş olub yatmaḳda ve Zāl-Destān daḫı oğlu Rüstem'e terbiyet ḳılmaḳda ve İşmūʾīl daḫı ʿa.s. Tābūt içün duʿā ve taẓarrūʿ ḳılub intizār olmaḳda ammā kim bizüm **ez īn-cānib** Tābūt'a geldi nite ol zamān kim Cālūt-ı cebbār ve ol fertūt-i ḳahhār Benī-İsrāʾīl çerīsin kim ṣıyub Tābūt'ı kim almışdı be-ġāyet feraḥlığından tācını başından göge atub eyle yine dutub şāẕılıḳ ḳılmış idi andan sürüb vilāyetine gelüb Felesṭīn köylerinden bir köyde ḳondı kim ol köyüñ adına Azdū dirleridi meşhūrdur semāsı Tevārīḫ-i Ṭaberī'de daḫı mesṭūrdur ḳaçan kim Cālūt Şāh ve ol fertūt-i güm-rāh ol gelüben çerīsine destūr virdi daḫı ḫalvet-i ḫāṣṣına girdi ʿAmāliḳa ḳavminüñ aʿyānlarından ve leşkerinüñ bāḳī ḳalan pehlevānlarından cemʿ idüb bir ʿālī bezm ḳurdı şehlā gözlü nāzlu ṭozlu serv ḳāmetlü meh-rūlar dil-cūlar elinden biraz vaḳt kim gül-gūn şarāblar kim içdi buğur şarābı kellesine çıḳıcaḳ Benī-İsrāʾīl ḳavminden ve sekīneden söz açdı andan buyurdı ol Tābūt'ı ḥācib virüb getürdiler meclis içre ol Pelīd-i Encenis'üñ taḫtınuñ naẓarına yitürdiler buğur Cālūt buyurdı kim ol Tābūt'ı açalar el uralar tā kim içinde ne vardur göreler Cālūt eyle deyicek ḳapucı alur gelüb ellerine demür pūlād çeküc aldılar kim çeküčňi ḳuvvetile sekīne miftāhı üzerine bozmaġa acmaġa kim ṣaldılar çeküci başına urdı derhāl cān cehenneme virdi anuñ ʿakıbetince birisi daḫı gelüb çeküc alur ki Tābūt'a ḍarb urdı defʿi iki eli dutmaz olub ḳurudı Cālūt bu ḥāli aḥvāli görüb taʿaccübe varub didi kim hey hey bu Tābūt issüz degüldür kim içinde Benī-İsrāʾīl ḳavmi peyġāmberlerinüñ nüseccir(?)leri vardurur bu Tābūt'ı aluñuz putḫāneme varub içine girüb benüm altun putumuñ altına bu ṣanduġı merkeb ḳıluñuz kim ol putı maʿbūduñ ḳuvvetiyle ve nār u nūruñ berekātiyle bu Tābūt'uñ sihri bāṭıl ola açavuz içinde ne var idüğin görüb seçevüz didi pes ruhbānlar gelüb putḫāneye girdiler ol būt-i cāmid naẓarında yüz yire sürdiler andan ol bütüñ altına ḳodılar daḫı gitdiler yā bizüm maʿbūdumuz bu Tābūt'uñ siḥrini bāṭıl eyle diyüb niyāz itdiler velākin ol ruhbānlardan kim Tābūt üzerine el urdı anlaruñ cümlesinüñ hep elleri derhāl ḳurudı gelüb Cālūt'a ḥāllerin ḥikāyet sekīne elinden şikāyet itdiler çün kim ol gün gecesiyle kim geçdi seḥer-gāh yetişdi seḥer ḳuşcuġazları **[38a]** Dile gelüb ki ötüşdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seḥer kim āfitāb-ı Bāyezid
Sürdi leşker itdi Cem māhen ḳadīd

Çün ġaẓanfer Bāyezid Şāh itdi ceng
Ḳaçdı şarḳa māhi Cem Hān oldı deng

Ildırım Şāh güneşi gösterdi yüz
Şu dem idüb Cem māh-i tābı ḳabdı güz

Hemçü ṣaçum dün siyāhī oldı aḳ
Yüzüme beñzer ṣarardı şems-i ṭāḳ

Ṭurdı ḫūbān ʿāşıḳıyla ol seher
Buldı maḳsūdını ṣādıḳ-ı pür-hüner

Çün ṣabaḥ oldı ve atdı ṭañ yeri
Çıḳdı Cālūt aġdı taḫta pes geri

Neṡir: Cālūt-ı pelīd fertūt-ı Yezīd yirinden ḳalḳuben libāce geyüb başına şehriyārlıḳ tācını kim urundı taḫtına ḥacūb beglerine kim göreydi ḥükm eyledi kim varub put-hāneye açalar Tābūt'ı getürüb miftāḥın bozub içinde ne var idiġün bilüb saçalar çün ki ruhbānlar daḫı put-ḫāneye vāridler içine girüb naẓar ḳılub gördiler kim ol altun putuñ eli ve ayaġı kesilmiş ve bāḳī puṭların daḫı cümlesi bozulub pāre pāre olmuş ruhbānlar feryād ḳılub Cālūt'a geldiler mācerāyı zārılıḳlarıyla ʿarż ḳıldılar Cālūt işidüb yerinden ġażabile ṭurdı gelüb büt-ḫānesine girüb bütlerüñ şikestligin gördi ʿāciz dermānde ḳalub kanı gevdesinde ḳurudı bir zamān taʿaccübe varub ṭurdı daḫı hükm eyledi Tābūt'ı yine ruhbānlar götürdiler ol köyüñ mezbelesi içinde gömüb fāriġ olub gelüb yerlü yerine oturdılar ammā kim Tābūt ol vīrānede ṭururdı Ḥaḳ sübḥāne ve Teʿālā ol mezbele ḫalḳına ṭāʿün-i ekber virdi eyle kim ol ḳavmüñ rubʿı ḳalmayub helāk oldılar bu muṣībet Tābūt ucından idüġin kim bildiler gelüb Tābūt'dan şikāyet kelāk olanları ḥikāyet itdiler Cālūt ġam-gīn olub didi kim ya nice ola kim bu Tābūt'dan necāt bulavuz ne çāre ḳılavuz ve eger kim yine Benī-İsrāʾīl ḳavmine gönderürsem yine ḫalkum ḳırub ġazā cānuma beglerüme cezā beglerüm meyyitler içün ʿazā ḳıldılar ammā kim varuñ bu Tābūt'ı bir gayri şehre daḫı iledüñ

kim ḥıfẓ itsünler ḳavm-i Benī-İsrāʾīl’den ṣaḳınub ki gözetsünler didi pes Tābūt’ı ol vīrāneden çıḳarub Ḥażaralmevt şehri’ne iletdiler bir vīrāne kelīse içine penāh itdiler Ḥaḳ Teʿālā ol şehre daḫı sıçan ḥavāle ḳıldı kim ol şehrde olan uyḳuda yatan adamlaruñ yüregin delüb içine girürdi bağrın bağarsuğın yiyüb helāk ḳılur pes ol şehir ḫalḳı daḫı gelüb Cālūt’a şikāyet aḥvāllerin hikāyet itdilerse Cālūt ḥükm eyledi bir ʿaẓīm od yaḳuñ kim ʿalevi felege çıḳa daḫı ol Tābūt’ı od içine atuñuz kim od yaḳa didi gelüb od yaḳub Tābūt’ı içine atdılar od söyündi Tābūt’a żarar gelmedi yanmadı görüb taʿaccüb itdiler velikin ne ḳadar ḳavm ki ol Tābūt’a baḳmaḳ ḳaṣdına geldiler Tābūt içinden bir od çıḳub bunları od yaḳub cümlesi helāk oldılar ve anlar kim od yakmağa Tābūt’ı baḳmağa gelmediler hīç anlara ḫalel gelmeyüb nesne ölmediler ol ḳavm daḫı Cālūt’a gelüb gitdiler Tābūt’dan ağlayub **[38b]** Feryād itdiler Cālūt diñleyüb āh idüb iñleyüb Tābūt’uñ kerāmetin añlayub neyleyecegin bilmedi ʿāciz ve dermānde ḳalub hīç bir fikir ḳılmadı meger kim ol şehriñ kenarında bir köy varidi maʿmūridi adına Ḥūriyūn dirler meşhūridi Tābūt’ı ol köye iletdiler bir mezbele içine gömüb penāh itdiler andan ṣoñra ol köy ḫalḳı daḫı kim gelüb ol mezbelede ġā’it-i ḥācet içün otururdı ya ḳulunc ya yürek ağrısiyla ya göbek ağrısıyla helāk olurdı pes ol ḳarye ḫalḳı ʿāciz ḳaldılar meger ki ol köyde bir müslime muḥsine zāhide ʿābide ḫātūn kişi varidi kim uğurlayın Mūsā nebī dīnin dutardı ol ḫātūn bu ḳavme didi kim siz bu belādan ḫalāṣ olmazsız helāk olursız az zamān içre cemʿiñüz ḫāk olursız eger kim bu Tābūt’ı içiñüzden sürmeyesiz üzerüñüzden bir vechile ittifāḳ ḳılub irmeyesiz ne ḳadar kim Tābūt arañuzda durur bu āfātdan emīn olmazsız Tābūt içüñüzden gitmeyince rencden belādan necāt bulamazsız didi ol ḫātūn eyle deyicek sözini ṭutdılar bir ḳañlı bulub Tābūt’ı ḳañlı üzerine çıḳarub bırakdılar andan ṣoñra iki öküz getürüb ḳañluya ḳoşdılar ol öküzleri sürüb yanına üşdiler tā kim Cālūt’uñ ṣınurından çıḳıncıya dek ki sürüb gitdiler andan Benī-İsrāʾīl ḳavmi ḳorḳusından ḳañlı öküzlerle yabanda ḳoyub evlerine gelüb yitdiler Ḥaḳ Teʿālā iki ferişte gönderdi ol öküzlerüñ yönüni İşmūʾīl peyġāmber ṭurduğı şehirden yaña döndürdiler daḫı öküzleri ḳañlıyıla sürdiler tā kim ḳudret-ı Rabbānī ve ṣunʿ-i Yezdānī birle gelüb ol şehrüñ ḫırmānları kenarına irdiler andan öküzlerüñ burunduğın alub öküzleri otlağa ṣalub gitdiler ferşden ʿarşa ḳanād açub ʿazm-i evc-i felek itdiler ḳañlı Benī-İsrāʾīl

ḳavminüñ şehri kenarında kim irmişidi ḫırmanları yerinden Tābūt ile durmuşidi ve ammā kim bu Tābūt ile ḳañlı yerinden kim uġradıyısa yolunda lāle sünbül gül yāsemin nesrīn bitmişidi yüzüni yol kenarınca yüriyüb örtmüşidi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Servi baş açub götürmişidi el çınār
Bülbül eyledi nālişi çoḳ ṣad ḥezār

Yāsemenler ṭutmuşidi yir yüzin
Gül gelüb açmışidi nerges gözin

Ġonçe-dāmen pür ḳıluben jāleden
Ṭaġ u ṣaḥrā ez īn olaydı lāleden

Ṣāḫa ṭūṭī ḳonuben ḳumrı daḫı
Ötüb aydur ḫoş geçür ʿömri daḫı

Ḳañlınuñ ṭoḳunduġı yir dositān
Evvel āḫir olmuşidi būsitān

Diñle imdi bu sekīne ḳıṣṣasın
Vir ṣalāvāt refʿ idüb dil ġuṣṣasın

8. Ḳıṣṣa-ı İşmūʾīl ü Ḳıṣṣa-ı Ṭālūt:

Ḥakīm ḳavlince Tābūt'ı ḫırmān yerinde bu cānibden bizüm ḳıṣṣamuz İşmūʾīl'e geldi kim Tābūt ele gele diyüb münācāt idüb secdeye yüz urmaḳda ammā ki Benī-İsrāʾīl ḳavmi Dāvūd atası Īṣā'yıla cemʿ olub geldiler yā Nebiyya'l-lāh Tābūt ḫod ele girmek ve Ṭālūt'ı meliklige ḳabūl idüb bu **[39a]** Bu ḳavm aña boyun virmek ḫayāli muḥāl ve taṣavvurı bāṭıl ḫayāldür ammā kim ʿādet-i eẕelī üzre bize şimdideñ melik olan ḳabīleden kim Yehūdā neslindendür bir melik dilegil kim aña tābiʿ sözüne muṭīʿ olavuz yoḳsa Ṭalūta muṭīʿ olmazuz kim İbn Yāmin aṣlındandurur diyüb taʿaddi itdiler eyle kim İşmūʾīl peyġāmberi incitdiler andan ol nebī ve rehber ve resūl-ı pāk-ı muṭahhar ḫalvet-i ḫāṣṣına vardı el götürüb münācāt ḳılub secdeye yüz urdı nidā-yı

ulūhiyyet geldi kim yā İşmūʾīl benüm ḳatumda duʿāñ müstacāb oldı sekīne daḫı ḫırmānuñūz yerine geldi bu ḳavme söylegil kim Tābūt'ı varub götürsünler ġavġāların özüñden götürsünler Ṭālūt'a boyun versünler ḫiẕmetine yüz sürüb anuñla ġazāya varsunlar didi İşmūʾīl peyġāmber ʿa.s. bu nidā-yı ulūhiyyet kim işitdi gelüb Dāvūd atası Īşā'ya beyān itdi ol ḳavimle Īşā kim diñlediler gelüb Tābūt-ı ḫırmanları yerinde bulub şād olub ʿalāmet olduġın añladılar andan Tābūt'ı ḳañlı üzerinden alub şāẕılıḳlar ḳılub omuzlariyile götürdüler Mūsā peyġāmber rūḥına ṣalāvāt virüb Allāh'a tekbīr ve tehlīl getürdiler tā kim bu vechile ẕikr ü tesbīḥ ve temhīd ve taḥmīdile İşmūʾīl'e yitürdiler İşmūʾīl daḫı ʿa.s. Tābūt'a ḳarşu çıḳub ʿizzet eyledi görütüb mescid içre ḳoyub taʿẓīm-i ʿaẓīm birle ḥürmet eyledi Tābūt geldügin ol ḳavm daḫı kim gördiler Ṭālūt'ı meliklige ḳabūl ḳılub emrine boyun virdiler ammā kim Dāvūd atası melūl oldı varub Ḥūrūn ḳalʿasında mütemekkin olub ṭāʿate yüz urdı zīrā kim anuñ nesli kim Yehūda neslinden sıbṭından idi meliklik lāyık ve ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'e ḥükm ḳılmaġa muvāfıḳidi Ṭālūt'a gerçek Ḥaḳḳuñ emriyle mūṭīʿ oldı velīkin hizmetine varmaġa ʿāciz ḳaldı velīkin Īşā'dan ġayrı aʿyān sıbṭından ekābire ve Īşā'ya pīr ü bernā melik-i tüvānā gedā Ṭālūt'uñ ḫiẕmetine yüz sürdiler emrine itāʿat ḳılub boyun virdiler Ṭālūt daḫı çün kim taḫta geçüb oturdı ʿadl u dād ḳıluben ẓulüm ortadan götürdi tā kim ikileyin vilāyet maʿmūr ve raʿiyyeti mesrūr oldı eyüler begler baḫtı sitenler bünyād itdi ve İşmūʾīl'ün emrini dutdı vilāyet refāhiyyetile ṭoldı cihān virānelerin ābād ḳıldı

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki Ṭālūt oldı milke şehriyār
ʿAdlile dutdı cihānı nām-dār

Şerʿ-i Mūsā ḥükmini yürütdi ol
Müfsid u ḥāsid ḳanın ḳurutdı ol

ʿAdli şöyle eyledi ḳānūnile
Ḳurd olurdı aşinā ḳoyun ile

Dil perīşān yaḳdı illā zülf-i dost

Nesne ayaḳda ḳalmamışidi līk post

Çekmezidi kimse gücligi yāy
Naḳşı kimse bulmazidi līk bay
[39b]
Ḳılmazidi kimse zār illā ki ney
Kimse tīzlik itmezidi līk mey

Kimse ẓulmi görmezidi bir nefes
Līk seylden incinürdi her mekes

Eyle ʿādil oldı Ṭālūt ol zamān
Ki‿itdi taḥsīn aña her dem üns ü cān

Şāẕ hürrem oldı andan sünnīler
Gerçe pür-ġam oldı dīv ü cinniler

Ṭutdı ʿadli birle ʿālem milkini
İtdi Allāh daḫı yüce devletin

Devlet-i bāḳī dilerseñ pāyidār
ʿAdle dürüş ʿādil ol iy şehriyār

ʿĀdil ol ki ʿādil olsa pādişāh
Devletini yüce ḳılur ol İlāh

Maʿdiletden ger ḫabīrseñ nām-ver
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya mā ḥaẓer

9. Ḳıṣṣa-ı Pehlevān-ı Şāh-ı Rüstem-i Zāl:

Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt Şāh Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm itmekde ve Sām-süvār daḫı ejderhā semminden bī-hūş olub perīler taḫtı üzerinde perīler taḫtı götürüb Zerrīn şehri'ne gitmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz bu cānibden Rüstem-i Zāl'a geldi nite ol zamān kim Rüstem ṭoḳuz yaşına kim girdi meger kim atası Zāl daḫı ol ʿasırda Īrān sulṭānı Ẕū Şāh ḥażretine vardı ammā kim Zāl nīm-rūz ṭaḫtgāhı ḳalʿasında olurdı kendüden biñ oğlancıḳlaruñ muştiyle gerdenin üzerdi sīle ṣalsa felek-ẕātın bozardı Keyv pehlevān Rüstem'e silaḥşorlık taʿlīm ḳılurdı meger kim ol ḳalʿa içinde bir pīl-i maḥmūdī varidi ḳaddi bir ṭaġa beñzeridi ḫortumı ḫod mināre idi bir gice ol pīl dört

ayağından zencīrlerin ḳırdı boşanub kime kim uġradıyısa helāk idüb ḳanın ḳara yere ḳardı andan ḳalʿanıñ ḳapusına gelüb ḫortumiyle bozub ḳapuyı yıḳdı ḫarāb itdi pīl-bānlardan ḳapucılardan kim yetişdiyse öldürüb ḳalʿanıñ ḳapusından çıḳub gitdi ḳalʿa ḳavmi görüben her birisi feryād itdi Rüstem daḫı atası ḳoynunda yaturken bu ḳavmüñ gulūsın işitdi hemān yerindeñ durub gelüb Zāl'ıñ dört yüz ḳırḳ dört baṭmān gürzini ele alub daḫı ol ḳaranu gice içinde ḳalʿa ḳapusına gelüb irincek ḥācibler ilerü varub ḳalʿa ḳapusın yapdılar kim ḳalʿadan Rüstem çıḳmaḳ itmiye dūn nıżfında anuñ biñ biñ ʿaḳabince gitmeye velīkin Rüstem ḳapuya gelüb baġlu göricek bir gürz urub ḳapuyı yıḳdı kimesneyi eslemeyüb ardınca çıḳdı Rüstem atası tīz ādem gönderdi Keyv pehlevān kim Rüstem'üñ üstādıydı hem pehlevān idi zamānuñ serveri ve ṣāhib-ḳırānıydı Rüstem'üñ ardınca varub yalvarub didi kim yā Rüstem-destān ve iy pehlevān-ı cihān henūz senüñ anañ südi aġzıñda ḳoḳar niçün bir mest ejderhā bigi pīliñ ardınca ceng itmege çıḳar ʿale'l-ḫuṣūṣ kim **[40a]** ḳarañu gecedür göz gözi görmez vaḳt ola kim ol pīl seni helāk vücūduñu ḫortumiyile zaḫm-nāk yirüñi ḫāk anañ Rūzābe'yi ġam-nāk yaḳasın çāk ider ammā kim pīl ile cengden ṣafāñ var ise ṣabāḥ olsun senüñile atlara süvār olub biraz leşker alub varub pīl ile ceng gözine cihānı teng ḳılub āheng-i deng idelim didi Rüstem Keyv'üñ sözini eslemedi pīliñ ardınca gitdi elindeki gürzile Keyv'ü red itdi daḫı gelüb pīlüñ ardından yetdi naẓar itdi gördü kim bir pīl-i maḥmūdīdür ki başı ḫammām ḳubbesine gözleri daḫı yanar külḫāna dört ayaḳları mermer direk gibi gevdesi ṭaġa heybeti durmış yedi başlu evrene beñzer Rüstem pīli göricek Sām bigi bir naʿra urdı pīl naʿra sadāsın gūş ḳılub daḫı Rüstem'e ḳarşu ṭurdı hemāndem Rüstem-i cihāngir ve pehlevān-i Nerre-şīr ol dört yüz ḳırḳ dört baṭmān gürzi başı üzere çevürdi daḫı güç varınca pīliñ ḳafasına bir ḍarb urdı eyle kim ol pīliñ ḍarbından pīl-i mest daḫı ol maġara-veş aġzını açdı daḫı ejderhāleyin añradı eyle kim ṣadāsından felek ṭası avāze virüb çıñradı ve daḫı dört ayaḳların Sedd-i Sikender bigi urub yiri yırtdı daḫı sūra varub Rüstem-Destāna ḫortum uzadub ḥamle itdi diledi kim Rüstem'i dutaydı helāk ḳılıben vücūdın ḫord ideydi ammā kim Rüstem-Destān ol pehlevān-ı cihān pīliñ ḫortumuñ muḥkem ṭutdı ḳuvvet idüb eyle çekdi kim ḫortum çürük ip üzülür bigi üzülüb elinde ḳalub götürüb pāresin yabana atdı pīl yüzin ḳoyu düşdi ḳan revān olub seyl bigi aḳdı Rüstem bir

gürz dah̬ı gevdesine ḍarbile urdı kim pīlüñ gevdesi h̬urd u h̬aşh̬āş olub ol dem cān virdi bu cānibden Keyv pehlevān ol erligin kim gördi taḥsīn yā Rüstem-i Zāl deyüb gelüb yüzini yire sürdi anası Rūzābe dah̬ı h̬aber virdiler Rüstem ḳıġırdub gözlerinden mihr aġzıyıla öpdi muḥabbet eliyle arḳasın yapdı h̬ilʿat-ı h̬āṣ geydürüb göñlüni yapdı ve Zāl-Destān dah̬ı kim geldi Rüstem'üñ erligin pīli öldürdügin kim bildi şād olub memleketüñ nıṣfıñ aña yaḳīn ve üstāẕın żiyāfat ḳılub h̬ilʿat geyürüb oġlınuñ erligine taḥsīn eyledi bildi kim Rüstem-i cihān olacaḳdur ʿāleme erlik birle ḳılıc ṣalacaḳdur ammā kim göñlinden gümān gitmek içün bir ulu żiyāfet ḳaydın ḳayurdı ne ḳadar müneccimler varısa cemʿ idüb Rüstem'üñ ṭāliʿin ṭutuñ diyüb buyurdı müneccimler dah̬ı ellerine usṭurlāb aldılar istih̬rāc ḥükm idüb aytdılar kim.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol müneccimler didi[233] iy şāh cihān
Ġaybı kimse bilmez illā müsteʿān

Līk ṭāliʿ-i Rüstem iy şehriyār
[40b] Olacaḳdur ʿāleme ṣāḥib-ḳırān

Bir bahādur ola bu ʿālemde kim
Ḳıyḳımundan ḳan ḳaşana Ḳahramān

Dīv ü ʿifritile ḳıla ceng bu
Ḳılıcından bulmaya ḥāsid amān

Ḳuvvet itse bir yirden iriser
Heybet itse isteye Merrīh̬ amān

Pençe biñ biñ pehlevān maġzını çāk
İdüb ala düşmeninden h̬ānumān

Şāh Süleymān h̬ażretin dah̬ı göre
H̬iẕmetine yüz süre[234] ol pehlevān

Öldüre [ol pīli] yār-i tīġıla
Eyleye Sührāb Şāhı bī-amān

---

[233] Yazmada "didi kim" şeklindedir. Vezin gereği "didi" şeklinde olmalı
[234] Yazmada "süre yüzin" şeklindedir.

Ḳātil u ḳahhār ola cebbār daḫı
Düşmenine uġrada ceng-i ḳırān

Gürz ile Efrāsiyāb'ı öldüre
Virmeye ḥāsidlere ʿömr ü zamān

Bir bahādur server ola bu veled
Kim mis̱ālin görmiye çeşm-i cihān

Üç yüz yıl daḫı otuz üç yıl
Olacaḳdur devr[235] içinde pehlevān

Ḥükm-i ṭāliʿ bu ki şāhā söyledüm
Özgesini Ḥaḳ bilür iy kāmurān

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol ḥakīm
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya cāvidān

10. Der Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār ü Āmeden-i Sī-murġ:

Ḥakīm ḳavlince Destān oġlı Rüstem'üñ pehlevān olacaġın ʿālemde üç yüz otuz yıl ḳılıc ṣalacaḳ müneccimlerden işitdi şād oluben andan yine Zāl ol müneccimlere didi kim oġlum Rüstem'üñ ḥāline muṭṭaliʿ olduñuz müstedām oluñuz kim aḥvāli ne olacakdur ḳılduñuz imdi luṭf idüb kerem ḳılub atam Sām-süvār'ıñ daḫı ḥālin noldı görüñ nücūmī ḳavlince baña efʿālinden aḥvālinden ḫaber virüñ didi Zāl-Destān eyle deyicek müneccümler daḫı uṣṭurlāb ele alub Sām-süvār'uñ nām-dāruñ ṭāliʿin ṭutdılar aḥkām-ı sāʿatini iḥtiyāṭ-ı belīġ vechlerin dirīġ idüb aḥkāmı ẓāhir ṭāliʿ istiḫrāc ḳılub ayıtdılar kim yā Zāl-Destān ve iy pehlevān-ı cihān ġaybi Ḫudādan artuḳ kimsene bilmez ammā kim kitābda nücūmīler ḳavlince şöyle görünür hem ʿilmümüz daḫı aña yitübdürür bu dem Sām ne yirdedür ne ḫoẕ gökdedür ammā kim yir ile gök arasında muʿallaḳ bir taḫt üzerinde yatubdurur kim ʿaḳl u hūşı kendüye yār degüldür velīkin ḥayatdadur olmadı nesne olmadı ġurbete düşdügi tārīḫden ol günden yigirmi dört yıl tamam olınca Sām'uñ yüzüni göresin ḫāk-i pāyine yüzüñü süresin ve bu Sām bin Nerīmān bin Kerīmān Nebīre-i Ḳahramān çoḳ ser-güzeşt geçürse gerekdür ve Kūh-ı

[235] Yazmada "devri" şeklindedir

Elburz'ı seyrān idecekdür çarḫ maġzına düşüb çarḫile bir yıl tamām devr idecekdür yir altını ve yir üstini görecekdür.

[Naẓım]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ser-güzeşti çoḳ ola Sām'uň ki var
Cevr-i çarḫı daḫı çeke bī-ḳarār

Gāh felekden ḫāke ṣala anı dīv
[41a] Geh deňize ġarḳ ola şöyle ki var

Gāh ola ki gire yirüň altına
İde seyrān yir içini leyl ü nehār

Gāh ola ki dīv ü cinle ḳıla ceng
Tīġı çeküb eyleye vü tārumār

İre ṣoňra Şeh Süleymān özine
Dergehine süre yüzin nām-dār

Ol Süleymān pehlevānı ola ol
Çoḳ ġazālar ide‿anuňla bī-şümār

Birinci yıl süricek ʿömr-i cihān
Çarḫ idiser anı daḫı ḫāksār

Līk bu dem Sām özi bī-gümān
Yirde gökde görmedüm kāmkār

Na ḫu yirde görinür Sām'uň özi
Na ḫu gökde bulamadum iy kibār

Şöyle diyüb ol müneccim ṣaldı baş
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yādigār

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince müneccimler daḫı Sām-süvār ḫuṣūṣunda eyle deyicek Zāl-Destān diňleyüb şād oldı ġuṣṣadan azād oldı ol dem içre tārīḫ yazdılar ṣoňra ḥisāb oldı kim müneccimler Sām'ı ne yirde ve ne gökde didükleri vaḳt Sām'ı daḫı perīler götürüb taḫtile giderleridi ʿazm-i şehr-i Zerrīn iderleridi biz yine sözümüze

gelelüm egerçi kim müneccimler bu sözi söylediler ilm-i nücūmdan beyān eylediler velīkin Zāl göñli gümānda ḳaldı didi kim bu ne söz ki Sām'uñ vücūdı ḥayātda ola daḫı ne yirde ve ne gökde ārām ḳıla imdi ḳuş degül kim uça süflīden ʿulviye geçe ādemī zāduñ ḥāli beher-ḥāl ıżtırāb ve inḳılāb üzerindedür eyü yatlu acı ṭatlu ne geçürürse ḥayātda ve memātda vücūdı türāb üzeredürür hemān Sām ölübdürür ʿilm ile nücūm ile bilübdürür baña ölüsin bildürmediler remzile añlatdılar ʿāriflerdürür sırrıla aḥvāline vāḳıf itdiler diyüb fikre vardı ʿākibet fikr ü firāset Zāl'uñ buña irdi Sī-murġ ḳuşunı daʿvet ḳıla gelicek andan suʾāl idüb Sām'uñ aḥvālin şāyed bile pes ol üç yüñi kim Sī-murġ aña virmişidi ḳanḳı sengim oda duturasın ḥāżır bāşem diyü buyurmuşidi Zāl defʿi ol yüñüñ birisin ḳurbānından çıḳardı oda yaḳdı daḫı ol birini bismillāh diyüb oda bıraḳdı bu cānibden Sī-murġ daḫı yuvasında bir ṣubh otururken göñline Sī-murġ'uñ Zāl'a gitmek hevāsı düşdi hemāndem ḳanād açub uçub ṭaġ ve ṣaḥra ḳuru deryā geçüb gelüb Zāvilistān memleketine vilāyetine aşdı maʿaʾl-ḳıṣṣa Sī-murġ hevā yüzinden yiryüzine indi Zāl'uñ ḳara bulut bigi gelüb serāb-ı ḳapusuna ḳondı her kim Sī-murġ ḳuşını gördi naẓar itdi taʿaccüb ḳıluben gören gelüb bunlar Zāl'a ḫaber itdi Zāl daḫı sarāyıñ ḳapusına gelüb köşküñ yanına naẓar ḳılub Sī-murġ'ı görüb şād olub ʿizzet itdi merḥabā pādişāh-ı ṭuyurī diyüb istiḳbāle söz dutdı andan Sī-murġ daḫı **[41b]** Sām'uñ aḥvālin rivāyet efʿālinden Zāl-Destān'a ḥikāyet ve ser-cümle ser-güẕeştin gördügi kūhda şeş Ġurġur āhenk ḳılub kendüñin kendüyile nice vidāʿ itdügin bir bir söyledi evveli men āḫiri şerḥ eyledi Zāl Sām'uñ ḥayatda idüğin kim bildi şāẕılıḳ ḳıldı ender didi kim yā Şāh-ı Kūh-ı Ḳāf hīç çāre ola mı ki beni Sām'a iledesin varub ḳandelüğin bilem bir ḳaç gün anuñıla ʿıyş ü nūş ḳılam ümīẕ-vār kim alub gelem bu fānī dünyāda ölünce anuñıla bile olam didi Sī-murġ didi kim Sām baña vaṣiyyet ḳıldı kim seni aña iletmeyem bu işi ḳaṭʿā itmeyem ammā kim Sām'uñ ḫayli vaḳtdür bir nice bildür kim gitdi bilmezem ḥāli noldı varayım Sām-ı nīk-nāmı göreyim yaḳın zamānda saña gelüb ḫaber vireyim didi daḫı Sī-murġ Rüstem'i gördi senüñ bu neñdür diyüb Zāl'a ṣordı Zāl didi kim bu Rüstem'dürür kim kimsenüñ oğlıdur yedi yaşındadurur Sī-murġ Rüstem'üñ ḳadd ü bālāsına şecāʿatına ṣalābetine naẓar kim ḳıldı pehlevān-ı cihān olacağın bildi didi kim yā Zāl Ḥaḳḳa sipās ü şükr bīʿad ḳıl kim Sām bigi ḳaddüñ Rüstem bigi zelālet var imdi cihānda neye melālüñ

vardurur didi Zāl Sī-murġ'uň sözini diňledi şād oldı andan ḥükm eyledi birḳaç ḳoyun derisin çıḳardırlar göresin temīz yirde ḳodılar tā kim Sī-murġ ol gevdeleri yedi ḳarnı ṭoydı daḫı yerinden ḳara bulud bigi götürülüb gitdi görenler taʿaccüb itdi Zāl-Destān ferāhlıġıla yerinde ḳaldı līk ḫalḳ Sī-murġ'ı görüb ṭaňlaşdılar.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bir ḳara bulut bigi Sī-murġ-ı cān
Göge yirden çıḳdı defiʿ ol zamān

Ḫalḳ anı ṭaňlaridi görüb hemīn
Kim mis̱ālin görmemişidi ins [ü] cān

Ḳādir ol ki kün dimekden bir nefes
Ḫalḳ itdi ʿarş ü ferş ü cism ü cān

Bu ki hemtā çoḳdur anuň ḳudreti
Ḥikmetine yoḳdurur ẓann u gümān

Ḳudretinden Ḫālıḳ'uň agāhiseň
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya her zamān

11. Ender Ḫātm-i Destān ve Makālāt-i Firdevsī

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Mes̱elde Zāl olur cānuň gümānsız
Cihān Zāl'ın ider serv-i oransız

Hevā-yı nefsüňüň mis̱ili Sī-murġ
Gezer devrān içi her dem az u çoġ

Felek mis̱li anuň yoḳdurur ḳarārı
Gezer bir dem içinde her diyārı

Eger nefsüň hevāsına uyasın
Bu emmāre sözin gūşa ḳoyasın

Ḥudādan bulmayasın sen ʿināyet
Nebīden görmeyesin hem şefāʿat

Başanlar nefs-i farḳına ayağı
İder Firdevs içinde ol durağı

Beḳāyı isteyen fānī olur bil
Fenāyı terk iden bāḳī bulur bil

Ḥaḳāyıḳdan olubdurusaň ẖaberdār
Ḥaḳīḳat bellüdür aňlağıl esrār

Bu söz Ḥaḳdur bunı bundan ḳoyalum
Varaḳ bir yüzden açub oḳıyalum

12. Ender ẖatm-i dāsitān:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

[42a] Şükür Ḥaḳḳa hezārān biň hezārān
Tamām oldı oḳunuben bu destān

Yigirmi ṭoḳuzuncı meclisüm hep
Dinildiyü tamām oldı mürettep

Birazcuk ger beḳā bulam fenāda
Ki‿ayırmaya ecelden derdi‿ʿināda[236]

Diyem yigirmi meclisden daẖı söz
Ḳoparam diller içre sūz ile söz

Ḫüdāvendā ben itmişem şenāʿat
Kerem sinüň baňa ḳılğıl ʿināyet

Günāhumdur ʿadedsüz bilürem ben
Tażarruʿ ḳıluram sen[237] ki Kerīmsün

Muḥammed nūrı ḥaḳḳıçün günāhum
ʿAfv ḳılğıl eyā raḥmān-ı şāhum

Bu Firdevsī günāhıdur ʿadedsüz
ʿİnāyet ḳıl münācātıla ḳılur söz

[236] Yazmada "Ecelden ki ayırmaya" şeklindedir
[237] Yazmada "men" şeklindedir

Egerçi kim tamām oldı bu ṣohbet
Velī bāḳī ḳalubdurur size minnet

Ḳılub Firdevsī'ye lüṭf u ʿināyet
Duʿādan aňasız ola şefāʿat

Cemāʿatden biri kim yād iderse
Duʿāla rūḥumı kim şād iderse

Murādın dü cihānda virsün Allāh
Ṣalāvāt vir Muḥammed çün sen ey şāh

e. Süleymān-nāmenüň Otuzuncu Meclisinüň Ẕikrindedür

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İy seḫundān gūşuňı ṭutġıl baňa
Söyleyem tārīḫ-i ʿālemden saňa

Gör ki kimler geldi iş bu menzile
Ṣoňra ḳarışdı yine āb u gile

Cümlesinden Şāh Süleymān biridi
Rub-ı meskūn içre ḫalḳuň mīridi

İns ü cinne ḥükm iderdi dādile
ʿĀlemi seyrān iderdi bādile

Geşt iderken ʿālemi Ḳaf'dan Ḳaf'a
Gitdi başdan devleti ḳaldı ḳafa

Ḳaldı bī-cān ṭayanuben bir ʿaṣā
Gitdi milk ü tāc u ṭaḫt u ḫānuma

Böyledürür ʿādeti devrān-ı māh
Bir nice gün bir kişiyi itse şāh

ʿĀkıbet tācile taḫtı aldurur
Ac ü ʿüryān ẕār ü ẕārī öldürür

Şeh Sikender ḳanı isterken ḥayāt
Ẓulmeti devrinde gösterdi memāt

Ḳanı Sulṭān-ı Ḥān bin Murād

Ḳaṣrına ḥayrāniken Şeddād-ı ʿĀd

Şemʿ ası Cemşīd'iken cām-ı āfitāb
Çeşmi sinle içre oldı āh türāb

Cümleden arta ḳalan dünyādurur
Ḥāl aña ẓāhir kim ol bīnādurur

Āh bu mevtüñ āh elinden āh dirīġ
Bitürür şāh merḳadında kāh dirīġ

Mevte çāre yoḳdur imdi nidelüm
Ḥaḳḳuñ emridür ki ṣabr idelüm

Ḳoyalum mevtüñ sözin dilden tamām
Şāh Süleymān'dan açalum ḫoş kelām

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür kāmurān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

1. Dāsıtān-ı Sām-süvār Dīden-i Hümā-yı Dil-firūz:

Loḳmān-ı ekber kim kāmil u ṣādıḳdurur Eflāṭūn-ı Yunānī kim ṭabīb-i ḥāẕıḳdurur bu iki hünermend ve fāżılān kāhil-i ʿirfāndurur [42b] Hem ʿāḳilān kāmilāndurur kim Süleymān-nāme'nün müʾellifleridür bu kitābuñ muṣannifleridürür anlaruñ naḳlince ṣāhib-i kitāb Firdevsī bu kitābundan naḳl-i eṣaḥ kelām-ı emlāḥı beyān ḳılub aydur kim Sām-süvār oğlu Zāl-Destān bunda ferahlıḳda şükri ḳılmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz Sām'a geldi kim perīler taḫt üzerinde Sām'ı ejder teʾsīrinden ḳadīdi bī-hoş olmakda nite ol zamān kim perīler sulṭānı ḳızı Hümā-yı Dil-firūz Sām vücūdına tiryāḳ-ı ekber kim sürdi tiryāk semmi defʿ idüb Sām aḳsırub gözin açub dizi üzerine ṭurub oturdı andan çevre yaña baḳub gördi kim ābnūs ʿācdan bir taḫt düzülmiş velīkin bu taḫt üzerinde melek ṣūretlü beşer hey[b]etli perī ḳızları mih-rūlar dil-cūlar şol terkeşe ḳoyulmuş oḳ bigi ḳanad ḳanada virüb ol taḫt kenārında dizilmüş ve bir nice bölük perīler daḫı ol taḫtı hevāyıla fenā üzerinde omuzlarına alub götürüb gider bu perī-zādeler ol taḫt üzerinde yiryüzin seyrān ider ve yine bu taḫt-ı ābnūsuñ üzerinde Raḫş'ı daḫı ṭurub ʿalef yer ü ḳılıc ḳalḳan daḫı başı üzerinde taḫt merkezine

aşmışlar yir yir ammā kim kendünüñ muḳābelesinde bir cemāl-i pür-kemāl mahbūbe ḳız ṭurur yüzi nūrı cihāna gün mis̱āli şuʿle virür başında tāc-ı muraṣṣaʿ geyüb laʿlin ḳaba-pūş bir güneşe beñzer gökden yire inmişdürür veyā bir aydurur ki serv-i revāne binmişdürür.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṣanki‿elifdür ḳāmeti bir yazıda
Yāḫu servi bitmiş ola yazıda

Dügmesinden ger çezer iligin
Bileginden gösterirdi iligin

Ḥüsn idi fitne-i āḫir-zamān
Ḥüsn-i evvel dirdi āḫir zamān

Sām olunca vāḳıf anuñ aṣlına
Didi bunu sevmemegüñ aṣlı ne

Çün naẓarı ki ḳıldı anuñ vechine
Didi ʿāşıḳ olmamaġuñ vechi ne

Aldı Sām'uñ göñliñ elden o ṣanem
Dimezidi kimse andan uṣanam

Yüzi güneş ṭāliʿidür Müşterī
Vaṣlına Sām oldı lā-bud müşterī

Gün yüzine olduġınca ayine
Ḥüsni gögün ṭaʿn iderdi ayına

Nes̱ir: Sām ki ol ḳızuñ cemāline ber-kemāline kim irişdi anuñ şemāʾiline şifte ve muḫāyiline firifte oldı ol naẓarda göñül ḳuşunı anuñ hevāsı ḳafesine uçurdı ve ḫasta ḫˇabına ʿışḳ şarābın içürdi göñlinde didi kim meger bu düşümdür yāḫūd ṭuş mı ki diyüb andan bu işe ḥayrān vü ser-gerdān olub durdı ol yañadan Sām'uñ adın erkānın vālih olduġın bilüb ki gördi yerinden ṭurub bir zerrīn ḳadeḥ eline alub Sām'uñ kenarına ṭapu ḳılub didi kim iy pehlevān bir ḳadeḥ şarāb-ı gül-rengi nūş

vaḳtiňi ẖoş ġam-ı gerdūn ferāmūş dilber ü ṭarrāruňı der-āġūş ġuṣṣadan göňül ẖānesin boş eylegil diyüb şarābı ṭutdı Sām daẖı edebile **[43a]** Elinden alub ʿizzet ḳılub nūş vaḳtını ẖoş eyledi daẖı aytdı kim iy yār-ı nāzenīn ve iy dil-dār-ı ḥūriʿīyn bu serv-i sefer inḳılāb bu devr-i ḥażar ıżṭırāb bu ceng-i ejder ü āh-ı ġrīv aheng-i dīv dīv bu ḳurbet-i miḥnet ve meşaḳḳat ve zaḥmet çekdügümden maḳṣūd bu idi kim senüň bigi dil-ber ü ṭarrār dil-cū vefādār ele getüreydüm bir dem bu fānī cihānda anuňıla oturaydum pes bu cümle varlıḳ azāde bahānedürür kim göňül ü cān ʿışḳıňa yolına dermiyānedür ammā kim bu ṣıḥḥat ve ʿişret bu beşeri ṣūret ve melek-sīret ya bu tāc u taẖt u salṭanat neyidügin ne vechile bu mertebeye dürüşdügüm ve irişdügüm ejderhādan cennet-ı mevʾāya geldügüm semmi eme ġamı ẖürreme ḳahrum mihre ṭūş oldı nedendür bildüm baňa lutf ider cānumı nūş ve andan ṣoňra senüň aṣluňı neslüňi şerḥ ḳılub baňa taʿbīr eylegil didi Sām eyle deyicek Hümā-yı Dil-firūz daẖı kendünüň perīler sulṭānı ḳızı olduġın yılda bir gün eyyām-ı nevrūza rūz-ı pirūzda ki Kūh-ı Elburz diyārın seyrān ḳılduġın söyledi ve andan ṣoňra hevā yüzinde perīler taẖtı görütüb giderken pehlevānlıġın bilüb Sām'a göňül virdüğin ejderhā semminden Sām bī-hūş olub helāke yüz dutuncaḳ perīler Sām'ı ḳatına getürdügin andan ṣoňra tiryāk-ı ekber içürüb ʿilāc itdügin zamāndan ṣoňra gözin açub bu deme yitdügin şerḥ-i rāst söz idüb gezüb ṭarḥ eyledi Sām işidüb bildi kim bu bānū kendüye bir eyilük ḳılmış eyle kim zehr-i ḳātilden anuň sebebiyle azād olmış kim kendüye bu kadar vefā ḳılmış yerinden ṭurub el götürdi ḳademinde baş ḳoyub ʿözür dileyüb yine oturdı andan perīler sulṭān ḳızı Hümā-yı Dil-firūz ol ṭāliʿi rūz-i pīrūz yine söze gelüb Sām'uň ser-güzeştin kūh geçdüği esīr itdüği Kūh-ı Deştinden suʾāl ḳılub söz açdı dilegin sözi yerine dürr ü güher ṣacdı aytdı kim yā pehlevān çün kim benüm aṣlımı bildüň ve her ḥālüme vāḳıf ve sırruma muṭṭaliʿ olduň imdi senüň daẖı ḥālüň nedür beyān eylegil ve aḥvālüň efʿālüň aḳvālüň taḳrīr ḳılub ʿayān eyle bu ḳuvvet ü şecāʿat ve bu heybet ü ṣalābet kim sende var meger kim Merrīẖ-i felekde veyā yedi ḳat yeri Öküzi götüren Semek'de ol kim hīç maẖlūkātda senüň miṡālüň pehlevān olmaz ve bir şey yırtıcıdan ṭartıcıdan anuň gibi ejderhāyıla ceng ḳılub aňa ẓafer bulmaz billāhi ṭoġru söyle kim ḳanḳı dil-āverüň serverüň ve nāmdāruň neslindensin ve nice pādişāhuň şehinşāhuň aṣlındansın veyā bu ġurbete neden düşdüň ve bu ṭaşlu ḳara

ṭaġuñ üzerine niçün aşduñ veyā bu kendü yerinde yatan o bir ejderhānuñ ḳuyruġın neden başduñ buncilayın girdāba düşdüñ ādem-zāddan ḫoẕ bu yere dek üç yıllıḳ yoldurur ammā kim ġurbete düşmek çarḫ-ı ġaddārdandur kim ins ü cinne cevri buldurur kim gāh kişiye vāṣl gāh furḳat ġurbet ve gāh devlet **[43b]** Gāh mezellet virür.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Muʿāyyendür bu eflākī yidi reng
Gehī göñlüñi‿açuḳ dutar gehī teng

Yaḳīn bil ki kemālüñ var zevāli
Varur aydan aya naḳṣ u hilāli

Felek eflāk ider baḫşīş gehī genc
Gehī sıḥḥat virür şaḫṣa gehī renc

Velī ġamdan eger şāẕi yayan söz
Bulur aḫir nihāyet ol gümānsuz

Mes̱eldür söylenür yoḳdur gümānda
Belāsuz bal kim bulur cihānda

Kime nūşī gerek nīşi çeker ol
Kime yazı gerek kışı çeker ol

Gül isteyen çeker ḫāruñ cefāsın
Cefāsuz kim çeker ḫūbuñ vefāsın

Bunuñ bigi virüb pendi aña ḳız
Olur ḫāmuş ol ḳademde dil-āvīz

İşit imdi neye varub bu ḳıṣṣa
Ṣalāvāt vir idüb defʿ-i guṣṣa

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Hümā-yı Dil-firūz şöyle deyicek Sām'uñ gözlerinden yaş seylāb olub aḳdı ve āh itdi eyle kim āhı ʿalevinden Kūh-ı Elburz'uñ āheni gāhi gök yüzin duḫānından siyāhdurur zevālinden Hümā'yı agah cümle perīler ḳızları

Sām'ı teraḫḫum ḳılub nigāh itdi andan Sām daḫı Nerīmān bin Kerīmān bin Ṭehmūrs̱ neslinden Ḳahramān-ı Ḳātil aṣlından olduġın söyledi ḥālin aḥvālin bildürdi andan ṣoñra Ġurġur Dīv'üñ gelüb kendünüñ yatduġı yirile felek yüzinden götürdügin felegüñ birinci ḳatına yitürdüğin andan kendüzin Raḫşıla Deryā-yı Ḳulzüm'e atduġın Sī-murġ ḳuşı yetişüb ikisin daḫı hevā yüzinden inerken minḳārıyla ṭutduġın yiryüzüne getürdügin yine Sī-murġ'ıla vidāᶜlaşdıġın gitdügin ol ṣaḥrāya gelüb Ḥıżır'la buluşub cān ṣoḥbetin itdügin ve teberrüklerin alduġın daḫı andan ṣoñra yolda şeyṭāna ṭūş olduġın iġvā virüb ḳulaġuzlıḳ ḳılduġın ejderhāya getürub ceng-i āheng itdügin Ġurġur'ı öldürmege niyyet ḳılduġın bu yola mültezim olduġın beyān itdi.

Naẓım:

[fāᶜilātün / fāᶜilātün / fāᶜilün]

Vaṣf-ı ḥālin söyleyüben Sām-süvār
ᶜArza ḳıldı ḥāl u ḳālin ne ki vār

Çarḫ elinden acu ṭatlu çekdügin
Eyi yatlu gördügin daḫı ayār

Ser-güzeştin evvel āḫir itdi şerḥ
Söyledi ṭoġrusı neyse bī-ḳarār

Çarḫ elinden çoḳ şikāyet eyledi
Daḫı ṣoñra nev ḳıldı bī-şumār

Ger dilerseñ söylene bu dāsitān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya kām-kār

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Sām-süvār kendüyi ᶜarż eyledi vaṣf-ı ḥālin taḳrīr ḳılub ki söyledi meger kim bu ḳız atasından Sām'un nīk-nāmuñ evṣāfın işitmiş idi yerinden ṭuruben Sām'a ᶜizzet ḥürmet eyledi bildüm yā Sām yā cihān pehlevān diyüb ḫiẕmet ber-ḥāli żiyāfet ayru ḳılub ṣoḥbet ᶜizzet **[44a]** Raġbet muḥabbet eyledi ᶜözr dileyüb daḫı aytdı kim iy pehlevān bundan erlik evṣāf-ı ḥamīdeñ ki gūş iderdüm saña muḥabbet itdügümden ġamı zamānımı imden ferāmūş iderem biḥamdillāh kim bu dem cemāl-i ber-kemālüñi müşāhede ḳıldum viṣālüñe vuṣūl buldum didi Sām-ı

cihān pehlevānuñ nīk-nām-ı ṣāhib-ḳırānuñ ḳademinde baş ḳoydı daḫı **maʿaʾl-ḳıṣṣa** Sām ile ʿıyş u nūşa meşġūl oldılar perīler daḫı taḫt götürüb hevā yüzinde ʿazm-i Zerrīn şehri'n ḳıldılar.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Götürüb taḫtı giderdi perīler
Melek-ṣūret beşer-heyʾet ḥūrīler

O taḫt üzre oturub ḳızıla Sām
İderdi ʿıyş u nūşi ṭutuben cām

Gehī ḳızuñ öperdi gül yañağın
Gehī ṭurub emerdi laʿlin ṭudağın

Gehī ṭutub çekerdi ol bilegin
Gehī oğşardı ol ḥayvā yanağın

Gehī urub yüzin varub yüzine
Gehī ḳulaḳ urur ṭatlu sözine

Geh elinden ṭurub nūş ideridi
Gehī çeng ü def ü nā[y] gūş ideridi

İki tenken bölündi cān alurdı
Perīler görüben ḥayrān ḳalurdı

Bu vechile ṣafā sürüb giderler
Ṣalāvat vir daḫı diyem niderler

2. Ḳıṣṣa-ı Ṭālūt Ceng-i Cālūt:

Ḥakīm ḳavlince Sām-ı cihāngīr pehlevān nerre-şīr perīler sulṭānı ḳızı taḫtı üzerinde ʿıyş itmekde ve perīler götürüb gitmekde ve Rüstem daḫı pehlevān-ı cihān olmakda gāh şikārda gāh bezmde gāh rezmde ḳılmaḳda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz İşmūʾīl ʿa.s.ile Ṭālūt'a geldi nite çün kim Ṭālūt Allāh Teʿālā'nuñ iẕniyle Benī-İsrāʾīl ḳavmine kim melik oldı cihān melik-i ʿadl ü dād birle geldi pes bir gün İşmūʾīl

peyġāmbere ol resūl-i rehbere ḫiṭāb-ı ʿizzet nidā-yı ulūhiyyet irdi kim Tābūt ve Ṭālūt'ı alub ʿAmāliḳa ḳavmi üzerine varub ġazā cezā ḳılasun çün kim İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām dīn serveri ʿālim ü bihter bu nidāyı çün kim işitdi Ṭālūt'ı ḳıġırdı götürüb aňa tenbīh itdi tā kim ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'i cemʿ itdi varub Cālūt üzerine gide andan Ṭālūt şehriyār daḫı gelüb sarāyına kim yitdi Benī-İsrāʾīl ekābirlerin ḳatına cemʿ itdi ve anlara didi kim yā ḳavm āgāh oluň kim Ḥaḳ Teʿālā'nuň emri şöyledür kim ġazāya teveccüh ḳılasız ceng yaraġın görüb vaḳtüňüz ḥāżır olasız ümīẕ oldur ki Ḥaḳḳuň ʿināyetiyle İşmūʾīl peygāmberüň ʿa.s. muʿcizātıyla sekīne berekātıyla Cālūt-ı pelīdüň ol fertūt-ı Yezīd'üň gözine cihānı teng ʿAmāliḳa ḳavümlerinden ḳanları seylinden yiryüzini lāle-reng vilāyetlerin ġārat ḫalḳını ḳılıcdan geçirüb ḫasārat idem didiyse Benī-İsrāʾīl'üň ekābirü vü eşyāsı melik ü gedāsı Ṭālūt ḳatından kim çıḳub odalu odasına kim geldiler ceng yaraġın görüben vaḳtlarına ḥāżır oldılar cebe vü cevşenlerin **[44b]** geyüben başlarına ışıḳların urundılar billerine ḫancerlerin ṣoḳunuben ḳılıcların ḥamāyil baġlanuben her birisi evşiġi(?) ve eyerisi(?) otuz altı pāre ceng āletini geyüb demüre büründiler üç siňirlü Dımışḳī yayların ḳuruben üç ḳanadlu bir bir ayaḳlu ejdehā dillü ḳayın aġacı oḳların ḳurbāna ḳoyub kiş aġzına dizeḳodılar andan ṣoňra aşḳar ḳıllu berḳ-i rüvāhen nāḫun atları omuzlarından çıḳaruben üzerine eyer aġzına ʿinān uruban ḳulaġın çeküb ḥāżır u müheyyā ḳılub eyer ḳaşına başını ḳaza ḳodılar **maʿaʾl-ḳıṣṣa** yedi gün olunca Benī-İsrāʾīl ḳavminüň kiçisi ulusı yaḫşısı ve yaman ḫulūsı cemīʿisi ḥāllu ḥālince miḳdārınca var nice bir iki biň yüz düşmān yaraġın gördiler sekizinci gün ṣubḥ-dem olmasına intiẓār olub ṭurdılar çün kim sekizinci gün ki düşenbe gündü kim yitişdi Sī-mūr[ġ] ḳuş çıġırların(?) dile gelüb ötüşdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seḥer ki oldı ẓāhir āfitāb
Ẓulmetile baḥre ḳaçdı māh-i tāb

Ḥemze-veş şems-i felek gösterdi yüz
Māh-i zūpin(?) ol zamān yumardı göz

Çün ki dehrüň mihri ʿarż itdi cemāl
Buldı naḳṣ evlādı māhı hem ẕevāl

Ṣubḥ-ı ṣādık oldı andı ṭaň yeri
ʿÖmre bagdaş ṭurdı çāpuň ceng eri

Diňle imdi bu ḥikāyetden ḫaber
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya nām-var

Neṣir: ḳaçan kim ol gün ki ʿāle'ṣ-ṣabāḥ müʾeẕẕinler dilinde nidā ḥayyāʿ ale'l-felāh ki oldı Ṭālūt İşmūʾīl'üň ʿa.s. dergāhına gelüb abdest alub ol nebī ve resūlullāh ki namāz ḳıldı daḫı İşmūʾīl emreyledi Benī-İsrāʾīl ʿālimlerini Tābūt'ı başları üzerlerine nevbetce götürdiler Mūsā peyġāmber ervāḥına ṣalāvāt getürüb Allāh[a] tekbīr getürdiler ol nebīle ol ʿālimler öňce giderleridi ʿakabince Benī-İsrāʾīl ḳavminüň aʿyān-ı salṭanatı ve aʿyān-ı memleketi pehlevān-ı nām-dārları ve şehriyāru ve nām-verleri serverleri yürürleridi anlaruň ʿaḳabince daḫı Ṭālūt şehriyār ʿalemi çekildi ṭabl nefīrleri çalındı kös-i ḥarbī ötdi ṣadāsı şarḳ [u] ġarbı ṭutdı Ṭālūt'uň ʿaḳabince Dāvūd'uň atası biri oğlıyla Dāvūd'dan ġayrısıyla bile gitdi pes Yehūdā sıbṭınuň ʿilmī hikāyeleri Yehūdā sıbṭunuň Īşā oğlanlarınuň der-pāyınca bāḳī sıbṭ ḫalḳ yörendi atlar ayağından tozından felek yüzi toza büründi ḥayl u ḥaşemi bir ordı bu vechile bu ʿalāmetile on iki bölük leşker atlar arḳasına gelüb gitdiler pīr ü bernā gedā vu tüvānā ʿazm-i Cālūt itdiler ʿazemetlü leşkeri kim çeküb Ṭālūt Cālūt cānibine kim ʿazm ḳılub yürüdi cebe cevşen ḳılıc belçaḳ ḳolcak nacaḳ bacaḳ şuʿlesinden gökdeki güneş ṭutdı ve atlar ayağı mıḫlarından ṭaşlar rīze rīze olub eşcārın ġurāt **[45a]** be-nebātāt yiryüzinde atlar ayağından pāre pāre olub ḳurudı ol ḳadar Benī-İsrāʾīl ḳavmi Cālūt ġazāsına çıḳdı kim ḥaddi ḥisābı yoġidi şol kim ḳumdan ḳayırdan artuġidi İşmūʾīl peyġāmber Ṭālūt'a didi kim yā melik-i zamān bu ḳavm-i Benī-İsrāʾīl muḫālefet idemedükleri cihetden pīrlerin żaʿiflerin ḫastaları ve naḥīfleri bile gitmişlerdür cenge yaramayanları daḫı ʿazm-i Cālūt itmişlerdür leşkerüň çoḳlıġında azlıġında nesne yoḳdurur kim ḳalīline nuṣret viren Ḥaḳdur kim dergehinde az daḫı çoḳdur kim Ḥaḳ ʿināyet ḳılınca deňiz bigi leşkeri bir arpasına yüz biňini ṣırr-ı ʿavn-i Ḥaḳ olıcaḳ yire ṣığmaz çerīyi bir kişi bir avuc tuz bigi ṭaġıdur bu ḳavmüň yararın

bileňce alub kendi yaramazın destūr virüb ṭaġıtġıl didi Ṭālūt daḫı bu ḫalḳuň başlarını ḳıġırdı ḥükm idüb İşmūʾīl nebī aġzından buyurdı kim żaʿīf naḥīf ʿāciz ü pīr-şikeste ve faḳīr burclu dermande güclü ve efgende gideler ṣalābeti şecāʿati ġayreti ḥamiyyeti şevketi olanlar ceng ideler pes ol ḳavmüň aʿyānların pehlevānların daḫı Ṭālūt'uň sözin ṭutdılar anlaruň begine destūr virdiler tā kim ṭaġılub evlerine gideler ʿayāl bend üç azıḳsuz ḫalḳa muḥtāc olanlar heb döndiler gitdiler Ṭālūt'uň devām-ı devletine duʿā ve eyyām-ı rifʿatine s̱enā itdiler ammā kim anlardan ġayrı budur ki Şerṭā üzerine tamām seksen biň kişi cemʿ olub cenge gitdiler ve egerçi kim Benī-İsrāʾīl ḳavmi dīl ü cāndan ġazāya niyyet itdiler ammā kim hevā ġāyet ıssı Tābistān olduġı cihetden incinüben Ṭālūt'a şikāyet itdiler Ṭālūt daḫı ol ḳavmüň sözlerini İşmūʾīl'e ʿa.s. ḥikāyet taḳrīrlerinden şikāyet eyledi ol nebī daḫı Ḥaḳḳa münācāt eyledi Ḳāżīyü'l-ḥācāta ibādet eyledi nidā-yı uluhiyyet geldi kim ol daḫı vahy olan kelāmı Ṭālūt'a Ṭālūt daḫı ol ḳavme ʿarż ḳıldı kim be-durustī vü rāstī peyġāmberüňüz şöyle ḫaber ve Ḥaḳ Teʿālā söziyle mübtelā ḳılur kim bir ırmaġıla kim Felestīn'le Ürdün Irmaġı'dur ṭatlu ṣudur Nehr-i Arma daḫı dirler her kim ol ṣudan bir avuç ṣudan ġayrını içerse bizüm ḥükmümüzden geçerse inkār yüzinden ḳapu açarsa bizüm dīnümüzden çıḳar cismini dūzah odına yaḳar dīnüň burc-i esāsın yıḳar illā kim bir avuç içi ḳadar ṣu içerse günāhkār olmaya Ḥaḳ Teʿālā cānibinden aňa muṣībet ve āfet gelmeye **kemā ḳāle Allāhu teʿālā İnne'l-lāhe mübtelīkum bi-nehrin femen şerebe minhu feleyse minnī ve men lem yaṭʿamhu fe-innehu minnī illā meniġterefe**[238] ilā'l-āyeti āḫir yaʿni Ḥaḳ sübḥāne ve Teʻālā bu ḳavme kim bu vechile ḫaber virdi sākin oldular çünki ol ırmaġıň kenarına geldiler ol **[45b]** Ḳavmüň eks̱eri ol ṣudan ṣabır ḳılmayub çoḳluḳ içdiler nefisler belāsından cānları ṭeḳāżāsından emr-i Ḥaḳḳa

[238] "Fe lemmâ fesale tâlûtu bil cunûdi, **kâle innallâhe mubtelîkum bi neher(neherin), fe men şeribe minhu fe leyse minnî, ve men lem yat'amhu fe innehu minnî illâ menigterafe** gurfeten bi yedih(yedihî), fe şeribû minhu illâ kalîlen minhum fe lemmâ câvezehu huve vellezîne âmenû meahu, kâlû lâ tâkate lenâl yevme bi câlûte ve cunûdih(cunûdihî), kâlellezîne yezunnûne ennehum mulâkûllâhi, kem min fietin kalîletin galebet fieten kesîraten bi iznillâh(iznillâhi), vallâhu meas sâbirîn" (Tâlût, ordu ile hareket edince, "Şüphesiz Allâh, sizi bir ırmakla imtihân edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka." dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla berâber îmân edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok." dediler. Allâh'a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevâbı verdiler: "Allâh'ın izniyle büyük bir topluluğa gâlip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allâh, sabredenlerle berâberdir.) (Bakarâ / 249)

tecāvüz idüb Fırāṭ’dan geçdiler Nīl kenarında ḳalub ġazāya varmaḳdan daḫı ḳaçdılar didiler kim bir nice zamāndur kim Cālūt pehlevānlıḳ ṣāhib-ḳırānlıḳ ider dāʾim Benī-İsrāʾīl ḳavmini ġārat ḫasārat ider bizüm nemüze gerekdür kim cānumuzı oda atavuz yüzümüzi ḳażāya belāya boynumuzı ḳılıca ḫancere dutavuz diyüb düşmāna varmaḳdan ḥeder evlerine varmaġa ʿazm-i sefer itdiler ve illā ki şunlaruň īmānları bütünidi Ḥaḳḳa iʿtiḳādile inanub iʿtiḳād ḳılurlaridi ve āḫiretde Allāhu Teʿālā ḥażretine mülāḳī olacağın bilürleridi didiler kim egerçi Cālūt’uň leşkeri bī-nihāyet-i cihāndur Ṭālūt’uň çerīsi ġāyet azdur velīkin az da çoḳ da nesne yoḳdur kim ḳavline nuṣret viren Ḫudāvend ü Kār-sāzdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Az da çoḳ da nesne yoḳdur şehriyār
Devlet er başındadur şöyle ki var

Ḥaḳ Teʿālā idicek ḳula naẓar
Buliser düşmānına fetḥ ü ẓafer

Ḳahr idicek başşa Nemrūd öldürür
Luṭf iderse nārı bostān ḳıldurur

Ḳavline Ḥaḳ virecek nuṣret begüm
Bular ednā ne daḫı furṣat begüm

Düşmene bulmaḳ dilerseň sen ẓafer
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā’ya mā ḥazer

Neṡir: Pes ol ḳavm Ḥaḳḳa münācāt ḳılub yā Rabbī bize ḳuvvet kāfirler üzerine nuṣret sen vir didiler ve ṣudan daḫı hemān bir avuc ṣu alub içdiler ve ṭavarlarına daḫı içürdiler ṣudan geçdiler ṣusuzlıḳlar daḫı gitdi ṣuyu geçüb Ṭālūt’uň ḳaffesinden yitdiler ve cān u dilden ġażā ḳılmaġa ṭālib ve rāġıb oldular çün kim Felesṭīn ḥaddine gitdiler leşkerüň daḫı onda birisi biňde yüzi ḳalub bāḳīsi ṭağılub gelmeyüb ḳaçub ki yabana yitdiler ammā yine bu cemʿ olan çerīden Ṭālut’ıla ġazāya teveccüh ḳılan seksen biň kişi varidi ki her birisi pehlevān u ḳalʿa-güşāy ve tīġzen-i nām-dāridi

ḳaçan kim ol gün tā aḫşam olunca kim gitdiler bir otlu ṣulu ṣaḥrāya gelüb yitdiler ve şöyle ki ol ṣaḥrānuñ yüzi lāle ve yāsemen bürüyüb örtmişidi sebze-vāt içinden Felesṭīn Irmaġı aḳub yüz sürdügi yirlerde çayr u çemen bitmişidi pes İşmūʾīl peyġāmber ve Ṭālūt-ı server ol ṣaḥrāyı görüb atlarından indiler Benī-İsrāʾīl ḳavmi birle ḳondular on iki sıbṭuñ melikleri dil-āverleri leşkerlü leşkerin ḳondurdılar bihterler bār ü büngāhı mehār-ı ḳaṭar üzerinden indürdiler ḫaymeler ḳalḳub Ṭālūt şāhuñ dīvān-ḫānesi kim ḳuruldı ṭınāblar mıḫları ḳaḳılub mıḫlar ucı taḫt-ı s̱erāya irildi İşmūʾīl peyġāmber ol nebīy-yi muṭahhar ve resūl-ı rehber daḫı Hārūn **[46a]** Neslinden ol ʿaṣırda olan seyyīdler ve ʿābidler ve zāhidler Ḫālıḳ'a ʿibādet ḳavm-i küffār üzerine Ḥaḳdan dileridi ve yine Ṭālūt ḳatında olan pehlevānlar merd-i meydānlar düşmāna ḳılıc urmaġa ḳılıcın dişin bileridi ve Dāvūd atası Īşā ol ʿāḳil ü kāmil ü dānā daḫı altı oġlıyla İşmūʾīl birle ḳonub ʿibādet-i Ḥaḳḳa yüz ururdı vaḳtā Ṭālūt'uñ daḫı naẓarına varurdı ammā kim ol ḳadar Ṭālūt'ı cāndan sevmezidi yüzüni görmege daḫı ivmezidi zīrā kim Īşā Yehūdā neslinden ve Ṭālūt İbn Yāmin neslinden olduġı cihetden be-ġāyet alçaḳ sıbṭdan melik olduġı sebebden iʿtimād ḳılmazıdı ammā kim emrine daḫı muṭīʿ idi kim Ḫālıḳ'a ʿaṣī olmazidi zīrā kim Ṭālūt Ḥaḳḳuñ emriyle melik olmuşidi ol cihetden ḳavm-i Benī-İsrāʾīl Ṭālūt'a muṭīʿ olub münḳād ve iṭāʿāt ḳılmışidi velākin ol devrde ne Īşā bigi şehlıġa lāyıḳ kimse varidi ne Ḫoẕ ibn Berḫiyā bin Enkiyā bigi ʿālim varidi kim ʿāḳil ü nām-dāridi ammā kim bu ikisi daḫı Ṭālūt'a Ḥaḳḳuñ emriyle ve ʿināyetiyle ve İşmūʾīl nebīnüñ irādetiyle muṭīʿ münḳād oldılar **maʿal-ḳıṣṣa** çün kim bu leşker-i Ṭālūt cüvān ve fertūt gelüb ol ṣaḥrāda ḳondılar oturdılar ve Cālūt'dan yaña cāsūs gönderdiler kim ḫaberile aña göre ceng ḳılalar pes cāsūslar Cālūt cānibine ḫaber-i cust ü cū ḳılmaġa gitdiler bu leşker ḳavm daḫı ol gice anda ārām itdiler ʿāḳilleri ṣubḥ-dek gözlerine ḫˇāb getürmeyüb ʿibādet itdiler cāhilleri ʿıyş u nūş idüb nefsānī ṣohbet ve ʿişret itdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿAklı olan itdi Ḥaḳḳa ṭāʿati
Cāhil adam ḳıldı ẕevḳ ü ʿişreti

Ḥāl-i ʿālem budur imdi bī-gümān
Kimi dūzaẖ ḳazanur kim cenneti

Pehlevānlar ḥāżır olub cengine
Gözedüb nāmūsı ḳılur ʿizzeti

Yol gözedürler muẖannes̱ ḳaçıcı
Cenge girüb cekmeyeler āfeti

Diňle imdi iş bu cengüň ḥālini
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya key ḳatı

3. Der Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Cālūt Şāh:

Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt leşkerile bunda ṭurmaḳda İşmūʾīl ʿa.s. daẖı Ḥaḳdan nuṣret dileyüb secdeye yüz urmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz ol yaňadan Cālūt Şāha ol fertūt-i güm-rāha geldi nite meger kim ʿAmāliḳa sultānı Cālūt daẖı felek şiddetinden düşmān hücūmetinden fāriġu'l-bāl Hinde oturmuşidi ʿAmālika begleriyle ʿıyş u nūş ḳılub zerrīn ḳadeḥle gül-gūn şarāba el urmuşidi nāgāh bir ḳaç cāsūs gelüb içerü sarāya girdiler Ṭālūt'uň leşkeri ṭarārıla pehlevān ve nām-dārla Felesṭīn Irmaġı'n geçdüginden **[46b]** ʿAmāliḳa ṣūretinde ḳonub Azdūn Irmaġı'ndan düşmān ṣu içdigünden leşkerinüň çoḳluġından nihāyetin yoḳlıġından ẖaber virdiler Cālūt-ı nā-pāk ol pelīd ẖışm-nāk bu sözi kim diňledi memleketine Ṭālūt'uň leşker çeküb geldügin aňladı velīkin yine ġayret ḥamiyyet yüzinden dizi üzerine ḳalḳub iki elin uyluḳ üzerine ḳoyub evren-ṣıfat baş felege ḳaldurub aňrandı ḳaplan bigi gerindi ve gümrendi eyle kim Cālūt ṣadāsından Merrīẖ felek yüzinden uru ṭurub felek çigrindi andan oturan Ṭūrān beglere serverlere ayıtdı kim iy cihāngīr ü merd-i meydānlarum ve iy tīġ-zen ü tīr-endāz sürgedān bezmi bezm-i ḳoňoz rezm idelüm düşmān kendünüň ayaġıyla eceline ḳarşu gelmiş maražını ġanīmet görüb cenge ʿazm idelüm tiz dönüb yaraḳlaruňızı görüb leşkerlerüňüzi direňüz üç günden güçdür düşmān yaraġın görüb vaḳtiňüze ḥāżır olub ṭuruňuz kim yine fetḥ-i nuṣret ḳılıcıyla Ṭālūt-ı fertūtı ele getürelüm ḳavm-i Benī-İsrāʾīl'i ḳılıc altından yitürelüm maḥbūbların getürüb ʿıyş u nūşa oturalum bir gün öňden işlerin bitürelüm ben ol ṣāḥib-ḳırānam ve

Şeddād Bin ʿĀd neslinden Cālūt Sulṭānam ki dostile ṣayda yitsem ṣuda timsāẖ yirde arṣlān ṭaġda ḳaplan ṭaşda evren ḳayd olub ve eger kim ġayret ḥamiyyet ḳılub şecāʿatile ṣalābetile cenge dönsem gökde Merrīẖ ḳılıcumdan amān isteyüb felegi içine alan ejdehā ḳorḳusından ḳaddini lāb ḳıluben ḳadīd ḳalur bezm idersem Zühre muṭrib ḳadeḥ Züḥal sāḳī şarābum gevşedürür rezm idersem Sām Sām-Destān efgenem cemīʿ iġvā bana musaẖẖardurur imdi yirlü yiriňüzden ṭuruňuz düşmān yaraġın bir eksüksüz görüňüz didi **maʿaʾl-ḳıṣṣa** Cālūt eyle diyicek ol begler yigleri ʿAmāliḳa sekleri yirlü yirinden ḳalḳub gitdiler memleketlerine gelüb yitdiler üç güne dek leşkerlü leşkerin cemʿ itdiler özlerin düşmān yaraġıyla ṭonatdılar emre imtis̱āl gösterüb Cālūt sözin ṭutdılar çün kim üç gün geçüb dördünci gün kim seḥer-gāh oldı dün ẓulumāt-ı cihāndan sürülüb götürülmiş şuʿāsınla ʿālem żiyā virdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki Aḥmed şemsi gösterdi cemāl
Ṭoldı ġavari(?) ʿālem içre māl

Gitdi ẓulmet yüz dutub çün Bū-Leheb
Ḳaçdı şarḳa ġarbdaň Şām-ı ʿarab

[47a]

Aldı Şām'uň taẖtını sulṭān-düvum
Ṭāvus açdı per ḳaçurdı murġ-ı būm

Dün gidüben irdi cengi ol ṣabāḥ
Pes müʾez̠z̠in çaġırurdı el-felāḥ

Carẖ aġardı bu ṣaçum mis̱li tamām
Gün ṣarardı yüzüne beňz̠eş be-nām

Ṭurdı ʿāşık ol seḥer maḥbūbile
Ṭālibān buluşdılar maṭlūbile

Ḳuş yuvadan çıḳdı ṭaşdan daẖı mār
H̱oş avadan ṭurdı ābından sebet-i ẖār

Gün sürüldi ṭoġdı güneş ol seḥer
Diňle imdi noliser ṣāḥib-naẓar

Ger dilerseñ söyleyem zībā kelām
Vir ṣalavat Muṣṭafā’ya ṣāẕ-kām

Nes̱ir: Çün kim ol gün seḥer oldı ṣabaḥ yetişdi Cālūt sarāyında kūs-i ḥarbī çalınub şehr içre ḫuruşlar ötüşdi hemān-dem ʿAmālıḳa serverleri yirlerinden ṭurdılar ceng āletlerin geyinüben atlarına ḳolañ virdiler her birisi ḳılıç ḥamāyil ḳuşanub ḳalḳan ṭuşına ṣalub atlarına süvār olub Cālūt sarayına geldiler ḳaṣrını iḥāṭa ḳılub teveḳḳuf ḳıldılar ol cānibden Cālūt-ı nā-pāk daḫı yirinden ṭurdı atına süvār olub gelüb leşkeri içine girdi ʿalem çekilüb ṭabl u nefīrler uruldı Semek’den Simāk’e çıḳdı görüldi ṣan kim göñüller yıḳılub yirler yarıldı leşker öñünce ʿAmālıḳa ṣerverleri giderdi pehlevānlarıyla merd-i meydānlarıyla keleci iderdi ʿaḳabince leşker ḫalḳı daḫı güyürürdi atları ayaġı tozından felek yüzini ġubār bürüridi ʿalemlerüñ altun başı feleklere berāber olmuşidi ve süñüler yalmanı gökdeki ılduzlara şuʿle virüb cihān milki ṭolmışidi cebe cevşen ışıḳ ḳolçak şavḳından gökdeki güneş tonmışidi ḳılıc belçaḳ nacaḳ bıcaḳ cilāsın gören ṣanurdı kim ay gün yiryüzine inmişidi atlar süheylinden erenler naʿrāsından felek ṭası yanḳu virüridi erenler şecāʿatı merd-i meydānlar ṣalābetı düşmāna ḳayġu virürdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Naʿralardan ditredi çarḫ-ı felek
Yirde öküz beliñledi ṣuda semek

Ol ḥisābı yok çerī kim yürüdi
Toz ayaḳdan çıḳdı çarḫı bürüdi

Ṭaġ ṣaḥrā ṭolmuşidi at er
Ḳuş uçarsa dökeridi anda per

Eyle bī-ḥad gelmişidi anda ḫalḳ
Ḳavm-i maḥşer idi ṣanki çoḳ çoḳ

Diñle imdi ol çerīden sen ḫaber
Līk virgil ḫoş ṣalāvāt mā ḥazer

Neşir: Ḥakīm ḳavlince çün kim dört kez yüz biñ ʿAmālıḳa çerīsin Cālūt Şāh kim çeküb yürüdi Ṭālūt'uñ cāsūslarını görüben ḳanları **[47b]** ḳurudı üç gün dün kim gitdi dördünci gün Ṭālūt Şāh ḳonduġı Felesṭīn Irmaġı kenārına gelüb yetdi gün ḳubbe-i felege dikilince Ṭālūt'un ordu görünür yire kim gelüb irdi andan Cālūt birḳaç leşkeriyle bir puşte üzerine çıḳuben alay baġlayub ṭurdı (Zehre ignesin düşürürse)[239] andan naẓar ḳılub Ṭālūt çerīsi gördi nite gördi kim bu ṣaḥrānuñ içinde bir ʿaẓīm leşker ḳonmış ṭurur kim kenārına gözler irişmez eyle çoḳluḳ ḫalḳ var ki eger güñden Zehre ignesin düşürürse erat çoḳluġından yiryüzine girişmez bār u büngāhlar yiryüzini ṭutuben ḫayme ve ḫargāhlar ḳurulmış ṭınāblar mıḫları urulmış.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Şöyle bī-ḥad gördi ol şāh leşkeri
Kim çerīden görmezidi kişveri

Ḫaymeler ki ḳuruludı yir yirin
Ḳaplamışdı yidi ḳatıñ yiryüzin

At ayaġından çıḳuben ḳara toz
Tozdan āḫir gün yüzi olmuşdı boz

Çıḳmış otaḳ ḳubbesi fevke'l-aʿla
Mīḫı irmişdi ṭınābuñ tā sarā

Ordu dutmış ṭaġ ṭaşı ṭolayu
Ḳonmuş ulus anda çadır evleyü

Yir çerīden aġarub mantar bigi
Nīzelerden gök yüzi Ülker bigi

Ol çerīden ḫavf idüb aġladı şāh
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya gāh gāh

Neşir: Ḳaçan kim Cālūt Şāh Ṭālūt'uñ çerīsin gördi azluġını bilüb sevindi kondı daḫı emr eyledi ırmaġuñ bir ṭarafına ʿAmālıḳa çerīsi ḳondı ḳaṭar mihārlar bār-ı

[239] Yazmada üzeri çizilerek iptal edilmiş

büngāhlar indürdiler leşkerini dil-āverler ḳondurdılar çün kim İrān sulṭānı ḳoruların dīvān-ı ḫāḳān ṭuruldı nevbet-i şāhān uruldı ʿAmāliḳa ḳavmi Cālūt Şāh yanına dirildi ṣaġ ṣol dil-āverler serverler begler yigler kim gelüb ṣandallar üzerinde oturdılar ḫˇān-salar daḫı ḫˇān getürdi çün yinildi ve şarāblar gelüb zerrīn ḳadeḫlerden içildi ḳayġu göñüller gül bigi ḳızarub açuldı andan Cālūt buyurdı ḳırḳ biñ erile raʿd pes berḳ ol pehlevān-ı ʿArab-ı şarḳ kim ʿAmāliḳa sultānınuñ pehlevānıyidi Yemen milkinüñ sultānıyidi ḳaravula bindi düşmān ṭarafın gözledi gitdi bu yañadan Cālūt ol gice tā ṣubḥ olunca ʿişret itdi bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Ṭālūt nitdi çün kim Ṭālūt Şāh ol ʿādil pādişāh Cālūt'uñ geldügin kim gördi beglerine tenbīh ḳıldı düşmān ṭarafına on biñ er ḳaravul ḳoyub **[48a]** ṣabāḥa ceng itmege ḥāżır ṭurdı ve İşmūʾīl peyġāmber ol resūl-i muṭahhar daḫı Benī-İsrāʾīl ʿālimleriyle ol gice tā ṣubḥ olunca ʿibādet Ḥaḳḳa münācāt idüb kāfir üzerine nuṣret dilediler erenler merd-i meydānlar daḫı atlarına yaraḳ virüb ḳılıçların bilediler Ḥaḳdan nuṣret bazularına ḳuvvet dilediler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Merd-i meydān eyleşüben ittifāḳ
Cenge ḥāżır ideridi pes yaraḳ

Munṭaẓırdı her biri kim gide şeb
Gün ṭoġuben aġaraydı çarḫ-ı ṭāḳ

4. Ḳıṣṣa-ı Ceng-i Nevzer Şāh ve Ḳıṣṣa-ı Efrāsiyāb-ı Güm-rāh:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt Şāhile Cālūt-ı güm-rāh muḳābil muʿārıż ḳonub cenge bünyād ḳılmaḳda ol gice ṣubḥ oluncaya dek intiẓār olmaḳda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** ʿAcem sulṭān Menūçehr Şāh oğlı Nevzer Şāh'a geldi nite ol zamān kim Nevzer Şāh Sām'uñ naṣīḥatin kim ṭutdı begleri yigleri cümlesinüñ göñlin ḥoş itdi ʿālem revnaḳ-ı kemāl buldı cihān refāḥiyyetile ṭoydı ammā kim Sām yine ġālib olıcak Ẕū Şāh ġüm-rāh olub ezelki bidʿatı arturdı ʿadl ü niẓāmı aradan götürdi begler ḳalmadı öldürmedin umūr-ı memleket muḫtel olub fitneler baş ḳaldurdı

Efrāsiyāb yili depretmege başladı artdı ve şevketi sīl aḳmaġa yüz dutdı ve Īrānīler'ün ḥāli mużṭarib oldı ve Nevzer'üñ ẓulmi ḥadden ki aşdı leşkeri arasına ḫilāf düşdı Rüstem-Dāsitān daḫı Nevzer ḫiẕmetinden vāz geldiler varmaz oldılar zīrā kim Mihrāb Şāh ki Ḍaḥḥāk neslinden idi ve Nevzer Şāh Çimşīd Şāh neslinden idi Zāl-Destān Mihrāb'uñ ḳızın alduġın ḫoş gördi pes ol cihetden Destān-ı Rüstem daḫı Nevzer'den yüz çevürdi pehlevānlar ṣāhib-ḳırānlar merd-i meydānlar kim Nevzer'üñ leşkerinüñ varıyidi ve devletinüñ divārıyidi dergehinden yüz ḥükminden göz çevirdi eks̱eri Efsāsiyāb'a vardılar Nevzer'den şikāyet ẓulmini ḥikāyet itdiler pes Efrāsiyāb Nevzer'üñ devletine ẓulminden ḫalel umūr-ı memleket muḥtel ḳılduġın kim bildi ṭurub atası Peşnuñ Şāh naẓarına geldi Īrān memleketine leşker çekmege Nevzer'ün ḳanın dökmege icāzet ṭaleb itdi Peşnuñ ol ẓālim-i güm-rāh Efrāsiyāb sözini kim işitdi bir ulu cemʿiyyet itdi leşkerinüñ ser-firāzu ve meydānların **[48b]** ḳıyına ḳıġırda aytdı hīç bilür misiz kim Aferīdūn ve Menūçehr bizüm dedelerümüze neler idübdürür olmayacaḳ işlere iḳdām idüb buldı ne gidüpdür Tūrān'uñ ṣudūrı aʿyānlarından ve merd-i meydānlarından ne ḳadar kişi helāk yirlerini ḫāk itmişdürür ḫuṣūṣā kim günāh bizüm dedemüz Aferīdūn'uñidi ol mecnūnuñ idi ki kihterīni mihter üzerine ṭutdı Īrci ölü ḳardeşlerini üzre tercīh itdi bu gün vakt oldur ki ol ḳadīm-i kīni ve isnefi ikinci bu gün furṣat ġanīmet bilevüz ve ben ḫazīnemi ve oġlanlarumı bu yola fidā ḳılmışam sizüñ daḫı gönlüñüz ve ʿaḳluñuz ve bilüñüz bir olsun tā kim manṣūr ve muẓaffer olavuz bunlar cemīʿi yüz yire ḳoyub aytdılar kim tā cānumuz tendedür cümlemüz saña bendedür savaş ḳandan ki yoluña cān baş oynayalum ki dükelimüziñ egni düz ve göñül birdür didiler pes Efrāsiyāb ḳatına oḳudı aytdı kim yā Efrāsiyāb sen nev-cüvānsın ben faḳīr oldum girü ḳalan ḳardaşlaruña mihter ve leşker ḳıldum gerekdür kim leşkere istimālat virüb ḫāṭırların riʿāyet ḳılasın ve kendüzüñi leşkerüñe ḳalḳan ve kişüñe ḳurbān ḳılasın Īrān ḫilʿatdan Tūrān'laruñ kīnin alasın Efrāsiyāb yir öpdi aytdı kim her ne kim şāh-ı cihān metāʿ buyura fermān-berdārem ve ʿahd-güzārem pes leşker mevāʿid ḫūbla müteẓahhir ḳıldı ve Uʿziret ki Efrāsiyāb'uñ ḳarındaşıyidi ol daḫı geldi atası Peştuñ Şāh aña daḫı didi kim yā Uʿziret Īrān'a girmek bābında ḳardaşuñ Efrāsiyāb'ile oñat tedbīr idesin tamam endīşe ve tedbīr ve tefekkür-pīşe ḳılasız andan gidesiz zīrā ki anlaruñ yaraġı tamām ve ādemisi nīk-nāmdur mübāẕā ki

ḫilāf-ı murād iş vākiʿ ola ve żıdd-ı maḳṣūd teşvīş ṣādır olub peşīmānluḳ ḥāṣıl Efrāsiyāb didi kim devlet ḳażādur ve ersinde(?)dür ve rifʿatı belā āvāzesindedür Menūçehr cihāngīr vefāt idelden leşker ansuz ten bigidür cānsuz Nevzer memlekete ḥükūmāt ḳılaldan ḫoẕ Īrān beglerin kayġuyla figānda anuň ẓulmi ucından giryāndadurlar didi daḫı Efrāsiyāb-ı ḳahhār ve ol Türk-i cebbār eyyām-ı bahār ve mevsim[240]-i sebze-zār [u] murġ-i zār olacaḳ Belḫ cānibiňe leşker çekdi gitdi **[49a]** Nevzer daḫı bu ḫaberi kim işitdi tamam cemʿatiyle Ṭāberistān ṭarafından geldiler muḳābil olub ṣaflar ārāste ḳıldı ammā kim Zāl-Destān ve Rüstem pehlevān varımadılar ne ḳadar kim nāme irsāl ḳılub ṭaleb itdiyse rıżā virmediler ammā kim Ḳārūn-ı cihān-pehlevān ve ṣāḥib-ḳırān bilesince gitdiler emrine itāʿat **maʿaʾl-ḳıṣṣa** çün kim Nevzer'le Efrāsiyāb muḳābil muʿārıż kim oldılar meymene ve meysere ḳılub ṣabāḥ ārāste pīrāste kim ḳıldılar iki leşker kim ḳarışdı ve birbirine girişdi iki ṭarafdan daḫı bī-ḥād lā yaḥṣā velā baʿd ādem helāk yirlerini ḫāk oldı.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

İki leşker iki ḳoldan ḳarışdı
Selām-ı cān alub başı virişdi

Ġubār eyle baṣub durdı çerīyi
Kim ölüden seçmedi kimse diriyi

Çü başlar verür farḳa'l-ʿālāya
Aḳar ḳanlar iner taḫte'ṡ-ṡerāya

Aşıḳ(?) sāġar ḳılıc satı ḫamr ḫūn
Ṣaçub cürʿa ḳılurduň ḫāk-i gül-gūn

Zihī sāḳī aňa hem-dem olan kes
Şarābın içmedin serḫoş olur pes

Şükür zehre ṣaçardı çü efʿī
Urub zaḥmı alurdı cān defʿi

Uçub oḳlar ḳanadını açardı

[240] Yazmada "mukim" şeklindedir

Demür ḳaynaḳ urub ḳanlar ṣaçardı

Ecel derzi ṭonı tenden biçerdi
Ḳılıç ṣındu kesüb yular açardı

Felek ḳuşı ger ölmüşidi ṣadādan
Melek tesbīḥ yaňulmışdı nidādan

İşit imdi diyem cengüň soňını
Ṣalāvāt vir Muḥammed çün sevini

Neşir: Nevzer leşkeri hezīmete yüz dutdı Efrāsiyāb şehbāz bigi Īrān leşkerin ṭuyūr mis̱āli ṭaġıtdı çün kim Nevzer kendünüň ṣuġferi(?) ki gördi öňünden raḫş-ı nigāhı ve hazāne-i ḫargāhı Ḳārūn'a ısmarlamışidi kim ḥiṣāra ilede ve eger kim ʿaḳabince düşmān çerīsi verürse ceng ide bu ḥālden ḫaberdār olup Dīse oġlı Bārmān-ı Pezer leşkeriyle Ḳārūn ardınca viribidi kim Ḳārūn'ı ele getüre gevdesinden başını götüre ve ḫezāneyi alub gele bu işüň itmāmına cehd ḳıla ḳaçan kim Nevzer leşkerinün aʿyānı ve salṭanatunuň erkānı işitdiler kim bir fevc leşker Efrāsiyāb ṭāʾifesinden anlaruň büngāhına ḫayme ve ḫargāhına gitmişlerdür Nevzer'den icāzet ṭaleb idüb Dīse oġlınuň ʿakabince sürdiler şol vaḳt irdiler kim Bārmān leşkeriyle Ḳārūn'a irişdi Ḳārūn anlaruňla mużāf ḳıldı cenġe kim girişdi **[49b]** ve Dīse oġlını depeledi ḳanın yiryüzine sepeledi bu cānibden Nevzer gördi kim leşkerinüň nām-dārları ve pehlevān ve kām-kārların Ḳārūn ardınca Raḫş der-peyince geldi kendü daḫı Dehistān ḥiṣārından çıḳuben bunlaruň ardınca revāne oldı bu yaňadan Efrāsiyāb'a ḫaber irişdi kim Nevzer ḳalʿa ḳapusın açdı Ḳārūn ardınca ḳaçdı āb-ı rūyı yire ṣaçdı Efrāsiyāb leşkeriyle hemān yirlerinden ṭurdılar ol dün Nevzer'ün ardın sürdiler tā aňa degin ki ardundan Nevzer'ün irdi ḳaṣṣāb ḳoyuna girür arṣlan cānevere girür bigi verdi girdi ṭoġan keklige ve ḳurd kelleye döner bigi ḥamle ḳıldı Güstehem zaḫm-nāk olub ḳaçdı Nevzer leşkerinüň aʿyānlarından tamām biň kişi ele getürdi nicesinüň daḫı başların gevdelerinden tīġıla bī-dirīġ götürdi ve Nevzer'i daḫı bende vü zencīre çekdiler ve Īrān arṣlanların naḫcīr itdiler çün ki Nevzer ele girdi andan Efrāsiyāb ḳarındaşı Dīse'ye buyurdı kim oġluňı Ḳārūn ardınca gönderdümü ki mebāẕā ki çemş-i zaḫm irişe biraz leşker alub ardınca gitgil meded etgil hāl neye

irişdügin bilgil tefeḫḫuṣ idüb fikir ḳılġıl didi Dīse daḫı biraz leşker alub gitdi Ḳārūn üzerine gelüb yetdi çün Ḳārūn'a yaḳın irdi birbirini gördi Dīse Ḳārūn'a didi kim nireye gidersin ṭur ki saña eyü nesne muştulayayın ki Nevzer Beg begleriyle ele girdi Īrān serverleri bend-i zencīrle naḥcīr olub emegüñ yile virdi leşker-i Īrān ṭaġıldı eks̱eri deryā-yı ḫūn'a ġalṭān olub yıġıldı sen kimüñ çün zaḥmet çekersin ḳanlar dökersin didi Ḳārūn aytdı ben anı bilmezem evet oġluñuñ rūḫ-ı ḫabīsini dergeh-i cehenneme viribdüm gel ki seni daḫı anuñ ardınca göndüreyim hem civār ḳılayım ben daḫı nolursam olayım didi Dīse oġlınuñ helākin kim işitdi cihān gözlerine ḳarañu ʿaḳlı gidüb eñü yañu oldı ammā kim yine ġayret ḳılub Ḳārūn çerīsine leşkeriyle ḥamle itdi çün ki biraz vaḳt ceng oldı Ḳārūn pehlevānidi tīg-zen ve ṣāḥib-ḳırāndı Dīse'nüñ çerīsin ṭaġıtdı Dīse ḳaçmaġa yüz ṭutdı Ḳārūn eks̱erin ḳılıçdan **[50a]** geçürdi bedenlerinden cānların uçurdı tā kim Dīse birḳac Türkile ḳaçub Efrāsiyāb'a kim gelüb ki yetdi kendünüñ hezīmetin ve Ḳārūn'un ṣavletin oġlınuñ vefātın ve leşkerüñ memātın ḥikāyet itdi Efrāsiyāb ol ḥālden tasa ve ıżṭırābu ḥāṣıl idüb buyurdı ki Nevzer'üñ boynın urdular ol Ḥaḳ gölgesinüñ sāyesin yiryüzinden irdiler andan diledi kim cemīʿ dutsaḳ olan Īrān serverlerin depeleye ḳahrını tīġını mīġından ḳanlarını bārān ṣıfat yiryüzine sepeleye ḳarındaşı Uʿziret ve Dīse'ye diyeler kim çün kim pādişāhların ḳatl itdük girü ḳalanınuñ ḳatlinde teveḳḳuf itmek gerekdür bil kim anlara be-luṭf göstermek saña yigrekdür anlaruñ sebebinle Īrān-ı zeyn saña musaḫḫar ola cümle begler gelüb emrüñe çāker ola didilerse Efrāsiyāb anları bend idüb ḳalʿada mahbūs eyledi ve ḳardaşı Uʿziret'i Ṭāberistān dutsaḳları üzerinde ḳodı oñat ḥıfẓ eylegil diyüb söyledi ve kendüsi raḫt vü büngāhile Rey şehrin taḫtgāh idindi fetḥ ü ẓafere sevindi ve Īrānı vīrān itmek içün ẓulm elin uzatdı ve cihānı cihān ehline ḳarañu itdi ve ʿakılların deng añu yañu itdi ve nefs-i şūş anı ṭoġru yoldan azıtdı ve ol şom ḳademile ḳatı ḳaḥṭlıḳ ḳıtluḳ belürdi şöyle kim on iki yıl tamān Efrāsiyāb ki ḫalḳa hükm ḳılurdı ṣāḥib-külāhluḳ pādişāhluḳ eyledi ki ḫarābluḳdan ġayrı işi ve perīşānluḳdan özge teşvīşi yoġidi çün bu fetḥ ḫaberi Peşnuñ Şāh'a ol melik-i güh-raha kim irişdi derḥal ġāyet feraḥından cān teslīm ḳılub rūḫ-ı ḫabīs̱i cehenneme irişdi ve melik-i Tūrān vilāyet-i Īrān Efrāsiyāb'a ve ol ẓulm-i Yār-Süḥāba ṣāfī oldı ammā

kim Nevzer ile mużāf ḳılduġı esnāda[241] Zāl-Destān'a ve Rüstem-i cihān-pehlevāna biraz leşker virmişidi anlar cenge meşġūl olub kim Nevzere yarduma gelmeyeler meded ḳılmayalardı ammā kim Rüstem-Dāsitān ol leşkeri müteferriḳ pāy-māl itmişidi ol çerīden bir kişi ḫalāṣ olub Efrāsiyāb'a gelmeyüb helāke yüz dutmışidi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Zāl-Destān anları ḳırmışidi
Ḳara yire ḳanların ḳarmışidi

Kimse andan olmadı ḳaṭʿā ḫalāṣ
[50b] Begleri yolına cān virmişidi

5. Ender Dāsitān-ı Rüstem-i Zāl:

Ḥakīm ḳavlince çün kim Efrāsiyāb-ı ḳahhār ol melik-i riḳāb-ı ḥayyār Īrān'a Turān'a müstaḳil pādişāh kim oldı Īrān serverlerini Ḳārūn'la sürüb Zāl-Destān ḳatına sürüb kim geldi didiler kim ḳanı ġayretüñüz ḥamiyyetüñüz kim Nevzer ki pehlevānlarını ve Īrān'uñ aʿyānların bend-i zencīr ve nahcīr olubdurken Zāvil'de Kābil'de sen raḥat olasın ʿişret ḳılasız didiler taʿn urdılar Destān bu sözi kim işitdi Zāvil Kābil serverlerin cemʿ itdi bunlaruñ cemʿiyyetin Efrāsiyāb ḳarındaşı Uʿziret işitdi daḫı ol maḥbūslaruñ ḳatına gelüb didi kim işitdüm ki şimdiki ḥalde Īrān cemʿiyyeti itmişlerdür bilürsiz Efrāsiyāb'uñ ẕātında zaḥmet ve şefḳat ḳonulmamışdur ẓālim ve ḳahhār ser-keş cebbārdurur Īrānlularuñ cemʿiyyetin işide sizi ḳılıcdan geçüre ve eger kim ben sizi ḫalāṣ idersem daḫı ḳorḳuram ki ol ẓālim seḳāk(?)idi ve melik-i nā-pākdı baña ḫaṭar żarar gele ammā kim cevān oldur kim Zāl-Destān'a Rüstem-i cihāna ḫaber gönderesiz tā kim leşker çeküb gele sizi benüm elümden ḫalāṣ ḳıla taġallüb ve tekeṡṡür ve teṭallüb ve tecebbür ṣūretile ala ki ben maʿẕūr ve siz menṣūr ve mesrūr olasız pes bu tedbīr taḳdīre muvāfıḳ geldi ki bu maḥbūslar Zāl'a ḫaber gönderdiler Zāl Rüstem'i leşkeriyle gönderdi kim Uʿziret'üñ

[241] 'Eşnāda' şeklinde yazılmış

üzerine revāne oldı az zamān içre leşkerini ṭarrārile ve merdān-ı ḳār-sāzile Ṭāberistān ḳalʿasın ḳuşatdı ḳalʿayı ḥiṣār itdi āḫir mahbūsların ḫalāṣ itdi Uʿziret ḳaçub Efrāsiyāb ḳatına varub ki yitdi ṣūret-i ḥāli kim ʿarż itdi Efrāsiyāb ıżṭırāb ve sūziş ü tāb-i iltihāb ḥāṣıl idüb aytdı kim yā Uʿziret çün kim leşkeriñle Rüstem-Destān leʿaddini(?) ḳıla benüm çün ol dutsaḳları depelemedüñ ḳanların yire sepelemedüñ diyüb ol nā-pāk bī-pāk Uʿziret'i helāk itdi derḥāl ne-dermān peşīmām oldı aytdı kim benüm mis̱lüm aña beñzer ki ṣaġ el ṣol eli kese baḳırlu yayın kesüb yaṣa diyüb birḳac gün ġazā resmin yirine getür andan ṣoñnra taḫta çıḳub oturdı ve Rüstem-i Zāl daḫı Īrān serverlerin ḫalāṣ ḳılub gelüb Zāvilistān taḫtında kim **[51a]** geldi gördiler Rüstem'üñ ḫāk-i pāyine begler yüz sürdiler cān [u] dilden ḫiẕmetine ṭurdılar ammā kim Īrān beglerini yiglerini olmaduġ ecelden ġam-nāk başsuz beden bigi cānsuz ten bigi yaḳaların çāk itdiler pes Rüstem-i Zāl daḫı ḳaṣd itdiler kim Īrān'a bir melik bulalar emrine muṭīʿ oldılar Efrāsiyāb'dan intiḳām alalar.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bu mes̱eldür söylemişdür nīk-baḫt
Şāhsuz[242] olmaz pāyidār tācile taḫt

Çün reʿāyā ḳoyun olur şeh çoban
Ḳoyunı ḳurd ala çobansuz hemān

Eyle ṭayanmaz erde baş olmaya
Ḳul ḳıvanmaz ere şābāş olmaya

Yā vilāyet şāhsuz olur üstüvār
Nā ḫu ayaḳ başsuz olur pāyidār

Söz budur ki dimişemdür saña pend
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya her şemend(?)

6. Der Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār:

[242] Yazmada "Şehsüz" şeklindedir.

Ḥakīm ḳavlince Zāl-ı Rüstem Zāvilistān'da Īrān begleriyle fikr ü firāsetde ve ez in-cānib daḫı Cālūt'ıla Ṭālūt Şāh muḳābil muʿārıż olub ceng-i ḫuṣūmetde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez in-cānib** Sām-süvār'a ve ol melik-i nām-dāra geldi nite ol zamān kim perīler sulṭān ḳızı Hümā-yı Dil-firūz ṭāliʿ rūz-ı pīrūz içre kim taḫt-ı ānbūs üzre Sām'ile kim ʿişret ḳılurdı Sām daḫı ḳıza nīk cān [u] göňül birle ʿāşıḳ olub ʿışḳına yanub ḳılurdı perīler daḫı ol taḫtı yirle gök arasında götürüb giderlerdi ʿazm-i Zerrīn şehri'n iderleridi meger kim iblīs-i pür-telbīs ol dem ki Sām'ı ejder aġzına gitdi Sām helāk ola diyüb taṣavvur itdi yine Kūh-ı Elburz diyārından ādem-zād memleketine giderken ve yirle gök arasından dem çeküb ʿālemi seyrān iderken gördi kim bir Süleymānī taḫt perīler çeginlerine alub götürürler ʿāc üzere iki melik-zādlar otururlar ammā kim birisi ādemī birisi daḫı perīzāde ellerinde ḳadeḥ ḳalblerin feraḥ ve şād İblīs didi kim hey hey Süleymān dünyāya gelmiş perīler daḫı aňa muṭīʿ olmış āh ki ḳorḳduġum işe uġrayıserem kendü elümle yüregüm ṭuġrayıserem diyüb ḫavfile ṭururken yine vaḳt birle nażar ḳılub gördi kim bu ḳızla oturan Sām-süvār pehlevān-ı rūzigārdurur İblīs didi kim bu Sām-süvār'dur diyedüm helāk olmaduġın bilüb ġam-yiyedüm ammā kim iňen gözümle gördüm ki Sām'ı ejderhā yutdı şimdiye dek **[51b]** Sām'uň kemigi daḫı mār ḳarnında baḫş olub gitdi diyüb tekrār baḳınca ḳafasından bir perī gelüb irdi Racīm daḫı derhal perī şekline girüb Sām'ı ṣordı ol perī daḫı Sām'uň ejderhādan nice ḫalāṣ oldıġın perīler sulṭānı ḳızı anı görüb aňa ʿāşıḳ olduġın tiryāḳ-ı ekber sürdügin Sām daḫı aňa ṣıḥḥat bulub aňa göňül virdügin ẕikreyledi bir daḳiḳa fevt itmeyüb küllī söyledi buġur şeytān-ı bī-dīn ve Racīm-i laʿīn göňlüňde didi kim bu Sām'ı ben helāk yerini ḫāk idemdem ne Ġurġur Dīv ile hevāya çıḳardum felek yüzünden deňiz yüzine atdurdum ve ejderhā aġzına koydurdum ve Sī-murġ pencesine batdurdum ammā kim ẓafer bulmadum helāk ḳılmadum hemān çārem aňa ḳaldı kim bu ḳızun atasına varam iġvā virem tā kim Sām'ı helāk vücūdunı çāk yirini ḫāk ide didi daḫı göz yumub dem çeküb gitdi Ṭarfet'ü-lʿayn içre Zerrīn şehri'ne gelüb yitdi andan ḳızuň lalası Ḫ̬ace Serāy'i ṣuretine girdi daḫı perīler sulṭanı Hümāyūn Şāh-ı perīḫān naẓarına vardı el ḳavşurub ṭapu ḳılup melālet ṣūreti urunub ḳarşusında ṭurdı Şāh didi kim nīçün ḳızum ḳoyub gitdiň ḫiẕmetini terk itdün yoḳsa ol seni bir yemüşe mi gönderdi veyā senden iʿtirāż idüb yüz mi dönderdi ya nīçün

perīşān ḫāṭırsın didi Racīm didi kim Şāha ḳızuň başdan çıḳdı bir ādem-zāda göňül yaḳdı nām nāmus şişe yire bıraḳdı üş birḳaç gündür anuňla yaturdurur naṣīḥat ideni helāk itmekiçün el ḫancere urur gördüm ki sözüm eslemez furṣat bulub ḳaçdum bir nefesde bir ayluḳ yol alub uçdum budur kim Şāha gelüb ḫaber virem bāḳīsin Şāh bilür diyüb Racīm çeşm-i gūş olub ṭurdı Hümāyūn Şāh bu vechile söz kim işitdi derḥāl ḳatında ḥāẓır olan perīlerine serhenglerine ḥükmitdi tā kim birkaç yüz biň perīler cemʿ idüb ʻarż itdiler bir ʿāc-ı ābnūs taḫt üzerinde perīler serhengle bile Hümāyūn Şāh oturdılar birḳaç perīler ol taḫtı çeginlarına alub götürdiler perīler leşkeri daḫı şol tirkeşe dizilmiş oḳ bigi ḳanad kanada çatub taḫt kenarında ayağın ṭururlaridi bāḳīsi ḳanad açub taḫt kenarunca **[52a]** ṣaġ ṣol giderleridi yirle gök arasından yiryüzini seyriderleridi perīler atları süheylinden ṭās-ı gerdūn çigredi Çeres bigi perīler nefesinden felekdeki güneş yüzi ṣarardı bozardı ʿAdes bigi perīler ḳanadından hevā yüzi neyistāna libāslarından zamān içi gülistāna dönmüşidi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Şöyle bī-ḥād çoġidi anda çerī
Kim ṭutupdı çarḫı cīn-i bī-şumār

Cin dehinden gök yüzin ṭutdı necār
Perlerinden tozdı ḫāk oldı ġubār

Buncılayın leşkeriyle pādişāh
Gitdi düşmān üstine leyl ü nehār

Ḳasdı bu ki ḳızını ide helāk
Kim eline gire anuň Sām-süvār

Līk taḳdīr işini gör ki nedir
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'yā yādigār

7. Der Beyān-ı Ender Ṣıfat-ı Tems̱īlāt-ı Ḥikāyet-i Māżī

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gūş [u] hūşı ṭutariseň nām-ver

Bir mes̠el var idi sārem(?) muʿteber

Ḫoş meʿānīdür be-ġāyet dil-pezīr
Diňle imdi remz-i ḥāli lā-naẓīr

Ol perīler şāhıdur rūhuň hemān
Kim anuň hükmindedür aʿżā ʿayān

Taḫtgāhıdur cesed itmez ḳarār
Ḥükm-i cānile revandadur ayār

Nefs-i emmāredürür İblīs ve hem
Kim işidür meger vü hīle bīş ü kem

Gāh gāhi cānuňı dīv azdurur
Azmayan cān ʿālem içre azdurur

Nefsüň olub ḳıvāsı bī-gümān
Ol perīnüň leşkeri ẓāhir nihān

Ol Hümā-yı Dil-firūz aňla daḫı
Zīnet-i dünyādurur bilgil aḫī

Ḥīn ola kim aldana aňa cānuň
Aldanursa dūzaḫ olur meskenüň

Nefsüň olur uyarsa dīvine
Aldanur cānı cihānuň dīvine

Ol perī-veş mis̠li düşeh ol
Bulmaya dermān ola ġāyet melūl

Cehd ḳıl nefsüňe cān aldanmaya
Tehlikeye düşmege yiltenmeye

8. Der Beyān-ı Ender Münācāt-ı Firdevsī Der Ḫatm-i Mecālis-i Āḫir:

İlāhī pādişāhī raḥmetüň çoḳ Firdevsī'ye raḥmet it luṭfuňa keremüňe nihāyet yoḳ maḳāmum Firdevs-i Cennet it İlāhī ʿāṣīlerüňe maʿṣiyet itdürdügüň maġfiretüň bildürmek içündür İlāhī ḳullaruňa günāh itdürdügüň fażluňı göstermek içün İlāhī sırça ṣınub bütün olmayınca üstāẕluḳ belürmüz yir ḳazılub büz ḳalmayınca ʿimāret

olup yapulmaz ṣayd dāmına düşüb ḳurtulmayınca ṣayyād ḳanı içmez ādem maʿṣiyet idüb bağışlamayınca şeyṭān ḳatī incinür İlāhī Aḥmed-i mürsel ḥaḳḳıçün kim Furḳān itdüň aňa menzil hem şafīʿ-i āḫirdür hem evvel anuň alın nūrı hürmetiçün Firdevsī'ye raḥmet eyle bu Süleymān-nāme'sin tamām itmege **[52b]** Hidāyet virüb aňa ġāyet eyle.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

İlāhī ʿāciz ü zār u nizāram
Bu cürmile be-ġāyet şerm-sāram

İlāhī olmışam ʿiṣyāna menʿaraf
Elüm dut ki menüm yā Rab umaram

İlāhī ʿafvuň olsun ḳuluňa ki
Dilüm yatur gözüm ḫoẕ eşk-bāram

İlāhī nefs-i şeyṭāna yolum urur
ʿİnāyet ḳıl ola taḳvā ḥiṣārum

İlāhī olsa tevfīḳüň enīsüm
Bu nefse olmayadı iʿtibārum

İlāhī luṭfuňı ḳıl destgīr ol
Ki ayaḳda ḳalmışamdur Kirdgārum

İlāhī ḥīn-i mevtde sen ayırma
Īmānumdan eyā ġāfir umarum

İlāhī ḳuluňa eyle ʿināyet
Tamām ola kitāb olmaya ʿārum

İlāhī Aḥmed ü muḫtār içün
Ḳabūl eyle duʿām perverdigārum

İlāhī umduġı Firdevsī'nüň bu
Yerin Firdevs-i Cennet ḳıl ḳarārum

9. Der Beyān-ı Ender Ḫatm-i Kitāb ü Der Duʿā-yı Pāẕişāhü'l-İslām Ve'l-Müslimīn:

Baʿde-mā şükri bī-ḳıyās ve minnet-i bī-ḥad sipās ol Kerīm ü Rahīm-i Zü'l-celāl ol Ḥakīm ü ʿAlīm-i bī-mis̱āl kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb-ı Süleymān-nāme altıncı cildin daḫı ḳaleme getürdük bin sekiz yüz otuz meclis-i dāsitānuň otuzuncu meclisin daḫı yitürdük menşūr-ı manẓūm tamām ḳılub nihāyete yitürdük **baʿde-mā İnşā'l-lāhu Teʿālā** Sulṭan b. Sulṭan Bāyezid b. Muhammed Ḫān'uň ol melik-i Rūmü'l-ʿAcem server-i selāṭīn ḫākānuň aṭā'l-lāhu ʿömrehū devām-ı devletine eyyām-ı rifʿatinde bāḳīsin daḫı tamām ḳılub söyleyevüz naẓm-ı şiʿārile ḥadīs̱-i muḫtārile tamām eyleyevüz ol sāye-i luṭf-i Kirdgāruň ve şehinşāh-ı aʿẓam-ı şehriyāruň nām-ı nīkusi bu kitāb-ı Süleymān-nāme birle cihānda yādigār ḳala vaṣf-ı cemīl ve s̱enā-i cezīlü'l-ʿāyet ed-dehri ve nihāyetü'l-ḳaṣr-ı ẕikr olub tārīḫ rūzigār ola.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Eyā şāh-ı cihān sulṭān-ı aʿẓām
Sikender çākerüň kemter ḳuluň Cem

Muḳaddem ʿaḳıl rütbete muʾaḫḫar
Muʾḫḫar ahd-i fermānuňda müdġam

Felek ḳadrüňle alur vālā vü ʿālī
Cihān ḫiẕmetüňle alur bünyād-ı muḥkem

Kelāmuň muʿciz-i Mūsā ṭapuň Ṭūr
Lebüňdür nefḫ-i ʿĪsā ibn-i Meryem

Süleymān'sın ḳamu millet muṭīʿüň
Cihān destüňde hem çün naḳş-ı Ḫatem

Süleymān-nāme'si yād olduġınca
Cihāndur ol cihān baḫşı ol muʿaẓẓam

Ḳıluň Firdevsī'ye şāhum naẓar ḳıl
Ki dāʿīdür beňüm vallāhi aʿlem

Temmet biʿavni'l-lāhi'l-müsteʿān

II - 7. CİLT : Topkapı Müzesi Kütüphânesi H 1525

[1a] CİLDÜ'S-SĀBİḤ

[1b]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḫālıḳ ol ki ḥikmetiyle ḫāki gūyā itdi ol
Et dürrü odu bostān bād-ı ʿĪsā itdi ol

Vāḥid oldur lā-şerīk ü lā-yenām ü lā-yefūt
Ḳādiri kim ḳudret anuň yoġ peydā itdi ol

Dön dimekden nola dönse çarḫa girüb her māh
Kün dimekden çünki dūdī çarḫ-ı mīnā itdi ol

Gāh dikenden gül virüben dururdur nāyden şeker
Gāhī kilden ṣanʿatiyle ṭatlu ḫurma itdi ol

Ṭāʿatde sünbül zülfini idüb muṭarrā bī-gümān
Bāġda nergis çiçegin çeşm-i şehlā itdi ol

Ḳādir ol ki ḳudretine irmedi fehm ü ʿuḳūl
Kim semiʿnā ne kim ister hem aṭaʿnā itdi ol

Seyyid-i kevneyn-i ʿālem Aḥmed ü Ḳāsım nebī
Ferşden ʿarşa çıḳub ʿarżı teʿāla itdi ol

Her kime şerʿ-i dīnine iʿtimād idüb girür
Bil ki taḥḳīḳ āḫiretde cāy-i mevʿā itdi ol

Ol ṣaçı ve'l-leyli yüzi ve'd-duḥā ki Aḥmeddürür
Ümmeti cürmin Ḥaḳdan ḫoş temennā itdi ol

Ṣaçı tācı le-amrüke ḫāzīn-i esrār-ı vaḥy
Seyyidi evlādı Ādem dīni ihyā itdi ol

Her ki ruḫsārın gördi ʿāşıḳ oldı cānile
Faḳr birle faḫr ḳılub terk-i dünyā itdi ol

Māh-i tābıň ṭıfliken mehdīn olurudı Kāʿbe'de
Şaḳ idüb engüştile muʿcizi peydā itdi ol

Yā nebīya'l-lāh şefāʿat eyle kim Firdevsī'ye
Üç yüz altmış cildde niʿmet-i ġarra itdi ol

Yā ḥabība'l-lāh günāhum dile ʿafv itsün Ḫudā
Kim niçe mücrimlerin firdevsin meʾvā itdi ol

Kim ki ḫubb-i Muṣṭafā'dur muʿteḳiddür dīnine
Çār-yārından anuň sanma teberrā itdi ol

[Bū Bekir Sıddīḳ] dindār ol ʿÖmerdür şāh-ı dīn
Kātib-ı vahy oldı ʿOs̱mān āyet inşā itdi ol

Ḥaydar-ı Kerrār şehdür Ẕü'l-fiḳār'uň ṣāḥibi
Dīn ʿimāret olmaġıçün ḳatl-i aʿdā itdi ol

Meh Ḥasan'dur ol şehīd-i zehre ider ḫāki şifā
Şeh Ḥüseyn-i Kerbelā aʿmā bīnā itdi ol

Men muḥibb-i ḫānedānem var Yezīd'e laʿnetüm
Ḫānedān-ı Aḥmedī ẓulmīyle yaġma itdi ol

Ẓıll-i İzid şāh-ı ġāzī Ildırım Ḫān Bāyezid
Her gedāyı fażlı birle ḫoş tüvānā itdi ol

Himmetinde Melik-i Rūm az görincek gözine
Mıṣr'ı Şam'ı fetḥ idüb ʿazm-i Necār itdi ol

Berre baḥrüň ʿadliyle Baġdād idüpdür kendini
Yaptı ḫān ü çoḳ ʿimāret daḫı bīnā itdi ol

Ildırım Şāh güne çün gösterdi devletle cemāl
Meh bigi çeşm-i naḳṣa düşüb ʿazm-i deryā itdi ol

Ḫink-i gök fiʿilini felek gūşina ḳıldı gūş-vār
Ḫāk-i pāyuň saʿādeti ḫaṣ kimyā itdi ol

Sīm yirine virdi altun eylediyse şeh seḫā
Söz yirine dökdi gevher naẓmı peydā itdi ol

Şāhımuz Sultān Maḥmūd özümüz Firdevsī'dür
[2a] Ol sebebden medḫ-i şāhı ḫūb garre itdi ol

Bu Süleymān-nāme'siňi teʾlīf itdi şāh içün
Naẓmını emlāḥ kelām lülü-i lālā itdi ol

Vir ṣalāvāt cān u dilden ʿışḳile kim Aḥmed'e
Diňle imdi ne hikāyet daḫı peydā itdi ol

a. Süleymān-nāmenüñ Otuz Birinci Meclisinüñ Ẕikrindedür

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Gel iy bülbül bahār irdi gülşen anca
Nūr-ı pür-ġam oluriseñ gelşen anca[243]

Kelām emlāḥ kelāmuňdur kelāmda
Bu gün söyle dime yārın kelāmda

Bilürsin ki beḳā yokdur dehirde
Ki fānīdür cihān ḫalḳı dehirde

Yirindügüm budur Şāhā bu yirde
Ki sizüñle bizi āḫir bu yirde

Ḳanı ḫāḳān [kanı sulṭān bu] rūzi
Çü mevt irdi ḳomadı nīm-rūzi

Nice Ḫüsrev türābı cem cemāle
Olubdur Ḳamḳam’a ol cem cemāle

Nice niʿmet yiyenler sinümüzden
[--------------------------------------][244]

Bilişiken unıdub ola ol yād
Duʿādan itmeye hergiz sizi yād

Ḳanı ol Şāh Muḥammed yā Murādı
Ki sürdiler cihān içre murādı

Naẓar it Āl-i ʿOsmān’uň ḳamusın
Yatur ṭoprāk olub ḳocar ḳamusın

Ḳanı Şeyḫī ḳanı Saʿdī Niẓāmī
Ki naẓmıyla bulur ʿālem niẓāmı

Ḳamusını yidi āḫir ḳara yir
Biri yir ki seni daḫı çün ol yir

Bu Firdevsī çü bildügim olurmış

---

[243] Beytin vezni bozuk
[244] İkinci mısra yazılmamış

Cānı gider teni ṭoprāḳ olurmış

Diledi kim kitāb andan ḳala pes
Kim okuyan duʿā aňa ḳıla pes

Ki her kimüň adı ḳalsa ol ölmez
Adı dilden gidüb [kendüsi] ölmez

Anuňçün bu Süleymān-nāme'sinde
Tamām itdüm daḫı yetdüm bu sīnde

Bu sīn içre diküb dürīn saňa göz
Aňasın yaz u kış u yay u hem güz

Sen it Firdevsī ḫayr ile yād
Ki tā biliş aňa sizi daḫı yād

Dilerseň cennet ve dārü's-selāmı
Ṣalāvātla edā itgil selāmı

1. Dāsitān-ı Ceng-i Cālūt u Ṭālūt:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Eflātūn-ı Yunānī naḳlince bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb-ı Süleymān-nāme'nüň müʾellifi bu biň sekizyüz otuz altı matlaʿ dāsitānuň muṣannifi kim Firdevsī-i ḫaḳīr Orḫān faḳīrdür ol vechile eṣaḥḥ ḥikāyet emlāḥ rivāyet ḳılub aytdı kim Sām perī ḳızıla yimekde içmekde ve Rüstem-Dāsitān daḫı Zāvilistān ʿalā-raġm-ı rūzigār ḫoş geçmekde ve Efrāsiyāb-ı Türk daḫı Īrān'a Tūrān'a müstaḳil pādişāh olub ẓulm idüb Īrānlularuň nā-ḥaḳ yire ḳanların içmekde ammā kim ḳıṣṣamuz Ṭālūt Şāhile Cālūt-ı güm-rāh muḳābil olub ceng itmekde nite çün kim ol Felestīn Irmaġı kenarında İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām Ṭālūt sürūrinüň nām-ı Benī-İsrāʾīl çerīsinle ḳonub **[2b]** Ol cānibden daḫı Cālūt leşkerini ṣubḥ olmasına intiẓār olub ṭururken nāgehān vaḳt-i seḫergāh yişitdi seḫer ḳuşcaġızları dile gelüb ötüşdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün seḥer vaḳti yetişüb gitdi dün
Ṭoġdı Ḳāf'uñ ḳullesinden ḳutlu gün

Ġamze-veş gün ol seḥer gösterdi yüz
Māh-ı zerrīn ḳaçmaġa yumardı göz

Çün niḳābı götürür yüzden mihir
Māh evlād aḳıdur gözden nehir

Ol seḫer ki gün gidüb itdi ṭāñ
Virdi Ṭālūt-ı müʾeẕẕīn ḳutlu bañ

Çañ-ı Cālūt'ı çalınub ötdi kūs
Çaġrışub ardu ṣıra ötdi ḫorūs

Ṣubh-dem çün rūşen oldı şarḳ u ġarb
Diñle imdi nice oldı ceng ü ḥarb

Nes̱ir: Çün kim ol çarḫ-ı ālem münevver ki oldı ol iki deryā-yı aḫterān bigi leşker cūş idüben mevc urub atlar arḳasına geldiler evvel **ez ān-cānib** ʿAmāliḳa sulṭānı Cālūt-ı güm-rāh dört yüz ḳırḳ dört biñ eri dört alay baġladı dört yüz ḳırḳ dört sancaḳ dikdi şaḳların açdı ve çözdi daḫı buyurdı dört yüz ḳırḳ dört biñ kūs-i ḥarbīler urdılar boru ṣurnāların urdılar at yegin ceng-cūların urdılar ḳalb-i cenāḥ ārāste olub düşmān alayına ḳarşu ḫışm u kīnile ṭurdılar meydān içre Ṭālūt çerīsinden kim gele diyü göz ḳulaḳ urdılar **ez an-cānib** daḫı İşmūʾīl resulullāh ve Ṭālūt pādişāh Benī-İsrāʾīl'üñ aʿyānlarıyla merd-i meydānlarıyla pāk ṣudan abdest alub ṣubḥ namazın ḳıldılar andan namāzdan niyāzdan farīġ kim oldılar atlar arḳasına bindiler evvel Yūsuf peyġāmber sıbṭından İşmūʾīl peyġāmberile evvel nebi-serverile bu biñ yedi yüz yetmiş yedi ʿālimler Tevrāt-ı Mūsā'yıla sekīne başları üzre getürdiler geçmiş peyġāmber ervāḥlarına ṣalāvāt virüb Allāh'a tekbīr getürdiler anlaruñ ʿaḳabince **Obīl** sıbṭı yürüdi Yaʿḳūb'uñ ṭoḳuz yüz ṭoḳsān serverleriyle anlaruñ der-peyince daḫı seksen biñ sekiz yüz seksen dil-āverleriyle **Şemʿun** sıbṭı getürdiler anlaruñ ʿaḳabince daḫı biñ altı yüz altmış altı tīġ-endāz-i nām-dārlariyle **Lāvī** sıbṭ-ı düşmāna ʿazm itdiler andan ṣoñra beş biñ beş yüz elli beş tīr-endāzile pehlevān-ı serfirāzile **Lādī** sıbṭı yürüdiler dört biñ dört yüz ḳırḳ nām-dārile ehl-i kār-ı zārile **Zībālün** sıbṭı gidüb

her birisi uşağı irisi el ḳılıca urdılar üç biň üç yüz otuz āhen-pūş bahādurlariyle **Siḥir** sıbṭı gitdiler iki biň iki yüz yirmi iki ḳalʿa-güşā-yı dil-āverleriyle **Behrām** sıbṭ-ı cenge yitdiler maʿaʾl-ḳıṣṣa söz dirāz itmeyelüm iki biň eriyle **Dārām** sıbṭı üç biň dil-āverleriyle **Ṣıbār [3a]** sıbṭı dört biň bahādur erenleriyle **Esber** sıbṭı yürüyüb gitdiler on bir sıbṭ ʿaḳabince **İbn Yāmin** ki Yūsuf'un kiçi ḳarındaşıdur anlaruň **Yürüdi** sıbṭı ve cemʿīsinüň öňüňce **Yehūdā** sıbṭıyla at-yegin er-yegin Benī-İsrāʾīl aʿyānlarıyla ve merd-i meydānlarıyla pehvān-ı ṣāhib-ḳırānlarıyla Ṭālūt Şāh ol melik-ı şehinşâh yürüdi ẖayli ẖaşemle ṭabl u ʿalemle Cālūt çerīsinle muḳābil olub her biri el ḳılıca urdı ādem deryāsı iki cānibden mevc urdı cebe ve cevşen şuʿlesi göz irimi yirden ḳarşu geldi ol leşker ġulūsından zemīn ü zamān ṭoldı at ayaġından ʿālem-i fenāya vardı yitdi at süheyli cebeler çaġşıması evc-i āsumāna gitdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki leşker iki cānib turdılar
Gez kirişe el ḳılıca urdılar

Başladı merdān olan baş açmaġa
Gözledi nā-merd olan yol ḳaçmaġa

Pehlevānlar gözedür meydān için
Tersine nā-merd olan döner ḳıçın

İki leşker ẖalḳı gözler yir yirin
Pehlevāndan kim dutar erlük yüzin

Erlük adın kim ḳazanur göreler
Merd olanuň pāyine yüz süreler

Erlügile ad çıḳaran merd olur
Cenge ḳıçın dönen er nā-merd olur

Er gerek ki ġayret ide ḳıla ceng
Hemçü ʿavdet laf urub çalmaya çeng

Līk ḳaçmaḳ key hünerdür şimdi ẖoş
Kim bahādur ʿazl olupdur cümle uş

Ol cihetden Rūm’uñ ehlin ṣan ʿArab
Kim bahādur ʿazl olundı lā-sebeb

Degme kişi cān u bāş oynayımaz
[-------------------------------------][245]

Sözidür Firdevsī’nüñ ġāyet ṣaḥīḥ
Ṭut sözin ki tā olasın sen melīḥ

Kim bu sözden olduñise sen ḫabīr
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā’ya lā-naẓīr

Neṣir: Ḳaçan kim Ṭālūtla Cālūt çerīsi muḳābil muʿārıż olub kim ṭurdılar evvel Ṭālūt cānibinden ḳalḳanlar sīnelerine ṣalub ḳılıclar ḥamāyil ḳılub Ḥaḳ Teʿālā’ya tevekkül ḳılub tekbīr getürüb seyf[i] ʿüryān ḳılub Raḫş’[ı] düşmāna ḳarşu sürdiler Benī- İsrāʾīl ḳavminüñ on iki sıbtı daḫı Ṭālūt yoluna ġazā āhengine dīn ʿışḳına cān baş terkin urub Cālūt cengine gitdiler ol ṭarafdan Cālūt-ı ġüm-rāh kibr ü kīniyle düşmān ṭarafın gözleyüb ṭururken Ṭālūt cānibine göz ururken enı gördi kim Ṭālūt erligin urub cān baş terkin urub at sürüb kendüyile seyf yüzünde āhenge saʿādet ṣanışmaḳ çünki cenge gelür ol güm-rāh andan dört yüz ḳırḳ dört biñ erden yüz yigirmi āhen-pūş er yüz yigirmi güzīde serverleriyle ġriv idüb cümle tīġ ü teber ʿüryān ḳılub gürleyü gümleyü birbirine irişdiler girişdiler ḳarışdılar ḳonışdılar tūş tūş ecel ḳūşın āteşin atışdılar farḳ üzre göz girenler **[3b]** süñüşdiler tīg teberler çalışub başları biçdiler ṭaşa ṭopraġa ḳanlar ṣaçışdılar bir nücūm saʿat geçince bir ʿacāʾib ceng itdiler kim Rüstem-Dāsitān ḳahr-ı zamān Nerīmān-ı cihān dil-teng itdiler Efrāsiyāb-ı devrān ol żarb u ḥarbi görse taḥsīn kılurdı ve Cālūt-ı pelīd ol it-i Yezīd daḫı otuz dört arşı ḳaddü ḳāmetile bir siyāh pādişāhın nāḫın Raḫş’a süvār olub eline dört yüz baṭman demürden gürzin eline alub çünki Benī-İsrāʾīl ḳanlarından yiryüzin lāle-reng iderdi egerçi kim Ṭālūt’uñ ġayret ḳılub ceng ḫaṣımların vālihū ve deng ḳılub Cālūtīler’i gerüsine sürdiler delim ceng erin ḳırdılar anca ser-keşlerüñ yüzin yire sürdiler ḳanların ḳara yire ḳardılar tā sancaḳlarına irince vardılar at sürdiler ammā kim ez īn-cānib Cālūt-ı ġüm-rāh anı görüb raʿd-vār naʿra urub ḳırḳ dört

[245] İkinci mısra yazılmamış

ʿAmāliḳa serverlerile dönüb düşmāna seyf ü ṣalıḳ urdılar Cālūt ḳafasınca yüz altmış biň cebe cevşen-pūş eri ün urub at fīl ge[r]gedan sürdiler Ṭālūt Şāha baḥr-i revānleyin ḳarşu gelüb ḳarışub uruşub iki cānibinden er düşüb niceler zahm-nāk olub şaşub Ṭālūt Şāhı Benī-İsrāʾīl eriyle ṣıyub sancağına sürdiler delim er ḳırdılar anı görüb Dāvūd atası Īşā naʿra urub Yehū[dā] sıbṭından ṭoḳuz biň erkek atlu alub Mıṣrī ḳılıçlar çeküb ün urub ṭabl ḳaçub bahr-i Aḳyanuṣleyin revān olub süregelüb düşmān çerīsinüň ṭoḳunub bir ṭarafın yardı Ṭālūtīler'i ṣıyub gerüsine sürdi Ṭālūt Şāh daḫı anı görüb dönüb yetmiş biň eriyile düşmene tīġ u teber urub Cālūt Şāhı ṣancağına varınca sürdiler delim dil-āverler ḳırdılar ceyş-i ʿAmāliḳa anı görüb Baḥr-i Ḳulzüm miṣalleyin gürleyü gümleyü iki yüz biň cengcū var olub revān olub ün ṣalub at fīl gergedan sürüb Ṭālūt Şāh cānibine irüb ṣalıḳ u tīġ u teber urub nice yüz biň eri dönderüb Dāvūd atası Īşā'yı ṣıyub ḳafasına dönderdiler ancaları ḳılıc yüzünde ḳabrine gönderdiler andan yine Ṭālūtīler Benī-İsrāʾīl ḳavminüň dil-āverleriyle on iki sıbṭuň nām-vārlarıyla anı görüb on iki sıbṭuň merd-i meydānları at sürüb naʿralar urub gayret ü ḥamiyyet ḳılub Ṭālūt Şāh yolına cān başla ṭurub on iki biň er daḫı urulub ġriv ḳılub at sürüb Ṭālut'ı ḳarşulayub seksen iki biň er alub şamānile ḳarışub uruşub ceyş-i ʿAmāliḳa seyfile[246] ṣıyub gerüsine sürdiler ancalaruň defterini dürdiler ol ḥāli görüb ceyş-i Cālūt ḫaşemi ḫademi ṣancāḳ dünyāda ḳoyub bāḳī mīr u sipāhī dübdüz ün urub seyfi ʿüryān ḳılub at fīl gergedan sürüb Cālūt Şāh'ı ḳarşulayub **[4a]** Dört kez yüz biň er olub seyf ü ṣalıḳ sū-i Ṭālūt'ı ṣıyub bī-ḥad er ḳırdılar gerisüne urdılar ṣancaḳlarına dögdider delim sīne ve bağrın[247] sökdiler andan Ṭālūt Şāh ṣancaḳlarından daḫı Şemʿun sıbṭından ve Yūsuf sıbṭından İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām naẓarında olan serverlerinden ġayrete gelüb ve ḥamiyyet ḳılub dersü ün urub ölüm ḫavfın göňülden sürüb yedi biň er olub Ṭālūt Şāhı ḳarşulayub Dāvūd atası Īşā'yı ḳarşulayub Cālūtīler'e ḳarışdılar ḳatışub uruşdılar şöyle kim ḳılıç şupuldusından oḳ şıḳıldusından gürzler güpüldüsinden teberler depüldüsinden at fīl süheylinden er ġrivinden ṭabl u duhūl gürüldüsinden ṣurnā ve nefīr fırıldusından zemīn ü zamān u çarḫ u āsumānı iňledi ve gümledi vü ḫoş ṭuyūr mesnedinden mār u mūr maḳʿadında

---

[246] Yazmada "ṣayf" şeklindedir.
[247] Yazmada "yaġrın" şeklindedir

beliňledi beş yüzer ḳılıç ḳınından çıḳarub rezm-gāh içi elması şuʿlesinden ṭutdı düşmān yüzi daḫı ṭāḳat götürmeyüb döndi ol ḳadar ḳırıldı kim ḳan sel bigi yürüdi ḫūn buḫārı hevāya ġubārı evc-i āsumāna irdi oġul atadan ata oġuldan bī-ḫaber vālihū ve deng boz at ḳara at ṭozdan yek reng oldı ādem ḳanından dil-āverler pīr-i pelenge döndi bir ʿacāʾib ceng aşub oldı kim rū-yi zemīn ḳandan laʿl-reng urunub Merrīḫ-i felek ġażabdan yire indi ṭag ṭaş mūr baş ādem ḳanına boyandı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Buluşub Ṭālūtile Cālūt Ḫān
Ġayret idüb itdiler ceng-i ḳırān

Birbirini iki leşker uġraşub
Virmezidi bir nefer ḳaṭʿā emān

Rūz-ı maḥşer mis̱li ol hadsüz çerī
Ceng iderdi birbiriyle bī-gümān

Ṣanki ḳopdı ol ḳıyāmet günidür
Kim ṭolubdı yir gök içi fiġān

Eyle bī-ḥad ḳırdı ādem birbirin
Kim leş başdan bir oldı bu cihān

Çarḫa ṭopuk ṭaş ṭaş bigi dökdi baş
Yire yaġmūr ṣıfat yaġardı ḳan

Gav ü Ḥūt'uň baġrını yarub ḳılıç
Ṭas-ı çarḫı gümlederdi bozdoġān

Ḳan deňizler oldı leşker kūhsār
Yirde sinde çoġulurdı gökde cān

Diňle imdi noliserdür ḳıṣṣa
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince egerçi kim Ṭālūt Şāh Benī-İsrāʾīl ḳavmiyle dīn ġayretine çoḳ ceng düşmān ḳanlarından rū-yi zemīni lāle-reng itdiler ammā kim

Cālūtīler be-ġāyet çoḳluḳ olduġı ecilden ve Cālūt daḫı bahādur olduġı sebebden el getürdiler Ṭālūt'a ġālib olub çerīsin ṣıdılar döndürüb ṣancaġına götürdiler delim mīr ü sipāhı ḳırdılar Benī-İsrāʾīl'üñ ʿömr defterin dürdiler andan Ṭālūt ḳaça ṣancaġına geldi ol demdeñ aḫşām daḫı **[4b]** Daḫı yitişdi göz gözi görmez oldı pes ceng kemāle iricek iki cānibden ṭabl çalındı leşker ayrılışdı rezm ḳoyub odalu odasına gitmege ʿazm ḳılışdı ol yaña Cālūt çerīsi bār-gāhlarına varub ḳondılar Benī-İsrāʾīl ḳavmini ṣıduḳlarına şād olub sevindiler bu yañadan daḫı Ṭālūt Şāh çerīsinle gelüb İşmūʾīl'e yitişüb hezīmet olduḳlarına melūl olub ṭurdılar iki yañadan birbirine ḳarşu iki leşker melikleri ḳaravul ḳoyub döndiler gelüb çadırlu çadırına inüb oturdılar ol yañadan Cālūt-ı güm-rāh dönüb leşkeriyle otaġına gitdi bu cānibden Ṭālūt Şāh çerīsin çeküb gelüb İşmūʾīl peyġāmberüñ naẓarına yitdi zaḫmluların baġlaşdılar ölenler içün aġlaşdılar andan Ṭālūt Şāh İşmūʾīl ki bir yire gelüb aḫşam namazın ḳılub namaz farīġ oluncaḳ Benī-İsrāʾīl'üñ aʿyānlarıyla ve ol iki sıbṭuñ merd-i meydānlarıyla ekābir ü Īşā ile Dāvūd atası Īşā ile bir yire gelüb ittifāḳ ḳılub İşmūʾīl peyġāmberle ol resūl-i rehberle düşmān işin ṭanışdılar ṣoñı nolur diyü ṣanışdılar Cālūt helāk ve yirini ḫāk olmayınca biz bu ḳavme ġālib olamazuz ammā kim Cālūt'ı kim helāk ider bilemezüz didiler zīrā kim ol devr içinde Rüstem-Dāsitāndan ve Efrāsiyāb pehlevāndan ve Sām-süvār-ı ṣāḥib-ḳırāndan aşaġa Cālūt idi kim üç yüz baṭmān demürden başından ışıḳluġı varidi pehlevān ol cihetden Benī-İsrāʾīl içre aña kimesne cevāb viremezdi ḫalḳ u aʿyān pīr ü cüvān İşmūʾīl'e ʿaleyhi's-selām eyle diyicek İşmūʾīl daḫı ʿaleyhi's-selām ḫalvete vardı ʿibādete yüz sürdi andan ol ḳāżiüʾl-ḥācāta ol refīʿü'd-derecāta bu vechile münācāt eyledi ʿarż-ı ḥācāt eyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Didi iy ḫilḳat ḳılan ferş-i melek
Kün dimekden var iden ʿarş-ı felek

İy ʿanāsırdan yaradan ʿālemi
Bir avuc ṭopraġ ḳılan ādemi

Şeş cihetden sen münezzeh bī-gümān

Līk senden ṭopṭoludur bu cihān

Ādem ü Nūh-ı Necī İdrīs çün
Hūd Ṣāliḥ ʿizzeti Cercīs içün

Ṭūr-ı Mūsā ṣabr-ı Eyyūb'üñ ḥaḳḳı
Ḥūr-ı Meʾvā ḥüzn-i Yaʿḳūb'uñ ḥaḳḳı

Ferşüñ üzre şükriden insāniçün
ʿArşuñ üzre ẕikriden rūḥāniçün

İşbu Cālūt'uñ şerrinden yā İlāh
Bizi ḳurtar it ḫalāṣ iy pādişāh

Kāfir ü ẓālim elinden bu çerī
Saña maʿlūm oldı ʿāciz her biri

Ger bu kāfir olmaya āḫir helāk
İdiser sünnī yirin cümlesin ḫāk

Böyle diyüb evvel aġlaridi
Göz yaşı Nīl-veş çaġlaridi

Ol gice tā ṣubḥ olınca ol resūl
İtdi ṭāʿat Ḫālıḳ'ına pür uṣūl

Sende Ḥaḳḳa ṭāʿat idüb her zamān
[5a] Vir ṣalavat Muṣṭafā'ya ṣādumān

2. Ḳıṣṣa-ı Ameden-i Melek-i Ḳudsī:

Ḥakīm ḳavlince İşmūʾīl nebī ʿaleyhi's-selām bu vechile kim duʿā ḳıldı Ḥaḳ sübḥānehū Teʿālā duʿāsın müstecāb idüben ḥācetin revā ḳıldı ol peyk-i celīl ve melik-i Cebrāʾīl geldi selām ḳıldı bir tennūr getürdi aytdı kim yā resūlallāh Ḥaḳ sübḥānehū saña selām ḳılub aydur kim Cālūt helāk idenüñ ʿalāmeti bu ola bu tennūruñ içine gire otura bu tennūr aña ṭar ola ve ne ḫoẕ geñeş gele ve daḫı ol dühn-i ḳudsī kim saña bundan ezel getürmişdüm Ḥaḳḳuñ emriyle ḫażretüñe yitürmişdüm ol kişinüñ başına ol yaġ süresin ḳafasından aşaġa inmeye ṭamlamaya süresin didi daḫı Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām ʿarşa ʿurūc itdi gitdi İşmūʾīl daḫı ʿaleyhi's-selām ṣād olub

ol tennūrı alub Ṭālūt'ı daʿvet ḳılub Benī-İsrāʾīl ḳavmini cemʿ itdi ol tennūrıla ve daḫı ol dühn-i ḳudsiyle cemīʿ aʿyānları ve merd-i meydānları imtiḥān ḳıldılar hīç birisine rāst gelmedi hīç bir ʿalāmet ẓāhir olmadı buġur İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām yine ḫalvete vardı ʿibādete yüz sürüb münācāt ḳıldı yine Ṭāvus gelüb didi kim yā nebīyallāh Ḥaḳ Teʿālā saňa selām ḳılub aydur ki biz Cālūt'uň ölümin bilübdürüz Īşā oġlanlarınuň içinde ḳılub ṭururuz ki Cālūt'ı öldürüb ve senden ṣoňra yirüňe peyġāmber olacaḳdur ḫalḳı Ḥaḳ dīne daʿvet ḳılacaḳdur Benī-İsrāʾīl ḳavmine Ṭālūt'dan ṣoňra ḥākim daḫı olacaḳdur ve aňa Zebūr kitāb daḫı nāzil olub geliserdür pes Īşā'ya oġlanların cemʿ idüb saňa getürsün aňa söylegil ol tennūrıla ve yaġıla tecrübe eylegil tā kim Cālūt'ı helāk yirini ḥāk idecek kimesneyi bulaşın kim idügin bilesin.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Eyle tennūrıla yaġla imtihān
Tā kim ola saňa maʿlūm ol hemān

Bilesin Cālūt'ı kimdür öldüren
Ḥaḳḳa şükridüb olasın şādumān

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Ṭāvus-ı Ḳudsī böyle diyüb gitdi İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām Dāvūd atası Īşā kim ḳaravula binmişidi adem irsāl ḳılub ḳıġırtdı ve oġlanlaruň cemʿ itgil diyüb aňa tenbīh itdi meger kim Īşā'nuň daḫı nitekim bundan ezel beyān eyledük ol cengde altı oġlı bile gelüb dururdı hemān Dāvūd kiçisi olduġı cihetden evde ḳalub dururdı pes ol altı oġlın bir bir ol yaġıla ve tennūra tecrübe ḳıldı hīç birine muvāfıḳ gelmedi cemīʿin red eyledi İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām müteḥayyır ḳaldı bizüm ḳıṣṣamuz Dāvūd'a geldi nite Dāvūd kim ḳarındaşlarınuň kiçisiydi ammā kim dükelisinden Dāvūd ḳuvvetlüyidi egerçe kim ṣūretā bir żaʿīf mizāc ḳıṣa boylu çaḳır **[5b]** gözlü buġday eňlüyidi velākin be-ġāyet ḳuvvetlü ve şecāʿatlü ve heybetlüyidi sözi gökcek āvāzı maḥbūb elfāẓı merġūb cüvānidi velīkin ḳoyun güderdi çobanidi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gerçi çoban şeklidi bu heyʾeti
Līk vardı hemçü arslan heybeti

Erlük içre yoġidi miṡli anuň
Ejdehādan artuġidi ḳuvveti

Naʿrasından zehra pīl oluridi çāk
Ḳahramān'a beňzedürdi şevketi

Ḳurd u ḳaplan özüni dutardı çün
Ṭartuben yir teb iderdi zahmeti

Canavardan canavar andan ḫalāṣ
Olmayub görürdi cümle āfeti

Ḳoyunı ṭaġ üzre güdüb her zamān
Ḥaḳḳa dilden ideridi ṭāʿati

Dinle Dāvūd'uň noluser ḥālini
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya key ḳatī

3. Ḳıṣṣa-ı Şecāʿat-i Dāvūd ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince ol vaḳt kim Dāvūd'uň atası ḳarındaşlarıyla kim ġazāya gitdi Dāvūd daḫı bile gitmege niyyet itdi ammā kim Dāvūd'uň ulu ḳarındaşı İlyā didi kim yā Dāvūd sen ḳoyun güdici çobansın ḫuṣūṣā ki anaň südi aġzuňda ḳoḳar oġlansın senüň ceng-ı düşmāna āheng itmege elüňden gelmez saňa cenge gitmege lāyıḳ olmaz didi İlyā eyle diyicek Dāvūd ḳoyunda ḳaldı anlar gitdiler Dāvūd'ı melūl itdiler çün kim bunuň üzerine birḳaç gün geçdi bir gün Dāvūd ḳoyun güderiken bir yüce ṭaġ eteginde ḳoyun yanınca seyrederken nāgehān bir ḳaplan çıḳagelüb aňırdı eyle kim naʿrasından ṭaġ ṭaş ditreyüben felekler ṭası çıňradı daḫı bir ḳoyun dutdı kim ḳan içe ol gün ḫoş geçe Dāvūd ḳaplanı görüb üzerine sürdi ḳaplan daḫı Dāvūd'ı görücek be-ġāyet ġażab-nāk olub ṭururdı nite ḳoyun yiyüb Dāvūd'a sürüb ḥamle ḳıldı Dāvūd daḫı ḳaplanuň[248] kendüye geldügin kim görüb bildi ḳarşusına vardı kim dest-i çöpile

[248] Kelime iki kere yazılmış

urayidi cān-ı ḫabīs̱in ḳara yere ḳaraydı ḳaplan Dāvūd'uň üzerine atıldı Dāvūd daḫı canavarı ḳarşusından muştile ḳafasında eyle urdı kim ḳafası ṭağılub beynisi yire döküldi eyegüleri söküldi andan iki ayağından yapışub çeküb pencesin yırtdı şöyle kim ḳaç ayaḳlarından döşüne varınca ṭartdı andan ṣoňra aḫşam olıcaḳ ḳoyun kim eve getürdi ve ol öldürdügi ḳaplanı daḫı sürüb atası naẓarına yitürdi kim yā ata bu gün bu yaban çetügi benümle be-ġāyet ceng eyledi eyle kim ejdehā-veş baňa hamle ḳılub āheng eyledi ʿāḳıbet dest-i çöpile urdum depeledüm ḳanın ḳara yire sepeledüm atası daḫı ḳaplanı görüb taʿaccüb idüb didi kim yā Dāvūd ey ciger kūşem sen pehlevān-ı zamānsın ve merd-i meydānsın **[6a]** Ammā kim zamānda senüň başuňa devlet ḳonacaḳdur bu iş kim sen itdüň ḳaplanı paçasından dutub yırtduň hīç kimesne bu bahādurlıġı itmedi Rüstem-ı Zāl daḫı ḳaplanı paçasından dutub yırtamadı

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Buncileyin erlügi Destān-ı Zāl
ʿÖmri içre itmemişdür māh u sāl

Bir bahādur olasın ki bu zamān
Çeşm-i devvār görmeye saňa misāl

4. Ḳıṣṣa-ı Ḳuvvet-i Dāvūd ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd anası şöyle diyicek Dāvūd ḳıvandı ferāh kesb idüb be-ġāyet sevindi göňlinde didi kim bu ḳadarca nesne işlemek haz mi olurumış didi daḫı yine ʿādetince ḳoyun sürüsin sürüb ṭağa varub yürürken bir ayu çıḳageldi Dāvūd'ı gördi yirden bir ṭaş alub ayı üzerine yürüdi Dāvūd sürevarub ol ayıyı belinden dutdı yire urdı eyle kim ayu ol dem içre cān virdi anuň daḫı iki ayagından kim yapışdı çeküb yırtdı helāk itdi derisin çıḳardı daḫı aḫşamın ḳoyun kim eve getürdi ol ayunuň derisin daḫı anasınuň naẓarına getürüb yitürdi ne vechile olduğın söyledi nitdiyise beyān eyledi yine Dāvūd anası didi kim iy oğul eger seň cengde olsaň ʿAmāliḳa sulṭānı Cālūt'uň daḫı başını keserdüň atunuň terküsine aṣarduň Dāvūd didi kim ol

ʿAmālıḳa sulṭānı kimdür aytdı kim ana Cālūt dirler ʿAmālıḳa ḳavmine ḥākimdür senüň ataň Īşā ve ḳarındaşlaruň daḫı aňa yıraşya(?) Ṭālūt Şāhile İşmūʾīl resūlullāh ile ittifāḳ itdiler anuňla ceng itmege ġazāya ammā kim birḳaç gün oldı hīç gelmediler azıḳları daḫı ḳıtdur bilmezem kim ḥalleri noldılar didi Dāvūd didi kim yā ana baňa azuḳ virseň varub atamuň ve ḳarındaşlarumuň naẓarlarına irsem anlaruň ḥalleri nedür kim görsem hem anlara azuḳ iletsem gerü gelüb ḳoyunum gütsem didi Dāvūd eyle diyicek anası daḫı Dāvūd'ı göndermege niyyet itdi bir ṭaġarcuġa on çift etmek dört baş peynir ḳoydı ḳoyunı çobana ışmarladı daḫı Dāvūd ʿazm-i Ṭālūt Şāh ḳılub gitdi yolda giderken nāgehān bir ḳuzı başı ḳadar nice bir çaḳmaḳ ṭaşından bir āvāze geldi kim yā Dāvūd beni al kim benümle Hārūn Melik-i Maġrib'i helāk itdi Dāvūd ol ṭaşuň āvāzın işidüb taʿaccüb idüb ṭaşı yirden getürdi torbasına ṣaldı yine gitdi biraz yir gidincek bir ṭaş daḫı anuň bigi Dāvūd'uň ayaġına ṭoḳundı āvāze geldi kim yā Dāvūd beni belince al kim ben Mūsā ṭaşım kim benümle ʿAnter-i Ḳıbṭī Firʿavn çerīsinden **[6b]** Helāk itdi Dāvūd ol daşı daḫı aldı torbasına ṣaldı biraz daḫı kim gitdi bir aḳ çaḳmaḳ ṭaşı daḫı ayaġına zaḥmet itdi āvāze virdi kim yā Dāvūd beni beliňce alġıl Cālūt'uň ulusına Allāhu Teʿālā beni sebeb ḳoyubdurur Dāvūd taʿaccüb itdi kim bu ṭaşdan nice āvāze geldi ol ṭaşı daḫı alub torbasına ṣaldı daḫı daḫı yine ṭurmadı gitdi kā kim gelüb bu iki leşker cānibine yitdi ammā kim aḫşam daḫı gelüb yitdi Dāvūd Felesṭīn Irmaġı kenarında bir ḳamışluḳ bulub içine girüb ḳarār itdi Ḫālıḳ'a ṭāʿat ḳıldı namazdan fāriġ olıcaḳ uyḳuya varub [249] yatdı raḥat oldı yatmayan uyumayan milkinde maʿzūl işinde melūl olmayan ol bī-zevāl pādişāh-ı bī-mis̱āl Allāh'durur celle celālehu.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Cümlesindendür münezzeh ol İlāh
Ḳul olur dergāhına her mīr ü şāh

Lā şerīk velā yefūtu ve lem yezel
Ol Ḫudādur ʿāḳiliseň it nigāh

---

[249] Yazmada iki kere yazılmış

5. Der Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd ḳamışluḳda yatmaḳda ve Ṭālūt ile Cālūt muḳābil muʿārıż olub ṭurmaḳda ammā kim ḳıṣṣamuz Sām'a geldi nite ol zamān kim Sām-ı cihān pehlevānı perīler taḫt üzerinde götürüb gitdiler gün ḳubbe-i feleke dikilicek bir laṭīf otlu ṣulu cennet misāl yire yitdiler daḫı perī ḳızı Hümā buyurdı perīler taḫtı gök yüzünden yiryüzine indürdiler ḫaymeler ḫargāhlar dutulub sāyebān vü serāpardeler ḳalḳub perī çerīsin ḳondurdılar otaḳlar kim ḳuruldı ḳız daḫı biñ dürlü nāzile sözile gelüb ol ḫaymesinüñ içine girdi Sām'ı daḫı bilesince alub bezm ḳurdı perīler maḥbūbları sāzendeler ḫᵛ[a]nendeler diz çöküb çeng ḳılların çeküb ṭanburlaruñ ḳulağın burdılar gūş-māl virdiler mihr ü dil-cū sāḳiler zerrīn ḳadeḥler ele alub gül-gūn şarābları Sām'ile Hümā-yı Dil-firūz'a ṣundılar **maʿa'l-ḳıṣṣa** Sām bunda ḳızıla naḳl-i kitābdan yimekde şarābdan içmekde bu yañadan ḳızuñ atası Racīm'üñ söziyle Racīm'i lālā ṣanub sözine inanub ḳızını başdan çıḳdı ṣanub leşkerin çeküb yaḳın gelincek vaḳt-i şām daḫı irişdi eyle ḳarañu oldı kim göz gözi görmez oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki gündüz gidüben irişdi şeb
Ḳapladı ẓulmet içre ʿālem ʿaceb

Ṣanki ḳaṭran baḥrine ṭaldı cihān
Kim yolını göremezdi keh-keşān

Gökde ne yılduz göründi ne ḫu ay
Çarḫ ne yoḳsul görürdi ne ḫu bay

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince bunuñ bigi gice içre ḳızıñ ḳonub oturduğı yirüñ üzerine gelincek emreyledi ne ḳadar perī leşkeri **[7a]** Var ise Sām'uñ ḳızla oturduğı çadıruñ üzerine ġulū ḳılub ceng itdiler ḳılıç çeküb kim ḫancer çeküb kimisi daḫı neftler ödler atdılar ol yañadan Sām ḳızıla ʿıyş u nūş vaḳti ḫoş düşmān ġuṣṣasın ferāmūş ney

ḳānūn erġānūn ṣadāsından gūş gāh gāh perī ḳızın der-āġūş iderken perīler gelüb didiler kim ne ṭurursın bezm ḳoňuz rezm eyleňüz kim yād yaġı perī çerīsi geldi cenge ʿazm eyleňüz diyince Sām yirinden bebr ü peleng bigi ṣıçradı ayaġı üzerine ṭurdı ḫaymeden ṭaşra çıḳub ol dem Raḫş'ınuň üzerine süvār oldı Ḳamḳam ḳılıcını çeküb daḫı raʿd-vār bir naʿra urdı didi kim iy ʿāṣī ḫāʾin melʿūn gelüňüz ceng idelüm ki yiryüzini ḳanunuzdan lāle-reng idelüm benem Sām-ı cihān pehlevān Benī-Dā-i Nerīmān ve Zülāle-i Kerīmān ve nesl-i Küştab ṣāḥib-ḳırān ve yādigār-ı Ṭehmūrs̱ dīv-i Ḳahramān.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Böyle diyüb urdı naʿra pehlevān
Naʿrasından ötdi güm güm āsumān

Ḳorḳusından gökdeki Merrīḫ-i çarḫ
Ḫancer elden ṣalub istedi amān

6. Ceng-i Sām u Perīyān:

Ḥakīm ḳavlince Sām'uň naʿrasın kim perīler sulṭānı kim işitdi ḳorḳısından ʿaḳlı gitdi bir zamān bī-hūş olub yatdı bir nice yüz biň perīnüň ḫoẕ naʿradan zehreleri çāk olub kendüden gitdi ammā kim Hümāyūn Şāh-ı perīḫān yine ʿaḳlın dirüb dönüb lala ṣanduġı Racīm'e didi kim yā lala Ṣūr-ı İsrāfīl urdu mı yāḫūẕ gökler yaruldı mı ḥal nedür bu āvāze nedür didi Racīm didi kim ey şāh bu naʿra ol ḳızını kulleden çıḳaran Sām'uňdur kim pehlevāndur zamānında ḳahramāndur bī-amāndur ġayret eyle ʿaḳluňı cemʿ idüb ceng eylegil didi iġvā virdi andan Hümāyūn Şāh'ı daḫı ḥükm eyledi perī leşkerini Sām'uň üzerine ġulüvv ḳılub ceng itdiler ol yaňadan Sām-süvār daḫı Ḳamḳam ḳılıcla ceng-i āheng idüb perīleri çāk yirlerin ḫak iderdi perīler daḫı Sām'uň üzerine üşüb kimisi daḫı nefṭ odıyla ceng ḳılub iderleridi ammā kim Ḥaḳ Teʿālā Sām'ı ḳażādan bekleridi anlaruň belāsından ṣaḳlaridi velākin ʿākıbet üzerine ol ḳadar perī çerīsi üşdi kim nihāyet yoġidi ḳavm-i maḥşerden artuġidi

ʿākıbet Sām ḳılıcın ḳınına ḳoyub daḫı Ḫıżır nebīnüň ʿaleyhi’s-selām ḳamçısın ele aldı daḫı ṣaġ ṣol ṣaldı Ḥaḳ Teʿālā’nuň emriyle ol ḳudret ḳamçısunuň ucundan bir od çıḳdı daḫı ol perī leşkerin ḳarāra dutub yaḳdı perī çerīsi helāk olub ḳurtulancası Hümāyūn Şâh’a geldi şikāyet ḳıldılar **[7b]** Bu ʿalāmeti göricek hemāndem ḳorḳusından taḫtdan aşaġa inüb cengi ḳoyub amān dilemege ḳaṣd ḳılub kefen boynına ṣalub perīler ulularıyla Sām’uň naẓarına gelüb amān diledi Sām daḫı amān virdi andan Şāh dönüb ḳızınuň çadırına girdi ḳızı daḫı gördi kim kendünuň atası çadır ḳapusına geldi ḳızından ṭurub atasına ḳarşu varub elin öpüb didi kim pādişāh-ı cihān bu dün içre benüm üzerüme leşker çeküb benümle ṣavaş ḳılmaḳ gelmek ve ceng idüb bilmez ben bunca leşker helāk olmaḳ neden gelür didi Hümāyūn Şāh didi kim senüň lalaň baňa gelüb ḳızuň başdan çıḳdı bir ādem-zād göňül yıḳdı dāʿim anuňla ṣoḥbetde ʿişretdedur didügi cihetden leşkerüm cemʿ itdüm bunda gelüb yetdüm budur kim ceng gözüme ʿālem teng oldı didi Şāh eyle diyicek ḳız daḫı ayaġ üzre ḳalḳub faṣīḥ lisānıla dile geldi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Sām’uň ol ḳız eyledi ḥālini şerḥ
Söyledi itmedi birden daḫı ṭarḥ

Nice seyr itdügin ol Kūh u deşt
Nicesi geçürdügin yā ser-güzeşt

Dīvler anı göge dek iletdügin
Gökyüzünden baḥre inüb yetdügin

Ḳapduġın Sī-murġ ʿAnḳā özüni
Gördü ki hem Ḫıżruň anda yüzüni

Ṣoňra İblīs aňa igvā ḳılduġın
Ṭaġ içinde ejdehāyı bulduġın

Ḫanceriyle mühresini alduġın
Sām’ı zehri ṣonra bī-ḥūş itdügin

Kendü anuňçün aġlayu cūş itdügin

Taḫta alub aňa ḫiẕmet ḳılduġın

Aňa tiryāḳ içürüben sürdügin
Gözin açub ḳız ol dem gördügin

Cümlesin ḳız eyledi Şāhā beyān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

7. Ḳıṣṣa-ı Perīḫān u Sām:

Ḥakīm ḳavlince Hümāyūn Şāh ḳızından bu sözi kim diňledi Sām-süvār'uň Nerīmān oġlı aňladı yirinden ḳalḳub Sām'uň elin öpüp ʿözür diledi bildüm yā pehlevān maʿẕūr dutasın diyüb tażarruʿ eyledi andan ḥükm eyledi lalayı götürdiler Şāh didi kim yā lala ḫādim niçün baňa gelüb bu sözleri söyledüň bu ḳadar ġavġā vaḳtine gelüb yaňlış söyledüň lala ḳasem yād ḳılub didi kim yā Şāh-ı cihān hāşā lillāh kim ben kemine Şāha varam buncileyin olmayacaḳ ḫaber virem ben ḳızıňuň ḳatından ayrılmadum ırāk daḫı olmadum benden bu günāh gelmedi ṣādır olmadı didi Şāh didi kim baḳ bre ḫāʾin nā-bekār mekkār beni yalan mı çıḳarursın diyüb diledi kim helāk vücūdun çāk yırini ḫāk ide yirinden Sām ve ḳızı ve bāḳī şehzādeler perī-zādaler dilek itdiler bu ḫādim şeklinde meger Şeyṭān ola diyüb Şāhı inandurdılar tā kim Şāh daḫı vāz gelüb söz dutdı **[8a]** ʿāḳıbet Sām didi kim ol baňa ejderhāya ḳulaġuz olan şeyḫ necedür kim aňa Racīm-i bī-dīn İblīs-i laʿīn dirler oldur kim bunuň bigi mekri anuň çoḳdurur bu ḫādimüň günāhı yoḳdurur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḫādimüň şeklinde gördügin yaḳīn
Bil ki İblīs olıserdürür hemīn

Buncileyin çoḳdurur telbīs bil
Ḥaḳḳa ṣıġın ṣaḳın andan eyü bil

İy niceyi çıḳarupdur başdan ol
İy nicenüň yolın urur ṣaġ ṣol

Fitne eyle dün ü gün ḳılur fesād
İşi mekrūḥ iledürür hem ʿinād

Böyle diyüb oldı ḫāmūş anda Sām
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şāẕ-kām

8. Ḳıṣṣa-ı Dāvūd ve İşmūʾīl ʿAleyhi's-selām:

Sām böyle diyicek Hümāyūn Şāh daḫı bildi kim bu mekr iden Şeyṭān-ı merdūd ve ol mekkār-ı ḥasūdimiş **maʿaʾl-ḳıṣṣa** ol gice anda olub yarındansı ʿale'ṣ-ṣabāḥ ḳızın ve Sām'ı bile alub taḫt üzerine Süleymān-vār oturudılar taḫtı daḫı perīler çıkınlarına alub götürdiler aḫşam olunca Zerrīn şehri'ne getürdiler bir zerrīn mihmān-ḫāneye ḳondurub taʿẓīm ḳılub żiyāfet itdi göñli murādınca ḫoş dutdı andan Sām'ı ʿarusı ḳaydın ḳayurub yedi gün dügün eyleyüb ḳızın Sām'a virdi Sām daḫı gerdege girüb ḳızuñ viṣāline vuṣūl buldı perīler sulṭānı ḳatında makbūl oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Buldı ḳızuñ vaṣlına ol dest-res
Sürdi zevḳin gice gündüz pīş u pes

Eyle ʿizzet itdi Sām'a daḫı Şāh
Andan ayru olmazidi bir nefes

9. Ender Ḫātm-i Dāsitān-ı Maḳālāt-ı Firdevsī

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Buñı tems̱īl nedür işit pāk-i dīn
Ol perī ḳızıdur añla hūruʿīn

Sām olur cānuñ senüñ ṣāḥib-kemāl
Ḥıżr olur ʿaḳluñ daḫı iy ehl-i ḥāl

Cānuña ʿaḳluñ eger rehber olsa
Ḥūr u ġılmān ṭapuña çāker ola

Cehd ḳılub eylegil ṣāliḥ ʿamel
İrmeye ʿaḳlıla cānuña ḫalel

Mürşidüñ Ḳurʾān ola Rabbüñ delīl
Dü cihānda olmayasın sen ẕelīl

ʿAḳluñı çün şerḥ ideyin bir mis̱āl
Cānuñ olsun ol sözümden gūşmāl

Bir muṣayḳal[250] aynadur ʿaḳıl bil
Münʿakis[251] anda kes̱īr yile ḳalīl

Baḥr-i ezel ṣuyunda kim bir ḳaṭre nem
Ṣıçrayub rūḥa maḥal kim oldı hem

Oldı anuñla ʿilm ü insān ẕāt bil
Bildi anuñla sifl ü mirʾātı bil

ʿAḳlıladur cennet-i ṭāʿāt hem
ʿAklıla ele gelür cennāt hem

ʿAklıla esfel kişi āʿlā olur
ʿAklıla cāhil kişi dānā olur

Ẕākir ol ki bāk ola ʿaḳluñ tamām
Şākir ol ki diñlene naḳlüñ tamām

Bunda söz çoḳ ḳoyalum ṭursun bunı
Meclisi āḫir ḳılalum yā Ġanī **[8b]**

10. Der Beyān-ı Meclis-i Āḫir:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Minnet-i bī-ḥad Ḫudāya ṣubḥ u şām
Kim otuz bir meclisüm oldı tamām

Ḳudretümce söyledüm şīrīn seḫun
Diñlediler görüben ḫalḳ-ı kühün

Ḥaḳ Teʿālā ʿömre virürse amān

[250] Yazmada 'müşayḳıl' olarak yazılmış
[251] Yazmada 'münʿakes' olarak yazılmış

Kim ecelden bulam eger men zamān

Şāh Süleymān-nāme’sin söyleyevüz
Ḫoş ġarāʾib ḳıṣṣayı şerḥ eyleyevüz

Gerçe āḫir oldı ḳıṣṣa-i pür-uṣūl
Līk vardur ḥācetüm ḳıluň ḳabūl

Dileňüz Firdevsiçün ḫayr u duʿā
Ḥācetüňüz Allāh ide tā revā

Ḥaḳ Teʿālā raḥmet itsün key ziyād
Aňa kim Firdevsī’yi eyleye yād

İy Ġafūr u Sātir u Ġaffār çaḳ
Vi Şekūr ü Ḳādir u Ḳahhār u Ḥaḳ

ʿAdl iderseň yarlıġarsın Zühre’yi
Ḫışm iderseň Hārūt almaz Behra’yı

Bu ḳuluň Firdevsī itdi çoḳ günāh
Nūr-ı Aḥmed ḥaḳḳı ʿafv it yā İlāh

Cürmi çoḳdur bendenüň yoḳdur ḳarār
Sen bağışla cürmüm iy Ḥaḳ Kirdgār

Meclis āḫir oldı bu dem iy aġa
Vir ṣalāvāt sen be-cān-ı Muṣṭafā

b. Süleymān-nāmenüň Otuz İkinci Meclisinüň Ẕikrindedür

[fāiʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṭūṭiyā gel bir nefes ur söz di kim defʿ ola min
Gūş idincek Sidre üzre yüz biň āferīn

Ger füşūrda olmaduňsa ʿıyş u nūş[252] urġıl nefes
Mürde gūş idüb sözüňden ḥay ola baʿde ez īn

Furṣatuň fevt itme kim tezcek geçer ömr-i azīz
Kim beḳā yoḳdur cihānda ḳıl naẓar yārıňa bīn

---

[252] Yazmada sadece ‘ş’ olarak yazılmış

Nice peneg(?) ṭūṭī vü bülbül naġme-sāz eyleriken
Dilini dutdı cihān eylemedi ṣavt-ı ḥazīn

Şāh Süleymān ḳanı kim hükm eyledi Ḳāf'dan Ḳāf'a
Taḫtını bāda virüb terk eyledi tācı nikīn

Yā Sikender ḳanı kim nūş idem dirken ḥayāt
Görüben ẓulmet-i memātın mesken itdi zīr-i zemīn

Nemce nemce ṣorar olsaň çeşm-i lebdür bu nehir
Ẕerre ẕerre arariseň ḫaṭṭ-ı ḫāldür ḫāk-i ṭīn

Bir felek-rū çehresidür bāġ içinde yiriň gül
Bir şeker-leb-i laʿldürür bāġ içinde yāsemīn

Anca biň Firdevsī pīrin ḫāk idübdür bu felek
Nice biň Sulṭān Maḥmūd'ı ḳılupdur ḫāk yaḳīn

Demi sözüň irişmedin derdi ʿanā cānı dile
Aç gözüň ṭoldurmadın ṭopraḳ içre rū-yı zemīn

Aç kitābuň di Süleymān ḳıṣṣasından ḫoş kelām
Ṭur yirüňden geymedin yeňsüz yaḳasuz bir kefin

Dem geçer devrān döner gör ġanīmet ʿömri kim
Degme kez furṣat ele girmez şehā hem çünīn

Nāzenīnler cemʿ olupdur meclisüňe di seḫun
Söyle ʿayna ẕāta ḳarşu ṭūṭī nuṭḳ-ı şekkerīn

Nuṭḳını Firdevsī'nüň gūş eylemek isterisüň
Vir ṣalāvāt ola şāfiʿ ol şefīʿü'l-müznibīn

1. Dāsitān-ı Dāvūd Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Eflāṭūn-ı Ṣādıḳ naḳlince Firdevsī-i ḥaḳīr Süleymān-nāme muṣannifi faḳīr ol vechile aydur kim Sām-süvār Zerrīn şehri'n Hümā-yı Dil-firūz ile ʿıyş u nūş itmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ol yaňadan Dāvūd'a geldi nite ol zamān kim Dāvūd mişede ḳaldı bu yaňādan seḥergāh olucaḳ **[9a]** İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām ol nebīy-yi muṭahhar Īşā'nuň altı oġlın daḫı tennūrile

tecrübe ḳıldı ve yaġıla imtihān itdi hīç birisi rāst gelmedi pes ʿāciz olub niçe dicigin bilmedi andan Īşā'ya didi kim hīç daḫı oġluň var mıdur kim imtiḥān ḳıladır tā kim Cālūt'ı kim helāk ider bilevüz Īşā didi kim yoḳdur benüm çünki yarar oġlum yoḳdurur oġlumuň ḳuvvetlüsi İylā'dur kim dükelisinden ḳuvvetlü er yoḳdurur niçün yoḳ didi anuňçün kim Dāvūd'dan ziyāde żaʿif naḫīf oġlı yoġidi eyle ṣanurdı kim Dāvūd'dan ol altı oġlınuň ḳuvvetleri artuġidi yoḳ didügine sebeb ol idi Īşā bunı diyicek İşmūʾīl yine ḫalvete vardı ʿibādete yüz dutdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol nebī göge ṭutub ol dem yüzin
Ḥaḳḳa nāliş ḳılub aydur ol sözin

Didi iy ḫilḳat ḳılan ʿarş-ı ʿaẓīm

Ṭāʿat iden gökdeki Devhā içün
Secde ḳılan yerdeki insan içün

On sekiz biň ʿālemüň ḫalḳı Ḥaḳḳı
Cümlesinüň ẕikriden ḫalḳı Ḥaḳḳı

Bī-nifāḳ-ı ẕākirüň ẕikri içün
Enbiyānuň evliyānuň şükri içün

Şīt u Ādem ṣuḥuf-ı Mūsā ḥaḳḳı içün
Cennetiyle Ḥūr-ı Meʾvā ḥaḳḳıçün

İşbu Īşā didügi oġlum ḥaḳḳıdur
Līk bunlar çün ziyāde yoḳdurur[253]

Yā İlāhī müşkilātum eyle ḥall
Kim ezeldür pādişāh-ı bī-bedel

Ḫażretüňdür çünki ʿallāme'l-ġuyūb
Çāre senden dilerüz maḳṣūd umub

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol resūl

---

[253] Yazmada " İşbu Īşā didügi oġlum ĥaḳḳıdur çün,
Līk bunlar ziyāde yoḳdurur" şeklindedir

Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pür-uṣūl

Neşir: Ḥakīm ḳavlince ol nebī bu vechile münācāt idicek yine Cebrāʾīl-i peyk-i celīl gelüb selām virüb didi kim yā Resūlallāh Allāhu Teʿālā saña selām virüb didi kim ben erenleri bahādurları ṣūretle görmezüz belki göñüllerinüñ ṣalāḥiyyetleriyle bilürüz görürüz ʿabeṣ ḫaber daḫı virmezüz Īşā'nuñ bir oğlı daḫı vardur ayıt ki anı daḫı getürsün naẓaruña yitürsün kim ol oğlan elinde Cālūt helāk yiri ḫāk ola didi Ṭāvus-ı Ḳudsī gitdi İşmūʾīl şād olub Īşā'yı ḳığırtdı didi kim yā Īşā Ḥaḳ Teʿālā seni yalanladı sen didüñ kim oğlum yoḳdur Şāh didi kim yā Nebī-yi Allāh Ḥaḳ Teʿālā ḳavlinde ṣādıḳdur şek götüren münāfıḳdur benüm bir kiçi oğlum daḫı vardur adı Dāvūd'durur ṭağda ḳoyun güder gören bahādur dimege ʿar ider ġāyet żaʿīf naḫīf ve ḳıṣa boylu ḫastacığı kişidür beñzi müteġayyır gözleri çaḳırdur ol cihetden ḫalḳdan ʿar idüb cenge getürmedüm utandum ḥaḳīrce olduġiçün ḳoyuna gönderdüm istenilmeye ṣandum eger kim ḥācet olursa getürem Ḥaḳ Teʿālā resūlinüñ ḫiẕmetin **[9b]** Yirine yitürem didi İşmūʾīl didi kim ben senüñle bile giderem varub ol oğluñı getürmege ʿazm iderem diyüb ol seḥergāh daḫı göz gözi görmedin Cālūt yirinden ṭurmadın ikisi bile Dāvūd'a gitdiler birer ata süvār oluben ʿazm-i rāh itdiler anlar kim Dāvūd'a gelmege ʿazm ḳıldı bizüm ḳıṣṣamuz bu yañadan Dāvūd'a geldi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ger dilerseñ söylene bu dāsitān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

Kim ṣalāvāt virse dilden Aḥmed'e
Ola āḫir menzili ḫuld-ı cinān

2. Ender Dāsitān-ı Dāvūd b. Īşā ʿAleyhi's-selām Helāk Kerden-i Beşer ü Rāst Ameden-i Dehün-i Ḳudsī Be-ser-ī Dāvūd:

Ḥakīm ḳavlince rivāyet-i eṣaḥ budur kim çün kim ol gice Dāvūd İbn. Ī̇ṣā ol yatdı meger kim ol meselüňde bir arslan varidi kim ādem etin yiyici yırtıcı ʿāṣī canavaridi Dāvūd'uň reyḥāsın alub adam varduġın bilüb sorub Dāvūd üzerine gelüb ḥamle ḳıldı Dāvūd daẖı ol arslanuň geldügin bilüb eline ṣapanın alub içine Mūsā ṭaşını ḳoyub arṣlanuň gözedüb atdı arṣlanı urub beynisin çıḳarub helāk itdi daẖı bıçaḳ çıḳarub arṣlanuň derisin yüzdi bir tulum çıḳarub arḳasına urdı seḥergāh olucaḳ leşkere ṭoġru gitdi omuzunda arṣlan belinde ṣapan elinde ṭaġarcuḳ yola düşüb giderdi Allāhu Teʿālā'yı müdām ẕikriderdi ol yaňadan Dāvūd gelmekde bu yaňadan Dāvūd'uň atası Ī̇ṣā İşmūʾīl'le gitmekde yolda ikisi buluşdılar Dāvūd atası görüb bulub ḳatına geldi Ī̇ṣā daẖı Dāvūd'uň omuzında arṣlan derisin görüb taʿaccüb ḳıldı aḥvālin ṣordı Dāvūd daẖı ser-güzeştin beyān eyledi ve bir ḳaplan daẖı helāk itdügin söyledi andan Ī̇ṣā işāret itdi gelüb İşmūʾīl'üň ʿaleyhi's-selām mübārek elin öpdi ol resūl daẖı Dāvūd'uň ʿaleyhi's-selām mihri eliyle arḳasın alub yibdi andan Ī̇ṣā atdan aşaġa indi Dāvūd'ı bilüb ḥāline muṭṭaliʿ olub sevindi ve ol tennūr kim bile getürümişidi Dāvūd gelüb içine girdi oturdı şöyle ṭolu oldı kim ne boş ḳaldı ve ne ṭar geldi andan ol boynuzıla yaġı Dāvūd'uň başı üzerine ḳodı fi'l-ḥāl cūşa gelüb ḳaynadı riḳabından çıḳdan başı ṭolayu ṭutub yaġladı ne yire ṭamladı ne ẖoẕ ṣaçından çıḳub aḳdı ol resūl bildi kim Cālūt'ı helāk yirini ẖāk idecek kimesne budurur andan Dāvūd'a suʾāl itdi kim hīç ceng ve düşmāna āheng itmek elüňden gelür mi özüňi ḳuvvetüňi nice bilürsin imtiḥān itdügüň var mıdurur didi Dāvūd didi kim kendümüň ḳuvvetin ol ḳadar bilürem ki ḳaplanuň ve ayunuň çeňesinden dutam ḳıçına dek iki yırtam **[10a]** Bu arṣlanı daẖı bu gice helāk ḳıldum postın daẖı yüzüb aldum.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İtmişemdür buncileyin şīr-i merd
Bir ṭaşıla başın itdüm şöyle ẖurd

Nice arṣlanı itmişemdür ben helāk
Anca düşmān yirin itdüm daẖı ẖāk

Himmet it ki ḳılavuz Cālūt'ı mürd

Eyleyem ṭaşile başın daḫı ḫurd

Ḳuvvet içre beşerse Cālūt Şāh
Eyleyem ʿömrin anuň lā-bud tebāh

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām Dāvūd'uň sözini kim işitdi be-ġāyet begenüb erligüne taḥsīn ḳılub āferīn itdi andan Dāvūd'la sürüb leşkere geldiler ṣabaḥdan intiẓār çeküb Ḫālıḳ'a ʿibādet ḳıldılar bu yaňadan çünki ol gice geçdi ʿale'ṣ-ṣabaḥ oldı cihān mülki gün şuʿlesiyle kim ṭoldı İşmūʾīl'le Dāvūd ʿaleyhi's-selām ṣubḥ namazın ḳılub namazdan niyāzdan kim fāriġ olıcaḳ ol nebī ḥükmine ol Tābūt-ı Tevrāt ile yedi biň ʿālim nevbetce başları üzerlerine getürdiler geçmiş mürsel nebīler ervāḥlarına ṣalāvāt virdiler Allāh'a tekbir getürdiler daḫı düşmān cānibine yürüdiler ol yaňadan daḫı Cālūt Şāh seksen dört biň Benī- İsrāʾīl ḳavmiyle atlara süvār olub on iki sıbtuň melikleriyle ceng āletin üzerlerinde ara yire ḳılub ʿalemlerin çözüb ṭabl u nefīrler urulub borı ṣurnalar urulub kūs-i harbīler çalınub düşmāna muḳābil muʿārıẓ olub ṭurdılar ḫışm u kīne el ḳılıçlarına urdılar Ṭālūt Şāh daḫı bir bād-ı yay emr-i nāżır ata süvār olmışidi ġavī ʿalemler şıḳḳasından rū-yi zemīn lāle-zār olub ṭolmışidi erenler naʿrasından ṭaġ u felekler gümledi ve atlar süheylinden ṭas-ı gerdūn çıňradı.

Naẓım:

mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün

İki leşker muḳābil ki ṭuruşdı
Toz ayaḳdan çıḳub göge irişdi

Gören ṣandı ḳıyāmet günidür ol
Ḫalāyıḳ dirilüb ḥaşre girişdi

3. Ceng-i Dāvūd u Cālūt:

Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt Şāhuň cengin āhengin kim ol cānibden Cālūt gördi ġażaba gelüb ḳaḳıyub otuz altı pāre ceng āletine müstaġraḳ olub üç yüz baṭman demürden ışıġın başına urdı ṭaraba taḫtası bigi ḳılıç ṭaḳınub Raḫş'a süvār olub dört yüz ḳırḳ dört biň ʿAmāliḳa dil-āverlerin ṣaġ ṣol yanına alub ḳalb-i cenāḥ ārāste ḳılub pūlād süňüsin eline alub leşkerinüň önüňce gelüb bir ādem irsāl ḳılub Ṭālūt'a gönderdi kim kendüzi meydāna gelsüň ceng idelüm veyāḫūẕ **[10b]** Kendüzi ḳorḳarise yerine bir pehlevān göndersün anuňla ceng-i āheng idelüm eger kim ol benüm başımı keserse benüm tācum taḫtum milk ü raḫtum ol Ṭālūt'uň ola memleketüme Ṭālūt beglük ḳıla ve ger kim ben anuň başın kesersem bu ḳurulmış yayını yaṣarsam anuň memleketi tācu taḫtı devleti benüm ola didi ol ḳāṣid daḫı gelüb Ṭālūt'a Cālūt'uň sözin kim degürdi Ṭālūt'uň ḫavfından beňzi taġyīr oldı gevdesinüň ḳanı ḳurudı sürüb İşmūʾīl peyġāmbere gelüb Cālūt'uň ḫaberin virdi İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām didi kim yā Ṭālūt iy fertūt bu Īşā[254] oğlı Dāvūd bu gün Ḥaḳ Teʿālā'nuň celle celāluhu emriyle Cālūt'uň başın keser ḳılıcın ʿarş ayaġı altında aṣar ammā kim sen daḫı buňa ʿivaż ne virürsin söylegil idecegüň iḥsānı billü eylegil didi Ṭālūt Dāvūd'ı gördi taʿaccüb ḳılub ṭurdı andan yine ol nebīnüň sözinle ʿamel ḳılub didi kim yā resūlallāh her kim ki Cālūt'ı helāk iderse bir ḳızum vardur aňa virüb Urum memleketünüň nıṣfın daḫı aňa virem didi bunuň üzerine ʿahd u ḳarār itdiler daḫı Dāvūd'ı ceng itmek içün yaraḳlarıla ṭonatdılar cebe cevşen geyürdiler eline ḳılıç virdiler bir ata bindürdiler Cālūt'dan yaňa ceng itmege gönderdiler Dāvūd biraz yir kim gitdi göňlinde tebdilāt görüb sürüb yine gelüb Ṭālūt ḳatına yitdi didi kim baňa yoldaş gerekmez Yarıcı Sübḥān yeter baňa bu at cebe vü cevşen gerekmez baňa bilümdeki ṣapan yiter Ḫudā rāst getürürse bende üç ṣapan ṭaşı vardur anı üç ṭaşile helāk yirini ḫāk idem didi daḫı ol yaraḳları giderdi daḫı yayan oldı eline ṣapanun alub ʿazm-i Cālūt ḳıldı çünki Cālūt'uň leşkerinden yaňa kim gitdi gelüb Cālūt'uň meydānı içinde ṭururken ḳatına yitdi Dāvūd egerçi kim kiçi boyluyidi velākin nübüvvet eṡeri yüzünde ẓāhir ve ḳuvvet-i ṣalābetle şecācatle māhir idi yayan sürüb Cālūt'a gidicek cenge āheng idicek Dāvūd'uň ulu ḳarındaşı İlyā'nuň yüregi doymadı Dāvūd'uň ardından yitdi yaḳasından muḥkem ṭutdı cenge varmaġa menʿ itdi didi kim sen bir żaʿīf naḥīf ḫasta-

[254] Yazmada ' Ītā ' şeklinde yazılmış

mizāc kişisin henūz oġlan ve yabanda yürür çobansın sen ḳanden Cālūt bigi pehlevānla ol ḳan içici yedi başlu ejdehāyıla ceng-i ḫuṣūṣā kim yaraḳsuz çıplaḳ cenge āheng idesin didi verhem eyledi Dāvūd dönüb didi kim yā İlyā ḳarındaşum baña ḫor baḳma ḳolına ḳuvvet nuṣret viren Allāh'dur diyüb sözüni eslemedi gitdiler gelüb Cālūt'uñ ṭurdıgı meydān içine yetdi **[11a]** Ez īn-cānib Cālūt-ı güm-rāh daḫı gördi kim bir çoban elinde bir ṣapan yayanla göreyim kim eger cenge geldiyse musaḫḫaraya alayım didi daḫı at sürüb meydāna girdi ṣanasın kim bir ḳaġan arslandurur kim Dāvūd ḳatına gelüb irdi andan Dāvūd'uñ elin aldı ṭurdı daḫı at başın çeküb Dāvūd'a didi kim iy çoban nice bu yayan ve çıplaḳ yaraḳsuz neye meydāna geldüñ ki baña āheng idesin yoḳsa bu meydān için ḳoyun aġulımı ṣanursın evvelā kim ḳurdla ceng idesin Dāvūd didi kim geldüm senüñle ceng idem eger kim ḳurd ola dirsin yevāḫūẕ ḳaplan veyā arslan olasın bu ṣapan ṭaşınla ḳafañı delüb ḳanuñdan yiryüzini lāle-reng idem Cālūt aytdı kim iy çoban aduñ nedür söylegil bilem andan soñra bu ḳılıçıla seni iki pāre idem Dāvūd didi kim benüm adum Ī̇şā oġlı Dāvūd'durur bir güne ḫürce ḥaḳīrce çobanam ammā kim aṣlında ceng idicek ḳaġan arslanam ne arslan ki yedi başlu evrenem Cālūt didi kim iy çoban nice benüm atum yügrük ḳılıcum keskün ḳolum ḳuvvetlü başum devletlü senüñ ṣilāhuñ yoḳ elüñde bir deste çubuk vardur kim ceng yaraġı degildür bir elüñde daḫı ṣapanuñ var ṣapanıla ḳurd ḳuş kovulur it urulur bu meydāndan çıḳ ki ḳoyun otlaġı degüldür.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Meger çoban Beni ḳoyın ṣanursın
Ya bu cengüñ işin oyun ṣanursın

Nedür ṣapan anı cenge getürdüñ
Meger cānuñ ḳażālara yitürdüñ

Eger ins ü ve ger cin ü yāḫu dīv
Ẓafer bulmaz baña Güderz ile Gīv

Benem şīr u ʿadū ḫargūş olur hem
Beni aʿdā görüb bī-hūş olur hem

Yedi deryā gözümde nemce yoḳdur
Ḳamu ādem baňa şalġamca yoḳdur

Ne ādem ki temī(?) ʿİfrīt ü nerre
Degül cismüm öňünde topu terre

Bu yirüň ḳulpı olsa dutaydum
Hevāya ḳaldurub göge ataydum

Oḳ atarsam felek tasın delem ben
Süňü dürtem öküz baġrın delem ben

Nedür çoban aňa ḳarşu varam ben
Sili ṣalsam ḳanın yire ḳaram ben

Git iy çoban bu gün meydān içinden
Muḫanneṣsin özüň merdān içinden

Bunı böyle diyüb naʿra ururdı
Sürüb Dāvūd'a ol gelürdi

Neṣir: Ḥakīm ḳavlince Cālūt-ı pehlevān-ı mekkār ve ol merdūd-i nā-bekār böyle diyüb laf urucaḳ Dāvūd didi kim yā Cālūt ve iy laf urucı fertūt sen putuňa ṣıġınursın ben Allāhu Teʿālā'ya ṣıgınuram ki Nemrūd bigi ʿāṣī-yi biryiem ḳaya birle helāk maġzını çāk yirini ḫāk eyledi ve eger kim sen ḳuvvetüňe ṭayanursaň **[11b]** Ben ol Ḫālıḳ'a tekbīr ḳıluram ki yedi ḳat yiri götüren öküzi bir sinege zebūn eyledi ve ṭoḳuz ḳat felegi ḳuşadub içinde olan ejdehāyı bir żaʿīf melege maḥzūn meftūn eyledi yā Cālūt senüň yaraġuň varısa benüm Allāh'um var senüň ḳuvvetüň leşkerüň ceng-cū serverüň dil-āverüň varsa benüm Ḥāfıẓ u Nigehdār Şāhum vardur lafı ḳo erlik göster.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün ki meydān içre Dāvūd ol zamān
Naʿra urdı daḫı didi bī-gümān

Nice çoban key bahādur serverem
Ḳılıcumdan istedi Merrīḫ amān

Pūşt-pā ṣalsam Semek baġrın üzem
Muşt urursam bozula çarḫ-ı girān

Ḳāf-ı Sī-murġ oḳuma virür yelek
Kişeme(?) ḳavs-ı ḳuzaḥdurur gümān

Himmet itsem zer ḳuşanur bir gedā
Heybet istem ḳan ḳaşanur Ḳahramān

Ṣuya ṭalsam ḳayd iderem men neheng
Ṭaġa çıḳsam ṣayd idem pīr u peyān(?)

Bir ṭaşıyla başuň urub ḫurd idem
Ṣapma saḳın ṣalar olsam ṭaş-ı ṣapan

Ger eriseň ṭaşumı ṣavġıl benüm
Tā göresin kim olub işbu çoban

Böyle diyub anda Dāvūd iy emīr
Naʿra urdı virdi yanḳu āsumān

Diňle imdi cīl u cāndan ḳıṣṣayı
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān

4. Dāstān-ı Helāk Kerden-i Cālūt-ı Kāfir-i Be-dest-i Dāvūd bin Īşā:

Loḳman ḥakīm ḳavlince rāvī aydur Dāvūd eyle diyicek Cālūt ġażaba gelüb ol ṭaraba taḫtasını gibi ḳılıcın çıḳarub eline aldı daḫı Dāvūd'uň üzerine at ṣaldı Dāvūd daḫı Allāhu Teʿālā'ya ṣıġınuben ol üç ṭaşı ṭaġarcuḳdan çıḳarub ṣapan içine ṣaldı Ḥaḳ Teʿālā'nuň ḳudretiyle ol üç ṭaşı bir ṭaş bigi alub daḫı Dāvūd bismillāh diyüb Cālūt'uň ḳarşudan gelür bikesen ḳafasın gözedüb atdı Ḥaḳ Teʿālā ol ṭaşlara yeli ḥavāle itdi yil ol ṭaşı ḳuvvetile alub Cālūt'uň başına urdı gelüb ol ışıġuň ṭoḳunub yoġurdı eyle kim beyni ḳafasından ṭaşra çıḳdı ḳan revān olub Nīl Irmaġı bigi aḳdı ol ṭaşlar Cālūt'uň ḳafasından çıḳub rīze rīze olub ṭaġıldı şol ocaḳ ḳum bigi Cālūt'uň çerīsi ṣaġışınca tā andan her pāresi bir kişiye irişüb helāk yirini ḫāk eyledi nitekim ol server-i kāʾināt ve mefḫarü'l-mevcudāt müctebā ve muḳtedā Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir avuç ṭopraḳ alub Bedr Ġazāsında kāfirlerden yaňa

atdı Ḥaḳ Teʿālā yeli ol toprağa ḥavāle eyledi ol kāfirlerüň dükelinüň gözlerine ṭopraḳ ṭoldı anuňla münhezīm olub helāk oldı bunda daḫı Ḥaḳ Teʿālā Dāvūd'uň **[12a]** Ṭaşını ancılayın ḳıldı çün kim ol leşker-i ʿAmāliḳa helāk olub ḳanlarından yiryüzi ṭoldı Dāvūd daḫı defiʿ varub Cālūt'uň başını kesdi terküye aṣdı atına binüb ḳılıç ṭaḳınub ṭācını başına güyüb Ṭālūt'a geldi Ṭālūt görüb şād olub nüvaḫt ḳıldı ve İşmūʾīl daḫı ʿaleyhi's-selām Dāvūd'uň erligin dil-āverligin ki gördi duʿā ḳılub nuṣret viren Allāh'a delim şükürler itdi secdeye yüz urdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İtdi bī-ḥad şükri ol dem Rāzıḳa
Düşmene nuṣret viren ol Ḫālıḳ'a

Ḳul gerek ki ide Ḫālıḳ şükrini
Cān u dilden ḳıla Rāzıḳ ẕikrini

Ḫocaya ḳul itdügince ṭāʿati
Bil kim artuḳ olur anuň niʿmeti

Devlet-i bāḳī dilerseň kāmkār
Ḥaḳḳa ṭāʿat eylegil leyl ü nehār

[-----------------------------------][255]
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pür-uṣūl

5. Dāsitān-ı Ḳıṣṣa-ı İblīs-i Aleyhi'l-laʿne:

Ḥakīm ḳavlince çün kim Dāvūd ʿaleyhi's-selām Cālūt'ı depeledi ḳanın yiryüzine sepeledi fetḥ ü ẓafer ki buldı andan ṣoňra Ṭālūt ḳatında ḫaṣ oldı andan Ṭālūt ḳırḳ biň er urundıleyüb ʿAmāliḳa ḳavminüň vilāyetlerin ġāret ḳavmini esīr-bend-i zencīr ḳılub ḫasārat itdiler yedi gün ol ilde aḳın ḳılub sekizinci gün ṣubḥ-demden göç idüb gitdiler Ḳudüs şehrine yitdiler Ḳudüs şehrine bir menzil yir ḳalıcak çavuşlar gelüb Cālūt'uň başını Ḳudüs ḳalʿasınuň ḳapusına süňüye ṣancıdılar şāẕıluḳ

[255] Mısra yazılmamış.

itdiler ve ḳılıcın daḫı Ḳudüs ḳapusına aṣdılar ve şehri ṭonatdılar ve ne ḳadar ekābir aʿyān varsa pīr ü cüvān ʿavrat ez cümlesi Ṭālūt'a ḳarşu çıḳdılar idi ʿavratlar ellerinde defler çalub Dāvūd'uñ Ṭālūt'uñ öñünce yürüyüb medḥ itdiler şaẕıluḳlar ḳıldılar Ṭālūt'ı añmadılar Ḳudüs şehrine gelürken ṭabl u duhūllar dögilüb Benī-İsrāʾīl şāẕıluḳ ḳılurken İblīs-i laʿīn ve pür-telbīs-i bī-dīn hevā yüzinden dem çeküb kendünüñ ẕürriyetiyle uçub giderken felek yüzünden rū-yi zemīni seyrider gördi kim Ṭālūt Cālūt'uñ başını kesmiş Ḳudüs şehrine aṣmış Dāvūd'ı gördi bu bahādurlıḳ Dāvūd itdügin kim bilüb ṣordı tācın yire urdı daḫı riḳḳatile āh āhından felek ẕātın siyāh ʿalevinden Ḳudüs ṣahrāsınuñ āhını kāh eyledi Kenes'le Dines görüb didiler kim ey emīr-i laʿīn Şayṭān-ı bī-dīn niçün āh vāh efgān gökyüzin duḫānuñdan siyāh ḳılursın ḥālüñ zevālüñ yoḳsa Dāvūd oğlı Süleymān dünyāya mı geldi senüñ ẕürriyetüñ ayaḳda ḳaldı didiler Şeyṭān-ı Racīm didi kim bu Ṭālūt'uñ ṣag ṭarafında Cālūt'uñ atın binüb ḳılıcın ṭaḳınan Īşā oglı Dāvūd'ı yoḳsa **[12b]** Kim gördüñüz ol Süleymān bunuñ bilinden vücūda gelse gerek benüm ẕürriyātuma ben bilürem ki neler ḳılsa gerek āh kim bu Dāvūd'ı eger helāk yirini ḫāk olmayacaḳ olursa Süleymān yaḳın zamānda dünyāya gelür benüm ḫālüm müşkil olur velīkin buña bu Dāvūd'ı helāk itdürmek içün Ṭālūt göñline vesvese düşürmek gerekdür diyüb Racīm kendüzin ol aydıcı ʿArab ʿaḳreb ṣūretine ḳoydı yol kenārınca ṭurdı daḫı eline def alub elḥān-ı āvāzile Dāvūd'uñ atı öñünce yürüdi daḫı bu vechile Dāvūd'ı medḥ idüb ebyātlar oḳudı bülbül-veş dile gelüb şaḳıdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿĀlem içre ḳopmışdur bir bahādur pehlevān
Ki‿oldurur Cālūt üzerine ceng idüben bu zamān

Nice biñ biñ leşkeriyle geldi Ṭālūt aña pes
Bulmadı Cālūt'a furṣat eyledi ceng-i ḳırān

ʿĀḳıbet Ṭālūt olunca ʿāciz u zār u nizār
Virdi Dāvūd ayağına yas urub itdi fiğān

Tā ki Dāvūd acıyuben geldi cenge girdi ol

Kesdi Cālūt'uñ ol başın atın binüben dökdi ḳan

Ḳılıcın bir ṣalduġınca biñ kişi öldürürdi ol
Ḥamlesine ṭurmadı [ol] düşmeni ḳacdı hemān

Artuġıncaḳ anadan Dāvūd'a beñzer ṭoġa key
Fażl içinde Ḫatem oldur erlük içre Ḳahramān

[---][256]
Devletiyle dā᾿im olsun ʿālem içre kāmurān

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Racīm bunuñ bigi sözler söyleyüb Dāvūd'ı medḥ eyleyüb Dāvūd'uñ rikābı gidicek ne ḳadar aydıcı begler medḥ idici ʿArab ʿavratları varısa gelüb Racīm'üñ ḳatına cemʿ oldılar Dāvūd'ı medḥ idüb defler çalub ġulūv ḳıldılar hīç birisi uşaġı ve irisi Ṭālūt'ı medḥ itmedilerse anuñ öñünce ebyāt oḳuyub itmedilerse Ṭālūt'uñ göñli be-ġāyet perīşān olub göñlünde didi kim hey hey bu Ḳudüs ḫalḳı görüñ kim Dāvūd'ı nice taʿrīf iderler ve atı önüñce giderler benüm adum añılmaz kim pādişāham Dāvūd'uñ adını añub söylerler medḥ eylerler eger kim ben buña ḳızum virüb urursam ve memleketüñ nıṣfını virürsem bu Dāvūd'ı Benī-İsrā᾿īl ḳavmi bekleyüb benden yigleyüb beni milkden çıḳarub ḥaḳāret ilem günem baña ḫasāret iderler yigreki budur kim furṣatında Dāvūd vücūdını yirden ayıram ḳanını ḳara yire ḳaram didi göñlinde kin dutdı furṣat.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Göñül içre baġladı Dāvūd'a kīni ol hemān
Gözedürdi furṣatı kim eyleye ʿömrin temām

Günde yüz kez ḳaṣd iderdi başına Dāvūd'uñ ol
Līk anı ṣaḳlaridi Ḥāfıẓ u Rabbü'l-enām

6. Ḳıṣṣa-ı Vaṣiyyet Kerden-i İşmū᾿īl ʿAleyhi's-selām Dāvūd Rā:

[256] Mısra eksik

Ḥakīm ḳavlince çün ki Ṭālūt ile Dāvūd ol zamān kim Ḳudüs şehrine yitdiler Ḳudüs ḫalḳı daḫı taʿẓīmile teklīfle Ṭālūt'ı sarayına ḳondurdılar ʿizzet ḳıldılar andan ṣoñra **[13a]** Dönüb Dāvūd'ı daḫı iʿzāz [u] ikrāmile bir mihmān-ḫāneye getürdiler ḳondurub ḫiẕmetin şerāʾiṭin yitürdiler andan İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām ve ol resūl-i rehber daḫı Ḳudüs mescidine vardı ʿibādete yüz sürdi bunuñ üzerine iki ay geçdükden ṣoñra bir gün Ṭāvus-ı Ḳudsī gelüb selām virüb didi kim yā nebiyyallāh Ḥaḳ Teʿālā saña selām virdi daḫı andan ṣoñra şölye buyurdı kim vaḳt oldı kim bizden yaña sefer dārü'l-fenādan dārü'l-beḳāya güẕer ḳıla imdi anuñ yirine Dāvūd peyġāmber ḫalīfe ve server olucaḳdur Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḥükm ḳılacaḳdur gerekdür kim kendünüñ yirine Dāvūd veliahd sekīne ve Mūsā ʿaṣāsın ve Yūşaʿ ʿilmin aña virmek cehd eyleyesün didi daḫı peyk-i celīl ve melik-i Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām ʿarşa ʿurūc itdi gitdi İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām ol gice tā ṣubḥ oluncaya dek Ḥaḳḳa ʿibādet ve münācāt eyledi ṣubḥ oluncaḳ Ṭālūt-ı şehriyārı ve Dāvūd-ı nām-dārı ve Benī-İsrāʾīl ḳavminüñ ekābir ü eşyāsın pīr ü bernāsın Īşā'yıla on iki sıbṭuñ aʿyānların Āl-i Yaʿḳūb'uñ merd-i meydānların ḳıġırub yirlü yirine kim oturdılar andan İşmūʾīl nebiyle ol Allāhu Teʿālā'ya ḥamd idüb andan Benī-İsrāʾīl ḳavmine naṣiḥat eyledi didi kim ey ḳavm bize Ḥaḳ Teʿālā ḫażretine oḳudı aña teveccüh iderüz dārü'l-fenādan dārü'l-beḳāya rıḥlet ḳılub giderüz ammā kim Allāhu Teʿālā'nuñ emri bunuñ üzerinedür kim yirüme Dāvūd bin Īşā ḫalīfe ola sefere ḥükm-i ḥükūmet ḳıla ve sekīneyi ve Mūsā ʿāṣāsın ve Yūşaʿ bin Nūn ʿalemi aña teslīm ḳılam benden ṣoñra Dāvūd'a nübüvvet irsāl olacaḳdur ve Ṭālūt'dan ṣoñra daḫı Benī-İsrāʾīl'üñ on iki sıbṭına hükūmāt ḳılacaḳdur pes size daḫı lāzım gelen budur kim Dāvūd'a iṭāʿat ḳılasız didi andan sekīneyi ve ʿāṣā-yı Mūsā'yı ve Yūşaʿ ʿalemin Dāvūd'a teslīm eyledi daḫı dönüb Dāvūd'a bu vechile naṣīḥat ḳılub taʿlīm eyledi didi kim yā Dāvūd ḳırḳ yaşuña kim giresin nübüvvet risālete iricek saña Zebūr Kitāb Ḥaḳdan münzel olacaḳdur ve ṭapuñ Benī-İsrāʾīl ḳavmine ḫalīfe olub ḥükm ḳılacaḳdur ammā kim saña lāzım gelen budur kim ʿibādetden ḫālī olmayasın maʿṣiyet āb-ı rū-yı yire dökmeyesin yaramazluḳ ṭoḫumın yire ekmeyesin kim bir kişi ne kim ekerse anı götürür ne ḫalıca ṣalarsa anuñ üzerine oturur ve daḫı yā Dāvūd Ḥaḳ Teʿālā bir kişiye devlet ʿaklı vire cihānda ol eylükden ġayrı nesneye dürüşmeye ve ʿāḳil daḫı oldur

kim kendüzinden ulularile ʿadāvet bağlayub irişmeye ve daḫı yā Dāvūd ve ʿömre devlete maġrūr olmayasın ki yāḫuẕ benlük ucından İblīs bigi Ḥaḳ dergehinden rūz il içinde ḫūr olmayasın ve daḫı **[13b]** Yā Dāvūd cehd it kim işüñ ʿāḳil yana ve ādemi yana ola ve azād ol kişidür kim ġuṣṣadan rencden emīn ola ve bay oldur kim nefs-i kerīm ve Allāh virdügine ḳanāʿat ḳıla ve daḫı cehd it kim Ḥaḳ virdügine ḳanāʿat ḳılasın ʿālem içre raḥatluḳ bulasın ḥarīṣ olan miḥnetden ḫalāṣ ḫalḳ içinde ḥürmetlü ve begler ḳatında ḫaṣ olur egerçi kim ṣūretā ḥarīṣ olan genc ḳazanur velīkin maʿnīde derd ü renc zīrā mal oldur kim anı ḫayra viresin ḫayra gitmeyen malı niçün diresin ve daḫı yā Dāvūd dünyāya aldanmaġıl dünyā saña bāḳī ḳala ṣanmaġıl daḫı bir naṣiḥatüm saña budur kim eger Ṭālūt saña yavuz ṣanursa ġam degül kim aṣil-zāde degüldür sen Yehūdā neslinden Īşā oġlısen bugün Ṭālūt'dan maʿnī yüzünde hem evlā hem aṣlīsin zīnhār aña uymaġıl yavuz sözüni ḳulaġa ḳoymaġıl eylügi elden ḳomaġıl didi daḫı dönüb Ṭālūt'a didi kim yā Ṭālūt zīnhār Dāvūd'ı arturmaġıl ʿahdüñden dönmeġil Dāvūd'a yavuz ṣanmaġıl ṣoḥbetinden uṣanmaġıl ḳızuñı Dāvūd'a taʿcīl dutub nikāh it ʿahdüñden dönüb zīnhār fesāda virme işiñi ṣılāḥ it ʿadl-dādı elden ḳomaġıl ḥasūd sözine uymaġıl.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Eylügi elden ḳoyub olma yavuz
Añ anı kim ṭoliser ṭopraḳ bu göz

Eylük it kim eylük itse bir kişi
Dost oliser aña erlük gerdişi

Çün yavuz dimiş eyülükdür eyü
Kim yavuzuñ oliser başı ḳayu

Eylük eyle dāʾimā Dāvūd'a sen
Tā ki yarın yanmayasın oda sen

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol resūl
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pür-uṣūl

7. Der Vefāt-ı Kerden-i İşmū'īl ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince çün kim İşmū'īl ʿaleyhi's-selām bu vechile naṣīḥatlar kim itdi üç gün daḫı ecel balını azıġa(?) üzre yetdi daḫı daʿ-ı Ḥaḳ ve vidāʿ ḳılub anuñ daḫı felek cehresine türāb urutdı pāk ṣuyıla sünnet üzre yudılar andan ḥarīr bezinden bir kefen ṣarub ḳara yirüñ ḳarnın yarub defn itdiler felegüñ ʿādetidür kim her vücūdı helāk ide çarḫuñ irādeti bu kim her mevcūdı adem ḳılub ḫāk ide zīrā kim çarḫ-ı ġaddār ʿömr-i nā-pāyidārdur ḳanḳı Yūsuf dāmeni bu Zelīḫā'yı birden çāk itdi ḳangı nebīnüñ vücūd-ı lā ve bu felek-i kej-rev ḥāk itdi ḳanḳı āfitāb-ı felekdür kim ʿākıbet oġul bulmadı ve ḳanḳı Efrāsiyāb-ı nīk-baḫtdur kim dünyā hevesinüñ hevesinde yilerken tācsuz ḳılmadı ve ḳanḳı Süleymān-ı tāc-dārdur kim cihān sarayınuñ serīrine tāc u ṭaḫt virmemiş taḫt devletsüz ḳalmaya ḳanḳı Ḫüsrev'üñ Ḳubad Şāhdur kim bu mevt **[14a]** Şarābın içmemiş ola ve ḳanḳı Nūşīr-revān ve Hürmüz ü Ḫüsrev ü Ḳārūn'dur ki tāc u taḫtından el çeküb ḳahırla yire girmemiş ola bu ḳubbe-i eflāk bu ʿaẓāmetile aḫir ḫarāb olub bozulsa gerek ve bu rū-yi zemīni toz bigi tozuben Gav u māhi bili üzülse gerek ve bu yüce ṭaġlar ki görürsin çolah yayından çıḳan penbe bigi ṭaġılsa gerek ve bu çaġlayub aḳan ṣuları kim naẓar ḳılursın ṣoġulsa gerek ne bārūyidi cihān berg eger kim olmasayidi içinde derdile merg.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bu saray-ı ʿālem olur gerçi berg
Līkin āh ki içi ṭolu derd ü merg

Ḥāl-i ʿālem budur imdī zāt-ı pāk
Her vücūdı idiserdür ṣoñra ḫāk

Var mı ādem olmadı sinde türāb
Var mı maʿmūr olmadı āhir ḫarāb

Yirde lāle bite mi ki ṭaġ yoḳ
Var mı ṭūṭī bāġ[257]-arā ki zāġ yoḳ

[257] Yazmada "yaġ" şeklindedir

ʿİşreti kim gördi yā zaḥmet sözin
Vuṣlatı kim sürdi yā ḥasret sözin

Ṣıḥḥati kim gördi kim irmeye mevt
Furṣatı kim sürdi kim bulmaya fevt

ʿĀlemüñ ẕevḳi degür [mi] ḳahrına
Şekkerinüñ leẕẕeti yā zehrine

Genc-i dünyā degmeye mārına hem
Genc-i gülzārı daḫı ḫārına hem

Ḥāli çarḫuñ budurur Firdevsin pes
Çāre ol ki ṣabr idesin sözi kes

Ḫūb bilürsin irişür cisme ḫalel
Kim gelür bu cān evine ol ecel

Sözlerümdür pend ü rāḫ-ı mis̱l-i genc
Sözüme ṭalib benüm pīr ile genc

Söz gerek ki ḳala senden yādigār
İde tārīh aña s̱ānī rūzigār

Diñle imdi bu Süleymān ḳıṣṣasın
Vir ṣalāvāt defʿ idüb dil ġuṣṣasın

8. Ḳıṣṣa-ı İġvā Kerden-i İblīs:

Ḥakīm ḳavlince çün kim İşmūʾīl ʿaleyhi's-selām vefāt itdi Dāvūd daḫı sekīne alub Mūsā ʿaṣāsıyla ve Yūşaʿ ʿalemiyle ucun o Ḥūr ḥiṣarına iletdi atası Īşā'ya emānet virdi daḫı yine dönüb Ṭālūt'a gitmek Ṭālūt'uñ ḳızın almaġa cehd itmek dileyicek Īşā didi kim ey ciger küşem gel zīnhār Ṭālūt'uñ ḳızın almaġıl Ṭālūt saña yār yoldaş ola ṣanmaġıl ben Ṭālūt'uñ firāset yüzin cehresine kim naẓar ḳıldum ḳaṭʿā andan eyilük gelmeyecegin bildüm zīrā kim Ṭālūt'uñ aṣlı bed-baḫtdur egerçi kim ṣāḥib-i tāc u taḫtdur ḳorḳaram ki andan saña żarar gele didi gerçi çoḳ naṣiḥat virdi ammā kim Dāvūd sözin dutmadı başumda taḳdīr ne kim yazdıyısa ol gelür tedbīrile iş olmaz kim takdīrullāh tedbīri bozar didi atası sözin işitmedi andan soñra Dāvūd

diledi kim ḳarındaşların bile alub gide varub Ṭālūt'a ḫiẕmet ide ammā kim Dāvūd'uñ [14b] Atası ve ḳarındaşları bile gitmediler Dāvūd'a iṭāʿat itmediler Dāvūd yine yaluñuzca Ṭālūt ḳatına yitdi gelüb ḫiẕmetine yüz ṭutdı Ṭālūt ḳaṣd eyledi kim İşmūʾīl'üñ ʿaleyhi's-selām sözüni ṣımaya ḳızını vire nikāḥ ḳılayidi ʿahdinden dönmeye fesāda varmış işini ıslaḥ ḳılayidi Dāvūd daḫı intiẓār çekerdi kim ne vaḳt Ṭālūt'uñ ḳızı viṣāle vuṣūl dergehinde dāmādı maḳbūl olaydı ammā kim İblīs-i bī-dīn-i laʿīn gördi kim Ṭālūt İşmūʾīl nebī'nüñ sözini ṭutar memleketünüñ nıṣfın ḳızını daḫı Dāvūd'a virüb urur Dāvūd'a virür didi kim hey hey ol benüm evvelki iġvām Ṭalut'a teʾs̱īr itmedi bu kez daḫı iġvā vireyim ola kim Dāvūd'ı öldürdem dostların aġladuram düşmānların güldürdem dönüb ol melʿūn furṣat gözetdi ol ḳadar ṣabr itdi tā kim bir gün Ṭālūt Benī-İsrāʾīl aʿyānlarıyla merd-i meydānlarıyla şikāra giderlerdi Ḳudüs'üñ ṣaḥrāsında olan canavarları bāzile tāzile şikār iderdi nāgeh gördiler kim bir pīr-şekil kimesne bir ulu aġacuñ gölgesinde oturmış öñünde bir reml taḫtası var ṣaġ ṣol kitābların yıġaḳomış ʿilm baḥrinde kendüyi yitürmiş kendü ḳatına varub ḫużūrile ḫuşūʿ ile gāh kitāblarından müṭālaʿa ḳılub ve gāh bir zamān ṭurub tefekkür ʿālemine varur Ṭālūt ol pīri görüb atdan inüb yayan ḳatına vardı selām virdi ol pīr ʿaleyte aldı andan ol pīre Ṭālūt didi kim yā şaḫṣ-ı köhne ne kişisin ḳanden gelürsin ve ḳande gidersin ve kitāblara baḳub ne dirsin ol pīr didi kim ben üstād-ı remmālem Ḫaṭā milkinden gelüb geçüb maġrib zemīne giderin her kişiye kim ṭūş olam müşkilātın ḥal ider men.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿİlm öküş her ʿulūmı bilürem
Müşkilātı neyse ben ḥall ḳıluram

Var mı müşkil anı ben kim bilmedüm
Derd ola mı kim aña dermān ḳılmadum

Her kişinüñ nīk-bedden bī-gümān
Başına [hem] ne gelürse bu zamān

Gelmişin[258] ü gelecegin daḫı hem
Şerḥ iderem cümlesini bīş ü kem

Böyle diyüb oldı ḫāmūş ol kişi
Diňleyüben şehriyār ṣaldı başı

Neşir: Ol pīr böyle diyicek Ṭālūt Şāh didi kim yā remmāl reml çizüb ṭāliᶜ dutub gör kim bu memleket sulṭānı ḳandedürür ve ne iştedürür ve ne cünbüşdedür bir reml çizüb naẓar ḳılub didi kim bu memleket Şāhın ᶜalem birle yerde gökde istedüm bulmadum ammā kim bir remmālile bir aġaç dibinde oturur bigi görünür bu müşkili ḥall ḳılmadum diyüb yine reml çizdi aytdı kim ol melik sensin kim aduň Ṭālūt **[15a]** Durur bilesin baňa gelüb kendüňi bildürmeyüb reml çizdürsin didi āgāh olasın Ṭālūt remmālüň sözin kim işitdi taḥsīn ḳılub āferīn itdi daḫı didi kim yā remmāl rāstdur kim ben Ṭālūt Şāham seni imtihān itmek içün kendümi bildürmedüm ᶜilmüňle bildüň imdi benüm çün ṭāliᶜün ṭutub remlüň çizüb görgil kim müşkilüm ḥall ḳıl kim nitekim evvel ḳılduň bücür-fürūş ᶜālī baňa ne ḳılacaḳdur didi Ṭālūt eyle diyicek remmāl ḳalem alub reml çizdi on altı eşkāl çıḳaruben niḳāṭı kim bozdı andan ṣoňra aytdı kim yā Ṭālūt Şāh aḥkām-ı reml-i nücūmda görünen budur kim senüň memleketüň yaḳın zamānda elüňden gidiserdür Dāvūd-nām kimesne intiḳām ḳılıserdür ve daḫı Dāvūd'dan saňa çoḳ belā ve miḥnet iriserdür eger kim sen ol Dāvūd-nām kimesneyi helāk itmeyecek olursaň ol seni gümānsuz helāk idecekdür ya başuňı kesüben vücūduň ḫāk idecekdür ve daḫı ᶜahd eylemişsin kim aňa ḳızuň viresin dāmād[259] idesin göňlüňi Dāvūd birle şād idesin ammā kim zīnhār ḳızuň Dāvūd'a virme evermegil ola ki ᶜaḳluň saňa yār ise başuňda devlet var ise Dāvūd'ı helākine ḳaṣd ve anı dünyādan gidermege cehd idesin didi daḫı ol ḳadar iġvā virdi kim Ṭālūt Dāvūd'ı öldürmege başını aldurmaġa niyyet eyledi.

Naẓım:

[fāᶜilātün / fāᶜilātün / fāᶜilün]

---

[258] Yazmada "gelmişini" şeklindedir
[259] Yazmada 'dāmān' olarak yazılmış

Gör ne melʿūn [u] pelīd olur laʿīn
Kimse andan ol[a]maz ḳaṭʿā emīn

Ḳaṣdı bu kim öldüre Dāvūd özin
Almaya Ṭālūt'uň ol şeh tā ḳızın

Gerçi fitne ḳıluridi ol ḥasūd
Ṣaḳladı Dāvūd özin līkin Vedūd

Ḥaḳ Teʿālā yāri ḳılsa ḳuluna
Ḫaṣmı noḳṣan irgürimez ḳılına

Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya bī-şumār
Tā ki ḥāfız ola saňa Kirdgār

Neṡir: Ṭālūt remmāldan bu söz kim işitdi buġur Dāvūd'uň helākine cān u dilden ḳaṣd itdi andan ol remmāla çıḳarub biraz altun virüb kendüyi daḫı Ḳudüs şehrine gönderüb taḫtına çıḳarub Dāvūd'un fikr ü firāsetinden teftīş itdi aytdı kim benüm ḥaḳḳumda Dāvūd'ı ṣādıḳ u ṭoġrı bilürsin veyāḫuẕ Dāvūd'uň baňa yavuz ḳaṣdı mı vardur siz ne dirsiz didi Ṭālūt eyle diyicek vüzerā ve ümerādan dānā vü bünyād aytdılar kim yā melik-i zamān Dāvūd senüň ḫaṣ ḳuluňdur maḳbūlüňdür imdi lāzım olan budur kim ʿahdüňden dönmiyesin ḳızuň Dāvūd'a viresin ve Benī-İsrāʾīl'üň on iki sıbṭın daḫı cemʿ ḳıluben ṭoy[260] [u] dügün ḳılub Dāvūd'ı everesin bilürsin kim Dāvūd-neng bigi erlük ḳılubdurur kim Cālūt bigi güm-rāh pehlevān anuň **[15b]** Elinde olubdurur didiler Ṭālūt gördi kim Dāvūd'a ḫalḳuň meyli ziyāde olmış şöyle kim Dāvūd muḥabbeti göňüller içine ṭolmış göňlinde didi kim hey hey baňa ol remmāl ne kim didiyse vāḳiʿ olacaḳdur eger kim Dāvūd'ı helāk itmeyecek olursam milk ü māl elümden alub beni dil-şikeste ḳılacaḳdur diyüb Dāvūd'uň helāk olmasına göňül içre ḳaṣd eyledi öldürmesi niṡāreginde(?) olub ne vechile öldürmek gerekdür diyü fikrini cehd eyledi ammā kim bilmezdi kim Dāvūd'ı ne vechile öldüreyidi tā kim kendüzi günāha mürtekib olmaya ve daḫı beglerden kendüye nefrīn ḳılmayalardı çün kim bunuň üzerine bir nice rūzigār kim geçdi bir gün Dāvūd kendünüň yārenleriyle oturmışidi ortaya Ṭālūt'uň ḳızından evlenmesinden söz açub

---

[260] Yazmada "ṭavs" şeklindedir

ortaya getürmişidi Dāvūd’uñ yārenlerinden birisi kim Hürmürd dirleridi ʿākil ve nām-dāridi aytdı kim yā Dāvūd adam gönderüb Ṭālūt Şāh’dan ḳızını dileseñüz olmaya mı ve Ṭālūt ḫoz ʿahdından tecāvüz itmez ḳızını saña virüb senün ḫiẕmetüñ ḳılmaya mı didi Dāvūd anuñ sözin müvecceh görüb birḳaç ʿazīz ehl-i perhīz kişilerile Ṭālūt’a ḳızını dilemege gönderdi gelüb Dāvūd’un sözin söylediler ne kim didiyse bir bir taḳrīr ḳılub şerḥ eylediler Ṭālūt didi kim eger Dāvūd dilerse kim baña dāmād[261] ola gerekdür kim baña şīr-behā getürüb ḫiẕmetüm edā ḳıla bu kişiler didiler kim Dāvūd’a cūd-i Cālūtī’yi helāk idicek ol vaḳt İşmūʾīl peyġāmberüñ ʿaleyhi’s-selām ḫużūrında ḳızuñ ve daḫı memleketüñüñ yarusın Dāvūd’a virmege ʿahd itmedüñ mi niçün ʿahduñdan tecāvüz idersin erlüge yavuzluḳ cehd idersin Dāvūd’a yavuz ḳaṣd idersin didi ʿahduñdan dönmek şimdiki ḥalde yine şīr-behā dilemek dostuña lāyık ve ʿadl u dāduña ʿahduña muvāfıḳ olmaya didiler Ṭālūt didi kim ben ʿahdumdan dönmezem ammā Dāvūd’dan dilerem ki ʿAmāliḳa ḳavminden varub iki yüz adam başın getürsün ḳızum vireyim gerdege girüb murādın bulub otursun daḫı ṣoñra hīç sözüm ḳalmaya ortada nizāʿ Tevrāt ḥaḳḳıçün olmaya didi Ṭālūt şöyle diyicek yirlerinden ṭurub gelüb Dāvūd’a Ṭālūt’un sözini naḳl eylediler ḳızın virmege daḫı şīr-behā diledügin söylediler Dāvūd didi kim yakīn bildüm ki Ṭālūt Şāh baña ḳızın virmezimiş zīrā kim ol melikdür ben çobanam baña Şāh ḳızın almaḳ ne lāyıḳdur Dervīşe dervīş ḳızı muvāfıḳdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

[16a] Cinsile her cins urur pervāzını
Ḳazı ḳaz ister ṭoġan şehbāzını

Şāh olur şehzādeye lāyıḳ begüm
ʿĀşıḳuñ ʿāşıḳ bilür hem rāzını

[261] Yazmada “dāmān” şeklindedir.

9. Pādişāh Şoden-i Ṭahmāsab Şāh u Ṣulḥ-i Kerden-i Efrāsiyāb:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd Ṭālūt ucundan melūl olub oturmaḳda bezm-i rūzigāruñ şiddetine ṣabr ḳılmaḳda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ol yañadan Rüstem-Dāsitāna geldi Efrāsiyāb'ile nite çün kim rāvī aydur çün kim Efrāsiyāb Īrān'ı Tūrān'ı musaḫḫar ḳılub pādişāh kim oldı ẓulmile cihān mülkin ki ḫarāb ḳıldı pes Ḳārūn ve Güderz ve Güstehem ve Gīv bu dört pehlevān sürüb Rüstem-Dāsitāna geldiler Īrān'uñ ḫarābetinden ḫaber virdiler ve bir melik bulub pādişāh naṣb itmek içün meşveret ḳıldılar didiler kim bize bir şehriyār gerekdür kim şehriyārsuz leşker düşmāna üstüvār olmaz başsuz ayaḳ pāyidār birer pāre ve salṭanat cihāndārsuz musaḫḫar olmaz diyüb Ferīdūn'uñ ḳardaşı Ṭahmāsab[262] ittifāḳ ḳılub salṭanat taḫtını ve memleket baḫtını erzāni ḳılub biʿat itdiler ve andan ṣoñra leşker cemʿ idüb derḥāl Efrāsiyāb'a ḫaber gönderdiler ki ḫalāyıḳ-ı ḳaḥṭa giriftār ve bī-nevālıġa nā-sāzkārdur ve anlar daḫı ac ve ʿalefe muḥtācdur eger kim intiḳām ḳılıcın ortadan ṭapuñ kim götüresin ve kīne odı otura tā kim bu ḳıtlıḳ mündefaʿ ve bu ḳaḥtluk münḳaṭıʿ olunca cevāb ola diyü Efrāsiyāb bu sözi ḳabūl itdi artuḳ fużūlluḳ ḳılmadı söz ṭutdı ve Īrānīler içün ol ḳıṭluḳ zaḥmetinden niʿmete irişdiler cemaʿat idüb iki ṭarafdan ortaya āḫiler düşdiler āḫirü'l-emr aña ḳarār itdiler kim bir tāb ideler Īrān'dan anlaruñ ṭarafına ol oḳ düşüñsi yirde ṣınur leşker fitne yayınyaṣalar pes cümlesinüñ iḫtiyāriyle tīr-endāzluġı arşa virdiler ve bu arş bir terkeşidi begler ḳatında ḫās idi ammā kim seḥḥāre ve ʿazīmet-şinās idi pes bir mücevvef oḳ yoñdı ve siḥir eyledi ili pādişāhuñ emīnleri daḫı bu oklara nişān eylediler rāżī oldı varış Demāvend ṭaġından ol oḳı pertāb ki itdi Ṭāberistān'dan Bād-ı ʿĪsā degin ol oḳ gitdi çün zevāl vaḳt irişdi yire düşdi öyle zevāl giçencek ol ok girü ḳalḳdı tā güneş batınca gitdi andan yire sancıdı Efrāsiyāb bu ḳavle rāżı olub Türkistān'a intiḳāl itdi epsem oturdı ve Ṭahmāsab Īrān zemīni dest-i taṣarrufına götürdi rāʿiyān riʿāyet itdi yoḳsul ḫaṭırın Şāh yedi yıl bāc ve ḫarāc almadı ʿadlile ʿālemi şād eyledi.

Naẓım

[262] Yazmada 'ṭahmaps' şeklinde yazılmış

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿĀdli eyle itdi kim ol şeh tamām
Keñlüge menḳar virürdi çoḳ selām

[16b]

Ḳoyunile yürüdi şīr ü merd
Mūşe gürbe eyledi ḫayli kirām

Fażlı birle buldı rev-nāḳ bu cihān
ʿAdlile virdi cihāna ol niẓām

Oldı ḫoşnūd ol melikden ḫˇāce ḳul
Ḳıldı alḳış devletine ḫāṣ u ʿām

ʿAdlile maʿmūr idüben ʿālemi
Bay yoḳsūl olmişidi şāẕ-kām

10. Rüstem ʿAzm-i Efrāsiyāb-ı Kerden:

Ḥakīm ḳavlince ol zamān kim Ṭahmāsab pādişāh oldı Rüstem-Dāsitān nev-cüvānidi zamānda Zāl-Destān[263] ṣāḥib-ḳırānidi ol tārīḫ içre bir gün Zāl-Destān ol nerre-şīr ve pehlevān Zāvilistān memleketinde devletile salṭanatile taḫta geçüb oturmuşidi Īrān begleri Tūrān begleri cemʿ olub dīvān içre yir yirin ẕīre çeküb ṭurmuşidi oğlı Rüstem daḫı Sedd-i İskenderān bigi bağdaş ḳurub oturdmışidi Efrāsiyāb'uñ erlüginden serverlüginden ve Īrān milkin ḫarāb itmekden söz açıldı Rüstem ḳulaḳ urub diñledi Efrāsiyāb'uñ kim idügin añladı göñline bu heves düşdi atasından uğurlayın ṣūret tebdīl ve cāme tağyīr ḳılub varüb Efrāsiyāb'ıla ceng cihānı gözüne teng ḳıla andan Rüstem baş getürüb didi kim bu Efrāsiyāb kim medḥ idersiz ḳangı pehlevānuñ başın kesmişdür terküye aşmışdur ve ḳangı dil-āveri güreşde başmışdur şecāʿat yayın yaşmışdur zamānuñ Sām-süvār'ı ve ṣāḥib-ḳırānı merd-i meydānı Nerīmān oğlı var iken kim göre Elburz'da dīvlerile ceng iderken Efrāsiyāb kimdür kim ögersiz benüm ḳatımda ögersiz didi Rüstem eyle diyicek Dāsitān-ı Zāl didi kim yā ciger kūşem Efrāsiyāb ḳavī ḳurtdur hem milk-i Tūrān'dur hem pehlevāndur medḥ idilse ʿaceb midür didi Rüstem bu söze gāyet ḳaḳıdı berḳ-veş

[263] Yazmada 'destā' şeklinde yazılmış

şaḳıdı daḫı ol gażābile yirinden ṭurub ṭaşra çıḳdı gelüb odasına yetdi atını siyā[h] renge boyadı ve ṣūret tebdīl cāme taġyīr ḳılub daḫı ḳaplan derisinden cevşen geydi Ḍaḥḥāk kılıcın ḳuşandı Cemşīd ḳalḳanın ḳolına ṣaldı Raḫş'ına süvār oldı daḫı ʿazm-i Efrāsiyāb ḳılub gitdi bir ḳaç gündür diyincek Efrāsiyāb taḫt-gāhına yitdi meger kim bu Efrāsiyāb'uñ bir laṭīf şīrīn ṣoḥbet-gāhı var idi çayır u çemen murġ-zāridi Efrāsiyāb dāʾim ol maḳām-ı şīrīnde tenhā ṣoḥbete kendünüñ yārenleriyle ʿişret ideridi bād-ı nūş-ı cihān ġuṣṣasın ferāmūş ḳılurdı.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feūlün]

Bu ṣaḥrānuñ içi ṭolmış çemenden
Çemen üstün bürümişdi semenler

Tebessümler ḳılur ġonce budaḳdan
Ḫaber remziyle söyler ter ṭudaḳdan

[17a]

Nesīmī depredür çü gül baraġın
Muʿaṭṭar ḳılur cānuñ damāġın

Öter servi aġacı üzre ḳumri
Çıġırur ser ṣafāyile bu ʿömri

Ṭurub bülbül güle ḳarşu ötürdi
Göñülden diñleyen cāna öterdi

Neṡir: Çün kim Rüstem ol laṭīf cāy-gāh gördi taḥsīn ḳılub at üzerinde bir zamān ṭurdı andan elü ota ṣaldı ve andan gördi kim bir süri ḳoyun yürür varub ol ḳoyun görüb çobandan bir ḳoyun istedi çoban ḳahḳahayla güldi didi kim bu ḳoyun Efrāsiyāb'uñdur ve bu maḳām anuñ maḳāmıdur iy derd-mende niçün anuñ bigi ḳahhārdan cebbārdan ḫavf itmeyüb geldüñ baña taʿaddi daḫı ḳılduñ didi Rüstem bu sözi çobandan kim işitdi ġażāba gelüb ol ḳoyundan bir ḳoyun dutdı alub giderken çoban ki Rüstem'üñ ḳoyun alduġın gördi gelüb Rüstem'e yapışınca Rüstem çobanuñ iki ḳulaġın ḳoparub eline virdi didi kim var Efrāsiyāb'a virgil ben bu ḳoyunı bunda kebāb idince gelsün ben daḫı kimüdügüm bildürem bilsün didi çoban iki ḳulaġın

eline alub gitdi gelüb Efrāsiyāb'a şikāyet itdi Efrāsiyāb gördi kim çoBânuň iki ḳulaġı gitmiş yüzi fānıḳ(?) ṭabaġa döndi burnı daḫı ḳopmış başı ḳabaġa dönmiş Efrāsiyāb ġażāba gelüb ḳaḳıdı yıldırım bigi şaḳıdı derḥāl atına süvār olub bilesince daḫı kimesne almaġa ʿar ḳılub Rüstem'i helāk itmek ḳaṣdına gitdi ammā kim bilmez ki bu gelen Rüstem'dür kimdür velīkin ol ḥāle Efrāsiyāb ḫışm itdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Raʿda beňzer ḳaḳıyub Efrāsiyāb
İçini ateş ṭutuben gözin āb

Raḫş'ı sürüb gider[i]di ḫaṣmına
Tā ki ḫasmuň eyleye yirin türāb

11. **Ender Ṣıfat-ı Ḫatime-i Dāsitān ve Maḳālāt-ı Firdevsī**

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Diňle bunuň temsīli daḫı nedür
Gūş dut kim şerḥ idem iy sözdür

Nefs-i emmāredürür Efrāsiyāb
Ki işidür çün ẓulmile ʿaẕāb

O ḳoyun nefsüň ḳara iydür tamām
Çobanıdur dīv Şeyṭān-ı be-nām

Rüstem olur ʿaḳluňı bege semʿ
Nefs-i emmāre şīr ḳanı iderse defʿ

Bil kim olsun ʿuḳbānuň destānı özüň
Ḥaḳ ḳatında daḫı geçer her sözüň

ʿĀḳiliseň göňül virme bu yire
Yidi ceddüň seni daḫı çün yire

Varıken firdevsile ḫuld-ı berīn
Sifliyā göňül virendürür ḥazīn

Bir yire var ki irmeye cāna elem
Bunda ḫoẕ ditrer beden nāgah olam

Cennete varmaġa varsa ceẕ[be] şevḳ
Ḥaḳḳuñ emrin ḳıl göñül birini ne ṭoḳ

Çün bilürdi yefʿalu'l-lāhu mā yeşā
[17b] Vire maḳṣūduñ ḫalel söz pādişā

Dest-gīr ol iy kerīm Firdevsī'ye
Bu günāhın irgirüb Firdevsī'ye

12. **Der Beyān-ı Meclis-i Āḫir**

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḥaḳḳa minnet bī-ʿaded ez dīl ü cān
Meclis āḫir oldı işit[264] dostān

İş bu otuz iki meclis daḫı pes
Ġāyet āḫir oldı bu nefes

Naẓmını menşūrını didüm tamām
Cān [u] dilden dilediler ḫāṣ u ʿām

Ḥaḳ ecelden virse ger mühlet baña
İrte yine eyleyem ṣoḥbet saña

Līk bu dem luṭf ḳılub ḫāṣ u ʿām
Fātiḥayla rūḥum idüñ şāẕ kām

Eyleyen Firdevsī cānına duʿā
Her ḳażādan ṣaḳlasun anı Ḫuẕā

Ḥācetin maḳbūl idüben Ḥaḳ Teʿā[l]
Devletine virmesün ḳaṭʿā zevāl

Yā İlāhī ferdūd ana ḫażretüñ
[-------------------------------][265]

Nūr-i Aḥmed hürmetiçün yā kerīm

---

[264] Yazmada "işitdi" şeklindedir.
[265] Mısra eksik.

Cürmi ʿafv it raḥmet eyle yā kerīm

Rū siyāhumdur günāhda iy Ḫüdā
[-----------------------------------][266]

Söz tamām oldı tamām pāk-i ẕāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya ki oňat

c. Süleymān-nāme'nüň Otuz Üçünci Meclisünüň Ẕikrindedür

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bu müfettiḥ nāmedür nām-ı ḳadīm
Ṣāniʿ ü [b]aḫşende ʿallām ü ḥakīm
Cürmüňi ʿavf ide dilerseň ʿaẓīm
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Murġ-ı cān ider heves ol dāmene
İki ʿālem teşne laʿl-i cāmene
ʿAḳlı şiftedürür anı nāmene
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Bendin içre ʿuḳde iy her müşkilüň
Gösterür rāhın tamām her maḳbūlüň
Silsile-yi cünbānīdürür her dilek
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Defʿ olur cehhāl dilden revān
Müjdedürür ümmete āḫir zamān
Vāsıta-yı ṣulḥ u dāsitānı amān
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Derd-mende yārıdur Ḥaḳ'dan devā
Müstemende istimāʿidür şifā
İsm-i aʿẓam budur oḳı rehnümā[267]
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Ey muvaḥḥid budurur nām-ı celāl
Bu isimden bulmış mıdur vecd-i ḥāl
Vird idünüb oḳı her dem māh u sāl
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

---

[266] Mısra eksik.
[267] Yazmada "rehnemā" şeklindedir.

Dilde Ḥaḳḳ'uñ nāmı çün dā᾿im ola
Cennet içre ʿākıbet ḳā᾿im ola
Cān u dilden mü᾿minān lāzım ola
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Ẕākir ol ki dā᾿imā Firdevsī sen
Tā bulasın Cennet-i Firdevsi sen
Nuṭḳa gel kim Ḥaḳ'dan urub nāmı[268] sen
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

Di Süleymān-nāme'sinden ḳıṣṣayı
Vir ṣalāvāt bul ṣavābdan ḥiṣṣeyi
Defʿ ḳılmaḳ isteriseñ ġuṣṣayı
Di ki bismillāhirraḥmānirraḥīm

1. Dāsitān-ı Ḳıṣṣa-ı Dāvūd [18a] Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince rāviyān-ı aḫbār Eflātūn-ı Yūnānī naḳlince nāḳilān-ı muḫtār Firdevsī muṣañifi kitāb-ı Süleymān-nāme kim meşhūr oldubdur tārīḫ-i ḫās u ʿām ol vechile eṣaḥḥ kitābet emlāh rivāyet ḳılub aydur kim çün kim Rüstem ḳoyun kebāb itmekde Efrāsiyāb ol cānibden Rüstem üzerine gelüb gitmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz yine Dāvūd'a geldi nite cün kim Ṭālūt ḳızını Dāvūd'a virmediyse Dāvūd daḫı melūl oldı oturdı ʿışḳ derdinden īl ġayretinden āh idüb kendüyi ġam baḥrinde yitürdi bunuñ üzerine birḳaç gün kim geçdi meger kim ʿAmāliḳa ḳavmi gelüb Ṭālūt'uñ taḫtı yedinde olan Ḥūrūn ṣınurında birḳaç bölük köyler urub ḳavmin ḳırub helāk itdiler ve malların rızḳların alub gitdiler bu yañadan feryādcı gelüb Ṭālūt'a şikāyet ve ʿAmāliḳa ḳavminüñ ẓulmini hikāyet itdiler Ṭālūt Dāvūd'ı ḳıġırdub didi kim yā Dāvūd kerem ḳıl var Ḥūrūn ḳalʿasınuñ civārında olan memleketi urub ġāret ḳılan ʿAmāliḳa ḳavminle buluşub ceng eylegil ḳanlarından yiryüzin lāle-reng eylegil ve iki yüz baş getürüb baña ḳız çün şīr-behā virgil tā kim ḳızım saña virem maḳṣūduña irgil didi daḫı Dāvūd didi kim yā melik-i zamān eger kim beni ḳızın çün vir diyüb minnet iderseñ ben bir çoban kişiyem baña yine çoban ḳızı gerekdür hem şāh daḫı ḳızını şāhzādeye virmek gerekdür yoḫsa ben Şāhuñ güvegüsi olmaġa lāyıḳ

[268] Yazmada "nāmını" şeklindedir.

degülem ammā kim var ol kāfirlere ḳılıç urub helāk ve Ḥūrūn ḥiṣārını ḫalḳını ol[269] ẓālimler şerrinden pāk eylegil dirseň başum üzre varayım elümden geldükçe düşmāna tīġ urayım yā budur kim bu yolda baş virem yāḫūẕ düşmān çerīsin ṣıyuben gelüb ḫiẕmetüňe yüz sürem didi Ṭālūt didi kim yā Dāvūd bī-ḥaḳḳ-ı Tevrāt-ı Mūsā bī-ḥaḳḳ-ı ʿarş u ferş-i siflī eger kim ol düşmānı hezīmet ḳılasın ve iki yüz baş getüresin ḳızum ve memleketümüň nıṣfın saňa virem murāduňa irişüb fāriġu'l-bāl taḫtıma geçüb epsem oturasın ger dutarsaň.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ger dutarsaň cān u dilden sözümi
Bil ki Dāvūd alısersin ḳızumı

ʿAhdumı ben gözedürem şek degül
İmtihān eyle ne versün özümi

Neẟir: Ṭālūt eyle diyicek Dāvūd ʿaleyhi's-selām daḫı destūr alub ol gice arām itdi ṣabaḥ olucaḳ ḳılıc ḳuşanub ceng āletin giyinüb bir pād-ı pāy āhen-i nāḫun şeb-renk Raḫş'a süvār olub gitdi Allāhu Teʿālā'ya ṣığınub yaluňuzca revāne oldı **[18b]** Hīç kimseyi bilesince alub gitmedi ki niyyet itdi yaluňuz yola girişdi üç gün yürüyüben dördünci gün olucaḳ Ḥūrūn ḥisārına irişdi yolda bir kişi buldı kim şehre odun ṭaşardı Dāvūd aňa ṣordı kim bu ʿAmāliḳa ḳavmiňi bu vilāyeti ġāret ḳavmin ḳırub ḫasāret eyledi ol leşker ḳande gitdi diyü ṣorucaḳ cevāb virdi kim bir der-bend vardur kim Ḥūrūn ṣınurınuň ucıdurur ol ʿAmāliḳa ḳavminüň melikinüň oġlı kim anuň adına Hürmürd dirler dört biň erile anda oturub alduġı mallardan ḳız ʿıyāllardan ẕevḳ sürer diyüb Dāvūd'a ḫerkeşi cevāb viricek Dāvūd daḫı kim bu sözi işitdi gelüb Ḥūrūn'da kendüyi bildürmedi yaluňuzca atın sürüb gitdi nıṣf-ı leyl olıcaḳ bu der-bende irişdi der-bend ucuna çıḳıncaḳ bir puşte üzerine çıḳdı daḫı anuň üzerinden alçaġına naẓar idüb baḳdı gördi kim bu yüce der-bend ṭaġınuň aşaġa alçaġında bir ṣahrā var kim ol ṣaḥrānuň ṭūl-i ʿarżına gözler irişmez ve ṣaḥrānuň ortasında bir

[269] Yazmada 'ol' kelimesi mükerrer yazılmış

ʿaẓametlü çerī ḳonmış kim eger felekden Zühre zühde(?) öňüne düşerse er vü at çoḳluġundan yiryüzine girişmez bāringāhlar yiryüzini ṭutuben ḫayme vü ḫargāhlar ḳurulmış ṭınāblar mīḫi ṭaġ etegindeki mīşeler bigi ol ṣaḥrā yirine ḍarbile mıḫlanuben urulmış ḫaymeler öňünde odlar yaḳuben leşker ḫalḳı çaḳmaḳların çaḳmış her birisi ocaḳ külḫan bigi otaḳlar otaġı öňünde odlar yaḳmış od şuʿlesinden cihān milki rūşen olmış ki aňa beňzemez gündüz daḫı ve ol leşkerüň odına naẓar idicek Dāvūd eyle ṣandı kim güňden yiryüzine düşmiş eyle cemiʿ yılduz daḫı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Eyle bī-ḥad ol çerī kim yoḳ ḥisāb
Ṣan ḳıyāmet ḳopdı maḫşer ḳavmidür

Başmışidi bir ayaḳ biň ayaḳ
Çoḳluġı ṣankim Beriyye ḳavmidür

Nes̱ir: Ḳaçan kim Dāvūd bu ʿaẓametlü çerīyi kim gördi barmaġın aġzına alub daḫı fikr idüb çerīyi bir zamān ṭurdı bilki kim bu leşker ʿAmāliḳa ḳavmi çerīsidür kim gelüb Ḥūrūn vilāyetin urdı ġāret itdi ve ḳavmin ḳabīlesin ḳıruben ḫaṣāret itdi andan Dāvūd ol puşte üzerinde ṣabāḥ olunca atdan inüb ḳazā ḳoyub abdest alub Ḫālıḳ'a ṭāʿat eyledi düşmāna ẓafer bulmaġı Ḥaḳdan temennā ḳılub seḥer-gāh olunca ʿibādet-i iḫlāṣ u bī-riyā bu vechile münācāt eyledi.

Naẓım:

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Göňül gözün Ḥaḳdan çün kim baġladı[270]
Nāliş idüb anda Dāvūd aġladı

Arża ʿārıż sürüben ṭoprāḳ mis̱āl
El yuḳaru getürüb bayrāḳ mis̱āl

---

[270] Mısranın vezni bozuk.

Didi iy ʿarşı yüce ʿulvī iden
[19a] Ferşü'l-cinne düşüb siflī iden[271]

Dön dimekden çarḫı dāʾim döndüren
Ḳudretile şemsi ġarba gönderen

Yā İlāhī ʿarş-ı aʿẓam ḥaḳḳıçün
Şīt u Nūḥ faṣl-ı Ādem ḥaḳḳıçün

Lūt u İbrāhimile Eyyübçün
Hud u Ṣāliḥ Yūsuf Yaʿḳūb içün

Buňa nuṣret rūzī ḳıl ki bu zamān
Eyleyem küffārıla ceng-i ḳırān

Yirlerini düşmenüň ben ḫāk idem
Şerlerinden yiryüzini pāk idem

Yaluňuzam senden özge yarıcı
Yoḳdur iy Ḥaḳ işlerüm oňarıcı

Yā İhāhī baňa virgil furṣatı
Tā ki bulam kāfir üzre nuṣreti

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
Ḥaḳḳa nāliş ideridi Key-cihān

Diňle Dāvūd özin imdi nidiser
Līk virgil sen ṣalāvāt yā piser

Neşir: Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Dāvūd ṣubḥ oluncaya degin Ḥaḳḳ'a ʿibādet dil ü cāndan iḫlāṣıla münācāt itmekde **ez an-cānib** Ṭālūt Şāh oğlı Yuḥānāṣ geldi nite meger kim bu Ṭālūt'uň bir oğlı varidi kim adını dirleridi ammā kim pehlevān dilīr ve ceng-cū[272] vü serveridi Dāvūd ile dostluğı varidi cān u dilden muḥibb ü yāridi işitdi kim Dāvūd tenhā bir Raḫş'a süvār olub Pelestin ḫalḳınla ceng itmege gitmiş ve iki yüz baş daḫı şer-behā(?) getürmege Ṭālūt Şāhile ʿahd itmiş atasına be-ġāyet incinüben dört biň kişi bilesince alub dört ʿalem çeküb ṭabl u kūsiyle ḫayl-i ḫaşemile Dāvūd'uň ʿaḳabince gitdi tā ki ol gece Dāvūd geçdügi der-bendüň ağzına yitdi ḳaṣdı

[271] Mısranın vezni bozuk.
[272] Yazmada "ḫū" şeklindedir.

bu kim Dāvūd'ı bula eger kim ceng iderse yardum ḳıla Yuḫānāṡ daḫı gelüb der-bendüñ aġzından geçüben puşte üzerine çıḳmaḳda ve Pelestin çerīsini görüb baḳmaḳda bu yañadan Pelestin meliki Hürmürd daḫı Ḥūrūn vilāyetin urub ṭuruben ve ḫalḳın sürüb ol der-bendi geçüb ol ṣaḥrāda yiyüb içüb ḫoş geçerken gül-gūn şarābı zerrīn ḳadeḥ içinde içerken ol vaḳtde Pelestin beġleri ve yigleri bir birin altun gümiş kürsiler üzerinde oturmışlar idi Ṭālūt dāmādın Dāvūd'dan ʿacabā nice intiḳām alavuz[273] diyü Dāvūd sözin ortaya getürmişleridi Pelestin pehlevānları güm-rāh yārenleri ve Cālūt-ı güm-rāh yārenleri Dāvūd'dan ḳaçan ola kim Cālūt'uñ ḳanın alavuz ve Ṭālūt'uñ daḫı başın kesüben Benī-İsrāʾīl memleketine yine aḳın ṣalavuz diyüb her bir pehlevān pīr ü peleng kendüzin görüleridi ve ġażanfer neheṅg bigi girinüb sevinüb ṭururlaridi **[19b]** Bunlar daḫı yiyüb içmekde ala raġm-ı rūzigār ḫoş geçmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez īn-cānib** Şeyṭān-ı Racīm'e geldi kim Dāvūd'uñ helākına ḳaṣd eyledi pes Racīm Dāvūd'uñ gitdügin gelüb der-bend[d]aġı puşte üzerine yetdügin yaluñuz Ḥaḳḳa ʿibādet itdügin kim gördi daḫı barmaġ aġzına alub bir zamān ṭurdı didi kim hey hey bundan furṣat olmaya kim Dāvūd yaluñuzken varub Hürmürd Şāh'a ḫaber virem gelüb Dāvūd'ı ġāfilken öldüre cihān ḫalḳın Dāvūd'a güldüre diyüb ol laʿīn ve ol reʾis-i şeyāṭīn kendüzin ādem ṣūretine ḳoyub sürüb Hürmürd Şāh'uñ dīvānına girdi ḳaçan kim dīvān-ı Pelestīn'i gördi daḫı bir zamān dergāh ḳapusında bir cāsus şekl ü ṣūret olub eline ḥācib degenegin alub daḫı ḳapuda Hürmürd Şāh'a ḳarşu ṭurdı andan bu oturan Tūrān dīvān beglerine Racīm göz urdı gördi kim bir şāhāne ṣohbetdür kim vaṣfa ḳābil degül her birisi şarāb-ı erġavān nūş iderler ammā kim hīç birisi lā-yaʿḳıl degül andan Racīm ol ḳadar ṣabr itdi kim Dāvūd'dan yine pehlevānlar söz açdılar iy ʿaceb Dāvūd'dan Cālūt ḳanın ḳaçan alavuz diyüb laf urub zerrīn ḳadehden mey-i ṣāfī içdiler daḫı Hürmürd Şāh ol merdūd-ı güm-rāh baş ḳaldurub begleri yüzine baḳub aytdı kim iy beglerüm serverlerüm pehlevān dil-āverlerüm bilürsiz kim Dāvūd Cālūt'ı ḥīleyile helāk vücūdın ḳara yir üzerine bıraġub ḫāk eyledi egerçi kim Cālūt daḫı pehlevān serveridi nice yüz biñ çerīsine at ṣalub baş keserdi ve illā kim bu Dāvūd daḫı bahādur kimesnedür Cālūt bigi pehlevānı ṣapan ḳayasıyla eyle darb urdı ol ḳaya Cālūt'uñ

---

[273] Yazmada "alaḳız" şeklindedir.

tuġlasından cevşenden geçüb başın ḫurd ḳılub yuġurdı egerçe kim sizler daḫı pehlevānlar şīr-i merd-i meydān içre düşmān ḳanın içici merdānlarsız ve illā kim Dāvūd'a ẓafer bulacaġuňuz ceng idicek helāk idüb muẓaffer olacaġuňuz sizmezem hele şimdi Dāvūd bunda degüldür Dāvūd ele girinceye dek laf uruňuz ve rūzigārına yüz gösterür ṣoňra görüňüz didi Hürmürd Şāh şöyle diyicek ol pehlevānları daḫı Dāvūd kimdür kim biz Dāvūd'dan ʿāciz olavuz Dāvūd'ı bize göster tā görsin Dāvūd'a biz neler ḳılavuz.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Kimdür ol çoban-ı becce bed güher
Ceng idüben bula ol bize ẓafer

Ger demürden ṭaġ ola od özi
Gürzümüzden ḫūn ide cān u ciger

2. İġvā Dāden-i Şeyṭān-ı Laʿīn:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Hürmürd Şāh'uň ol pelīd **[20a]** Nā-merd-i güm-rāhuň pehlevānları şöyle diyicek Racīm daḫı ilerü yürüyüb Hürmürd'e duʿā devām-ı devletine alḳış virüb eyyām-ı rifʿatine s̱enā eyledi andan aytdı kim Şehā saňa devlet yāri ḳıldı kim düşmān tenhā ʿāciz ve şeydā ayaġuňa geldi nār nūr yāri ḳıldı Dāvūd daḫı senüň helākuň ḳaṣdına Ṭālūt Şāh'uň meclis-i ḫāṣṣında daʿvā eyledi kim pes meliki ṭuta helāk ve leşker daḫı ḳılıcdan geçürüb vücūdın helāk eyleye imdi dört gündür kim Ḳudüs şehrinden gitdi bu gice gelüb der-bend başındaġı puştenüň üzerine çıḳub ṭaġ yükseginden yir alçaġına naẓar itdi bu gice atını ḳaza ḳodı süňüsin yire ṣançub ḳılıcın bilinden çıḳarub terkeş ḳurbānın yanına alub yayın oḳlarıla yanında dizeḳodı bu pehlevānlaruň laf ururlar düşmānı ḫor görürler hāẕā meydān Dāvūd imdi menden Dāvūd'ı göstermek bunlardan daḫı Dāvūd'ı ele getürmek didi daḫı Racīm Hürmürd'e ḳalḳan urdı çeşm-i gūş oldı ṭurdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gör ne mekkār-ı laʿīn olur Racīm
Kim ider buncılayın siḥr-i delim

Ḳaṣdı bu kim öldüre Dāvūd özin
Ḫavfı gidüb ola ʿālemde selīm

Neşir: Hürmürd Şāh ol pelīd-i güm-rāh bu ḫaberi kim Racīm'den gūş eyledi cihān ġuṣṣasın ferāmūş göñlüni ḫoş eyledi daḫı aytdı kim ey beglerüm serverlerüm bunuñ deminde yoldaş ḳılan dil-āverlerüm Dāvūd diyüb laf urduñuz Dāvūd elümüze[274] gelse nice iderdüñüz diyü kendüñüzi görürdüñüz imdi ḳangı göz ola kim varub Dāvūd'ı ele getüre daḫı benüm ḥükmüm mūcibince erlük adın urunub ḫiẕmetüm şeraʾiṭin yirine yitüre Hürmürd Şāh şöyle diyicek ḳanı ol laf urub erlük daʿvasın ḳılanlar ḥīçbirisi söylemediler ol degül bigi olub artuḳ daʿvā eylelemediler meger kim bir pehlevān varidi adına Ḳaylasun Türk dirleridi Deşt ilinde gelmiş pehlevānidi eyle kim zamānında Rüstem-Dāsitān'dı yirinden ḳażā vü ḳader bigi ḳalḳdı Şāh'dan destūr alub otaġ ḳapusından ṭaşra çıḳdı leşkerden dört [biñ] er alub Raḫş'lara süvār olub ḳılıç ḥamāyili ṭaḳınub Racīm ḳulaġuzluḳ ḳılub Dāvūd'a ṭoġru gitmekde bizüm ḳıṣṣamuz bu yañadan Dāvūd'[a] geldi kim atından inüb Ḫālıḳ'a münācāt itmekde nāgah anı gördi kim bir boz atlu yüzi heybetlü devletlü şevketlü mürüvvetlü dili ṭatlu ṣalābetlü şecāʿatlü kimesne peydā olub namāzdan Dāvūd fāriġ olıcak ol şaḫṣ daḫı daḳʿı atından inüb daḫı gelüb Dāvūd ile görüşdi didi kim yā Dāvūd ġāfil olma kim dört biñ erile Hürmürd'üñ pehlevānı Ḳaylasun Türk **[20b]** İrişdi Racīm seni anlara ġamz ḳılub ḳulaġuz olub gelür vaḳtüñe ḥāżır olġıl düşmān ġāfil olmak olmaz ḥāl ne olacaġın kim ne bilür didi daḫı dāne ḫurma virüb daḫı Ḫıżır ʿaleyhi's-selām Dāvūd ile vidāʿlaşub gitdi Dāvūd ḫurmadan yiyüb atına gelüb anuñ ḳolanın muḥkem çeküb şıçrayub atına süvār olub merdān-vār cevlān itdi vaḳtına ḥāżır olub kendüye Allāhu Teʿālā nāẓır ḳılub secdeye yüz sürdi düşmen ṭarafına

[274] Yazmada 'ölümüze' şeklindedir.

çeşm-i gūş olub ṭurdı anı gördi kim bu ṣaḥrānuñ düşmān ḳonduġı şimāl cānibinden yaña at süheyli geldi erenler naʿrasından ḫoẕ felekde Merrīḫ vehm ḳıldı Dāvūd düşmān geldügin bilicek Allāhu Teʿālāya münācāt ḳılub nāliş eyledi yā Rabbi ʿizzet-i celālüñ ve ʿaẓamet-i ikbāluñ ḥaḳḳıçün baña nuṣret furṣat sen virgil diyüb söyledi Dāvūd bunda münācāt ḳavm-i küffār üzere nuṣret dileyüb ʿarż-ı ḥācāt itmekde bu yañadan Ḳaylasun Türk daḫı Racīm'i ḳulaġuz ḳılub bir pīlüñ üzerine süvār olubdurur biñ dört yüz baṭman pūlāẕ gürzin başı üzerine ṣalub Dāvūd'a diş bileyüb ḳaḳırdı ejdehā bigi aġzından odlar ṣaçuben raʿd-veş çaġırub berḳleyin şaḳırdı bu vechile ateş-veş içi ṭaşı yalıñ olub giderdi tā kim seḥergāh olunca Dāvūd'uñ Ḥaḳḳ'a ʿibādet itdügi yire gitdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seḥer ki āfitābı çarḫı yir
Lāceverdi ṭaḫta çıḳdı dil-peẕīr

Yüzi nūrı rūşen itdi ʿālemi
Ḳıldı enver āsumān-ı aʿẓamı

Çün kim Aḥmed nūrı gösterdi cemāl
Bū-Leheb ẓulmātı buldı pes zevāl

Çün aġardı ṭañ yiri oldı ṣabāḥ
Çaġırurdı her müʾezzin el-felāh

Neẟir: Ḳaçan kim ol gice geçti vü ṭañ itdi Hürmürd leşkerini cānibinden kūs[275]-i ḥarbī çalunub nay-i rūyīn[276]ler daḫı kim ötdi gün ṭogdı ve dün sürüldi saṭḥ-ı şebistān rū-yi zemīnden dürüldi ve leşker ẓulümāt arasından kim gitdi felek şāhı gelüb ḳar(?) nūrı çadırın kim ṭutdı Dāvūd Hürmürd çerīsin gördi kim dört biñ egin-düz yaraḳlu sipāhī bedr Raḫş'a süvār olub gelürler ṭabl u duḥūllar renc borı urub ġriv ḳılurlar ḳaçan kim Dāvūd'a yaḳın gelüb ki yitdi emr eyledi Ḳaylasun Türk alay

[275] Yazmada "gūş" şeklindedir.
[276] Yazmada "ney-i rubīn" şeklindedir.

bağlayub muḳābil muʿārıż olub ṣaf düzetdi daḫı ol ṭaġ bigi ḳadd ü ḳāmetile şecāʿat [ü] ṣalābetile gergedanı meydāna sürdi bir ḳaç luʿb hüner gösterüb cevlān eyledi leşker ḫalḳı görüben silaḥşörlüge taḥsīn ḳılub ceng-cūları ḥayrān eyledi andan arḳasın kendünüñ leşkerinden yaña ḳılub yüzüni Dāvūd'dan yaña dönüb ṭurdı ve başından ışıġın ḳalduruben gök bigi **[21a]** Gürleyüb deñiz mis̱āl gümleyüb āvāz-ı bülendī bir naʿra urdı daḫı aytdı kim benem Ḳaylasun Türk ki gözümde ten-i felek bir ḳuşca yoḳdurur benem devrümde Sām-süvār-ı cihān pehlevānı kim yedi ḳat yeri götüren öküz ḳatumda bir müşce yoḳdurur eger kim ḫışm idüb ṣayād ṣalsam felekdeki Merrīḫ yüzini bozaram ve eger kim ol Kūh-ı Elburz ṣıfat ʿamūdum ele alub ḍarb ursam gözüñ maġzın çıkarub balıġuñ baġrın üzerem yedi ḳat yir benüm avucum içinde bir ʿadesce yoḳdur ṭoḳuz ḳat felegi ḳuşadub icine ilan ejdehā gözleründe bir mekesce yoḳdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ben ven ol Ḳaylasun-i Türk-kāmiyān
Düşmenüñ ḳanın içerem çün şarāb

Hemçü bārān oḳ atarsam düşmene
Ḳan buḫārından felek baġlar seḥāb

Ceng idersem efgenüm Rüstem'dürür
Ḫışma gelsem üşenür Efrāsiyāb

Tīġ çeksem isteye Merrīh emān
Gürz urursam gümleye çarḫ-ı ṭolāb

Böyle diyüb urdı naʿra anda Türk
Vir ṣalāvāt Aḥmed'e bulġıl ṣevāb

Nes̱ir: Ḳaçan kim Ḳaylasun Türk Dāvūd'a görünüb meydāna girüb buncılayın[277] laf kim urdı daḫı gel yā Dāvūd ceng idelüm diyüb Ḥamza-vār bir naʿra urdı andan Dāvūd daḫı ʿaleyhi's-selām Ḳaylasun Türk'üñ laf urduġın göricek atın

[277] Yazmada "bukilayın" şeklindedir.

sürüb meydāna geldi birḳac luʿb hüner gösterüb cevlān ḳıldı daẖı üzengüye ṭayanub kīş ḳaḳub naʿra urub evren misālinde aňradı eyle kim Dāvūd'uň ṣadāsından Behrām felek ḳaçub yüz çinesine siňüb ṭas-ı gerdūn zengüle bigi çıňradı daẖı Ḳaylasun'a bülend avāzeyile çaġırub didi kim yā Ḳaylasun Türk laf urmaġı ḳo gel ceng idelüm benüm Īşā oġlı Dāvūd kim ḳan içici ejdehā dillü ḳılıcumuň ḳorḳusından felekdeki Merrīẖ ḳāmeti ḳadīd oldı ve ben ol tīr-endāz ṣāḥib-ḳırānum ki üç ḳanadlu yaraḳlu laʿlin ṭudaḳlu ḳayın aġac oḳlarum ḳorḳusından Ḳavs burcından yuḳaruya ḳaçub Ẕuẖal'üň ḳar[a] ṣaḳalı sipīdī oldı müşt urursam yedi ḳat çarẖ yüzüni bozam oňca ḳaḳsam yeri penbe bigi ayaḳdan didüb yiri götüren uzuň(?) öküzüň baġrını üzem ceng idincek Merrīẖ ẖançerin elden bıraġuben amān isteyüb Zühre'nüň zehresi çāk ola naʿra ursam gök velvele yire zelzele düşüb uyḳudan ṭurı gele maġarasında Aṣḥāb-ı Kehf vehm-nāk ola deňiz leşkeri gözlerümde ḳaṭrece yoḳdur ki ceng idüb[278] ṣıram yüz ḳadar yüz biň eger yir ṭolusı çerī olsa ḳatumda ẕerrece yoḳdur ki ṭaġıduram şol bir avuç toz ḳadar **[21b]**

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çarẖ-ı ejder gözlerümde bir zübāb
Düşmenüň baġrın ider tīġum kebāb

İl olamı itmedi vīrān özüm
Var mı düşmen ḳılmadum yirin türāb

Heybetümden ḳan ḳaşanur Zāl-ı Şāh
Ḳılıcımdan üşenür Efrāsiyāb

Yidi ḳat yir avcum içre bir ʿades
Bu ṭoḳuz çarẖı gözümde bir kebāb

Ḥāsidüň ḳanın içerem miẕl-i mey
Düşmenüň yüzin iderem men lübāb(?)

Gel senüňle ceng idelüm bu zamān
Kime yüz ṭutar görelüm bu fetḥ-i bāb

[278] Yazmada 'idüb' kelimesi mükerrer yazılmış

Böyle diyüb Dāvūd urdı naʿrayı
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya bī-ḥisāb

Neşir: Üstāẕ ḳavlince Dāvūd şöyle diyicek Ḳaylasun Türk ḳaḳıdı berḳ miẟāl berḳıyub ṣāʿiḳa bigi şaḳıdı daḫı elindeki ol dört biñ dört yüz ḳırḳ dört batman demürden gürzini ṭaġ bigi yirinden ḳaldurub daḫı Dāvūd'a ḥamle ḳıldı Dāvūd daḫı Ḳaylasun'uñ ʿamūdine ʿamūdin ḳarşu ṭutdı ʿamūda eyle ḍarbile ṭoḳundı ṣadāsından leşker ḫalḳuñ ödi ṣındı Dāvūd Ḳaylasun'uñ ʿamūdin ṣıyıcaḳ Ḳaylasun ḳaḳıyub ol ḍarbe taḫtasınlayın ḳılıcın ḳınından efʿīyi ininden çıḳarur bigi çıḳardı eline aldı daḫı Dāvūd'a ḥavāle ḳıldı Dāvūd daḫı ḳarşudan Dımışḳ ḳılıç çıḳarub Ḳaylasun'uñ tīġın eyle çaldı kim mānend-i ḫıyār tīġın Ḳaylasun sınuḳ eyledi Ḳaylasun kāfir anı görüb ḫışmile gelüb pūlād süñüsin alub Dāvūd'a süñü ṣundı yine Dāvūd elindeki ḳılıçla ḳarşudan süñünüñ dilin çalub kesdi şecāʿat yayın yaṣdı revān yire ṣaldı nevbet Dāvūd'a degincek elindeki ḳılıçla Ḳaylasun'ı çaldı egerçi kim Ḳaylasun Türk ġayret ḳıldı Dāvūd'uñ tīġına ḳalḳan berāber dutdı velī ne ḳalḳan çalacaġ(?) Türkmen tīġ ḳalḳan çubuġın ṭaġıdub Ḳaylasun'uñ ḍarbı başından dişine dişinden döşine döşünden eyer ḳaşına andan gergedanuñ bilinden geçüb yire mıḫlandı Dāvūd daḫı derḥāl inüb Ḳaylasun'uñ başın kesdi daḫı ṣıçrayub atına süvār olub ol dört biñ ere ḥamle ḳıldı şāhin serçe ḳuşına ne vechile ṭaġıdursa ṭaġıtdı altı yüz kişi ḳılıçdan geçürüb helāk yirlerini ḫāk itdi çünki Dāvūd'un erlügin ve dil-āverlügin serverlügin kim gördi engüşt ber-dehān ḳılub bir zamān fikir ʿālemine varub ṭurdı daḫı didi kim hey hey bu Dāvūd'uñ bu kerre ben ele getürmeyecek olursam Süleymān bunuñ ṣülbünden vücūda gelür Süleymān ḫoẕ dünyāya gelincek benüm ẕürriyātum ayaġ altında ḳalur diyüb ol laʿīn dem çeküb defʿi Hürmürd Şāh'a gelüb ṭapu ḳılub külahın yire urdı daḫı **[22a]** Efgānın göge irgirdi didi kim yā Hürmürd Şāh neye oturursın ceng āletin üzerüñe geyin Dāvūd'ı ele getürmege cehd eylegil kim cemīʿ leşkerüñi ve Ḳaylasun Türk'i helāk eyledi ḳanların almaġa ġayret ḳılub ḳaṣd eylegil ḳanı ol Ḳaylasun Türk kim cihān pehlevānidi ve bu ʿaṣr içinde Ḳahramān-ı Kerīmān idi ol Īşā oğlı demürci Dāvūd'uñ elinde helāk ve yiryüzinde vücūdı ḫāk oldı neye ṭurursın ġayret eyle dimezem ki ʿavratlar bigi çeng çaldurub ʿişret eyleyesin Racīm şöyle diyicek

Hürmürd Şāh daḫı be-ġāyet dil-i perīşān oldı içi ṭışı ġamlar ḫaşmlar ṭoldı daḫı emreyledi ol kendüyile olan bī-nihāyet çerī atlar arḳasına gelüb ṭabl u ʿalem çeküb kūs çalub yurt idüb Racīm ḳulaġuz ḳılub Dāvūd'a ṭoġrı gitmekde pehlevānlar at arḳasına düşüb leşkere yitmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez īn-cānib** Ṭālūt Şāh oġlı Yūḫūnāṣ'a geldi kim leşkerinden dört biň er secüb Dāvūd'uň ardınca gidüb der-bendden geçüb Dāvūd'ı ararken nāgehān ol yire geldiler Hüzmürd Şāh'uň leşkerine ṭuş oldılar gördiler kim bir ʿaẓīm leşker gelür kim ḳılıç belçaḳ şuʿlesinden gökdeki güneş ṭonmış ve atlar ayaġı mīḫından ṭaġ ṭaşlar pāre pāre olub otlar rīze rīze olub yiryüzinde ḳuruyub ḫazāna dönmiş.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Eyle çoḳluḳ leşkeridi ol çerī
Kim ṭutubdı at ayaġı kişveri

Cevşen ışıḳ virmişidi çarḫa nūr
Toz içinde seçemüzi er eri

Neṡir: Çün kim Ṭālūt Şāh oġlı Yūḫūnāṣ ʿAmālıḳa ḳavminüň çerīsinüň ḫalḳını gördi yatına yaraġına milkünüň şecāʿatine ṣalātebetine taḥsīn ve engüşt ber-dehān ḳılub ṭurdı andan Yūhūnāṣ'ın ol dört bin eri dört bölük ḳıldı daḫi dört yirden ʿalem çeküb ṭabl ü duhūl dögüb Allāhu Teʿālā'ya tekbīr getürdiler Mūsā peyġāmber rūhı çün ṣalāvāt virüb düşmānuň cānibinden gözleşüb ṭurdılar ol ṭarafdan Hürmürd daḫı kendünüň altı biň eriyle Racīm ḳulaġuzlıḳ ḳılub giderken Dāvūd elümden ḳanca vire diyüb ḥisāb feraḥ iderken Ṭālūt'ı leşkerin gördi be-ġāyet taʿaccüb ḳıluben at başın çeküb ṭurdı daḫı dönüb ol ḳulaġuz Racīm'e didi kim yā melʿūn ben saňa ḫoz müdārā idermişsin dün gün biraz çarḫ olub bu düşmāna iledüb helāk eyletdüň andan yine gelüb beni daḫı uş düşmān aġzına getürüb utduň be-ġāyet ġaẓāb ḳılub ḳılıç çıḳarub Racīm'i gözleyüb **[22b]** ḳafasında çalınca Racīm ṭurduġı yirden ġāʾib oldı ṣanasın kim yir yarıldı yire geçüb veyā budur kim nihānī dem urub uçdı Hürmürd Şāh ḳulaġuz ġāʾib oldıġın görücek be-ġāyet taʿaccüb eyledi kim bu ḳulaġuz ādemī

degildür dīvdür yāḫūẕ Şeyṭān neslidür andan ol dem içre Hürmürd Şāh pehlevānlarına ḥükm altı biň altı yüz er ʿalem şuḳḳaların açub ṭabl u naḳāreler ceng ü ḥarbīler urub ṣurnā vü nefīrde ecel ırın ırlayub ġriv ḳılub baḥr-i cūşlayın düşmāna ḳarşu at sürdiler fevc fevc birbirine irdiler döş döşine tīġ u teber birle seyf ü ṣalıḳ uruşdılar ḳol ḳol olub ṭurışdılar mīr ü bihterler biň at sürüb ḳarışub ḳatışub ecel peykin atışdılar bir bir kemendler kemişüb dutuşdılar ancalar savaşurken ṭoḳunuben düşdiler delimler birbirinden zaḫm yiyüb şaşdılar on biň er birbirin ḳarışdı ve uruşdı aşaġa yuḳaru sil-i ʿarīmleyin birbirin sürüşdi at ayaġından gerd ü ġubār evc-i āsumāna irişdi at ayaġından ḳopan tozdan günüň yüzi ṭondı at süheylinden er ġrivinden zemīn u zamān iňledi Merrīḫ felek burcına ḳaçub cenglerinden beliňlediler .

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Yer ergüb göge tozmışdı ayaḳdan
Güneş ṭondı süňüyile nacaḳdan

Çün ötdi nay [ü] zenc kūs-i ḥarbī
Zelāzil ṭutdı ol dem şarḳ u ġarbı

Zemīn içi çerīdendi çü gülzār
Ḳılıç süsen siper gülşen [ü] tīr ḫ̮ār

Deňiz gibi çü leşker eyledi cūş
Öküz balıḳ yücenüb oldı bī hōş

Yedi yir ḳopdı ṣanki birbirinden
Yer ayruldı felek yirlü yirinden

Żarār dilden irecegin bilüb çoḳ
Süňü ögdin boyardı ḳana bayraḳ

ʿAlem serkeşlerin görüb elemde
Açub gīsū niyāz itdi o demde

Kemān egrileri bulub ḫ̮aṭarda
Dönüb arḳa ḳażā umdı ḳaderde

Siper yüz sözlerüñ bilüb belesin
Elin dutub ider Ḥaḳḳa duᶜāsın

Ziyā āvāzı ᶜamūduñ ḫoẕ ṣadāsı
Ḳaçan derdi idüb sersem o nāsı

Göge başlar çıḳardı ṣanki zenbūr
Yire ḳanlar yaġardı mis̱l-i yaġmūr

Ḳılıç şıpıldısı gürzüñ ṭaraḳı
ᶜArabdan tā ṭutupdurdı ᶜIraḳı

İşit imdi neye vardı ḥikāyet
Di virgil Muḥammed çün ṣalāvāt

Nes̱ir: Loḳmān Ḥakīm ḳavlince ol iki çerī ol gün bu vechile gün ḳubbe-i feleke dikilince ceng itdiler birbirinüñ ḳanlarından yiryüzin lāle-reng itdiler öyle namāzınuñ vaḳti geçüncek Hürmürd-i melᶜūn çerīsi ġālib gelüb Yūḫūnās̱'ın **[23a]** çerīsin ṭaġıtdılar ekserī ḳılıçdan geçürüb o kemend birle ṭutdılar ḫayme ve ḫargāhın bār u büngāhın mālın atın atın yaraġın yatın alub leşkerin ṣıyub nuṣret yayın yaṣur tār u mār itdiler Yūḫūnās̱'dan ġayrı nām [u] nişān bellü Benī-İsrāᵓīl serverlerin ṭutdılar andan Hürmürd Şāh ol ẓālim-i güm-rāh düşmān çerīsin ṣıyıcaḳ emr eyledi leşker ḫalḳa ṭabl-ı asāyiş çalub cengden vāz gelüb ḫargāhlar bār u büngāhlar dutulub üç biñ er daḫı ḳaçan düşmānuñ ardın sürüb gitdiler Hürmürd Şāhla bāḳī begler ve serverler otaḳlu otaḳına gelüb ḳarār itdiler andan ṣoñra Hürmürd Şāh ol pelīd ü güm-rāh taḫta geçüb oturdı dīvān-ı sulṭān ṭurdı ḫˇān-salar daḫı ortaya ḫˇān getürdiler ḫˇān yenildi vü içildi daḫı sözlerden söz çıġub İbn Bāşir'den söz açuldı andan Hürmürd Şāh buyurdı naṭᶜ dutsaḳlar ḳavmi getürdiler daḫı cellādlar varub Yūḫūnās̱'ı otuz altı melikleriyle bisāṭ üzerine çökürdiler cellāduñ ḳılıç elinde ve ḳatl-i yıġın ideyim mi şāh dimeklik dilinde şāh didi kim amān virmegil Cālūt'uñ ḳanın Ṭālūt oġlı Yūḫūnās̱'dan alġıl vücūdın ḫake ṣalġıl didi cellād daḫı Yūḫūnās̱'ı helāk idüb başın almaġa ḳaṣd idicek nāgehān Dāvūd'uñ ṣıduġı leşkerüñ birḳaç begleri ḫalāṣ olub ḳaçub gelüb Hürmürd Şāh'a ṭapu ḳılub didiler kim yā Şāh ᶜömrüñ ziyād-bād āgāh ol kim Dāvūd bizi ṣıyub Ḳaylasun Türk'üñ başını kesdi andan ġayrı iki yüz adamuñ

burnın ḳulağın ve ḥayāsın kesüb ʿAmāliḳa ḳavminüñ şecāʿat yayın yaṣdı olub yaluñuz Raḫş'ı sürüb uş üstüñe geldi neye ṭurursın buyurdı kim ṭabl [u] kūs çalına düşmān geldügi ḫalḳa biline yoḳsa otağuñı baṣub nuṣretüñ yayını yaṣar belkim başuñı keser didiler Hürmürd Şāh ol pelīd ü güm-rāh bu gelen ṣınġun çerīyi görücek Dāvūd geldüginden cāsūs ḫaber viricek Yūḫūnāṡ'ıñ ḳaysı ḳalmadı yine bende ṣaldı çerīsin cemʿ idüb atlara süvār oldı ol yañadan daḫı ol leşkeri ṣıyub Ḳaylasun'uñ başın kesüb iki yüz dil-āverüñ burunların kesüb ḥayāların çıḳarub bir hemyāna ḳoyub eyer terküsine aṣub ʿazm-i Hürmürd ki ḳıldı nāgehān Hürmürd'üñ leşkeri ḳonduğı ṣaḥrāya çıḳageldi gördi kim bir laṭīf ṣahrā bu ṣahrānuñ vasaṭında ol ḳadar ḫayme ve ḫargāh bār u büngāh ḳurulu nite şöyle kim ol ʿaẓametlü çerī kim ol yazıya ḳonmış oturur ṣanasın kim ol ḳıyāmet güni ḳopmış maḥşer yirine cemʿ olub **[23b]** ṭurur otağlar yir yirin ḳurılub perdeler ṭınābları yir yir çekilmiş bedevī ḫāṣ atlar ḳazlu ḳoyuben ḳatār u mihārlar ṭavīller ābı önüñde çekilmiş ammā kim bu ʿaẓametlü leşkerüñ orta yirinde pādişāh-āne bir otaḳ ḳurulmış ḳubbesi ḳubbe-i keyvāne irişmiş ve daḫı ol otağuñ öñünde ḳapusına ḳarşu bir ulu dīvān-ḫāne ṭutulmış ki ṭınāb mīḫınuñ ucı yedi ḳat yirden aşağa geçüb öküz arḳasındağı ferşi içine girişmiş ve ol dīvān-hāne içinde ol ḳadar ḫalāyıḳ belestim cemʿ olmuşlar kim āvāzlarından yedi ḳat felek ṭası baḥr-veş gümleyüb öterdi er deminden er nefesinden buḫār çıḳub bulutlar bigi hevādan ḳat ḳat olub ṭururdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol çerīnüñ ḥaddi yoġ u bī-ḳarār
Yiryüzin ṭutmış Belh-veş bī-şumār

At süheylinden felek güpüldedi
At ayağından bu yir döpüldedi

Nīzelerden mīşe yarunmış yüzi
Ḫaymeden mantara beñzer yiryüzi

Çünki Dāvūd ol çerīyi gördi pes
Barmağın ağzına alub ṭurdı pes

Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şādumān
Tā ki diyem nitdi Dāvūd ol zamān

3. Ḳıṣṣa-ı Sām-süvār u Ceng-i Erjenk-Dīv-i Laʿīn:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd ol çerīyi görüb mutaḥayyır olub ṭurmaḳda engüşt ber-dehān urmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz bu ṭarafdan Sām'a geldi nite ol zamān kim perīler sulṭānı Hümāyūn Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūz'ı Sām'a nikāh ḳılub kim everdi Sām daḫı gerdege girdi yine Şeyṭān-ı bī-dīn vü iblīs-i pür-kīn ol dem ki Sām'uñ üzerine perīler üşürüb Sām'uñ uş urub ceng gözine cihānı teng Racīm daḫı Sām naʿrasından vālihū deng kim oldı daḫı ol aradan Sām'ı helāk ola ṣanub Ṭālūt'a Dāvūd'ı iġvā virmege gitmiş idi Ṭālūt'dan yine gelüb Zerrīn şehri kenarına yetmişdi göñlinden geçürürdi kim Sām'ı zaḥm-nāk perīlere helāk itdürem Dāvūd ise ḫoẕ Ṭālūt lā-cerem öldüriserdür şāẕılıḳla dem çeküb uçub giderken Kūh-ı Elburz diyārın seyr iderken yolı Zerrīn şehri'ne uġradı gördi kim Sām-ı cihān pehlevānı Dil-firūzı almış viṣāline vuṣūl bulmuş ʿıyş u nūş göñlini ḫoş ġuṣṣa-yı gerdūn ferāmūş ider Racīm Sām'ı ḥayātda ʿıyş u ʿişretde ṣıḥḥatde salṭanatda görücek dil perīşān olub dönüb Dines'le Kenes'e didi kim iy benüm ẕürriyyātum bu Sām'ı ne ḳadar kim cehd eyledümse helāk olmadı Ġurġur Dīv'le felek yüzine çıḳartdum deryāya atdurdum olmadı ejderhā aġzına ḳoydum yine çıḳdı Sī-murġ pençesine **[24a]** virem ḫalāṣ oldı perīler cengine uġratdum perī çerīsin helāk itdükden beglerinüñ ḳızın daḫı aldı çārem aña ḳaldı kim Ḳamḳam Dīv'üñ oġlı Erjenk Dīv'e verem Sām'ı anuñ daḫı cengine āhengine uġradam tā kim Erjenk Dīv Sām'uñ gürzile başını ḫurd ḳılub cigerin ḳılıçla çıḳardam didi daḫı dem çeküb uçub gitdi Erjenk Dīv'üñ maḳāmına yetdi meger kim bu Erjenk Dīv daḫı Ḳamḳam Dīv'üñ oġlıyidi nice yüz biñ dīv serhengiñe ḥākim ve dīvler içre bed-ḫu[y]lu idi bu perīler sulṭān ḳızın birḳaç diletmişidi virmedügi cihetden Hümāyūn Şāh'ile ceng itmişidi ammā kim ikisinüñ ortasında ʿadāvet bāḳī ṭururdı Racīm ʿaleyhi'l-laʿne ol ḳażiyyeyi bilürdi pes Racīm kendüzin ḳızuñ lalası ḫādim şekline ḳoyub sürüb Erjenk Dīv'e geldi selām virdi Erjenk Dīv görüb Ḫ˘āce Serāy'ı ḳonub Racīm didi kim ey dīvler sulṭānı ve Kūh-ı Elburz ḫaḳānı ḫażretüñe ben

ḫāṣ ḫādimi maʿşūḳuň Hümāyūn Şāh ḳızı Hümā-yı Dil-firūz gönderdi saňa cān [u] dilden muḥibb olub atasından iʿrāż ḳılub yüz dönderdi sebeb-i ḳażiyye bu kim Sām-süvār ki aňılur Nerīmān oğlıdur kim pehlevānlar içre ögülür şol Nerīmān'dur kim senüň ataň Ḳamḳam Dīv'i helāk yirini ḫāk itdi Ḳamḳam ḳılıcın aldı buġur Nerīmān ölücek yirine oğlı Sām cihān pehlevānı oldı Kūh-ı Elburz'a gelüb Hümāyūn Şāh'ıla ittifāḳ ḳılub leşker çeküb senüň üzerüňe gelse gerekdür senüňle ceng ḳılsa gerekdür ḳayġur Hümā-yı Dil-firūz ḫasretüňden efġān ḳılub saňa intiẓārdur gice gündüz kim gelüb beni alsun atamı helāk ḳılsun ve ḳanlusı oğlınuň ḳanın ḳara yire ḳarsun vücūdın üzerümüzden ırsun beni kendüzi alub murāda irsün ṣafāmı sürsün leşkerin cemʿ idüb gelsün didügimi ḳılsun yoḳsa atam leşker cemʿ idicek üzerine Sām'ı iledicek maʿlūmdurur kim ḥāl ne olur diyüb fitne ḳıldı daḫı Racīm Erjenk Dīv çeşm-i giryū oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gör ne melʿūn olur iblīs-i laʿīn
Kim işidür dāʾimā iġvā hemīn

Olduġı çün ḥāsid ü müfsīd anı
Dergehinden sürdi Rabbü'l-ʿālemīn

4. İġvā Kerden-i İblīs Şeyṭān-ı Laʿīn Bend Dāden-i Erjenk Dīv Rā:

Ḥakīm ḳavlince Erjenk Dīv bu sözi kim işitdi rāst ṣanub defʿi ol gün içinde ḥāżır olan çerīsin cemʿ itdi dīvler serhenglerin ḳıġırtdı ceng yaraġın görü görüňüz göçere perīler şāhiyle ceng idüb anuň ḳanın ḳana ḳana **[24b]** içerem didi dīvler serhengleri üç güne dek yaraḳların gördiler taḫt-ı ābnūs üzerine Erjenk Dīv geçüb Racīm birle oturdılar ol taḫtı dīvler gelüb çeginleri üzerine götürdiler bāḳī dīvler daḫı taḫtuň kenarınca ṣaġ ṣol uçub giderleridi dem çeküb ʿazm-i Zerrīn şehrin iderleridi Baḥr-i Ẓulumāt'dan ḳopmış şol ḳara bulut[279] bigi hevā yüzin dutub yirile gök

[279] Yazmada "bulub" şeklinde geçmektedir

arasından gidüb nıṣfu'l-leyl olucaḳ ol ḳara dün içre yetdiler maġrīb cānibinden yaňasında bir ṭaġ eteginde şol başına ṭuman çöker bigi çöküb nefeslerinden felek-ẕātın siyāh itdiler Erjenk Dīv daḫı bir ferseng şehirden ırāḳ yirden taḫtını hevādan yire indürdi ol ṭaġ eteginde kim ḳondurdı Racīm'i daḫı Hümā-yı Dil-firūz'a gönderdi didi kim yā ḫādim varub bizden Hümā-yı Dil-firūz'a selām eylegil geldügüm çerīmle gelüb yitişdügümden aňa ḫaber virgil didi Racīm başum üzre varayım yine taʿcīl bu dem ḫaber götüreyim diyüb taşra çıḳub ki gitdi gelüb Zerrīn şehri'ne yetdi daḫı kendüzin bir dīv ṣūretine ḳoyub Hümāyūn Şāh'uň sürü ḳatına yitdi geldi selām işāret ḳıldı didi kim Şehā āgāh ol kim dīvler sulṭānı Erjenk Dīv leşkerin cemʿ idüb bu dem üstüňe geldi kim ceng cihānı gözüňe teng ide ġāfil mebāş diyince birḳaç perīler daḫı gelüb dīvüň leşkerile geldügin söylediler leşkerinüň çoġluġından şerḥ eylediler Hümāyūn Şāh Erjenk Dīv'üň geldügin işidicek tīz ḥācib gönderüb Sām'ı daʿvet itdi Erjenk Dīv'üň geldüginden ḥikāyet şikāyet ezelki mācerāsın daḫı rivāyet itdi be-ġāyet melūl olıcaḳ Sām didi kim Şehā ġam yimegil sen devletile ḳalʿada otur ben ḳalʿadan ṭaşra çıḳam ol dīv çerīsinle ceng Ḫuḍā rāst getürürse ḳanlarından yiryüzini lāle-reng ideyim didi Sām eyle diyicek perīler sulṭanı daḫı ḥükm eyledi ḳalʿanuň ḳapuların yapdılar ve ceng-cūlarıla ceng āletine el urdılar ellerine nefṭ ödin alub burclar üzerindeki erlüklere çıḳub ṭurdılar Sām'ıla Hümāyūn Şāh daḫı burc-ı bārū üzerine çıḳdılar daḫı ḳalʿadan aşaġa dīvlerüň ḳonduġı yire baḳdılar ol ay aydunluġı içre maġrīb cānibinden yaňa gördiler kim ʿifrīt çerīsinden Zerrīn şehri'nüň ṣahrāsı deryā-yı zifte dönmiş ve nerre-dīvler gürzlerinden ṭaġlar başı görünmez olub ṣahrā yüzi ḫarpuşte dönmiş.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çünki dīvüň leşkeri baġladı ṣaf
Naʿradan beliňledi[280] Asḥāb-ı Kehf

Eyle bī-ḥad dīv elinde ṭaş ʿamūd
Ṭolmışıdı gürzile çarḫ-ı kebūd

[280] Yazmada "beliňleri" şeklindedir

Her birinüñ ḳāmeti ber-ḳūsidi
[25a] Gözleri eyle yanar fanusidi

Omuz ursa çarḫı ṭaḳı büzeler
Oñca ḳaḳsa māhi baġrın üzeler

Ādemüñ ḳanın içerler çün şarāb
Düşmenüñ baġrın ider ḫoş kebāb

Göricek dīvüñ çerīsin şehriyār
Oldı deng u vālih u her şerm-sār

5. Ḳıṣṣa-ı Dāvūd Peyġāmber ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince Sām ile Hümāyūn Şāh burc üzerinde dīvler çerīsin teferrüc itmekde ve Sām daḫı ṣabāh olmasını gözetmekde bizüm ḳıṣṣamuz yine ol yañadan yine Dāvūd'a geldi kim ol adem-zād çerīsin kim pūşte üzerinde gözetdi andan çerīden dil almaġiçün atına süvār olub gelüb çerīsi kenarına yitdi gördi kim bir kişi bir bıñar kenārında ṭurub ṣu içer defiʿ Dāvūd ol şaḫṣı dutdı bu leşker ne leşkerdür diyüb ol kişiden teftīş itdi ol kişi ḫaber virdi kim bu leşker Cālūt Şāh oġlı Hürmürd Ḫān'uñdur kim Ḥūrūn ḳalʿasınuñ vilāyetin urdı ʿāḳıbet gelürken Ṭālūt oġlı Yūḫūnāṣ ki buluşub iki leşker birbiriyle ceng eyledi Yūḫūnāṣ dutub çerīsin ṣıyub yiryüzini lāle-reng eyledi ṣoñra kim Yūḫūnāṣ ṭutdı cellād getürüb boynın urmaġa hükm itdi ammā kim bilmezem ki helāk oldı mı olmadı mı noldı diyince Dāvūd ol merdūdı ḳatl itdi andan atından inüb Raḫş'a iki yirden ḳulak çeküb berkitdi Allāhu Teʿālā'ya tekbīr getürüb andan bismillāh diyüb ṣıcrayub at üzerine binüb daḫı otaġına ṭoġru gitdi her kimi kim buldıysa tīġıla iki dilüb şāḳ itdi tā kim otaḳ ḳapusına gelüb ki irdi bu yañadan Hürmürd Şāh daḫı henūz gelen dutsaḳdan ḫaber alub çerīsine yaraḳlanuñ diyince ḳapudan ġavġā belürdi hey görüñ ne ġavġādur diyince birḳaç pehlevānlar merd-i merdānlar içerü girüb didi kim ne ṭurursun kim Dāvūd'uñ yalın ḳılıc elinde vallāhu Teʿālā'nuñ nām-ı şerīfi dilinde leşkerüñ ḳırub burub üşde otaġuña geldi diyince Hürmürd'e at çekdiler yetdi dört biñ erile atlara süvār olub ʿalem çeküb Dāvūd'a çapındı ol cānibden Dāvūd daḫı Hürmürd'üñ dört biñ eriyle ṣavaşa çıḳduġın

kim gördi ḳılıç ḳınına ḳatuben ʿamūdīn ṭopuzdan çıḳarub Allāhu Teʿālā'ya tekbīr getürüb Mūsā peyġāmber rūḥı çün ṣalāvāt virdi daẖı āvāz-ı bülendī çaġırdı yā Hürmürd ve iy pelīd-i nā-merd yaʿnī kim Yūẖūnāṣ̱ öldürdüñse ben saña anuñ ḳanın ḳoyam mı ya şol pelīd-i mühmel gevdenüñ cānın ḳoyam mı ḳanuñı yire dökmeyince tīġıla baġruñ baġırsıġuñ sökmeyince ḳoyıcaḳ degülem vaḳtuña **[25b]** ḥāżır olasın eriseñ ben Īşā oġlı Dāvūd'a cevāb virmege ḳādir olasın benem ol Dāvūd ki Cālūt bigi pehlevānı bir ṣapan ḳayasınla öldürmişem bilesin ẖalḳın helāk idüben Benī-İsrāʾīl ḳavmin şāẕ ḳılub güldürmişem ḳılıcumdur ḳażāyıla ḳader oḳumdur ḳan içici ejder.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Hem çü Rüstem çekerisem ẖaṣma tīġ
Ḳan buḥārında ḳapa göklerde mīġ

Yire ṣıgmaz leşkerüñ tuzca ḳoyam
Baḥre beñzer olsañ buzca ṣıyam

Çarẖ-ı Merrīẖ özine kim oḳ atam
Yidi ḳat gök ṭasını [-----][281] adam

Ḳāf-ı Sī-murġ öñümüzde serçedür
Ḳāf'ı gürzüm ṭaġıdur ṣan ṣırçadur

Naʿra ursam çıkar ya ṭas-ı felek
Süñü dutsam çāk ola baġr-ı Semek

Sen rezimde şīriseñ arṣlan özüm
Sen peleng olsañ eger evren özüm

Ṭāliʿüm şems ü ʿadūmuz ẕerredür
Hüzmürd Şāh gözlerümde terredür

Çün ki geldüñ yā melik meydāna sen
Cānuñı ḳurbān idem peykāna sen

Tīġıla bilüñ ẖıyār bigi biçem
Ḳanuñı ejder bigi ṣorub içem

[281] Yazmada boş bırakılmış

Böyle diyüb anda Dāvūd Şāh
Ur naʿra ditredi mihr ile māh

Fāʿilātun fāʿilātun fāʿilāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pāk-ẕāt

Neṡir: Loḳmān Ḥakīm ḳavlince çün ki Dāvūd böyle diyicek Hürmürd Şāh'ı meydāna oḳuyuben ḳığırıcaḳ meger kim bu ʿAmāliḳa sulṭānı Hürmürd daḫı bahādur pehlevān zamānında Ḳahramān-ı Nerīmān idi naẓar ḳılub Dāvūd'ı gördi kim bir serverdür kim Kerīmān'lara heybet itse ḳan ḳaşandurur ḳılıc alub cenge girse Merrīḫ felekde ḳ[orḳ]usından ḫancerin elden bıraġub bağrını dilmiş pūlāddan ḳatı Dımışḳī yay tuncını sürüyüb zīh ucını kīş ağzına ṣalmış Sī-murġ yileklü demür ḳaynaḳlu laʿl-i Bedaḫşān ṭuṭaḳlu seksen oḳı kīş ağzına çığışır.

Naẓım:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Berāberdür kim gelür Rüstem ṣıfat ol
[E]ger destān olurısa düşmene[282]

Atı aşkār özi server bahādur
Ne dīv andan ḫalāṣ olur ne ḫod ġul

6. Ender Ṣıfat-ı der Temṡīl-i Dāsitān u Maḳālāt-ı Firdevsī

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Diňle temṡīlātı cāndan ḳıṣṣanuň
Gūş iderseň gücin üzdüň ġuṣṣanuň

Hürmürd nefsüň olub ẓālim pelīd[283]
Leşkeri nefsüň ḳıva mı iy mürīd

ʿAḳluň olur cāna Dāvūd-ı emīr
Ṣarṣa nefsüň hevāsın dil-pezīr

[282] Beytin vezni bozuk.
[283] Mısranın vezni bozuk

ʿAḳ[l]ınuň milkin dutub şāh olasın
Men ʿarefe nefsehu tā bilesin

Cehd idegör olmaġıl maġrūr-cāh
Mevt irincek bir olur şāhile kāh

Var mı şāh kim cāhı anuň çāh olmıya
Sinle içre ḫāk yā kāh olmaya

Ḥırṣ u şehvet terk idüben pādişāh
[26a] Nefs-i emmāreye uymayanuň ḫˇāh

Tā ki ʿulvī yaḳılasın sen güẕār
Söz budur kim ẕikre ḳıldum muḫtaṣār

7. Der beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḥaḳḳa minnet ṣad hezārān nīk-nām
Otuz üç meclis daḫı oldı tamām

Ḥaḳ Teʿālā irgürürse yārına
Dil-i ʿāşıḳı bi-teşevvürse yārına

Söyleyevüz bir ʿacāʾib dāsitān
Āferīn ide işidüb dositān

Key ġarāʾib ola zībā ü ḥoş kelām
Diňlemedüň ola anı ḫāṣ ü ʿām

Līk bu dem dilegüm vardur benüm
Kim duʿā-yı ḥayrıla umar cānum

Nola sinde çürü dise cismümüz
Bu kitābla yādigārdur ismümüz

Ḳılasız Firdevs içün ḫayr-ı duʿā
Yā günāhın afv ide anuň Ḫuẕā

Rabbenā senden umaruz ḥāceti
ʿAfv idüb cürmüm eyle raḥmeti

Naʿt-ı levlāk olanuň Aḥmed ḥaḳı
Taḫt-ı eflāk ol Muḥammed ḥad ḥaḳı

Eylegil Firdevsī'ye raḥmet-Ḫuẕā[284]
Senden özge aňa yoḳdur rehnümā[285]

Mücrim ü ʿāṣīdürür ol derd-mend
Raḥmuň olsun aňa oldur ehl-i pend

Hem ṣalāvāt viresin sen ṣıdḳıla
Aḥmedi cāndan severseň ʿışḳıla

d. Süleymān-nāmenüň Otuz Dördünci Meclisinüň Ẕikrindedür

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

Gel iy maʿnī şırında gūş eyleyen yār[286]
Muʿārıż şerbetin nūş eyleyen cān

Dilerseň kim ola göňlüň kūşāde
Sözüň revnaḳ bula daḫı ziyāde

Göňül pāk itmek isterseň bu işden
Gider dilden ne kim var ġıll u ġışdan

Gidergil inüňden tīr-i jengi
Ki yeksān göresin bu heft rengi

Oluncaḳ göňlüňüň aynası rūşen
Baḳıncaḳ göresin her söz yirin sen

Bilesin bir sözüň maʿnāsıdur ḳaç
Sözin bilmez kişiden ṭurmaġıl ḳaç

Ḫaber aňlarısaň bu söz yüzinden
Niḳābuň gösterigör süz gözinden

Bu göňlünüň aynasın rūşen eyle
Cānuňuň her birini gülşen eyle

Ṣaḳınma dürriňi sen cevherīden

---

[284] Yazmada " ḥuźāyı" şeklindedir
[285] Yazmada "rehümāyı" şeklindedir
[286] Mısranın vezni bozuk

Dirīġ itme metāʿuň müşterīden

Süleymān-nāme’den diňle hikāyet
Ki ʿāşıḳdur saňa ḫalḳ-ı vilāyet

Di Firdevsī senüň başlamamdı
Ṣalāvāt vir daḫı andan kelāmdı

1. Dāsitān-ı Ceng Kerden-i Dāvūd ʿAleyhi’s-selām ve Hürmürd Pehlevān-ı Cihān:

Loḳmān Ḥakīm-i ekber ol ṭayrib-i hünerberdür naḳlince kim İbn-i ʿibād’dur ve Eflāṭūn-ı Yunānī ḳavlince kim ṭabīb-i üstāddur kim Firdevsī-i ḫaḳīr[287] anlaruň tārīḫlerinden teʾlīf idübdür bu vechile taṣnīf ḳılubdur **kim** nite ol zamān kim Hürmürd Şāh ol pelīd-i güm-rāh Dāvūd’uň ṣalābebtin ve şecāʿatin ve heybetin suṭūnın ḳuvvetin göricek gönliňden āferīn eyledi daḫı ġayret **[26]** ḥamiyyet ḳılub ad u şān gözleyüb muḳaddem gelen pehlevānlar izin izleyüb atına mehmīz urub ḳaġan arṣlan bigi meydāna girdi neheng-veş naʿra urdı daḫı ḳaba ḳaba çaġırdı didi kim yā Dāvūd-ı āhenger ḥāżır ol kim gökden nāzil oldı saňa ḳażā belā ḳader. Sen ne demürcisin kim melik-zādelerile ceng idesin Rūbāha daḫı cevāb virmeziken nerre-şīre āheng idesin benem ʿAmāliḳa sulṭānı Hürmürd Ḫān ki ceng itsem Ejdehā-yı felek ḳılıcumdan amān ister Merrīḫ-i āsumān cengümden ḳaçub burcına siňüb ʿömr-i zamān ister.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḳarşu gelmez cengüme Efrāsiyāb
Çarḫ-ı ejder gözlerümde bir zübāb

Gücine ger ḫoş eyleyemden derdüňüz[288]
Ḳuş uçarsa üzerümden deňiz

---

[287] Yazmada “caḳīr” şeklindedir
[288] Mısranın vezni bozuk

Ḳılıcımdur yidi başlu ejderhā
Kimse bulmaz Ejdehādan hem rehā

Üç ḳanād açub oḳum çünki uçar
Ṭoynaġı demürden ʿadū ḳanın ṣaçar

Ḳolın alub ṣalar olsam ṣalıġuň
Ṣuda başın ṭaġıdam ol balıġuň

Leşkerüme yoḳdurur ḳatʿā ḳarār
İlüm öküş serverümdür bī-şumār

Yaluňuz ḥayfā şükür merdānumuz
Yaluňuz leşkerlerin ṣırcānumuz(?)

Böyle diyüb urdı naʿra Hürmürd
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya şīr-merd

Nes̱ir: Andan Hürmürd bu vechile laf urub daḫı ol Kūh-ı Elburz'a beňzer gürzini ṭopuzından çıḳarub Dāvūd'a ḥavāle kim itdi. Dāvūd daḫı ḳalḳan muḳābil ṭutdı. ʿAmūdīn red eyledi. Hürmürd ġażab itdi, ḳılıç çekdi kendünüň ḳılıcın mukābil ṭutdı. Ḳılıç ḳılıca ṭoḳunub Hürmürd ḳılıcı buz pāresi bigi şaḳḳ olub belçāḳ elinde ḳaldı. Hürmürd buġur süňüsin ele alub at ṣaldı. Dāvūd'uň gögsin gözetdi kim uraydı. Düşmānın helāk ḳıluben maḳṣūdına ireydi. Dāvūd daḫı ʿamūdīn ele alub Hürmürd'üň ṣüňüsin ḳarşudan gelürken gürzile urub yalman ucın yuġurdı gürz ḍarbından süňü Hürmürd'üň elinden düşdi aḳlı şaşdı. Buġur nevbet Dāvūd'a irince elineki gürz-i ḳırānla sürevarub irüb Hürmürd melike bir gürz urdı kim ḳalḳan ḳolından yire ṭaġılub ḍarb depesine ṭoḳunub başın ḫurd ḳılub cān virdi defʿi ʿuḳḳāb bigi atından inüb Hürmürd'üň başın kesdi eyer terküsine aṣdı bu nüküň ḳāʿidesi oldur kim begleri helāk oluncaḳ ceng itmezler başsuz ayaḳ bigi ḳandesine gitmezler hemān dem çerīsi ṣınub ḳaçdı yüz ṣuyun yire ṣaçdı daḫı Dāvūd şol ṣıġırcuḳları şāhīn ḳovar bigi ḳovdı ve ṭaġıtdı ne ḳadar pehlevānları varısa birer ḍarbile atlarından yire yıḳub dutsaḳ itdi **[27a]** Andan dönüb Hürmürd'üň otaġına girdi oturdı andan hükm eyledi ḥācibler virüb Yūḫūnāṣ dutsaḳlarıla getürdi Ī̱şā bin Dāvūd Yūḫūnāṣ ṣaġ esen görücek Dāvūd şād olub gelüb iki gözinde öpüb arḳasın yibüb ḫilʿat-ı ḫāṣ geyürdi

kendüzi taḫtdan aşaġa inüb yirine Yūḫūnāṣ çıḳarub ṣaġ ṭarafında geçüb otudı andan soñra buyurdı ne ḳadar Benī-İsrāʾīl ḳavminden ḫalāṣ olmış kişiler varısa bendden çıḳarub ḫilʿat geydürdi kimine mal kimine ḫoş dīl virdi ve andan ṣoñra şolar kim şehīd olub küffār elinde ölmişler idi Dāvūd cān fedā ḳılmışlardı Tevrāt ḥükmince şehīdler ṭarīḳince sinleye ḳoyub defn itdiler ve her birinüñ nicesi[289] ṭaşlarında ve ne vechile helāk olduġın beyān idüb tārīḫ yazdılar ol tārīḫ-i ḫaṭṭını pūlād tīġıla ḳazdılar andan soñra ol ḳavm-i ʿAmālıḳa'dan ne kadar dutsaḳ ele girdiyse emr eyledi yaralusınuñ başın kesüb ṣaġ olanuñ zaḥm-ı sūzınuñ boyunlarına zencīr ṭaḳub altı yüz kişi dutsaḳ üç biñ üç yüz baş daḫı kendünüñ ezelki cengde Ḳaylasun Türk başınla iki yüz ḥayā kim nişān olmışidi kim ḳıza şīr-i bahā olsun içün Ṭālūt'ıla ʿahd [ü] peymān kılmışidi andan ol gice Hürmürd Şāh otaġında tā ṣabāh olunca ʿıyş u nūş itdiler Yūḫūnāṣ bāḳī serverleriyle zerrīn ḳadeḥden şarāb-ı erġuvānī içüb cihān ġamıñ ferāmuş itdiler gün yüzlü şehlā gözlü şīrīn sözlü nāzlu ṭuzlu ḥūblar maḥbūblar merġūblar maṭlūblar gümiş bilekleriyle altun ḳadeḥ getürüb oturan Ṭūrān beglere yiglere serverlere dil-āverlere mih-terlere kih-terlere rāḥatü'l-ervāḥ diyüb şarāb-ı erġuvānī ṣundılar ve andan soñra Ẕühre sāẕlu Dāvūd āvāzlu güyendeler ḫ̌ānendeler ṣāffile Yūḫūnāṣ'ı Dāvūd ḳarşusına diz çöküb sāzlu sāzın öñlerine getürüb ceng ḳullarına çeng ḳānūnī ḳānūn üzere düzen virüb ṣantūruñ tellerin daḫı çekdiler ve barbūṭ ṭanbūr ve ʿūduñ ḳulaḳlarını burdılar ve şīşe ve rūḥ-efzāya gümiş māl virdiler kemānceler sūrbādları iñletdiler ḳılların dile getürüb söyletdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çeng ü def çalınur ṭanbūrile
Muṭribān itdi ṣadā cumhūrile

Nūş idüb gül-gūn mey mestāneler
Ceng iderdi gözleri maḫmūrile

Fāḫiẕ-i ḳulḳul diyüben veşrebū
Bāde-perdi āb-ı pāḳ-engūrile

[289] Yazmada "hicesi" şeklindedir

Meclis içre oturırdı serverān
Taḫtuñ üzre Yūḫūnāṣın ḥūrile

Çün ḳamer devrān idüb altun ḳadeh
Devr ider mi ẕātı şemsi ḥūrile

Neṡir: bir cānibden Ṭālūt oğlı **[27b]** Yūḫūnāṣ kendünüñ ḫāṣ melikleriyle ṣoḥbet [ü] ʿişret iderdi. Bir ḫalvetde Dāvūd ʿaleyhi'➚s-selām pāk ṣudan ābdest alub Ḫālıḳ'a secde-i şükr ḳılub iḫlāṣıla ʿibādet iderdi. Çün kim ol gice geçüb seḥergāh kim oldı. Āfitāb u mihr-i ʿālem nūrile cihān milki māla māl olub ṭoldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çünki şark-ı taḫta çıḳdı şems şāh
Ḳodı başı üstine altun külāh

Ġarba dek menşūrını yazdı ʿayān
Ur ṣoñra nūrıla aña nişān

Urdı tuġlı başına zerrīn ṭāc
Düşdi yirüñ yüzine zer bāc

ʿAdl-i nūrı rūşen itdi ʿālemi
Sürdi devrān içre düni ẓulemi

Ḫalḳ-ı ʿālem uyḳudan uyandılar
Ṣan küfürden dīn-i Ḥaḳḳa döndiler

Neṡir: Çün kim ol gice ṣabāh müʾeẕẕinler dillerinde ḥayyālel-felāḥ kim oldı. Dāvūd ʿaleyhi'➚s-selām yirinden ṭurub ṣubh namāzın ḳıldı. daḫı duʿāyı tamām idüb el yüze kim sürdi. Andan Yūḫūnāṣ ḥükm eyledi kim leşker ḫalḳın āgāh ideler ḫaymelerin indürüb bār u büngāhların yükledüb ʿazm-i rāh itdiler andan Yūḫūnāṣ çavuşlar tenbīh itdiler çerī ḫalḳın bilüb güç yaraġın itdiler ve daḫı ʿalem çeküb Dāvūd naẓarına geldiler. Dāvūd daḫı bir şeb-reng ḳatıra binüb Yūḫūnāṣ daḫı bir ḫāṣ bedevī raḫşa süvār oldı ʿaẓamet salṭanat şecāʿat ṣalābet ü şevketile ʿazm-i Ḳudüs

ḳılub gitdiler at ayağı tozlarından felek yüzin ḳaṭran deryāsı bigi siyāh itdiler kūs-i ḥarbī ṣadāsından ṭas-ı çarḫ-ı kebūd gümledi atlaruñ naʿlı mıḫlarından ḍarbı öküze baluġa irişüb iñledi bu vechile şevketle ferahlıġıla Dāvūd Yūḫūnāṣ'la Ḳudüs'e ṭoġru gitmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** yine şeyṭān-ı Racīm'e geldi kim maḳṣūdına irmedi Hürmürd elinde Dāvūd helāk olub cān virmedi yine bunuñ bigi ġazālar ḳılub muẓaffer olduġın kim gördi ʿāciz ü dermānde ḳalub gözleri yaşın deryāya ve āhını S̱üreyyāya irgürdi aġladı gözleri yāşı Nīl Ceyhūn Furāt Dicle bigi çaġladı daḫı Dinesle Kenes ehl-i laʿīn bu üç melāʿin ü yārenleri daḫı ḳatına ḥāẓır olub Racīm anlara didi kim hīç bilür misiz kim Dāvūd nice muẓaffer oldı ʿAmāliḳa ḳavmine zor-ı bazuyıla pehlevānluġıla ġālib olub ʿadūya ẓafer buldı ne kadar kim tedbīr eylediyse taḳdīr māniʿ olub rāst gelmedi sihrüm bāṭıl sözüm mechūl olub göñlüm arzusın maḳṣūdın bulmadı zī ḥayf kim bu Dāvūd'ı helāk olmaz yine ol Süleymān bu Dāvūd bilinden dünyāya gelecekdür **[28a]** Benüm ẕürriyetüm ayaġı altında yitecekdür diyüb efġān bu yarānların daḫı dil-i perīṣān eyledi Racīm şöyle diyicek Dines didi kim ya nice tedbīr ḳılduñ kim Dāvūd helāk ola tā kim Süleymān bunuñ bilinden dünyāya gelmeyüb neslüñüz ferah-nāk ola Racīm aydur çāre budur kim Ṭālūt'a varub iġvā virüb Dāvūd'uñ helāk olmasın Ṭālūt elinde ḳoyvirevüz diyüb Racīm birle ol üç melāʿīn dem çeküb Ṭālūt'a ṭoġru gitmekde Ṭālūt'a iġvā virmege niyyet itmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez ān-cānib** Ṭālūt'a geldi çün kim ol zamān ʿAmāliḳa ḳavminden Dāvūd iki yüz adam öldürüb nişānın şīr-bahā çün getürmege kim gitmişidi Yūḫūnāṣ daḫı atası Ṭālūt'dan nihānī yedi biñ er alub gelüb Hürmürd Şāh ile buluşub ceng kim itmişidi Ṭālūt oġlınuñ daḫı Dāvūd ardınca gitdi kim bildi tācın yire urub taḫtından inüb ġam-gīn olub āh [u] zārı ḳıldı diledi kim bāḳī leşkeri alub Dāvūd oġlı Yūḫūnāṣ ardınca gideydi eger kim düşmāna buluşurlarsa yardum ideydi ammā kim İşmūʾīl peyġāmber ʿaleyhi's-selām ḥışmı Aṣaf bin Berḫiyā'yın engine ḳomadı menʿ eyledi Allāhu Teʿālā anlara ḥāfıẓ u nigāhdārdur ġam yemegil dönüb söyledi illā kim Ṭālūt Şāh'uñ ṣabr u ḳarārı ḳalmamişidi. Yūḫūnāṣ ḳatından gidelden berü hīç şāẕ u ḫürrem olmamışidi bir gün göñli seyrān diledi Ceyḫūn ṣuyı kenārında şikār-gāhına binüb gitdi hevā ḳuşlarından tīr vüḥūşlarından ṣayd ḳılub daḫı gelüb bir aġaç gölgesinde oturub ḳarār itdi ṣayd etlerinden kebāb bişürdi yidi Ḫālıḳ'a şükrin didi ammā kim

gönlinden oġlı Yūḫūnāṣ ḥasreti çıḳmazdı aġlamaḳdan gözleri yaşı seylābidi, aḳardı, āh itdükce dütün göge çıḳardı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İtdügince oġlı içün āh [u] vāh
Ditredi āhından anuñ mihr ü māh

Servi bigi baş açub ḳaldı cāk
Çün nesīmī başı üzre ṣaçdı ḫāk

Ḳumrı bigi āh idüb aġladı çoḳ
Yaşı Ḳulzüm miṡli hem çaġladı çoḳ

İş bu oġul derdi gāyet acıdur
Kim oġul derdi yüregi acıdur

Ol acıdan dileriseñ sen necāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā’ya pāk ẕāt

Neṡir: Pes Ṭālūt, oġlı derdinden defʿ-i melāl içün şarāb içeriken ʿalā raġm-i rūzigār derde mübtelā olub ʿömri ḥasretile geçerken nāgehān gördiler kim bir aḳ ṣaḳallu pīr u siyāh-pūş bir zişt ḳatıra süvār olub gelür yaḳīn gelincek ḳatırdan inüb ḳaza ḳoyub ʿaṣāsın ṭayanub **[28b]** Ṭālūt Şāh’uñ naẓarına geldi daḫı ḳāmetin lām ḳılub ṭapu ḳıldı. Ṭālūt Şāh daḫı ʿizzet idüb ṣaġ ṭarafında yir gösterdiler diz çöküb serīr-i ṣandal üzerinde oturdı ḫˇān-salar daḫı ḥāżır olan kebābdan getürdi. Ṭālūt ol siyāh-pūşe ṭaʿām tekellüf eyledi. Siyāh-pūş didi kim ḳırḳ yıldur kim ben gündüz ṭaʿāmın yimedüm perhīz-kāram dünyāya daḫı göñül virmedüm ki temīz-kāram Ṭālūt didi kim sen kimsin bize beyān eylegil ne vücūd idüġüñ söylegil diyincek siyāh-pūş aydur yā Ṭālūt benüm saña rāzum vardur kim bu dem Allāhu Teʿālā’nuñ emriyle söyleyem senüñ devletüñe saʿādetüñe lāyıḳ naṣīḥat eyleyem didi Ṭālūt ḥükm eyledi cümle ḫavāṣ ṭurub ḳatından ṭaşra gitdiler hemān ol aġac dibinde siyāh-pūşıla Ṭālūt tenhā ḳalduġına ḫalḳ taʿaccüb itdiler andan siyāh-pūş aytdı kim yā Ṭālūt ben ḳuṭbu’l-aḳṭābam eyle bilgil bugün baña Ḥaḳ Teʿālā’dan nidā-yı uluhiyyet irişdi kim yā

ḳutbe’l-aḳṭāb Ṭālūt’a varub benden selām eylegil ol demürci oġlı Dāvūd’ı Ṭālūt öldürmege ḳaṣd itdi oġlı Yūḫūnāṣın vezīr idinüb kendüzin Benī-İsrāʾīl’e melik olmaġa ʿahd itdi imdi Dāvūd gelincek Dāvūd’uň alçaḳ sözine aldanmasun ve Dāvūd’ı kendüzine yār-ı ṣādıḳ ṣanmasun hemān Dāvūd’ı helāk yiryüzin anuň şerrinden pāk eylesün imdi Ḥaḳ sözi budur kim saňa yitürdüm Allāhu Teʿālā’nuň emriyle geldüm ḫiẕmetini ḫatta yirine getürdüm diyüb siyāh-pūş yirinden ḳalḳub biraz yir gitmedin ġāʾib oldı ḫalḳ görüben Şâh cümlesi taʿaccüb ḳıldı egerçi kim bu ḳavm gelüb Ṭālūt’a siyāh-pūş ḫaberinden suʾāl itdiler kim līkin Ṭālūt kimesneye ḫaber virmedi rāzın söylemedi ki rāzı dinildi çıḳıncaḳ lā-cerem düşmān işidür diyüb şerḥ eylemedi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Sırrı diyincek ṭuyulur yoḳdur nizāʿ
Küllü sırrın cāvezel iṡneyn-i şāʿ

Sırruňı söyleyicek şāhā diliň
Bil ki düşmān işidür ṭuyur iliň

Çünki sırrı ṣaḳlamaya özüňüz
Ġayrı kimse ṣaḳlaya mı özüňüz

Sırrı cāndan ṣaḳlar olur merd olan
Sırruňı fāş ider ü nā-merd olan

Sırruňı fāş itmeyüben nām-ver
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā’ya mā hazar

Neṡir: Ḥakīm ḳavlince Ṭālūt İblīsi ḳutbu’l-aḳṭāb ṣanub iġvāsına aldanub Dāvūd’a şöyle kīn dutdı kim Dāvūd’ı helāk ide amān virmeye tā kim Dāvūd’uň anı ṣalṭanat taḫtına **[29a]** irmeye pes Ṭālūt Şâh ol perīşānluġıla otururken nāgehān Dāvūd’uň leşkerinden birḳaç nām-ver pehlevān otururken nāgehān gelüb atlarından inüb Ṭālut’uň elin öpüb düşmāna fetḥ [ü] nuṣret bulduḳların beyān ser-güẕeştlerin daḫı taḳrīr ḳılub ʿayān itdiler Ṭālūt Şâh işidüb şād [u] ġamdan āzād olub kendünüň

ḫās begleriyle ol şikār-gāhda ḥāẓır olan dil-āverleriyle atlarına süvār olub oğlı Yūḫūnāṡ bir ʿaẓīm leşker gelür kim atlar ayağı tozından felek-ẕātı ḳaṭrān deryāsı bigi ḳararmış er deminden çarḫ üzerindeki güneş beñzi ḳızarmış leşker öñünce Yūḫūnāṡın daḫı bir bād-pāy āhen-nāḫun[290] ata süvār olmış ṣaġ ṭarafından Dāvūd gider ʿaḳablarınca Benī-İsrāʾīl ḫalḳı çoḳ çoḳ gelürler oğlı bir ʿaẓemetlü şehriyār olmış ʿAmāliḳa ḳavminüñ ḫoẕ dutsaḳınuñ nihāyeti yoḳ elleri bağlu cigerleri ṭağlu gözleri yaşlu bağırları başlu olub gelürler her birisi feryād u fiġān ḳılurlar çün kim Ṭālūt yaḳīn geldi evvel Dāvūd'ı bilüben atından inüb yayan olub Ṭālūt'uñ üzengüsin ve ayağın öpdi Ṭālūt daḫı āferīn yā pehlevān-ı zamān taḥsīn senüñ erlügüñe diyüb nevaḫt ḳılub arḳasın yetdi Yūḫūnāṡın daḫı babasın bilüben ṣıçrayub atından inüb piyāde oluben ḫāk-i pāyine yüz sürdi andan Ṭālūt Şāh buyurdı ikisinle atlarına süvār olub gitdiler Ḳudüs şehrine gelür yetdiler buġur Ṭālūt buyurdı dīvān ṭurdı cemīʿi begler gelüb dīvān içine girüb ṣandal ṣandalı üzerinde oturdı Dāvūd ile Yūḫūnāṡ daḫı geldiler Ṭālūt'uñ eyyām-ı rifʿatine devām-ı devletine duʿā ḳıldılar baʿde ne ḳadar kim ʿAmāliḳa ḳavminden dutsak varısa naẓarına yitürdiler ve Ḳaylasun'uñ ve Hürmürd'üñ başın getürdiler ve ol iki yüz serverlerüñ kim Dāvūd birer ḥayāsın ve birer ṣırça barmağın kesüb almışlaridi ʿarż eyledi şīr-bahā çün dur diyüb Dāvūd söyledi ve andan ṣoñra ne ḳadar ġazā mālın cemʿ itdiyse şāha getürüb peş-keş çekdiler Ṭālūt görüb şād u ġamdan āzād oldı Dāvūd'uñ erligine ve İbn Yāṡir'üñ daḫı serverlügine taḥsīn ḳıldı buyurdı ḫāṣ ḫilʿat getürdiler ikisine daḫı muraṣṣaʿ cāme geyürdiler baʿd ez-ān ḫˇān-salar ḫˇān getürdiler ḫˇān yenildi ve içildi Dāvūd'uñ itdügi ġazālardan söz açuldı Dāvūd daḫı söyledi yaluñuz varub ceng idüb Ḳaylasun'uñ başın kesdügin andan Hürmürd'i helāk ve andan çerīsin ṣıyub şerlerinden yiryüzinden pāk itdügin ve andan ṣoñra Yūḥūnāṡını ḥabsden ḫalāṣ **[29b]** ve āzād itdügin kendüzi el ḳavşurub ana ḫiẕmet yād itdügin ve andan ṣoñra gelüb Ḳudüs'e yitdügin şerḥ idicek rāst söz söyleyüb kiẕbi aradan ṭarḥ idicek cümle oturan begler ayaġ üzerine ḳalḳub Ṭālūt Şāh'uñ devām-ı devletine duʿā ḳılub didiler kim yā şāh-ı cihān milkinde serverlügine ancaḳ ola leşkeri ṣıyub düşmān başın kesüb bu ḳadar pehlevānluḳ idüb dil-āverlügise ancaḳ ola şimden girü şāha lāzım gelen budur

[290] Yazmada "nāhin" şeklindedir.

kim şīr-bahāsın getüren Dāvūd'a ḳızıňu helālluġa viresin teʾḫīr ḳılmayub ʿahduňdan dönmeyüb Dāvūd'ı everesin.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿĀdil olub eyle şāha cehdi sen
Ṣımayasın dil u cānd[an] ʿahdı sen

ʿAhduňa ṭurub viresin ḳızuňı
İtmiyesin ḫalḳ arā ḫor özüňi

ʿAhd u peymān beklemeyen er degül
Ḳavle himmet itmeyen server degül

Şāh gerek ki ḳuluňa himmet ḳıla
Tā ki ḫiẕmet ehli de devlet bula

Devlet-i bāḳī dilerseň kām-kār
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya yādigār

2. Ḳıṣṣa-ı İġvā Kerden-i İblīs Be-Ḥaḳḳ-ı Dāvūd:

Ṭālūt Benī-İsrāʾīl beglerinüň Dāvūd ḥaḳḳında bu ḳadar yardum ḳıldukları kim diňledi siyāh-pūş sözin ḫaṭırına getürdi daḫı ney bigi cān u dilden iňledi göňül içre didi kim hey hey şimden bu ḫalāyıḳ Dāvūd'a bu ḳadar yardım iderler ve eger ḳızum virüb yanuma çeküb ḫalḳ ḳamusı Dāvūd ḳatına güyegü idinürsem ḫoẕ hemān tāc u taḫtum elden gidecekdür[291] bu ḫalḳ-ı Benī-İsrāʾīl beni ḳoyub Dāvūd'a ḫiẕmet idecekdür diyüb göňül içre Dāvūd'ı öldürmege ḳaṣd eyledi ammā kim rāzın Dāvūd ṭuymamaġa cehd eyledi ammā kim ẓāhire nesne dimeyüb cevāb virüb aytdı kim ben Dāvūd'ı kendümüň bilür kim pehlevān-ı cihāndur ḳızum virmek degül tāc u taḫtum daḫı dilerse dermiyāndur inşāllāhu Teʿālā birḳaç gün içre yaraḳ ḳılub uram ve memleketümüň nıṣfın daḫı Dāvūd'a virem didi daḫı buyurdı dīvān-ı sulṭān ṭaġıtdılar begler ḳalḳub odalu odasına gitdiler ammā kim Davūdile Yūḫūnāsın daḫı anuň bigi

[291] Bu kelimeden sonra eserde "diyüp göňül " yazılmış fakat sonradan üstü çizilmiş

yārenler olupdurdı kim bir laḥẓa birbirinden ayru olmazidi birbirinsüz ṣabr u ārāmı ḳılmazidi gāh ʿişret gāh ṣayd iderleridi gāh bāzī gāh tāzī birle gök ḳuşların yir vuḥūşların ḳayd iderleridi ḳaçan kim bunuň üzerine kim rūzigār geçdi bir gün Dāvūd yine Ṭālūt'uň ḳızından söz açdı ʿaceb şāh-ı cihān baňa ol nigārı virür mi ki ola diyüb rāz-dāşlarınla söyleşürken vaṣf-ı ḥālin beyān eyleşürken bir ḥācib varub Yūḫūnās̱'a bu sözi **[30a]** naḳl eyledi ol daḫı yirinden ṭurub atası ḳatına varub el ḳavşurub ayağın ṭurdı daḫı Dāvūd çün bu vechile söz söyledi didi kim iy şāh-ı cihān ʿālī ḫaẕretüňüň ḳatında bir dilegüm vardur eger ḳabūl olunursa sözüm söyleyeyim ve eger kim sözüm red iderseň ḫāmūş olub ṣabr eyleyeyim didi ammā kim Ṭālūt Yūḫūnās̱'ı sözünden bilüben aytdı kim senüň dilegüň bilürem ki Dāvūd'a memleketüň nıṣfın virmege ḳız ḳarındaşuň daḫı virüb Dāvūd'ı evermek dilersin bu söz senüň sözüň degüldür artuḳ buncılayın kelāmı benüm ḳatumda söyleme Dāvūd çün baňa söz söyleyüb ġavġā eyleme didi daḫı Yūḫūnās̱ ḳalḳdı gitdi gelüb atası Ṭālūt'uň sözüni şerḥ itdi Dāvūd işidüb bildi kim Ṭālūt'dan kendüzine ḫayır gelecek degüldür pes Dāvūd diledi kim yine atasına varaydı ḳarındaşlarıyla tā ölünce bile olub ʿömr süreydi rūzigār ʿālemine yüz gösterür göreydi ammā kim Yūḫūnās̱ dilek eyledi ḫiẕmetine yüz sürdi gitmege ḳomadı Dāvūd daḫı anuň söziyle ʿamel ḳılub birḳaç gün daḫı ṭurdı ammā kim ezelki bigi Ṭālūt'uň dergāhına varub gelmezdi eger kim varasa daḫı ṭāpū ḳılub muʿaẓẓam teklīf ḳılmazidi Ṭālūt daḫı furṣat gözedürdi kim Dāvūd'ı aňsuzın öldüre ġāfiliken ḳażā vü ḳader destin Dāvūd yaḳasında ildüre.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gözedürdi anda Dāvūd'uň özin
Kim kesüb başın çıḳaraydı gözin

Līk furṣat bulmazidi ol melik
Vercinene(?) söyleridi ol sözin

Nes̱ir: Çün kim bunuň üzerine rūzigār kim geçdi bir gice Ṭālūt ḫalvet-i ḫāṣṣında yiyüb içdi daḫı nıṣfu'l-leyl olucak cāme-i ḫˇāba girüb yatdı henūz uyḳuya

varmadın naẓar itdi anı gördi kim sarayuň saḳfı şaḳḳ oldı felekden yatduġı yire bir pīr yeşil seccāde üzerinde oturur aḳ saḳallu siyāh-pūş żaʿīf-mizāc kişi geldi bir şeyḫ-i şüyūḫ şekil gelüb başını üzerine inüb yetdi Ṭālūt Şāh daḫı yirinden ḳalḳub ol pīre ʿizzet itdi yirine geçüb pīr oturdı andan selām virdi Ṭālūt ʿaleyke aldı daḫı Ṭālūt didi kim yā şeyḫ men ḫaẕretüň kim idügin luṭfuňuzdan ʿayān idüňüz bilelüm aňa göre ʿālī ḫaẕretüňüze ʿizzet ḳılalum didi Ṭālūt eyle diyicek ol pīr āhı āhından ẕāt-ı eflākı siyāh eyledi daḫı aytdı kim yā Ṭālūt ben senüň devletüňem benüm avucumda bir ḫār-keşken[292] Benī-İsrāʾīl'e melik olduň benüm himmetümle Benī-İsrāʾīl'e hükm ḳılduň henūz beni bilmez misin devletüň fikr ḳılmaz mısın Ṭālūt didi kim yā dostum **[30b]** ya niçün ḳaralar geyüb mātem ṭutarsın şāẕıluġuň ġama ṣatarsın aytdı kim nice mātem ṭutamayam ki yaḳīn zamānda Dāvūd seni öldürecekdür ʿAmāliḳa milklerin saňa güldürecekdür ben devlet başuňdan gitmedügime ve seni terk itmedügime melālet çeküb mātem dutaram didi daḫı başladı yandı yaḳıldı bu vechile sözler söyleyüb Ṭālūt dili perīşān ḳıldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Gör ne iġvā virdi Ṭālūt özine
Yaʿni giri getüreydi yüzine

Gör ne fettān kimsedürür ol laʿīn
Kim işidür meger ḥīle kibr ü kīn

Anca ʿābid anca zāhid azdurur
Ḥaḳ Teʿālā ṭāʿatinden bozdurur

Ol laʿīnüň āh elinden āh u vāh
Kim nice Ṭālūt özin azdurdı vāh

Gör nice melʿūn olur merdūd özi
Getdi Ṭālūt'uň özine kār sözi

Ger dilerseň fitnesinden sen necāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pāk ẕāt

---

[292] Yazmada " ḫar-keş" şeklindedir

Neṡir: Ṭālūt Racīm'üñ sözini işidüb devlet ṣanub didi kim iy devletüm saʿādetüm ya nice ola kim beni Dāvūd helāk itmeye ve bu sen devlet başumdan gitmeye Racīm aydur yā Ṭālūt dilerseñ kim ben başuñdan gitmeyem sözümi ṭuymayasın oyun ütmeyeyüb Dāvūd'ı ütesin düşmānuñ Dāvūd'ı oyında māt idesin iblīs Dāvūd'uñ vücūdın yiryüzin şerrinden pāk iblīs zinhār bu işüñ taʿcīl dut teḫīr itmegil ġāfil olub düşmān elünde yitmegil didi Ṭālūt Şāh Racīm'üñ sözini kim işiddi rāst ṣanub daḫı ḳatline āh itdi andan ṣoñra ol dem Racīm daḫı yine bir sihr oḳudı efsūn itdi sarāyuñ saḳfı yaruldı daḫı seccādesiyle felek yüzine çıḳub gitdi Ṭālūt ol gice tā ṣubḥ olıncaya dek uyumadı rāḥat olmadı ārām ḳılmadı ṣubḥ oluncaḳ adam gönderüb cüsteletdi kim Dāvūd ḳande ʿişret ider ḫaber geldi kim Dāvūd fülān mevżiʿde bir maġarada yalñuz oturub Ḥaḳḳ'a ʿibādet ider pes Ṭālūt eline bir ʿaṣā aldı kim ol ʿaṣānuñ ucı bir ḥarbeyidi kim ḳılıç yalmanı bigi yalman-ı tīridi varı daḫı elmasa beñzer sitīz idi daḫı sürüb Dāvūd'uñ ʿibādet itdüği maġaraya vardı çün kim maġara ḳapusından içerü girdi gördi kim Dāvūd yüzüni ḳıbleye dönüb namāz ḳılurdı Ṭālūt ṣabr eyledi Dāvūd'uñ ḳafasında ṭurdı ḳaçan kim Dāvūd namāzı ḳılub Dāvūd'uñ ḳafasından Ṭālūt daḫı hemān iki yaġrını ortasın rāst nişānlayub gözetdi daḫı elindeki ʿaṣāyıla Dāvūd'a atdı Ḥaḳ Teʿālā Dāvūd'a öksürmek virdi başı aşaġa egüb elin yüzine tutub elini tā dizine degin egüb öksürince ol demür şīş Dāvūd'un başı üzerinden **[31a]** geçüb maġaranuñ dīvārına iki arşın var ola kim girdi Dāvūd şīşi görüb dönüb ardına baḳub Ṭālūt'ı görüb bildi kim Ṭālūt kendüzin helāk itmege ḳaṣd ḳıldı ammā kim Allāhu Teʿālā ḳudret birle Dāvūd'a öksürük virdügi iḫlāṣ oldı Dāvūd bildi kim Ṭālūt'ı helāk ide ammā kim göñline bu geldi kim bu bir melikdür kim İşmūʾīl peyġāmber birle Allāhu Teʿālā'nuñ emri gelmişdürür Benī-İsrāʾīl ḳavmine melik olmışdurur ben beni helāk itmek Ḫālıḳ'a ʿāṣī olmakdurur ʿāṣī olmaḳ ḫoẕ ebedī cehennemde ḳalmaḳdurur Ḥaḳ Teʿālā buña inṣāf vire eger kim bu ecelüm bunuñ elinde ise ḫoẕ emri Ḥaḳḳuñdur degülse ḫoẕ bundan baña ne ziyān ire didi daḫı yirinden ṭurıgelüb Ṭālūt'a aytdı kim yā şāh-ı cihān ve iy ʿādl-i pādişāh-ı ṣāḥib-ḳırān ben ne günāh itdüm ki öldürmege cehd beni ḥarbe ile ḳafamdan atub helāk itmege ḳaṣd idersin yoḳsa günāhum bu mı kim Cālūt'ı öldürdüm düşmānlaruñ ġamgīn ḳılub

dostlaruň güldürdüm veyā günāhum ol mıdur kim Yūḫūnāṣ'ı cengden ḫalāṣ itdüm ṣaġ selāmet naẓaruňa getürdüm veyā cürmüm bu mıdur kim iki yüz adamuň ḥayāsın çıḳarub helāk idüb şīr-bahā çün saňa nişān getürüb naẓaruňa yitürüb veyā günāhum bu mıdur kim saňa bunca māl virdüm ṭoyurdum cemīʿ ḳayduň ḳayurdum ammā kim yā Ṭālūt men senden ḳatʿā ḳorḳmazam ḫavf daḫı yimezem ki baňa yardumcı Ḥāfız u Kirdgār'dur kim nigehdār-i ʿālem-i sāz-kārdur.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Düşmenümden ġam yimezem şehriyār
Kim penāhum oldı Ḥāfız [u] Kird-gār

Ṣuda ġam yoḳ Nūḥ oluncak keşt-i bān
İrilür maḳṣuda devlet olsa yār

Neṣir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Dāvūd'uň sözin Ṭālūt kim diňledi furṣat bulmaduġına be-ġāyet incinüb göňlünden āh idüb iňledi ammā kim ẓāhir yüzinden ḥīle ḳılub didi kim yā Dāvūd vallāhi bu degül kim ben seni öldürmege ḳaṣd idüb ol ḥarbeyi atdum ammā kim göreyin Dāvūd'uň yüregin şecāʿatin kimesneden ve yaraḳdan ḳorḳmaduġın imtihān itdüm diyüb gelüb Dāvūd'uň iki gözinden öpdi ve arḳasın daḫı yibdi ve aytdı kim yā Dāvūd ṣaḳın baňa gümān yüz ḳaṣd itmegil ve yāḫūẕ benüm dergāhumdan çıḳub mekānuňa gitmegil kim şimden girü ḳızum hemān saňa virürem bu birḳaç ay içinde ḫaẕretüňi everürem benüm günāhum baňa bağışlaġıl ben yaramazluḳ daḫı itdümse sen cürmümi ʿafv ḳılub luṭf u iḥsān eylegil.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Dutalum iki elüm ḳande imiş
[31b] Ḳanı lüṭfuň yā kerem ḳande imiş

Ḳuluňam itdüm ḫaṭā ḳılġıl kerem
Ṣuçuma ḳatma günāh bende imiş

[Neşir:] Loḳmān Ḥakīm ḳavlince çün kim Ṭālūt Dāvūd'a tażarruʿ ḳıldı yine Dāvūd'uñ göñli tesellā oldı ammā kim ol ezelki iʿtiḳādı bozuldı ve Ṭālūt'dan iḥtiyāṭ-ı ebedī oldı

[Naẓım]

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İtmeye düşmāna ʿāḳil iʿtiḳād
Getmek olmaz ḫaṣma hergiz iʿtimād

Kişinün biň dostı olsa ola az
Līk bir düşmān ola olur ẕiyād

Neşir: Dāvūd daḫı yine ezelki bigi Ṭālūt'a gelür giderdi velīkin Yūḫūnāṣ Dāvūd'a be-ġāyet dostluḳ iderdi atasınuň Dāvūd'a ḳaṣd itdügine incinürdi ḫiẕmetine gāh gāh dostluḳ iderdi Dāvūd Ṭālūt ḫiẕmetin terk itmek diledügince māniʿ olurdı ve Ṭālūt'a daḫı Dāvūd ḥaḳḳında müdām dilekler ḳılub yalvarurdı ḳaçan kim bunuň üzerine daḫı bir nice vaḳit rūzigār kim geçdi Dāvūdıla Yūḫūnāṣ daḫı yiyüb kim içdi bir gün Racīm ʿaleyihi'l-lāʿne Dāvūd'ı gördü kim bir būstān arasında Ḫalıḳ'a ʿibādet ider Ḥaḳ'dan hidāyet vilāyet vilāyet münācāt ider Racīm dutub yārenlerine didi kim ey benüm zürriyyātum yaḳīn ḳaldı kim ol benüm düşmānum Süleymān şol Dāvūd bilinden dünyāya gele daḫı şeyāṭīn nesline ol Süleymān cezālar ḳıla cemʿi cin [ü] dīv [ü] ġul [u] ʿifrīt ol Süleymān'a musaḫḫar ola ne ḳadar kim bu Dāvūd'ı öldürmege ḳaṣd ve Ṭālūt'a iġvā virüben bunuň ḳatl-i nefsine cehd eyledümse tedbīrümi taḳdīr-i Ḥaḳ bozub rāst getürmedi Dāvūd'ı benüm siḥrüm birle ḥāle ṣalub yitürmedi diyüb Racīm āh eyledi āhından gökyüzin güneş āyinesin siyāh eyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ġayretinden itdi iblīs eyle āh
Kim duḫānından ḳarardı rū-yi māh

Saġu saġub aġlayub itdi figān

Kim esirgerdi ḳalan aňa zigāh

Nes̱ir: İblīs-i laʿīn ol merdūd-ı rabbü'l-ʿālemīn efġān eyleyicek bu vechile söz söyleyicek Dines'le Kenes didiler kim yā re'īs-i şeyāṭīn ve iy emīr-i melāʿīn eger kim Ṭālūt'uň elinde Dāvūd'ı ḳatl itdürmek dilerseňüz biz Ṭālūt'a igvā virelüm göresiz kim Ṭālūt Dāvūd'ı defʿ ü helāk ide siz daḫı maḳṣūduňuza iresiz Racīm didi kim saḳın sizüň iġvāňuz benüm igvāmdan ziyāde mi oluser veyāḫūẕ şākird olan üstāẕluḳ daʿvāsın mı ḳılıser ammā kim daʿvā ḳıluňuz maʿnīsin daḫı gösterüň görelüm bu sözüň aṣlı nedür bir zamān daḫı bu intiẓārla ṭuralum didi andan Dines'le Kenes Ṭālūt'a iġvā virmege **[32a]** gitdiler dem çeküb defʿī gelüb Ṭālūt'uň būstānı içre yitdiler kim Ṭālūt bir ḫurmā aġacı dibinde tenhā oturmışidi Dāvūd'ı ne vechile helāk itmesinde fikre varub ḫayret baḥrinde vücūdın ġarḳa virüb bitürmişidi anı gördi kim iki ṭāvūs şekli iki ḳuş ammā kim ḳuş anuň bigi zībādur kim raʿnādur kim gözler görmiş degül kimesne anuň bigi ḳuşdan ḫaber virmiş degül birisi gelüb ḫurmā aġacı üzerine ḳondı ve birisi daḫı gelüb Ṭālūt gölgesinde yatduġı aġac üzerine indi andan bu ḳuşuň birisi ʿİmrān dilince aytdı kim hīç bilür misin kim bu ḫurmā aġacı dibinde yatan melik ne melikdür ki bunda gelmişdürür ol ḳuş daḫı didi kim naʿam bilürem Ṭālūt'dur kim Benī-İsrā'īl'e melik olmışdurur yine ol murġ didi kim rāst dimişlerdür kim küççük adam fitne vü şirrīr[293] eyle kim bir çaḳmaḳ olur ammā kim ṭavīl kişi eyle aḥmaḳ olur ol ḳuş aytdı kim nice ol didi kim bu Ṭālūt'uň ḳāmeti yüce olduġı ecilden Ḥaḳ Teʿālā ʿināyet ḳıldı kim Benī-İsrā'īl ḳavmine melik oldı ammā kim aḥmaḳlıġa nişān bu yitmez mi kim ḳuṭbü'l-aḳṭāb bu Ṭālūt'a gelüb irdi Īşā oġlı Dāvūd bu Ṭālūt'ı helāk idüb memleketin elinden alacaġın söyleyüb ḫaber virdi ṣoňra kendünüň devleti daḫı siyāh-pūş olub mātem ṭutub geldi Dāvūd seni helāk itmedin sen Dāvūd'ı helāk idegörgil diyüb buňa naṣīḥat ḳıldı henūz bu aḥmaḳ gör kim Dāvūd'ı helāk itmeyüb Dāvūd'uň şerrinden emīn olub yazı içre oturmışdur baḥr-i ẓulmet içre vücūd-ı rev-naḳın ġarḳa virüb bitürmişdür didi ol ḳuş daḫı didi kim bu Ṭālūt şāyed Dāvūd'ı nice kez öldürmege ḳaṣd ve kendüzin Dāvūd şerrinden ḫalāṣ olmaġa cehd itmiş ola illā kim furṣat el vimeyince neylesün ḳuluň işin Ḥaḳ Teʿālā oňarmayıcaḳ nice eylesün

[293] Yazmada "şir" şeklindedir

yine ol ḳuş didi kim rāst idersin kim düşmān helāk olmasına furṣat el virmesine taʿalluḳdur ammā kim ʿāḳil kişi düşmāndan ḥaẕer kim ider düşmān şol ejderhā kim gün gögeldükce şerri cihān ṭutar ammā kim ġayret ehli melikler bir luʿbile ol ejderhāyı helāk ider vücūdın ẖāk şerrinden yiryüzin pāk ḳılur düşmān olan gözlerine uyḳuya ḥarām ider dimezem ki bu Ṭālūt cāhil bigi düşmān ġamın göňlinden sürüb ẖurmā gölgesinde eyyām ider.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Buncılayın virüben iġvā Kenes
Dil-perīşān itdi şāhı ol nefes

Ol laʿīnüň fitnesinden her zamān
Ḥaḳ Teʿālā ṣaḳlasun iy kām-rān

Nice Ṭālūt azdurubdur ol laʿīn
[32b] Kimse andan olmaz ḳatʿā emīn

Anca żāhid olanı bī-dīn ider
Anca ʿābid menzīlin siccīn ider

Ger dilerseň itmeye mekr-i laʿīn
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya pāk-dīn

3. Neṡir-i Ḳıṣṣa-ı Dāvūd u Yūẖūnāṣın:

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Dines'le Kenes'le bu sözleri söylediler daẖı uçub gitdiler gelüb virdükleri iġvāyı Racīm'e beyān itdiler Racīm getürüb taḥsīn şād oldı Dāvūd'ı Ṭālūt buġur helāk ider diyü ġamdan azād oldı bu yaňadan Ṭālūt daẖı bu iki ṭāvūs şekil ḳuşlaruň gelüb ʿİmrān dilince sözlerini kim işitdi bunları ferīştehlerden ṣanub Dāvūd'ı helāk itmege cān u dilden göňlinden muḥkem itdi niyyet daẖı sürevarub taẖt üzere ḳarār ḳıldı andan ḥükm eyledi dīvān-ı sulṭān oldı Benī-İsrāʾīl ḳavminüň erkān-ı dostından ve aʿyān-ı memleketinden Āṣaf bin Barḳıyā bin Enḳıyā

ve Dāniyāl-ı kāmille gelüb oturdılar ḫˇān-salar daḫı ḫˇān getürdiler ḫˇān yinildi içildi yine Dāvūd'dan söz açıldı buġur Āṣaf ki Dāniyāl ile Benī-İsrāʾīl'üñ ʿālimleri idi cümlesinüñ ulusı ḫoş ḫulūsı aytdılar yā Ṭālūt Şāh Dāvūd bendeñüñ dest-gīri olub yirden ḳalduracaḳ ḳızuñı virüb memleketiñüñ nıṣfın bildirecek vaḳt oldı nice bir teʾḫīr virmemege tedbīr dāmāduñı ḥaḳīr idersin didiler Ṭālūt cevāb virdi kim inşaallāh Teʿālā yaḳīn zamānda Dāvūd'ı maḳṣūdına irgürdem göresen Dāvūd'a aytdı kim eyilüge taʿaccüb ḳılub ṭurasın didi bunuñ üzerine dīvān ṭaġıldı ve gitdi ammā kim ʿālimler Ṭālūt'uñ sözin taʿaccüb itdiler Āṣaf ʿālim kişiydi gelüb Dāvūd'a didi kim yā Dāvūd bu Ṭālūt saña ḳızın virecek taḥḳīḳ bildüm ki ḳızın everecek degüldür varub atañ Īşā'ya varġıl bir zamān ṣabr ḳılub ṭurgıl tā ki rūzigāruna yüz gösterür görelüm aña göre ʿamel ḳılub seni everelüm didi Dāvūd daḫı diledi kim Āṣaf sözün ṭutub Ṭālūt ḳatından gideydi varub atası ḳatında bir zamān ṣabr ideydi ammā kim Ṭālut'uñ oġlı Yūḫūnāṣ ḳomadı menʿ eyledi ben daḫı atama söyleyeyim senüñ çün dilek eyleyeyim diyüb söyledi çün kim bunuñ üzerine birḳaç gün kim geçdi bir gün Ṭālūt bezm ḳurub tenhā begleriyle şarāb içdi çün şarāb gözlerin bāb-ı dillere ıżṭırāb virdi Ṭālūt oġlı Yūḫūnāṣın ḳatına oḳuyub didi kim yā ciger kūşem senden dilek ḳıluram ki bu gice Dāvūd'ı birḳaç ḫāṣ ḳullarumıla varub depeleyesin ve ḳanın yiryüzine sepeleyesin Yūḫūnāṣ didi kim ḥāṣā kim ben Dāvūd'a yavuz ṣanam bunuñ bigi iş idem ve anuñ üzerine helāk ḳaṣdunuñ gidem didi Ṭālūt'uñ oġlınuñ sözni kim işitdi be-ġāyet ġażaba gelüb ḳaḳıdı berḳ-veş şāḳıdı **[33a]** daḫı Ṭālūt'uñ altı yüz ḳulı varidi kim dükelisi pehlevān u nām-dāridi Dāvūd'ı helāk itmege ittifāḳidi bu ḳavl üzerine aḫşām olmış gözetdi Yūḫūnāṣ daḫı ḳatından ayırmadı ḳandesine ḳoyuvirmedi kim şāyed Dāvūd'a ḫaber ḳıla Dāvūd bu sırdan āgāh ola didi ammā kim Yūḫūnāṣ'uñ bir ḳulı varidi adına Gilbūʿide dirleridi meger kim Dāvūd bir ḳarıcuġı ana idinüb anuñ evinde oluridi ol ḳarı daḫı Dāvūd'a ḫiẕmet ḳılurdı ol ḳul ol ḳarıcuġa sırrıla didi kim Dāvūd'uñ ḳulaġına diyesin kim būstān bozuldı güliñi ṣaḳınsun zīnhār bu gice evinde yatmasun ḳılıç ḳalḳan ṭaḳınsun didi getdi Dāvūd daḫı ṭaşradan içerü kim girdi ol ḳarıcuḳ ḳul gösterdügi sözden Dāvūd'a ḫaber virdi Dāvūd didi beni kim öldürürmiş ve başum kim aldururmış ol ḳarıcuḳ didi kim Ṭālūt kendü ḳullarıyla gelse seni yatduġıñ yirde helāk ḳılsa gerek imiş Dāvūd didi kim ben ne günāh itdüm ola

kim beni Ṭālūt öldüre benüm bī-günāh başum aldura ol ḳarıcuḳ aytdı kim ol Yūḫūnāṣ baňa bir ḳulile ḫaber göndermiş saňa dostlıḳ ḳılub atasından yüz döndermiş yā Dāvūd bu söz yalan degüldür ammā nola kim bu gice yirüňden ayrılasın tā kim bu söz vāḳiʿ midür degil midür görevüz olmasun kim nā-gāh ḳażāya irevüz didi andan Dāvūd'uň kendünüň döşegi içine bir tulum şarāb ṭoldurub ḳoydı ve daḫı üzerine yorġanıla örtdi Dāvūd kendüzi evden ṭaşra çıkub getdi ḳarınuň sözin ṭutdı çün kim nıṣfu'l-leyl oldı Ṭālūt altı yüz ḳulile yirinden ṭurdı Dāvūd'uň ḥaremin çevre alub kendüzi bir ḫāṣ ḳulile içerü girdi ol ḳarıya Dāvūd kandedür diyü ṣordı ol ḳarıcuḳ daḫı Dāvūd'uň döşegin gösterdi Ṭālūt daḫı hemān ḳılıc çeküb Dāvūd'uň döşegin ortasında eyle çaldı kim ḳılıç yorġanı döşegi deldi tulumile ikiye böldi şarāb tulumdan çıḳdı aḳdı şarāb ḳoḳusı cihānı ṭutdı Ṭālūt'uň burnına şarāb ḳoḳdı Dāvūd'ı öldürdüm ṣanub şād olub ḳahḳahāyıla güldi didi kim Teʿālā Dāvūd'a raḥmet itsün kim ḫamrumı ne çok içmiş mest olub kendüden geçmiş diyüb feraḥlıġıla çıḳub gitdi gelüb odasına yetdi döşeginde yatdı bu yaňadan Dāvūd Ṭālūt'uň ḳullarile getdügin kim gördi gelüb evinüň içine girdi daḫı ol ḳarıcuġa Allāhu Teʿālā Yūḫūnāṣ'a ve daḫı saňa ve daḫı ḫaber getürene daḫı raḥmet itsün kim baňa ḫaber virdi bunuň bigi ḳażāyı başumdan ṣavdurdı ammā kim şimden yegreki budur kim ṣabāḥ bu diyārı terk idevüz başumuş ele alub atamuz ḳatına gidevüz didi daḫı secde-i şükr itdi döşegine girdi yatdı ṣabāḥ olmasına intiżār ḳıldı çün kim ol gece geçüb **[33b]** ṣabāḥ oldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol seḥer kim āfitāb-ı enverī
Ḥamza bigi bindi şīr-i Aşḳarī

Tīġ-ı Ḍaḥḥāk baġlanub belcaġ-ı zer
Ḳuşanub ḳabż-ı gümişden ḫançeri

Ḥamza miṣli ṭonanuben ṭurdı gün
Māh-ı zūbīn fecri pes kezī

Çün ʿayān itdi cemālin şems ü mihr
Māh-ı öled oldı vālih ser-serī

Çün ṭāk itdi irişdi hem seḥer
Virdi ḳutlu baň müʾeẕẕin seḥeri

Döşeginden ṭurdı Ṭālūt ol zamān
Oldı meşġūl işine andan giri

Ger dilerseň diye bu Firdevsī söz
Vir ṣalāvāt yād id peyġāmberi

4. Nes̱ir: Ḳıṣṣa-ı Ṭālūt :

Çün kim ʿalā ṣabāḥ oldı Ṭālūt'a geldi kim yā Ṭālūt Şāh varub ḳılıcıla çalduġıň[294] şarāb ṭolumış Dāvūd ṣaġ esen ḳażādan ḫalāṣ olduġına göňli şen didiler Ṭālūt Dāvūd'uň helāk olmaduġın işitdi buġur Dāvūd'dan vehm idüb daḫı ölet altı yüz ḳulını ḳıġırdı her birine ḫilʿat geydürdi didi kim bu gice nıṣfu'l-leyl olucaḳ yirüňüzden ṭoz varuňuz Dāvūd'uň başın kesüb baňa getürene ḳızım virem everem didi ḳullar bu sözi dinleyüb şāẕ oldılar yaraḳların gördiler vaḳtlerine ḥāżır olub ṭurdılar ammā Yūḫūnāṣ bin Ṭālūt bu sırdan āgāh oldı ammā kim kendüzi Dāvūd'a varmaġa ḫaber ḳılmaġa ḫavf itdi yine ol ezel gelüb ḳarıcuġa ḫaber viren ḳulına nihānī söyledi tā kim ol ḳul daḫı Dāvūd'uň sözüni gelüb sırrıla Dāvūd'a ʿarż eyledi Dāvūd işidüb yirinde yine döşegin barıġub üzerine yorġan örtdi ḳarıcuġa tenbīh itdi daḫı kendüzi bir yirde pinhān olub yātdı bizüm ḳıṣṣamuz Ṭālūt'a yetdi ḳaçan kim ol gice ol gün gecüb aḫşām oldı cihān milki ẓulmetile kim ṭoldı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün]

Ol gice ki siyāhī reng urundı hemçü ḳır
Neḫu beḫrām görinürdi neḫu keyvān neḫu tīr

Neḫu ḳuş oldı felekde neḫu kūhdı ne de vüḫūş
Neḫu yoḳsūl uyanuḳdı neḫu şāh ne vezīr

---

[294] Yazmada " Tālūt'a ----------- çalduġın" mükerrer yazılmış

5. Ender ḫātm-i Dāsitān-ı Maḳālāt-ı Firdevsī

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Bu Süleymān-nāme'sin kim söyledüm
Remzile çoḳ nesneyi şerḥ eyledüm

Ger dutarsaň sözüme ʿaḳlile gūş
Remzile rāzum diyeyin saňa ḫoş

Nefs-i emmāre ṭurur Ṭālūt Şāh
Kim işi ṭurur fesād olġıl agāh

Ḳulları nefsüň ḳuvāsıdur yaḳīn
İrmesün şerri saňa cāndan ṣaḳın

ʿAḳluň olur ḥażreti Dāvūd hem
Kāmil ü fāżıldurur ṣāhib-kerem

Nefs elinden eyleseň nefsüň ḫālaṣ
Ḥaḳ ḳatında olısersin merd-i ḫāṣ

ʿAḳlıňı ġāyet ṣaḳın emmāreden
Cehd ḳıl kim ḳurtula mekkāreden

Çün be-hem nefsüň ki yir ṭuymaz ʿalef
Sebʿadur aṣlı ider cānuň ḥedef

[34a]

Ḳuvvet-i ʿaḳlile itseň nefsi rām
Cānuňa menzīl ola dārü's-selām

Ger daḳāyıḳ gözleriseň lā-naẓīr
Pes ḥaḳāyıḳ izleyesin ey baṣīr

Ehl-i irfān nefsine ḳādir gerek
Ḥaḳ rıżāsın ister ü şākir gerek

Nefsi teskīn ideriseň ʿaḳlile
Ḳalmayasın sifīl içre cehlile

Bunda söz çoḳ naḳl idersem tā ḥaşir
Āḫir bu ḳadar olmaz pes der neşir[295]

---

[295] Mısranın vezni bozuk

Ṭut sözin Firdevsī’nüň ṣāhib-kemāl
Nefsüňe vir bendi birle gūş-māl

6. **Der beyān-ı meclis**

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ḥaḳḳa minnet kim otuz dört meclisüm
Āḫir oldı diňlediler mūnisüm

Şiʿir-i zībā neslidür ġāyet laṭīf
Her ʿibārātı işārāt-i şerīf

Her sözi kim bunda ben şerḥ eyledüm
Rāst diyüb keẕbini ṭarḥ eyledüm

Şol evinde oḳıyıcaḳ kāmilān
Bir duʿādan yād ideler ol zamān

İy kerīm ü kār-sāz u reh-nümā
Ferd u Vāḥid ḥażretüňdür iy Ḫuẕā

Efḍal öküş bī-ʿadeddür [r]aḥmetüň
Rūzi ḳıl Firdevsī’ye sen cennetüň

Nūr-ı Aḥmed ḥürmetiçün yā İlāh
ʿAfv eyle ne kim itdüm ben günāh

Ḥaḳ Teʿālā raḥmet hem itsün aňa
Ḫayrile Firdevsī’yi bu dem aňa

Her kim okur fātiḥa Firdevsī’ye
Cānını irgüre Ḥaḳ firdevse

Kim ṣalāvāt viribirse Aḥmede
Ḥaḳ Teʿālā cānına raḥmet ide

e. **Süleymān-nāme’nüň Otuz Beşinci Meclisünüň Ẕikrinde[dür]:**

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ol Muḥammed ḥürmetiçün yā İlāh
İt ʿināyet söyleyem şīrīn güvāh

Ṣaḳlaġıl sehv-i ẕelelden dilümi
Pāk idü vuẖş u ẖalelden yolumı

Murġ-ı cānum itmedin terk-i ḳafes
Ṭūṭī-i dilüm diriken şīrīn nefes

Dürrr-i ṭabʿum bilüriken çün ṣadef
Mevt irişüb olmadın ʿömrüm telef

Vir feṣāḥat söylerüm ola faṣīḥ
İt hidāyet naẓmumur(?) düşe melīḥ

Eyle yā Rab nuṭḳumı ʿİs[ī] dem[296]
Gūş idenler gömeye vü zerre ġam

Bu Süleymān-nāme kim maḥbūb olur
Çehresi Belḳıs-veş merġūb olur

Çün bezer ve cān içinde dāʾimā
Ṭāliʿi ola mübārek iy H̱uẕā

Gezdügince ʿālemi ẖürrrem ḳıla
Mūnisi olan kişi bī-ġām ola

Gūş idenler sözime taḥsīn ide
H̱ayrıla yād itmege taʿyīn ide

Yād idüb Firdevsiçün ḳılan duʿā
Devletile dāʾim olsun dil-güşā

Dil-güşā olmak dilerseň cāvidān
Vir ṣalāvāt cān u dilden bu zamān

1. Dāsitān-ı Dāvūd u Ṭālūt Şāh:

Loḳman Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı aẖbār-ı Eflātūn-ı ḥakīm naḳlince nāḳilān-ı muẖtār aydur kim ol zamān kim aẖşām olub gün ṭolunıcaḳ **[34b]** Ṭālūt'uň ḳulları cemʿ olub cümlesi cebe vü çevşen geyüb tīġ ḳuşanub ceng yaraġınla Dāvūd'uň serv-i ḳatına gelüb yetdiler pencereden içerüye naẓar itdiler gördiler kim Dāvūd'uň

[296] Mısranın vezni bozuk

döşegini bırağılmışdurur analığı ḳarıcıḳ başı ucunda oturur Dāvūd'ı döşekde ṣanub ḥaremüñ çevresin alub ṭurdılar yetmeyüb rāḥat olmayub ḳılıç ḳabżasına el urdılar çün kim gece getdi seḥergāh yitdi Ṭālūt sarāyında kūs-i ḥarbī ötdi ve Ḳudüs mescidinde müʾeẕẕinler eẕān oḳudılar seḥer ḳuşcuġazları dile gelüb şaḳıdı.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Çün seḥer ki yetdi gündüz bir çırāġ
Şuʿlesinden rūşen oldı köhne bāġ

Eyledi nūrān-ı ʿummān yine cūş
Cümle millet ḳıldı pes ol dem ḫurūş

Dūn gidüben ol seḥer ki itdi ṭāñ
Sünni bañ bañladı rāhib çaldı çāñ

2. Ḳıṣṣa-ı Ser-encām-ı Dāvūd Peyġāmber ʿa.s. :

Ḥakīm ḳavlince ṣabāḥ kim oldı göz gözi gördi bu ḳullar daḫı Dāvūd'uñ ḳapusı kenarında kim ṭurdı gördiler kim bu döşekde Dāvūd gelüb ṭaşra çıḳmadı ḳapuyı bozub içerü girdiler ol döşek üzerine gelüb ol ḳarı ḫātuna Dāvūd ḳanı diyüb ṣordılar ol ḳarıcuḳ aytdı kim ḫastadur döşeginde yatur görmez misin dil-şikestedür didi bunlar daḫı gerçek Dāvūd döşegi üzerinden gitdiler gelüb Ṭālūt'a ḳażiyyeyi ʿarż itdiler Ṭālūt didi kim duruñ ol Dāvūd'ı döşegile getürüñ bu dem benüm ḳatuma yitürüñ başın gevdesinden götürüñ çü ḫiẕmetümi yirine yitürüñ Dāvūd ölicek ġavġā kesilür siz daḫı fāriġ oluñ oturuñ didi ḳullar ol sözi işitdiler gelüb Dāvūd'uñ evine yetdiler andan ev içine girüb gözlediler kim ol döşegi örtüsiyle getürdiler gördiler döşek boş kimsene yoḳ ammā kim döşegüñ üzerinde yorġān ve örtüsi çoḳ melūl olub gelüb Ṭālūt naẓarına kim irdiler Dāvūd'ı döşeginde degildügin ḫaber virdiler Ṭālūt perīşān olub emr emr eyledi ḳullar varub ol ḳarıyı götürdiler öldürdi ölüsin daḫı Dāvūd'a bildürdi bu yañadan Dāvūd daḫı aç u ʿüryān yālın ayaḳ bir bıñaruñ gelüb yetdi ol varṭadan ḫalāṣ olduġına secde-yi şükr eyledi bu yañadan Yūḫūnāṣ daḫı bir

ata süvār olub geldi Dāvūd ile nihānī buluşdı biraz ağlaşdı ḥālin ḫaṭırın ṣordı Dāvūd didi kim baňa lāzım gelen budur kim bu vilāyetden gidem atam Īşā ḳalᶜasına varam bu ḳahra ṣabr idem didi Yūḫūnāṣ aytdı kim bu gün Ṭālūt şikāra gidecekdür fülān mevżaᶜda bıňar kenarında ḳonub ᶜıyş u nūş ġuṣṣa-yı gerdūn ferāmūş idecekdür sen ol yirde sebze-vāt içre gizlen didi ṭur münācāta yüz ur didi ben atam Ṭālūt'dan seni dilek ḳılam eger kim **[35a]** Ḳabūl olursa ṭaşra çıḳub nişāna üç oḳ oḳum nişānı aşa ᶜalāmetin daḫı eyle bil kim ol vaḳtin cemᶜ itmege ḳul göndericek çağıram ki benüm oḳlarum nişānı geçübdür anda arayasın bulasın diyem eger kim atam sözüm ṭutmayıcaḳ olursa ḳaḳıyub fużūllıḳ ḳılıcaḳ olursa ol ḳuluma ḳaḳıyub söyleyem ki oḳlarum nişāna irişmedi diyüb ġavġā eyleyem saňa Ṭālut'uň ḥāl-i efᶜāli mālum ola diyüb bu ḳavli eyleyüb andan oturub peynir etmek biryān-ı ṭaᶜām yidiler şükrini didiler biraz daḫı Yūḫūnāṣ azıḳ götürmişidi Dāvūd'a virdi Dāvūd daḫı ol yirden ṭurub Ṭālūt'uň şikār-gāhına vardı bir yerde nihān olub yetdi Ṭālūt çün kim şikāra yitdi şehbāzıla gökdeki ḳuşları ṣayd ve gāh tāzılalarıla vüḫūşları ḳayd itdler şikārdan ṣoňra gelüb ol maḳāma yetdigi andan ezel Dāvūd nihānī yetdi çün kim Ṭālūt gelür maḳāma ḳondı ṣayd etlerinden kebāb ḳılub yinildi pīrler dilinden duᶜā dinildi andan şarāb-ı gül-gūn getürüb içildi Buġur Dāvūd'dan söz açıldı Yūḫūnāṣ ayaġ üzre ḳalḳub Dāvūd'ı dilek itdi bu vechile aytdı kim Şehā Dāvūd senüň riyāsuz muḥibbüňdür minnetsüz ḳulundur göňlüňde maḳbūlüňdür ne revādur kim nefsüňe uyub aňa yavuz ḳaṣd idersin nola mücrīm daḫı olduysa anuň günāhın baňa ᶜafv idüb bağışla kerīmsin kerem ḳılub iḥsān işle didi Yūḫūnāṣ eyle diyicek Ṭālūt gażaba gelüb ḳaḳıdı yıldırım-veş şaḳıdı ḳaṣd itdi kim oğlını öldüre cellādlara başın aldura ammā kim begli dilek ḳılub defᶜ ol ḳażāyı Yūḫūnāṣ üzerinden defᶜ itdiler Yūḫūnāṣ Ṭālūt'uň ol ḥālin görüb ṭaşra gelüb ol nişāngāha üç oḳ atdı ḳuluna çağırub benüm oḳlarum nişāna yetmedi diyü rumūzile Dāvūd'a tenbīh itdi Dāvūd yatduğı yirden bildi kim Ṭālūt oğlınuň dilegin ḳabūl itmedi andan Dāvūd yirinden ḳalḳub getdi kimesne ṭuymadın yine ol bıňaruň kenārına yetdi ac u muhtāc anda aḫşām olınca yatdı vaḳt-ı şām olıcaḳ Yūḫūnāṣ yine biraz azuḳ Dāvūd'uň ḳatına geldi yetdi Dāvūd daḫı ḳarşu gelüb Yūḫūnāṣ ile görişdiler ağlaşdılar Ṭālūt'uň ḳahr odından cān ciger ṭağlaşdılar biraz etmek yediler andan Dāvūd didi kim yā ḳarındaşum Yūḫūnāṣ bizi duᶜādan unutma

kim ben giderem ġurbetliği iḫtiyār iderem atam Īşā ḳatına varmaġa yüzüm yoḳdurdı kim baňa Ṭālūt'dan ḫayır gelmez baňa ḳızın virmege rāżı olmaz didi anuň pendini ḳabūl itmedüm naṣīḥatin ṭutmadum buġur şimdi yine yüzüm götürüb ve **[35b]** varursam baňa atam ḳarındaşlarum daḫı ṭaʿn iderler yigregi budur kim ġurbete varam başuma ne gelürse eyi yatlu acu ṭatlu görem didi Dāvūd eyle deyicek Yūḫūnāṣ didi kim yā Dāvūd egerçi kim Ṭālūt'uň yaramazlığı çoḳdur illā ki mādem ben ḥayātdayam saňa Ṭālūt'dan zevāl yoḳdurur ammā ümīẕdürür kim Ṭālūt yerine sen melik olasın ben saňa vezīr olam yāḫud devletüňde emīr olam illā ki sen kerem ḳıl Ḳudüs'e varġıl birḳaç gün birkaç Ḳudüs şehrinde olġıl yine çarḫ-ı ġaddār ne yüz gösterür didi ikisi vedāʿ ḳılub aġlaşdılar bir āhile biň ciger ṭaġlaşdılar daḫı Yūḫūnāṣ ṭurub atası Ṭālūt şehrine getdi Dāvūd daḫı efġān u zārla nevḥa-yı bī-şümārile yirinden ḳalḳub Ḳudüs şehrine getdi üç gün dün ü gün ki getdi dördünci gün gelüb Ḳudüs şehrine yetdi meger kim Ḳudüs şehrinde birḳaç seyyidler varidi baʿżısı Yehūdā aṣlından ʿibādet iderleridi cümlesinüň evlāsınıň adı ʿİmrān dilince Āḫī Melīḫ dirleridi Dāvūd gelüb ol zāhidile buluşdı ammā kim kendüyi bildürmedi ʿār itdi egerçi kim eger buluşdı andan bir pāre etmek diledi zīrā kim üc gün idi etmek yimemişidi açdı bir pāre etmege muḥtācidi Āḫī Melīḫ didi kim öyün vaḳtinde gelmedüň ḫāṣ etmek vardur kim zāhidler içün bişübdürür saňa virecek ḫāric etmek yokdurur kim yiyesin şükrin diyesin didi Dāvūd didi kim ben ol ḫāṣ etmege lāyıḳ olmadum mı ben Īşā oġlı Dāvūd degül miyem baňa ḫāṣ etmek virseň cāʾiz degül mi ol ḳadar mertebe bulmaz mı didi Dāvūd eyle diyicek Melīḫ daḫı Dāvūd'ı āvāzından bildi yirinden ṭurub ʿizzet ḳıldı daḫı didi maʿẕūr ṭut kim ben ḫażretüň bilmedüm ol cihetden ʿizzet ḳılmadum didi ʿözür diledi daḫı ol ḫāṣ etmekden ve taʿāmdan getürdi Dāvūd'uň ḳarşusına diz çöküb oturdı Dāvūd daḫı ṭaʿāmdan yidi şükrini didi baʿdehu taʿām Āḫī Melīḫ aytdı kim bu gedā ṣūretle dilenci kisvetle ḳande gidersen ve ne yire ʿazm idersen Dāvūd didi kim Ṭālūt'uň iẕniyile Cālūt milkine cāsuslıġa giderem ol cihetden bu kisvetile tenhā sefere giderem kim kimesne vāḳıf olmadın beni bilmedin varam daḫı Ṭālūt'a ḫaber virem didi Āḫī Melīḫ Dāvūd'ı evine iletdi üc [gün] tamām aňa ḫiẕmet itdi Dāvūd daḫı diledi kim Ḳudüs şehrinde ṭuratdı leyl ü nehār Ḫālık'uň ṭaʿātına yüz uraydı nīk-bedden başına ne gelür göreydi meger kim ol Ḳudüs şehrinde

Ṭālūt'uñ bir sübaşısı varidi kim adı ʿİmrān dilince Devākiḥādūmī dirleridi pelīd ḥasūs ḥaṣūd nā-bekāridi Dāvūd'ı görüb bilüb didi kim yā Dāvūd sen bunda neylersin **[36a]** nireye gidersin bu ṣūretle bu kisvetle ne yirine ʿazm idersin ḳaçġuna benzersin ben seni dutaram elüñi baġlaram Ṭālūt'a giyünderürem cigerüñ ṭaġlaram Dāvūd aytdı kim yā melʿūn benüm elümi dest-i gerdūn baġlayımaz kim ben ol Cālūt'ı helāk iden Dāvūd pehlevānam yüz biñ senüñ bigi nā-bekār öldürmiş pehlevānam ḳande gerekse yüriyem saña ne taʿalluḳ senüñ bigi ite ne temelluḳ var didi Dāvūd aña verhem idicek Devākiḥādūmī Dāvūd'dan ḳorḳub nesne nesne dimedi ammā kim Ṭālūt'a nāme yazub bir peyk gönderdi kim Dāvūd **Ḳ**udüs'e geldi Ḳudüs'üñ ẕāhidleri aña ʿizzet ḳıldı ne buyurursın didi peyk kim getdi Dāvūd daḫı bunuñ adam gönderdigim işitdi pes Devākiḥādūmī'den Ṭālūt'a nāme-yi peyk gönderdügin ḫavf idüb Āḫī Melīḫ'den kim icāzet istedi kim gide varub ʿAcem milkini daḫı seyrān ide ve Cālūt ḳılıcı daḫı Ḳudüs mescidinde aṣılubdururdı Āḫī Melīḫ'den dilek itdi ol ḳılıç daḫı aldı biraz etmek ve biraz peynir getürüb yayan ʿazm-i sefer ḳıldı çün kim ol Āḫī Melīḫ'le vidāʿlaşdı ve getdi tā kim eyyām-ı miḥnet furḳat [u] zaḥmetile meşaḳḳatile gelüb Belḫ şehri'ne ʿazm itdi göz yaşlu baġrı başlu ġarīb ac u muḥtāc yolca giderken elḥān-ı āvāzile bu ebyātı felekden şikāyet ḳılub aydur kim.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Āhum ol ki çarḫ-ı ġaddār ider oldı ʿanatı
Cāna yitdi derd u zaḥmet gitdi başum devleti

Ac u yalın ḫalka muḥtāc olmışamdur derd-mend
Azuḳ az u yolum uzaḳ çeşmümüñ yoḳ rāḥatı

Ḳanı atam yāḫū anam ḳavm ü ḳardaş ḥıṣmımuz
Kim añıncek yüregümi yaḳdı anlar ḥasreti

Bir yaña ḥāsid belāsı bir yaña derd-i nigār
Bir başum var iki derdüm nice çekem ġayreti

Bir ṭarafdan ġurbet içre olmışam der[d]men[d] ġarīb
Bir ṭarafdan devr-i ʿālem çekdürür çoḳ şiddeti

Ṣabr-ı Eyyūb iderisem lele ʿömr-i Nūḥ
Māl-ı Ḳārūn elde yoḳ ki eyleye ʿişreti

Eyle ger varurisem cevr ider Ṭālūt Şāh
Ġurbet içre ḳalurısam ḫalḳ urur nekbeti

Böyle diyüb anda Dāvūd aġladı bī-ḥad tamām
Diñle imdi noliserdür vir ṣalāvāt key ḳati

3. Ḳıṣṣa-ı Rüstem ü Efrāsiyāb:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd derd-mend olub felek şiddetinden nevḥa ḳılub gelüb ʿAcem milkine gitmekde bizüm ḳıṣṣamuz **ez an-cānib** Rüstem ile Efrāsiyāb'a geldi kim ikisi birbirin bilmedin ceng-i āheng itmekde **nite** ol zamān kim Rüstem ḳoyunı kebāb kim itdi bu cānibden çobān ḳulaġuzlıḳ ḳılub Efrāsiyāb'ıla ki gelüb yitdi Efrāsiyāb gördi kim bir pehlevān-ı cihān Aferīdūn'a beñzer oturmış bütün ḳoyunı süñü dudaġına sancub yer kebāb idüb yemege ögünde getürmüş Efrāsiyāb ġażaba ḳılub birḳaç ḥāciblerine didi kim varuñ ol kişiye deñüz kim gelüb ḳademümde baş ḳoyub ʿözür **[36b]** dilesün velākin varub derisin yüzerem tulum düzerem didi ḥācibler daḫı Rüstem Efrāsiyāb sözin kim söylediler verhem ḳılub ġavġā eyledilerse Rüstem çaġırub didi kim Efrāsiyāb kimdür gedā mıdur ya kimdür ben kebāb yimeyince yirümden ḳalḳub gitmezem biñ Efrāsiyāb gözümde zübābca yoḳdur söz daḫı işitmezem ḥācibler bu sözi kim işitdiler hücūm ḳılub Rüstem'e ḥamle itdiler coblerin omuzlarına urdılar daḫı Rüstem üzre vardılar kim birḳac cob uralar yirinden ireler Rüstem birinden ʿuḳāb bigi ṭurdı ol Ferīdūn gürzin eline aldı eyle rūzdı ol ḥācibler ḥamle ḳılub kim yetdi birer gürz urub ḫurd ḳılub cümlesin mürd ḳıldı daḫı ṣıcrayub Raḫşına süvār olub sürüb Efrāsiyāb'a ḳarşu gelüb süñü Efrāsiyāb selām virdi daḫı ṣaġ elin ṣol kirdgāhında ṣol elin ṣaġ ḳirdgāhına ḳoyub raʿd-vār bir naʿra urdı ki naʿrasından ṭas-ı gerdūn çıñladı ve Merrīḫ-i felek ḳorḳusından burcınuñ içine siñüb Ḳāf Daġı Sī-murġ per döküb ʿarşı ḳuşadub içine alan ejdehā berk-ḳırān bigi beliñledi andan Rüstem-i Zāl Raḫş'ın sürüb kīş ḳaḳub ol Ḍaḥḥāk-mārī ḳılıcın efʿi efʿi ininden çıḳarur gibi çeküb çıḳarub Efrāsiyāb'a ḥamle ḳıldı ol yañadan Efrāsiyāb

daẖı Ṭehmūrṣ-ı dīv-bendüñ gürzin ṭaġ ḳullesi bigi eline aldı daẖı baş üzere çarẖ-ı gerdūn bigi çevürdi Rüstem'e muḳābil-i muʿārıż olub ṭurdı Rüstem'üñ öñin çevürdi daẖı didi kim yā cüvān bu ne ḥareketdür kim gelüb ḳoyunum alasın ve çobānum zaẖm-nāk verān ḥāciblerüm helāk idesin sen ḳandeki Efrāsiyāb'a muḳābil olasın meger anı dilersin kim elümde ölesin benüm ol Ferīdūn Nīl pehlevānı Efrāsiyāb kim ḳuşlar üzerümde per döker geçer olsa ġarāb yedi başlu evren öñümüzde mekesçe bu ḳadar rubʿ-i meskūn heft-kişver avucum içre bir ʿadesce yoḳdur ben Efrāsiyāb'am Īrān ḳılıcıyla ġāret ve Zāvil'e Kābil vilāyetin ẖasārat ḳılan benem ḳorḳumdan Rüstem-i Zāl rāḥat olub yatmazlar üşenürler benüm gürzüm ẖavfından nerre-dīvler Kūh-ı Elburz'da ḳan ḳaşanurlar.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Düşmenüñ baġrın iderem ben kebāb
Ḥāsidüñ ḳanın içerem çün şarāb

Ḳılucımdurur ḳażāyıla ḳader
Ḫaṣma lā-büdd bulurам fetḥ ü ẓafer

Ḳayın demrenidür oḳum ṣāʿiḳa
İtsem ider zaẖm ġav u balıḳa

Nīzem olur ejdehā-yı heft-ser
Kime ṣunsam cānın alur mā-ḥażar

İlüm öküş leşkerüm ẖū çoḳdurur
Şeh benem ki eksügümüz yoḳdurur

Şemʿümüñ pervānesi Çemşīd olur
Ḳaṣrumuz penceresi ẖurşīd olur

Devletüme gelmedi gelmez ẖalel
Otaġumdur ya nedür gökde Züḥal

[37a]

Kem ḳulumuñ kemteri ẖāḳān olur
Dergehüñe ẖiẕmet iden ẖān olur

Böyle diyüb naʿra urur Efrāsiyāb

Diňle imdi nicedürür bu cevāb

Ger dilerseň söyleye Firdevsī söz
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya bul s̱evāb

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Efrāsiyāb eyle diyüb lāf urıcaḳ Rüstem didi kim yā Efrāsiyāb gerek ṭaġdan inmiş şīr ü pīr ü peleng ol veyā deňizden çıḳub gelmiş neheng ol lāf urmaġıl hüner göster Rüstem eyle diyicek Efrāsiyāb vey kim ḳaḳıdı raʿd bigi çaġırub berk bigi şaḳıdı daḫı ol ṭaġ bigi gürz̠ini Efrāsiyāb Rüstem'e ḥavāle ḳıldı Rüstem daḫı ḳalḳān muḳābil dutdı velīkin Rüstem-i Zāl'uň ḳalḳānı alacaġ Türkman bigi ṭaġıtdı atdı Efrāsiyāb ḫışmıla gitdi Rüstem Sedd-i İskender bigi yirinde itdi ikisinüň cengi aralandı velī Efrāsiyāb el kirişe urub Sī-murġ yeleklü bir ayaḳlu laʿlin ṭuṭaḳlu oḳ eline aluben ḳavs-ı ḳuzaḫ yay çıḳarub göz ḳulaḳda demren dırnaḳda ḳıluben Rüstem'e atdı ol yaňadan Rüstem daḫı oḳunı gözledi anca kim yaḳīn geldi sırça barmaġıla urub şāḳ itdi bu yaňadan Efrāsiyāb Rüstem'üň erligin gördi yā Rab meger bu Rüstem-i Zāl'durur diyüb gümāna vardı andan yine Efrāsiyāb Ḍaḥḥāk ḳılıcın ele alub üzerine sürdi Rüstem'üň ḳafāsında gözleyüb bir ḳılıc urdı Rüstem ḳılıca ḳılıç muḳābil dutdı Efrāsiyāb ḳılıcın kesüb şaḳ itdi nevbet çün kim Rüstem'e degdi çaġırub didi kim yā Efrāsiyāb ḥamleň tamām oldı kim üç ḥamle ḳılduň Efrāsiyāb didi kim yā pehlevān neʿam hezār aḥsent erligüňe kim benüm ḥamlelerüň red itdüň ammā billāhilʿaẓīm di ki ne kişisin bu yād illerde kimüň bilişisin kim sen cihān pehlevān görmedüm baňa ceng ki muḳābil olur bahādura irmedüm.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ömrüm içre sencileyin pehlevān
Görmemişem gerçi ḥayli çok zamān

Diye billāh özüňi kimdür özüň
Kim diyemez cümleňe ṣāhib-ḳırān

Neṡir: Efrāsiyāb eyle diyicek didi kim Efrāsiyāb benüm ne kişidügüm saña bildüreyim ol zamān kim ʿamūdum başum üzerine ḳalduram ammā kim üç ḥamleñ Sām-süvār-ı cihān pehlevān ve Zāl-ı Nerīmān ve Nebīre-yi Kerīmān ve ol kürşeb-i ṣāhib-ḳırān ve nesl-i Ṭehmūrṡ-ı dīv-bend-i ḳahramām ʿışḳına bagışladum ki Kūh-ı Elburz'a şiyāṭīn nesliyle ceng-i dīvler ḳanlarından yüzinden lāle-reng idüb ve ikinci daḫı cümle bagışladum Sām-süvār oğlı Zāl-Destān ʿışkına yā ʿAcem'üñ pehlevānı zamānuñ ṣāhib-ḳırānı Īrān u Tūrān'uñ nigeh-dārı yedi iḳlīmüñ nām-dārıdurur ammā kim yā Efrāsiyāb bir ḥamle duyariseñ bugün pehlevān-ı ʿālemsin ḥāẓır ol ki vardum **[37b]** ḳanıñu ḳara yire ḳardum didi daḫı Ferīdūn'uñ gürzüni ele aldum alub Efrāsiyāb'a ḥamle itdi Efrāsiyāb gürzini çıḳarub muḳābil ṭutdı velīkin gürz-i Rüstem ḳażā vü ḳader-veş Efrāsiyāb gürzine ṭoḳunub gürz-i Efrāsiyāb elinden düşdi ʿaklı şaşdı gürzi indi ḳafasına ṭoḳunub dem-i nefesi bağlanub atından dırāz-be-dırāz yıḳıldı şarḳa ġarba vardı duyuldı ve [i]şitildi Rüstem defʿ-i ʿuḳāb bigi Raḫş'ından inüb Efrāsiyāb'uñ ellerin ḳafāsında bağladı cigerin ḳahr odıyla ṭağlayub ḫançerin çıḳardı kim başını kese terküye aṣa Efrāsiyāb daḫı gürzin açub gördi kim dest-i felek elin bağlamış başın kesmege ṭurur Efrāsiyāb didi kim yā pehlevān-ı cihān kes benüm başımı aḳıtmağıl ḳanımı gözümden yaşımı sencileyin bir nā-bedīd kişi beni atdan yıḳdı ve daḫı başum kesmege gögsüm üzerine çıḳdı ben eyle ṣanurdum Rüstem-i Zāl'dan ve Sām-süvār'dan ġayrı baña kimesne muḳābil olmaya eger kim ceng iderse baña ġābir gelmeye çünki senüñ gibi bir pehlevān belürsüz baña ẓafer buldıysa baña amān virmesün helāk ḫançeriyle vücūdum ḫāk eylesün baña bu dir[i]lükden ölüm yigdür ammā kim öldügüm çün melūl olmadum velī melāletüm ehem oldur kim kişi elinde ölmedüm ben Efrāsiyāb Nevzer pādişāhı öldürüb şāẕ olmadum mı ve Īrān şāhı Nevzer'üñ başın almadum mı yaluñuz başıma nice biñ biñ arṣımadum mı ben şöyle ṣanurdum dest-i gerdūn daḫı benüm elümi baglamıyadı cihānda ḳanlu yaşlar döküb düşmānuñ elinden ağlamayadı ben cihānda Sām-süvār'dan özge er görmedüm ammā kim sencileyin pehlevāna irmedüm billāhi yā pehlevān baña aduñı bildür andan ṣoñra beni öldür ben daḫı kimüñ elinde öldügümi bileyim ölürisem andan ṣoñra öleyim.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Eyle diyüb aġladı Efrāsiyāb
Cigeri ḫūn oldı vü baġrı kebāb

Müşkil işdür düşmene olmak zebūn
Andan özge olmaya ḳanı ʿaẕāb

Ḫaṣmını gālib göricek ol emīr
Yüregini taṣa ṭutdı gözin āb

Līk Rüstem elde ṭutub ḫancerin
Ḳaṣd idüben diledi ḳıla ʿaẕāb

Diňle nolur imdi anuň ḥālini
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya bul s̱evāb

Nes̱ir: Ḥakīm ḳavlince Efrāsiyāb eyle diyicek erlig içre Sām-Destān ve Rüstem'i yād ḳılıcaḳ Rüstem didi kim yā Efrāsiyāb benüm Rüstem-i Zāl-Dāsitān kim elümden Efrāsiyāb daḫı ḫalāṣ olmaz bu zamān murādum buyidi kim seni öldüreydüm başuňı alduraydım velīkin çün benüm erligümi medḥ idüb söyledüň atam dedem serverligin yād eyledüň seni āzād ḳıldum didi Efrāsiyāb'uň üzerinden ṭurdı Efrāsiyāb gelüb Rüstem naẓarında baş ḳodı daḫı didi kim benden ne dilerseň saňa virem ḫiẕmetüňe yüz **[38a] s**ürem Rüstem didi kim evvel dilek budur kim atuň yaraġuň cümle bile viresin melūl olmayasın ikinci dilek daḫı budur kim zinhār benüm zamānumda leşker çeküb gelmeyesin fuẓūllıḳ ḳılmayasın didi Rüstem'üň sözini Efrāsiyāb ḳabūl ḳıldı maḳṣūdını daḫı buldı andan ṣoňra Efrāsiyāb bendüňi atı ḳılıcın ḳalḳānın üzerinde olan otuz altı pāre ceng āletin Rüstem'e virdi ḫılʿat geydürdi daḫı Rüstem'e ʿahd itdi kim Īrān'a varmaya daḫı leşker çekmeye Īrānlu ḳanın dökmeye Rüstem daḫı Efrāsiyāb'uň raḫşına süvār olub daḫı kendü atın yetdi getürdi Ṭahmāsab Şāh'a virdi ʿazm etdi tā kim zamānile ʿAcem sulṭānı Ṭahmāsab Şāha yetdi Efrāsiyāb'ıla ceng itdügin ʿarż itdi ve Efrāsiyāb'uň atın yaraġun Ṭahmāsab Şāha virdi Ṭahmāsab Şāh daḫı Rüstem-i cihān pehlevān ḳılub Sām-süvār kürsisine geçüb oturdı ʿālemüň ṣāḥib-ḳırānı Rüstem-Dāsitān oldı Zāl daḫı işidüb şādlıḳ ḳıldı oġul olursa Rüstem bigi olsun didi varub Efrāsiyāb'ile ceng ḳılsun didi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Oġlınuñ serverligin ḳılub ziyād
Zāl-Destān olmışidi ḳati şād

Çün ki cānuñ vaṣlasıdur bu veled
Cān oġulsuz şāha Ḫürrem pes mebād

4. **Ḳıṣṣa-ı Benī-Dāvūd ʿAleyhi's-selām:**

Ḥakīm ḳavlince Rüstem-Dāsitān Ṭahmāsab Şāhile yiyüb içmekde bizüm ḳıṣṣamuz yine Dāvūd'a geldi **nite** çün kim Dāvūd Ḳudüs şehrinden gidüb Cālūt'uñ ḳılıcın ḳuşanub Ṭālūt'dan üşenüb getdi bir gün Ṭahmāsab Şāh taḫt-gāhına yetdi ammā kim Dāvūd beni bilmesünler diyüb iḥtiyāṭından bir nemed geyüb başına külāh urunub yalın ayaḳ elinde bir ṭabaḳ gören ṣanur kim bir çıblaḳ ṭorlaḳ pes bir mecnūn yirinde ṭurdı gelüb dīvān-ı sulṭāniye girdi meger kim Ṭahmāsab Şāh daḫı ḳodı oturmışidi ve Rüstem-Dāsitān Sām kürsīsinde ceng urub ṭurmışidi ḥācibler Dāvūd'ı görüb mecnūndur diyü incitmedi bilmeyüb nesne dimekleri cihetden ḳapudan itmediler Dāvūd gelüb Ṭahmāsab Şāh'uñ dīvānına girdi dīvān-ı sulṭānī gördi Ṭahmāsab Şāhuñ tāc u taḫtın salṭanatın Rüstem'üñ ṣalābetin şecāʿatin görüb taḥsīn yüz biñ āferīn eyledi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

İtdi taḥsīn ol emīrüñ baḫtına
Ḳaldı ḥayrān tācına vü taḫtına

Ḳavm-i maḥşer mis̱li dīvānıdurur
Ṣandal üzre Rüstem-i Zāl oturur

Heybetinden ḳan ḳaşanur Ḳahramān
Devletinden üşenürdi Nerīmān

Ḳıyamından isteye Merrīḫ amān
Ḳılıcından durmaya vü nehremān

Diňle imdi Dāvūd özi noliser
Līk virgil sen ṣalāvāt yā püser

5. Ḳıṣṣa-ı İġvā Kerden-i İblīs-i laʿīn:

[38b] [Nes̱ir:] Ḥakim ḳavlince meger kim iblīs-i laʿīn-i bī-dīn ve şeyṭānü'r-Racīm şāh dīvānında Dāvūd'ı gördi taʿaccübe varub ṭurdı didi kim hey hey bu Dāvūd Ṭālūt'dan ḳaçub bunda gelübdür Ṭahmāsab Şāh'a diyem helāk ve yirini ḫāk itsün diyüb bir tācir ṣūretine girdi Şāhuň ḳarşusına gelüb oturdı birazdan kim dīvān aralandı ḫalvet oldı iblīs yirinden ṭuru geldi didi kim yā Şāh devletüň ebedī pāyende saňa yüz ṣeneler z̠elīl efgende ola kim Cālūt şāhı ol fertūt-ı şehenşāhı helāk iden Dāvūd eger kim elüňüze girse ne ḳılayduň ve anı saňa gösterüb elüňe virene ne himmet eyleyeydüň didi Ṭahmāsab Şāh didi kim bizüm Cālūt yārımuz varımuzdı anuň vücūdını çāk yirini ḫāk eyleyen kim Dāvūd'durur baňa daḫı ḥaṣūddur elüme girse mecāl virmez depelerüm ḳanın yiryüzine sepelerüm didi Şāh eyle diyicek Racīm Dāvūd'ı gösterdi didi kim Cālūt'ı öldüren başın alduran bu Dāvūd'dur bilüňüz henūz Cālūt'uň ḳılıcı belindedürür şāhid ol yiter fikr kılıňuz Dāvūd ol ḥāli görüb Ḫālıḳ'a tevekkül ḳılub āh āhından felek z̠ātın siyāh eyledi kendüzin delülige urdı aġzınuň ṣalyaların aḳıtdı uġurlayın ve nemed altından burnınuň sümügin yüzine gözlerine sürdi ḥācibler daḫı Dāvūd'ı dögüb sögüb Şāh naẓarına getürdiler çün kim Ṭahmāsab Şāh'uň naẓarına yitürdiler Şāh naẓar ḳılub gördi kim bir mecnūn nemed pūş gözi çapaḳlu aġzı ṣalyarı aḳar cevre yaňa delü-ṣıfat aşaġa yuḳaru baḳar Şāh Rüstem'e yā Rüstem bu ḫod mecnūndurur kim neden ola bu Cālūt'ı helāk idebile veyā ḳaçan ola bu Dāvūd ola Rüstem aytdı bu bir mecnūndurur görünüyor gümānsuz buna Dāvūd ola bunuň bigi çok olur yalan söz Racīm bunlaruň şühbesin görüb ilerü varub Dāvūd'uň bilinden nemed altından Cālūt'uň ḳılıcın çıḳardı kendüzin delülige vurub Dāvūd baḳardı ḳılıcın Racīm Rüstem'üň elinde ṭutdı Rüstem ḳılıcı Racīm'üň elinden alub ḳınından çıḳardı üzerinde Cālūt nişān yazılmış göricek didi kim egerçi kim ḳılıç Cālūt'uňdur ammā kim bu kişi delüdür kim bilür ḳanden ele getürdi şöyle beňzer bu mecnūn bu ḳılıç varub Ḳudüs mescidinden uġurladı getürdi ola didi

Rüstem diyicek andan Dāvūd'a ṣordılar bu ḳılıc nedür kimden alduñ ve sen ne kişisin diyü gördiler Dāvūd kendüzin delülige urub hīç cevāb virmedi ol cihetden Dāvūd'uñ üzerine kimsenüñ ʿaḳlı irmedi Racīm didi bir kişi kim Cālūt mis̱āli ġāzi öldürse **[39a]** başın aldursa ol kişinüñ ʿaḳlı ıṣṣı dīn ü īmānı bu ḥāle yetse nūr u nār anı rencīde dutsa ʿaceb bu Dāvūd ol ḥasūd u lā-yesūddurur ben Dāvūd'ı görmedüm niçün baña iʿtiḳād sözüme iʿtimād ol ḳadar fitne yüzinden söyledi Dāvūd'ı öldürmege cehd eyledi ʿāḳıbet Ṭahmāsab ḥükm eyledi Dāvūd'ı öldüreler başın alduralar pes cellād gelüb Dāvūd'ı ṭutdılar yüzine sille urdılar incitdiler ellerin ḳafāsına baġladılar cigerin ḳahr odıyla ṭaġladılar ammā kim Dāvūd hīç tınmayub Ḥaḳḳa tevekkül itmişidi ḳażāya rıżā virüb boyun uzmatmışidi buġur Rüstem Dāvūd'a özi göyünüb yirinden ṭurdı cellātları urdı Dāvūd'uñ ellerin çezdi yüri git diyü ġażab itdi Dāvūd delü ṣıfatında baḳaridi ḥācibler Dāvūd'ı döge dīvandan andan Rüstem Ṭahmāsab Şāh'a didi kim yā Şāh bu ne işdür kim bir tācir fellāḥ söziyle ʿamel ḳılub bir delüyi Dāvūd adına öldüresin cemīʿ-i begler bir delüyi Dāvūd diyü öldürmiş diyü saña güldüresin benüm sözimi ṭut kim Cālūt bigi cihān pehlevān ʿālemde yoġidi meger kim benüm ceddüm Sām-süvār ki fevt oldı andan artuḳ adı pes eyle olsa Cālūt pehlevānı cengde öldüren başın kesüb tāc u taḫtın alduran yine oldı ol ziyāde pehlevān-ı ṣāḥib-ḳırān olmak gerekdür buna Dāvūd ḳanḳı tekyeden ḳacub ne delüdür kim bilsün didi Rüstem eyle diyicek Şāh daḫı nesne timedi inandı Dāvūd degül ṣandı ammā kim yine söylemek ġavġā eylemek diledi velākin Racīm'i ḥükm-i Rüstem oḳudılar sözine ʿamel itmediler anuñ söziyle Dāvūd incitmediler ancak didi Dāvūd budur sözini işitmediler buġur Racīm nāçār Dāvūd'uñ ardınca çıḳdı getdi ammā kim çaġırub aydur kim bu dīn düşmānı Dāvūd'ı öldürseñüz ne nār u nūr ehlini şād eyleseñüz ne diyüb çaġırdı ḳuyruġı kesilmiş eşek bigi baġırda meger kim birḳaç Cālūtīler o dīvānda ḥāżırıdi bu işe vāḳıf olub nāżırıdi Dāvūd'uñ ardınca çıḳub getdiler Racīm söziyle Dāvūd'ı ṭaşa ṭutdılar incitdiler ol ḳadar ṭaş urdular kim Dāvūd'uñ ʿaḳlı getdi ve yatdı göñlinden Ḥaḳḳa münācāt iderdi.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Anda Dāvūd aġlayub itdi fiġān
Ḥaḳḳa nāliş eyleyüb itdi nihān

Didi yā Rab ʿizzetüñüñ ḥaḳḳıçün
Fażl u lüṭf u [-----][297] gök ḥaḳḳıçün

ʿİlm-i Ādem hüsn-i Ḥavvā ḥaḳḳıçün
Heft-cennet Ḥūr-ı Meʾvā ḥaḳḳıçün

Şīt [ü] Ḥūt hūd-i Ṣāliḥ ḥürmeti
Yūsuf u Yaʿḳūb u Lūṭ'uñ ʿizzeti

Ol Ḫalīl'üñ āteş-i gülzārıçün
Ol kelīmüñ gördügi dīẕāriçün

Bu ʿadūlardan meni eyle ḫalāṣ
Kim olubdur baña düşmen ʿām u ḫāṣ

[40a]

Yā İlāhī çün ṣıġındum ḳapuña
Yüz ururam iş bu ʿālī ḳapuña

Bu laʿīnüñ fitnesinden yā İlāh
Vir necātı itmiyevüz tā kim āh

Böyle diyüb anda Dāvūd ol zamān
İtdi nāliş vir ṣalāvāt ṣādumān

Neẟir: Ḥakīm ḳavlince çün kim Dāvūd ol Ḫālıḳ'a münācāt itdi Ḥaḳ Teʿālā ʿināyet itdi Rüstem dīvān-ı Şāhdan ṭaşra çıḳdı atına süvār olub ki getdi gelüb Dāvūd üzerine yetdi naẓar itdi Dāvūd Rüstem'i görüb yirinden ṭurub gelüb anuñ ayaġına baş ḳoydı gözlerinden yaş aḳıdub meded yā pehlevān didi tażarruʿ itdi egerçi kim Rüstem Dāvūd'ı bildi velākin Yezdān-perest olduġı cihetden Dāvūd'ı bilüb beñzetdi ammā kim teraḥḥum idüb Rüstem-i Zāl gürzin çıḳarub Cālūtīler'i Dāvūd üzerinden ṭaġıtdı menʿ itdi Racīm daḫı Rüstem'i görüb çaġırdı ya pehlevān bu Dāvūd'ı niçün ḳomazsın nisbet idersin kim helāk yirini ḫāk ideler didi Rüstem Racīm'üñ sözinden incinüb gürzile gözleyüb Racīm'e atdı Racīm ḳorḳusından ṭurduġı yirden ġāʾib olub gitdi ṣanasın kim yir yarıldı yire yitdi Rüstem görüb taʿaccüb itdi kim bu iġvā viren bildi kim şeyṭān-ı laʿīn ve iblīs-i bī-dīndürür andan Dāvūd'ı Rüstem kendünüñ

[297] Yazmada bu kısım boş bırakılmış

odasına getürdi yedürdi içürdi anuňıla bile oturdı buġur Rüstem gördi kim Dāvūd'uň ʿaklı kāmil kendüzi fāżıl ʿāḳil andan Rüstem Dāvūd'a aydurdı kim yā Dāvūd kendüzüň benden gizlemegil ve benden saňa yaramazlıḳ gelür diyü beni yavuz naẓarla gözlemegil kim kerem ḳıl ser-güzeşti başuňdan geçübdürür söylegil baňa evvel min āḫiri şerḫ eylegil didi Dāvūd daḫı Rüstem'üň keremin görüb ḳorḳuyı dilden sürüb dile gelüb kendünüň aḥvālin Ṭālūt elinden ḳaçub derd ü zevālin taḳrīr ḳılub beyān ʿayān eyledi buġur Rüstem Dāvūd'uň göňlin ele aldı Cālūt'uň ḳılıcın ve kendüzünüň zırḫın ʿaṭā ḳılub bir at üç ḳul bağışladı lüṭf u iḥsān işledi andan eline bir aḳ nişān virüb didi kim ve bu nişānı alġıl ʿaḳluň başuňa dirgil ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb'a virgil ve senüň ḫalḳuňı ehl-i ʿayāluňı milk ü māluňı alub anuň ḳatına varġıl Ṭālūt vilāyetinden kendüňi ırġıl didi Dāvūd daḫı Rüstem'üň himmetiyle ol üç ḳulıla atlara süvār olub getdüler ʿazm-i Ḥūrūn Ḥiṣārın itdiler bu cānibden Racīm'üň Rüstem'üň ḳorḳusından nā-bedīd oldı Dāvūd'uň getdügin ʿazm-i Ḥūrūn itdügin göricek yine tācir ṣuretine girüb ol Cālūtīler'e geldi ḫaber virdi kim gelüň Dāvūd'ı size bulıvireyim öldürüň başını alduruň didi bir nice yüz kişi Cālūtīler'den atlara süvār olub Racīm ḳulaġuz olub gitdiler ʿazm-i Dāvūd itdiler tā kim [40b] Dāvūd'uň vaḳt-i şām olıcaḳ ardından yetdiler bu yaňadan Dāvūd gördi kim ardından toz belürdi ḳorḳdı bir maġara varidi adına Adūlām Maġarası dirleridi kāfirler geldügin kim gördiler ḳaçagelüb ol maġara içine girdiler gizlendiler Allāh Teʿālā'nuň emriyle gögercin gelüb maġaranuň aġzında yuva yapdı yavru çıḳardı ḳapusına örümcekler aġ gerdi ol yaňadan kāfirler gelüb maġara ḳapusına irdiler ḳanı Dāvūd diyü Rācīm'e bunlar ṣordı Racīm daḫı cevāb virdi kim bu maġaranuň içindedür giriňüz boynın uruňuz didi Cālūtīler ol sözi işidüb Racīm'e ġażab ḳılub didiler kim bu ne sözdür kim söylersin didi bizüm yüzümüze gülersin ġavġā eylersin bu maġaraya adam girse ḳapusına örümcek aġ mı gererdi ya gögercin yavrı mı başardı ne senden ġayrı Dāvūd'ı görmiş ne bu yıl bu ay içinde bu maġaraya kimse bu ay girmiş degül hemān bizüm yüzümüze güldüň bu araya geldük ḳulaġuzlıḳ ḳılduň Dāvūd'ı bulamaduḳ Dāvūd yirine seni bu dem öldürelüm kelleňi kesüb deriňi yüzüb ṣaman ṭolduralum diyü Racīm'üň üzerine ḳılıç çekdiler Racīm ṭurduġu yirden ġāʾib olub getdi ṣanasın kim yir yarıldı yire batdı Cālūtīler görüb taʿaccüb itdiler.

Naẓım:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ṣanasın kim yire geçdi ol laʿīn-i bed faʿāl
Ya perīdür oldı ġayb ü itdü mekr u ḥīle āl

Ol laʿīnüñ şirretinden ger dilerseñ sen necāt
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya dil u cāndan māh u sāl

6. Ḳıṣṣa-ı Peẕer-i Dāvūd ʿAleyhi's-selām:

Ḥakīm ḳavlince Dāvūd maġarada gizlenüb ṭurmaḳda Cālūtīler'den beni ḫalāṣ it yā Rab diyüb ṭāʿate yüz urmaḳda bizüm ḳıṣṣamuz Dāvūd atası Īşā'ya geldi nite ol zamān kim Dāvūd Cālūt'uñ başın ki kesdi getürüb Ḳudüs şehrinde kim aṣdı daḫı Ṭālūt Şāh Dāvūd'a ḳızın virmedügiçün ʿahdında döndügiçün Ṭālūt'a Īşā biraz verhem gör ne söz söyledi ʿahdından dönmek rucūʿ itmek devlete lāyıḳ tāc u taḫta muvāfık degüldür didigi cihetden Ṭālūt Īşā'yı öldürmege Dāvūd'dan ḳorḳub dergehinden red eyledi Īşā daḫı Dāvūd'dan ḳorḳub ne ḳadar kim cehd eyledi Ṭālūt'dan saña fāʾide gelmez gel vilāyetümüze gidelüm diyü ḳaṣd itdi Dāvūd rıżā virmedügi cihetden Īşā Dāvūd'a verhem itdi ḳaḳıdı küsüb getdi andan ṣoñra ne kendünüñ oġullarından ve ne ḫod kendüzi Dāvūd'ı aňmadı Dāvūd'dan iġrāż ḳılub yüz çevürdi erligin daḫı aňmadı çün kim bunuñ üzerine birḳaç rūzigār kim geçdi intiẓār ki ḥadden aşdı Dāvūd'uñ muḥabbeti ḥasreti furḳatı Īşā'nuñ göñlinde düşdi daḫı ulu oġlı İlyā'yidi İlyā'ya didi kim nola kim varub Dāvūd'ı görseñ bu yaňa gelmege **[41a]** naṣīḥat eyleseñ furḳatı ḥasreti odı cigerüm ṭaġladı gözlerüm yaşı seylāb olub çaġladı didi. İlyā didi kim yā ata Dāvūd'ı getürmege bu ḫiẕmeti yitürmege baña cemīʿ-i ḳardaşlarumı ve aḳrabālarumı yoldaş ḳoş kim Dāvūd'a varavuz Dāvūd'uñ yüzüni görevüz Ṭālūt yanından alavuz saña gelevüz didi. Īşā daḫı Dāvūd'uñ ḳarındaşlarıla kim ittifāḳ ki nā-gāh bir gün Dāvūd'a daḫı ḫaber geldi kim Ṭālūt Dāvūd'ı üç dört kez öldürmek istedi ṣoñra Dāvūd ḳaçub getdi varub ʿAcem vilāyetine yetdi Īşā ol sözi kim ne ḳadar ḥiṣār içre māl rızıḳ rūz-i ṭavārı varısa ḳavm

ü ḳabīlesinle geçüb dört yüz er alub neleri varısa bile alub Dāvūd'uň ardınca gitdiler ḳudret-i Rabbānī şöyle vāki' oldı kim Ṭālūt memleketinden çıḳub giderken gelüb ol maġara kenārına yetdi kim Dāvūd daḫı ol maġaraya ol gün gelüb girüb dururdı maġara içre ḥarāmīlerden ḫalāṣ olmaġiçün gelüb dergāhına yüz urdı pes Dāvūd içerü ve maġarada Dāvūd'uň atası ḳarındaşları ol maġaranuň öňinde kim bir bıňar varidi kim ol bıňaruň çevresi sebze-zāridi anda ḳondılar biraz ṭa'ām yidiler ṣu içdiler daḫı Dāvūd'ı ḳande bulavuz diyüb söz açdılar bunlar bunda öyle ẕevālinde ḳonub oturmaḳda kimi namāz ḳılub kimi daḫı ḫiẕmete ṭurmaḳda bu yaňadan Dāvūd daḫı ol maġara içinde anca ṣabr ḳıldı ol Cālūtīler'üň ġavġāsı kesildi āvāze gelmez oldı andan Dāvūd ol ḳullaruň birisine didi kim yā ġulām elüňe maşraba alġıl maġaradan taşra çıḳub çevre yaňa baḳġıl gör kim ol Cālūtīler'den kimesne daḫı var mıdur getmişler mi veyāḫūd bizüm ardumuzca olub maġara ḳapusın gözetmişler mi didi ḳul daḫı maşraba alub maġaradan ṭaşra kim çıḳdı çevre yaňa baḳdı Dāvūd'uň aḳrabāsın gördi diledi kim dönüb maġaraya gire adamlar vardur diyüb Dāvūd'a ḫaber vire ol yaňadan daḫı ḳuluň maġaradan çıḳduġın Dāvūd'uň atası gördi oġlı Oynāẕū'ya gönderdü kim gelüb ḳuldan ḫaber ṣordı kim ne kişisin ḳanden gelürsin veyā bu maġarada kim var kime ḫiẕmet ḳılursın baňa ḫaber virgil yalan söyleme rāstın di 'aḳluň başuňa dirgil didi ol ḳul daḫı didi kim benüm bir mevlām vardur adı Dāvūd'dur Benī-İsrā'īl ḳavmindendür Cālūtīler aňa ḥasūddur atasına Īşā dirler ardumuzdan Cālūtīler irdi mevlām daḫı düşmān geldügin kim gördi ḳaçub bu maġaraya girdi şimdi [41b] baňa mevlām buyurur kim maġaradan çıḳub görem kimesne var mıdur aňa ḫaber virem çıḳub sizi gördüm bilmedüm ki kimlersiz söyleňüz ki Dāvūd'a varayım ne kişilersiz aňa ḫaber vireyim didi Oynāẕū Dāvūd ḫaberin alıcaḳ şāẕ olub ḳavli atası Īşā naẓarına getürdi ḳuldan Dāvūd ḫaberin aldı şāẕılıḳ ḳılub yirlerden ḳalḳub maġaraya girüb Dāvūd ile buluşdılar görişdiler birbirinüň aḥvālinden ḫaberler ṣoruşdılar iki ḥasret birbirine ḳoşdılar birbirinüň ser-güzeştlerin ṣoruşdılar.

Naẓım:

[fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün]

Ḫoşdur ey cān iki ḥasret ṣoruşa
Birbirine irişüben görişe

Ḳalmaya ḥasret ḳıyāmet günine
Yūsuf'a Yaʿḳūb-veş [hem] irişe

7. Der Fevelid-i Terk-i Nefs-i Emmāre

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Ger ḳulaġuň dutarsaň benden yaňa
Bir mes̱el vardur diyem şimdi saňa

Maʿrifetle sözlerüm ḥikmetdürür
Zīre her bir nuṭḳum ṣāhadur

Ol maġara fi'l-mes̱el sende cesed
Nefs olur Mihrāb Şāh ider ḥased

Ol ḳuvāsı nefsüňüň Cālūtīler
Kibr ü kīn ehli tamām şehvātiler

Dāvūd olur rūḥuňuz daḫı tamām
Kim anuňla zindedürür ten-i ʿayān

Varlıġı cismüňdürür rūḥ-ı revān
Cāndan özge nesne yoġdur der cihān

Dāvūd atası oldı Īşā hem ʿaḳıl
Rūḥa virür pendi ḳılur ḫūb ʿaḳıl

Rūḥuň eger ʿaḳlıla dāniş ḳıla
Birlik idüb dirligi kim iş ḳıla

Nefs-i emmāre itmeye aňa żarar
Gerci lāzım eylemek andan ḥaẕar

Nefsüň olursa rūhuňa cānum ḥicāb
Çekdürür bu cismüňe āḫir ʿaẕāb

İy göňül sen nefsüňe uyma saḳın
Cānile ol nefsüňe olma yaḳīn

Nefs-i emmāre ṭurur bil düşmenüň
ʿAḳla uy ki ḳurtarasın tā cānuň

Nefs-i emmāre ʿaceb ġaddār olur
Heft-sabrun ejdehā bir mār olur

ʿAklıla itmeyesin ger [sen] zebūn
Dūzaẖ içre ilete seni o [melʿūn]

Ger dilerseň nefsüň ola bir melek
Menzil ola aňa ʿarş u nüh-felek

Pes gerek dīvüň ṣıfātı maḥv ola
Tā meleklik mertebesin o bula

Dīv ṣıfātınadurur ʿaceb ġażab
Kibr ü kīn [ü] ḥırṣ ḳılmaḳla sebeb

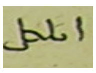
Hem feriştānuň ṣıfātı daẖı hem
Ḥilm ü ʿilm ṣabr u ṭāḳat muḥterem

Çün ki sen[iň] ẖāk aṣluňdur türāb
Ḫāk-veş ol alçaḳ iy şāh-ı kāmiyāb

Od bigi yanub yuḳaru dutma baş
Göňül alçaḳ[298] olġıl u ġāyet yavaş

Naṣīḥin Firdevsī'nüň dutġıl tamām
Vir ṣalāvāt Muṣṭafā'ya hem selām

8. Der Münācāt-ı Firdevsī Ender Ḫatm-i Kitāb:

İlāhī sen baňa benden yaḳīnsın ben dūram, eger kim Firdevsī beni bilmezisem **[42a]** ve ʿözrem, İlāhī benden ʿibādet gerek senden ʿināyet gerek, ḳuldan ṭāʿat gerekse Ḥaḳdan hidāyet gerek, İlāhī yaramazlıḳlardan nice ẖavf idersem belā ola diyü, dan daẖı ol ḳadar ḳorḳaram ibtilā ola diyü, İlāhī günāhum bildüm

[298] Yazmada "alçaḳ ḳıl" şeklindedir.

ḳapuňa geldümse red itme İlāhī beni niyāzuň dīvarindan itme, İlāhī ecel deminden perīşān itme, İlāhī elüm alacaḳ vaḳtda pāyimāl itme, İlāhī Muḥammed ü Aḥmed Maḥmūd Ḳāsım ḥürmetiçün ʿināyet ḳıl bu Firdevsī günāhkāruň günāhıň ʿafv idüb maḳāmın Firdevs-i cennet ḳıl, İlāhī bu Süleymān-nāme'nüň ihtişāmın sen müyesser eylegil kim tamām ola nes̱rüm aḥsenü'l-ḥadīs şeʿārum emleḥü'l-kelām ola

Naẓım:

[mefāʿīlün / feʿūlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

İdüb tevbe günāha tevekkeltü ʿalā'l-lāh
Yüzüm dutdum İlāha tevekkeltü ʿalā'l-lāh

Ḳılub Ḥaḳḳa iṭāʿat idüb nefsümi ġāret
Ḥudā ḳıla ʿināyet tevekkeltü ʿalā'l-lāh

Benüm işüm ḫaṭādur Ḥaḳuň fażlı ʿaṭādur
Şefīʿüm Muṣṭafā'dur tevekkeltü ʿalā'l-lāh

Çü Ḥaḳ Perverdigārum çün ol emr-i kelām[un]
Raḥīm ü Kirdgārum tevekkeltü ʿalā'l-lāh

Ḥakīm-i ġaybdandur Kerīm ü mihrübāndur
Ḳamuya rūz-sāndur tevekkeltü ʿalā'l-lāh

Bu Firdevsī muṣannif diler Ḥaḳdan o taṣnīf
Tamām ola bu teʾlīf tevekkeltü ʿalā'l-lāh

9. Der Duʿā-yı Pāk-ı Şāmīyi'l-İslām ve'l -müslimīn Ender Hatm-i Kitāb:

Baʿdehū ḥamd ü bī-ḥad ü s̱enāʿ-i bī-ʿadd ḥaẓret-i Bārī Teʿālā cellā celāluhu ʿamme nevāluḥu kim bu üç yüz altmış altı mücelled Kitāb-ı Süleymān-nāme'nüň ve biň sekiz yüz otuz maṭlaʿ-ı dāsitānuň yedinci cildini daḫı tamām eyledük otuz beşinci cild-i manẕūm mens̱ūr emlāh-ı kelām söyledük baʿdehū ez ān inşaāllāhu Teʿālā

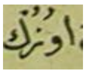
Sulṭān bin sulṭānuñ sulṭān Ildırım Ḫānuñ Bāyezid bin Muḫammed Ḫānuñ ol ḳażā ḳudret ḳadar mekbet Şāh-ı Keyvānuñ himmetünden ol melek-ṣūret felek-ṣaġlet melek-sīret ṣāḥib-ḳırānuñ devām-ı devletinde bā kitābuñ bāḳīsin daḫı manẓūm menṣūr tamām eyleyüb eylevüz [İ]skender-Devrān'uñ evsāf-ı cemīl vü s̱enā-yı cezīl ilā ġāyibü'd-dehr ve nihāyeti'l-ʿaṣr bu kitāb böyle bāḳī ḳala tārīh-i rūzigār ola.

Naẓm:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

ʿAdl-i reʾyüñ birle şāhā memleket maʿmūr ola
Fażl u luṭfuñ birle Ḫātem-mekremet meşhūr ola

Şeh Süleymān milkin Allāh ṭapuña ḳılsun mezīd
İns ü cinn ü milk ü millet emrüñe meʾmūr ola

Çün Sikender fitne-yi yeʾcüce ʿadlüñ urdısa
Çün muẓaffer lā-fetā küffāra manṣūr ola

Nice mālı yād ola mürsel Süleymān ḳıṣṣası
Anca kim evrāka naḳş-ı ḫātemi mestūr ola

Devlet u baḫt u saʿādet birle bāḳī ṭur ider
Dostānuñ şād u ḫürrem ḥāsidüñ maḳhūr ola

Ḳāḍiye'l-ḥācātı her dem ḥācetiñ ḳılsun revā
Nekbet ü derd ü ʿanā noḳṣān senden dūr ola

[42b]

Himmet idüb luṭtfile Firdevsī'ye eyle naẓar
Sen Süleymān dergehinde ḳadr bula nūr ola

SONUÇ

Dil ve kültür alanında ilim dünyasına bilgiler sunan eski harfli metinlerin günümüz harfleriyle okuyucuların hizmetine sunulması çalışmaları önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma da böyle bir hizmeti eda etmektedir. Eski Türk Edebiyatının kaynaklarından Kur'ân-ı Kerîm, hadis, mitoloji ve peygamber kıssalarından beslenerek oluşturulmuş Süleymân-nâme adlı eser bu kaynakların eserde nasıl işlendiği hususunda da önemli bilgiler içermektedir. Yapılan bu çalışma ile Süleymân-nâme'nin iki cildi daha gün yüzüne çıkarılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarla bu eserin tamamı ilim dünyasına aktarılabilirse bu çalışmalardan, farklı çalışmalar da üretilebileceği kanaatindeyiz. Bu Yüksek Lisans Tezi ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin 6. ve 7. ciltlerinin sağlam bir transkripsiyonlu metni ortaya konuldu.
2. Süleymân-nâme'nin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm, Kitab-ı Mukaddes'ten olan Tevrat, Firdevsî'nin Şehnâme'si, Yahudi ve Fars mitolojisi, Tarih-i Taberî olduğu tesbit edildi.
3. Metinde geçen özel isimler hakkında ayrıntılı bilgi verildi.
4. Yazmada geçen manzum parçaların şekil ve türleri tesbit edilmeye çalışılarak vezinleri bulundu.
5. Metinde geçen bilinmeyen kelimelerin tamamına yakını sözlük oluşturularak verildi.
6. Metinde geçen özel isimlerin indeksi hazırlandı.

FONKSİYONEL SÖZLÜK

A

Ābād ḳıl-: mâmur etmek, şen etmek, bayındır kılmak

ʿĀbid: kul, köle

ʿĀbide: ibâdet (kulluk) eden, tapınan

ʿAbīr: güzel koku

Āb-ı rū: yüz suyu, şeref, haysiyet, onur

Ābnūs: abanos denilen sert ve siyah ağaç

ʿĀc: ağaç

ʿAdāvet: düşmanlık, yağılık

ʿAdes: mercimek

Adem-zād: ademden doğma, insandan doğma, insanoğlu

ʿAdū: düşman

Aġdur- : kaldırmak, yukarı çıkartmak, yükseltmek

Aġul: ahır, ağıl, hayvan barınağı

Aḥad: kişi, kimse

Aḥbār: haberler

Aḫbes: en pis, en murdar

ʿAhd-güzār: söz veren, yemin eden

Āhen: demir; zincir; kılıç; sert, katı.

Āhenger: demirci,

Āhen- nāḫun: demir tırnaklı

Āḫer: başka

Aḫterān: ahterler, yıldızlar

Aḥvāl: haller, durumlar

Aḳsır- : hapşırmak

ʿĀḳıbetü'l-ömr: ömrün sonu

ʿAnīd: inatçı

Aḳvāl: sözler, lakırdılar, kaviller

ʿAla raġm-ı rūzigār: zamanın aksine

ʿAlef: ot, hayvan

ʿAle'ṣ-ṣabāḥ: sabahleyin, erkenden

ʿAle't-tertīb: sırasıyla, bir düzen üzere.

ʿAmūdī: dikey olarak, yukayıdan aşağıya

Ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Añra-: homurtulu ses çıkarmak, kükremek, haykırmak

Aʿlem: en biligi

Ārā: süsleyen, bezeyen

Ārām: durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme; karar kılma

ʿArʿar: dağ servisi, dikenli ardıç ağacı; mecazen: güzeldeki boy bos

Ārāste: bezenmiş, süslenmiş,

ʿArīm: inatçı, kafa tutan

Artuḳ: Başka, gayri, maada; fazla, ziyade.

Āsiyāb: değirmen

Āşkār: koyu al; kızıl saçlı adam; doru at

Āşufte: çıldırırcasına seven, bu yüzden perîşan bir halde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan, iffetsiz kadın

ʿAṭā: bağışlama, bahşiş

Avadan: iyice, adamakıllı, tamamiyle

ʿAvn: yardım

Aydıcı: eydici, şarkı okuyan, hanende

Āyine-dār: ayna tutan; berber

ʿAyyār: hileci

ʿAzā: sabır, başsağlığı ziyareti, cenaze alayı

Azduruver-: azdırıvermek, azdırmak

ʿAzm ḳıl- : kastetmek , niyet etmek, karar kılmak

B

Bād: olsun, ola, olaydı; yel rüzgar

Baḫşāyende: affedici, bağışlayıcı

Baḫşāyiş: bağışlayış, veriş, ihsan ediş; afv; merhamet, şefkat

Bāk: korku

Baň: ezan, ses

Bang-ı ceres: zil sesi

Baʿde zān: bundan sonra

Baʿdehū: ondan sonra

Barıġ-: bırakmak, ayrılmak

Bārū: kale duvarı, hisar burcu, sur, sığınak, siper

Baṣar: göz

Batdur-: batırtmak, batmasına sebep olmak

Bay: zengin, müstağni, ulu, kibar, soylu

Bebr: eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrika'da bulunur, kediye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arzeden, arslanın bile korktuğu, azgın bir canavarmış

Becce: insan veya hayvan yavrusu

Becid: acele, çabuk, derhal

Bed-ḫulū: kötü huylu, huysuz; kötü huy

Bed-kār: işi, hareketi kötü; işi, hareketi fena.

Bed-şerm: utanmaz

Belīġ: fasîh, düzgün söz söyleyen, fasih söz

Belinle- : korku ile sıçramak, irkilmek

Benāgūş: bināgūş, kulak memesi, kulak tozu, kulak ardı

Beňiz: Renk; Çehre, yüz.

Beriyye: halk, insanlar, yaratık.

Berk: (perk) sağlam, sıkı, muhmem, kuvvetli

Berkit-:sağlamlaştırmak, pekiştirmek

Bernā: genç, delikanlı

Berr: kara yolu, toprak

Besāt: düz yer, kazan, tencere

Beşer: insan, ademoğlu

Beyʿat ḳıl- : biat etmek, tabi olmak, emrine girmek

Bezm: içki meclisi, meclis

Bıñar: pınar, çeşme, su başı

Bīdār: uyanık, uykusuz

Bidʿat: sonradan meydana çıkan şey.; peygamber zamanından sonra dinde

Bī-ḥayā : arsız, utanmaz, hayâsız

Bī-hūş: kendinden geçmiş, şaşkın,sersem, aklı başında olmayan, baygın

Billü: belli, açık, aşikar

Bisāṭ: busat, kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı

Biş- : pişmek, olgunlaşmak

Bud: olmak

Buġur: bundan sonra, bu kez, bu defa

Būm: baykuş

Burḳaʿ: peçe, yüz örtüsü

Burunduḳ: boyunduruk, öküz veya devenin zapt edilmesini sağlayan yular veya halka

Busu: pusu, kapan, tuzak

Būt: put

C

Cāme: elbise, çamaşır

Cāmid: donmuş, donuk; cansız

Cānib: taraf, cihet, yan

Cāvidān: ebedi, ölümsüz

Cāy-gāh: yer, mevki, rütbe.

Cāzū: cadı, sihirbaz, büyücü

Cebe: demirden örme zırh, zırh, zırhlı

Cehhāl: cahil,

Cem: toplama, yığma

Ceng-cū: cenk arayıcı, kavgacı

Cevr: haksızlık, eza, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem

Ceyb: gömleğin açıklığı, gömleğin yakası, cebi

Cezzār: deve kasabı, zalim, eli kanlı

Cihet: yön, taraf, yan

Cīl: cemâat; insan güruhu, taife; millet; aşîret; nesil, kuşak.

Cinān: cennetler

Cumhūr: cemahir, halk ahali, kalabalık

Cüst: arama, araştırma

Cüstelet-: aratmak, araştırtmak

Cünbānī: tahrik edicilik

Cünbüş: hareket etmek, kımıldamak

Cürʿa: yudum, içim.

Cüvān: genç, delikanlı

Ç

Çapın-:hızlı hareket etmek, saldırmak, hızlı koşmak, atılmak

Çarḫ: çark, tekerlek; felek, gök; yaka [elbisede]; ok yayı; çakır doğan; devreden, dönen.

Çarḫ-ı mīnā: gökyüzü,

Çegin: çigin, omuz, omuz başı

Çegzin- : döndürmek, devrettirmek

Çeng: el, pençe; kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz

Çetr-i meh: ay,

Çetüg: kedi

Çez-: çözmek, açmak

Çıġşa- :çığlık atmak, ses çıkarmak

Çıkın: bohça, azık torbası

Çıñra-: çınlamak, şıngırdamak

Çigrin-: dönmek, dolaşmak

Çin: gerçek

Çökür-: çökermek, çöktürmek, oturtmak

D

Dād: adalet, doğruluk; ihsan, vergi

daḳʿı: kötü, zelil, hakir

Ḍalālet: doğru yoldan sapma

Dāmen: etek, elbise eteği,dağ eteği

Dānā: bilen, bilici, bilgiç

Dāʿi: dua eden, duacı

Dārā: Cenāb-ı Hakkın isimlerinden biri

Dārü'l-fenā: fena alemi, yokluk alemi, dünya

Darü'l-bekā: ahiret

Dāye: hizmetçi, bakıcı, lala

Defʿ : aşağılamak, kovmak

Defʿi: kez, defa, bu sefer

Degşür- : değiştirmek, değişmek

Değür-: değirmek, eriştirmek, yetiştirmek, ulaştırmak; dokundurmak, değdirmek

Dehi: köy

Delim: çok, pekçok

Dem ur-: nefes almak, nefes çekmek, üflemek

Demren: temren

Depret-: kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek

Depüldü: tepinmek, ayak vurmak

Der: ter, terleme

Der-bend: boğaz, dar geçit

Derzi: dikiş ile yiv yapan, terzi.

Dest-res: kuvvet ve zenginlik

Destūr : izin, müsâade, ruhsat; zerdüşt dîninin ruhanî başkanı; izin verin geçelim,

Devād: divit

Devhā : büyük, ulu ağaç

Dımışḳ: Şam şehri

Dırāz: uzun

Di-: söylemek, konuşmak

Did-: yolmak, didiklemek, kurcalamak, karıştırmak

Dilīr: yürekli

Dil-ārām: gönül rahatlığı, günül ferahlığı

Dil-āver: yiğit, yürekli.

Dil-cū: gönül arayan, gönül çeken

Dilet-: istetmek, talip olmak

Dil-riş: yüreği yaralı, dertli

Dir-: dermek, toplamak, biriktirmek

Dirāz: deraz, uzun

Doyma- : sabretmek, dayanmak

Dögil-: dövülmek, vurulmak, (kös, davul, demir vb.)

Döşek: yatak, yatma yeri; tohum ve fidan ekilen yer.

Duḫter: kız, kız çocuğu

Durut-: Durdurmak, kaim kılmak, turutmak

Dühn-i ḳudsī: kutsal yağ. Cebrail'in İsrailoğulları peygamberi İşmuil'e getirdiği ve meliklerini tesbit etmek için kullandıkları, boynuz içindeki yağ.

Dükeli: hep, hepsi, bütün, cümle, herkes

Dün: gece

Dürer-bār: inci gibi yağdıran, inci gibi söz söyleyen

Dürūd: dua, selam,

Dürüş-: gayret etmek, çalışmak, çabalamak

Dütün: tütün, duman

E

Ebter: kuyruğu kesik [hayvan].

Ecil: -den dolayı, sebebiyle

edilen, taraflısı olan.

Efgende: yıkılmış, yıkık, düşkün, biçare

Eflāk: semâlar, felekler, gökler, küreler; zamanlar; bahtlar, talihler,

Efʿāl: fiiller, işler, ameller

Efʿi: engerek yılanı

Egin: sırt, arka

Eg- : meylettirmek, ikna etmek

El ḳavşur- : birinin karşısında el bağlamak, el pençe divan durmak

Elfāẓ: kelimeler, sözler.

El-ḥāletü hāẕihi: şimdiki halde

Enīs: dost, arkadaş; yar, sevgili

Ender: içinde,

Engūr: üzüm, üzüm şarabı

Engüşt-ber-dehen: parmağı ağzında olmak, hayret etmek

Enhār: gündüzler

Envār: nurlar, ışıklar

Epter: kuyruğu kesik hayvan; zürriyetsiz, hayırsız

Erīs-i nās: insanların akıllısı, çiftçi

Erat: erler, askerler

Erġuvān: ergevan da denilen kırmızımtırak bir çiçek

Ersi: erkek gibi

Erzān: uygun, layık, yerinde

Erzāni: lâyık görülme, liyâkat.

Eṣaḥḥ: (sahih'den) daha (en, pek) sahih, doğru.

Esbāb: elbise, giysi

Esfel: en sefil, pek aşağı, çok bayağı

Esle- :dinlemek, kabul etmek, baş eğmek

Eşkāl: biçimler, suretler, tarzlar

Eşk-bār: gözyaşı döken

Etmek: ekmek

Ever- : evlendirmek

Evin-: sevinmek, şad olmak

Evlā: daha uygun, daha lâyık, daha iyi, üstün

Evrāḳ: varaklar, yapraklar, kâğıtlar

Evren: büyük yılan, ejderha, evran

Eyegü: kaburga kemiği

F

Fān: fânî, ölümlü

Fanus: küre veya silindir şeklinde cam kapak; içinde mum yakılan büyük fener, camlı mahfaza, abajur

Fāş: ortaya çıkmak, ortaya koymak

Fażīḥat: edepsizlik, alçaklık

Felāḫ: kurtuluş, selâmet, onma; mutluluk, kutluluk

Felek-i kej-rev: ters giden felek

Ferāmūş: unutma, hatırdan çıkma

Ferd: tek, yalnız olan şey, çift olmayan, eşi bulunmayan

Feres: oyun, satranç oyununda at

Ferḫunde: mübarek, mes'ut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu

Ferişte: melek

Fermān-berdār: ferman dinleyen, fermana uyan

Ferseng: fersah, bir uzunluk ölçüsü birimi

Ferş: döşeme, yayma; halı, taş ve şâire döşetme; yeryüzü, kır, sahra

Fertūt: pek ihtiyar, kocamış, bunak

Feryād: yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağrışma, çağrışma

Ferzīn: ferz, satranç oyununda şahın müşaviri, vezîri suretinde kullanılan bir taş.

Fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma

Fırıldu: vırıltı, uğultu; topaç

Firīfte: aldatmak

Firāset: yiğitlik, mertlik; binicilik, at yetiştirme bilgisi

Firāş: döşek, yatak; yaygı, şilte

Furḳān: iyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren herşey; Kur'ân-ı Kerîm

Furḳat: ayrılık

Fużūl: faziletli

Fülfül: karabiber

Fürūş: satan, satıcı, tüccar

G

Ġāʾit-i ḥācet: tuvaletini yapmak, hacet gidermek, büyük abdest bozmak

Ġabīlān: ahmakça, kabiliyetsiz

Ġābir: kalan, gelecek zaman,

Ġadr: eziyet, zulüm, kötülük

Ġaffar: Allah'ın sıfatlarından biri, çok affedici

Ġāfil mebāş: "gafil olma"

Ġāfir: mağfiret eden, yarlıgayan, affeden; Allah.

Ġalṭān: yuvarlama, yuvarlanan, tekerlenen. **Eñü yañu ol-:** şaşmak, şaşırmak

Ġalaṭ: hata, yanlış

Ġalbīr: elek, kalbur

Ġam ye- : keder ve tasa etmek

Ġamdan azād ol- : keder ve tasadan kurtulmak

Ġam-gīn: kederli, tasalı, hüzünlü

Ġamz: kaşla, gözle işaret, göz kırpma; münafıklık etme, koğulama.

Ġarāʾib: tuhaf, şaşılacak şeyler

Ġāret: yağma, çapul, talan

Ġarra: ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı

Ġarūr: aldatan, aldatıcı

Ġav: öküz, sığır

Ġavvāṣ : dalgıç

Ġāʾile: dert, sıkıntı, keder; felâket, musibet

Gedā: dilenci, yoksul

Gehvāre: beşik

Genc: hazîne, define

Geñeş: danışma, istişare

Geñsüz: istemeyerek, ister istemez

Gerd: toz, toprak

Gerden: gerdan, boyun

Gerdiş: dönme, dönüş

Gevde: gövde, vücut

Gevher-feşān: inci saçan

Geyür- : giydirmek, elbise giydirmek

Ġıll u ġış: gizli kin ve garez, düşmanlık, kin ve hile

Ġışıldu: hışırtı

Gil: kil, çamur

Giriftār: utulmuş, yakalanmış, esir; düşkün, uğramış, tutkun

Girin-: gerinmek, böbürlenmek

Giryān: ağlayan,

Gīsū: omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü, kâhkül

Göçer: göçebe

Göñel-: yüzünü döndürmek, teveccüh etmek, yöneltmek

Ġrīv: bağırma, bağırışma

Gubār: toz

Ġulām: tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç; köle, esir, kölemen

ġulüvv: haddini aşma, ileri gitme, aşkınlık, taşkınlık.

Gūne: türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat

Ġurāb: karga

Gūş: kulak; işitme, dinleme.

Gūşmāl: kulak bükme, yola getirme

Gūş-vār: kulağa takılmaya lâyık küpe.

Gūyende: söyleyen, söyleyici

Gümren-: homurdanmak

Günbed: üstü yuvarlak şekilde

Günile- : kıskanmak, çekememek, hased etmek

Güpüldü: gümbürtü, gürültü

Gürbe: kedi

Gürbe: kirbe, kedi

Gürüldü: gürültü

Güvāh: şahit, delil, tanık

Güyegü: güveyi, damat

Güyür-: geyürmek, giyirmek, sokmak, koymak, yerleştirmek, eklemek,katlamak

Güẕer: geçme, geçiş; geçen, geçici

H

H̯ˇab: uyku

H̯ˇān: sofra

Ḥīn: an, zaman, vakit, sıra.

Ḥīn-i mevt: ölüm anı, ölüm sırası

Ḥabāb: su üzerindeki kabarcık

Ḥabs: hapis

Ḥācib: kapıcı, perdeci

Hādī: sırada ilk, birinci; hayvanları, en çok develeri şarkı ile süren kimse; yenilene yardım eden, yardımcı

H̯adem: hizmetçiler, odacılar

H̯ādim: hizmet eden, yarayan

H̯āk: toprak

Ḥālī: hal’e mensub, şimdiki

H̯ālī: uzak

H̯alāṣ: kurtulma, kurtuluş

Ḥalāvet: tatlılık, şirinlik; zevk

H̯alāyıḳ: İnsanlar, yaratıklar, mahluklar, satın alınan kadın hizmetçi

H̯alef: babadan sonra kalan oğul; me'murlukta, birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse.

Ḥall: çözmek

Ḥalva: helva

Ḥamrā: kırmızı

H̬āmūş: susma

H̬anedān: kökten asîl ve büyük aile, ocak

H̬ānende: şarkıcı, şarkı söyleyen

Ḥarīr: ipek

Ḥarīṣ: kökten asîl ve büyük aile, ocak

H̬arāc: vaktiyle Müslüman olmayan teb'adan alınan vergi

Ḥarbe: kısa nızrak, süngü

H̬āre: sert taş, kaya

H̬argūş: tavşan

H̬ār-keş: odun taşıyan, çalı çırpı taşıyan

H̬arpūşte: harpuşta, balıksırtı biçiminde olan

Ḥasen: hüsünlü, güzel

H̬aṣm-efgen: düşmanı mağlub eden

H̬āṣṣ: mahsus, özel.

Ḥasūd-ı lā-yesūd: hasetçi kimse faydalanmaz ve onmaz

Ḥaşem: maiyet, yanında bulunanlar; aile; hademe

H̬aşyet: korku

H̬atmī: ebemgümeciye benzeyen fakat ondan daha büyük bir çiçek olup hekimlikte kullanılır

H̬aṭar: tehlike

H̬avf: korku; korkma.

Ḥayfā: haksızlık, çevir, zulüm; yazık ki, heyhat, vah!; ilenç, ah, beddua

Ḥayl: at, at sürüsü, atlı sürüsü, zümre, takım, güruh.

Ḥayvā: ayva

Ḥazer: çekinme, utanma

Ḥāẕıḳ: işinin ehli, usta, hazakatli

Heft: Arapça'da yedi rakamı

Hem-vār: düzlük yer, daima

Hemyān: heybe, dağarcık, çanta

Hengām: zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim

Hergiz: asla, kat'iyyen, kesinlikle

Hezār : bin rakamı

H̬ıṭā: ülke, memleket

H̬ilʿat: eskiden, pâdişâh veya vezir tarafından takdîr edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

Hırāsān: korkan, korkak

H̬ırmān: nasipsizlik, mahrumluk; mahrum olma.

H̬ışm-nāk: hışımlı, öfkeli, kızgın

H̬in: zaman, vakit, esna.

H̬ink-i gök: gök atı, güneş

Ḥisāb: hesap, sayma, aritmetik

Ḥiṣār: kuşatma, etrafını alma; kale, etrafı istihkâmlı kale, bent

H̬ūb: güzel, hoş, iyi.

H̬ūnī: katil, kan dökücü, kanlı

Ḫ̮ᵛānende: şarkıcı, şarkı söyleyen,

Ḫ̮ᵛān-sa: sofracıbaşı, kilerci

Ḫ̮un-ḫ̮ār: kan dökücü, kan içici

Ḥūr: ahver'den, ahu gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar; hūri, cennet kızı

Ḫ̮urd u ḫ̮aşḫ̮âş: kırık dökük, paramparça

Ḫ̮ūrşīd: Güneş

Ḫ̮urūş: coşma, çağıltı, gürültü

Ḫ̮uṣemā: hasımlar, düşmanlar

Ḥuṣūl: üreme, türeme, çıkma

Ḫ̮uşū: gönül alçaklığı; tas. Allah huzurunda boyun eğme, nefsini hor ve hakir görme.

Ḥūt: balık

Ḫ̮uṭūṭ: yazılar, hatlar

Ḫ̮użūʿ: alçakgönüllülük, gönül alçaklığı

Ḥükemā: hakimler, âlimler, bilginler

Hüner-mend: hüner sahibi

Ḫ̮ürrem: hurrem, şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan; taze

I

Ir: şarkı, türkü

Ira-: uzaklaşmak, ayrılmak, uzamak

Irla-: şarkı söylemek, türkü söylemek, teganni

Iss: sahip, malik

ʿIyāl: bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş.

ʿIyş: içki içip keyfetmek

İ

İblīs-i pür-telbis: çok hileli şeytan

İclāl: büyültme, saygı gösterme, ikram; büyüklük, kudret ve kuvvet

İġvā: azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma

İḳdām: kademden, gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma

İldür- : ildirmek, değdirmek, dokundurmak, iliştirmek

İlig: ilik, kemiğin içinde bulunan yapı

ʿİmāret: ümran, bayındırlık

İmtis̱āl: icâb edeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme; Alınan emre boyun eğme

ʿİnān: dizgin, yular

İnbisāṭ: yayılma, açılma, genişleme; iç açılma, ferahlık

İñen: çok, pekçok, ziyade

İnkisār: kesr'den, kırılma; gücenme; beddua, ilenç

İnḳiyāt: inkiyad, boyun eğme; kendini teslim etme

İnʿām: nimet verme, iyilik etme

İntiẓār: bekleme, beklenilme; gözleme, gözlenilme

İʿtikād: düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma; inanma, gönülden tasdik ederek inanma

İʿzāz: aziz kılma, saygı gösterme; ikram etme, ağırlama

İrādet: irade dileme, gönül isteği

İrgür-: irürmek, ulaştırmak, eriştirmek, kavuşturmak

İrme- : vermemek, göstermemek

İrsāl eyle-: gönderme, gönderilme, yollama

İrte: ertesi, gelecek sabah, yarın

İs̱r: iz, eser, alamet, nişane, meslek, gidiş

İssi: sahip, malik

İstiḫrāc: çıkarma, çıkarılma; netice çıkarma; mânâ çıkarma, anlama; ileriyi görme; bâzı hususlara göre mânâ çıkarma

İstimāʿ: dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme; dinleyip kabul etme; kulak verip dinleme.

ʿİvaẓ: karşılık, bedel

ʿİzz: değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük

J

Jāle: çiğ tanesi

Jeng: pas, küf, kir

K

Ḳabīh: pis, çirkin

Ḳaçan: ne zaman, ne zaman ki

Ḳaçansa: kaçan, ne zaman, her ne zaman, vaktaki, ne suretle

Ḳaçġun: kaçkın, kaçak

Ḳaġan: kızmış, kükremiş, çok öfkeli (arslan ve kaplan için kullanılır)

Kāh: saman

Ḳaḥṭlıḳ: kıltlık, açlık

Kāhil: kühûlet sahibi, olgun, orta yaşlı [kimse], 30 50 yaş arasında bulunan [kimse], erişkin; hareketi ağır, gayretsiz, tenbel; durgun, râkid.

Ḳaḳı- : kahımak, öfkelenmek, kızmak, itiraz etmek, azarlamak, tekdir etmek

Ḳalīl: az, çok olmayan; kıllet'ten

Ḳālʿa-güşay: kale açan, kale feth eden

Kāmile: kâmil'in müennesi; bütün, tam, noksansız eksiksiz; kemâle ermiş, olgun; yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş

Ḳand-i nebāt: şekerkamışı

Ḳanḳı: hangi

Ḳaňlı: kağnı arabası

Ḳānūn: ilk defa olarak Fârâbî tarafından yapıldığı söylenilen, bir köşesi kesik dik dörtgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla çalınan bir çalgı.

Kaʿr: dip, derinlik

Ḳaraňu: karanlık

Ḳaravaş: hizmetçi, cariye

Ḳaravul: gözcü, nöbetçi, karakol

Ḳār-sāz: iş işleyen, becerikli

Ḳarye: köy

Ḳasem: Allâh'ın kutsî adına olan yemin

Ḳaşan- : büyükbaş hayvanların işemesi, idrarını yapması

Kāşkī: keşke, ne olurdu

Ḳaṭar: birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi

Ḳattāl: çok katleden, öldüren,

Ḳavs: yay, keman.

Ḳavs-ı ḳuzaḥ: gökkuşağı

Ḳayduň ḳayur-: idam etmek

Ḳayġur: kaygılanmak, esef etmek, üzülmek

Ḳaysı: hangi

Ḳayu: kaygı, tasa, endişe

Ḳażiyye: iş, husus, madde, mesele; dâva

Kebş: erkek koyun, koç, çebiş

Keh-keşān: saman uğrusu, hacılar yolu, samanyolu

Kehrübā: kehlibar, saman kapan

Kej it- : sağır etmek

Keleci it-: söz etmek, laf söylemek, lakırdı, konuşmak

Kemiş-: koymak, bırakmak, atmak; atılmak, düşmek

Kevn: olma; var olma, varlık, vücut

Ḳıġılcım: kıvılcım

Ḳıġırt- : çağırtmak, davet ettirmek, tellal çağırtmak, nida ettirmek

Ḳıvan- : övünmek, sevinmek, güvenmek; haz duymak, heveslenmek

Ḳıyḳım: çalım, şiddet, heybet, görkem

Kiçi: kici, küçük

Kifāf: yaşayacak kadar rızık

Kifgir: kevgir, delikli kaşık

Kih-ter: yaşça çok küçük

Ḳīl u ḳāl: dedikodu

Kird-gār: Allah

Kiş:

Kişver: iklim; memleket, vilâyet, ülke

Ḳoc-: kucaklamak, sarılmak

Ḳocal-: kocamak, yaşlanmak

Kocun- : korkmak, çekinmek

Ḳolaň-: yaban eşeği; zengin malı mülkü olan kimse; semeri bağlayan ip

Ḳop: çok, fazla, büyük

Kūh: dağ, cebel

Ḳulaġuz: kılavuz, yol gösterici

Ḳulḳul: sürahinin boşaltılırken çıkardığı ses; söyle söyle

Ḳull: tepe, zirve, dağın tepesi kullanılan âlet

Ḳurbān: Allah'ın rızâsını kazanmağa vesile olan şey; eti, fıkarâya parasız olarak dağıtılmak niyetiyle farz, vâcib kurbet veya sünnet olarak kesilen hayvan

Ḳuşağı berk ḳıl- : hizmet etmek

Kūy: köy

Küffār: kâfirler, hak dînini inkâr edenler

Külbe-yi aḥzān: hüzünler evi, Hz. Ya'kub'un evi için kullanılır.

Kümelā: kamiller, olgunlar,

Kürde: şiş gibi ince bir çeşit kılıç

Kürde-gah: kılıç kabı

Küyün-: beklemek, sabretmek, çevreyi gözetlemek

L

Līk: lâkin, fakat, amma, ancak

Lā-büdd: lazım, gerekli şey

Lā-cerem: şüphesiz; besbelli, elbette,

Lā-naẓīr : eşsiz, benzersiz, görülmemiş

Laʿīn: lanetli, kovulmuş; nefret kazanmış; istenilmeyen

Lebān: dudaklar

Lenk: topal, aksak

Leyl ü nehār: gece ve gündüz

Luʿb: oyun, eğlence

M

Mā: su

Mābeyn: aradaki iki şeyin arası

Maġz: beyin, dimağ; anat. İlik; iç, öz

Māh: ay, kamer

Maḫlūkāt: yaratılmış şeyler, canlılar, yaratıklar

Makālid: kilitler, kilit dilleri, anahtarlar, hazineler

Maḳhūr: hakir, aşağılık

Maḳʿad: oturulacak yer, minder; oturak yeri, geri, kıç, makat

Maʿdilet: adalet, âdillik; insaflılık

Maʿṣiyet: âsîlik, itaatsizlik; isyan, günah

Mār: yılan

Maraż: hastalık; mec. dert, belâ, dayanılması güç durum

Maraż: hastalık; mec. dert, belâ, dayanılması güç durum

Maṣrūf: sarf eden, harcayan

Mażarrat: zarar, ziyan,muzırlar

Me̱sel: örnek, benzer, numune; dokunaklı ve manâlı söz; terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye

Mebādā: başlangıç

Me-bāda: sakın, olmaya ki

Medīd: çekilmiş, uzatılmış; uzun, çok uzun süren

Mekes: meges, sinek

Mehār: devenin burnuna geçirilen burunluk; yular, dizgin

Mekkār: hileci, dalavereci

Mekr ü āl: hile, dalavere

Melāḥat: güzellik

Melāʿīn: mel'unlar, herkesin lanet ve nefretini kazanmışlar

Melfūf: sarılmış, dürülmüş; bir zarf veya mektup içine konulmuş

Memāt: ölüm

Menḳūr: delinmiş, oyulmuş

Meʿānī: manalar

Merdān: mertler, insanlar, erkekler, yiğitler

Merdūd: reddedimiş, kovulmuş

Merġūb: rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesçe sevilip aranılmış; istenilen, sevilen

Merḳad: mezar, kabir

Merkeb: rükûb edilecek, binilecek şey, binek; vapur, gemi, kayık gibi şeyler; eşek

Mesṭūr: yazılmış, yazılı, satırlanmış

Mesned: isnâd edilen, dayanılan şey; rütbe, derece, paye, makam

Mestāne: sarhoşane, sarhoşa yakışır şekilde

Mevc: dalga

Mevlā: efendi, sahip, malik, Allah, veli, karışmaya hakkı olan, şanlı şerefli, terbiye eden

Meʾvā: yurt, mesken, yer, makam, sığınacak yer

Mevt: ölüm

Meymene: sağ cenah, ordunun sağ kanadı

Meysere: sol cenah, ordunun sol kanadı

Meyyit: ölmüş; çok zayıf

Mezīd: artma, arttırma, çoğalma; artmış, arttırılmış, büyümüş, çoğaltılmış.

Mezbele: süprüntülük, süprüntü dökülen yer

Mezellet: zelillik, horluk, hakirlik; alçaklık, itibarsızlık

Mihmān-ḫāne: misafirevi, konukevi

Mihr: Güneş

Mihter: daha büyük, yüksek rütbeli hizmetkar,çadırlara bakan uşak, at uşağı mızıkacı, kavas

Miḳrāż: makas

Min baʿd: bundan böyle, bundan sonra

Minkār: kuşun gagası

Mīr: âmir, baş; kumandan; bey; vali

Mişe: meşe, küçük koruluk, orman

Muṭrib: ıtrâb eden, çalgı çalan, çalgıcı, şarkıcı, şarkı okuyan

Muṭribān: tarab'dan, ıtrab edenler, çalgı çalanlar; şarkıcı, şarkıokuyan

Mūcib: icab eden, gerektiren

Muḫanneṣ: korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalleş

Muḥibb: seven

Muḥkem: tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlaştırılmış, kuvvetli

Muḥsine: muhsin'in müennesi: ihsan eden, iyilikte, bağışta bulunan

Muḳīm: ikamet eden

Muḳābil: karşılık, karşı

Muḳallid: bir şeyi takan, kuşatan, boynuna asan; taklitçi

Muḳarred: kararlaştırılmış

Muḳayyed: kayıtlı, bağlı, bağlanmış; ayağında zincir ve pranga bulunan; bir işe ehemmiyet veren; kaydolunmuş, deftere geçmiş

Muḳırr: doğruyu söyleyen, ikrar eden

Muḳtedā: iktida edilen, uyulan, örnek tutulan, imam, reis

Mülāḳī: buluşan, kavuşan; görüşen

Münḳaṭıʿ: inkıta eden, kesilen, kesilmiş, kesik; aralıklı; arkası gelmeyen; son bulan; arada bağ kalmayan, ayrılmış; herkesten ayrılıp bir kişiye bağlı kalan.

Munṭaẓır: bekleyen

Mūnis: ünsiyetli, cana yakın

Muʿīn: iane eden, yardımcı; yardımcı

Muʾaḫḫar: ahir, son

Muʿallaḳ: sürüncemede kalmış; ta'lîk edilmiş, asılmış, asılı; havada, boşta duran

Muʿayyen: ayan olmuş, belirlia, açık

Mūrçe: küçük karınca; metal, maden pası; mecazen: alçak, rezîl, değersiz kimse

Murġ: kuş

Musaḫḫar: ele geçirilmiş

Muştula-: müjde verme, müjdeleme

Muṭṭaliʿ: öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli

Muvāṣala: vasıl olma, ulaşma, varma

Müʾeddeb: te'dîb edilmiş, edeplendirilmiş, edepli, terbiyeli; okumuş, bilgili

Müṭālaʿa: okuma; tetkik; düşünce

Mücedvel: cetvellenmiş, çizilmiş

Mücelled: teclîd olunmuş, ciltlenmiş

Mücevvef: tecvîf olunmuş, oyuk, içi boş

Mücrimīn: cürümlüler, suçlular

Müctebā: seçilmiş, seçkin

Müdām: devam eden, süren, sürekli; devam eden, arası kesilmeyen; şarap

Müdārā: yüze gülme, dost gibi görünme

Müdġam: arka arkaya gelen iki kelimeden birincisinin son, ikincisinin baş

Müfehhem: fehm edilen, anlaşılan, anlaşılır

Müfettih: fetheden, açan, açıcı

Müheyyā: hazırlamak, ortaya koymak

Mülāẕım: ibadete çalışmak, gayret etmek

Mülḥid: dinsiz, ateist

Mültemaʿ: parlayan, parıldayan

Mülūk: melikler, hükümdarlar

Mündefaʿ: def edilmiş, kovulmuş

Münhezīm: inhizâm eden, hezimete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramış, bozgun.

Münḳaṭiʿ: inkıta eden, kesilen, kesilmiş, kesik; aralıklı.

Münzel: inzal olunmuş, aşağı indirilmiş, gökten indirilmiş.

Müʾmin: îmân etmiş, islâm dînine inanmış,

islâm, Müslüman

Mürd: ölmüş, maktül

Mürtekib: irtikabeden, bekleyen, göz hapsine alan.

Müşāhere: gece uyuyamayıp uyanık durma

Müslime: müslüman kadın

Müstaġraḳ: gark olmuş, batmış

Müstecāb: isticâbe edilmiş, dileği kabul olunmuş

Müstemend: üzüntülü, kederli, hüzünlü; bîçare, zavallı; talihsiz, mutsuz

Müsteʿān: kendisinden yardım beklenen, yardım istenen (Allah'ın sıfatlarından)

Müşk: misk, güzel koku

Müşkil: güç, zor, çetin

Müteellim: elemli, üzgün

Mütehhevvir: tehevvür eden, birden bire hiddetlenen, cinli, öfkeli

Mütemekkin: temekkün eden, mekânlanan, yerleşen, yerleşmiş, oturan.

Müteẓahhir: biri tarafından yardım

Müvecceh: tevcih edilmiş, yüzü bir tarafa döndürülmüş; makbul, kabul görmüş

Müyesser: kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan

N

Neʿam: evet, doğru

Nāb: hâlis, saf, arı; katıksız; berrak; oluk

Nā-bedīd: görünmeyen, belli olmayan

Nā-bekār: yaramaz, işsiz, işe yaramaz

Nā-çār: çaresiz

Nāgehān: vakitsiz, birdenbire, ansızın

Naḫcīr: av yeri, avlak.

Naḥs: uğursuz

Nāḫun: tırnak

Naḳāre: davul, kös, dümbelek

Nāḳilān: işittiğini anlatan; taşıyan; geçiren; çeviren

Naḳmeh: intikam, öç alma, eza vererek cezalandırma

Nāliş: inleyiş, inleme, inilti.

Nā-müstaḳīm: doğru olmayan, istikametli olmayan

Naʿl: ayakkabı, papuç

Nāpāk: temiz olmayan, pis

Nāṣiye: alın yazısı, kader

Nāşī: neşet eden, ileri gelen, dolayı, sebebiyle

Nā-tüvān: zayıf, kuvvetsiz

Naṭʿ: sofra bezi; meşinden yapılan döşek

Nây: kamış;müz. ney, kamıştan yapılan düdük

Nay-i rūyīn: eski savaşlarda çalınan, tunçtan yapılmış boru

Nebīre: torun

Necis: pis, murdar

Nedāmet: pişmanlık

Nefīr: cemaat, topluluk, askeri toplamak için çalınan boru

Nefrīn: lanet okuma, sövüp sayma

Nefs-i emmāre: çok zorlayan nefis, insanı kötülüğe sürükleyen nefis

Neheng: timsah

Nehy: yasak etme

Neʿam: evet, pek güzel, hayhay

Nemed: keçe, kebe.

Nerre: erkek

Nevaḫt: okşama; saz çalma

Nevḥā: ölüye sesle ağlama

Nıṣf: yarım, yarı

Nıṣfü'l-leyl: gece yarısı

Nigāh: bakış, bakma

Nigeh-dār: muhafaza eden, koruyan, koruyucu

Nihānī: gizli saklı, gizlilik

niḳāṭ: noktalar

Niḳāb: peçe, yüz örtüsü

Nīm-rūz: yarım gün

Nişādır: amonyak

Nīze: kargı, mızrak, süngü

Nuḫās: bakır, bakır para

Nuḳūş: nakışlar

Nuṣret: yardım

Nücūm: yıldızlar

nüvaḫt: nevaht, okşama; saz çalma

O

Oňar-: ıslah etmek, yoluna koymak, rast getirmek

Oňat: doğru, uygun, mükemmel, layıkıyla, tamam

Onuş-: barışmak, uyuşmak

Oran: ölçü, nispet, miktar

Otur-: sakinleşmek, sükunet bulmak

Ö

Ödi ṣıt- : çok korkmak, ödü kopmak

Ög-: övmek, methetmek

Öküş: çok

Ölet: öled, salgın halindeki ölüm, kırgın, kıran

Öyün: öğün, belli yemek zamanında yenen şey, yemek, belli zaman

P

Pā: ayak

Pelīd: pis, murdar, alçak, rezil

Peleng: kaplan, leopar

Penāh: sığınma

Pend: nasihat, öğüt

Per: kanat, tüy, kuş kanadının büyük tüyleri

Perd: kıvrık, katı, büklüm

Perdāḫt : cilâ, parlaklık, parlama; perdah.

Perverdigār: Allah

Peşīmānluḳ: pişmanlık

Peşkeş çek- : hediye etmek, armağan vermek

Pey (pāy): arka, ard, ayak

Peydā it-: meydana çıkarmak, açığa çıkarmak

Peyk: elçi, ulak

Peykān: temren, başak, okun ucundaki sivri demir; mec. sevgilinin kirpiği

Peymān: aht, yemin, and

Pīl: fil

Pīl-bān: filci, fil eğitmeni, fil bakıcısı, fil besleyen

Pinhān: gizli, saklı

Pīr: yaşlı, bilge

Pīrehen: gömlek

Pīre-zen: ihtiyar kadın, koca karı

Pīrūz: kutlu, hayırlı, uğurlu

Pişvā: öncü, önder, önde giden

Pūşide: örtülmüş,

Pūşte: örtü

Puşte: püşte, yığın, tepe.

Pür: çok, dolu

R

Rāḥ: kaygı, keder

Raʿd: gök gürlemesi

Rāʿiyān: riayet edenler, uyanlar, saygı gösterenler

Rāst: doğru, müstakim

Rāvī: rivayet eden, aktaran

Rāviyān: rivayetçiler, rivayet edenler

Rāz: sır

Rebāb: gövdesi hindistan cevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe

Refīḳ: arkadaş, dost, refakatçi

Refʿ: yükseltmek

Reh: tarik, yol

Rehvār: gösterişli yürüyüş

Reml: bir takım nokta ve çizgilerle kayıptan haber verme dolandırıcılığı, remil; kum

Reʾfet: merhamet etmek, esirgemek

Revān: yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden

Revḥān: gönüle ferahlık veren

Revnāḳ: parlak, ışıltılı

Reyḥā: koku

Rezm: savaş

Rıḥlet: göç etmek; ölmek

Riḳḳat: rakiklik, yufkalık, incelik; merhamet, acıma.

Riʿāyet: gütme, gözetme; sayma; saygı

Rīze: kırıntı, döküntü, saçıntı, ufak parça

Rubʿ-i meskūn: dünyanın kara olan dörtte bir kısmı

Rūḥ-efzā: ömür arttıran

Rumūz: remizler, işaretler; mânâsı gizli olan sözler

Rūzī: gündüze ait, gündüzle ilgili; rızık, azık; nasip, kısmet.

Rüsvāy: rezil, alçak

S

Ṣad: yüz rakamı

Ṣādır ol-: çıkmak, sudur etmek

Sāġar: kadeh, içki bardağı

Ṣağış-: sırayla gitmek; savuşmak; sevketmek, sevkedilmek

Sağu saġ-: ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek

Ṣāhib-ḳırān: her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar

Sāḥir: sihir yapan, büyücü

Saḫtiyān: sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri

Ṣāim: oruç tutan, oruçlu

Saḳīm: sekamet, hasta, hastalıklı, yanlış

Saḳf: tavan, çatı, dam

Sāl: yıl, sene

Ṣalāḥiyyet: yetki, bir işe karışmaya veya vazîfe îcâbı bir iş yapmaya, bir harakette
bulunmaya haklı olma

Ṣalıḳ: ucunda kısa zincirlere bağlı birkaç demir yuvarlağı bulunan sopadan ibaret savaş aleti, gürz, çomak

Ṣamed: pek yüksek, ulu, dâim, ezelî, ebedî

Ṣanç-: saplamak

Ṣanevber: çam fıstığı ağacı

Ṣanış-: anlamak

Ṣantūr: santur, kanun biçiminde tokmaklarla çalınan telli bir çalgı

Ṣanu: fikir, düşünce, istek, dilek

Ṣāʿiḳa: yıldırım

Saṭḥ: satıh, zemin, yüzey

Ṣavmaʿa: ibadet yeri, tekke, özel tapınak, Nesara rahiplerinin halktan inkıta ve inzivası için tesis edilmiş olan hücre

Ṣavt: ses, sada; bağırma, haykırma, çığlık

Sāyebān: gölgelik

Ṣayyād: avcı

Sāzende: çalgıcı

Sebet-i ḫār: diken dolu sepet.

Seg: köpek, it

Seḫā: cömertlik

Seḥāb: bulut; karanlık; bulut gibi uçuşan böcekler

Seḫūn: söz, sühan

Sehv: hata, yanlış

Sehv: yanlış, yanılma, yanılgı

Sekīne: gönül rahatlığı, İsrailoğullarına ihsan olunan bir mucize (tabutla gezdirilir, kendilerine güven, düşmanlarına korku verir)

Selāṭīn: sultanlar, hükümdarlar

Selef: bir yerde, bir işte, bir vazifede başka birinden önce bulunmuş olan kimse

Sem: zehir

Semek: balık, mâhi

Seng: toprak

Seng-i rīz: toprak parçası,

Sepele- : serpmek, saçmak

Serīr: taht, yatacak yer

Serheng: çavuş, yasakçı, kavas

Server: baş, başkan, reis, ulu

Serzeniş: şikayet etme, yakınma

Ṣı-: kırmak, bozmak,yemek, mağlup etmek

Ṣıbṭ: nebire, torun, soy

Ṣındu: sındı, makas

Ṣınġun: sıngın, mağlup, hezimete uğramış, münzehim

Sınuḳ: kırık, mağlup

Ṣıyāḥ: sayhalar, bağırmalar, haykırışlar

Siccīn:

Siflī: süfli, aşağıda bulunan; alçak, bayağı

Sīle: sille, tokat

Simāk: yıldız, gezegen

Sin: mezar, kabir, merkad

Sīn: yaş, ömrün derecesi; diş kökü

Sīne-kūb: sineyi dövmek, göğse vurma

Sipīd: sepid, beyaz

Sipās: şükretme, dua etme

Sipihr: talih, asman, sema

Sitīz: kavgacı, dövüşken

Sitāre: yıldız; talih, kader, baht,

Sitr: perde, örtü

Siz-: sezmek, hissetmek, tahmin etmek

Ṣoġul-: Suyu çekilmek, kaynağı kaybolmak veya kurumak, feri gitmek, solmak, nuru sönmek; darlaşıp çukurlaşmak

Ṣor-: emmek, soğurmak

Söyün-: sönmek, parlaklığı gitmek

Ṣuʿbān: büyük yılan, ejderhâ

Suḫandān: söz bilen, şair, güzel söz söyleyen

Ṣurnā: zurna, üflemeli çalgı

Sūziş: yanma, yakma, büyük acı

Sülb: soy, sülale

Süňük: kemik

Sürūş: melek, Cebrāil

Süsen: botanikte susam, lât. sesamum

Süst: gevşek, tembel; manasız ve değersiz kelime

Ş

Şābāş: takdir etme, beğenme, "aferin!" deme

Şāḳ: ikiye bölmek

Şākird: öğrenci, talebe

Şalġam: turpgillerden bir sebze

Şaʿr: kıl, tüy

Şavḳ: ışık, parıltı, şule

Şāyiʿ: duyulmuş, herkesçe bilinmiş

Şāẕ: şād, neşe sevinç,

Şecāʿat: cesaret, yiğitlik

Şehlā: ela göz, koyu mavi göz; ela gözlü kadın

Şehriyār: padişah, hükümdar

Şek: şüphe, zan, tereddüt

Şemāʾil: huylar, tabîatler, ahlâklar; tasavvufta güzelliğin ve büyüklüğün bir araya gelmesi

Şenāʿat: kötülük, fenalık

Şerer: kıvılcım

Şerm-sār: utangaç, mahcup

Şevket: büyüklük, heybet

Şeydā: aşktan aklını kaybetmiş, dîvâne, düşkün, şaşkın.

Şıḳıldu: şıkırtı, şıpıltı

Şifte: kaçık, düşkün, tutkun, meftun

Şikār: av

Şikeste: kırılmış, kırık,

Şīr: aslan

Şom: şum, uğursuz

Şupuldu: şıpıltı, şıpırdama

Sūrbād:

Şūrīde: karışık, perişan, aşık, tutkun

Şürūr: şerler, kötülükler, fenalıklar; kavgalar, gürültüler

T

Taġallüb: zorbalık, zorla hüküm sürme

Taġyīr: gayrı'dan, başkalaştırma; değiştirme; bozma,

Taḥmīd: hamdetme, elhamdülillah deme, şükretme

Taḥrīr: yazma, yazılma

Taḥsīn: aferin, beğenme

Taḳrīr: yerleştirme, yerleştirilme; sağlamlaştırılma; anlatma, anlatış.

Taʿaccüb: şaşakalma, hayret etme

Taʿaddī: düşmanlık

Taʿalluḳ : asılı olma, asılma; ilişiği, ilgisi olma; sevme; ait olma

Taʿallül: vesile ve bahane arama, yalandan bahanelerle bir işten kaçınma

Taʿaẕẕur: özür dileme

Taʿcīl: acele ettirme, çabuklaştırma

Ṭanbūr: tambur, Türk halk müziğinde kullanılan, cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi mızrapla çalınan telli çalgılara verilen genel bir ad.

Taʿẓīm: saygı göstermek ululamak

Tārāc: yağmalamak, yağma, çapul, talan

Tasṭīr: satır dizme, yazı yazılma

Taynaġ: tırnak, toynak

Tebāh: bozuk, çürük, berbat, harap, mahvolma; yıkılmış, yıkıntı; tükenme

Tebdīlāt: değiştirme, değiştirilme, başka bir hâle getirme

Teberrā: uzaklaşma, uzak durma, çekilme

Teberükkā: mübarek sayma, uğur sayma

Tecebbür: kibirlenme, büyüklenme

Tefeḥḥuṣ: inceden inceye araştırma

Teferrüc: açılma, ferahlama, gezinti, gezintiye çıkıp gam dağıtma

Teferrüs: sezme, anlar gibi olma, firaset gösterme

Tehī: boş, tenha, ıssız

Tehlīl: islâm dîninin tevhit akidesini hulâsa eden "lâilâhe-ill-Allah"sözünü tekrarlama

Tekāsül:üşenme, tembellik, ilgisizlik

Tekellüf: külfetli, zahmetli iş görme; özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için uğraşma; gösteriş, yapmacık.

Tekeṣṣür: çoğalma

Temelluḳ: yaltaklanma, dalkavukluk

Temhīd: yayma; döşetme; düzeltme; düzenleme

Temkīn: ağır başlılık; ihtiyat, tedbir

Teng: dar, sıkıntılı; küçük, yapışık, zavallı, nadir, denk

Teʿcīl: sonraya bırakma, geciktirme

Teraḥḥum: acımak, rahmet etmek

Tercīb: deneme, sınama

Terġīb: arzu ettirme, istek verme, isteklendirme.

Terkeş: sadak, ok kuburu, ok çantası, ok mahfazası

Terkü: Eyerin arka bölümü, terki

Tersān: korkan, korkak

Tesābīḥ: tesbihler, Allah'ı zikr etmeler

Teskīn: sakin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma

Teşvīş: karıştırma, karmakarışık etme

Tevaḳḳuʿ: bekleme, umma, umulma; arzu etme, istem

Tevānā: güçlü

Teveccüh: çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme; güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi

Teverruʿ: din işlerine bağlanma, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma

Tevfīẓ: vazifelendirmek, görevlendirmek

Tezcek: cabucak, tez elden, hızlıca

Tezvīc: kocaya verme, evlendirme; huk. birine eş olma, nikahlanma, eş kılma.

Tezyīn: zînetlendirme, süsleme, süslenme

Tīmār: yara bakımı; ağaç bakımı; hayvanı temizleme, tımar; Beslediği sipahilerle harbe giden beylere -öşrünü almak üzere- ayrılan arazî

Tınma-: dınmamak, söylememek, ses çıkarmamak

Tünd-bād: kasırga, sert rüzgâr

Türāb: toprak

Ṭaġarcuġ: Meşin torba

Ṭāḳ: kubbe, künbet; bina kemeri; yarım dâire şeklinde kapı ve pencere üstü

Ṭāliʿ: nişangâhın arkasına düşen ok; tulû' eden, doğan

Ṭalʿat: yüz, surat, çehre, güzellik

Ṭaňla-: hayret etmek, şaşmak, şaşırmak

Ṭaňlaş-: hepsi birden hayrette kalmak

Ṭāʿat: Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibâdet.

Ṭāʿūn-i ekber: hekimlikte veba, yumurcak denilen salgın hastalık (Büyük Veba)

Ṭapu ḳıl-: hizmet etmek; itaat etmek, boyun eğmek; yüceltmek, saygı göstermek

Ṭarīk: yol

Ṭarfetü'l-ʿayn: bir kere göz açıp kapayıncaya kadar geçen zaman

Ṭavīl: uzun, çok süren

Ṭavar: davar, binek hayvanı; mal

Ṭāvus: Cebrâil aleyhisselâm

Ṭeḳāżā: alacaklının borçluyu sıkıştırması; sıkışarak söz söyleme; başa kakma

Ṭınāb: kazığa bağlanan çadır ipi.

Tīġ-zen: okçu, ok atan, iyi kılıç kullanan

Tīn: can; incir

Tīre: bulanık, kara, karanlık

Tīr-endāz: ok atan, okçu

Ṭolab: dolap

Ṭon: elbise, kılık kıyafet

Ṭuru gel- : turı gelmek, kıyam etmek, ayağa kalkmak

Ṭuruňla- :

Ṭuş ol-: yönelmek, rast gelmek, isabet etmek, erişmek; delalet etmek, uygun gelmek

Ṭūṭī: papağan

U

ʿUbbād: abidler

Uc: sebeb

Ucundan: sebepten, yüzünden, -den dolayı **ʿŪd:** ağaç, odun, ödağacı

ʿUḳalā: akıllılar, akıllı olanlar

Ur-: vurmak, çarpmak; Belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak

ʿUrūc: yükselmek, yukarı çıkmak

Uru ṭur-: örü durmak, ayağa kalkmak

Urun-: giyinmek

Uṣṭurlāb: yıldızların Arz'a nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan bir alet

Ustuḫān: kemik

Uş: işte

Uşat(d)- : parçalamak, ufaltmak

Üt- yenmek, oyunda kazanmak

Uyluḳ : kalçadan dize kadar olan bacak kemiği

ʿUyūb: ayıplar,

Ü

Ümerā: emirler, beğler; askerlikte binbaşı, yarbay, albay rütbelerinde bulunan fermanlı subaylar

Ün: ses, seda

ʿÜryān: çıplak, anadan doğma çıplak

Üş-: topluca gelmek, toplanmak, üşüşmek

Üşde: işte

Üşür-: üşüştürmek, musallat etmek

Üt-: yenmek, oyunda kazanmak, yararlanmak, yutmak

Üz-: koparmak, kazmak, kesmek, yüzmek, ayırmak uzaklaştırmak

V

Vāfir: çok,

Vālā: yüksek, yüce, âlî

Vālih: şaşkın, hayret eden, şaşırmış

Varṭa: kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum; mec. tehlike, içinden çıkılması güç iş

Važʿ: koyma

Veliahd: varis, mirasçı

Verhem : incitmek, ters, kaba, sert, huysuz, (steingass-1465)

Veşrebū: 'içiniz'

Vuḥūşān: vahşiler, yabaniler

Vuḳū: düşme; rastlama, isabet etme; olma, oluş; bir hâdisenin çıkış şekli, cereyan

Vužū: abdest

Vüzerā: vezirler

Y

Yaġrın: sırt, sırtın yukarı kürek kısmı

Yalman: kılıcın, kamanın, bıçağın, mızrağın ağzı ya da ucu

Yanḳu: yankı, aksiseda, sesin yansıması

Yañul-: yanılmak, hataya düşmek

Yār: dost, sevgili

Yaraġ: silah, hazırlık, levazım, teçhizat, pişkin ve idmanlı at

Yarıcı: Yardımcı, muin, şefaatçi

Yarındansı: ertesi, ertesi gün

Yarlıġa- :bağışlamak, affetmek

Yaṣdan-: yaslanmak, dayanmak, kendine yastık edinmek

Yatlu: kötü, uğursuz, adi, fena

Yavu kıl- : kaybetmek, yitirmek

Yavuz: kötü, yaman

Yay: yaz mevsimi

Yayın yaş-: yayın kirişini gevşetmek, düz hale getirmek

Yazı: düzlük alan, ova, sahra, ıssız kır

Yed: kuvvet, kudret, güç; yardım; vâsıta, mülk, el

Yegin: üstün, baskın, galip, kuvvetli, şiddetli

Yemüş: yemiş, meyve

Yeň: Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı

Yet- : varmak ulaşmak, huzura çıkmak

Yib- : okşamak, sıvazlamak. Yepemek,

Yig: kuvvetli, baskın, üstün

Yigle- : yeğlemek, üstün tutmak, tercih etmek

Yigrek: daha iyi, daha hoş, üstün

Yil- : koşmak, gitmek

Yiliş- : koşuşmak, birlikte koşup gitmek, yarışmak

Yilten-: yeltenmek, heves etmek, meyletmek, özenmek

Yoġur-: yoğurmak, karıştırmak, ezmek

Yoň-: yontmak, traş etmek, silmek, yok etmek

Yören-: dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak, hatıra gelmek

Yud- : yutmak, yemek, içmek

Yuġur-: yoğurmak, eğip bükmek

Yügrük: yürük, hızlı giden, çok konuşan, işlek,

Yüň: tüy, kuş tüyü

Yüzin ḳoyu düş-: yüzükoyun, yüz üstü düşmek

Z

Zāġ: yayın ucuna sarılan deri

Zāhid: çok, aşırı sofu; kaba sofu.

Zaḫm-nāk: yaralı

Ẓaʿfirān: safran, zaferan bitkisi

Ẕāt: kendi, kendisi

Zebūn: zayıf, güçsüz, âciz

Zenbūr: arı, arı böceği

Zeng: zenci, pas, zil, çalpara

Zengüle: zengele, çan; çıngırak; tef pulu; şark müziğinde bir makamın adı.

Zer: altın

Zerrīn: altından yapılmış, altın; altın gibi sarı.

Ẕevāl: yerinden ayrılıp gitme, zail olma, güneşin başucunda bulunma zamanı, öğle vakti

Ẓıll-i Īzid: Allah'ın gölgesi, zıllullâh

Zībā: süslü, yakışıklı, güzel

Zih: kiriş, yay kirişi

Zīnhār: sakın! asla, olmaya, aman

Ẕīre: kimyon

Zişt: çirkin, kabīh

Żiyā: ışık, aydınlık

Zübān: zeban, dil, lisan

Zühhād: zahidler

Ẕünūb: günahlar

KAYNAKLAR

AHMED CEVDET PAŞA; Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, Bedir Yay. , İstanbul, Cilt. I-II

ASİL, Yasin Şeref; Dini Terimler Sözlüğü, Alter yay., Ankara 2011, 457 s.

BANARLI, Nihat Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, M.E.B. Yay., İstanbul 2004, Cilt. I-II

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Eski ve Yeni Harflerle, Aydın Kitabevi, Ankara 2012, XX+ 1393+319 s.

DEVLETŞAH; Şair Tezkireleri, Çev. Necati LUGAL, Pinhan Yay., İstanbul 2011, 688 s.

DİLÇİN, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, T.D.K. Yay., Ankara 2009, XII+531 s.

DİLÇİN, Cem; Yeni Tarama Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara 2009,495 s.

EBU CAFER MUHAMMED b. CERİRÜ'T-TABERİ; Tarih-i Taberî; Haz., M Faruk GÜRTUNCA, Sağlam Yayınları, İstanbul, Cilt I-II,

ECE, Selâmi; Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri, Fenomen Yay., Erzurum 2007, XIII+ 341

ERASLAN, Kemal; Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1983, 504 s.

ESED, Muhammed; Kur'an Mesajı (meal-tefsir), İşaret Yay., İstanbul 2002, XXIX + 1375 s.

FİRDEVSÎ; Şehnâme: Çev. Necâti LUGAL, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, Cilt. I-II-III-IV

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Kitab-ı Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74.cilt) Haz. Mehmet Dursun ERDEM, Yayımlanmamış doktora tezi, Samsun 2005, XI + 703 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Kutb-nâme, Haz. İbrahim OLGUN-İsmet PARMAKSIZOĞLU, TTK Yay. Ankara 1980, VII+380 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Süleyman-nâme-i Kebir (8-9. Ciltler) , Haz.: Murat VANLI, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2012, XIII+576 s.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Süleymân-nâme-i Kebir, Haz. M. Atâ, ÇATIKKAŞ, TDK, Ankara 2009, 480 S.

İPEKTEN, Haluk; Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah Yay. İstanbul 2011, 348 s.

KAÇALİN, Mustafa S.; Kazan Bey Oğuznâmesi, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, 406 s.

KALKAN, Ahmed; Ansiklopedik Kur'ân Kavramları ve Güncel Yansımaları, Davud Emre Yay. , İstanbul 2011, (10 C.)

KANAR, Mehmet; Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü, Say Yay., İstanbul 2011, 814 s.

KANAR, Mehmet; Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Derin Yay., İstanbul 2010, 1264 s.

KARABEY, Turgut; Gülşen-i Râz (Şeyh Mahmud-ı Şebüsterî), Fenomen yay., Erzurum 2007, 312 s.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Divan Edebiyatı Antolojisi, Akçağ Yay. , Ankara 2006, 588 s.

KÜLEKÇİ, Numan; Edebi Sanatlar, Akçağ Yay., Ankara 2003, 312 s.

LATÎFÎ Tezkiresi; Haz.: Mustafa İSEN, Akçağ Yay., Ankara 1999, XX+532 s.

MAHMÛD BİN KÂDÎ-İ MANYÂS; Gülistan Tercümesi (Giriş- İnceleme-Metin-Sözlük), Haz.: Mustafa ÖZKAN, Ankara 1993, XIV+479 s.

MENGİ, Mine; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay. ,Ankara 2011, 445 s.

MENİNSKİ; Franciscus a Mesgnien Meninski, Lexicon Turcico-Arabico-Persicum, Baskıya Haz: Mehmet ÖLMEZ, Simurg Yayınları, İstanbul 2000, v. 3-4221-6081 s.

MÜTERCİM ASIM EFENDİ; Burhân-ı Kâtı', Haz: Mürsel ÖZTÜRK- Derya ÖRS, TDK Yayınları, İstanbul 2009, XLIX+1195 s.

NİYAZİ; El-lugâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtu'l-Caġâtâ'iyye, (Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar), Haz. Mustafa S. KAÇALİN, TDK Yayınları, Ankara 2011, 1110+190y. s.

ÖMER BİN MEZÎD; Mecmûatü'n-nezâir(Metin-Dizin-Tıpkıbasım) , Haz: Mustafa CANPOLAT, TDK Yayınları, Ankara 1995, 370+552 s.

SARAÇ, M.A. Yekta; Klasik Edebiyat Bilgisi ve Belagat, Bilimevi Yay. , İstanbul 2001, 295 s.

ŞEMSEDDİN SAMİ; Kamus-i Türki, Çağrı Yay., İstanbul 2010, 16+1573 s.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla; Osmanlı Şiiri Antolojisi Yapı Kredi Yay. , İstanbul 2009, XVI+ 576 s.

TAŞ, İbrahim; Süheyl ü Nev-bahar'da Eskicil Öğeler, Palet Yay., Konya 2009, 181 s.

TİMURTAŞ, F. Kadri; Osmanlı Türkçesine Giriş, Alfa Yay. , İstanbul 2011.

TİMURTAŞ, F. Kadri; Osmanlı Türkçesi Grameri, Alfa Yay. , İstanbul 2011.

Türkçe Sözlük; TDK Yay. , Ankara 2011, XXX+ 2763 s.

DİA; TDV Yay. , İstanbul 2010, c. 38, 587 s.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü; TDK yayınları, Ankara 2009, c. I-II-III-IV-V-VI,

Yazım Kılavuzu; TDK Yay. , Ankara 2005, VII+ 505 s.

YILDIRIM, Nimet; İran Mitolojisi; kökenleri, kaynakları, ana temaları, Pinhan Yay. , İstanbul 2012, 591 s.

YUNUS EMRE DİVANI; Haz. Dergah Yayınları, İstanbul 1981, 491 s.

YUSUF HAS HACİB; Kutadgu Bilig, Haz.,Reşit Rahmeti Arat, Kabalcı Yay. İstanbul 2008, 1285 s.

http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=506

http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/04index.html

http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html

http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/docs/cakeri.pdf

DİZİN

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

I

İ

K

L

M

N

O

P

R

Ş

T

U

Ü

V

W

Y

Z